FREDERICK KEMPE

BERLIN 1961

KENNEDY, HRUŞCIOV
ŞI CEL MAI PERICULOS LOC DIN LUME

bestseller

Frederick Kempe

Berlin 1961

Kennedy, Hrușciov și cel mai periculos loc din lume

Traducere din limba engleză
Gabriel Stoian

Editura LITERA
2013

Berlin 1961; Kennedy, Khrushchev
and the Most Dangerous Place on Earth
Frederick Kempe

Copyright © 2001 Frederick Kempe
Ediție publicată prin înțelegere cu G.P. Putnam's Sons,
parte a Penguin Group (USA) Inc.

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@lira.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Berlin 1961. Kennedy, Hrușciov
și cel mai periculos loc din lume
Frederick Kempe

Copyright © 2013 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Mona Apa
Corector: Georgiana Enache
Tehnoredactare și prepress: Ana Cioclo

ISBN ePUB: 978-606-686-550-0
ISBN PDF: 978-606-686-551-7
ISBN Print: 978-606-686-527-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Pentru Pam

CUVÂNT-ÎNAINTE

de Brent Scowcroft, general

Istoricii au analizat Criza Rachetelor din Cuba din 1962 mult mai profund decât Criza Berlinului, care izbucnise cu un an înainte. În ciuda atenţiei acordate Cubei, ceea ce s-a petrecut la Berlin a influenţat în mod mult mai hotărâtor epoca dintre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, şi unificarea Germaniei şi destrămarea Uniunii Sovietice, în 1990, respectiv 1991. Ridicarea Zidului Berlinului, în august 1961, a ancorat Războiul Rece în ostilitatea tacită care va persista încă trei decenii, făcându-ne să rămânem închistaţi în obiceiuri, proceduri şi suspiciuni care aveau să se stingă doar odată cu căderea aceluiaşi zid, la 9 noiembrie 1989.

În plus, prima criză a evidenţiat o tensiune deosebită. Potrivit lui William Kaufman, un strateg al administraţiei Kennedy de la Pentagon, care a lucrat atât la soluţionarea crizei berlineze, cât şi a celei cubaneze, „Berlinul a reprezentat cel mai grav moment din Războiul Rece.[1] Deşi am fost profund implicat în Criza Rachetelor din Cuba, personal, am considerat că înfruntarea berlineză, îndeosebi după ridicarea zidului, unde tancurile sovietice şi cele americane s-au aflat practic faţă în faţă, cu tunurile pregătite de tragere, a fost o situaţie mai periculoasă. La câteva zile de la izbucnirea crizei cubaneze, am avut indicii clare că ruşii nu aveau intenţia de a ne împinge până în pragul unui război… În cazul crizei berlineze, nu am avut aceeaşi senzaţie”.

Contribuţia lui Fred Kempe la o înţelegere crucială a acelei perioade constă în combinarea stilului jurnalistic al reportajului de la faţa locului, a aptitudinilor analitice ale unui specialist în ştiinţe politice şi în utilizarea, ca un adevărat istoric, a unor documente americane, sovietice şi germane

desecretizate pentru a oferi o perspectivă unică asupra forţelor şi persoanelor care se află la originea construirii Zidului Berlinului – emblematica barieră care a ajuns să simbolizeze dezbinarea adusă de Războiul Rece.

Din păcate, istoria nu ne dezvăluie posibilele alternative. Totuşi, această importantă lucrare a lui Kempe îndeamnă cititorul să reflecteze la întrebările cruciale privind Criza Berlinului care, la rândul ei, dă naştere unor probleme mai mari, referitoare la conducerea prezidenţială.

Se putea pune capăt Războiului Rece mai devreme dacă preşedintele John F. Kennedy ar fi stabilit altfel de relaţii cu Nikita Hruşciov? La începutul administraţiei Kennedy, Hruşciov a eliberat piloţi americani capturaţi, a permis publicarea în ziarele sovietice a versiunii necenzurate a cuvântării inaugurale a lui Kennedy şi, în cazul transmisiunilor posturilor de radio Europa Liberă şi Liberty, a redus bruiajul efectuat de către stat. Ar fi putut Kennedy să fructifice mai bine posibilităţile deschise de gesturile conciliatorii ale lui Hruşciov? În cazul în care Kennedy ar fi tratat altfel cu Hruşciov la Summitul de la Viena din iunie 1961, oare conducătorul sovietic ar fi respins două luni mai târziu ideea de a închide graniţa Berlinului?

Sau, pe de altă parte, aşa cum au sugerat unii analişti: este posibil să considerăm acceptarea tacită a lui Kennedy cu privire la ridicarea de către comunişti a Zidului, în august 1961, drept cea mai bună dintre alternativele nefericite într-o lume pândită de primejdii? Kennedy a făcut bine-cunoscuta observaţie că prefera un zid războiului – şi avea motive întemeiate să creadă că aceea era alternativa cu care se confrunta.

Acestea nu sunt chestiuni minore.

O altă întrebare ridicată de prezentarea captivantă a lui Kempe este dacă, peste ani şi ani, vom putea privi Războiul Rece într-un mod mai nuanţat decât o facem în prezent. Războiul Rece nu a însemnat pur şi simplu o contracarare faţă de o Uniune Sovietică dornică să domine lumea; el a fost impus şi de o serie de interpretări eronate privind intenţiile celeilalte părţi. În *Berlin 1961,* prezentarea erorilor de comunicare şi

înţelegere între Statele Unite şi Uniunea Sovietică într-un moment crucial dă naştere întrebării dacă nu cumva am fi putut obţine rezultate mai bune în cazul în care am fi înţeles mai clar forţele interne, economice, politice şi nu numai, care l-au silit pe rivalul nostru să adopte o asemenea atitudine.

Acestea sunt întrebări speculative la care nimeni nu poate răspunde cu certitudine. Cu toate acestea, analizarea lor în contextul lucrării de faţă este relevantă atât pentru abordarea viitorului, cât şi pentru a înţelege trecutul. În paginile care urmează există indicii şi avertismente deosebit de actuale pentru primul mandat al altui comandant suprem tânăr şi relativ lipsit de experienţă, preşedintele Barack Obama, care, ca şi Kennedy, a venit la Casa Albă cu o agendă politică externă menită să-i abordeze pe adversari cu mai multă pricepere şi să înţeleagă mai bine ce se află dincolo de conflictele aparent fără ieşire, pentru a le putea soluţiona eficient.

Cunosc personal astfel de chestiuni şi de provocări din perioada în care Statele Unite tratau cu liderul sovietic Mihail Gorbaciov, când am ocupat postul de consilier pe probleme de securitate naţională la Casa Albă, în mandatul preşedintelui George W. Bush.

Cei doi preşedinţi americani care au negociat cu Gorbaciov, Bush şi Ronald Reagan, erau oameni foarte diferiţi. Cu toate acestea, amândoi au înţeles că nimic nu era mai important în încercarea de a pune capăt Războiului Rece decât modalităţile de abordare a omologului lor sovietic.

În ciuda faptului că a etichetat Uniunea Sovietică drept „imperiu al răului”, preşedintele Reagan a avut cinci întâlniri la vârf cu Gorbaciov şi a convenit nenumărate acorduri concrete care au contribuit la întărirea încrederii dintre cele două ţări. Cum Zidul Berlinului a căzut în 1989, iar noi am acţionat pentru realizarea unificării Germaniei, preşedintele Bush a rezistat tentaţiei de a exulta sau de a se bate cu pumnii în piept pentru acea reuşită. El a transmis cu consecvenţă mesajul că ambele părţi aveau de câştigat dacă Războiul Rece se sfârşea. Dovedind o asemenea moderaţie în declaraţiile sale publice, Bush a evitat să le ofere adversarilor lui Gorbaciov din Biroul Politic al Comitetului Central motive pentru a schimba politicile promovate de el sau de a-l îndepărta din funcţie.

Nu putem decât să speculăm dacă un Kennedy mai dur sau mai conciliant ar fi putut să schimbe cursul istoriei în Berlinul anului 1961. Este indiscutabil că evenimentele petrecute în acel an au făcut ca Războiul Rece să devină și mai aprig, într-un moment în care ruptura lui Hrușciov de stalinism ne-ar fi oferit probabil primele posibilități de a ajunge la o detensionare a situației.

Berlin 1961 ne prezintă acele evenimente într-un mod nou și uimitor, explorând particularitățile celor două mari țări, Statele Unite și Uniunea Sovietică, mediul politic intern din fiecare și rolurile cruciale jucate de personalitățile liderilor lor, pentru ca apoi să întrețească totul în relatări la fel de importante privind modul în care au acționat acei factori chiar în țări ca Germania de Est și de Vest.

Berlin 1961 este o carte captivantă, cu o bibliografie bogată, care incită gândirea și surprinde drama acelor vremuri în peisajul plin de culoare al Berlinului, și care sfidează opiniile convenționale privind unul dintre cei mai hotărâtori ani ai Războiului Rece.

1 interviu cu profesorul William Kaufmann, 30.08.1996, National Security Archive, George Washington University

INTRODUCERE

CEL MAI PERICULOS LOC DIN LUME

Cine deţine Berlinul deţine Germania,
şi cine controlează Germania controlează Europa.[2]
Vladimir Lenin, citându-l pe Karl Marx

Berlinul este cel mai periculos loc din lume. URSS doreşte să realizeze o operaţie asupra acestui punct sensibil, să elimine acest ghimpe, acest ulcer.[3]
Premierul Nikita Hruşciov, către preşedintele John F. Kennedy, la întâlnirea la vârf de la Viena, în iunie 1961

Punctul de control Charlie, Berlin
Vineri, 27 octombrie 1961, ora 21

În timpul Războiului Rece, nu existase niciodată un moment mai periculos.

Înfruntând noaptea umedă şi plină de pericole, berlinezii s-au strâns pe străzile lăturalnice care dădeau spre punctul de control Charlie.[4] Ziarele din dimineaţa următoare au apreciat numărul acestora la aproximativ cinci sute, o mulţime considerabilă, având în vedere că oamenii de acolo ar fi putut fi

martori la primele momente ale unui război termonuclear. După șase zile de escaladare a tensiunilor, tancurile americane, M48 Patton, și cele sovietice, T-72, stăteau față în față la o azvârlitură de băț unele de celelalte – câte zece de fiecare parte, și alte douăzeci ținute în rezervă.

Înarmați împotriva burniței doar cu umbrele și pelerine cu glugă, oamenii se îmbulzeau în față pentru a găsi cele mai avantajoase poziții de pe Friedrichstrasse, Mauerstrasse și Zimmerstrasse, cele trei străzi la întretăierea cărora se găsea principalul punct de trecere dintre Berlinul de Est și cel de Vest pentru vehiculele aliate militare și civile, precum și pentru pietoni. Unii dintre ei stăteau pe acoperișuri. Alții, inclusiv numeroși fotografi și reporteri de știri, se aplecau de la ferestrele unor clădiri joase, cu tencuiala încă ciuruită de bombardamentele din timpul războiului.

Aflat la fața locului, reporterul CBS Daniel Schorr, cu glasul său baritonal și autoritar, îi anunța pe radioascultătorii săi: „Războiul Rece a căpătat o nouă dimensiune în această seară, când soldații americani și cei ruși au luat poziții de atac pentru prima oară în istorie. Până în prezent, conflictul Est–Vest s-a purtat prin împuterniciți – germani sau alții. Însă astă-seară, superputerile s-au confruntat prin intermediul a zece tancuri scunde rusești și zece tancuri americane Patton, aflate față în față, la mai puțin de o sută de metri unele de altele…”[5]

Situația era îndeajuns de încordată astfel încât atunci când un elicopter american a zburat la mică înălțime pentru a supraveghea câmpul de bătălie, un polițist est-german, cuprins de panică, a strigat: „La pământ!”, iar mulțimea ascultătoare s-a aruncat cu fața în jos la pământ.[6] În alte momente domnea calmul. „Scena e bizară, aproape incredibilă”[7], a afirmat Schorr. „Infanteriștii americani stau în apropierea tancurilor, mâncând din gamele de popotă, în vreme ce est-berlinezii privesc din spatele unei bariere din frânghie și cumpără covrigei, întreaga scenă fiind iluminată de reflectoarele plasate pe partea estică, iar tancurile rusești sunt aproape invizibile în bezna răsăritului.”

Prin mulțime s-au răspândit zvonuri cum că în Berlin va izbucni războiul. *Es geht los um drei Uhr* („Va începe la ora trei dimineața”).[8] Un

post de radio din Berlinul de Vest a anunțat că generalul în retragere Lucius Clay, noul reprezentant special al președintelui Kennedy, se îndrepta spre graniță, cu fast hollywoodian, pentru a comanda personal primele focuri. Un alt zvon răspândit era că șeful poliției militare americane de la punctul de control Charlie îl lovise pe un omolog est-german și că ambii abia așteptau să lupte cu arma în mână unul împotriva celuilalt. Un alt zvon susținea că spre Berlin porniseră în marș companii sovietice pentru a pune capăt o dată pentru totdeauna libertății orașului. De felul lor, berlinezii erau captivați de bârfe chiar și în cele mai nefericite momente. Având în vedere că mai toți oamenii din mulțime trecuseră printr-unul, dacă nu chiar prin două războaie mondiale, ei se gândeau că se putea întâmpla aproape orice.

Clay, comandantul operațiunilor aeriene din 1948 ce salvaseră Berlinul de Vest de o blocadă sovietică de trei sute de zile, declanșase confruntarea actuală cu o săptămână mai înainte, în legătură cu o chestiune pe care mai toți superiorii lui din Washington nu o considerau drept generatoare de război.[9] Încălcând procedurile stabilite de cele patru puteri, poliția de frontieră est-germană începuse să le ceară civililor aliați să prezinte actele de identitate înainte de a pătrunde în zona sovietică a Berlinului. Până atunci, fusese suficientă existența plăcuțelor distinctive de înmatriculare.

Având din experiența sa personală convingerea că sovieticii vor ciunti ca pe un salam drepturile Occidentului dacă nu erau confruntați chiar în chestiunile cele mai neînsemnate, Clay refuzase și ordonase ca escorte armate să însoțească vehiculele civile prin punctul de control.[10] Soldați înarmați cu puști cu baionetă și susținuți de tancuri americane flancaseră vehiculele care șerpuiau printre barierele din beton ale punctului de control, vopsite în roșu și alb și așezate în zigzag.

La început, atitudinea dură a lui Clay a dat roade: grănicerii est-germani au bătut în retragere. Curând, totuși, Hrușciov le-a ordonat trupelor sale să egaleze numărul tancurilor americane și să fie pregătite pentru o escaladare a situației, dacă era necesar. Într-un efort ciudat și în cele din urmă nereușit de a păstra aparențele, Hrușciov a ordonat ca însemnele

naționale sovietice de pe tancuri să fie ascunse și ca tanchiștii să poarte uniforme negre, fără însemne militare.

Când s-au deplasat în acea după-amiază pentru a împiedica operațiunea inițiată de Clay, tancurile sovietice au transformat neînsemnata dispută de frontieră cu est-germanii într-un război al nervilor între cele mai puternice țări din lume. Comandanții americani și sovietici care coordonau acțiunile din centrele de operațiuni de urgență din cele două zone ale Berlinului și-au cântărit următoarele mișcări și au așteptat cu nerăbdare ordine de la președintele John F. Kennedy și, respectiv, de la premierul Nikita Hrușciov.

În timp ce liderii deliberau la Washington și Moscova, echipajele tancurilor americane, comandate de maiorul Thomas Tyree, și-au măsurat cu îngrijorare adversarii aflați dincolo de cea mai cunoscută graniță dintre Est și Vest. În cadrul unei operațiuni de noapte, desfășurate cu doar două luni și jumătate mai devreme, pe 13 august 1961, cu sprijin sovietic, trupele est-germane și poliția instalaseră primele bariere din sârmă ghimpată și posturi de pază pe mai mult de 175 de kilometri în jurul Berlinului de Vest pentru a stăvili exodul de refugiați a căror fugă amenința chiar existența statului comunist.

Ulterior, comuniștii fortificaseră linia de frontieră cu blocuri de beton, mortar, șanțuri antitanc, turnuri de pază și câini de atac.[11] Ceea ce lumea avea să cunoască sub numele de „Zidul Berlinului” a fost descris de Norman Gelb, corespondent al Mutual Broadcasting Network, drept „cel mai remarcabil, mai absurd plan de reorganizare urbană din toate timpurile… un zid care șerpuiește prin oraș, fundalul unui coșmar”. Jurnaliști, fotografi de știri, lideri politici, spioni importanți, generali și chiar turiști se grăbeau să meargă la Berlin pentru a vedea cum figurativa Cortină de Fier a lui Winston Churchill căpăta formă materială.

Tuturor le era limpede că acea desfășurare de tancuri de la punctul de control Charlie nu reprezenta un exercițiu.[12] Tyree se îngrijise ca în acea dimineață oamenii lui să încarce muniție de război în magaziile tancurilor. Iar mitralierele lor erau încărcate pe jumătate. Pe lângă acestea, tehnicienii instalaseră lame de buldozer pe câteva tancuri. În timpul exercițiilor de

pregătire pentru un astfel de moment, Tyree își instruise oamenii să execute un plan pentru pătrunderea pașnică în Berlinul de Est prin punctul de control Charlie, lucru permis în baza prevederilor drepturilor celor patru puteri, iar la întoarcere, să dărâme zidul Berlinului aflat în construcție – provocându-i astfel pe comuniști să riposteze.

Ca să se încălzească și să-și calmeze nervii, tanchiștii americani și-au ambalat motoarele, provocând un vuiet îngrozitor. Cu toate acestea, micul contingent al aliaților, alcătuit din 12 000 de soldați, dintre care doar 6 500 erau americani, nu ar fi avut nici o șansă în cursul unui conflict armat convențional purtat împotriva celor aproximativ 350 000 de soldați sovietici care se găseau la mică distanță de Berlin. Oamenii lui Tyree știau că reprezentau doar un mecanism de declanșare pentru un război total care putea deveni nuclear chiar mai repede decât ar fi putut rosti cineva *Auf Wiedersehen*[13].

Adam Kellett-Long, corespondent Reuters, care se grăbise să ajungă la punctul de control Charlie pentru a face prima relatare despre incident, s-a speriat în timp ce urmărea un soldat american de culoare care manevra mitraliera plasată pe turela unui tanc. „M-am temut că dacă mâna i-ar fi tremurat mai tare, iar arma ar fi deschis focul, omul acesta ar fi declanșat cel de-al Treilea Război Mondial”,[14] și-a zis Kellett-Long în sinea lui.

Aproape de miezul nopții la Berlin, respectiv, ora 18 la Washington, cei mai importanți consilieri pe probleme de securitate națională ai administrației Kennedy se întruneau într-o ședință de urgență în Sala Cabinetului de la Casa Albă. Președintele era din ce în ce mai îngrijorat de faptul că situația scăpa de sub control. În cursul acelei săptămâni, experții lui Kennedy în strategie nucleară finalizaseră planuri de avarie amănunțite privind executarea unui prim atac nuclear împotriva Uniunii Sovietice, în caz de necesitate, care să provoace daune devastatoare adversarului său și să anihileze riposta sa armată. Președintele încă nu aprobase acele planuri și își „bombarda” experții cu întrebări care îi trădau scepticismul. Însă scenariile apocaliptice au mai nuanțat dispoziția președintelui, în cadrul discuțiilor cu McGeorge Bundy, consilier pe probleme de securitate

națională, cu Dean Rusk, secretarul de stat, cu Robert McNamara, secretarul pentru apărare, cu generalul Lyman Lemnitzer, președintele comitetului reunit al șefilor de stat-major ai forțelor militare americane și cu alți înalți funcționari americani.

De acolo, ei i-au telefonat generalului Clay, pe o linie secretizată, în sala de operațiuni din Berlinul de Vest.[15] Lui Clay i s-a comunicat că la telefon era Bundy, care dorea să discute cu el, astfel că a rămas surprins când a auzit vocea lui Kennedy.

„Bună ziua, domnule președinte”, a spus Clay cu glas puternic, făcând ca orice zgomot de fond din centrul de comandă să înceteze brusc.

„Cum stau lucrurile acolo?”, a întrebat Kennedy, cu o voce care se dorea a fi rece și relaxată.

„Totul este sub control”, i-a spus Clay. „Avem zece tancuri la punctul de control Charlie”, a precizat el. „Și rușii au tot zece, așadar suntem în situație de egalitate.”

Un consilier i-a întins un bilet generalului Clay.

„Domnule președinte, va trebui să modific cifrele. Tocmai mi s-a spus că rușii aduc încă douăzeci de tancuri, ceea ce va însemna că au numărul total de tancuri pe care le deținem în Berlin. De aceea, le vom aduce și noi pe celelalte douăzeci pe care le avem în dotare. Nu vă faceți griji, domnule președinte. Ne-au egalat, tanc cu tanc. Asta constituie o dovadă suplimentară pentru mine că rușii nu vor să întreprindă nimic”, a spus el.

Și președintele putea face o socoteală atât de simplă. În cazul în care sovieticii continuau să mărească numărul tancurilor, lui Clay îi lipsea capacitatea de a riposta în mod convențional. Kennedy a privit cu luare-aminte fețele îngrijorate ale oamenilor lui. Și-a sprijinit picioarele de birou, străduindu-se astfel să transmită un mesaj de stăpânire de sine către cei care se temeau că problemele vor scăpa iremediabil de sub control.

„Bine, atunci”, i-a spus președintele lui Clay. „Păstrează-ți sângele rece.”

„Domnule președinte, a răspuns Clay cu o candoare specifică, „noi nu ne facem griji în privința asta. Ne preocupă însă sângele rece al oamenilor

dumneavoastră din Washington.”[16]

A trecut jumătate de secol de la înălţarea Zidului Berlinului, pe la jumătatea primului an al administraţiei Kennedy, însă abia acum ştim că beneficiem de o distanţare suficientă şi de acces la însemnări personale, relatări verbale şi documente recent desecretizate din arhivele americane, germane şi ruseşti pentru a putea prezenta cu mai multă certitudine povestea referitoare la forţele care au modelat evenimentele istorice din 1961. La fel ca mai toate dramele epice, această poveste se poate prezenta cel mai bine în funcţie de timp (un an calendaristic), de loc (Berlinul şi capitalele lumii care i-au conturat destinul) şi de oamenii care au fost implicaţi.

Puţine relaţii dintre doi lideri marcanţi ai vremii lor au avut o asemenea încărcătură psihologică precum cele dintre John F. Kennedy şi Nikita Hruşciov, personalităţi atât de diferite şi cu ambiţii atât de contrastante.

Kennedy apărea pe scena mondială în ianuarie 1961, după ce câştigase cele mai strânse alegeri din SUA, după 1916, prezentând un program ce-şi propunea „repunerea Americii în mişcare”, după două mandate ale republicanului Dwight D. Eisenhower, pe care Kennedy îl acuzase că le permisese comuniştilor sovietici să câştige un periculos avantaj atât economic, cât şi militar. Kennedy, în vârstă de patruzeci şi trei de ani, era cel mai tânăr preşedinte din istoria Americii, născut într-o familie privilegiată, crescut de un tată multimilionar, cu o ambiţie nemăsurată, al cărui fiu preferat, Joseph Jr., murise luptând în război. Deşi atrăgător, înzestrat cu farmec personal şi un sclipitor talent oratoric, noul preşedinte avea o sănătate precară, începând cu o insuficienţă suprarenală provocată de boala Addison şi terminând cu dureri de spate, câteodată atroce, exacerbate de rănile căpătate în război. Deşi părea sigur pe el, era de fapt copleşit de nesiguranţe în ceea ce privea modalitatea de a trata mai bine cu sovieticii. Era hotărât să devină un preşedinte măreţ, de calibrul lui Abraham Lincoln şi Franklin Delano Roosevelt, însă îl îngrijora faptul că aceştia îşi găsiseră locul în istorie doar prin războaie. În anii 1960, el ştia că asta însemna doar un dezastru nuclear.

Primul an de mandat al unui președinte american poate fi deseori presărat cu primejdii, chiar dacă ocupantul postului este mai experimentat decât a fost Kennedy, întrucât poverile unei lumi periculoase sunt transferate de la o administrație la alta. Iar în primele cinci luni de mandat, Kennedy a suferit câteva lovituri de care s-a făcut chiar el răspunzător, începând cu gestionarea greșită a invaziei din Golful Porcilor și până la întâlnirea la vârf de la Viena, unde, potrivit propriilor declarații, Hrușciov îl manipulase și îl ofensase. Cu toate acestea, din punctul lui de vedere, nicăieri nu existau interese mai mari decât în Berlin, scena principală a competiției dintre americani și sovietici.

Ca temperament și educație, Hrușciov era diametral opus lui Kennedy. În vârstă de șaizeci și șapte de ani, nepotul unui șerb și fiul unui miner, liderul sovietic era impulsiv – în vreme ce Kennedy era nehotărât – și bombastic – spre deosebire de Kennedy, care era moderat. Dispoziția lui Hrușciov alterna între nesiguranța adânc înstăpânită a unui om care fusese analfabet până spre vârsta de douăzeci de ani și încrederea semeață a cuiva care ajunsese atât de departe, deși nimeni nu i-ar fi dat șanse, în vreme ce rivalii săi se stingeau treptat, cădeau victime epurărilor ori erau pur și simplu uciși. Complice la crimele mentorului său Iosif Visarionovici Stalin și dezicându-se de el după ce a murit, în 1961, Hrușciov oscila între dorința instinctivă de a face reformă și aceea de a stabili relații mai bune cu Occidentul, pe de o parte, și pe de alta tendințele autoritare și dorința de confruntare. Nutrea convingerea că putea promova cel mai bine interesele sovietice prin coexistență și concurență pașnică cu Occidentul, dar, în același timp, asupra lui se exercitau presiuni tot mai mari pentru a face ca încordarea în relațiile cu Washingtonul să crească și să folosească orice metode care să ducă la stoparea scurgerii de refugiați, care amenința să declanșeze implozia Germaniei de Est.

În perioada de constituire a Germaniei de Est, între 1949 și 1961, unul din cinci locuitori – adică 2,8 milioane de oameni – părăsise țara ca refugiat.[17] Numărul acestor refugiați se ridica la 4 milioane dacă se ținea

seama și de cei care fugiseră din zona ocupată de sovietici între 1945 și 1949. Exodul acela golea țara de oamenii cei mai talentați și motivați.

În plus, începând cu anul 1961, Hrușciov se afla într-o cursă contracronometru. Avea de înfruntat un Congres al Partidului Comunist în luna octombrie a acelui an și avea bineînțeles motive să se teamă că inamicii lui îl vor da jos de la putere dacă până la Congres nu reușea să rezolve problema Berlinului. Când, în cursul întâlnirii la vârf de la Viena, Hrușciov i-a spus lui Kennedy că Berlinul era „cel mai periculos loc de pe pământ”, el voia de fapt să spună că acela era locul care putea să declanșeze cel mai lesne un conflict nuclear între cele două superputeri. În afară de asta, Hrușciov știa că dacă nu rezolva în mod favorabil problema Berlinului, rivalii lui îl vor distruge.

Competiția dintre principalii actori germani, care îi susțineau pe Hrușciov și pe Kennedy, era la fel de acerbă, reprezentând un conflict asimetric între Walter Ulbricht, conducătorul Germaniei de Est, cu o țară de șaptesprezece milioane de oameni, tot mai săracă, și cancelarul vest-german Konrad Adenauer și țara sa în plin avânt economic, unde trăiau șaizeci de milioane de oameni.

Pentru Ulbricht, acel an va fi de o importanță existențială chiar mai mare decât pentru Kennedy sau Hrușciov. Așa-zisa Republică Democrată Germană, cum era cunoscută Germania de Est în mod oficial, reprezenta opera vieții lui, iar la vârsta de șaizeci și șapte de ani el știa că, în absența unor măsuri radicale, aceasta se îndrepta spre o prăbușire economică și politică. Cu cât primejdia era mai mare, cu atât mai hotărât plănuia să împiedice acest lucru. Puterea de convingere a lui Ulbricht la Moscova creștea aproape direct proporțional cu instabilitatea pe care o traversa țara lui, din cauza temerilor Kremlinului că prăbușirea Germaniei de Est va provoca efecte serioase în întregul imperiu sovietic.

Peste graniță, în Germania de Vest, primul și singurul cancelar, Konrad Adenauer, ajuns la optzeci și cinci de ani și după trei mandate, se războia cu vârsta și cu adversarul său politic, Willy Brandt, care avea funcția de primar al Berlinului de Vest. Partidul Social Democrat al lui Brandt reprezenta

pentru Adenauer primejdia inacceptabilă ca stânga să preia puterea după alegerile ce urmau să se desfăşoare în septembrie. Cu toate acestea, Adenauer îl socotea pe Kennedy drept cea mai mare ameninţare la adresa dorinţei lui de a crea o Germanie occidentală liberă şi democratică.

În 1961, Adenauer părea să ocupe un loc important în istorie datorită renaşterii, precum pasărea phoenix, a Germaniei de Vest din cenuşa celui de-al Treilea Reich. Cu toate acestea, Kennedy îl socotea drept o forţă în declin, pe care predecesorii lui americani se bizuiseră prea mult în dauna unor relaţii mai apropiate cu Moscova. La rândul lui, Adenauer se temea că lui Kennedy îi lipseau tăria de caracter şi curajul necesare pentru a-i înfrunta cu hotărâre pe sovietici în cursul unui an pe care îl socotea decisiv.

Povestea Berlinului în anul 1961 este prezentată în trei părţi.

Partea I, „Jucătorii”, îi prezintă pe cei patru protagonişti: Hruşciov, Kennedy, Ulbricht şi Adenauer, care sunt legaţi între ei de Berlin şi de rolul central pe care îl joacă oraşul în privinţa ambiţiilor şi temerilor lor. Capitolele de început surprind motivaţiile lor contradictorii şi evenimentele care au pregătit terenul pentru drama ce urma să se producă. După prima noapte petrecută în Dormitorul Lincoln, dimineaţa, când se trezeşte, Kennedy află că Hruşciov a eliberat fără negocieri piloţii capturaţi ai unui avion-spion american, iar după acest moment, scenariul este influenţat de manevrele făcute de cei doi lideri şi de lipsa de comunicare dintre ei. În tot acest timp, Ulbricht acţionează din culise pentru a-l obliga pe Hruşciov să ajungă la o confruntare în Berlin, iar Adenauer este nevoit să conlucreze cu un nou preşedinte american în care nu are încredere.

În partea a doua, „Ameninţarea furtunii”, Kennedy este ezitant după efortul ratat al Statelor Unite de a-l răsturna de la putere pe Fidel Castro prin invazia din Golful Porcilor şi întrevede o posibilitate de a-şi salva poziţia politică externă, acum periclitată, printr-o escaladare a înarmării şi o întâlnire la vârf cu Hruşciov. Exodul accentuat de refugiaţi din Germania de Est acutizează criza pentru Ulbricht, care îşi intensifică planurile de a închide frontiera Berlinului. Mereu schimbător, Hruşciov se transformă, trecând de la o atitudine curtenitoare la una de subminare a lui Kennedy la

summitul de la Viena, unde formulează un nou ultimatum privind Berlinul şi îşi exprimă cu ironie înţelegerea faţă de slăbiciunea vădită a adversarului său. Kennedy este descurajat de prestaţia slabă de care a dat dovadă şi devine tot mai preocupat de găsirea căilor necesare pentru a se asigura că Hruşciov nu va pune lumea în pericol pentru că a apreciat greşit hotărârea americanilor.

„Confruntarea”, partea a treia şi finală a cărţii, documentează şi descrie agitaţia sterilă a Washingtonului şi deciziile luate la Moscova, soldate cu şocanta operaţiune de închidere a graniţei în noaptea de 13 august şi urmările sale dramatice. În particular, Kennedy s-a simţit uşurat aflând de acţiunea sovieticilor şi a sperat că aceştia vor deveni parteneri mai deschişi după rezolvarea chestiunii refugiaţilor est-germani. Totuşi, va afla curând că supraestimase potenţialele avantaje ale Zidului Berlinului. Zeci de berlinezi fac încercări disperate de a evada, unii dintre ei sfârşind tragic. Pe plan internaţional, criza se intensifică după ce Washingtonul dezbate modalitatea în care ar putea declanşa şi câştiga un război nuclear, Moscova îşi plasează tancurile pe poziţii, iar întreaga lume îşi ţine răsuflarea – aşa cum se va întâmpla din nou un an mai târziu, când valurile stârnite de evenimentele din 1961 de la Berlin vor declanşa Criza Rachetelor din Cuba.

Pe parcursul naraţiunii sunt presărate viniete ale berlinezilor care au suferit din pricina rolului jucat involuntar într-un moment decisiv din istoria Războiului Rece: supravieţuitoarea unor multiple violuri comise de soldaţi sovietici, care încearcă să-şi spună povestea către un popor care vrea doar să facă totul uitat; fermierul care, opunându-se colectivizării, se trezeşte în închisoare; inginera a cărei fugă în Occident sfârşeşte cu victoria ei în concursul pentru titlul de Miss Univers; soldatul est-german care face un salt spre libertate peste colaci de sârmă ghimpată şi care, aruncând la pământ puşca în timp ce zboară, devine imaginea emblematică a eliberării, şi croitorul care este mitraliat în timp ce încearcă să înoate pentru a-şi câştiga libertatea, prima victimă a ordinelor date de est-germani către soldaţi, de a-i împuşca mortal pe cei care încercau să evadeze.

La începutul anului 1961 era de neconceput ca un sistem politic să înalţe un zid pentru a-şi îngrădi supuşii, după cum la fel de incredibil a fost ca aceeaşi barieră să se năruie aproape peste noapte, douăzeci şi opt de ani mai târziu.

Doar întorcându-ne la anul care a dat naştere Zidului Berlinului şi reanalizând forţele şi oamenii care sunt legaţi de acest eveniment, vom putea înţelege corect ce s-a întâmplat, pentru ca apoi să încercăm să răspundem la câteva dintre marile întrebări ale istoriei.

Istoria ar trebui să considere construcţia Zidului Berlinului drept un rezultat pozitiv al atitudinii imperturbabile a lui Kennedy – un mod reuşit de a evita războiul – ori Zidul a fost de fapt o consecinţă nefericită a lipsei de verticalitate a liderului american? Kennedy a fost luat prin surprindere de închiderea graniţei Berlinului ori a anticipat şi probabil că a şi dorit acest lucru, deoarece credea că astfel se vor elimina tensiunile care puteau conduce la un conflict nuclear? Au fost motivaţiile lui Kennedy profunde şi orientate spre menţinerea păcii ori cinice şi mioape într-un moment în care o altfel de desfăşurare a evenimentelor ar fi scutit zeci de milioane de est-europeni de încă o generaţie de ocupaţie şi oprimare sovietică?

Hruşciov a fost un adevărat reformator, ale cărui eforturi de a se apropia de Kennedy după alegerea acestuia în SUA au fost sincere (lucru pe care americanii nu au fost capabili să-l înţeleagă) pentru a reduce încordarea? Ori Hruşciov a fost un lider inconsecvent, cu care Statele Unite nu s-ar fi putut înţelege niciodată? Ar fi renunţat Hruşciov la planul său de a înălţa Zidul Berlinului dacă ar fi crezut că omologul său american s-ar fi opus? Ori pericolul de implozie a Germaniei de Est era atât de mare, încât, dacă era necesar, ar fi riscat chiar şi un război pentru a stopa fluxul de refugiaţi?

Pe baza unor dovezi obţinute recent şi a unor noi interpretări interesante, paginile ce urmează reprezintă o încercare de a arunca o altă lumină asupra unuia din cei mai dramatici ani din cea de-a doua jumătate a secolului XX – iar asta în timp ce ne străduim să aplicăm lecţiile sale primilor ani atât de frământaţi ai secolului XXI.

2 Antony Beevor, *Berlin: The Downfall 1945*. New York: Viking, 2002, 139; citând Arhiva Ministerului Apărării (TsAMO) 233 / 2356 / 5804, 320–321

3 William Taubman, *Khruschev: The Man and His Era*. New York: W.W. Norton, 2004, 407

4 Arhiva Rusă de Stat pentru Istorie Contemporană (RGANI) 5 / 30 / 367, Bl. 179–182, Bericht des Verteidungsministerium an das ZK der KpdSU über die Situation in Berlin und in der DDR, 28.10.1961; Matthias Uhl, *Krieg un Berlin? Die sowjetische Militär-und Sicherheitspolitik Berlin-Krise 1958 bis 1962*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2008, 146–147

5 Daniel Schorr, Schorr Script Collection, Manuscris Division, Library of Congress, Berlin, 27.10.1961

6 interviu cu Adam Kellet-Long, 15–16.10 2008

7 Daniel Schorr, Schorr Script Collection, Manuscris Division, Library of Congress, Berlin, 27.10.1961

8 Norman Gelb, *The Berlin Wall – Kennedy, Khruschev, and a Showdown in the Heart fo Europe*. New York: Dorset Press, 1986, 256; Interviu cu Vern Pike, 17.11.2008; RIAS reportaje radio (Radio in the American Sector) 25–28.10.1961; extras din Chronik-der-Mauer.de

9 Andrei Cherny, *The Candy Bombers: The Untold Story of Berlin Airlift and America's Finest Hour.* New York: G.P. Putnam's Sons, 2008, 253; U.S. Department of State, Office of the Historian, Foreign Relations of the United States (FRUS), 1961–1963, vol. XIV, Berlin, 23.10.1961, 2.00 p.m.; Curtis Cate, *The Ides of August: The Berlin Wall Crisis – 1961*. New York: M. Evans, 1978, 477

10 William R. Smyser, „Tanks at Checkpoint Charlie", *The Atlantic Times*, octombrie 2005: http: / / wwwatlantic-times.com / archive_detail.php?recordID=319; NYT, 24.10.1961; Cate, *The Ides of August*, 479

11 Gelb, The Berlin Wall, 3. Winston Churchill, „Iron Curtain" Speech, Westminster College, Fulton, Missouri, 5.03.1946; citat de Katherine A.S. Sibley, The Cold War, Westport, CT: Greenwood Press, 1998, 136–137

12 reportaje ale postului de radio RIAS, 25–28.10.1961; Raymond L. Garthoff, „Berlin 1961: The Record Corrected", *Foreign Policy*, nr. 84 (toamna 1991), 142–156

13 La revedere (lb. germană)

14 interviu cu Adam Kellett-Long, 15–16.10.2008

15 John F. Kennedy Presidential Library (JFKL), *Lucius D. Clay OH*

16 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 195, 196; Cate, *The Ides of August, 485–486*

17 Berlin Wall Statistics (der Polizeipräsident von Berlin), chronik-der-mauer.de

I

JUCĂTORII

CAPITOLUL 1

HRUȘCIOV:
UN COMUNIST GRĂBIT

Avem treizeci de rachete nucleare îndreptate spre Franţa, mai mult decât suficiente pentru a distruge acea ţară. Am rezervat câte cincizeci pentru Germania de Vest şi Marea Britanie.[18]

Premierul Hruşciov către ambasadorul L.E. Thompson Jr., 1 ianuarie 1960

Indiferent cât de bun a fost anul trecut, noul an va fi şi mai bun… Cred că nimeni nu-mi va reproşa dacă afirm că acordăm o mare importanţă îmbunătăţirii relaţiilor noastre cu SUA… Sperăm că noul preşedinte va fi ca o adiere proaspătă care să alunge aerul stătut dintre SUA şi URSS.[19]

Hruşciov, un an mai târziu, în discursul de Anul Nou, 1 ianuarie 1961

Kremlin, Moscova
Ajunul Anului Nou, 31 decembrie 1960

Mai erau doar câteva minute până la miezul nopţii, iar Nikita Hruşciov avea motive serioase să se simtă uşurat că anul 1960 era pe sfârşite. În timp ce se uita la cei două mii de invitaţi de Anul Nou, reuniţi sub tavanul boltit şi impunător al Sălii Sfântul Gheorghe de la Kremlin, avea motive şi mai mari de îngrijorare privind anul care începea. În vreme ce afară viscolul aşternea un strat gros de nea peste Piaţa Roşie şi mausoleul unde se aflau predecesorii lui mumifiaţi – Lenin şi Stalin –, Hruşciov recunoştea că poziţia URSS în lume şi locul său în istorie, precum şi, mai concret, supravieţuirea lui politică, depindeau de felul în care reuşea să gestioneze avalanşa de provocări care îl asedia.

Pe plan intern, Hruşciov se confrunta cu cel de-al doilea an de recoltă foarte slabă. Cu doi ani înainte, inaugurase cu mare fast un program extrem de ambiţios pentru a depăşi nivelul de trai al SUA până în anul 1970 şi, cu toate acestea, abia dacă reuşise să asigure strictul necesar poporului său.[20] În cadrul unei vizite de lucru prin ţară, văzuse lipsuri aproape peste tot, în privinţa locuinţelor, dar şi a unor alimente de bază, precum untul, carnea, laptele şi ouăle. Consilierii îi spuneau că se contura tot mai clar posibilitatea izbucnirii unei revolte a muncitorilor, similare celei din Ungaria, pe care, în 1956, se văzuse silit să o înăbuşe cu ajutorul tancurilor sovietice.

Pe plan extern, politica sa de coexistenţă paşnică cu Occidentul, care constituia o ruptură clară faţă de teoria confruntării inevitabile, promovată de Stalin, se năruise când o rachetă sovietică doborâse un avion-spion Lockheed U-2 în luna mai a anului precedent. Câteva zile după aceea, Hruşciov a declanşat eşecul întâlnirii la vârf de la Paris cu preşedintele Dwight D. Eisenhower şi aliaţii săi din război, după ce nu a primit scuze publice din partea SUA pentru pătrunderea ilegală a avionului-spion în spaţiul aerian al Uniunii Sovietice. Prezentând incidentul drept o dovadă a eşecului lui Hruşciov în calitate de lider politic, nostalgicii staliniști din cadrul Partidului Comunist Sovietic şi China lui Mao Zedong îşi ascuţeau

cuțitele, pregătindu-se pentru cel de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. După ce se slujise chiar el de aceste întruniri pentru a scăpa de adversari, Hrușciov făcuse planuri pentru 1961 în scopul de a împiedica o catastrofă la acest congres.

Ținând seama de acest context istoric, nimic nu-l amenința pe Hrușciov mai mult decât situația care se deteriora încontinuu în Berlinul divizat. Criticii lui se plângeau că lăsa cea mai primejdioasă rană a lumii să se agraveze. Berlinul de Est pierdea refugiați în favoarea Occidentului într-un ritm alarmant. Acești fugari făceau parte din rândul celor mai capabili și mai motivați intelectuali, industriași, fermieri, medici și profesori. Lui Hrușciov îi plăcea să numească Berlinul testiculele Occidentului, punctul sensibil pe care îl putea lovi când dorea pentru ca Statele Unite să se strâmbe de durere.[21] Cu toate acestea, o metaforă mai sugestivă era că Berlinul devenise pentru el și pentru blocul sovietic călcâiul lui Ahile, locul cel mai vulnerabil al comunismului.

Totuși, Hrușciov nu a lăsat să se întrevadă nici unul dintre aceste motive de îngrijorare când s-a adresat mulțimii strânse pentru sărbătorirea Anului Nou, între care se numărau cosmonauți, balerine, artiști, aparatcici și ambasadori, cu toții scăldați în lumina orbitoare a celor șase candelabre masive din bronz și a celor trei mii de lămpi electrice din sală. Pentru acei oameni, o invitație în sine la recepția dată de liderul sovietic reprezenta o confirmare a poziției lor sociale. Totuși, ei așteptau acum cu o emoție mai mare decât de obicei, pentru că John F. Kennedy avea să se instaleze la Casa Albă peste mai puțin de trei săptămâni. Cu toții știau că discursul tradițional de Anul Nou al liderului sovietic avea să stabilească atmosfera în care aveau să se desfășoare relațiile sovieto-americane.

Pe măsură ce în Turnul Spasski, datând din secolul al XVI-lea, ceasul Kuranti număra secundele pentru ca la miezul nopții să-și dezlănțuie dangătele răsunătoare în Piața Roșie, Hrușciov reușea să încingă spiritele în Sala Sfântul Gheorghe. A strâns mâna cu unii oaspeți și i-a îmbrățișat pe alții, costumul lui strâmt de culoare gri fiind gata din clipă în clipă să plesnească la cusături. Dovedea aceeași energie care îl adusese la putere

pornind de la condiția de țăran născut în Kalinovka, un sat rusesc situat în apropiere de granița cu Ucraina, trecând prin revoluție, război civil, epurările demente ale lui Stalin, războiul mondial și lupta pentru putere de după moartea lui Stalin. Preluarea puterii de către comuniști le oferise multor ruși cu origini modeste posibilități noi, dar nimeni nu răzbise cu atâta iscusință și nu se ridicase la fel de sus ca Nikita Sergheevici Hrușciov.

Având în vedere capacitatea crescândă de a lansa proiectile cu focoase nucleare împotriva Occidentului, pentru serviciile de informații americane descifrarea structurii psihologice a lui Hrușciov devenise o preocupare stringentă.[22] În 1960, CIA alcătuise o echipă de aproape douăzeci de experți – medici interniști, psihiatri și psihologi – pentru a-l examina pe conducătorul sovietic prin intermediul filmelor, al dosarelor de informații și al relatărilor personale. Grupul a mers până într-acolo încât a analizat fotografii mărite înfățișând arterele lui Hrușciov pentru a evalua zvonurile potrivit cărora acestea se întăriseră, dând naștere hipertensiunii arteriale. În cadrul unui raport ultrasecret – care mai apoi va ajunge pe masa președintelui Kennedy – se susținea că, în ciuda dispoziției mereu schimbătoare, a depresiilor și a exceselor bahice (despre care aceștia anunțau că în ultima vreme erau mult mai rare, problema fiind mai bine ținută sub control), liderul sovietic prezenta în mod consecvent un comportament pe care ei l-au numit „oportunism optimist cronic”. Ei au ajuns la concluzia că Hrușciov era mai curând un activist pasionat decât, așa cum se socotise până atunci, un comunist machiavelic, ca Stalin.

Un alt profil psihologic ultrasecret, pregătit de CIA pentru administrația următoare, remarca „inventivitatea, cutezanța, un remarcabil simț al momentelor politice importante și cabotinismul” lui Hrușciov. Acest lucru îl prevenea pe proaspăt alesul Kennedy că dincolo de comportamentul adesea histrionic al acelui bărbat scund și greoi se ascundeau „o inteligență nativă ascuțită, o minte agilă, determinare, ambiție și cruzime”.[23]

CIA nu preciza în raport că Hrușciov socotea că influențase alegerea lui Kennedy, iar acum dorea să fie răsplătit pentru asta. El se lăuda în fața tovarășilor săi că reușise să încline balanța într-una dintre cele mai strânse

curse prezidenţiale din istoria Americii, prin faptul că, în plină campanie electorală, refuzase solicitările republicanilor de a-i elibera pe cei trei piloţi americani – Francis Gary Powers, pilotul avionului U-2 doborât, şi doi membri ai echipajului unui avion de recunoaştere RB-47, doborâţi de sovietici două luni mai târziu deasupra Mării Barents. Acum se ocupa nerăbdător, pe numeroase căi, să stabilească rapid o întâlnire la vârf cu Kennedy, în speranţa că va rezolva problema Berlinului.

În cursul acelei campanii, instrucţiunile liderului sovietic date înaltelor oficialităţi din ţara sa fuseseră clare, privind atât dorinţa lui de a-l vedea câştigător pe Kennedy, cât şi dezgustul pe care îl manifesta faţă de anticomunistul Richard Nixon care, ca vicepreşedinte al lui Eisenhower, îl umilise la Moscova în timpul aşa-numitei „Dezbateri din Bucătărie” *(Kitchen Debatte)*, o discuţie improvizată privind avantajele relative ale celor două sisteme pe care le reprezentau. „Putem influenţa chiar şi alegerile prezidenţiale din SUA!” le spusese el tovarăşilor lui. „Nu i-am oferi niciodată un astfel de dar lui Nixon.”[24]

După alegeri, Hruşciov a susţinut că refuzând să îi elibereze pe piloţi, îl făcuse pe Nixon să piardă cele câteva sute de mii de voturi de care acesta ar fi avut nevoie pentru a ieşi învingător. La doar zece minute de mers pe jos de la Kremlin, unde se sărbătorea noul an, ca o dovadă a manipulărilor electorale ale lui Hruşciov, prizonierii americani lâncezeau în închisoarea KGB-istă, Lubianka, unde liderul sovietic îi ţinea drept pioni politici care să fie folosiţi ca monedă de schimb la momentul oportun.

În timp ce se desfăşura numărătoarea inversă până la mo-mentul discursului său de Anul Nou, mai curând ca un politician populist decât ca un dictator comunist, Hruşciov făcea o baie de mulţime.[25] Deşi avea încă un aer tineresc şi viguros, Hruşciov îmbătrânise prematur, ca mulţi alţi ruşi, şi, în urma unei boli grave, încărunţise de la vârsta de douăzeci şi doi de ani. În timp ce glumea cu tovarăşii lui, îşi arunca deseori capul aproape chel pe spate şi izbucnea în râs la una dintre anecdotele pe care le spunea, arătându-şi, fără să-şi dea seama, dinţii stricaţi şi strungăreaţa, precum şi cei doi dinţi bicuspizi înveliţi în aur. Părul cărunt, tuns foarte scurt, încadra faţa rotundă

şi vioaie, pe care avea trei alunițe mari şi o cicatrice sub nasul borcănat, iar obrajii îi erau roşii, cu riduri adânci, şi ochii negri, sfredelitori. Flutura din mâini şi rostea propoziţii scurte într-un staccato pronunţat, cu o voce nazală, ascuțită şi puternică.[26]

Îi recunoştea pe mulţi după feţe şi se interesa de copiii tovarăşilor lui, pe care îi ştia pe nume: „Ce mai face micuța Tatiana? Cum îi merge micului Ivan?”[27]

Având în vedere scopul pe care şi-l propusese în acea noapte, Hruşciov s-a arătat dezamăgit de faptul că în mulţimea din sală nu se găsea cel mai important american din Moscova, ambasadorul Llewellyn „Tommy” Thompson, cu care rămăsese apropiat, în ciuda declinului înregistrat de relaţiile americano-sovietice.[28] Jane, soţia ambasadorului, s-a scuzat în numele soţului ei spunându-i lui Hruşciov că rămăsese acasă din cauza unei crize de ulcer. Pe de altă parte, era adevărat că ambasadorul suferea încă după întâlnirea cu liderul sovietic la precedenta sărbătorire a Anului Nou când, aflat sub influenţa băuturilor alcoolice, Hruşciov fusese cât pe ce să declanşeze cel de-al Treilea Război Mondial din cauza Berlinului.

Era ora două dimineaţa când Hruşciov, ameţit de alcool, i-a condus pe Thompson, pe soţia acestuia, pe ambasadorul Franţei şi pe liderul Partidului Comunist Italian într-o anticameră nou construită a Sălii Sfântul Gheorghe, decorată în chip straniu cu o fântână arteziană în care se găseau pietricele colorate, din plastic. Hruşciov s-a răstit la Thompson, spunând că va face Occidentul să plătească dacă acesta nu îi satisfăcea cererea de încheiere a unei înţelegeri privind Berlinul, în care să se prevadă retragerea trupelor aliate. „Avem treizeci de rachete nucleare îndreptate spre Franța, mai mult decât suficiente pentru a distruge ţara”, a spus el, înclinând din cap spre ambasadorul francez. Pentru a fi mai convingător, a adăugat că păstra şi câte cincizeci de rachete pentru Germania de Vest şi Marea Britanie.

Într-o încercare forţată de a mai destinde puţin atmosfera, Jane Thompson întrebase câte rachete rezervase Hruşciov pentru Unchiul Sam. „Asta e secret”, spusese Hruşciov cu un zâmbet maliţios.

Încercând să salveze situaţia care ameninţa să degenereze, Thompson a propus un toast pentru viitorul summit de la Paris cu Eisenhower, exprimându-şi speranţa că relaţiile bilaterale se vor îmbunătăţi. Cu toate acestea, liderul sovietic şi-a dus şi mai departe ameninţările, spunând că va renunţa la angajamentul luat faţă de Eisenhower, cum că se va abţine de la orice intervenţie unilaterală privind Berlinul înaintea summitului de la Paris. Thompson a reuşit să pună capăt discuţiei purtate în aburi de votcă abia la ora şase dimineaţa, când a plecat conştient că relaţiile dintre cele două superputeri vor depinde de incapacitatea lui Hruşciov de a-şi mai aminti ulterior ce spusese în cursul acelei nopţi.

Thompson trimisese o telegramă codificată către preşedintele Eisenhower şi către secretarul de stat Christian Herter în aceeaşi dimineaţă, relatând afirmaţiile făcute de Hruşciov, declarând în acelaşi timp că ele nu trebuie „luate *ad litteram”,* având în vedere starea de ebrietate a liderului sovietic. El a explicat că sovieticul dorise doar „să ne facă pe noi să fim conştienţi de gravitatea” situaţiei de la Berlin.

Un an mai târziu, când Thompson rămăsese acasă, Hruşciov era mai treaz şi într-o dispoziţie mai generoasă când ceasul a bătut de miezul nopţii. După ce clopotele au întâmpinat sosirea anului 1961, iar luminile bradului de Anul Nou din Sala Sfântul Gheorghe, înalt de doisprezece metri, s-au aprins, Hruşciov a ridicat paharul şi a ţinut un toast care va fi interpretat drept o directivă doctrinară de către liderii de partide şi reprodus în telegrame diplomatice în toată lumea.

„Un An Nou fericit, tovarăşi, un An Nou fericit! Indiferent cât de bun a fost anul dinainte, noul an va fi şi mai bun!”

Cei prezenţi în sală au ovaţionat, s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat.

Potrivit obiceiului, Hruşciov a toastat în cinstea poporului muncitor, a ţăranilor, intelectualilor, conceptelor marxist-leniniste şi a coexistenţei paşnice între popoarele lumii. Pe un ton conciliant, a spus: „Noi considerăm că sistemul socialist este superior, dar nu vom încerca niciodată să îl impunem altor state”.[29]

Participanţii au rămas tăcuţi când Hruşciov a vorbit despre Kennedy.

„Dragi tovarăşi! Prieteni! Domnilor!”, a spus Hruşciov. „Uniunea Sovietică face toate eforturile pentru a avea legături prieteneşti cu toate popoarele. Cred că nimeni nu-mi va reproşa dacă afirm că acordăm o mare importanţă îmbunătăţirii relaţiilor noastre cu Statele Unite, deoarece ele contribuie considerabil la modelarea relaţiilor cu alte naţiuni. Noi am dori să credem că Statele Unite năzuiesc către acelaşi obiectiv. Sperăm că noul preşedinte va fi ca o adiere proaspătă care să alunge aerul stătut dintre SUA şi URSS.”

Omul care cu un an în urmă numărase bombele atomice pe care le va lansa asupra Occidentului adopta acum o postură de pacificator. „În timpul campaniei electorale”, a spus Hruşciov către cei din sală, „domnul Kennedy a afirmat că, dacă ar fi fost preşedinte, şi-ar fi exprimat regretele faţă de Uniunea Sovietică” pentru faptul că se trimiseseră avioane-spion care survolaseră teritoriul sovietic. Hruşciov a mai spus că şi el voia să dea uitării „acest episod lamentabil” şi să nu mai facă referire la el… „Credem că votându-l pe domnul Kennedy, şi nu pe domnul Nixon, poporul american va dezaproba politica Războiului Rece, care duce la înrăutăţirea relaţiilor internaţionale.”

Hruşciov a ridicat paharul pe care îl umpluse din nou.

„Pentru coexistenţa paşnică între naţiuni!”

Urale.

„Pentru prietenie şi coexistenţă paşnică între toate popoarele!”

Urale tunătoare. Alte îmbrăţişări.

Hruşciov îşi alesese limbajul în mod deliberat. Folosirea repetată a expresiei „coexistenţă paşnică” reprezenta o declaraţie de intenţie către Kennedy şi, în acelaşi timp, un mesaj hotărât către rivalii lui comunişti. Recunoscând limitele economice ale Uniunii Sovietice şi noile ameninţări nucleare, în faimoasa lui cuvântare secretă de la al XX-lea Congres al Partidului Comunist, Hruşciov a introdus ideea nouă potrivit căreia statele comuniste puteau coexista paşnic şi concura cu statele capitaliste. Adversarii lui însă se pronunţau în favoarea revenirii la ideile mai agresive

ale lui Stalin privind revoluția mondială și pregătirile mai active pentru război.

La începutul anului 1961, fantoma lui Stalin periclita poziția lui Hrușciov mult mai grav decât orice amenințare venită dinspre Occident. După moartea lui în 1953, moștenirea lăsată lui Hrușciov fusese o Uniune Sovietică disfuncțională, cu o populație de 209 milioane de locuitori cu zeci de naționalități și un teritoriu care se întindea pe o șesime din suprafața Pământului. Bătăliile purtate în cel de-al Doilea Război Mondial duseseră la pierderea unei treimi din avuția țării, la moartea a 27 de milioane de oameni și la distrugerea a 17 000 de orașe și 70 000 de sate sovietice.[30] În aceste cifre nu sunt cuprinși milioanele de oameni uciși anterior de Stalin prin foametea organizată și prin epurările lui paranoice.[31]

Hrușciov îl acuza pe Stalin de faptul că declanșase un Război Rece inutil și costisitor înainte ca Uniunea Sovietică să fi reușit reconstrucția după devastările suferite în război. Îl condamna cu precădere pentru blocada nereușită a Berlinului în 1948, când dictatorul subestimase determinarea americanilor și capacitatea sovieticilor într-un moment în care Statele Unite încă dețineau monopolul asupra armei nucleare.[32] Rezultatul fusese că Occidentul spărsese embargoul, apoi înființase NATO în 1949 și crease în același an o Germanie Occidentală. Iar la toate acestea se adăuga hotărârea americanilor de a se pregăti pentru o ședere mai îndelungată în Europa. Uniunea Sovietică plătise un preț usturător, deoarece, după părerea lui Hrușciov, Stalin „nu a anticipat toate consecințele”.

După ce îi întinsese ramura de măslin lui Kennedy prin discursul său de Anul Nou, rămas încă treaz, la ora două dimineață, Hrușciov l-a luat deoparte pe ambasadorul vest-german, Hans Kroll, pentru o discuție între patru ochi. Pentru Hrușciov, după Thompson, germanul în vârstă de șaizeci și doi de ani era cel de-al doilea ambasador ca importanță. Dar cei doi erau mult mai apropiați decât era Hrușciov cu trimisul american, deoarece îi legau cursivitatea în limba rusă a lui Kroll și convingerea acestuia, destul de obișnuită pentru germanii din generația lui, că țara sa era mai strâns legată

de Moscova decât de Statele Unite din punct de vedere cultural, istoric și, probabil, chiar politic.

Însoțit de adjunctul prim-ministrului, Anastas Mikoian, și de Aleksei Kosîghin, membru al Prezidiului, Hrușciov și Kroll s-au retras în aceeași ciudată anticameră în care liderul sovietic îl amenințase pe Thompson în anul precedent. Tot atunci, Kroll ieșise val-vârtej din sala în care se sărbătorea Anul Nou, în semn de protest, după ce liderul sovietic profitase de toast ca să condamne Germania de Vest pentru „revanșism și militarism”.

De astă dată, totuși, Hrușciov era într-o dispoziție seducătoare și i-a cerut unui chelner să-l servească pe invitatul său cu șampanie din Crimeea. Gustând doar din paharul cu vin roșu din Armenia, liderul sovietic i-a explicat lui Kroll că, la recomandarea medicului său, nu mai bea votcă sau alte băuturi tari. Kroll savura astfel de discuții personale cu Hrușciov care, în asemenea momente, obișnuia să îl invite să stea mai aproape de el și îi vorbea cu voce joasă pentru a sublinia și mai mult apropierea dintre ei.

Kroll se născuse cu patru ani mai târziu decât Hrușciov, în orașul Deutsch Peikar, pe atunci în Prusia, dar care avea să fie cedat Poloniei în 1922.[33] Învățase limba rusă în copilărie, când mergea la pescuit pe râul care despărțea imperiile german și țarist. Intrase în diplomație în anii 1920, când, după Primul Război Mondial, Germania și noua Uniune Sovietică, pe atunci două dintre cele mai hulite țări din lume, au încheiat acordul de la Rapallo, prin care au renunțat la izolarea lor diplomatică și au format o axă antioccidentală și împotriva Tratatului de la Versailles.

După părerea lui Kroll, ostilitățile din Europa puteau fi domolite doar printr-un eventual acord care să îngăduie Germaniei de Vest și Uniunii Sovietice – „cele mai puternice țări din Europa” – să întrețină relații mai amiabile. El acționase în acest sens pe vremea când condusese Departamentul de comerț Est–Vest din cadrul Ministerului Economiei, în 1952, și când Germania de Vest avea o existență de numai trei ani. Convingerile îl făcuseră să intre frecvent în conflict cu Statele Unite, care păstrau o atitudine circumspectă, socotind că o relație prea amicală ar putea deschide calea către o Germanie de Vest neutră.

Hruşciov i-a mulţumit lui Kroll pentru ajutorul acordat în toamna anului precedent, când îl determinase pe cancelarul vest-german Konrad Adenauer să aprobe noi acorduri economice cu lumea comunistă, inclusiv reînnoirea acordului comercial cu Germania de Est, care fusese întrerupt cu câteva luni înainte. Deşi Germania răsăriteană era clientă a sovieticilor, Hruşciov socotea că Germania de Vest prezenta o importanţă mult mai mare pentru economia sovietică, datorită accesului pe care i-l oferea la maşinării moderne, tehnologie şi împrumuturi în valută forte.

De aceea, liderul sovietic a ridicat paharul ca să toasteze în cinstea remarcabilei reconstrucţii reuşite de Republica Federală Germania după război. Hruşciov i-a mai spus lui Kroll că spera ca Adenauer să se folosească de forţa economică crescândă şi de independenţa mai mare faţă de SUA pentru a se distanţa de Washington şi astfel să îmbunătăţească relaţiile cu sovieticii.

Kosîghin l-a rugat apoi pe Kroll să îi acorde permisiunea de a ţine propriul său toast, lucru pe care ambasadorul i l-a îngăduit. „Pentru noi, sunteţi ambasadorul tuturor germanilor”, a spus el, însuşindu-şi astfel părerea lui Hruşciov, care socotea că pentru Uniunea Sovietică ar fi fost mult mai bine dacă vest-germanii, cu resursele lor, le-ar fi devenit aliaţi în locul est-germanilor care ajunseseră o povară prin pretenţiile lor constante şi prin bunurile de calitate slabă.

Apoi Hruşciov a strecurat printre vorbele dulci şi o ameninţare. „Problema germană trebuie rezolvată în 1961”, i-a spus el lui Kroll. Liderul sovietic a mai zis că îşi pierduse răbdarea faţă de refuzul Statelor Unite de a negocia o schimbare a statutului Berlinului într-un mod care să-i permită să stopeze valul de refugiaţi şi să semneze un tratat de pace cu Germania de Est, punând capăt războiului. Mikoian i-a spus lui Kroll că „anumite cercuri” de la Moscova îşi sporiseră presiunile asupra lui Hruşciov pentru a acţiona în cazul Berlinului, iar liderul sovietic nu mai putea să li se opună mult timp.

Kroll a presupus că Mikoian se referea la cei care erau cunoscuţi în cercurile din interiorul partidului sovietic drept „susţinătorii lui Ulbricht”,[34]

un grup influenţat mult de plângerile tot mai insistente ale liderului din Germania de Est că Hruşciov nu apăra îndeajuns de viguros Germania socialistă.

După şampanie şi atâtea complimente din partea sovieticilor, Kroll a convenit că liderul rus demonstrase suficientă răbdare în problema Berlinului. Cu toate acestea, l-a prevenit pe Hruşciov că dacă sovieticii vor afecta unilateral statu-quoul din Berlin, rezultatul va fi o criză internaţională şi poate chiar un conflict militar cu Statele Unite şi Occidentul.

Hruşciov l-a contrazis. A socotit că Occidentul va reacţiona printr-o „scurtă perioadă de agitaţie", care se va stinge curând. „Nici o naţiune din lume nu va declara război în legătură cu Berlinul sau cu chestiunea germană", i-a spus el lui Kroll. Ştiind că interlocutorul său va relata americanilor şi superiorilor lui conţinutul discuţiei, Hruşciov a spus că ar prefera să negocieze un acord în loc să întreprindă vreo acţiune unilaterală, însă a accentuat: „Asta depinde de Kennedy".

La ora patru dimineaţa, Hruşciov a pus punct întrevederii şi apoi i-a însoţit pe Kroll, Kosîghin şi Mikoian prin sala unde mulţimea încă dansa, atunci s-au oprit şi le-au făcut loc să treacă celor patru.

Nici măcar un ambasador experimentat precum Kroll nu ştia care dintre ameninţările lui Hruşciov trebuiau luate în serios şi care nu. Cu toate acestea, maniera în care Hruşciov ridicase în acea seară problema Berlinului l-a convins că anul care abia începea va aduce o confruntare în chestiunea respectivă. El i-a transmis această părere lui Adenauer – şi, prin intermediul lui, americanilor. Lui Kroll îi era clar: Hruşciov ajunsese la concluzia că pasivitatea prezenta riscuri mai mari decât acţiunea.

Totuşi, modul în care avea să se desfăşoare acel an – cooperare sau confruntare – depindea de dilema lui Hruşciov privind soluţionarea problemei Berlinului.

Pe de o parte, Hruşciov era convins că nu-şi putea permite o concurenţă militară sau un război cu americanii. El era hotărât să negocieze coexistenţa paşnică cu Statele Unite şi îi întindea mâna noului preşedinte american, sperând să ajungă la o înţelegere în problema Berlinului.

Pe de altă parte, întâlnirea lui Hrușciov cu ambasadorul vest-german Kroll a demonstrat presiunea crescândă ce se exercita asupra lui de a rezolva problema Berlinului înainte ca aceasta să devină o amenințare majoră, atât la adresa imperiului sovietic, cât și, mai grav, la adresa conducerii lui.

Din acest motiv, Hrușciov era un comunist grăbit.

Iar aceasta nu era singura lui problemă acolo. Berlinezii îl disprețuiau, îi detestau pe soldații sovietici și se săturaseră să fie sub ocupație. Toate amintirile lor din perioada de după război sunt neplăcute…

18 Michael R. Beschloss, *The Crisis Years: Kennedy and Khrushchev 1960–1963.* New York: HarperCollins, 1991, 52; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 449

19 *Pravda* nr. 2, (15492), 02.02.1961

20 Aleksandr Fursenko și Timothy Naftali, *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of an American Adversary*, New York: W.W. Norton, 2006, 343–344

21 Dean Rusk, *As I Saw It: A Secretary of State's Memoirs*, Londra: I.B. Tauris, 1991, 227

22 Bryant Wedge, „Khrushchev at a Distance: A Study of Public Personality", *Society (Social Sciences and Modern Society)* 5, nr. 10 (octombrie 1968), 24–28

23 CIA, Office of Current Intelligence (OCI), nr. 2391–61, copia nr. 22

24 Arkadi N. Șevcenko, *Breaking with Moscow*. New York: Alfred A. Knopfs, 1985, 108–109

25 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era, 106–107*

26 Fursenko și Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 16; Beschloss, *The Crisis Years,* 47; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era,* 39, 191; Marshall MacDuffie, *The Red Carpet: 10,000 Miles Through Russia on a Visa from Khrushchev.* New York: W.W. Norton, 1955, 202; Michael R. Beschloss, *Mayday: The U-2 Affair: The Untold Story of the Greatest Uniunea Sovietică-USSR Soy Scandal.* New York: Harper & Row, 1986, 163–164, 199

27 MacDuffie, *Red Carpet*, 198

28 Beschloss, *Crisis Years*, 50–52

29 *Pravda*, nr. 2 (15492), 2.02.1961

30 Sidney Pollard, *The International Economy Since 1945*. New York: Routledge, 1997, 2; Leon Clack, *The Beginnings of the Cold War – Civilizations Past and Present the Bipolr „North", 1945–1991,* accesat la http: / / history-world.org / beginnings_of_the-cold_war.htm: *The Elusive Peace – Soviet and American Spheres,* Introducere

31 William H. Chamberlin, Khrushchev's War with Stalin's Ghosts, *Russian Review, 21,* nr. 1 (ianuarie 1962), 3–10

32 Taubman: *Khrushchev: The Man and His Era, 332;* Nikita S. Hruşciov, „Memuary Nikity Sergeevicha Khrushcheva", *Voprosy Istorii*, nr. 2 (1995), 76

33 Hans Kroll, *Lebenserinnerungen eines Botschafters.* Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1967, 15–17; Furesenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 205–206

34 Eberhard Schulz, Hans-Adolf Jacobsen, Gert Leptin şi Ulrich Scheuner, *GDR Foreign Policy.* Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1982, 197

Povestea violului Martei Hillers

Undeva în Elveţia
Ianuarie 1961

Singura consolare a Martei Hillers a fost că refuzase să-şi scrie numele pe extraordinarul manuscris în care povestise foarte meticulos despre cucerirea Berlinului de către sovietici, în primăvara geroasă a anului 1945.[35] *Aceea fusese o perioadă în care viaţa ei – dar şi a altor zeci de mii de femei şi fete berlineze – devenise un coşmar al spaimei, foamei şi violului.*

Publicată pentru prima oară în limba germană în anul 1959, cartea evocase una dintre cele mai cumplite atrocităţi comise de militari. Potrivit estimărilor extrase din arhivele spitalelor, între 90 000 şi 130 000 de femei din Berlin fuseseră violate în ultimele zile ale războiului şi în primele zile de ocupaţie sovietică. Zeci de mii de femei căzuseră victime în alte zone ocupate de sovietici.[36]

Hillers se aşteptase ca relatarea ei să fie bine primită de un popor dornic ca lumea să ştie că şi germanii fuseseră victimele războiului. Cu toate acestea, berlinezii reacţionaseră cu ostilitate sau prin tăcere. Lumea manifesta încă prea puţină înţelegere pentru orice suferinţă provocată poporului german, care adusese întregii omeniri atâta suferinţă. Femeile berlineze care trecuseră prin astfel de situaţii umilitoare nu aveau nici o dorinţă să le rememoreze. Iar bărbaţii din Berlin socoteau că era prea dureros să li se reamintească de neputinţa lor de a-şi proteja soţiile şi fiicele. Începutul anului 1961 reprezenta o perioadă a complacerii şi amneziei în Germania răsăriteană şi în Berlinul de Est, dominate de sovietici, şi se părea că existau prea puţine motive de agitaţie în legătură cu

evenimente istorice pe care nimeni nu avusese puterea de a le schimba şi nici capacitatea de a le înţelege.

Probabil că reacţia germanilor nu ar fi trebuit să constituie o surpriză pentru Hillers, având în vedere ruşinea pe care chiar ea o resimţea, dovadă stând faptul că îşi semnase memoriile, Eine Frau in Berlin (O femeie din Berlin), *sub pseudonimul „Anonyma". Publicase cartea doar după ce se căsătorise şi se afla în siguranţa căminului ei din Elveţia. Cartea nu circulase şi nici nu fusese recenzată în Germania de Est, ci doar câteva exemplare fuseseră introduse ilegal în zona comunistă, în valize pline cu reviste occidentale de modă şi alte cărţi de literatură escapistă. În Berlinul de Vest, memoriile scrise de Anonyma avuseseră vânzări neînsemnate, iar recenziile o acuzaseră pe autoare fie de propagandă anticomunistă, fie de pângărirea onoarei femeilor germane – un lucru pe care, insista autoarea, soldaţii sovietici îl făcuseră cu mult înaintea ei.*

O astfel de recenzie, ascunsă pe pagina 35 a publicaţiei vest-berlineze Taggesspiel, *purta titlul: UN DESERVICIU ADUS BERLINEZELOR / BESTSELLER PUBLICAT ÎN STRĂINĂTATE – UN CAZ SPECIAL FALSIFICAT. Pe recenzor, care o acuza pe autoare de „imoralitate neruşinată", îl irita relatarea directă care surprindea extrem de bine cinismul din lunile de după război. Sentinţe precum aceea apărută în* Taggesspiel *au îndemnat-o pe Hillers să rămână în anonimat şi să interzică publicarea altor noi ediţii ale cărţii în timpul vieţii ei, care s-a încheiat la vârsta de nouăzeci de ani, în 2001.*[37]

Ea nu avea să afle că, după moarte, cartea ei va fi republicată şi va deveni un succes, fiind tradusă în mai multe limbi, inclusiv ediţia germană din 2003. Şi nici nu va trăi satisfacţia de a şti că povestea ei va fi transpusă pe peliculă în 2008, într-un celebru film german, aclamat de feministele de pretutindeni.

Însă, în 1961, pe Hillers o interesa mai mult să se ferească de reporterii care încercau să o descopere din puţinele indicii ce figurau în paginile publicate de ea. Cartea dezvăluia faptul că era o ziaristă în jur de treizeci de ani, locuise în districtul Tempelhof, petrecuse suficient de mult

timp în Uniunea Sovietică pentru a vorbi rusa destul de cursiv și era „o blondă cu fața palidă, care purta mereu același palton”. Nimic din toate acestea nu fusese îndeajuns pentru a permite identificarea ei.

Totuși, nimic nu a surprins mai pregnant atitudinea germanilor din acea vreme față de ocupanți decât conținutul cărții lui Hillers și aversiunea berlinezilor de a o citi. Relația est-germanilor cu ocupanții lor militari sovietici, al căror număr se ridica încă la patru sute–cinci sute de mii în 1961, era un amestec de milă și groază, îngăduință și amnezie.[38] *Mai toți est-germanii se consolaseră cu ideea acelei coabitări aparent permanente. Iar mulți dintre cei care nu se resemnaseră fugiseră ca refugiați.*

Mila manifestată de est-germani față de ocupanții lor sovietici, pe care îi considerau inferiori, își avea explicația în ceea ce puteau vedea cu ochii lor: adolescenți subnutriți, purtând uniforme murdare, care se aplecau spre caldarâm ca să recupereze chiștoacele încă arzânde ale țigărilor aruncate de germani sau care ofereau benzină sau medalii primite pentru merite militare contra oricărei forme de alcool care să-i ajute pentru scurt timp să uite de existența lor mizeră.[39]

Mila era de asemenea stârnită de alarmele prilejuite de încercările disperate de evadare. Soldaților adolescenți le venea câteodată prea greu să îndure brutalitatea ofițerilor, umilirea de către alți soldați mai vârstnici și locurile de încartiruire, reci și supraaglomerate.

Cazărmile lor, construite în timpul celui de-al Treilea Reich sau chiar mai înainte, adăposteau de trei ori mai mulți soldați decât încartiruise Hitler vreodată acolo. Ultima evadare se petrecuse după o insurecție în ajunul Anului Nou, când o revoltă de cazarmă în Falkenberg se încheiase cu evadarea în Berlinul de Vest a patru soldați și cu trimiterea unor echipe sovietice de căutare de-a lungul frontierei berlineze. Au circulat zvonuri potrivit cărora trupele sovietice au incendiat grajduri și alte clădiri în care se ascunseseră dezertorii – arzându-i de vii pe aceștia, împreună cu animalele.[40]

Acest lucru nu a făcut decât să sporească groaza, și așa adânc înrădăcinată, a germanilor față de sovietici. Acea spaimă crescuse după

evenimentele din 17 iunie 1953, când, după moartea lui Stalin, trupele și tancurile sovietice înăbușiseră o revoltă a muncitorilor, care zdruncinase tânărul stat est-german din temeliile sale și așa fragile. Au murit atunci aproape 300 de est-germani, iar alți 4 270 au fost întemnițați.[41]

Însă rădăcinile mai profunde ale spaimei est-germanilor se regăseau în evenimentele descrise de Hillers. Așa se explica de ce femeile din Berlinul de Est înghețau când vreun soldat sovietic trecea pe lângă ele ori când liderul est-german Walter Ulbricht vorbea la radio despre prietenia durabilă cu poporul sovietic.

Hillers a precizat de ce străinii se arătau atât de puțin înțelegători față de suferințele îndurate de femeile germane – și de ce mulți germani se întrebau dacă nu cumva, răzbunător, Dumnezeu îi potopise cu violuri drept răsplată pentru propria lor purtare nedreaptă. „Calamitatea germană”, scria Hillers în primele zile de ocupație, „are un gust amar – de repulsie, greață, boală, cum nu s-a mai întâmplat până acum în istorie. La radio tocmai s-a difuzat un anunț privind un alt lagăr de concentrare. Cel mai înfiorător lucru este ordinea și pragmatismul: milioane de ființe umane folosite pentru a produce îngrășăminte, umplutură pentru saltele, săpun moale, covorașe din fetru – Eschil nu a prezis niciodată așa ceva”.

Hillers și-a manifestat disperarea în fața stupidității conducătorilor naziști, care dăduseră ordine de a se lăsa băuturi alcoolice în calea trupelor sovietice, pornind de la ideea că soldații beți vor fi dușmani mai puțin primejdioși. Hillers scria că dacă nu ar fi fost amețiți de alcool, femeile berlineze ar fi suferit doar jumătate din violurile comise de soldații ruși care „nu sunt chiar niște Casanova înnăscuți” și astfel „trebuiau să-și înece inhibițiile”.

Ea descrie cu o forță narativă caracteristică unul dintre violurile la care a fost supusă și felul în care asta o îndemnase să-și caute protecție:

> „Cel care se împingea în mine era un bărbat mai vârstnic, cu barba de câteva zile căruntă, duhnind a țuică și mirosind a cal… Nu scoate nici un sunet. Doar câte un scrâșnet din dinți când îmi sfâșie lenjeria. Ultima pe care o mai aveam întreagă.

Brusc, îmi vâră în gură un deget care miroase a cal și a tutun. Deschid ochii. Mâna unui străin care îmi desface fălcile. Ne privim în ochi. Apoi, cu un gest deliberat, lasă să-i cadă un scuipat mare în gura mea.

Încremenesc. Nu de dezgust, ci de frig. Șira spinării mi-a înghețat: simt frisoane reci, ameţitoare, pe la ceafă. Simt că alunec și cad, jos, jos, trecând prin perne și prin scândurile podelei. Așadar, asta înseamnă să te scufunzi în pământ.

Încă o dată ne privim în ochi. Străinul își dezvelește dinții îngălbeniți; unul din față e pe jumătate rupt. Colțurile gurii lui se ridică, iar dinspre ochi radiază riduri minuscule. Bărbatul zâmbește.

Înainte de a pleca, se scotocește prin buzunarele pantalonilor, găsește ceva și îl aruncă pe noptieră, apoi, fără să rostească vreun cuvânt, trage scaunul deoparte și iese trântind ușa în urma lui. Un pachet de țigări rusești, aproape gol. Plata mea.

Mă ridic – ameţită și îngrețoșată. Hainele zdrențuite îmi alunecă până la călcâie. Merg împleticit prin hol… până la baie. Vărs. Fața mea se vede verzuie în oglindă, voma la fel, în chiuvetă. Mă așez pe marginea căzii, fără a îndrăzni să trag apa, pentru că încă simt că mă sufoc și mai am puțină apă rămasă în găleată.

În acel moment, Marta Hillers a luat o hotărâre. S-a spălat cât s-a putut și a ieșit în stradă să vâneze un „lup”, adică un ofițer sovietic, care urma să devină protectorul ei. Ajunsese la concluzia că era mai bine să fie abuzată de un singur rus, în loc să îndure un șir nesfârșit de soldaţi. Ca milioane de alţi germani, Hillers ajungea la un acord cu o ocupație căreia nu i se putea opune.

Cercetătorii vor reuși să reconstituie mulți ani mai târziu oroarea deplină a acelor vremuri. Între sfârșitul verii și începutul toamnei anului 1945, fuseseră violate cel puțin 110 000 de femei cu vârste cuprinse între doisprezece și optzeci și opt de ani. Aproximativ 40% dintre victime au fost violate în mod repetat. Una din cinci victime a rămas însărcinată, iar aproximativ jumătate dintre acestea au născut, iar restul au făcut avorturi,

deseori fără anestezie. Mii de femei s-au sinucis de ruşine că se lăsaseră violate sau de teamă că vor deveni victime. Aproximativ 5% dintre nou-născuţii din anul următor la Berlin vor căpăta denumirea de „Russenbabys” („Copii de ruşi”). *În întreaga Germanie, numărul copiilor născuţi astfel se situează undeva între 150 000 şi 200 000.*

În 1958, când aceşti copii deveneau adolescenţi, Hruşciov declanşa ceea ce avea să fie cunoscut sub numele de Criza Berlinului.

35 Anonim, *A Woman in Berlin; Eight Weeks in the Conquered City: A Diary.* Traducerea *Eine Frau in Berlin* de Philip Boehm. New York: Picador, 2006; Jens Bisky, „Kleine Fussnote zum Untergang des Abendlandes”, *Südduetsche Zeitung,* 10.06.2003, 10

36 Ilko-Sascha Kowalczuk şi Stefan Wolle, *Roter Stern über Deutschland: Sowjetische Truppen in der DDR.* Berlin: Christoph Links, 2010, 38

37 Maria Sack, „Schlechter Dienst an der Berlinerin / Bestseller im Ausland – Ein Verfäschender Sonderfall”, *Tagesspiel*, 06.12.1959, 35

38 Kowalczuk şi Wolle, *Roter Stern über Deutschland,* 105

39 Slike Satjukow, *Besatzer: „Die Russen” in Deutschland 1945–1994.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, 41, 43

40 Vopo feuert auf Sowjet-soldaten – Sie wollten in den Westen, *Bild-Zeitung,* 04.01.1958; „Sowjets jagen Deserteure”, *Abendzeitung* (München), 01.03.1958

41 Jan Fitzik, *Berichte des Hohen Kommissars der UdSSR in Deutschland aus den Jahren 1953 / 1954,* în *Machstrukturen und Entscheidungsmechanismen in SED Staat und dide Frage der Werantwortung* (Materialen der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland”, Band II, 2), Baden-Baden, 1995, 1361; http: / / www.ddr-wissen.de / wiki / ddr.pl?17_juni_1953

CAPITOLUL 2

HRUȘCIOV:
CRIZA BERLINULUI ÎN DESFĂȘURARE

Berlinul de Vest s-a transformat într-un fel de tumoare malignă a fascismului şi revanşismului. Tocmai de aceea am hotărât că este nevoie de o intervenţie chirurgicală.[42]

Nikita Sergheevici Hruşciov, la prima sa conferinţă de presă ca premier, 8 noiembrie 1958

În primul său an de mandat, următorul preşedinte se va confrunta cu o problemă foarte gravă privind apărarea de către noi a Berlinului, a angajamentului nostru faţă de Berlin. Vor fi puşi la grea încercare nervii şi voinţa noastră… Ne vom confrunta cu cea mai gravă criză a Berlinului din 1949 sau 1950 şi până acum.[43]

Senatorul John F. Kennedy, într-o dezbatere din cursul campaniei prezidenţiale, purtată cu

vicepreşedintele Richard Nixon, 7 octombrie 1960

Moscova, Palatul Sporturilor
Luni, 10 noiembrie 1958

Aflat pe o scenă ciudată şi în faţa unei audienţe care nu se aştepta la aşa ceva, Nikita Hruşciov a declanşat ceea ce lumea avea să cunoască sub numele de „Criza Berlinului”.

Stând în centrul celei mai noi şi mai mari clădiri destinate sporturilor de sală din Moscova, liderul sovietic a declarat în faţa unui grup de comunişti polonezi că avea de gând să denunţe o serie de acorduri încheiate după război, care constituiseră motivul stabilităţii fragile din Europa.[44] Voia să abroge Acordul de la Potsdam ce fusese semnat cu aliaţii din timpul războiului şi, în mod unilateral, să schimbe statutul de oraş ocupat al Berlinului, cu scopul de a desfiinţa cu totul partea vestică a acestuia şi de a retrage toate forţele militare din oraş.

Locul în care a făcut aceste afirmaţii, Palatul Sporturilor, aflat în apropierea Stadionului Central Lenin, fusese inaugurat cu mare fast, în urmă cu doi ani, ca arenă ultramodernă pentru a scoate în evidenţă performanţele sportului sovietic. Totuşi, ulterior, cel mai memorabil eveniment petrecut aici fusese stupefianta înfrângere a sovieticilor de către suedezi la campionatul mondial de hochei pe gheaţă din 1957. Campionatul fusese boicotat de Statele Unite şi de alte ţări occidentale cu echipe puternice de hochei, în semn de protest faţă de intervenţia militară a sovieticilor în Ungaria. Câştigarea titlului de către suedezi fusese posibilă în urma victoriei acestora asupra Cehoslovaciei, meci în care un apărător suedez blocase cu capul un puc tras spre poartă, rezultatul fiind un val de sânge pe gheaţă, dar şi posibilitatea de a câştiga trofeul.

Publicul polonez al lui Hruşciov anticipase o atmosferă mult mai puţin dramatică. Rămânând la Moscova după sărbătorirea celei de-a patruzeci şi una aniversări a revoluţiei bolşevice, ei se aşteptaseră la retorica obişnuită în cadrul uneia dintre nenumăratele întruniri prieteneşti ale comuniştilor. În

schimb, oamenii au amuţit, stupefiaţi când Hruşciov a declarat: „A sosit vremea ca ţările semnatare ale Acordului de la Potsdam să renunţe la vestigiile regimului de ocupaţie a Berlinului şi astfel să facă posibilă instaurarea unui climat normal în capitala Republicii Democrate Germane”.[45]

Nu doar polonezii au fost surprinşi. Hruşciov nu îi înştiinţase nici pe semnatarii occidentali ai acordului şi nici pe aliaţii săi socialişti, printre care est-germanii.[46] Nu avea nici măcar binecuvântarea conducerii propriului partid comunist. Cu puţin timp înainte de discurs, Hruşciov i-a împărtăşit ceea ce plănuia să spună în cuvântare doar liderului delegaţiei poloneze, prim-secretarul Partidului Muncitoresc Unit Polonez, Władisław Gomułka.

Hruşciov i-a explicat omologului său polonez că acţiona unilateral, deoarece se săturase să aştepte rezultatele negocierilor diplomatice, care nu duceau nicăieri. Era pregătit să rişte o confruntare cu Occidentul şi a afirmat că se afla într-o poziţie mai avantajoasă decât Stalin în 1948, deci avea şanse de reuşită, deoarece Moscova depăşise situaţia în care America deţinea monopol asupra armelor nucleare.[47] În cadrul unui proiect denumit „Operaţiunea Atom”, în câteva săptămâni, Hruşciov avea să desfăşoare pe teritoriul est-german o operaţiune de disuasiune nucleară. Cele douăsprezece rachete R-5 cu rază medie de acţiune îi ofereau lui Hruşciov capacitatea de a răspunde oricărui atac nuclear al SUA asupra Germaniei de Est, cu contralovituri asupra Londrei şi Parisului – chiar dacă deocamdată nu avea posibilitatea să lovească New Yorkul. Fără să facă vreo referire la acele arme încă secrete, Hruşciov i-a spus lui Gomułka: „În prezent, echilibrul de forţe s-a schimbat… Astăzi, America s-a apropiat de noi; proiectilele noastre îi pot lovi direct”.[48] Deşi nu era întru totul adevărat, liderul sovietic se găsea mai nou în poziţia de a-i anihila pe aliaţii europeni ai Washingtonului.

Hruşciov nu i-a împărtăşit amănunte privind data sau modul de aplicare al noului său plan legat de Berlin, pentru că nici el nu le stabilise încă. Le-a spus polonezilor prezenţi în sală că, în baza planului său, în timp, sovieticii şi aliaţii occidentali îşi vor retrage tot personalul militar din Germania de

Est și din Berlinul de Est.[49] Va semna cu Germania de Est un tratat de pace prin care se va pune capăt războiului, iar apoi va preda țării toate funcțiile sovieticilor din Berlin, inclusiv controlul accesului spre Berlinul de Vest. Prin urmare, soldații americani, britanici și francezi vor trebui să solicite permisiunea liderului est-german, Walter Ulbricht, pentru a pătrunde în orice parte a Berlinului, pe cale terestră sau aeriană. Hrușciov le-a spus celor adunați în Palatul Sporturilor că va socoti orice opoziție față de exercitarea acestor noi drepturi de către Germania de Est – printre ele figurând și blocarea accesului pe cale terestră sau aeriană spre Berlinul de Vest – drept un atac asupra Uniunii Sovietice și a Pactului de la Varșovia.

Șocanta escaladare a Războiului Rece produsă de Hrușciov în acele momente avea trei surse.

În primul rând, era o încercare de a atrage atenția președintelui Eisenhower, care nesocotise cererile lui Hrușciov de a iniția negocieri în privința Berlinului. Se părea că indiferent ce ar fi făcut, Hrușciov nu reușea să câștige respectul oficialilor americani, și își dorea foarte mult acest lucru.

Rivalii lui din cadrul partidului susțineau că SUA îi acordase prea puțin credit și nici o răsplată pentru o serie de măsuri unilaterale adoptate după moartea lui Stalin pentru a reduce tensiunile generate de Războiul Rece. Mersese mult prea departe prin înlocuirea conceptului de război inevitabil cu acela al coexistenței pașnice. Tot unilateral, el redusese numărul soldaților sovietici cu 2,3 milioane de oameni între 1955 și 1958 și retrăsese forțele sovietice din Finlanda și Austria, deschizând calea pentru obținerea neutralității de către acele țări.[50] În plus, încurajase reformele politice și economice în rândul sateliților sovietici din Europa de Est.

A doua sursă a acțiunii impulsive a lui Hrușciov în problema Berlinului era încrederea lui crescândă în puterea sa deplină după ce zădărnicise așa-numita lovitură a grupului antipartid, condusă de foștii prim-miniștri Viaceslav Molotov și Gheorghi Malenkov, precum și de fostul lui mentor, Lazar Kaganovici, organizată împotriva lui în 1957.[51] Aceștia îl atacaseră în parte tocmai din cauza stilului nechibzuit de guvernare, pe care îl evidenția și acum, în problema Berlinului. Spre deosebire de Stalin, Hrușciov nu îi

ucisese, ci îi exilase, numindu-i în posturi departe de centrul de putere de la Moscova: Molotov fusese trimis ca ambasador în Mongolia, Malenkov fusese detaşat în Kazahstan pentru a conduce o centrală hidroelectrică, iar Kaganovici ajunsese în Urali, la conducerea unei mici fabrici de potasiu. După aceea, l-a înlocuit pe ministrul Apărării, bine-cunoscutul mareşal Gheorghi Jukov, pe care îl suspecta că uneltea împotriva lui.

Pentru a-şi justifica îndrăzneaţa acţiune privind Berlinul, el a spus conducerii partidului cu doar patru zile înainte de a ţine acea cuvântare că Statele Unite abrogaseră deja Acordul de la Potsdam prin aderarea Germaniei de Vest la NATO în 1955, iar apoi prin pregătirile pe care le făcea pentru a-i încredinţa arme nucleare. După ce şi-a descris în linii mari planul de acţiune, el a încheiat întrunirea fără să aştepte votul obişnuit al Prezidiului pentru o chestiune de o asemenea semnificaţie, întrucât simţise că exista posibilitatea unei opoziţii.

Cea de-a treia sursă a cuvântării lui Hruşciov a fost chiar Berlinul, unde exodul de refugiaţi creştea într-un ritm accelerat.[52] În ciuda încrederii lui sporite în poziţia sa de putere, Hruşciov ştia din proprie experienţă că problemele din oraşul dezbinat puteau pune capăt carierei unor oameni de la Moscova. La scurtă vreme după moartea lui Stalin, Hruşciov folosise ameninţarea pe care o prezenta implozia Germaniei de Est pentru a reuşi să îl distrugă pe cel mai primejdios rival al său, fostul şef al poliţiei politice, Lavrenti Beria, după ce trupele sovietice înăbuşiseră revolta muncitorilor est-germani din 17 iunie 1953.

La acea dată, în rândul membrilor conducerii colective care îl înlocuise pe dictator, Hruşciov fusese doar un candidat obscur în lupta pentru succesiunea lui Stalin.[53] El era un novice în politica externă, care vedea politica germană preponderent prin ochelarii politici interni. Ca parte a jocului său de putere, Beria condusese o campanie prin mandatare împotriva lui Walter Ulbricht, liderul est-german de orientare stalinistă, şi a politicii lui dure de *Aufbau des Sozialismus*, ori „construcţia socialismului”. Ulbricht contracarase opoziţia internă şi numărul crescând de refugiaţi printr-un număr sporit de arestări şi acţiuni represive, colectivizarea forţată

a agriculturii, naționalizarea accelerată a obiectivelor industriale, recrutarea largă în armată și cenzura tot mai extinsă. Rezultatul fusese un val mai mare de refugiați în primele luni ale anului 1953 – 122 000 de est-germani, dublu față de cifra înregistrată în anul precedent. Cifra de 56 605 persoane pentru luna martie 1953 era de șase ori mai mare decât cea înregistrată în aceeași perioadă a anului precedent.[54]

La o ședință hotărâtoare a conducerii partidului, Beria spusese: „Avem nevoie de o Germanie pașnică. Dacă e sau nu socialistă nu prezintă importanță pentru noi", chiar dacă ar fi „unită, democratică, burgheză și neutră".[55] Beria dorea să negocieze despăgubiri financiare substanțiale din partea Occidentului, în schimb URSS se declara de acord cu existența unei Germanii neutre și unite.[56] Beria chiar îl desemnase pe unul dintre cei mai devotați adjuncți să exploreze posibilitatea încheierii unei asemenea înțelegeri cu țările occidentale. „Ce înseamnă această RDG?", întrebase Beria, folosind prescurtarea pentru numele oficial și înșelător al Germaniei de Est. „Ea există doar datorită trupelor sovietice, chiar dacă o numim Republica Democrată Germană."

Conducerea colectivă poststalinistă nu a acceptat îndemnul lui Beria de a abandona cauza socialistă în Germania de Est, în schimb i-a cerut să renunțe la ceea ce ei au denumit „excesele" sale.[57] Urmând ordinele sovieticilor, Ulbricht a pus capăt colectivizării și numeroaselor arestări pe criterii politice, a declarat o amnistie în cazul multor deținuți politici, a redus măsurile de reprimare a libertății religioase și a extins producția de bunuri de larg consum.

Hrușciov s-a dovedit mai puțin activ în dezbaterile care au condus la această schimbare politică radicală, dar, totodată, nu s-a opus reformelor. A observat apoi cum slăbirea acțiunilor de control stalinist a dat naștere unei revolte care ar fi putut declanșa prăbușirea Germaniei de Est dacă nu ar fi intervenit tancurile sovietice.

La ceva mai mult de o săptămână de la izbucnirea revoltei, Hrușciov a pus la cale arestarea lui Beria, pe 26 iunie. Între alte schimbări, Hrușciov a susținut că Beria fusese dispus să abandoneze cu totul socialismul dintr-o

Germanie care fusese cucerită cu mari sacrificii umane din partea sovieticilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La plenara partidului care a pecetluit soarta lui Beria și a pus în mișcare evenimentele ce au dus la executarea sa, liderii comuniști, colegii săi, l-au etichetat drept un socialist în care nu se putea avea încredere și l-au denumit „un dușman mârșav al poporului, care ar trebui exclus [din partid] și judecat pentru trădare”.[58] Au calificat dorința lui Beria de a renunța la socialism în Germania de Est drept o „capitulare necondiționată în fața forțelor imperialiste”.

După experiența Beria, Hrușciov a învățat două lucruri pe care nu avea să le uite niciodată. În primul rând, constatase că liberalizarea politică din Germania de Est putea conduce la prăbușirea țării. În al doilea rând, văzuse că greșelile făcute de sovietici în Berlin puteau pune capăt unor cariere politice la Moscova. Trei ani mai târziu, în 1956, Hrușciov își va netezi ascensiunea la putere renunțând la excesele criminale ale lui Stalin în cadrul celui de-al XX-lea congres al partidului. Totuși, nu va uita lecția contradictorie că doar reprimarea în stil stalinist fusese cea care salvase Germania de Est și îi îngăduise să-l îndepărteze pe cel mai periculos adversar al său.

În primele zile de după discursul lui Hrușciov, de la Palatul Sporturilor, președintele Eisenhower a preferat să nu prezinte o reacție publică, sperând, așa cum se întâmplase atât de frecvent în trecut, că fanfaronada liderului sovietic nu va fi urmată de acțiuni concrete.[59] Cu toate acestea, Hrușciov nu trebuia ignorat. La două săptămâni după acea cuvântare, de Ziua Recunoștinței, el și-a transformat discursul ținut la Berlin într-un ultimatum care impunea o reacție din partea Statelor Unite. Pentru a câștiga sprijinul Prezidiului Sovietului Suprem, își mai atenuase unele cereri, formulate într-o declarație prezentată ambasadelor tuturor guvernelor interesate.

Hrușciov a renunțat la amenințarea de a încălca toate obligațiile ce reveneau Uniunii Sovietice în baza Acordului de la Potsdam. În schimb, acorda Occidentului șase luni pentru a negocia cu el înainte de a modifica în mod unilateral statutul orașului. În același timp, a scos la înaintare și planul

său de a demilitariza şi de a neutraliza Berlinul de Vest astfel încât să lase oraşul în afara blocului sovietic, dar şi a influenţei occidentale.

Hruşciov a invitat corespondenţii americani, care erau în apartamentele lor din Moscova şi se pregăteau să se înfrupte din curcanii de Ziua Recunoştinţei, ca să le prezinte ajustările pe care avea să le facă. În cursul primei lui conferinţe de presă ca premier, ca o dovadă a creşterii importanţei Berlinului pentru el, Hruşciov le spusese reporterilor: „Berlinul de Vest s-a transformat într-un fel de tumoare malignă a fascismului şi revanşismului. Tocmai de aceea am hotărât că este nevoie de o intervenţie chirurgicală”.[60]

Referindu-se la textul notei diplomatice de douăzeci şi opt de pagini, Hruşciov le-a spus corespondenţilor că trecuseră treisprezece ani de la încheierea războiului şi că sosise vremea ca realitatea existenţei celor două state germane să fie acceptată. Germania de Est nu va renunţa la socialism, a spus el, iar Germania de Vest nu va reuşi niciodată să absoarbă Germania de Est. Prin urmare, el îi dădea lui Eisenhower de ales: în termen de şase luni putea negocia un tratat de pace care va duce la demilitarizarea şi neutralitatea Berlinului de Vest; în caz contrar, Moscova avea să acţioneze unilateral pentru a obţine acelaşi rezultat.

Serghei, fiul lui Hruşciov, pe atunci în vârstă de douăzeci şi trei de ani, era îngrijorat de faptul că tatăl lui părea să nu-i ofere lui Eisenhower nici o cale de scăpare din faţa unei ciocniri care putea duce la izbucnirea unui conflict nuclear.[61] I-a spus tatălui său că americanii nu vor accepta condiţiile propuse de el. Deşi ruşii sunt cunoscuţi ca buni jucători de şah, Serghei ştia că în acel caz – ca şi în multe altele – impetuosul lui tată nu îşi gândise şi următoarea mişcare.

Hruşciov a luat în râs temerile lui Serghei. „Nimeni nu ar declanşa un război din cauza Berlinului”, a spus el. El i-a mai zis lui Serghei că nu voia decât să „smulgă un consimţământ” din partea Statelor Unite pentru a iniţia negocieri în problema Berlinului şi să termine odată cu exasperantul proces diplomatic ce presupunea „un nesfârşit schimb de note, scrisori, declaraţii şi discursuri”.

Părțile se puteau îndrepta către găsirea unei soluții acceptabile doar prin fixarea unui termen strict, i-a spus Hruşciov fiului său.

„Dar dacă nu găsim soluția? a întrebat Serghei.

„Vom căuta altă cale de rezolvare”, a spus Hruşciov. „Întotdeauna se găsește o soluție.”

Ca răspuns la îndoieli similare formulate de Oleg Troianovski, de multă vreme translatorul său personal şi consilier pe probleme de politică externă, Hruşciov l-a parafrazat pe Lenin când a explicat că plănuia ca mai întâi „să se angajeze în luptă şi abia după aceea să vadă ce se întâmplă”.[62]

Biroul lui Hruşciov de la Kremlin, Moscova
Luni, 1 decembrie 1958

La câteva zile după Ziua Recunoştinței, în cursul uneia dintre cele mai extraordinare întruniri dintre un lider sovietic şi un politician american, Hruşciov a spus limpede că ultimatumul său avea în acele momente rolul de a atrage atenția președintelui Eisenhower mai degrabă decât de a modifica statutul Berlinului.

Înştiințându-l doar cu jumătate de oră înainte, Hruşciov l-a invitat pe senatorul de Minnesota, Hubert H. Humphrey, aflat în vizită la Moscova, la biroul său de la Kremlin, unde a avut loc cea mai lungă întâlnire dintre un oficial american sau un politician ales şi vreun lider sovietic.[63] Deşi programată să dureze doar o oră, începând de la trei după-amiaza, discuția dintre ei s-a încheiat cu puțin înainte de miezul nopții, după opt ore şi douăzeci şi trei de minute.

Ca să-şi demonstreze cunoştințele în problemele americane, Hruşciov a vorbit despre politica locală din California, New York şi din statul natal al lui Humphrey, Minnesota.[64] A glumit despre „noul McCarthy” – nu anticomunistul Joe McCarthy, ci despre congresmanul cu vederi de centru-stânga Eugene McCarthy, care ulterior avea să candideze la președinție. I-a împărtăşit lui Humphrey un secret pe care „nu-l aflase nici un american”, spunându-i de testele reuşite ale unei bombe ruseşti cu hidrogen, de cinci milioane de tone, folosind doar o zecime din materialul fisionabil necesar

anterior pentru a produce o explozie de asemenea proporţii. I-a mai vorbit de elaborarea unei rachete cu raza de acţiune de 14 400 de kilometri, prima care putea lovi ţinte din Statele Unite.

După ce l-a rugat pe Humphrey să-i spună care era oraşul lui natal, Hruşciov a sărit în picioare şi a trasat un cerc albastru în jurul Minneapolisului, pe o hartă a Statelor Unite, agăţată pe perete – „ca să nu uit să dau ordin ca oraşul să fie cruţat când vor porni rachetele”. Lui Humphrey, Hruşciov i s-a părut a fi un om bolnav de nesiguranţă, atât în plan personal cât şi naţional, „cineva care s-a ridicat din sărăcie şi slăbiciune până la bunăstare şi putere, dar care nu este deloc încrezător în sine şi în noul lui statut social”.[65]

A doua zi, când i-a relatat ambasadorului Thompson despre acea întâlnire, pentru ca trimisul Statelor Unite să îl informeze pe preşedintele Eisenhower, Humphrey a spus că Hruşciov a revenit probabil de douăzeci de ori la chestiunea Berlinului şi a ultimatumului său, despre care liderul sovietic afirmase că se născuse „după multe luni de gândire”.[66] Humphrey trăsese concluzia că scopul întâlnirii-maraton fusese „de a-l convinge în legătură cu poziţia sovietică asupra Berlinului şi de a transmite astfel cuvintele şi părerile sale către preşedinte”.

Hruşciov folosise un arsenal de metafore pentru a descrie oraşul. Cuvinte şi expresii precum cancer, nod, ghimpe şi os rămas în gât apăruseră în mod repetat. El i-a spus lui Humphrey că voia să tuşească până scăpa de acel os, făcând din Berlinul de Vest un „oraş liber”, demilitarizat şi căruia să i se garanteze libertatea de către observatorii Naţiunilor Unite. Pentru a-l convinge pe Humphrey că nu încerca să păcălească Statele Unite ca să cedeze Berlinul, iar acesta să ajungă sub control comunist, el a povestit pe îndelete cum ordonase personal retragerea trupelor sovietice din Austria în 1955, asigurând astfel neutralitatea acelei ţări. Hruşciov i-a spus lui Humphrey că la vremea respectivă argumentase către ministrul de Externe Molotov că trupele ruseşti erau utile în Austria doar dacă el ar fi intenţionat să se extindă spre vest, iar el nu ţinea să facă acest lucru. Aşadar, a spus el, „s-a creat o Austrie neutră, iar astfel s-a eliminat o sursă de conflict”.

Argumentul lui a fost că atitudinea sovieticilor în cazul Austriei trebuia să îi slujească lui Eisenhower drept model pentru Berlinul de Vest şi ca asigurare privind viitorul acestui oraş. De aceea, nu era nevoie ca Statele Unite, Marea Britanie şi Franţa să menţină trupe în Berlin. „Douăzeci de mii de soldaţi în Berlin nu au nici un rost, asta dacă nu cumva vrei să duci un război", a spus el cu glas stăpânit. „De ce menţineţi ghimpele acesta? Un oraş liber, un Berlin liber, ar putea sparge gheaţa în relaţiile dintre URSS şi SUA."

Hruşciov a insistat faţă de Humphrey că, prin soluţionarea problemei Berlinului, el şi Eisenhower puteau îmbunătăţi relaţiile personale dintre ei şi, împreună, să realizeze un „dezgheţ" istoric în cadrul Războiului Rece. Iar dacă preşedintelui american nu îi plăceau anumite amănunte ale planului său privind Berlinul, el ar fi deschis faţă de o contrapropunere, i-a spus Hruşciov lui Humphrey. A mai spus şi că ar putea accepta orice sugestii din partea lui Eisenhower, atâta vreme cât ele nu se refereau la unificarea Germaniei sau la „lichidarea sistemului socialist din Germania de Est". Pentru prima oară, Hruşciov trasa limitele pentru orice tratative referitoare la Berlin.

Hruşciov trecuse atât de rapid de la seducţie la ameninţări, încât Humphrey şi-a adus aminte de perioada trăită în Dakota de Sud, când tatăl lui îşi trata degerăturile mutându-şi picioarele din apă fierbinte în apă rece şi invers. „Trupele noastre nu se află acolo ca să joace cărţi, iar tancurile noastre nu sunt acolo ca să vă arate drumul spre Berlin", îi spusese Hruşciov la un moment dat lui Humphrey. „Vorbim serios." În clipa următoare însă, ochii liderului sovietic se umeziseră când a vorbit cu un sentimentalism duios despre faptul că pierduse un fiu în cel de-al Doilea Război Mondial şi despre afecţiunea lui faţă de preşedintele Eisenhower. „Îmi place preşedintele Eisenhower", i-a mărturisit el lui Humphrey. „Nu dorim răul, nici Statelor Unite, nici Berlinului. Trebuie să îl asiguraţi pe preşedinte de aceste lucruri."

Eisenhower a răspuns ultimatumului transmis de Hruşciov exact cum sperase acesta din urmă. A semnat înţelegerea privind o întrunire a celor

patru miniştri de Externe la Geneva, la care reprezentanţii Germaniei şi Est şi de Vest aveau să participe în calitate de observatori. Deşi desfăşurarea acestei întruniri s-a dovedit dezamăgitoare, Eisenhower l-a invitat ulterior pe Hruşciov în vizită, acesta devenind astfel primul lider al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice care vizita Statele Unite.[67]

Hruşciov s-a felicitat, socotind că acordul lui Eisenhower de a-l primi în bârlogul capitaliştilor era „un rezultat concret al presiunii legate de Berlin pe care el o exercitase asupra puterilor occidentale”.[68]

Simţea că, în sfârşit, obţinuse din partea Americii respectul după care tânjea, atât pentru sine, cât şi pentru patria lui.

Vizita lui Hruşciov în SUA
15–27 septembrie 1959

Pe măsură ce se apropia data plecării spre America, Hruşciov devenea tot mai îngrijorat că gazdele sale plănuiau o „provocare”, o manifestare disprețuitoare la sosire sau în alte momente ale vizitei. Acest lucru putea fi folosit împotriva lui la revenirea în ţară de către rivalii săi, acum reduşi la tăcere, dar departe de a se fi resemnat, şi care s-ar fi putut folosi de acest pretext ca dovadă că vizita lui la înalt nivel în SUA a fost o naivitate şi a prejudiciat interesele sovietice.

Din acest motiv, raţiunile lui Hruşciov referitoare la modul în care va negocia viitorul Berlinului în Statele Unite ocupau un loc secund faţă de analizarea oricărui aspect al itinerariului, pentru a se asigura că nu va suferi ceea ce el socotea a fi „prejudicii morale”.[69] Deşi Hruşciov era un lider comunist care reprezenta cu precădere avangarda proletariatului, echipa de pregătire a vizitei a cerut ca el să fie tratat cu fastul şi respectul cuvenit unui şef de stat occidental.

De exemplu, Hruşciov s-a arătat dezamăgit când a aflat că discuţiile sale cele mai importante cu Eisenhower se vor desfăşura într-un loc numit „Camp David”, despre care nici unul dintre consilierii lui nu auzise şi care pentru el suna a gulag, ori a lagăr de detenţie. Şi-a amintit că în primii ani după revoluţie, americanii aduseseră o delegaţie sovietică la Sivriada, în

Insulele Prinţilor din Turcia, unde fuseseră trimişi să moară câinii vagabonzi din Istanbul în 1911. Gândind în sinea lui că „acei capitalişti nu scăpau niciodată prilejul de a pune Uniunea Sovietică într-o postură stânjenitoare sau jignitoare”, el se temea că acel Camp David era „un loc unde să fie ţinuţi în carantină cei care nu erau de încredere”.[70]

Hruşciov a acceptat întâlnirea numai după ce echipa de pregătire a vizitei a informat că invitaţia la Camp David reprezenta o onoare deosebită, întrucât Eisenhower îl ducea la o „*dacea*”, construită de Roosevelt în munţii din Maryland în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Ulterior, Hruşciov se va arăta ruşinat pentru acel episod, care dezvăluise ignoranţa sovieticilor. Dar, mai important, episodul a spus multe despre potenţialul amestec de neîncredere şi nesiguranţă cu care Hruşciov aborda fiecare aspect al relaţiilor sale cu SUA.

Neluând în seamă recomandările pilotului său, Hruşciov a zburat peste Atlantic la bordul unui avion Tupolev Tu-114 experimental, care încă nu trecuse testele obligatorii şi care avea fisuri microscopice la un motor.[71] În ciuda riscurilor, Hruşciov a insistat asupra acelui mijloc de transport, întrucât era singurul aparat din flota aeriană a sovieticilor care putea ajunge la Washington într-un zbor fără escală. Astfel, el urma să sosească la bordul unui avion care avea cea mai mare capacitate din lume în ceea ce privea transportul de pasageri, cea mai mare rază de acţiune, cea mai mare forţă de tracţiune şi cea mai mare viteză de croazieră. Acestea fiind spuse, navele de pescuit, cargourile şi tancurile petroliere sovietice au alcătuit un şir pe traseul avionului între Islanda şi New York pentru a fi folosite în misiunea de salvare în cazul în care fisurile din motor s-ar fi extins şi ar fi fost necesară o aterizare forţată.

Hruşciov îşi va aminti mai târziu că nervii îi erau „încordaţi de emoţie” când a privit de la geamul avionului, în timp ce acesta se rotea deasupra zonei de aterizare, şi el analiza semnificaţia mai profundă a acelei călătorii: „Silisem în cele din urmă Statele Unite să recunoască necesitatea stabilirii de contacte mai strânse cu noi… Parcurseserăm un drum lung faţă de

vremurile când Statele Unite nu voiau să ne acorde nici măcar recunoașterea diplomatică.”

În acel moment, Berlinul era un gând secundar în fața obiectivului național mult mai important. Îl delecta ideea că forța economiei sovietice, forțele sale armate și întregul lagăr socialist îl îndemnaseră pe Eisenhower să dorească stabilirea de relații mai bune. „Dintr-o țară devastată, înapoiată și analfabetă, noi ne transformaserăm într-o Rusie ale cărei realizări uimiseră lumea.”[72]

Spre ușurarea și încântarea lui, Eisenhower l-a întâmpinat la Baza Aeriană Andrews, în apropiere de Washington D.C., cu un covor roșu și onoruri militare de douăzeci și una de salve de tun. Mai târziu, Hrușciov își va aminti că era „nespus de mândru; chiar puțin tulburat… Eram în Statele Unite ale Americii, cea mai mare putere capitalistă din lume, care da onorul reprezentantului patriei noastre socialiste – o țară care, în ochii Americii capitaliste, nu fusese niciodată demnă de așa ceva, ba mai rău, fusese infestată de un soi de ciumă.”[73]

Ca urmare a dispoziției sale mai relaxate, mai degrabă decât pentru că ar fi conceput o strategie profundă privind Berlinul, Hrușciov s-a simțit îndemnat să îi spună președintelui Eisenhower în cursul primei lor întrevederi, de pe data de 15 septembrie, că ar dori să „ajungă la o înțelegere privind Germania și, prin urmare, Berlinul”. Fără să dea mai multe detalii, Hrușciov a spus: „Nu ne gândim să întreprindem acțiuni unilaterale”.[74] În ceea ce îl privea, Eisenhower a calificat situația Berlinului drept „anormală”, limbaj pe care liderul sovietic l-a considerat încurajator pentru discuțiile despre oraș, care urmau să aibă loc spre finalul vizitei.[75]

Călătoria de pe o coastă pe alta a fost presărată de momente plăcute și neplăcute, încărcate de dramatism, care au ilustrat ambele laturi ale relației emoționale complexe a lui Hrușciov cu Statele Unite: petitorul nerăbdător, care dorește să obțină aprobarea din partea celei mai mari puteri mondiale și adversarul nesigur, care urmărește să descopere până și cea mai neînsemnată jignire.

A stat împreună cu soția sa, Nina Petrovna, între Bob Hope și Frank Sinatra la un prânz organizat la Twentieth Century-Fox, la care Marilyn Monroe a purtat cea mai strâmtă rochie cu putință, însă liderul sovietic a protestat ca un copil răzgâiat pentru faptul că i s-a refuzat dorința de a intra la Disneyland – ceea ce l-a făcut să se întrebe dacă prin celebrul parc de distracții bântuia holera sau dacă nu cumva adăpostea o rampă de lansare a rachetelor. Hrușciov a întrevăzut o conspirație în faptul că la Los Angeles i-a fost dat drept însoțitor mogulul de film Victor Carter, un evreu născut în Rusia, punând multe lucruri ce mergeau prost în oraș pe seama intențiilor rele ale emigrantului a cărui familie fugise din Rostov pe Don.

Călătoria sa a fost pe punctul de a se încheia brusc din prima zi petrecută în California, când Hrușciov l-a atacat pe Norris Poulson, primarul conservator al Los Angelesului, în timpul unui discurs la un banchet ținut seara târziu și la care participau nenumărate staruri.[76] Dorind să obțină un sprijin mai puternic pe plan intern, primarul a refuzat rugămintea lui Henry Cabot Lodge Jr. – ambasadorul american la ONU și însoțitorul lui Hrușciov pe durata călătoriei – de a elimina din cuvântarea sa remarcile anticomuniste pe care Hrușciov le-ar fi socotit jignitoare. „Ne-au trebuit doar douăsprezece ore ca să ajungem aici”, a replicat Hrușciov, cerând ca avionul oficial să fie pregătit pentru plecare. „Poate că ne va lua și mai puțin timp ca să ne întoarcem.”

Discuțiile culminante de la Camp David au debutat prost.[77] Hrușciov și Eisenhower s-au angajat în două zile de convorbiri încrâncenate despre toate problemele, începând cu amenințarea războiului nuclear (Hrușciov a afirmat că el nu se temea de asta) și până la reglementările discriminatorii privind tehnologia pe care americanii o puteau vinde Moscovei. (Hrușciov a zis în derâdere că nu avea nevoie de ajutor tehnologic american pentru a produce pantofi sau cârnați.) Eisenhower a împiedicat întreruperea tratativelor când l-a dus pe Hrușciov cu elicopterul la *ranch*-ul lui de la Gettysburg și i-a făcut cadou o vită. La rândul său, Hrușciov l-a invitat pe Eisenhower ca, împreună cu nepoții lui, să viziteze Uniunea Sovietică.

În dimineaţa următoare, Hruşciov a convenit să abandoneze ultimatumul privitor la Berlin, emis în anul precedent, în schimbul angajamentului luat de Eisenhower că va participa la negocieri legate de statutul Berlinului, cu scopul de a găsi o soluţie care să satisfacă toate părţile.[78]

Cu o candoare neobişnuită, Hruşciov i-a mărturisit lui Eisenhower că dăduse acel ultimatum doar „ca urmare a atitudinii arogante a SUA faţă de URSS, ceea ce i-a făcut pe sovietici să considere că nu exista alternativă". El a spus că avea nevoie de un acord de dezarmare cu SUA, deoarece îi era destul de greu să îşi hrănească ţara şi fără să suporte costurile unei curse a înarmărilor. Cei doi bărbaţi şi-au comparat notiţele despre modul în care bazele militare îi împingeau să facă achiziţii tot mai masive de armament, dând vina pe atitudinea agresivă a celeilalte puteri.

Convorbirile s-au împotmolit din nou când Hruşciov a insistat să se dea publicităţii un comunicat comun în care să se menţioneze acordul celor doi privind negocierile pentru Berlin, dar a cerut ca Statele Unite să elimine formularea care prevedea că „nu se va stabili o limită de timp a acestora". După un schimb dificil de cuvinte, Eisenhower a acceptat termenii lui Hruşciov numai dacă putea aminti la conferinţa comună de presă de acordul liderului sovietic de a renunţa la ultimatumul în problema Berlinului, lucru pe care Hruşciov avea să îl confirme dacă era întrebat de reporteri.

În ceea ce îl privea, Eisenhower a convenit asupra unui lucru la care Hruşciov ţinea cel mai mult: organizarea la Paris a unui summit al celor patru puteri, pe tema Berlinului şi a dezarmării. Pentru Hruşciov, acordul îi aducea imunitate în faţa criticilor care susţineau că politica sa de „coexistenţă paşnică" promovată faţă de Occident nu dăduse deloc roade – şi îi punea la dispoziţie o dovadă de necontestat că eforturile lui îmbunătăţeau poziţia pe plan mondial a Uniunii Sovietice.

Entuziasmat de călătoria în Statele Unite şi de perspectiva unei întâlniri la vârf, în luna decembrie, Hruşciov a redus preventiv forţele armate sovietice cu încă 1,2 milioane de oameni, cea mai mare reducere procentuală din anii 1920 până atunci. Informaţiile potrivit cărora francezul

Charles de Gaulle și vest-germanul Konrad Adenauer nu agreau intenția lui Eisenhower de a negocia statutul Berlinului nu l-au făcut pe Hrușciov să-și piardă optimismul vanitos.

Sverdlovsk, Uniunea Sovietică
Duminică, 1 mai 1960

La doar opt luni după vizita sa în America, ceea ce Hrușciov anunțase drept „spiritul Camp David” a explodat deasupra Sverdlovskului, în munții Ural, când o rachetă sol-aer a doborât un avion-spion.

Inițial, Hrușciov a sărbătorit incidentul ca pe un triumf al tehnologiei antiaeriene sovietice și o schimbare a norocului.[79] Cu doar trei săptămâni înainte, forțele aeriene sovietice eșuaseră în încercarea de a doborî un avion modern, de mare altitudine al CIA, deși acesta fusese localizat cu precizie. Atunci, un avion de luptă MIG-19 se prăbușise la Semipalatinsk, în apropierea poligonului de testare a armelor nucleare pe care le fotografia avionul U-2. Nici cele două interceptoare recent construite, capabile să zboare la mare altitudine, nu reușiseră să ajungă din urmă avionul U-2 care fotografia baza de rachete balistice Tiumatom.

Până în acel moment, din cauza frustrării, Hrușciov ținuse secrete intruziunile americane, pentru a nu fi silit să recunoască eșecul militarilor sovietici. Acum, după ce forțele sale doborâseră un avion U-2, el s-a amuzat în tăcere, jucându-se cu americanii și trecând sub tăcere acel incident, în vreme ce CIA a lansat o falsă legendă – pe care, cu un aer jenat, va fi silită să o retragă mai târziu –, și anume că un avion meteorologic dispăruse în timp ce survola Turcia.

După câteva zile, totuși, Hrușciov și-a dat seama că incidentul legat de U-2 reprezenta o primejdie mai mare pentru el decât pentru americani. Adversarii politici pe care îi neutralizase după ce dejucase complotul din 1957 organizat împotriva lui au început să se regrupeze. Mao Zedong l-a condamnat public pe Hrușciov pentru faptul că îi curtase pe americani, etichetând acest lucru drept „trădare a comunismului”. Deși deocamdată vorbeau în particular, oficialii de partid și militarii cu grade înalte criticau

vehement reducerile de personal militar operate de Hruşciov. Aceştia susţineau că el submina capacitatea armatei de a-şi apăra patria.

Mulţi ani mai târziu, Hruşciov va recunoaşte faţă de medicul american A. McGhee Harvey, un specialist care o trata pe fiica sa, că incidentul legat de U-2 s-a dovedit a fi un moment de cumpănă după care el „nu a mai deţinut controlul deplin”.[80] După aceea, lui Hruşciov i-a fost tot mai greu să se apere de cei care susţineau că era prea slab în faţa intenţiilor militariste şi imperialiste ale americanilor duplicitari.

La început, Hruşciov s-a străduit să menţină în programul său summitul de la Paris, care era programat să se desfăşoare la două săptămâni după incidentul cu avionul-spion – o întrunire pe care se străduise atât de mult să o organizeze ca apogeu al guvernării sale. Hruşciov le-a spus contestatarilor de acasă că dacă se retrăgea de la tratative, nu va face decât să le dea satisfacţie unor tradiţionalişti americani înverşunaţi precum şeful CIA, Allen Dulles, care, a afirmat el, ordonase acele zboruri ca să submineze eforturile sincere de pace făcute de Eisenhower.

Eisenhower a spulberat însă acest ultim pretext politic al lui Hruşciov la o conferinţă de presă din data de 11 mai, cu doar cinci zile înainte de întâlnirea la vârf.[81] Pentru a-i convinge pe americani că guvernul lor acţiona în mod responsabil şi sub un control deplin, Eisenhower a spus că aprobase personal zborul avionului U-2 avându-l ca pilot pe Gary Powers – aşa cum procedase şi în cazul oricărei misiuni mai sensibile. Astfel de riscuri erau necesare, a spus el, întrucât acţiunile secrete ale sovieticilor făceau imposibilă evaluarea intenţiilor şi capacităţilor Moscovei prin alte mijloace. „Am ajuns în punctul în care trebuie să decidem dacă încercăm să ne pregătim pentru război sau să evităm războiul”, le-a spus el membrilor echipei sale de securitate naţională.

În momentul în care a aterizat la Paris, Hruşciov ajunsese la concluzia că dacă nu putea obţine scuze publice din partea lui Eisenhower, va trebui să determine eşecul tratativelor de la Paris. Din punct de vedere politic, pentru el era preferabil să abandoneze întâlnirea la vârf decât să participe la discuţii care erau sortite eşecului, şi era deja clar că Statele Unite nu vor

accepta nici una dintre concesiile pe care dorea să le obţină în chestiunea Berlinului.

Deşi la Paris a refuzat să îşi ceară scuze pentru misiunea avionului U-2, Eisenhower a încercat să împiedice eşecul reuniunii convenind să pună capăt acelor zboruri. A făcut încă un pas important şi a propus o abordare a ideii de „cer deschis” care să permită avioanelor ONU să monitorizeze ambele ţări prin survolări. Dar Hruşciov nu putea accepta sub nici o formă o asemenea propunere, deoarece doar păstrarea secretelor putea proteja exagerările sale privind capacitatea militară a sovieticilor.

În prima şi ultima sesiune a summitului, în mod surprinzător, Hruşciov a respectat textul pregătit al unei cuvântări bombastice de patruzeci şi cinci de minute, care propunea o amânare de şase până la opt luni a conferinţei, urmând a fi reluată doar după ce Eisenhower nu mai era la putere.[82] De asemenea, el a retras invitaţia făcută lui Eisenhower de a vizita Uniunea Sovietică. Fără a-i preveni pe ceilalţi lideri participanţi la convorbiri, Hruşciov a refuzat zgomotos să participe la cea de-a doua sesiune, din ziua următoare. În schimb, s-a retras cu ministrul Apărării, Rodion Malinovski, în satul francez Pleurs-sur-Marne – unde Malinovski stătuse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – şi au băut vin, au mâncat brânzeturi şi au discutat despre femei. Bine afumat, liderul sovietic s-a întors la Paris în aceeaşi după-amiază pentru a declara eşecul întrunirii la vârf.

Reacţia lui publică supremă s-a petrecut în cursul unei conferinţe de presă la plecare, care a durat aproape trei ore, când a lovit atât de tare cu pumnul în masă, încât o sticlă de apă minerală s-a răsturnat. Presupunând că strigătele care au urmat veneau din partea reporterilor germani, Hruşciov i-a numit „ticăloşii de fascişti pe care nu i-am terminat la Stalingrad”. A mai spus că dacă aceştia continuau să îl şicaneze în timpul cuvântării, îi va lovi atât de tare, încât nu vor mai scoate „nici măcar un chiţăit”.

Hruşciov era atât de nervos în momentul în care i-a informat pe trimişii Pactului de la Varşovia la Paris, încât a apelat la o anecdotă vulgară când le-a spus despre rezultatul întâlnirii la vârf. Era vorba de trista poveste a unui soldat ţarist care putea trage vânturi pe acordurile cântecului *Dumnezeu să*

apere Rusia, numai că acesta a suferit un accident nefericit când a fost silit să dea un asemenea spectacol în condiţii mai puţin prielnice.[83] Poanta spusă de Hruşciov era că ambasadorii puteau să-şi anunţe guvernele că presiunile exercitate de el la Paris îl făcuseră pe Eisenhower să se scape în pantaloni.

După acea şedinţă, ambasadorul Poloniei în Franţa, Stanisław Gaevski, a tras concluzia că liderul sovietic era „uşor dezechilibrat din punct de vedere emoţional”. De dragul relaţiilor Est–Vest, Gaevski îşi dorea ca Hruşciov să nu fi venit la Paris.

În ciuda spectacolului dat, Hruşciov risca totuşi prea mult dacă abandona principiul „coexistenţei paşnice” cu Statele Unite.[84] Renunţase la cooperarea cu Eisenhower, dar nu şi la America. Deşi incidentul legat de U-2 îi subminase summitul, nu putea permite ca acest lucru să îi tulbure guvernarea.

Pe drumul de întoarcere spre Moscova, Hruşciov s-a oprit în Berlinul de Est, unde a înlocuit expresia iritată de la Paris cu zâmbetul unui pacificator. Deşi iniţial se stabilise să se adreseze unei mulţimi de o sută de mii de oameni adunaţi în piaţa Marx-Engels, după eşecul de la Paris, liderii est-germani au mutat desfăşurarea evenimentului, pentru mai multă siguranţă, în sala Werner-Seelenbinder, unde Hruşciov s-a adresat unui grup ales, de şase mii de comunişti fideli.

Spre surprinderea diplomaţilor americani, care se aşteptaseră ca Hruşciov să dea amploare crizei, Hruşciov a recomandat o atitudine de răbdare până când americanii aveau să îşi aleagă un nou preşedinte, lucru neaşteptat. „În situaţia de faţă, este nevoie de timp”, a spus el, adăugând că perspectivele pentru soluţionarea problemei Berlinului se vor „concretiza mai bine” până atunci.[85]

Hruşciov a început apoi pregătirile pentru revenirea în Statele Unite în circumstanţe total diferite.

La bordul navei *Baltika*
Luni, 19 septembrie 1960

Sosirea lui Hruşciov, pe o vreme umedă, la un doc oarecare din New York demonstra cât de multe lucruri se schimbaseră de la primirea grandioasă pe care i-o făcuse preşedintele Eisenhower la Baza Aeriană Andrews cu doar un an în urmă. În loc să zboare spre America la bordul celui mai avansat avion de pasageri al sovieticilor, care se afla acum în reparaţii, Hruşciov călătorise la bordul navei *Baltika*, un vas german, construit în 1940, care fusese preluat de ruşi ca despăgubire de război.[86]

Drept compensaţie şi pentru a transmite un mesaj de solidaritate comunistă, Hruşciov îi convocase ca tovarăşi de călătorie pe liderii Ungariei, României, Bulgariei, Ucrainei şi Bielorusiei. În timpul călătoriei, schimbările lui de dispoziţie au fost violente. La un moment dat, şi-a alungat depresia fiind preocupat de temerile că NATO ar putea scufunda nava neprotejată pe care se afla, însă cu altă ocazie, plin de veselie, a insistat ca şeful de partid din Ucraina, Nikolai Podgornîi, să îi distreze pe tovarăşii de călătorie dansând *gopak*-ul, un dans naţional, în care dansatorul, stând ghemuit pe vine, îşi aruncă hotărât picioarele în faţă în mod repetat.

Când, în timp ce se apropiau de ţărmul american, un marinar a dezertat de pe navă, pentru ca apoi să ceară azil politic, reacţia lui Hruşciov a fost o ridicare din umeri, după care a spus: „Va descoperi destul de curând cât de mult îl va costa asta şi cum e viaţa la New York”.[87] Vor urma şi alte momente neplăcute. Hruşciov a fost întâmpinat în port de demonstranţi din sindicatul International Longshoremen’s Association (Asociaţia Internaţională a Marinarilor), care au fluturat pancarte mari de protest de la bordul unei nave închiriate. Cel mai memorabil dintre sloganuri suna astfel: „Trandafirii sunt roşii, violetele, albastre, Stalin e mort, tu când dispari din vieţile noastre?”

Hruşciov s-a înfuriat. Visase să sosească la fel ca primii descoperitori ai Americii, despre care citise când era copil. În realitate, boicotul organizat de

sindicaliști a făcut ca *Baltika* să fie amarată la dărăpănata și jalnica Dană 73 de pe East River, de propriul echipaj și de o mână de diplomați sovietici, care nu se pricepeau la așa ceva. „Așadar, o nouă glumă proastă pe care ne-o fac americanii”, s-a plâns Hrușciov.[88]

Singurul lucru care a salvat situația a fost controlul deținut de Hrușciov asupra presei de acasă. Ghenadi Vasiliev, corespondentul *Pravdei*, a trimis în țară un articol în care vorbea de o mulțime fericită (deși nimeni nu a fost prezent) strânsă pe mal într-o dimineață însorită și strălucitoare (de fapt, ploua).[89]

Nimic din toate acestea nu a stăvilit energia pe care Hrușciov o va investi în cursul acelei vizite.[90] Va cere, fără succes, în fața adunării ONU ca secretarul general Dag Hammarskjöld, care murise cu câteva zile mai devreme într-un accident de avion în Africa, să fie înlocuit de un trio alcătuit dintr-un occidental, un comunist și un lider nealiniat. El a propus ca Națiunile Unite să își mute sediul în Europa, eventual în Elveția. În ultima zi de ședere în America, într-un gest simbolic pe care istoria îl va consemna ca prim element al acelei vizite, în semn de protest față de un reprezentant al Filipinelor care făcuse referire la națiunile comuniste captive, Hrușciov și-a scos un pantof și a început să bată cu el în masă.

Pe 26 septembrie, la doar o săptămână de la începutul vizitei lui Hrușciov, *New York Times* scria că un sondaj pe plan național arăta că liderul sovietic devenise centrul atenției în campania prezidențială și contribuise la transformarea politicii externe în principala preocupare a alegătorilor americani. Aceștia evaluau care dintre candidați, Richard Nixon sau senatorul John F. Kennedy, putea face față mai bine liderului sovietic.[91]

Hrușciov era hotărât să-și folosească influența considerabilă cu mai multă înțelepciune decât în 1956, când laudele adresate de premierul sovietic Nikolai Bulganin candidatului preferat de sovietici, Adlai Stevenson, contribuise la victoria în alegeri a perechii Eisenhower–Nixon.[92] În public, Hrușciov nu voia să mizeze totul pe o singură carte, de aceea spunea că ambii candidați „reprezintă marile probleme americane… și, așa cum spunem noi, rușii, sunt ca o pereche de ghete: care e mai bună, cea

stângă ori cea dreaptă?”[93] Când a fost întrebat pe cine prefera, el s-a pus la adăpost răspunzând: „Pe Roosevelt”.

Însă, din culise, el voia ca Nixon să fie înfrânt.[94] Încă din ianuarie 1960, la un pahar de votcă și un festin de fructe și caviar, ambasadorul sovietic în SUA, Mihail Menșikov, îl întrebase pe Adlai Stevenson cum l-ar putea ajuta Moscova să-l învingă pe Nixon. Era mai bine ca presa sovietică să îl laude ori să îl critice, și pe ce subiecte? Stevenson a răspuns că nu se aștepta să devină candidat – iar Menșikov l-a rugat apoi ca propunerea făcută de sovietici să nu ajungă la urechile lumii.[95]

Cu toate acestea, ambele partide recunoșteau potențialul lui Hrușciov de a influența votul, fie cu intenție, fie accidental, astfel că amândouă au încercat să și-l apropie.

Republicanul Henry Cabot Lodge Jr., care se apropiase de Hrușciov în cursul primei lui vizite în Statele Unite, se deplasase la Moscova în februarie 1960 pentru a-l convinge pe liderul sovietic că ar putea conlucra cu Nixon.[96] Lodge, care va deveni partenerul de campanie al lui Nixon, a spus: „Imediat ce domnul Nixon va ajunge la Casa Albă, sunt convins – sunt absolut sigur – că va adopta o poziție menită să mențină și poate chiar să îmbunătățească relațiile dintre țările noastre”. Dându-și seama că orice declarație îl va costa voturi pe Nixon, el l-a rugat pe Hrușciov să rămână neutru.

Spre toamnă, administrația Eisenhower își sporise apelurile către Hrușciov de a-i elibera pe Gary Powers și pe cei doi piloți de pe RB-47, care fuseseră doborâți deasupra Mării Barents.[97] Hrușciov și-a amintit ulterior că refuzase după ce își făcuse calculul că alegerile erau atât de aproape încât orice acțiune ar fi putut influența rezultatul lor. „După cum s-a dovedit, am procedat corect”, va spune el mai târziu. Având în vedere marja de victorie, el a afirmat: „O mică intervenție în orice sens ar fi putut fi decisivă”.

Și democrații s-au străduit să îl influențeze pe Hrușciov. W. Averell Harriman, fostul ambasador la Moscova, trimis la post de Roosevelt, a recomandat prin ambasadorul Menșikov ca Hrușciov să se exprime critic cu

privire la ambii candidaţi. Cea mai sigură modalitate de a face să fie ales Nixon era de a-l lăuda în public pe Kennedy, a spus el. Momentul ales pentru acea întâlnire, cu mai puţin de o lună înaintea alegerilor şi în vreme ce Hruşciov se afla încă în Statele Unite, demonstra clar că democraţii recunoşteau influenţa electorală a lui Hruşciov.

Oricât ar fi fost de rezervat în public, Hruşciov se exprima foarte explicit faţă de aparatnicii săi. „Am crezut că există mai multe speranţe de a îmbunătăţi relaţiile sovieto-americane dacă John Kennedy ar ajunge la Casa Albă”.[98] El le-a spus tovarăşilor că anticomunismul lui Nixon şi legăturile lui cu „diavolul întunericului [senatorul Joe] McCarthy, căruia îi datorează cariera” însemnau că „noi nu avem nici un motiv să salutăm perspectiva ca Nixon să ajungă preşedinte”.

Deşi retorica de campanie a lui Kennedy era agresivă faţă de Moscova, specialiştii KGB-ului au considerat că aceasta pornea mai puţin din convingere şi mai mult din calcule politice şi din influenţa provenită de la tatăl său, Joe, care avea vederi anticomuniste.[99] Hruşciov saluta apelurile lui Kennedy la negocieri pentru interzicerea testelor atomice şi declaraţia lui potrivit căreia el şi-ar fi cerut scuze pentru incursiunile aparatelor U-2 dacă ar fi fost preşedinte la acea dată. Pentru a fi mai exacţi, Hruşciov credea că l-ar putea manevra pe Kennedy, un om pe care ministrul lui de Externe îl caracterizase ca „improbabil să posede calităţile unei persoane remarcabile”. La Kremlin toţi erau de acord că era un amator în politică, un produs al clasei privilegiate americane, căruia îi lipsea experienţa necesară pentru a conduce.

Candidaţii continuau să îl copleşească pe Hruşciov cu atenţia lor în vreme ce el urmărea campaniile prezidenţiale din apartamentul lui de la Misiunea Sovietică de pe 68th Street, colţ cu Park Avenue, unde apărea câteodată la balconul unei case construite la începutul secolului, pentru bancherul Percy Pine.[100] În dezbaterea iniţială Nixon–Kennedy, desfăşurată într-un studio de televiziune din Chicago, pe 26 septembrie – prima transmisiune în direct a unei confruntări electorale –, declaraţia de deschidere a lui Kennedy în faţa a şaizeci de milioane de telespectatori s-a

referit direct la şederea în New York a lui Hruşciov şi la „lupta noastră cu domnul Hruşciov pentru supravieţuire”.

Deşi dezbaterea trebuia să se poarte pe teme interne, Kennedy era îngrijorat că Uniunea Sovietică pregătea „de două ori mai mulţi oameni de ştiinţă şi ingineri decât noi”, în vreme ce Statele Unite continuau să-şi plătească foarte prost profesorii şi să subfinanţeze şcolile. El a declarat că ar face mai multe decât Nixon pentru a păstra avansul Americii faţă de sovietici în probleme de educaţie, sănătate, construcţii de locuinţe şi forţă economică.

În timpul celei de-a doua dezbateri publice pe teme de politică externă, pe 7 octombrie, la Washington DC, candidaţii s-au concentrat chiar asupra lui Hruşciov şi a Berlinului. Kennedy a anticipat că „în primul său an, [viitorul preşedinte] se va confrunta cu chestiunea foarte gravă a apărării Berlinului şi cu aceea a respectării angajamentelor noastre faţă de Berlin.[101] Ceea ce ne va pune la grea încercare nervii şi voinţa”. A mai spus că preşedintele Eisenhower îngăduise ca puterea americană să se erodeze şi că el, dacă va fi ales, va cere Congresului să sprijine o suplimentare a fondurilor pentru apărare, deoarece în primăvară sau în iarnă „ne vom confrunta cu cea mai gravă criză a Berlinului din 1949 sau 1950 încoace”.

În timpul campaniei, Adlai Stevenson îl sfătuise pe Kennedy să evite cu desăvârşire să discute despre Berlin, întrucât ar fi „dificil de spus ceva constructiv despre oraşul dezbinat fără a compromite negocierile viitoare”. Aşadar, Kennedy ridicase problema Berlinului în doar cinci sau şase cuvântări. Cu toate acestea, în faţa unei audienţe naţionale, în cadrul unei emisiuni televizate, subiectul era imposibil de evitat, îndeosebi după ce Hruşciov le spusese corespondenţilor ONU că el dorea ca Statele Unite să participe la o întâlnire la vârf pe tema viitorului Berlinului, la scurt timp după alegeri – care să fie urmată de o dezbatere pe aceeaşi temă în cadrul Adunării Generale a Naţiunilor Unite, în luna aprilie.[102]

În timpul celei de-a treia dezbateri televizate dintre Kennedy şi Nixon, pe 13 octombrie, Frank McGee, de la NBC News, i-a întrebat pe cei doi candidaţi dacă ar fi dispuşi să întreprindă acţiuni militare pentru a apăra

Berlinul. Kennedy a răspuns, dând cea mai limpede declarație din campania sa: „Domnule McGee, avem un drept contractual să ne aflăm în Berlin, care reiese din Acordul de la Potsdam și ca urmare a celui de-al Doilea Război Mondial, drept care a fost întărit prin angajamente directe din partea președintelui Statelor Unite. Dreptul acesta a fost susținut de o serie de alte națiuni care fac parte din NATO… Este un angajament pe care trebuie să îl respectăm dacă vrem să păstrăm securitatea Europei de Vest și, prin urmare, nu cred că există vreo îndoială în mintea oricărui american privind această chestiune. Sper că nu există vreo îndoială nici în mintea oricărui membru al comunității din Berlinul de Vest. Sunt convins că nu există nici o îndoială în mintea rușilor. Noi ne vom respecta angajamentele pentru a menține libertatea și independența Berlinului de Vest”.[103]

În ciuda aparentei convingeri exprimate de Kennedy, Hrușciov a simțit că exista posibilitatea unui compromis. Kennedy vorbea de drepturi contractuale ale Statelor Unite în Berlin, dar nu de răspunderea morală. El nu exprima chemarea obișnuită a republicanilor pentru eliberarea națiunilor captive. Nici măcar nu sugera că libertatea trebuia să se reverse peste granița stabilită, către Berlinul de Est. Vorbise de Berlinul *de Vest* și doar despre el. Kennedy vorbise despre Berlin ca și cum acesta ar fi fost o chestiune de ordin tehnic și juridic, aspecte care puteau fi negociate.

Totuși, înainte de a-l putea pune la încercare pe Kennedy, Hrușciov trebuia ca mai întâi să facă ordine în propria casă și să neutralizeze provocările apărute pe două fronturi: China și Germania de Est.

Moscova
Vineri, 11 noiembrie 1960

Era de înțeles că, la început, Occidentul a ignorat importanța celei mai mari întruniri a liderilor comuniști care a avut loc vreodată, ținând cont că ea era caracterizată în primul rând de două săptămâni de discursuri sforăitoare, redundante ținute de cele optzeci și una de delegații de partid venite din întreaga lume. În culise, totuși, Hrușciov făcea eforturi pentru a neutraliza provocarea Chinei lui Mao Zedong împotriva poziției sale de lider al

comunismului mondial – şi de a câştiga sprijin în cadrul partidului pentru un nou efort diplomatic în relaţiile cu preşedintele ales Kennedy.[104]

Strategii politicii externe sovietice considerau ca prioritare alianţa chino-sovietică şi coexistenţa paşnică cu Occidentul, exact în această ordine. Ministrul de Externe, Andrei Gromîko, susţinuse că ar fi fost o greşeală să se piardă sprijinul Beijingului fără a se câştiga ceva sigur din partea Statelor Unite, însă tocmai acest lucru se petrecuse în cursul anului 1960. Ambasada sovietică de la Beijing îl informase pe Hruşciov că chinezii se foloseau de rezultatele incidentului legat de avionul-spion U2 şi de eşecul întâlnirii la vârf de la Paris pentru a se opune „pentru prima oară în mod direct şi deschis" politicii externe promovate de Hruşciov.[105]

Mao se opunea politicii externe de coexistenţă paşnică a lui Hruşciov faţă de Occident şi dorea o confruntare mai intensă în problema Berlinului şi a ţărilor în curs de dezvoltare. Delegaţia chineză venise la Moscova hotărâtă să primească un sprijin sporit din partea Kremlinului pentru mişcările de eliberare naţională şi pentru militanţii de stânga – începând cu Asia şi Africa şi sfârşind cu America Latină.[106]

Acum, când relaţiile cu Statele Unite se înăspriseră, o serie de oficiali sovietici susţineau în particular că Hruşciov ar trebui să facă un pas strategic îndrăzneţ şi să meargă alături de chinezi. Însă doar puţini dintre aceştia ştiau că animozitatea crescândă dintre Hruşciov şi Mao făcea imposibil acest lucru.

Potrivit relatărilor făcute chiar de el, Hruşciov nu îl agrease pe Mao încă de la prima sa vizită în 1954, când participase la sărbătorirea celei de-a cincea aniversări a Republicii Populare Chineze. Hruşciov se plânsese în legătură cu aproape orice, începând cu nesfârşitele sesiuni cu ceai verde („Nu pot bea atâta lichid") până la ceea ce el socotea a fi curtenia mieroasă şi nesinceră a gazdei sale. Mao se dovedise atât de necooperant în cursul convorbirilor încât, la întoarcerea sa la Moscova, Hruşciov a concluzionat: „Conflictul cu China este inevitabil".

Un an mai târziu, când cancelarul german Konrad Adenauer îşi exprimase îngrijorarea faţă de Hruşciov privind o posibilă alianţă chino-

sovietică, acesta din urmă respinsese o asemenea perspectivă și își expusese propriile îngrijorări legate de China. „Gândiți-vă numai”, spusese el. „Sunt deja șase sute de milioane și în fiecare an numărul lor crește cu douăsprezece milioane… Trebuie să facem ceva pentru a ridica standardul de viață al poporului nostru, trebuie să ne înarmăm ca americanii, [și] trebuie să le acordăm tot timpul chinezilor, care ne sug sângele ca niște lipitori”.[107]

Mao îl șocase pe Hrușciov cu disponibilitatea lui de a duce un război împotriva Statelor Unite, indiferent de devastările pe care le-ar fi produs o asemenea confruntare. Întrucât chinezii și sovieticii aveau împreună o populație mult mai numeroasă, Mao susținea față de Hrușciov că vor ieși victorioși. „Indiferent ce fel de război va izbucni – convențional sau termonuclear – noi vom câștiga”, îi spusese el lui Hrușciov.[108] „Putem pierde peste trei sute de milioane de oameni. Și ce dacă? Așa e la război.” Folosind ceea ce liderul sovietic socotise cel mai vulgar termen pentru actul sexual, Mao îi spusese lui Hrușciov că chinezii vor face mai mulți copii ca niciodată pentru a-i înlocui pe cei morți. Hrușciov ajunsese să îl considere pe Mao un „dement urcat pe tron”.

Condamnarea de către Hrușciov, în 1956, a lui Stalin și a cultului personalității creat de acesta, făcuse ca relațiile dintre cele două țări să fie și mai încordate. „Au înțeles implicațiile în ceea ce îi privea”, a spus Hrușciov despre chinezi. „Stalin a fost demascat și condamnat la congres pentru că ucisese sute de mii de oameni și pentru că abuzase de putere. Mao Zedong călca pe urmele lui Stalin.”[109]

Spirala descendentă înregistrată în relațiile dintre ei s-a accentuat în iunie 1959, când Hrușciov a refuzat cererea chinezilor de a le da o bombă atomică drept mostră, făcând în același timp eforturi de îmbunătățire a relațiilor cu americanii. Mao le spusese liderilor de partide înfrățite că Hrușciov abandona comunismul pentru a încheia un pact cu diavolul.

Hrușciov a tensionat și mai mult relațiile dintre cele două țări când a revenit în China, la scurtă vreme după vizita lui din 1959 în Statele Unite, pentru a participa la cea de-a zecea aniversare a Republicii Populare

Chineze. În loc să laude, pur și simplu, revoluția lui Mao, Hrușciov s-a folosit de un banchet oficial ca să se felicite pe sine pentru că redusese tensiunile la nivel mondial prin „spiritul Camp David” pe care îl crease împreună cu Eisenhower.

În cursul călătoriei, Mao a suflat un nor de fum de țigară în fața lui Hrușciov, în timp ce acesta vorbea – deși știa că liderul sovietic detesta cumplit acest lucru –, și l-a ironizat pentru ceea ce el numea vorbire incoerentă.[110] Eforturile făcute de Mao pentru a-l umili pe Hrușciov au atins apogeul la un bazin de înot, unde l-a dus pentru continuarea discuțiilor. Înotătorul campion Mao s-a aruncat în apă la cea mai mare adâncime și a făcut, cu mișcări grațioase, câteva ture de bazin, în vreme ce Hrușciov se zbătea la capătul cu apă mică, plutind cu ajutorul unui colac aruncat de asistenții chinezi. Pe drumul de întoarcere de la bazin, Mao i-a spus doctorului său că îl torturase atât de tare pe Hrușciov, încât acesta se simțise de parcă i-ar fi vârât „un ac în fund”.

Hrușciov știa că fusese victima unei farse: „Interpretul traduce, iar eu nu pot răspunde așa cum s-ar cuveni. Acesta era stilul lui Mao de a se pune într-o poziție avantajoasă. Ei bine, mi-a ajuns. Cât am înotat, mă gândeam: «Să-l ia dracu’».”[111]

Primul semn care prevestise cât de încordate vor deveni relațiile dintre Mao și Hrușciov apăruse în urmă cu cinci luni, pe 20 iunie 1960, la București, unde românii primiseră cincizeci și una de delegații ale partidelor comuniste pentru a participa la cel de-al treilea congres al partidului. Cu două zile înainte de ședința inaugurală, Hrușciov anunțase că va participa, după ce nu reușise să soluționeze diferendele cu o delegație chineză care vizitase Moscova în drum spre capitala României. Participarea lui a transformat o întrunire de partid nesemnificativă, provincială, într-un război cât se poate de deschis între liderii celor două mari state comuniste. Pentru a pregăti terenul, Boris Ponomariov, șeful Departamentului Internațional al Comitetului Central sovietic, prezentase poziția Moscovei împotriva lui Mao, care „judecase greșit situația globală actuală”, sub forma unei „Scrisori informative” de optzeci și una de pagini, care a fost distribuită

delegaților la congres. În acea scrisoare, Hrușciov își explica intenția de a continua demersurile controversate pentru a realiza coexistența pașnică împreună cu noul președinte american.[112]

Cum Mao nu era prezent la București, răspunsul lui a fost expus de Peng Zhen, șeful delegației chineze și comunist de legendă, care condusese rezistența în fața ocupanților japonezi și, în cele din urmă, contribuise la ocuparea Beijingului în 1948[113]. Peng i-a uimit pe delegați prin duritatea atacului său fără precedent împotriva lui Hrușciov, pe care l-a susținut prin punerea la dispoziția participanților a copiei unei scrisori foarte lungi pe care liderul sovietic i-o trimisese lui Mao în cursul acelui an. Scrisoarea lui Hrușciov i-a șocat pe delegați din două puncte de vedere: limbajul vulgar în care Hrușciov îl împroșca cu venin pe Mao și faptul că chinezii încălcaseră regulile confidențialității prin difuzarea publică a unei corespondențe private.

În cadrul unei sesiuni finale restrânse, Hrușciov s-a dovedit atât de malițios cum nici delegații veterani nu îl mai văzuseră vreodată. L-a atacat dur pe absentul Mao, calificându-l drept „un Buddha care își scoate teoriile pe nas” și pentru faptul că „ignora cu desăvârșire interesele oricui altcuiva în afară de el”.[114]

Peng a ripostat afirmând că acum era limpede că Hrușciov organizase întrunirea de la București doar pentru a ataca China. El a spus că liderul sovietic nu avea o politică externă autentică și că „trăgea când hăis, când cea”.

Hrușciov s-a făcut livid la față. Într-o izbucnire de furie, a dat imediat ordine care vor zădărnici interesele sovietice, de ordin economic, diplomatic și informațional, deși stabilirea acelor relații durase ani de zile. „În termen de o lună”, a decretat el, va retrage 1 390 de consilieri tehnici, punând pe butuci 257 de proiecte de cooperare tehnică și științifică și reziliind 343 de contracte și subcontracte. Zeci de proiecte chinezești de construcție și cercetare au fost stopate, lucru care s-a întâmplat și cu proiectele din minerit în cadrul cărora începuse producția de probă.[115]

În ciuda tuturor acestor lucruri, comunicatul Bucureştiului fusese redactat în aşa fel încât să se ascundă faţă de Occident adevărul despre confruntarea directă dintre liderii comunişti. Acest lucru avea să fie mai greu de ascuns la întrunirea ce urma să se ţină în noiembrie la Moscova, la care trebuiau să participe multe dintre delegaţiile prezente şi la Bucureşti, dar pe scară mai mare şi la un nivel mai înalt.

Lobby-ul intens făcut de Hruşciov înainte de întâlnire şi vorbele măgulitoare din timpul conferinţei i-au ţinut în şah pe chinezi. Doar douăsprezece delegaţii din cele optzeci şi una au fost de acord cu obiecţiile formulate de China împotriva cursului urmat de Hruşciov pentru liberalizarea comunismului pe plan intern şi pentru coexistenţă paşnică pe plan extern. Dar, până şi acel nivel de opoziţie faţă de hegemonia sovietică era fără precedent.

Cum Mao rămăsese la Beijing, Hruşciov şi secretarul general al Partidului Comunist Chinez, Deng Xiaoping, s-au înfruntat la Kremlin, în spatele uşilor închise din Sala Sfântul Gheorghe. Hruşciov l-a numit pe Mao „belicos megaloman”. A spus că Mao avea nevoie de cineva „pe care să urineze… Dacă ţineţi atât de mult la Stalin, îl puteţi avea – cadavrul, sicriul şi tot restul!”[116]

Deng a atacat cuvântarea liderului sovietic, spunând: „În mod evident, Hruşciov vorbise fără să ştie ce spune, aşa cum o făcea mult prea des”.[117] Era un atac la persoană fără precedent pentru liderul recunoscut al mişcării comuniste, aruncat chiar pe fieful lui. Noul aliat al lui Mao, liderul albanez Enver Hoxha, a ţinut cel mai virulent discurs, spunând că Hruşciov şantajase Albania şi că, pentru a o supune, încerca să abată foametea asupra ţării lui, pentru că îi rămăsese fidelă lui Stalin.

În cele din urmă, sovieticii şi chinezii au negociat o încetare a focului. Chinezii fuseseră surprinşi de sprijinul pe care conducătorul sovietic îl putea găsi încă, de aceea s-au retras, mai ales după ce îşi dăduseră seama cât de inutil era să dezbine mişcarea comunistă într-un asemenea moment crucial. Împotriva voinţei lor, chinezii au acceptat ideea de coexistenţă paşnică cu Occidentul, promovată de Hruşciov, în schimbul promisiunii

liderului sovietic că va spori sprijinul acordat adversarilor capitalismului din rândul ţărilor în curs de dezvoltare.

Sovieticii vor relua asistenţa acordată Chinei şi astfel lucrările de construcţie vor continua la 66 dintre cele 155 de proiecte industriale nefinalizate pe care le începuseră. Cu toate acestea, Mao nu a obţinut ceea ce dorea: colaborare la vârf privind tehnologia militară. Yan Mingfu, interpretul lui Mao, a considerat acordul ca fiind doar „un armistiţiu temporar. Pe termen lung, situaţia scăpase deja de sub control”.[118]

Ţinându-i totuşi pentru moment în frâu pe chinezi, Hruşciov s-a grăbit să-şi protejeze flancul est-german.

Kremlin, Moscova
Miercuri, 30 noiembrie 1960

Ulbricht stătea pe scaun, drept şi puţin aplecat în faţă, ascultându-l cu scepticism pe Hruşciov, care îi împărtăşea strategia în ceea ce-l privea pe Kennedy şi problema Berlinului, în 1961.[119] Începând cu octombrie, liderul est-german îl pisase pe Hruşciov cu trei scrisori, fiecare tot mai critică la adresa incapacităţii acestuia de a contracara dificultăţile tot mai mari pe care le întâmpină ţara la nivel economic şi de a stopa exodul de refugiaţi printr-o reacţie mai hotărâtă.

După ce renunţase la speranţa că Hruşciov va întreprinde curând ceva concret în problema Berlinului, Ulbricht începuse să acţioneze unilateral pentru a-şi întări controlul asupra Berlinului. Pentru prima oară, Germania de Est le impunea diplomaţilor acreditaţi în Germania de Vest să solicite aprobarea autorităţilor est-germane pentru a pătrunde pe teritoriul Berlinului de Est sau al Germaniei de Est – şi, în cursul unui incident la nivel înalt, îl întorseseră din drum pe Walter „Red” Dowling, ambasadorul SUA în Germania de Vest. Acţiunile est-germanilor intrau în contradicţie flagrantă cu eforturile sovietice de a extinde contactele diplomatice şi economice cu Berlinul de Vest şi cu RFG. De aceea, la 20 octombrie, înfuriat, Hruşciov îi ordonase lui Ulbricht să anuleze noul regim de

frontieră. Ulbricht se conformase cam fără tragere de inimă, dar între cei doi relațiile au devenit tot mai încordate.

Ambasadorul sovietic în Berlinul de Est, Mihail Pervuhin, i s-a plâns lui Hruşciov şi ministrului de Externe, Gromîko, afirmând că Ulbricht nesocotea tot mai des directivele stabilite de Kremlin.[120] A.P. Kazennov, secretarul doi al ambasadei sovietice, a trimis o telegramă către şefii lui de la Moscova, avertizându-i că est-germanii ar putea întrerupe cu totul deplasarea peste graniță, pentru a stopa fluxul crescând de refugiați.[121] Pervuhin a raportat Moscovei că o serie de măsuri luate de Ulbricht pentru a limita migrația și interacțiunea economică dintre cele două zone ale orașului demonstraseră „inflexibilitatea” liderului est-german.

Ulbricht crease un nou Consiliu Național de Apărare pentru a proteja mai bine securitatea țării sale și se autodesemnase la conducerea acestuia. Pe 19 octombrie, noul consiliu a discutat măsurile potențiale pentru a închide frontiera pe unde se scurgeau atât de mulți refugiați. Deși Occidentul îl socotea pe Ulbricht o marionetă a sovieticilor, de fapt, liderul est-german era acela care încerca să tragă sforile la Moscova.[122]

În cea mai recentă scrisoare, din 22 noiembrie, Ulbricht i se plânsese lui Hruşciov că sovieticii nu făceau nimic, în vreme ce economia țării sale se prăbușea, oamenii fugeau din țară, libertatea Berlinului de Vest devenea o cauză celebră pe plan internațional, iar fabricile vest-berlineze aprovizionau industria de război vest-germană. El îi spunea lui Hruşciov că Moscova trebuia să schimbe cursul „după ani şi ani în care tolerase o situație neclară”. Să aştepte pentru a se întreprinde ceva în problema Berlinului până după ce reușea să organizeze o întâlnire la vârf cu Kennedy însemna să facă jocul americanilor, susținea Ulbricht.[123]

Hruşciov l-a asigurat pe scepticul Ulbricht că va forța discutarea problemei Berlinului chiar de la începutul administrației Kennedy.[124] De această dată, nu mai voia un summit al celor patru puteri, a spus el, ci o discuție față în față cu Kennedy, la care să-şi poată atinge mai uşor scopurile. I-a mai spus lui Ulbricht că va recurge la un alt ultimatum chiar

de la început în cazul în care Kennedy nu se arăta dispus să negocieze un acord rezonabil în primele luni ale administrației sale.

Deși a rămas neîncrezător, Ulbricht s-a simțit încurajat de declarația lui Hrușciov, privind hotărârea de a forța rezolvarea atât de rapidă a chestiunii Berlinului.[125] În același timp, liderul est-german l-a avertizat pe Hrușciov că promisiunile sale repetate, cum că va acționa în privința Berlinului, își pierdeau credibilitatea. „În rândul populației germane", i-a spus el lui Hrușciov, „s-a conturat deja o opinie generală cum că dumneavoastră [Hrușciov] doar *vorbiți* despre un tratat de pace, dar nu *faceți* nimic în această direcție. Trebuie să fim precauți." Clientul est-german îi ținea o lecție stăpânului sovietic.

Ulbricht voia ca Hrușciov să știe că timpul se scurgea inexorabil. „Situația din Berlin s-a complicat, și nu în favoarea noastră"[126], a spus el. I-a zis lui Hrușciov că economia Berlinului de Vest devenea pe zi ce trecea tot mai puternică, lucru demonstrat de faptul că circa cincizeci de mii de est-berlinezi treceau zilnic granița pentru a lucra în vest, pe salarii mai bune. În oraș tensiunea creștea aproape direct proporțional cu diferența tot mai mare a nivelului de trai dintre Est și Vest.

„Încă nu am luat contramăsurile corespunzătoare", s-a plâns Ulbricht. A spus că pierdea și bătălia pentru membrii inteligheției, dintre care un număr mare plecau ca refugiați. Ulbricht i-a spus lui Hrușciov că nu putea face față concurenței, deoarece profesorii din Berlinul de Vest câștigau pe lună cu aproape 200 sau 300 de mărci mai mult decât cei din Est, iar doctorii aveau salarii duble față de cei din Est.[127] El nu avea mijloacele necesare pentru a oferi asemenea salarii și lipsea capacitatea de a produce suficient de multe bunuri de larg consum – chiar dacă le-ar fi oferit est-germanilor bani cu care să le cumpere.

Hrușciov i-a promis lui Ulbricht continuarea sprijinului economic.

Liderul sovietic a ridicat din umeri. Probabil că trebuia să pună rachetele în alertă maximă în timp ce făcea demersuri pentru a modifica statutul Berlinului, însă avea încredere că Occidentul nu va declanșa un război doar pentru ca orașul să-și câștige libertatea. „Din fericire, adversarii

noştri nu au înnebunit deocamdată; ei sunt încă în stare să gândească şi stau bine cu nervii."[128] În cazul în care Kennedy nu voia să negocieze, i-a spus Hruşciov lui Ulbricht, el va acţiona unilateral şi „îi va face să se recunoască înfrânţi".

Cu un gest de exasperare, Hruşciov i-a mai spus lui Ulbricht: „Trebuie să punem capăt cândva acestei situaţii".

42 The Current Digest of the Soviet Press, 10, nr. 40–52 (1958), 17

43 Freedom of Communications: Final Report of the Committee on Commerce, United States Senate, Part III: *The Joint appearances of Senator John F. Kennedy and Vice President Richard M. Nixon and other 1960 Campaign Presentations.* 87th Congress, 1st Session, Senate Report No. 994, Part 3. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1961

44 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 396; Nikita S. Khrushchev, *For Victory in Peaceful Competition with Capitalism.* New York: E.P. Dutton, 1960, 38

45 U.S. Department of State, Documents on Germany 1944–1985, Office of the Historian, *Khrushchev Address, November 10, 1958.* Washington D.C.: Government Printing Office, 1985, 542–546

46 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 195–211; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 396–403

47 „New Evidence on the Berlin Crisis 1958–1962", „Minutes from the Discussions between the Delegation of the People's Republic of Poland and the Government of the USSR" (25.10–10.11.1958), *Cold War International History Project Bulletin (CWIHP-B),* Woodrow Wilson International Center for Scholars, nr. 11 (1998); extras din Douglas Selvage, *Khrushchev's November 1958 Berlin Ultimatum: New Evidence from the Polish Archives*, 200–203, www.wilsoncenter.org; Fulsenko and Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 207–209

48 CWIHP-B, nr. 11 (1998), în Selvage, *Khrushchev's November 11958 Berlin Ultimatum*, 202; Matthias Uhl şi Vladimir I. Ivkin, „Operation Atom": The Soviet Union's Stationing of Nuclear Missiles in the German Democratic Republic, 1959", CWIHP-B, nr. 12 / 13, (2001) 299–307

49 CWIHP-B, nr. 11 (1998), în Selvage, *Khrushchev's November 1958 Berlin Ultimatum*, 200–201; Nikita S. Krușciov, *For Victory in Peaceful Competition with Capitalism*, 738

50 Matthew Evangelista, „Why Keep Such an Army? Khrushchev's Troop Reductions", CWIHP Working Paper, nr. 19, Washington, D.C.: 17 decembrie 1997, 4–5; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 379

51 Robert Service, *Comrades! A History of the World Communism.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007, 314; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 148

52 Service, Comrades!, 310; Nikita S. Hruşciov, Khrushchev Remembers, Part III: The Death of Stalin, the Menace of Beria, Life, 11 decembrie 1970, 54–72

53 Hope M. Harrison, *Driving the Soviets up the Wall-Soviet-East German Relations. 1953–1961*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003, 27; Mark Kramer, „The Early Post-Stalin Succession Struggle and Upheavals in East-Central Europe: Internal-External Linkages in Soviet Policy Making (partea 1)", *Journal of Cold War Studies, 1* nr. 1–3 (199), 12–28

54 Bundesministerium für Gesamtdeutsche Fragen (BMG), ed. *Die Flucht aus der Sowjetzone und die Sperrmassnahmen des Kommunistischen Regimes vom 13. august 1961 in Berlin, 1961;* Helge Heidemeyer, *Flucht and Zuwanderung aus der SBZ / DDR 1945 / 1949–1961*, Die *Flüghtlingspolitik der Bundesrepublik Deutschland bis zum Bau der Berliner Mauer.* Düsseldorf: Droste, 1994, 338

55 Feliks Chuev, Sto sorok besed s Molotovym. Moscova, Terra, 1991, 332–334; Izvestia, 23.12.2003

56 Vladislav M. Zubok şi Constantine Pleşanov, *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev,* Cambridgde, MA: Harvard University Press, 1996, 159–160; Andrei Gromyko, *Memoirs.* Londra: Hutchinson, 1989, 316

57 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 24; „Memorandul, V. Chuikov, P. iudin, L. Il'chev to G.M. Manekov, 18 mai 1953, Secret", extras din Christian F. Ostermann, „This is not a Politburo, but a Madhouse" – The Post-Stalin Succession Struggle, Soviet *Deutschlandpolitik* and the SED: New Evidence from Russian, German and Hungarian Archives, CWIHP-B, nr. 10 (1998), 74–78

58 „Postanovlenie plenuma TsK KPSS o prestupnykh antipartiinykh i antigosudarstbennykh deistviiakh Berii", în „Delo Beriia", Plenum TSK KPSS Iiuli 1953, goda, Stenografcheskii Otchet, 203, 304

59 FRUS, 1958–1960, vol. VIII, Berlin Crisis, 1958–1959, telegrame trimise de Thompson la Washington pe 11 şi 14 noiembrie 1958, 47–48, 62; şi discuţia telefonică dintre Eisenhower şi Herter din data de 28 noiembrie 1958, p. 114

60 Oleg Grinevskii, „Berlinskkii krizis 1958-1959", *Zvezda* nr. 2 (1996), 127

61 Serghei N. Hruşciov, *Nikita S. Khrushchev: Krizisy i Rakety. Vzgliad Iznutri.* Moscova: Novosti, vol. 1, 1994, 416

62 Oleg Troianovski, *Cherez godi i rasstoinia: Istoriia Odnoi Semyi.* Moscova: Vagrius, 1997, 211–213

63 Hubert Horatio Humphrey Papers. Trip Files, Russian, în Senatiroal Papers, 1949–1964, Box 703, Minnesota Historical Society, Minneapolis, MN; FRUS, 1958–1960, vol. VIII, Berlin Crisis, 1958–1959, 143–153; JFKL, Memorandum of conversation (Memocom) între Senatorul Humphrey şi

secretarul de stat în funcţie Christian Herter, 8 decembrie 1958, Box 126; Hubert H. Humphrey, „Eight Hours with Khrushchev”, *Life*, 12 ianuarie 1959, 80–91

64 FRUS, 1958–1960, vol. VIII, Berlin Crisis, 1958–1959, 149–153

65 Humphrey, „Eight Hours with Khrushchev”, 82

66 citat în Department of State, Central Files, 762.00 / 12-358

67 Christian Bremen, *Die Eisenhower-Administration und die zweite Berlin-Krise 1958–1961*. Veröffentlichungen der Historisches Kommision zu Berlin, Bd. 95, Berlin and Nw York: de Gruyter, 1998, 383–386

68 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 416, citându-l pe Serghei N. Hruşciov, *Krizisy i Rakety*, 442–443; Troianovski, *Cherez godi*, 218

69 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 421; Nikita S. Hruşciov, Memuary Nikity Sergeevicha Khrushcheva, *Voprosy Istorii*, nr. 4 (1993), 36

70 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, Boston: Little, Brown, 1974, 372

71 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, Boston: Little, Brown, 1974, 372. Serghei N. Hruşciov, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower.* University Park: Pennsylvania State University Press, 2000, 328–330; Fred Kaplan, *1959: The Year Everything Changed*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2009, 107

72 Nikita S. Hruşciov, Memuary Nikity Sergeevicha Khrushcheva, *Voprosy Istorii*, nr. 4 (1993), 38–39

73 Morton Schwartz, *The Foreign policy of the USSR: Domestic factors.* Encino, CA: Dickenson, 1975, 89; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 377

74 JFKL, Memcom, USSR-Vienna Meeting, Background Documents, 1953–1961, 5.09.1959, Box 126

75 Jean Edward Smith, *The Defense of Berlin.* Baltimore: Johns Hopkins Press, 1963, 212; Gelb, *The Berlin Wall*, 43

76 *Los Angeles Times*, 20.09.1959, p. 1

77 FRUS, 1958–1960, vol. IX, Berlin Crisis, 1959–1960, 35–53; vol. X, Partea I, Europa de Est, Uniunea Sovietică, Cipru, Doc. 129-136 (132), 459–485; Beschloss, *Mayday*, 206–215

78 Fursenko, *Khrushchev's Cold War,* 238; JFKL, Eisenhower and Khrushchev Meeting, 26–27.09.1959. USSR–Vienna Meeting, Background and Documents 1953–1961, Box 4, National Archives and Records Administration (NARA)

79 Serghei N. Hruşciov, *Creation of a Superpower*, 365–367

80 dr. A. McGhee Harvey, A conversation with Khrushchev: The Beginning of His Fall from Power, *Life*, 18.12.1970, 48B

81 FRUS, 1958–1960, vol. X, Partea I, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Doc. 82, Memo of Conference with President Eisenhower, 8.07.1959

82 *The Man and His Era,* 465, 495, citate din *Pravda, 19 mai 1960;* Beschloss, *Mayday,* 299; A. Merriman Smith, *A President's Odyssey.* New York: Harper, 1961, 199; Thomas P. Whitney, ed. *Khrushchev Speaks – Selected Speeches, Articles and Press Conferences, 1949–1961*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1963, 389–390

83 Slanislaw Gaevsk, Kak Nikita Sergeyevich vrstrech v verkhak solrval, *Kievski Novosi*, nr. 1 (1993)

84 Beschloss, *Mayday,* 305; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War, 282;* Beschloss, *Crisis Years*, 31–32

85 *Pravda*, 221 mai 1960, 1–2; Text of the Addres by Khrushchev in East Berlin, *New York Times*, 20.05.1960; Mr. K. Quiet in East Berlin, *Christian Science Monitor*, 20.05.1960; Back Home in Berlin, Mr. K. Smiles Again, *New York Times*, 20.05.1960

86 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 472; Serghei N. Hruşciov, *Creation of a Superpower,* 408–409; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 463

87 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era,* 474; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 467

88 Şevcenko, *Breaking with Moscow*, 105–106

89 Şevcenko, *Breaking with Moscow,* 96–101; Martin Ebon, *The Andropov File: The Life and Ideas of Yuri V. Andropov, General Secretary of the Communist Party of the Soviet Union.* New York: McGraw-Hill, 1983, 26; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*

90 Aleksei I. Adzhubeim *Krshenie illiuzii.* Moscova: Interbuk, 1991, 235; Nikolai Zakharov, Kak Khrushcheve Ameriku pokarial, în Argumenty I Fakty, *nr. 52 (2004), 12; Khrushchev,* Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 471

91 *New York Times*, 26.09.1960

92 Robert Divine, *Blowing on the Wind: The Nuclear Test Ban Debate, 1954–1960.* New York: Oxford University Press, 1978, 100; Stephen E. Ambrose, *Eisenhower, The President,* vol. 2. New York: Simon & Schuster, 1984, 349–350; Dwight D. Eisenhower Presidential Library (DDEL). Eisenhower-Bulganin, 21.10.1956

93 Şevcenko, *Breaking with Moscow,* 108

94 John Bartlow Martin, *Adlai Stevenson and the World: The Life of Adlai E. Stevenson.* Garden City, NY: Doubleday, 1977, 471–475

95 Adlai E. Stevenson Papers. Memorandum (Memo) 16.01.1960: Conversaţie cu Tucker; Martin, *Adlai Stevenson*, 471–475

96 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 489–490

97 Beschloss, *Crisis Years*, 35; DDEL, Lodge-Christian Herter, 09.02.1960; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 489–491; Richard Nixon Papers, Nixon, notă telefonică 27.02.1960

98 *„Am crezut că există mai multe speranțe":* Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 489

99 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 340; Soviet Central Committee Archive (TsKhSD), Gromîko către N.S. Hruşciov, 3 august 1960, Folio 5, List 30, file 335, 92-108; reprodus în CWIHP-B, nr. 4 (1994), 65–67

100 *New York Times,* 27.09.1960

101 *New York Times,* 07.01.1960

102 *Washington Post*, 08.10.1960

103 JFKL, *Face to Face, Nixon-Kennedy, Vice President Richard M. Nixon and Senator John f. Kennedy Third Joint Television-Radio Broadcast*, 13 octombrie 1960: http: / / www.jfklibrary. Org / Historical+Resources / Archives / Reference+Desk / Speeches / JFK / JFK+Pre-Pres / 1960 / Third+Presidential+Debate+101360.htm; The American Presidency Project: http: / / presidency.ucsb.edu; Smith, *The Defence of Berlin*, 229

104 Donald S. Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict 1956–1961*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962, 245–251; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 254–255

105 Vladislav M. Zubok, Khrushchev and the Berlin Crisis (1958–1962), CWIHP Working Paper, nr. 6 mai 1993, 17

106 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers*, Boston: Little, Brown, 1970, 461–479; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 245–248

107 Beschloss, *Crisis Years*, 42

108 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 254–255; Nikita S. Hruşciov, *Memoirs of Nikita Khrushchev*, ed. Sergei Khrushchev. University Park, Pennsylvania State University, 2004–2007, vol. 3, 458

109 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers*, 471

110 Zhisui Li şi Anne F. Thurston, editori, *The Private Life of Chairman Mao: The Memoirs of Mao's Personal Physician.* New York, 1994, 261; Taubman *Khrushchev: The Man and His Era*, 391–392

111 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 291–392; Serghei N. Hruşciov, *Memoirs of Nikita Khrushchev,* vol. 3, 458; Mickhail Romm, *Ustnye rasskazy.* Moscova: Kinotsentr, 1991, 154

112 Edward Crankshaw, *The New Cold War: Moscow v. Pekin.* Harmondsworth, England and Baltimore: Penguin Books, 1963 / 1970, 90–105; Taubman *Khrushchev: The Man and His Era*, 470

113 În anii 1990, Peng va ajunge să fie considerat unul dintre „cei opt nemuritori al Partidului Comunist Chinez". (n.a.)

114 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 471; Crankshaw, *New Cold War*, 107

115 Scrisoarea Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez din 29 februarie 1964 către Comitetul Central sovietic, extrase din John Gittings, ed. *Survey of the Sino-Soviet Dispute: A Commentary and Extracts from Recent Polemics, 1963–1967*. Londra şi New York: Royal Institute of International Affairs, 1968, 130–131, 139; Jung Chan şi Jon Halliday, *Mao: The Unknown Story.* New York: Alfred A. Knopf / Doubleday, 200, 456

116 Beschloss, *Crisis Years, 42–43;* Beschloss, *Mayday*, 323–325; Chang, *Mao,* 456; David Floyd, *Mao Against Khrushchev – A Short Story of the Sino-Soviet Conflict.* New York: Praeger, 1964, 280; *New York Times,* 12.02.1961

117 Crankshaw, *New Cold War,* 131–133; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers*¸ 475–477

118 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 472

119 Arhivele Ministerului rus pentru Afaceri Externe (AVR-RF), Raport privind întâlnirea dintre tovarăşul N.S. Hruşciov şi tovarăşul W. Ulbricht, 30 noiembrie 1960, Fond 0742, Opis 6, Por 4, Papka 43, secret, în Hope Harrison, *Ulbricht and the Concrete „Rose*": New Archival Evidence on the Dynamics of Soviet-East German Relations and the Berlin Crisis, 1958-1961, CWIHP Working Paper nr. 5, mai 1993, 68–78, Papers, Appendices

120 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall,* 147: TsKhSD, Pervuhin, Otchet o rabote Posol'stva SSR. V GDR za 1960 god, 15.12.1960, R. 8948, Fond 5, Opis 49, D. 287, 85; AVP-RF, Raport al lui Pervuhin către Gromîko, 19 octombrie 1960, K voprosu o razyryve zapadnoi Germaniei soglasheniia o vnutrigermanskoi gorgovle s GDR, Fond 5, Papca 40, D. 40, 3

121 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 149; TsKhSD, Zapis' besedy s sekretarem Berlinskogo okruzhkoma SEPG G. Naemliisom, 17.10.1960, din jurnalul lui A.P. Kazennov, Secretar Doi al Ambasadei URSS în RDG, 24 octombrie 1960, R. 8948, Fond 5, Opis 49, D. 288, 5; Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 147

122 Armin Wagner, *Walter Ulbricht und die geheime Sicherheitspolitik der SED: Der Nationale Verteidigungsrat der DDR und seine Vorgesschichte (1953–1971).* Berlin: Christoph Links, 2002, 189; Matthias Uhl şi Armin Wagner, Another Brick in the Wall: Reexamining Soviet and East German Policy During the 1961 Berlin Crisis: New Evidence, New Documents, CWIHP Working Paper, publicat sub titlul Storming on to Paris: The 1961 „Buria" Exercise and the Planned Solution of the Berlin Crisis, în Vojtech Mastny şi Andreas Wenger, editori, *War Plans and Alliances in the Cold War: Threat Perceptions in the East and West.* New York: Routledge, 2006, 46–71; Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 149

123 Stiftung Archive der Parteien und Massenorganisationen im Bundesarchiv (SAPMO-Barch), Scrisoare din partea lui Ulbricht şi a delegaţiei SED la Moscova către primul-secretar al Crokus al PCUS, tovarăşul Hruşciov, Moscova, 22 noiembrie 1960, ZPA, DY, 30 / J, 2 / 202 / 336, Bd. 2, 1; 11

124 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 340–341

125 Fursenko și Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 341; Scrisoare a lui Ulbricht către Hruşciov, 15 septembrie 1961. Arhivele SED, IfGA, ZPA, Dosarele Comitetului Central, biroul lui Ulbricht, Arhiva Internă a Partidului, J, IV 2 / 202 / 130, în Harrison, Ulbricht and the Concrete „Rose", CWIHP Working Paper nr. 5, 126–130, Anexe; Scrisoarea lui Ulbricht și a delegaților SED către cel de-al XXII-lea Congres al CPUS de la Moscova, către Hruşciov, 30 octombrie 1961, Arhivele SED, IfGA, ZPA, NL 182 / 1206, în Harrison, Ulbricht and the Concrete „Rose",132–139

126 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 151

127 AVP-RF, Raport privind întâlnirea dintre tovarăşul N.S. Hruşciov şi tovarăşul W. Ulbricht, 30 noiembrie 1960, Fond 0742, opis 6, Por 4, Papka 43, Secret, în Harrison, Ulbricht and the Concrete „Rose", SWIHP Working Paper nr. 4, 69, Appendice

128 AVP-RF, Raport privind întâlnirea dintre tovarăşul N.S. Hruşciov şi tovarăşul W. Ulbricht, 30 noiembrie 1960, Fond 0742, opis 6, Por 4, Papka 43, Secret, în Harrison, „Ulbricht and the Concrete „Rose", SWIHP Working Paper nr. 5, 73

CAPITOLUL 3

KENNEDY:
EDUCAȚIA UNUI PREȘEDINTE

Putem accepta statuquoul în Berlin, dar nu putem avea inițiative reale pentru a îmbunătăți situația. Într-o măsură mai mare sau mai mică, atunci când vor fi dispuși să-și asume consecințele politice, sovieticii și est-germanii pot înrăutăți situația.[129]

Martin Hillenbrand, directorul pe probleme germane din cadrul Departamentului de Stat, notă informativă transmisă președintelui Kennedy, ianuarie 1961

Așadar, să o luăm de la capăt, iar ambele părți să țină minte că politețea nu este un semn de slăbiciune, iar sinceritatea trebuie întotdeauna dovedită.[130]

Președintele Kennedy, discursul inaugural, 20 ianuarie 1961

Biroul Oval, Casa Albă, Washington DC
Joi dimineaţă, 9 ianuarie 1961

Cel mai bătrân preşedinte din istoria Statelor Unite socotea că sosise vremea să îi prezinte celui mai tânăr ales în funcţie cea mai înspăimântătoare parte a funcţiei. Era ajunul inaugurării, iar peste mai puţin de douăzeci şi patru de ore, preşedintele Dwight D. Eisenhower, în vârstă de şaptezeci de ani, urma să predea valiza (nucleară) senatorului John F. Kennedy, în vârstă de patruzeci şi trei de ani, transmiţându-i cea mai mare capacitate distructivă pe care o deţinuse vreodată o singură ţară.

Şi Kennedy avea să o primească într-un moment în care Eisenhower se temea că orice calcul greşit privind numeroasele puncte nevralgice americano-sovietice din întreaga lume – cel mai sensibil fiind Berlinul – putea declanşa un schimb de atacuri nucleare. De aceea, Eisenhower plănuia să poarte o discuţie privată cu Kennedy privind modul în care ar trebui să gestioneze un asemenea război, o sesiune pe care o va încheia cu o secvenţă oratorică memorabilă, folosind tot arsenalul din dotare al celui mai puternic om din lume.

Pe Eisenhower îl îngrijora entuziasmul lui Kennedy de a prelua o astfel de răspundere.[131] În cadru intim, el îl numea cu un aer superior „Băieţelul Albastru”[132] ori „puştiulică”, ori, tot ironic, „micul geniu”. În calitate de comandant suprem al forţelor aliate din Europa în ultimii doi ani ai celui de-al Doilea Război Mondial, Eisenhower organizase invazia şi ocuparea Franţei şi a Germaniei. Ca locotenent de marină, Kennedy nu condusese decât o vedetă PT, o navă de patrulare lansatoare cu torpile, atât de mică, încât escadrele formate de astfel de nave erau denumite „flote de ţânţari”.

Era adevărat; Kennedy fusese decorat ca erou de război pentru că salvase viaţa a unsprezece membri ai echipajului său, dar numai după ce, în mod inexplicabil, lăsase ca vasul pe care-l comanda, un torpilor PT-109, să fie izbit de un distrugător japonez. Prietenii din armată ai lui Eisenhower nu prea înghiţeau explicaţia cum că fusese „întuneric beznă şi ceaţă”,

suspectându-l mai curând de neglijență pe Kennedy, deși acesta scăpase de anchetă.

Eisenhower se îndoia că tânărul Kennedy ar fi ajuns președinte dacă nu ar fi beneficiat de buzunarele pline ale tatălui său, Joe, și de ambiția nepotolită a părinților.[133] În timpul războiului, Joe Sr., îi dăduse vărului său Joe Kane, un politician din Boston, sarcina de a aprecia șansele electorale ale fiilor lui mai mari: Joe și Jack. Tot tatăl său a fost acela care i-a strecurat lui John Hersey, autor și prieten de familie, povestea despre curajul dovedit de Jack. Publicarea acestei istorii în *Reader's Digest* și apoi în *New Yorker* a ajutat la lansarea în politică a lui Jack. Un an după ungerea ca erou a lui Jack, Joe Jr. a murit în luptă, în timp ce pilota un bombardier experimental într-o misiune extrem de riscantă. El trebuia să se catapulteze dintr-un aparat Liberator B-24 plin cu explozibil, după care avionul, comandat de la distanță, avea să devină o rachetă dirijată, continuând să se îndrepte spre o bază germană de rachete V – însă încărcătura s-a detonat prematur. Cei care cunoșteau mai bine familia s-au întrebat dacă nu cumva moartea lui fusese, în ultimă instanță, urmarea rivalității dintre frații Kennedy, pe care tatăl o cultivase de-a lungul anilor. Un joc necugetat și riscant, menit să îl pună în umbră pe fratele lui mai tânăr, l-a făcut probabil pe Joe Jr. să-și piardă viața.

În acea dimineață rece și închisă, Kennedy a ajuns la Casa Albă la ora 8.57, după o călătorie de opt minute cu mașina de la casa lui din Georgetown.[134] Era o demonstrație rară de punctualitate pentru Kennedy, recunoscut pentru întârzierile lui. Ziarele de dimineață erau pline de biografii ale familiei Kennedy, precum și de desene executate de artiști, înfățișând rochiile elegante de bal ale soțiilor membrilor de cabinet. Epoca lipsită de gust a lui Eisenhower apunea. Într-o notă mai serioasă, generalul Thomas S. Power, șeful Comandamentului de Aviație Strategică, a anunțat că Statele Unite vor desfășura pentru prima oară zboruri permanente cu încărcături atomice la bord pentru a menține America într-o stare permanentă de pregătire față de un atac-surpriză.

Înaintea întâlnirii, șeful tranziției cabinetului lui Kennedy, Clark Clifford, legendarul avocat din Washington, le trimisese oamenilor lui

Eisenhower o listă a problemelor pe care voia să le discute şi care puteau apărea oricând, chiar din primele zile de la preluarea mandatului: Laos, Algeria, Congo, Cuba, Republica Dominicană, Berlin, tratativele legate de dezarmare şi teste nucleare, politici monetare, fiscale şi economice de bază şi „o apreciere a raportului dintre cerinţele impuse de război şi capacităţile ţării”.[135]

Acel ultim punct era prescurtarea lui Kennedy pentru o chestiune care ajunsese să îl preocupe tot mai mult pe măsură ce se apropia momentul instalării sale în Biroul Oval. „Cum voi purta un război nuclear, în caz că se va ajunge la asta?” Nu era deloc sigur că el sau poporul american – votanţii necesari pentru realegerea sa – vor fi dispuşi să îndeplinească angajamentul solemn al SUA de a apăra Berlinul dacă acel angajament impunea riscul unui război nuclear care ar fi costat milioane de vieţi americane.

După prima întâlnire de preluare a mandatului, pe 6 decembrie, Eisenhower şi-a revizuit unele dintre părerile nefavorabile pe care le avea despre Kennedy. Eisenhower i-a spus politicianului democrat George E. Allen, prieten cu Clifford, că fusese „dezinformat şi indus în eroare în privinţa acestui tânăr. Este unul dintre cei mai capabili şi mai străluciţi oameni pe care i-am cunoscut”.[136] Deşi încă îngrijorat în legătură cu tinereţea şi lipsa de experienţă a lui Kennedy, Eisenhower se simţea liniştit de modul în care Kennedy înţelegea problemele cu care se va confrunta.

Kennedy îl apreciase mai puţin pe „Ike”, despre care spunea între prieteni că era „un bătrân tâmpit”.[137] După cum i-a zis fratelui său mai mic, Bobby, care avea să devină procurorul său general, descoperise că preşedintele aflat la final de mandat era greoi la minte şi insuficient informat în legătură cu chestiuni pe care ar fi trebuit să le cunoască până în cele mai mici detalii.

Kennedy considera că administraţia Eisenhower nu realizase multe lucruri importante şi nu făcuse altceva decât să calce apa în marea învolburată a istoriei, ceea ce putea să tragă Statele Unite la fund. Cel mai evident exemplu era problema acută a Berlinului. El dorea ca preşedinţia lui să aducă realizări mari, luându-i drept modele pe Abraham Lincoln şi

Franklin Roosevelt. Comparându-l pe Eisenhower cu Kennedy, ambasadorul francez Hervé Alphand a văzut în preşedintele ales un om care avea „o memorie excelentă a faptelor, cifrelor, istoriei, deţinea cunoştinţe complete privind problemele pe care trebuia să le discute…, [manifesta] dorinţa de a asigura pentru ţara lui şi pentru lumea întreagă un viitor măreţ, într-un cuvânt, de a fi un preşedinte mare”.[138]

În calea realizării acestui vis de măreţie existau două obstacole: absenţa unui mandat clar după victoria electorală cea mai strânsă din 1886 şi până atunci, şi faptul că Lincoln şi Roosevelt îşi croiseră drum în istorie prin războaie, o perspectivă îngrozitoare, ce trebuia evitată, întrucât acest lucru putea însemna un holocaust nuclear.

Kennedy a fost uluit pentru că fusese ales cu mai puţin de 50% dintre voturile exprimate, în faţa unui om ca Nixon, pe care, personal, îl socotea lipsit de orice charismă. „Cum am reuşit să înfrâng un tip ca ăsta cu doar o sută de mii de voturi?”, s-a plâns el prietenului său, Kenneth O’Donnell, care îi va deveni consilier la Casa Albă.[139]

Iar „pilele” lui fuseseră mici.[140] Deşi democraţii îşi păstraseră majorităţile de comandă în cadrul Congresului, ei pierduseră un loc în Senat şi douăzeci de locuri în Camera Reprezentanţilor. Democraţii sudişti care câştigaseră cele mai multe voturi aveau să formeze o coaliţie cu republicanii în favoarea adoptării unei atitudini dure faţă de sovietici şi de problema Berlinului. Kennedy nu ar fi câştigat, probabil, alegerile dacă nu ar fi fost mai agresiv faţă de Moscova decât Nixon. Pentru a-şi întări credibilitatea poziţiei sale antisovietice şi poate pentru a împiedica difuzarea unor informaţii din trecut, care îi puteau prejudicia reputaţia, Kennedy a luat hotărârea neobişnuită de a-i păstra în funcţie pe directorii numiţi de Eisenhower la CIA şi FBI, Allen Dulles şi, respectiv, J. Edgar Hoover. Apărea o curioasă asemănare între Kennedy şi Hruşciov: amândoi erau îndemnaţi de electoratul lor mai curând spre confruntare decât spre conciliere.

Avantajul lui aproape neînsemnat asupra lui Nixon l-a făcut pe Kennedy cu atât mai dornic să îl studieze pe Eisenhower în acea zi, pentru

că își închipuise că ar putea învăța mult din maniera calmă și sigură care îi adusese președintelui în exercițiu două mandate și o afecțiune atât de puternică din partea electoratului. Kennedy trebuia să-și câștige propria popularitate cât mai repede cu putință pentru a se ocupa de toate problemele cu care se confrunta țara.

În timpul informărilor privind strategia din perioada de tranziție prezidențială nucleară, nimic nu l-a preocupat mai mult pe Kennedy decât faptul că Eisenhower îi lăsase opțiuni de luptă extrem de limitate și de inflexibile.[141] Dacă sovieticii ocupau întregul Berlin, Kennedy nu avea de ales decât între un conflict convențional, pe care sovieticii l-ar fi câștigat inevitabil, ori un schimb de atacuri atomice totale, pe care el și aliații nu ar fi dorit să-l poarte. Din acest motiv, ar fi părut normal ca problema ridicată de Berlin să se afle în fruntea listei de priorități a lui Kennedy în acea dimineață.

În schimb, cele două echipe au acordat mult prea multă atenție conflictului tot mai înverșunat din Laos și pericolului crescând ca țara din Asia de Sud-Est să cadă în mâinile comuniștilor și să antreneze și altele printr-un efect de domino.[142] Deși criza Berlinului avea o semnificație mai mare, lui Kennedy i se spusese în mod repetat că acea situație reprezenta un conflict înghețat, fără o soluție previzibilă, astfel că ar fi fost preferabil ca la început să își consume energia pentru rezolvarea altor probleme.

Un document din perioada de tranziție prezidențială, pregătit de echipa lui Eisenhower pentru Kennedy, îl avertiza pe noul președinte – un om care se mândrea cu gândirea lui înaltă – că, în privința Berlinului, trebuia să dea atenție problemelor mărunte, începând cu acordurile amănunțite care asigurau călătoriile libere dinspre și înspre Berlinul de Vest, și terminând cu o multitudine de practici obișnuite în baza înțelegerilor încheiate de cele patru puteri, care protejau drepturile berlinezilor din Vest și prezența Aliaților.

„Tactica actuală a sovieticilor”, se afirma în notă, „are scopul de a câștiga Berlinul prin erodarea poziției Occidentului, pentru a ne îngreuna sarcina de a demonstra că adevărata problemă în fiecare incident minor este

supraviețuirea Berlinului liber.[143] Problema noastră cea mai presantă este de a contracara această tactică de «feliere»… Noi am încercat să folosim toate mijloacele pentru a-i convinge pe sovietici că, în ultimă instanță, vom lupta pentru Berlin”. Documentul îl avertiza pe președintele ales că se va confrunta cu un efort timpuriu al lui Hrușciov de a readuce în discuție problema Berlinului, cu scopul de a obține retragerea trupelor occidentale din oraș.

Cu toate acestea, echipa lui Eisenhower nu avea nici un sfat salvator pentru Kennedy privind modul în care putea trata mai eficient această problemă, altul decât acela de a nu ceda presiunilor. „Deocamdată, nimeni nu a reușit să propună o formulă acceptabilă și negociabilă pentru a rezolva problema Berlinului, separat de soluționarea problemei Germaniei în ansamblul ei”, susținea acel document. Pe moment, poziția Statelor Unite era ca Germania să se reunifice într-o bună zi prin alegeri libere desfășurate în Germania de Vest și de Est – și nimeni nu anticipa ca acest lucru să se petreacă prea curând, mulți crezând că nu se va întâmpla niciodată. Prin urmare, suna raportul, „principala tactică a Occidentului era de a câștiga timp și de a demonstra hotărârea de a apăra Berlinul de Vest, căutând în același timp o bază pentru găsirea unei soluții. Problema constă tot mai mult în a convinge Uniunea Sovietică de faptul că puterile occidentale au voința și mijloacele necesare de a-și menține poziția”.

Martin Hillenbrand, director pe probleme germane din cadrul Departamentului de Stat, a exprimat situația mai tranșant în raportul său de tranziție prezidențială.[144] El a condus la Berlin o celulă de criză constituită de Eisenhower după ultimatumul lui Hrușciov din 1958 privitor la Berlin. Aceasta s-a întrunit aproape zilnic pentru a analiza chestiuni mai importante sau mai mărunte. Din ea au făcut parte reprezentanți ai celor mai multe agenții guvernamentale americane, precum și ambasadorii Franței, Marii Britanii și Germaniei de Vest.

„Putem accepta statu-quoul în Berlin, dar nu putem avea inițiative reale pentru a îmbunătăți situația ”, scria el. „Într-o măsură mai mare sau mai mică, atunci când vor fi dispuși să-și asume consecințele politice, sovieticii

şi est-germanii pot înrăutăţi situaţia… Oricât de urgentă ar fi necesitatea de a găsi o nouă abordare a problemei, elementele ineluctabile ale situaţiei limitează strict orice curs de acţiune efectivă rămas deschis Occidentului.”[145]

Kennedy auzea din multiple surse că mesajul tulburător privind schimbarea, care îl ajutase să fie ales în funcţie, nu se aplica Berlinului, unde consilierii săi îi cereau să apere un statu-quo nesatisfăcător. Acest lucru era contrar instinctelor lui, precum şi promisiunilor făcute electoratului, de a da dovadă de creativitate în cazul problemelor pe care administraţia Eisenhower nu reuşise să le rezolve. După ce a analizat posibilităţile pe care le avea, Kennedy a preferat să lase problema Berlinului în aşteptare şi s-a ocupat de chestiuni în cazul cărora părea să se poată ajunge mai repede la un acord.

Aşadar, în ceea ce privea Moscova, prioritatea lui Kennedy era continuarea tratativelor legate de interzicerea testelor nucleare, lucru pe care îl considera drept o măsură menită să întărească încrederea pentru a duce la o destindere a relaţiilor reci americano-sovietice. Kennedy socotea că după ce ar fi îmbunătăţit tonul general al relaţiilor prin negocieri referitoare la arme, putea aborda şi problema mai spinoasă a Berlinului. Acest lucru va conduce, totuşi, la primul şi cel mai important motiv de neînţelegere dintre Kennedy şi Hruşciov – ritmul şi prioritizarea negocierii unei soluţii pentru Berlin.

Chiar şi înainte de a ajunge la Casa Albă, Kennedy a aflat că, în realitate, tratarea problemei Berlinului ca preşedinte în exerciţiu era la ani-lumină depărtare de aceea a retoricii conservatoare pe care o folosise ca senator şi candidat la preşedinţie. În februarie 1959, Kennedy solicitase administraţiei Eisenhower să facă mai multe ca să pregătească America pentru perspectiva „extrem de gravă” a unei confruntări armate pe tema libertăţii Berlinului de Vest.[146]

În luna august a anului următor, în timp ce se pregătea pentru cursa prezidenţială, Kennedy se declarase gata să folosească bomba atomică pentru a apăra Berlinul şi îi acuza pe sovietici că încercau să îi scoată pe

americani afară din Germania. „Pentru a apăra poziția noastră în Europa merită să ducem un război nuclear, deoarece, dacă suntem scoși din Berlin, suntem scoși și din Germania”, a spus el în cadrul unui interviu televizat acordat în Milwaukee. „Iar dacă suntem scoși din Europa, atunci suntem scoși și din Asia, și din Africa, iar apoi ne va veni și nouă rândul… Trebuie să ne demonstrăm hotărârea de a recurge la arma supremă.”[147]

Într-un articol publicat de ziarele trustului Hearst la câteva ore de la anunțarea victoriei lui la Convenția Națională a Democraților din iunie 1960, Kennedy scrisese: „Următorul președinte trebuie să îi spună clar lui Hrușciov că nu vom face nici un compromis – nu vom sacrifica libertatea oamenilor din Berlin și nici nu vom trăda principiile noastre vitale”.[148]

Totuși, „hotărârea” demonstrată în Milwaukee, în calitate de senator aflat în campanie electorală, și angajamentul că nu se va face nici o „concesie”, asumat în calitate de candidat nominalizat, erau departe de folosirea armelor nucleare în calitate de președinte. Iar capacitățile nucleare sovietice creșteau – în vreme ce superioritatea Moscovei în privința armelor convenționale deținute în jurul Berlinului rămânea copleșitoare.

Președintele avea doar cinci mii de soldați în Berlinul de Vest, la care se adăugau patru mii de britanici și două mii de francezi – deci, unsprezece mii cu totul – față de trei sute cincizeci de mii de soldați sovietici, potrivit estimărilor CIA, aflați fie în Germania de Est, fie la o distanță periculos de mică.[149]

Ultima estimare națională a serviciilor de informații care se făcuse în privința capacității sovieticilor vorbea cu îngrijorare despre tendințele strategice schimbătoare ce puteau submina poziția Statelor Unite în Berlin până la sfârșitul primului mandat al lui Kennedy. Se anticipa ieșirea sovieticilor din inegalitatea strategică prin anul 1965, în primul rând prin creșterea numărului de rachete balistice intercontinentale și a sistemelor de apărare nucleară. Tot acea evaluare spunea că, în 1967, sovieticii se vor simți îndemnați să provoace Occidentul atât la Berlin, cât și în alte părți ale lumii.

Documentul CIA îl avertiza pe Kennedy în legătură cu dispoziția foarte schimbătoare a lui Hrușciov, care recurgea „alternativ la presiuni și măsuri de aplanare, tiparul clasic de comportament al sovieticilor”.[150] El avertiza că Hrușciov va juca rolul de peţitor la începutul administrației Kennedy, dar dacă această abordare nu dădea roade, va „recurge la presiuni și amenințări sporite în încercarea de a sili Occidentul să accepte negocieri la nivel înalt, în condiții mai prielnice”.

Așadar, cum situația Berlinului era în așteptare, Eisenhower i-a rezumat lui Kennedy mai atent problema Laosului.[151] Un război civil purtat între comuniștii Pathet Lao, regaliștii prooccidentali și neutraliști dăduse naștere posibilității ca puterea să fie preluată de comuniști. Pericolul era clar. Se putea întâmpla ca primele săptămâni de mandat să îi fie răpite lui Kennedy de angajarea militară într-o țară minusculă, săracă și fără ieșire la mare, de care lui îi păsa prea puțin. Pentru Kennedy, trimiterea de trupe în Laos ca primă inițiativă de politică externă era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit. Ar fi preferat ca administrația Eisenhower să fi tratat problema înainte ca el să fi preluat funcția. Însă cum acest lucru nu se întâmplase, Kennedy voia să cunoască părerea lui Eisenhower și modul în care pregătise el o posibilă ripostă militară.

Eisenhower a descris Laosul ca pe „un dop căzut în sticlă”, un loc în care considera că Statele Unite trebuiau să intervină, chiar și unilateral, în loc să accepte victoria comunismului care putea să contamineze și alte țări: Thailanda, Cambodgia și Vietnamul de Sud. „Aceasta este una dintre problemele pe care ți le las moștenire și nu sunt deloc încântat”, s-a scuzat Eisenhower. „S-ar putea să fim siliți să luptăm acolo.”[152]

Kennedy a fost șocat de maniera relaxată a lui Eisenhower de a-i prezenta scenariile de război. Nimic nu a întărit mai mult această senzație decât lecția introductivă de cincizeci de minute pe care Eisenhower i-a ținut-o președintelui abia instalat în funcție despre utilizarea armelor nucleare.[153] Majoritatea obiectelor personale ale lui Eisenhower din Biroul Oval, unde l-a dus pe Kennedy, fuseseră strânse. În colțuri se găseau

stivuite cutii de carton, iar covorul era tocit pe alocuri, acolo unde Eisenhower îşi exersase loviturile de golf.

Eisenhower i-a prezentat succint lui Kennedy diferite subiecte, începând cu tipul de proceduri de urgenţă care constituiau domeniul personal al comandantului suprem: cum să riposteze la un atac imediat şi să autorizeze folosirea armelor nucleare. Eisenhower i-a arătat lui Kennedy cum să folosească manualul de coduri şi să mânuiască dispozitivul computerizat aflat în săculeţul său, care putea declanşa un atac nuclear – aşa-numita minge de fotbal, care se afla tot timpul în apropierea preşedintelui.

Era cel mai apropiat schimb de cuvinte posibil în epoca atomică, între un preşedinte care îşi încheia mandatul şi cel care îi lua locul.

Eisenhower nu a făcut nici o aluzie la afirmaţiile eronate pe care Kennedy le făcuse în timpul campaniei electorale, când afirmase că preşedintele căruia îi expira mandatul îngăduise apariţia unei „diferenţe periculoase în privinţa numărului de rachete” în favoarea sovieticilor.[154] Spre consternarea lui Nixon, Eisenhower nu îl corectase atunci pe Kennedy, preferând în schimb să apere secrete ce ţineau de securitatea naţională şi să nu ofere Kremlinului o scuză pentru a se înarma în ritm şi mai alert.

Acum, totuşi, Eisenhower l-a asigurat cu calm pe Kennedy că Statele Unite aveau încă un avantaj militar copleşitor, îndeosebi datorită submarinelor înarmate cu rachete cu focoase nucleare. „Deţii un avantaj de nepreţuit cu Polaris”, a spus el. „Este invulnerabil.”[155]

„Submarinul Polaris ar putea lovi Uniunea Sovietică din poziţii imposibil de detectat din diferite oceane”, a spus el. De aceea, Eisenhower socotea că sovieticii ar fi trebuit să fie nebuni ca să rişte un război nuclear. Vestea proastă, a continuat Eisenhower, era că n-ar fi fost exclus ca sovieticii chiar să fie descreieraţi. Dacă judeca liderii sovietici în funcţie de brutalitatea pe care o dovediseră atât împotriva propriului popor, cât şi a duşmanilor în timpul şi după cel de-al Doilea Război Mondial, Eisenhower considera că inferioritatea nucleară nu îi putea împiedica pe comuniştii fanatici să atace dacă ar fi găsit momentul potrivit. Când vorbea despre ruşi,

Eisenhower îi socotea mai curând nişte animale care trebuiau îmblânzite decât nişte parteneri cu care se putea negocia.

Ca un copil care îi arată jucăria preferată unui prieten nou, Eisenhower a încheiat lecţia introductivă pentru Kennedy cu o demonstraţie privind rapiditatea cu care putea fi evacuat preşedintele din Washington cu un elicopter, în caz de urgenţă. „Fii atent", a spus el. Şi a ridicat receptorul unui telefon special, a format un număr şi a spus simplu: „Opal Drill Three". A închis şi a zâmbit, după care şi-a invitat oaspetele să îşi consulte ceasul.[156]

În mai puţin de cinci minute, un elicopter al puşcaşilor marini a aterizat pe peluza din faţa Casei Albe. A rămas cu rotorul în funcţiune, la mică distanţă de locul în care se aflau cei doi. În timp ce îl conducea pe Kennedy înapoi în Sala Cabinetului, unde rămăseseră oamenii lor cei mai importanţi, Eisenhower a spus în glumă: „I-am arătat prietenului meu cum să plece de aici dacă se grăbeşte".

În prezenţa personalului, Eisenhower l-a prevenit pe Kennedy că autoritatea preşedintelui nu va funcţiona întotdeauna ca o baghetă magică.

Kennedy a zâmbit. Secretarul de presă al lui Eisenhower a spus mai apoi că John F. Kennedy a manifestat un interes considerabil faţă de acea „repetiţie". Deşi asemenea răspunderi te trezeau brusc la realitate, puterile pe care Kennedy avea să le deţină erau de-a dreptul ameţitoare. În timp ce pleca cu maşina, a aruncat o privire satisfăcută peste umăr, la clădirea care urma să îi devină curând reşedinţă.

Washington DC
Ziua învestirii, vineri, 20 ianuarie 1961

Ninsoarea a început la amiază, la scurt timp după ce Kennedy a încheiat întâlnirea cu Eisenhower. Washingtonul se descurca greu în condiţii de vreme rea, chiar şi când se afla în pragul instalării în funcţie a preşedintelui. Traficul prezenta blocaje. Două treimi dintre cei care cumpăraseră bilete la concertul inaugural din acea seară nu au mai sosit la Constitution Hall. Orchestra Naţională Simfonică şi-a început concertul cu o jumătate de oră

întârziere, deoarece mulţi dintre instrumentişti rămăseseră blocaţi în trafic ori în troienele de zăpadă. Gala susţinută de Frank Sinatra, la care au participat nenumărate vedete, a început cu o întârziere de două ore.[157]

Cu toate acestea, până în dimineaţa rece, senină şi însorită de 20 ianuarie, un batalion de soldaţi şi pluguri au îndepărtat stratul gros de zăpadă, care atinsese douăzeci de centimetri. Cerul s-a înseninat şi a aruncat o lumină perfectă pentru cel mai elaborat şi mai urmărit spectacol inaugural televizat din istorie. Fuseseră desfăşuraţi aproximativ 42 000 de metri de cablu pentru circuitele de televiziune, prezentând imagini ale festivităţii din 32 de poziţii, începând cu locul depunerii jurământului şi terminând cu ultimul car alegoric al paradei. Indiferent de cât de mult avea să se deosebească administraţia Kennedy de celelalte, ea l-a prezentat pe cel mai televizat comandant suprem din istorie, color şi în direct.[158]

Când Kennedy a călătorit cu soţia sa, Jackie, în limuzina lor, în ziua de dinaintea festivităţii de învestire în funcţie, când a stat în cadă în acea seară şi, din nou, a doua zi dimineaţă, la micul dejun, după patru ore de somn, preşedintele ales şi-a tot revăzut ultima versiune a discursului inaugural. Ori de câte ori îşi găsea un moment liber, se familiariza mai profund cu fiecare dintre cele 1355 de cuvinte atent alese, stilizate prin mai multe reformulări şi rescrieri decât orice alt discurs pe care îl ţinuse vreodată.

Încă din noiembrie, îi spusese principalului său specialist în redactarea de discursuri, Ted Sorensen, să facă textul scurt, fără formulări partizane, optimist, fără critici la adresa predecesorilor şi concentrat asupra politicii externe. Totuşi, când au revăzut versiunea definitivă – un proces care s-a desfăşurat cu doar o săptămână înainte de prezentarea lui în faţa publicului – Kennedy l-a considerat prea lung şi cu prea multe referiri la problemele interne. I-a zis lui Sorensen: „Hai să scoatem chestiunile interne cu totul. Oricum e prea lung”. Părerea lui: „Pe cine mai interesează salariul minim pe economie?”

Decizia cel mai greu de luat viza mesajul ce trebuia transmis către Hruşciov. Deşi războiul termonuclear cu sovieticii era de neconceput, negocierea unei păci juste părea de neînţeles. Kennedy îşi desfăşurase

campania pe tonul belicos al Partidului Democrat, care încă nu-şi rezolvase disputele interne privind cea mai bună cale de a trata cu sovieticii, angajamentul sau confruntarea.

Dean Acheson, secretar de stat în administraţia Truman, era reprezentantul tradiţionaliştilor din Partidul Democrat, care aveau convingerea că Hruşciov ducea mai departe scopul lui Stalin, acela de a domina lumea.[159] Alţi democraţi – Adlai Stevenson, Averell Harriman, Chester Bowles – îl socoteau pe Hruşciov un reformator sincer, al cărui obiectiv principal era acela de a-şi reduce propriul buget destinat Apărării şi de a îmbunătăţi nivelul de trai al sovieticilor.

Discursul inaugural îl va plasa pe Kennedy exact în miezul ezitant al dezbaterii, reflectându-i nehotărârea: avea să intre în istorie confruntându-i pe sovietici ori făcând pace cu ei? Era aceeaşi ambiguitate care alimentase reţinerile lui Kennedy de a răspunde la numeroasele eforturi făcute de Hruşciov, pe diverse căi, pentru a stabili un mijloc de comunicare confidenţial şi de a programa cât mai curând o întâlnire la cel mai înalt nivel.

La 1 decembrie 1960, Kennedy îi transmisese liderului sovietic o invitaţie timpurie, dar indirectă, la răbdare, prin intermediul fratelui său, Robert, care se întâlnise cu un ofiţer KGB care pretindea a fi corespondent al ziarului *Izvestia* într-un birou de tranziţie prezidenţială din New York.[160] La vârsta de treizeci şi cinci de ani, Bobby fusese directorul de campanie al fratelui său şi curând avea să fie numit procuror general, astfel că ofiţerul KGB nu avea nici un motiv să se îndoiască atunci când i s-a spus că vorbea în numele fratelui său.

Reporterul sovietic nu a publicat nici un articol referitor la acea discuţie, ci a trimis un raport către superiorii lui, care probabil că a ajuns la Hruşciov, ca indicaţie privind direcţia politicii externe a administraţiei Kennedy. Raportul cuprindea câteva mesaje. Bobby spusese că preşedintele ales va acorda o mare atenţie relaţiilor americano-sovietice şi socotea că în 1961 se putea încheia un acord privind interzicerea testelor nucleare. Tot el afirmase că John F. Kennedy împărtăşea dorinţa lui Hruşciov de a avea o

întâlnire față în față și că voia să refacă relațiile deteriorate în vremea lui Eisenhower.

Mai puțin încurajatoare pentru Hrușciov era intenția lui Kennedy de a gestiona problema Berlinului mult mai încet decât și-ar fi dorit liderul sovietic.[161] Noul președinte va avea nevoie de două sau trei luni până să poată participa la o întâlnire la vârf, spusese Bobby. „Kennedy este foarte îngrijorat de situația din Berlin și se va strădui să găsească mijloacele necesare pentru a se ajunge la o rezolvare a problemei orașului", afirma raportul KGB privind întâlnirea. „Totuși, dacă în următoarele luni Uniunea Sovietică exercită presiuni în această chestiune, Kennedy va apăra cu certitudine poziția Occidentului."

Ceea ce nu l-a descurajat pe Hrușciov, care a continuat să insiste ca întâlnirea să aibă loc cât mai curând. Câteva zile mai târziu, la 12 decembrie, ambasadorul sovietic Mihail Menșikov l-a invitat pe Bobby, la ambasada sovietică de la Washington, pentru a lua masa împreună.[162] Ambasadorul, căruia oficialitățile îi spuneau în derâdere „Mike zâmbărețul", făcea o figură nu tocmai onorabilă cu inteligența modestă și cu încrederea lui nemărginită.[163] Cu engleza chinuită pe care o vorbea le insultase fără să vrea pe doamnele care participau la un cocktail în Georgetown, spunând în timpul unui toast: „*Up your bottoms*!"[164] Cu toate acestea, mesajele directe pe care le transmitea din partea lui Hrușciov îi făceau chiar și pe detractorii lui să-i ia în serios invitațiile.

Menșikov a susținut că neînțelegerile americano-sovietice erau deseori provocate de faptul că liderii celor două țări lăsau chestiuni cruciale spre rezolvare unor oficiali din eșalonul doi.[165] El a spus că Hrușciov și Kennedy erau singurii care, împreună, puteau găsi o cale spre un rezultat istoric, ocolind birocrația. De aceea, l-a îndemnat pe Bobby să-l facă pe fratele lui să îmbrățișeze ideea unei întâlniri urgente între liderii celor două națiuni, pentru a se realiza o „înțelegere limpede și amicală".

La două zile după întâlnirea cu fratele președintelui, Menșikov a transmis cam același mesaj către americanul preferat al lui Hrușciov, Averell Harriman, ambasadorul Statelor Unite la Moscova în administrația

Franklin Roosevelt.[166] O zi mai târziu, Menșikov și-a continuat campania în favoarea unei întâlniri la vârf Hruşciov–Kennedy prin Harrison Salisbury, corespondent la *New York Times*, care avea peste tot multe legături. „Sunt mai multe lucruri de câștigat după o zi de discuții private și neoficiale între Hruşciov și Kennedy”, i-a spus el reporterului, „decât după toate întâlnirile dintre subalternii lor luate la un loc”.

Kennedy era ținta unui lobby asemănător din partea lui Adlai Stevenson, fost candidat la președinție de două ori, fost rival cândva, dar care încerca acum să se poziționeze în așa fel încât să primească o funcție importantă în administrație. Stevenson i-a telefonat lui Kennedy la reședința tatălui său din Palm Beach, ca să se ofere intermediar și să plece la Moscova imediat după festivitățile de învestire, pentru a pune lucrurile la punct cu Hruşciov. „Cred că este important să aflăm dacă vrea să extindă Războiul Rece”,[167] i-a spus Stevenson lui Kennedy.

Kennedy nu a înghițit nada. Stevenson nu sprijinise nominalizarea lui Kennedy înainte de data Convenției Democraților, iar asta îl costase probabil postul de secretar de stat cu care Kennedy îl ispitise ca recompensă. Iar dacă acest lucru nu ar fi fost de ajuns, anticomuniștii de pe Capitol Hill îl considerau pe fostul guvernator de Illinois un pacificator. Iar Kennedy nu era dispus să-și desfășoare politica externă în umbra nimănui. În afară de asta, cancelarul vest-german Konrad Adenauer își exprimase clar punctul de vedere, care ajunsese cunoscut prin scurgeri în presă, cum că, în ceea ce privea administrația Kennedy, cel mai mult îl îngrijora perspectiva ca politica externă să fie condusă de cineva care avea o slăbiciune pentru Moscova, așa cum era Stevenson.[168] De aceea, Kennedy l-a numit pe Stevenson ambasadorul Statelor Unite la ONU și nu a acceptat oferta acestuia de a media cu Hruşciov.

Sâcâit de potopul de presiuni exercitate de Hruşciov, Kennedy l-a rugat pe prietenul lui, David Bruce, pe care îl numise ambasador la Londra, să îl ajute să dea un răspuns mâinii întinse de Hruşciov. Bruce era un diplomat cu state vechi, care condusese serviciul de spionaj american din Londra în

timpul războiului și fusese ambasador la Paris în mandatul lui Harry Truman.

Pe data de 5 ianuarie, la reședința lui Menșikov, după o masă copioasă, udată cu băutură din belșug, acesta din urmă i-a înmânat lui Bruce o scrisoare fără antet și nesemnată, spunând că pe ea își notase părerile personale. Mesajul ce rezulta din text era fără echivoc: Hrușciov solicita de urgență o întâlnire la vârf și era capabil să depună orice eforturi pentru organizarea acesteia.[169]

Menșikov i-a spus lui Bruce că el credea că, în cursul administrației Kennedy, cele două țări ar putea rezolva „diferendele existente și periculoase". Cu toate acestea, liderul sovietic credea că tensiunile se puteau destinde imediat ce, la cel mai înalt nivel, cele două mari puteri ar fi convenit asupra unui program de coexistență pașnică. A mai spus că asta s-ar axa în jurul a „două probleme nerezolvate" – realizarea dezarmării și soluționarea „problemei germane, inclusiv a Berlinului de Vest". Hrușciov dorea să îl întâlnească pe Kennedy înainte ca noul președinte să poarte discuții cu Konrad Adenauer, cancelarul Germaniei de Vest și cu prim-ministrul britanic, Harold Macmillan, întâlniri despre care Menșikov auzise că erau programate pentru februarie și martie.

Bruce i-a spus ambasadorului sovietic că întâlnirile cu aliații-cheie ai Statelor Unite vor avea loc mai târziu, dar acest lucru nu a schimbat mesajul implicit al lui Hrușciov: el spera ca președintele Kennedy să încalce protocolul obișnuit de a se consulta cu aliații săi înainte de a se întâlni cu adversarul. Menșikov a spus că Hrușciov era dispus să accelereze pregătirile pentru o astfel de întâlnire, pe căi private sau oficiale. Ca un stimulent suplimentar, după discuție, Menșikov i-a trimis lui Bruce un coș plin cu sticle din cea mai bună votcă făcută în țara sa și caviar. Câteva zile mai apoi, el l-a invitat din nou pe Bruce la prânz pentru a insista asupra mesajului său.

Cu doar nouă zile înainte de festivitatea de învestire, Kennedy dorise să primească alte sfaturi de la George Kennan – pe care îl va numi ambasador în Iugoslavia – privind modul în care trebuia să trateze acel torent de mesaje

sovietice.[170] În privința problemelor cu sovieticii, Kennedy comunicase cu Kennan, legendarul fost ambasador al Statelor Unite la Moscova, încă din 1959. Într-o scrisoare, Kennedy îl lăudase pe Kennan pentru că se opusese „rigidității extreme” față de Moscova a lui Dean Acheson, secretarul de stat al președintelui Truman.

Kennan inspirase politica americană a „îndiguirii” față de sovietici prin lunga lui telegramă trimisă de la Moscova în calitate de diplomat, care fusese urmată de faimosul articol „Surse ale comportamentului sovieticilor”, publicat anonim în revista *Foreign Affairs* în 1947. Cu toate acestea, Kennan se opunea doctrinelor conservatoare față de Moscova, pe care le inspirase după multe eforturi.[171] El considera că Statele Unite și aliații săi erau suficient de puternici pentru a purta tratative cu Hrușciov și se plângea de militariștii americani care îi interpretaseră greșit ideile.

În timpul campaniei, Kennan i-a spus lui Kennedy că, în calitate de președinte, ar trebui să „amplifice tendințele de dezbinare din sânul blocului sovietic prin îmbunătățirea relațiilor cu Moscova”, nu prin discuții la cel mai înalt nivel și acorduri, ci mai curând prin folosirea canalelor neoficiale de comunicare cu guvernul sovietic, având în vedere concesiile reciproce. „Asemenea lucruri sunt greu de realizat”, spusese Kennan, „dar nu sunt, repet, nu sunt imposibile”.[172] A mai spus că astfel de contacte ajutaseră să se pună capăt Blocadei Berlinului în 1948 și Războiului din Coreea. El îl îndemnase pe Kennedy, într-o scrisoare din august 1960, ca, în cazul în care ar fi fost ales, administrația lui „să acționeze rapid și îndrăzneț în etapele inițiale ale mandatului, înainte să fie prins în hățișurile procedurale ale Washingtonului și înainte să se vadă obligat la defensivă de cursul evenimentelor”.

Kennedy i-a răspuns lui Kennan, spunând că era de acord cu mai toate recomandările. Acum, când era pe cale de a deveni președinte, dorea totuși îndrumări cu un caracter ceva mai concret și imediat. În timp ce discuta cu Kennan, în timpul unui zbor de la New York la Washington cu avionul său privat, numit *Caroline*, Kennedy l-a informat pe Kennan în legătură cu valul de mesaje sovietice și apoi i-a arătat scrisoarea lui Menșikov.

În timp ce o citea, Kennan s-a încruntat. Din limbajul rigid și dur al scrisorii a ajuns la concluzia că ea fusese redactată în biroul lui Hrușciov, dar aprobată de un cerc mai larg de persoane, între care se numărau atât cei care se pronunțau pentru relații mai apropiate cu Statele Unite, cât și cei care se opuneau acestui lucru. Contrazicând sfaturile pe care le dăduse mai înainte, prin care îl îndemna pe Kennedy să acționeze rapid pentru a iniția un dialog cu Moscova, de această dată i-a spus că sovieticii nu aveau nici un drept să îl zorească astfel și că președintele ales nu trebuia să reacționeze decât după preluarea funcției. Kennan i-a mai sugerat ca, în acele momente, să comunice pe căi neoficiale cu Hrușciov, rupându-se astfel de practica lui Eisenhower de a face public aproape orice schimb de mesaje cu liderul sovietic.

Întrebat de Kennedy de ce voia Hrușciov atât de mult să se întâlnească cu el, dovedind o intuiție care îl caracteriza, Kennan a spus că incidentul cu avionul U-2 și conflictul tot mai aprins între sovietici și chinezi îi slăbiseră poziția liderului sovietic, astfel că acesta avea nevoie de un succes în relațiile cu Statele Unite pentru a stopa acea tendință.[173] Kennan a explicat că Hrușciov „spera ca prin aportul personalității lui și prin folosirea puterii lui de convingere să poată obține un astfel de acord cu Statele Unite și, în acest fel, să compenseze nereușitele sale politice de până atunci”.

Pentru Kennedy, aceasta era cea mai limpede și mai convingătoare explicație pe care o auzise vreodată despre comportamentul lui Hrușciov. Coincidea și cu propria sa părere că politica internă o influența pe cea externă mai mult decât puteau înțelege majoritatea americanilor – chiar și în Uniunea Sovietică. Lui Kennedy i se părea normal ca Hrușciov să caute ajutor pentru a-și îmbunătăți poziția lui politică de acasă, periclitată în acele momente, însă acesta nu era un motiv suficient pentru Kennedy ca să acționeze înainte de a fi pregătit. Președintele ales a hotărât că Hrușciov mai putea aștepta – și la fel și Berlinul.

De aceea, cuvântarea inaugurală a lui Kennedy va reprezenta și prima comunicare cu liderul sovietic în problema Berlinului, indiferent cât de indirectă ar fi fost ea și împărtășită cu zeci de milioane de americani. Cel

mai convingător pasaj a fost și cel mai des citat de ziarele berlineze în ziua următoare: „Vom plăti orice preț, vom suporta orice povară, vom îndura orice dificultate, vom sprijini orice prieten și ne vom opune oricărui dușman ca să asigurăm supraviețuirea și succesul libertății”.

Cu toate acestea, retorica exaltată a lui Kennedy ascundea absența unei direcții politice cu privire la sovietici. El lăsa toate porțile deschise. Nenumăratele reformulări modificau doar nuanțele, exprimând nehotărârea lui într-o formă memorabilă și eliminând exprimările redactate de specialistul său în discursuri, Ted Sorensen, dar care puteau părea prea indulgente față de sovietici.

De exemplu, o primă versiune suna astfel: „… două națiuni mari și puternice nu vor putea continua la nesfârșit acest parcurs nechibzuit, ambele fiind împovărate peste măsură de costurile copleșitoare ale armamentului modern”.

Însă Kennedy nu voia să numească acel parcurs urmat de Statele Unite drept „nechibzuit” sau neîntemeiat. De aceea, din textul final s-au scos aceste două idei, astfel că el suna astfel: „… iar cele două mari și puternice grupuri de națiuni nu se simt confortabil cu actualul parcurs – ambele părți fiind împovărate peste măsură de costul armamentului modern”.

O ciornă inițială suna: „Iar dacă fructele cooperării se dovedesc mai dulci decât drogul suspiciunii, atunci cele două părți trebuie să se alăture în cele din urmă pentru a crea o adevărată ordine mondială – nici o Pax Americana, nici o Pax Russiana, nici măcar o balanță a puterii – ci o comuniune a puterii”.[174]

Textul final a respins ideea de „comunitate a puterii” cu comuniștii, pe care radicalii din Congres ar fi socotit-o o naivitate. Versiunea finală suna: „Iar dacă o plajă a cooperării poate face să se retragă jungla suspiciunii, atunci ambele părți trebuie să se alăture pentru a crea nu o nouă balanță a puterii, ci o nouă lume a legii…”

Kennedy nu numea nici țări, nici locuri – nici Uniunea Sovietică, nici Berlin, nici nimic altceva. Ziarul german *Die Welt* lăuda „noul curent”

dinspre America, susținând că acesta era „puternic, dar proaspăt. Însă era imposibil ca germanii să nu observe: Nici o vorbă despre Berlin!”

În loc să-l numească pe Hrușciov, Kennedy vorbea doar despre „cei ce vor să devină adversarii noștri”, schimbând cuvântul „dușman” în „adversar” la sugestia editorialistului Walter Lippman, care îi era prieten. Kennedy recomanda proiecte în care era posibilă cooperarea: explorarea spațiului și a oceanelor, negocieri privind controlul înarmării și regimul inspecțiilor, precum și colaborarea în domeniul științific pentru tratarea bolilor.

În discurs existau suficiente lucruri pe placul radicalilor din America. Barry Goldwater, senator de Arizona, a aplaudat entuziasmat după ce a auzit formularea referitoare la apărarea libertății cu orice preț. Cum nu reușise să facă nici un progres în a obține o întrevedere a șefului său cu Kennedy, ambasadorul sovietic Menșikov a rămas impasibil pe durata întregului discurs, cu pălăria cenușie trasă peste ochi, fularul alb ridicat până sub bărbie și înveșmântat într-un palton mare, cenușiu.

La fel de importantă ca și cuvintele rostite a fost ținuta lui Kennedy, care, în competiția pentru a câștiga puncte în general, constituia un factor deloc de neglijat.[175] Lumea a fost fermecată de zâmbetul charismatic care îi lumina chipul bronzat în timpul vacanței petrecute în Florida. Nimeni nu a simțit însă starea precară de sănătate a lui Kennedy: în acea zi înghiți se un pumn de medicamente pentru problemele de stomac și durerile de coloană, după care luase și o doză suplimentară de cortizon pentru a ține sub control efectele tratamentului pe care îl urma pentru boala Addison. Cu patru zile înainte de depunerea jurământului, când s-a uitat în oglindă, șocat, Kennedy discutase cu secretara sa, Evelyn Lincoln, despre impactul medicației asupra lui. „Dumnezeule, uite ce față umflată am”, spusese el. „Dacă nu slăbesc două kilograme și jumătate săptămâna asta, s-ar putea să fim siliți să amânăm festivitatea de inaugurare.”

Evelyn Lincoln va ajuta la monitorizarea medicației complexe pentru tânărul președinte care, în numeroase privințe, era mult mai puțin sănătos decât Hrușciov, cu douăzeci și trei de ani mai în vârstă decât el. Kennedy

trebuia să spere că agenții KGB, care își băgau nasul peste tot, nu vor descoperi adevărul despre starea lui de sănătate. Pentru a contracara zvonurile privind bolile de care suferea, echipa lui Kennedy a adus doi medici în fața presei. Iar cu doar două zile înainte de învestire, revista *Today's Health*, folosind un raport transmis de echipa lui Kennedy, prezentase antecedentele medicale ale președintelui ales mai pe larg decât o făcuse în cazul oricăruia dintre președinții de până atunci. Erau citați medicii lui, vorbind de „starea fizică impecabilă" care îl făcea „foarte capabil să poarte pe umeri poverile președinției".[176] Articolul afirma că tocmai pentru că depășise numeroasele boli de care suferise demonstra o „rezistență pe care o găsim doar la sârma ghimpată". Se spunea că bea și fuma puțin, că prefera câteodată o bere rece la cină și că singurul cocktail consumat era Daiquiri. Nu fuma țigări – doar câte un trabuc din când în când. Articolul susținea că greutatea lui Kennedy era de 74,5 kilograme și că nu ținea un regim special, ceea ce ascundea faptul că prefera alimentele fade, din cauza problemelor digestive.

O lectură mai atentă dădea naștere multor motive de îngrijorare. Articolul enumera probleme de sănătate între care se numărau: „crize de icter, malarie, sciatică și două răni la coloană".[177] Fără să o menționeze explicit, despre boala Addison de care suferea se afirma că John F. Kennedy lua medicamente pe cale orală pentru urmările unei insuficiențe suprarenale și că „este examinat endocrinologic de două ori pe an". În articol se mai preciza că avea călcâiul pantofilor ridicat cu 6,5 mm „și chiar sandale de plajă" speciale pentru a ușura durerile de coloană cauzate de piciorul stâng, care era puțin mai scurt decât dreptul.

Probabil că în șirul de președinți ai Americii imaginea tinerească și realitatea bolilor nu au apărut niciodată atât de contrastant. În vreme ce alții purtau la inaugurare jobene și paltoane groase pentru a se feri de frig, Kennedy a depus jurământul fără pălărie sau palton. Având doar un radiator electric în tribuna deschisă, el a urmărit parada inaugurală ce a durat peste trei ore alături de noul său vicepreședinte, Lyndon Johnson.

A doua zi dimineaţă, ziarele din întreaga lume au prezentat portretul pe care şi-l dorise Kennedy. Editorialista Mary McGrory, de la *Washington Evening Star*, l-a comparat cu un erou creat de Hemingway. „A depăşit o boală gravă. Are graţia unui câine de vânătoare şi poate fi la fel de fermecător ca o zi însorită”.

În ciuda imaginii frumoase pe care reuşise să şi-o creeze în mass-media înainte de data învestirii, Kennedy avea să constate curând că influenţa mai puţin acţiunile liderului sovietic Nikita Hruşciov. În prima sa dimineaţă în funcţie, când s-a trezit în jurul orei opt în dormitorul Lincoln, Kennedy a descoperit că deasupra telegramelor de felicitare primite din întreaga lume era oferta unui cadou inaugural de la Moscova, care va reprezenta primul gambit în relaţiile americano-sovietice în timpul mandatului său. Cu câteva condiţii, Hruşciov era de acord să-i elibereze pe cei doi piloţi ai avionului de recunoaştere RB-47, care stăteau într-o închisoare sovietică de la capturarea lor în vara precedentă.

Aceasta va fi o lecţie de început pentru Kennedy în ceea ce privea intrigile sovieto-americane care se învârteau în jurul Berlinului, un loc unde, după cum va afla curând, chiar şi victoriile ascundeau primejdii.

129 Fursenko şi Naftali, Khrushchev’s Cold War, 342; citat extras din David G. Coleman, The Greatest Issue of All: Berlin, American National Security, and the Cold War, 1948–1963, disertaţie nepublicată (University of Queensland, 2000), 236–237

130 The National Archives, *Our Documents: 100 Milestone Documents from the National Archives.* New York: Oxford University Press, 2003, 222

131 Robert Dallek, *An Unfinished Life: John F. Kennedy, 191-–1963.* Boston: Little, Brown, 2003, 302; DDEL, *Earl Mazo OH* (Columbia Oral History Project); Herbert S. Parmet, *JFK – The Presidency of John F. Kennedy.* New York: The Dial Press, 1983, 72; Geoffrey Perret, *Eisenhower.* New York: Random House, 1999, 597

132 În original, Little Boy Blue, personajul unei poezii pentru copii (n.tr.)

133 Michael o’Brien, *John F. Kennedy: A Biography.* New York: St Martin’s Press, 2005, 175–176, 189–190; John Hersey, Reporter at Large: Survival, *New Yorker,* 17.06.1944

134 *Washington Post*, 19.01.1961; *New York Times,* 19.01.1961

135 JFKL, President's Office Files (POF), Memo of Subjects for Discussion at Meeting of President Eisenhower and Senator Kennedy on Thursday, 19.01.1961, Box 29a

136 Dallek, *An Unfinished Life*, 303; *New York Times*, 07.12.1960; JFKL, *Robert F. Kennedy OH;* JFKL, *Clark Clifford OH*; O'Brien, *JFK*, 501

137 JFKL, *Robert F. Kennedy OH;* JFKL, *Charles Spalding OH;* Dallek, *An Unfinished Life*, 302

138 JFKL, *Hervé Alphand OH*

139 JFKL, *Robert F. Kennedy OH;* Arthur M. Schlesinger, *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House.* Boston, Houghton Mifflin, 1965, 118–119; Gary A. Donaldson. *The First Modern Campaign: Kennedy, Nixon and the Election of 1960.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2007, 150; O'Brien, *JFK*, 499; Geoffrey Perret, *Jack: A Life Like No Other.* New York: Random House, 2002, 271–272; JFKL, *John Sharon OH*

140 *New York Times*, 10.11.1960; Schlesinger, *A Thousand Days*, 125; Perret, *Jack: A life like no other*, 272; Benjamin C. Bradlee, *Conversations with Kennedy.* New York: W.W. Norton, 1975, 33–34; JFK, *Clark Clifford OH*

141 Lawrence Freedman, *Kennedy's Wars – Berlin, Cuba, Laos and Vietnam.* New York: Oxford University Press, 2000, 61; O'Brien, *JFK*, 550, 624, 644, 664

142 O'Brien, *JFK*, 509–513, 644

143 DDEL, *Dwight D. Eisenhower Papers as president of the United States, Presidential Trasition Series*, Box 1, Topics suggested by Mr. Kennedy

144 JFKL, *Martin Hillenbrand OH*

145 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 342; citat extras din David G. Coleman, The Greatest Issue of All: Berlin, American National Security, and the Cold War, 1948–1963, disertaţie nepublicată (University of Queensland, 2000), 236–237

146 *New York Times, 23.02.1959*

147 *Washington Post*, 02.08.1959

148 *New York Times*, 15.06.1960

149 Kowalczuk şi Wolle, *Roter Stern über Deutschland*, 97; Alan John Day, editor *Border and Territorial Disputes.* Detroit: Gale Research, 1982, 42

150 CIA, *National Intelligence Estimate (NIE), 4.11.1960. Main Trends in Soviet Capabilities and Policies*, 1960–1965: reprodus în Loch K. Johnson, *Strategic Intelligence*, vol. 1, Westport, CT: Praeger, 2007, Appendix E, 257–263 (263)

151 O'Brien, *JFK*, 355, 512, 613–614, 624

152 O'Brien, *JFK*, 512–513; Mark K. Updegrove, *Second Acts: Preidential Lives and Legacies after the White house*, Guilford CT: The Lyons Press, 2006, 29

153 JFKL, POF, JFK Memorandum, corespondenţă specială, Greenstein şi Immerman, 19.01.1961, Box 29a, 573, 577; POF, Clark Clifford către JFK, corespondenţă specială, 24.01.1961, Box 29a,;

Robert S. McNamara, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam.* New York: Vintage Books, 1996, 35–36; *Time* 27.01.1961, 10; Perret, *Eisenhower,* 599-600; DDEL, Memcom, 19.01.1961; Harry S. Truman Library, Memo, Clark Clifford către LBJ, 29.11.1967; DDEL, *Major General Wilton B. Persons OH* (Columbia Oral History Project); Dallek, *An Unfinished Life,* 302–305; Hugh Sidey, *John F. Kennedy, President.* New York: Atheneum, 1964, 37; Parmet, *JFK,* 80

154 Freedman, *Kennedy's Wars,* 47–48; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 258

155 Perret, *Jack: A Life Like No Other*, 278

156 *Perret,* Jack: *A Life Like No Other*, 278. „Kennedy Given Example of Fast Elicopter Service", *Washington Post,* 20.01.1961; *Times Herald*, „The Unusual and the Routine Fill Eisenhower's Final Day at the White House", *New York Times,* 20.01.1961

157 *Christian Science Monitor,* 21 01.1961

158 Beschloss, *Crisis Years,* 48; Charles C. Kenney, *John F. Kennedy: The Presidential Portfolio: History as told through the collection of the John F. Kennedy library and Museum.* New York: Public Affairs, 2000; Richard M. Nixon, *RN: The Memoirs of Richard Nixon.* New York: Warner Books, 1979, 23; Theodore C. Sorensen, *Kennedy.* New York: HarperCollins, 1965, 240–242

159 Beschloss, *Crisis Years,* 19

160 Aleksandr Fursenko şi Timothy Naftali, *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, and Kennedy, 1958–1964.* New York: W.W. Norton, 1997, 81–82; KFKL, RFK Pre-Administration Political Files, *1960 jurnal telefonic,* Box 54; Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 166–167; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 349–351

161 Aleksandr Fursenko şi Timothy Naftali, *One Hell of a Gamble*, 81–82, citând Archive of the Foreign Intelligence Service, Shelepin către N.S. Hruşciov, 3.12.1960

162 Sidey, JFK, 39; Beschloss, Crisis Years, 32

163 Beschloss, *Crisis Years,* 32; Adlai E. Stevenson Papers, Memoriul lui Stevenson: Conversaţie cu Tucker, 6.01.1960

164 Vorbitorul voise probabil să spună *Bottoms up!* (Până la fund!), în schimb cuvintele rostite de el însemnau fie „Sus fundurile!", fie „Să vi le băgaţi în fund!". (n.tr.)

165 JFKL, Memoriu, Robert F. Kennedy către Rusk, Robert F. Kennedy Papers, 12.12.1960

166 Beschloss, *Crisis Years,* 42; JFKL, Harriman Memcon, Harriman Papers, 21.11 şi 14.12.1960

167 Martin, *Adlai Stevenson,* 571

168 *Baltimore Sun,* 20.10.1960

169 din jurnalul lui David K.E. Bruce, 5.01.1961, Department of State, Bruce Diaries, Lot 64, D 327, Secret; FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 10

170 George F. Kennan şi T. Christopher Jespersen, editori, *Interviews with George F. Kennan*. Jackson: University Press of Mississippi, 2002, 56–57

171 JFKL, *George Kennan OH*

172 David Mayers, *George Kennan and the Dilemmas of United States Foreign Policy.* New York: Oxford University Press, 1988, 208

173 Kennan şi Jespersen, *Interviews with Kennan,* 59

174 Sorensen, *Kennedy,* 242

175 Dallek, *An Unfinished Life,* 176, 317, 322, 342; Lincoln Papers, *Evelyn Lincoln Diary,* 2, 4, 11, 16, 20 ianuarie 1961; JFKL, *Janet Travell OH*

176 *New York Times,* 17.01.1961

177 *New York Times,* 21.01.1961

„Lunetistul” apare de dincolo de Cortină

4 ianuarie 1961

David Murphy, șeful filialei CIA din Berlin, tânjea după povești de succes. De aceea, a simțit cum îi crește brusc pulsul când a văzut că piesa lui cea mai valoroasă – un agent polonez purtând numele de cod Heckenschüze, *„Lunetistul” – îi telefona la numărul secret ce i se încredințase pentru situații de urgență în perioada vacanței de Crăciun. Convins că acoperirea îi fusese compromisă, Lunetistul voia să dezerteze. „Sunteți pregătiți să ne oferiți protecție mie și soției?” întreba el.*[178]

Murphy îi avertizase pe operatorii centralei telefonice speciale a biroului CIA din Berlin că dacă pierdeau apelul Lunetistului la numărul ce îi era rezervat doar lui, „vor lua următorul vapor spre casă”.[179] *Apelantul spusese doar că transmitea un mesaj în numele unui anume Herr Kowalski, un cod care declanșa o serie de răspunsuri prestabilite. Lunetistul își plănuise bine fuga. În primul rând, depozitase probabil trei sute de documente fotocopiate – inclusiv numele câtorva sute de agenți polonezi și organigrame – în Varșovia, la o căsuță poștală secretă, în scorbura unui copac aflat în apropierea locuinței lui. CIA recuperase deja acea comoară.*

Era 4 ianuarie, la începutul după-amiezii, și un înalt oficial de la CIA, care sosise pe calea aerului de la Washington, aștepta cu alți agenți la consulatul american de la Berlin, unde Lunetistul avea să sosească de dincolo de Cortina de Fier. Consulatul, care era deschis civililor, se găsea alături de secțiunea militară a unei baze americane de pe Clayallee din Berlinul de Vest. Murphy aranjase deja să i se pună la dispoziție un birou impresionant, prevăzut cu microfoane și aparate de înregistrare ascunse, unde urma să poarte prima discuție cu Lunetistul.

Murphy îşi va aminti ulterior că el şi adjunctul John Dimmer se simţeau mai încordaţi decât de obicei în astfel de situaţii cu miză mare şi persoane atât de importante, în parte din cauză că, deşi primiseră scrisori de la Lunetist vreme de doi ani – câteodată valoroase, dar adesea indescifrabile –, nimeni nu îl văzuse pe misteriosul agent şi nici nu ştia cine era el în realitate. Pe de altă parte, Baza de Operaţiuni de la Berlin a lui Murphy – cunoscută în telegramele clandestine sub numele prescurtat BOB – purtase o bătălie fără sorţi de izbândă în cel mai important şi mai extins război de spionaj din lume, şi asta într-un oraş care găzduia mai mulţi agenţi de informaţii, străini şi interni, decât orice loc de pe pământ.

Totodată, CIA avea nevoie de o victorie după ce tocmai îşi pierduse singurul agent din interiorul serviciilor de informaţii militare sovietice, colonelul Piotr Popov, fie din cauza neglijenţei, fie din cauza infiltrării.[180] *Oricum, în Berlin, Statele Unite erau depăşite la capitolul spionaj de serviciile secrete sovietice şi germane. După părerea lui Murphy, problema consta în faptul că CIA intrase de curând în lumea spionajului şi îmbina prea frecvent hotărârea aprigă a tinerilor cu naivitatea periculoasă a celor neiniţiaţi. În această privinţă, Murphy bănuia că BOB reflecta caracterul american optimist, chiar dacă nu întotdeauna perfect profesionist, într-o perioadă în care Statele Unite jucau un important rol global. Berlinul era locul în care spionii lui Murphy şi America, în general, reuşiseră să se maturizeze într-un deceniu şi jumătate de la încheierea războiului.*

Problema cel mai greu de depăşit pentru Murphy era recrutarea de talente locale, iar din acest punct de vedere rămăsese mult în urma KGB-ului şi a Ministerului pentru Securitatea Statului din Germania de Est. Tristul adevăr era că le venea mai uşor comuniştilor să se infiltreze în societatea deschisă occidentală, să manipuleze personaje-cheie şi să implanteze agenţi decât reuşea CIA să acţioneze în Germania de Est, strict controlată şi monitorizată de Ulbricht.

CIA evoluase rapid, din Biroul pentru Servicii Strategice activ în timpul războiului, şi devenise primul serviciu civil de informaţii pe timp de pace din America. Izbutise să reunească, într-o singură agenţie,

operațiunile secrete și analiza informațiilor. Prin comparație, KGB-ul avea mai multă experiență și era mai extins. Era un serviciu performant de informații interne și externe, care fusese înființat în timpul Revoluției Ruse, apoi întărit prin bătălii în timpul epurărilor efectuate de Stalin și al războiului împotriva Germaniei naziste. În ciuda luptelor pentru câștigarea puterii politice din Uniunea Sovietică, KGB-ul funcționase cu o continuitate uimitoare, reușind să înregistreze mereu succese.

Cea mai importantă preocupare a lui Murphy era eficiența sporită a poliției secrete est-germane, care în doar un deceniu și jumătate depășea performanțele predecesoarei sale, Gestapoul, precum și ale KGB-ului. O armată tot mai numeroasă de informatori interni, o eficiență tipic germană a sistemului de culegere de informații și o rețea extinsă de agenți în poziții-cheie în Occident le permiteau lui Ulbricht și Moscovei să zădărnicească multe eforturi ale CIA, înainte ca unele cazuri să poată măcar demara.

Când BOB funcționa deja în situație de alertă deplină, la ora 17.30, cineva a telefonat pentru a anunța că peste jumătate de oră va sosi Kowalski. Apelantul a cerut ca doamnei Kowalski să i se acorde o atenție deosebită – acesta fiind un prim indiciu că Lunetistul nu venea singur. La ora 18.06, un taxi vest-berlinez a adus un bărbat și o femeie, fiecare dintre ei având bagaje ușoare. Șeful biroului pentru Europa de Est i-a văzut cum se apropiau temători de intrarea în consulat, după care i-a poftit grăbit înăuntru.

După cum se întâmplă deseori în spionaj, situația nu era chiar cum părea la prima vedere. Lunetistul a explicat că femeia nu era soția, ci amanta lui, și că voia azil politic și pentru ea. Apoi a cerut ca ea să nu participe la discuții, deoarece știa că el era ziaristul polonez Roman Kovalski. De fapt, a precizat el, era locotenent-colonelul Michael Goleniewski, iar până în 1958 fusese adjunctul șefului contrainformațiilor militare poloneze. Acționase ca agent dublu, dând informații nu doar către CIA, ci și KGB-ului, despre orice ar fi ascuns polonezii de stăpânii lor sovietici.

În ziua următoare, cei de la CIA l-au dus pe calea aerului la Wiesbaden, în Germania de Vest, iar apoi în Statele Unite. Goleniewski va divulga numele a nenumăraţi ofiţeri de informaţii şi agenţi polonezi şi sovietici. El va ajuta la descoperirea unei reţele de spionaj în cadrul amiralităţii engleze, la deconspirarea lui George Blake drept spion KGB în cadrul serviciilor de informaţii britanice şi la expunerea lui Heinz Felfe, un agent KGB care lucrase ca şef al serviciilor de contrainformaţii vest-germane. Şi, ceea ce prezenta probabil o importanţă şi mai mare, Goleniewski a vorbit despre prezenţa unei „cârtiţe" nedescoperite, pătrunsă adânc în serviciile de informaţii americane.

Se punea totuşi o problemă: chiar înainte ca discuţiile cu el să se fi încheiat, o boală mintală a început să eclipseze credibilitatea lui Goleniewski, care bea excesiv şi asculta discuri cu cântece vechi la volum maxim. Mai târziu, el va susţine că era Aleksei, fiul ţarului Nicolae al II-lea, singurul supravieţuitor al familiei imperiale a Romanovilor, şi că Henry Kissinger era spion KGB. Nici cei mai experimentaţi oameni ai CIA-ului nu au reuşit să stabilească dacă el era un trădător autentic ori un agent provocator trimis de sovietici.

Kennedy pătrundea într-o lume de intrigi şi mistificări pentru care nu era pregătit corespunzător.

178 David E. Murphy, Serghei Kondraşev şi George Bailey, *Battleground Berlin*: *CIA vs. KGB in the Cold War.* New Haven, CT: Yale University Press, 1997, 343–349, 359; Telegramă, Berlin, 4.01.1961, în Dispatch, Berlin, 15.02.1961, CIA-HRP (Historical Review Program); „Goleniewski's Work with the Soviets", Memo, 4.01.1964, CIA-HRP

179 David C. Martin, *Wilderness of Mirrors: Intrigue, Deception, and the Secrets That Destroyed Two of the Cold War's Most Important Agents.* Guilford, CT: Lyons Press, 2003, 97–98

180 Martin, *Wilderness of Mirrors*, 91

CAPITOLUL 4

KENNEDY:
O PRIMĂ GREȘEALĂ

Guvernul Statelor Unite își exprimă satisfacția față de această hotărâre a Uniunii Sovietice și consideră că această acțiune a guvernului sovietic îndepărtează un obstacol serios din calea îmbunătățirii relațiilor sovieto-americane.[181]

John F. Kennedy, la prima sa conferință de presă ca președinte, privind eliberarea de către sovietici a piloților americani capturați, 25 ianuarie 1961

Crizele se multiplică pe zi ce trece. Zi de zi, soluționarea acestora devine mai anevoioasă și ne apropiem tot mai mult de momentul primejdiei maxime. Consider că trebuie să informez Congresul că analizele noastre privind evenimentele petrecute în ultimele zece zile evidențiază clar că, în fiecare dintre

aspectele principale ale crizei, valul de evenimente s-a intensificat – iar timpul nu este de partea noastră.[182]

Preşedintele Kennedy, cinci zile mai târziu, în discursul privind Starea Uniunii, 30 ianuarie 1961

Kremlin, Moscova
Sâmbătă, 21 ianuarie 1961, ora 10

Nikita Hruşciov l-a convocat pe Tommy Thompson, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, la ora zece dimineaţa, oră la care preşedintele Kennedy încă nu se întorsese la Casa Albă după festivitatea de învestire.[183]

„Aţi citit discursul inaugural al preşedintelui?", a întrebat Thompson. Hruşciov i s-a părut obosit ambasadorului, ceea ce îi sugera că rămăsese treaz toată noaptea. Şi glasul îi era răguşit.

Hruşciov a spus că nu numai că citise cuvântarea, dar că va cere ziarelor sovietice să publice textul integral în ediţiile de a doua zi, lucru pe care nici un lider sovietic nu îl făcuse în cazul altor preşedinţi americani. „*Dacă* vor fi de acord să facă asta", a spus Hruşciov, cu râsul satisfăcut al cuiva care ştia că jurnaliştii sovietici făceau ce li se dicta.

Apoi Hruşciov a făcut un semn din cap către ministrul de Externe Vasili Kuznețov, iar acesta i-a citit în engleză lui Thompson versiunea unei informări care cuprindea darul lui de inaugurare pentru Kennedy: „Guvernul sovietic, îndemnat de dorinţa sinceră de a începe o nouă fază în relaţiile dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite, a hotărât să răspundă dorinţei părţii americane în legătură cu eliberarea a doi piloţi americani, membri ai echipajului unui avion de recunoaştere tip RB-47, aparţinând Forţelor Aeriene ale SUA, F. Olmstead şi J. McKone".[184]

Kuznețov a spus că sovieticii vor preda Statelor Unite şi cadavrul celui de-al treilea pilot, care fusese recuperat după doborârea avionului.

Hruşciov calculase cu grijă şi minuţiozitate cum şi când să-şi prezinte oferta, lăsând-o pentru prima zi a lui Kennedy în funcţie, astfel încât ştirea

să aibă un efect maxim și să demonstreze lumii bunăvoința lui față de noua administrație.[185] Cu toate acestea, va continua să îl țină închis pe Gary Powers, pilotul avionului U-2 care, spre deosebire de piloții de pe RB-47, fusese deja găsit vinovat pentru spionaj și condamnat la zece ani de închisoare, după un simulacru de proces desfășurat în luna august. În concepția lui Hrușciov, cazurile nu puteau fi mai diferite unul de altul. Pentru el, incidentul reprezenta o încălcare de neiertat a teritoriului sovietic, care îl subminase din punct de vedere politic și îl umilise personal înaintea summitului de la Paris. Ulterior, el va cere un preț mai mare pentru Powers[186].

În noiembrie, chiar imediat după alegerea lui Kennedy, fiind întrebat de un intermediar cum putea liderul sovietic să inițieze un „nou început” în relațiile sovieto-americane, Averell Harriman, fostul ambasador american la Moscova, îl îndemnase pe Hrușciov să îi elibereze pe piloți. Iar Hrușciov era oricum de aceeași părere. Piloții slujiseră unui scop electoral.[187] Acum puteau juca un rol diplomatic în stabilirea unor relații americano-sovietice mai amiabile.

În nota diplomatică se afirma că Hrușciov dorea să „deschidă o nouă pagină în relațiile dintre cele două state” și că diferendele din trecut nu trebuiau să afecteze în nici un fel „activitatea noastră comună în numele unui viitor mai bun”.[188] Hrușciov a spus că îi va elibera pe piloți imediat ce Kennedy aproba declarația sovietică privind acea problemă și promitea să împiedice, pe viitor, violarea spațiului aerian al teritoriului sovietic și să se asigure că piloții eliberați nu vor fi folosiți pentru propagandă antisovietică. În cazul în care Kennedy nu accepta aceste condiții, Hrușciov dăduse clar de înțeles că îi va judeca pe cei doi sub acuzația de spionaj – așa cum procedase anterior cu Powers.

Thompson a improvizat un răspuns fără să solicite instrucțiuni din partea lui Kennedy, pe care nu voia să îl deranjeze în cursul primei nopți pe care o petrecea în dormitorul Lincoln. Thompson a spus că aprecia oferta, dar Statele Unite susțineau că aparatul RB-47 fusese doborât în afara spațiului aerian sovietic. Prin urmare, Statele Unite nu puteau accepta

formularea din documentul sovietic, aceasta echivalând cu o mărturisire privind o incursiune premeditată.

Hruşciov era într-o dispoziţie în care accepta să fie flexibil.

„Fiecare dintre părţi îşi poate menţine părerile sale”, a spus el. Statele Unite puteau face orice declaraţie doreau.

După ce au convenit asupra acestui lucru, Thompson şi Hruşciov s-au angajat apoi într-una dintre frecventele lor discuţii privind avantajele oferite de sistemele sociale pe care le reprezentau. Thompson s-a plâns în legătură cu o cuvântare din 6 ianuarie, în care Hruşciov descrisese conflictul dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică drept un joc cu sumă nulă al luptei de clasă, ce se desfăşura în întreaga lume. Deja, cei doi discutau într-o manieră amiabilă, care reflecta o atmosferă de cooperare ceva mai productivă.

Hruşciov a spus în glumă că el susţine posibilitatea ca Thompson să rămână ambasador şi în administraţia Kennedy, o prelungire pe care Thompson şi-o dorea, dar încă nu o primise. Liderul sovietic i-a făcut cu ochiul şi a adăugat că nu era sigur dacă intervenţia lui pe lângă Kennedy va fi de ajutor.

Thompson a râs, zicând că şi el avea îndoieli.

Când oferta de eliberare a piloţilor făcută de Hruşciov a ajuns la Kennedy, noul preşedinte s-a arătat suspicios. Şi-a întrebat consilierul pe probleme de securitate naţională, McGeorge Bundy, dacă nu cumva „îi scăpa stratagema”. După ce a cântărit pericolele, Kennedy a ajuns totuşi la concluzia că nu putea rata ocazia de a-i aduce acasă pe piloţii americani şi de a demonstra că astfel obţinuse rezultate spectaculoase în relaţiile cu sovieticii, încă din primele ore ale mandatului său. De aceea, a acceptat oferta lui Hruşciov.[189]

Secretarul de stat Dean Rusk i-a transmis lui Thompson răspunsul pozitiv al preşedintelui, la două zile după ce Hruşciov făcuse oferta.[190]

În acest timp, Hruşciov a făcut o serie de alte gesturi unilaterale conciliante. Aşa cum promisese, *Pravda* şi *Izvestia* au publicat textul integral şi necenzurat al discursului inaugural al lui Kennedy, inclusiv părţile care nu îi plăcuseră lui Hruşciov.[191] De asemenea, a redus acţiunile

de bruiere ale postului de radio Vocea Americii. A permis unui număr de cinci sute de persoane în vârstă să se alăture familiilor lor stabilite în Statele Unite, a aprobat redeschiderea teatrului evreiesc din Moscova şi a dat undă verde pentru crearea unui Institut de Studii Americane. Va permite apoi noi schimburi de studenţi şi va plăti onorarii scriitorilor americani pentru cărţile piratate şi publicate în Uniunea Sovietică. Presa de partid şi de stat anunţa într-un cor sărbătoresc „marile speranţe" ale poporului sovietic de îmbunătăţire a relaţiilor cu Statele Unite.

Thomson a observat cât de încântat era Hruşciov de faptul că preluase iniţiativa în relaţiile americano-sovietice. Însă nu a anticipat cât de repede va ajunge Kennedy să nesocotească gesturile făcute de Hruşciov, şi asta, în parte, din cauza faptului că una dintre telegramele trimise de Thompson fusese prost interpretată.

Aceasta va fi prima greşeală făcută de Kennedy ca preşedinte.

Noul auditoriu al Departamentului de Stat,
Washington DC
Miercuri, 25 ianuarie 1961

În timp ce se pregătea să trâmbiţeze eliberarea piloţilor americani în cadrul primei sale conferinţe de presă, triumfătoare, după cinci zile de mandat, cel de-al treizeci şi cincilea preşedinte al Statelor Unite a primit de la Moscova şi alte informaţii, care l-au făcut să pună la îndoială adevăratele motive ale lui Hruşciov. Ţinând foarte mult să îi fie de folos lui Kennedy, într-o telegramă care avea menirea de a-l pregăti pe preşedinte pentru prima lui confruntare cu presa, ambasadorul Thompson îi atrăgea atenţia asupra limbajului inflamator al unei cuvântări ţinute de Hruşciov pe 6 ianuarie: „Cred că discursul trebuie citit integral de toţi cei care au de-a face cu Uniunea Sovietică, deoarece reprezintă punctul de vedere al lui Hruşciov ca propagandist şi comunist deopotrivă. Luată ad litteram, este o declaraţie de Război Rece din partea lui Hruşciov şi este exprimată în termeni mult mai expliciţi şi mai hotărâţi decât până acum".[192]

Thompson a uitat să le spună lui Kennedy şi superiorilor lui că în declaraţia lui Hruşciov nu apărea absolut nimic nou. Aşazisa cuvântare secretă a liderului sovietic nu era decât o sesiune de informare întârziată a ideologiei şi propagandiştilor sovietici la conferinţa celor optzeci şi unu de partide comuniste, care se desfăşurase în luna noiembrie a anului precedent. Kremlinul publicase chiar şi o versiune prescurtată cu două zile înainte de festivităţile inaugurale din America, în ziarul de partid *Komunist*, dar acest lucru trecuse neobservat la Washington. Chemarea la arme împotriva Statelor Unite lansată de Hruşciov către ţările în curs de dezvoltare era mai puţin o escaladare a Războiului Rece, aşa cum sugera Thompson, ci mai curând rezultatul unui acord tactic încheiat cu chinezii pentru a împiedica o ruptură diplomatică. Pierzând din vedere acest context, Kennedy a tras concluzia că vorbele lui Hruşciov reprezentau o „schimbare de joc”. S-a gândit, parafrazându-l pe Churchill, că dezlegase ghicitoarea lui Hruşciov, învăluită de mister, ascunsă într-o enigmă.

Interpretarea dată de Kennedy discursului l-a îndemnat pe acesta să subaprecieze şi să privească cu neîncredere gesturile conciliatorii făcute de Hruşciov.

Iniţial, preşedintele răspunsese demersurilor lui Hruşciov prin semnalele pozitive transmise. Americanii ridicaseră o interdicţie asupra importurilor sovietice de carne de crab, reluaseră tratativele privitoare la aviaţia civilă şi puseseră capăt cenzurii poştei americane aplicată publicaţiilor sovietice. De asemenea, Kennedy le dăduse ordin ofiţerilor săi de rang înalt să îşi mai domolească tonul antisovietic.[193]

În plus, preşedintele Kennedy afla din primele informări ale serviciilor că Moscova nu era un adversar atât de ameninţător precum susţinuse pe vremea când el se pregătea de cursa prezidenţială. Aflase în amănunţime cât de eronate fuseseră criticile lui privind „decalajul enorm al numărului de rachete”, creat de sovietici în favoarea Moscovei.

Însă nimic din toate acestea nu a modificat convingerea lui Kennedy că discursul lui Hruşciov era profund revelator şi ţintea destul de personal spre el. Deşi această schimbare de opinie va nuanţa semnificativ mesajul privind

Starea Uniunii, pe care avea să îl transmită peste cinci zile, Kennedy încă nu era pregătit să vorbească deschis despre asta în conferința de presă – și nici nu i-a cerut-o nimeni. Reporterii nu anticipaseră multe știri noi în acea zi, subiectul de senzație fiind acela că J.F. Kennedy găzduia prima conferință de presă prezidențială care avea să fie transmisă în direct la radio și televiziune, pentru întreaga națiune. Era o deosebire spectaculoasă față de practica folosită de Eisenhower, care își înregistra conferințele de presă și le difuza doar după o atentă revizie.

Având în vedere cererile de participare fără precedent din partea oamenilor de presă, Kennedy a organizat conferința în auditoriul recent amenajat din cadrul Departamentului de Stat, un amfiteatru mare cât o peșteră, despre care *New York Times* scria că ar fi „încins ca o cameră de execuție", având un spațiu foarte adânc între podiumul înalt al președintelui și reporteri. Kennedy a păstrat veștile de la Moscova între ultimele trei anunțuri pregătite. *Times* va anunța a doua zi că în sală s-a auzit un fluierat încet a surpriză când Kennedy a anunțat că piloții aparatului RB-47, care fuseseră închiși și interogați timp de șase luni, erau deja în avion, în drum spre casă.

Kennedy a mințit apoi, spunând că nu îi promisese nimic lui Hrușciov în schimbul eliberării piloților. Adevărul era că el aprobase cererea lui Hrușciov de a extinde interdicția privind zborurile de spionaj deasupra teritoriului sovietic și, imediat ce piloții ajungeau în Statele Unite, de a-i ține departe de presă. Kennedy radia o calmă mulțumire de sine. Prima confruntare publică cu sovieticii se încheiase cu bine. Declarația lui cuprindea cam același mesaj pe care i-l transmisese lui Hrușciov într-o telegramă: „Guvernul Statelor Unite își exprimă satisfacția față de această hotărâre a Uniunii Sovietice și consideră că această acțiune a guvernului sovietic îndepărtează un obstacol serios din calea îmbunătățirii relațiilor sovieto-americane".[194]

Însă în cercul prietenilor și consilierilor săi, Kennedy făcuse o asemenea fixație față de discursul lui Hrușciov din 6 ianuarie, încât va citi frecvent cu voce tare pasaje dintr-o versiune tradusă, pe care o purta la el –

la şedinţele de cabinet, la dineuri şi în cadrul unor discuţii întâmplătoare – solicitând apoi comentarii. Thompson îl sfătuise să distribuie discursul oamenilor săi de la vârf, iar Kennedy a procedat întocmai, dându-le instrucţiuni pentru a „citi, sublinia, învăţa şi digera” mesajul lui Hruşciov.[195]

„Trebuie să îl înţelegeţi”, spunea în mod repetat, „şi la fel procedează toţi cei de aici. Acesta este indiciul nostru pentru a înţelege Uniunea Sovietică.”[196]

Textul făcea referire la sprijinirea de către Kremlin a „războaielor de eliberare sau a revoltelor populare… ale popoarelor coloniale împotriva opresorilor lor din lumea în curs de dezvoltare”.[197] Acolo se afirma că ţările Lumii a Treia se revoltau şi că imperialismul slăbise din cauza „crizei generale a capitalismului”. Într-un paragraf pe care Kennedy îl cita cu cea mai mare plăcere, Hruşciov spusese: „Vom învinge Statele Unite prin mici războaie de eliberare. Le vom eroda până la epuizare pretutindeni pe glob, în America de Sud, Africa şi Asia de Sud-Est”. Referindu-se la Berlin, Hruşciov promisese că „va scoate acea aşchie înfiptă în inima Europei”.

Cum acel discurs fusese ţinut cu puţin timp înainte de festivitatea sa de învestire, Kennedy a tras greşit concluzia că schimbarea politicii lui Hruşciov avea rolul precis de a-l pune pe el la încercare şi că, prin urmare, se impunea un răspuns.[198] Thompson alimentase acea idee în sfatul său către preşedinte privind modul în care să trateze posibile întrebări din partea presei. „Din punct de vedere strict tactic faţă de Uniunea Sovietică”, spusese Thompson, „ar putea fi în avantajul preşedintelui să afirme că el nu poate înţelege de ce, cu câteva zile înainte de învestirea sa, un om care declară că doreşte să negocieze cu noi dă publicităţii un discurs sinonim cu o declaraţie de Război Rece, cu hotărârea de a provoca prăbuşirea sistemului american.”

Era destul de adevărat că sovieticii şi chinezii conveniseră asupra unei politici mai active şi militante faţă de ţările în curs de dezvoltare. Apoi secretarul de stat Christian A. Herter îi spusese preşedintelui Eisenhower că întrunirea partidelor comuniste trăsese „o serie de semnale de alarmă pe

care Occidentul ar face bine să le ia în seamă, cum ar fi un apel la întărirea prin orice mijloace a puterii și capacității defensive a întregului lagăr socialist”.[199] Herter spusese totuși despre chemarea formală la continuarea și intensificarea Războiului Rece că nu reprezenta „nimic nou”.

În timpul mandatului său, Eisenhower auzise atât de multe vorbe sforăitoare asemănătoare rostite de Hrușciov, încât nu luase deloc în seamă acea ultimă versiune. Lipsit de experiență și prea încrezător în propriile instincte, Kennedy a supraevaluat ceea ce Eisenhower ignorase cu desăvârșire. Astfel, a omis cel mai important aspect al întrunirii comuniștilor, care ar fi fost mult mai util pentru a înțelege situația delicată a lui Hrușciov, decât retorica lui. Herter îi spusese lui Eisenhower că aspectul cel mai semnificativ fusese măsura în care chinezii reușiseră, mai mult ca niciodată, să conteste întâietatea sovieticilor în spațiul comunist – în ciuda celor patru luni de presiuni ale Moscovei pentru a înfrâna declarațiile lui Mao.

Prima scăpare a lui Kennedy în privința sovieticilor era urmarea mai multor cauze. Un rol fusese jucat de telegrama lui Thompson. Kennedy se simțea instinctiv atras de o atitudine mai agresivă față de sovietici, datorită popularității de care se bucura acesta în rândul alegătorilor americani, a influenței anticomuniste a tatălui său și a dorinței lui de a găsi o cauză comună pentru mandatul său prezidențial, despre care promisese că va fi o „perioadă de măreție”. Interpretarea personală a istoriei a jucat de asemenea un rol important. Teza încununată cu onoruri la Harvard, publicată în iulie 1940, abordase atitudinea conciliantă cu care fuseseră tratați naziștii de către britanici la München. Pornind de la cartea eroului său, Churchill, *În timp ce Anglia doarme*, el își intitulase lucrarea *De ce a dormit Anglia*.

Kennedy nu voia să fie prins ațipind.

Președintele căuta o provocare măreață și se părea că Hrușciov i-o oferea. Administrația sa nu își revizuise în mod oficial politica față de Kremlin și nici nu ținuse o reuniune politică importantă privind abordarea lui Hrușciov. În ciuda acestui fapt, Kennedy efectua o schimbare de registru față de ambiguitatea studiată la adresa sovieticilor, din discursul inaugural

exprimat în urmă cu zece zile, redactând acum unul dintre cele mai apocaliptice mesaje privind starea uniunii care fusese transmis vreodată de un președinte american.

Kennedy a început prin a enumera toate problemele interne ale Statelor Unite, de la cele șapte luni de recesiune până la cei nouă ani consecutivi de scădere a veniturilor fermierilor. „Însă toate aceste probleme pălesc atunci când sunt puse alături de cele cu care ne confruntăm în plan mondial.”[200] Citind versiunea finală a textului său, Kennedy a spus: „Crizele se multiplică pe zi ce trece. Pe zi ce trece soluționarea acestora devine mai anevoioasă. Și pe zi ce trece ne apropiem tot mai mult de momentul primejdiei maxime. Consider că trebuie să informez Congresul că analizele noastre privind evenimentele petrecute în ultimele zece zile arată clar că, în fiecare dintre aspectele principale ale crizei, valul de evenimente s-a intensificat – iar timpul nu este de partea noastră.”

Deși informațiile primite de la serviciile secrete în cele zece zile trecute de la discursul lui Hrușciov și până la mesajul către națiune îi arătaseră că neînțelegerile dintre Uniunea Sovietică și China se agravaseră, el a susținut, în baza cuvântării lui Hrușciov din 6 ianuarie, că ambele își „reafirmaseră cu tărie, și asta cu puțin timp în urmă”, ambițiile de a „domina lumea”.

Kennedy i-a cerut secretarului Apărării, Robert McNamara, „să reanalizeze întreaga strategie de apărare”.

În acele momente de primejdie pe care doar el le resimțea astfel, Kennedy a revenit retoric, după cum era de așteptat, la eroii lui preferați, Churchill și Lincoln. „De un lucru sunt convins: trebuie să rabzi ca să poți învinge.” Declarația de la Gettysburg a lui Lincoln caracterizase Războiul Civil drept unul care punea la îndoială dacă „o națiune concepută în libertate și dăruită ideii că toți oamenii sunt creați egali… poate dăinui”.

Plasându-se exact în același vizor al istoriei, Kennedy a declarat către Congres și națiune: „Înainte de încheierea mandatului meu, va trebui să vedem dacă o națiune organizată și guvernată așa cum este a noastră poate rezista”.

Era o exprimare retorică memorabilă, pornind însă de la o înțelegere eronată a evenimentelor.

Kremlin, Moscova
Luni, 30 ianuarie 1961

Hrușciov aștepta încă un răspuns la numeroasele apeluri făcute pentru acceptarea unei întâlniri la nivel înalt cu Kennedy, când declarația președintelui Statelor Unite i-a transmis prima dintre ofensele resimțite. Două zile mai târziu, Hrușciov a suferit ceea ce el a socotit a fi o nouă umilință: testarea primei rachete intercontinentale americane, Minuteman.

La patru zile după aceea, în timpul unei conferințe de presă a Pentagonului, McNamara l-a ofensat din nou pe Hrușciov – punând în același timp Casa Albă într-o postură jenantă – spunând că declarația lui Hrușciov potrivit căreia Uniunea Sovietică își sporise superioritatea asupra Statelor Unite în privința rachetelor balistice este o „prostie”.[201] Atât ca tehnologie de construcție a rachetelor cât și ca potențial total de atac, Statele Unite dețineau încă un avantaj considerabil. McNamara a spus că cele două țări aveau cam același număr de rachete desfășurate și, cu toate că nu a proclamat efectiv superioritatea SUA, cu 6 000 de focoase nucleare față de cele 300 ale sovieticilor, a etichetat totuși în public declarația lui Hrușciov drept „cacealma”.

După încercările eșuate de negociere cu Eisenhower, în anul 1960, Hrușciov își asumase riscuri politice considerabile atunci când lăudase în mod deschis alegerea lui Kennedy în funcție de președinte, când îi eliberase pe piloți, și făcuse și alte gesturi, inclusiv acela de a solicita noului președinte, cât mai curând, o întâlnire la cel mai înalt nivel. Reacția disprețuitoare a lui Kennedy, probele rachetei Minuteman și declarația lui McNamara întăreau acuzațiile făcute de inamicii lui Hrușciov, care îl acuzau de naivitate în privința intențiilor americanilor.

Pe 11 februarie, Hrușciov s-a întors mai devreme decât era programat dintr-o vizită în regiunile agricole sovietice, pentru a participa la o ședință de urgență a Prezidiului Sovietului Suprem, unde adversarii săi au cerut o

schimbare de politică pentru a răspunde la ceea ce socoteau drept noul militarism american.[202]

Liderul sovietic trebuia să-şi reconsidere modul de abordare. Dăduse greş în încercarea de a-l întâlni pe Kennedy înainte ca acesta să îşi poată stabili clar poziţia faţă de Moscova. Hruşciov nu îşi putea permite să se arate slab după şocanta declaraţie făcută de Kennedy în discursul referitor la starea uniunii. El şi-a schimbat imediat atitudinea faţă de Kennedy şi de administraţia sa, ţinând o cuvântare agresivă privind capacităţile nucleare sovietice. Şi presa sovietică şi-a schimbat tonul.

Luna de miere a lui Kennedy şi Hruşciov se încheiase înainte de a începe. O simplă neînţelegere ducea la înrăutăţirea relaţiilor dintre cei mai puternici lideri ai lumii, înainte ca preşedintele american să fi ajuns să conducă prima şedinţă privind politica sovietică.

Sala Cabinetului, Casa Albă, Washington DC
Sâmbătă, 11 februarie 1961

La douăsprezece zile după declaraţia sa privind starea uniunii, Kennedy i-a convocat pentru prima oară pe cei mai buni experţi în probleme sovietice, ca să traseze directivele politicii administraţiei. El aşezase clar căruţa înaintea boilor.[203]

Nu era nici primul, nici ultimul preşedinte proaspăt ales care se vedea silit să respecte un program de discursuri pentru a imprima o direcţie politicii administraţiei înainte de a face o evaluare oficială a acesteia. Deşi administraţia sa avea doar douăzeci de zile, cei care au participat la şedinţă – reprezentând atât poziţii mai dure, cât şi mai relaxate faţă de Moscova – şi-au dat seama că gesturile făcute de Hruşciov şi reacţia inflexibilă a lui Kennedy puseseră deja în mişcare un vehicul greu, pe care sperau acum să îl poată dirija.

Îndelung aşteptata întâlnire va evidenţia atât dorinţa avidă de cunoaştere a lui Kennedy, cât şi nehotărârea lui permanentă în legătură cu modul de abordare a lui Hruşciov, indiferent de claritatea aparentă a discursurilor sale.[204] Preşedintele îi convocase în Sala Cabinetului pe

vicepreşedintele Lyndon Johnson, pe secretarul de stat Dean Rusk, pe consilierul pentru probleme de securitate McGeorge Bundy, pe ambasadorul la Moscova, Thompson, şi pe trei dintre foştii ambasadori americani la Moscova: Charles „Chip” Bohlen, care continuase ca expert în probleme ruseşti la Departamentul de Stat, George Kennan, noul ambasador numit de Kennedy în Iugoslavia, şi Averell Harriman, pe care Kennedy îl numise „ambasador internaţional”.

În zilele dinaintea sesiunii se produsese o agitaţie deosebită în activitatea de pregătire a telegramelor şi a întâlnirilor. Thompson fusese cel mai ocupat dintre toţi şi trimisese o serie de telegrame lungi, menite să îi edifice pe noul preşedinte şi administraţia sa în privinţa tuturor aspectelor pe care le prezenta cea mai mare provocare din cadrul politicii externe. Kennedy hotărâse să îl păstreze pe Thompson ca ambasador la Moscova, în mare parte datorită faptului că avea acces aproape direct la Hruşciov. Aceasta era prima lui călătorie la Washington DC, de când se luase acea hotărâre. Thompson se arătase încântat să slujească un preşedinte care nu numai că era democrat, ca şi el, dar demonstrase deja că îi va citi telegramele mult mai atent decât o făcuse vreodată Eisenhower.

La vârsta de cincizeci şi şase de ani, lui Thompson îi lipsea farmecul predecesorului său Bohlen şi sclipirea lui Kennan. Însă nimeni nu se îndoia de cunoştinţele sau de originea lui. Câştigase Medalia Libertăţii SUA şi se făcuse agreat de sovietici pentru că rămăsese la Moscova ca diplomat american în timpul celor mai grele zile ale asediului german, după ce ambasadorul Statelor Unite fugise.[205]

În anii de după război, Thompson se aflase aproape în fiecare ocazie importantă la masa de tratative cu sovieticii, începând cu Tratatul de la Potsdam, din iulie 1945, şi continuând cu tratativele privind independenţa Austriei, în 1954 şi 1955. Era recunoscut pentru mâna sigură, indiferent că era vorba de jocurile de pocher cu personalul ambasadei sau de o partidă de şah politic cu sovieticii. Thompson susţinea că era momentul ca preşedintele american să hotărască „politica noastră de bază faţă de Uniunea Sovietică”.

În particular, Thompson avea o atitudine critică faţă de incapacitatea lui Eisenhower de a profita de eforturile de după dispariţia lui Stalin pentru a atenua tensiunile din cadrul Războiului Rece. Era de acord cu Hruşciov că eforturile lui de a reduce încordarea rămăseseră nerăsplătite.[206] Thompson trimisese o telegramă la Washington în martie 1959: „Noi fie am refuzat aceste propuneri, fie am pus pentru acceptarea lor nişte condiţii pe care el, în calitate de comunist, le socoteşte imposibile”.[207] Explicând decizia lui Hruşciov de a declanşa criza Berlinului la sfârşitul anului 1958, Thompson a spus: „Ne aflăm în plin proces de reînarmare a Germaniei şi de a întări bazele noastre care înconjoară teritoriul sovietic. După părerea lui, propunerile noastre privind rezolvarea problemei germane vor sfârşi prin dizolvarea blocului comunist şi prin ameninţarea regimului din Uniunea Sovietică”.

În zilele premergătoare întâlnirii din 11 februarie, Thompson a fost atent să pună la dispoziţie o analiză care dovedea o înţelegere mai nuanţată şi mai complexă a lui Hruşciov decât reuşise înainte de discursul lui Kennedy privind starea uniunii. El îl socotea pe Hruşciov cel mai puţin doctrinar şi cea mai bună alternativă posibilă la conducerea Uniunii Sovietice. „Este cel mai pragmatic dintre toţi şi doreşte să aducă o oarecare normalitate în ţara lui”, scria Thompson în limbajul sărăcăcios al unei telegrame diplomatice.[208] Referindu-se la opoziţia din cadrul Kremlinului, Thompson avertiza că Hruşciov putea dispărea în perioada mandatului lui Kennedy, „din cauze naturale sau de altă natură”.[209]

În ceea ce privea Berlinul, Thompson a transmis o telegramă în care anunţa că pe sovietici îi interesa mai mult problema germană per ansamblu decât soarta oraşului divizat. Thompson a spus că Hruşciov voia înainte de toate să stabilizeze regimurile comuniste din Europa de Est, „îndeosebi pe cel din Germania de Est care este, probabil, cel mai vulnerabil”. Mai spunea că sovieticii erau profund preocupaţi de potenţialul militar al Germaniei de Vest şi se temeau că aceasta va acţiona până la urmă, ceea ce îi punea pe sovietici să aleagă între un război mondial şi retragerea din Germania de Est.[210]

Thompson a recunoscut că nimeni nu putea anticipa cu precizie intenţiile lui Hruşciov privind Berlinul, însă el socotea că liderul sovietic va încerca să soluţioneze problema în 1961, asta din cauza presiunilor crescânde exercitate de regimul Ulbricht, care se simţea ameninţat de folosirea din ce în ce mai intensă a Berlinului ca rută de evadare şi ca bază pentru activităţile de spionaj şi propagandă ale Occidentului. Thompson a afirmat că, în problema Berlinului, Hruşciov va fi influenţat şi de alte aspecte, începând cu tipul de stimulente comerciale pe care le va oferi Kennedy şi până la amploarea presiunilor interne ce se exercitau asupra lui. El a adăugat că Hruşciov „va fi dispus să nu meargă până la capăt” în privinţa Berlinului înainte de alegerile din septembrie din Germania de Vest, dar numai în cazul în care Kennedy putea să îi ofere speranţa că ulterior se puteau face progrese reale.[211]

Trimiţând telegramă după telegramă, Thompson încerca să pună la dispoziţie un curs intensiv pentru noua administraţie privind modul în care trebuiau abordaţi sovieticii în problema Berlinului. El se afla însă în competiţie cu alte voci, care propuneau măsuri mai dure împotriva Moscovei. Walter Dowling, ambasadorul Statelor Unite în Germania de Vest, a telegrafiat din Bonn că preşedintele Kennedy trebuia să fie suficient de inflexibil cu sovieticii, astfel încât Hruşciov să-şi dea seama că pentru el nu exista „o cale lipsită de suferinţă, care să ducă la subminarea poziţiei Occidentului în Berlin”, şi că orice încercare de a lua măsuri în acest sens prezenta la fel de multe pericole pentru Moscova ca şi pentru Washington.[212]

Cu toate acestea, de la Moscova, Thompson susţinea că administraţia Kennedy trebuia să găsească măsuri paşnice mai eficiente pentru a lupta împotriva comunismului. A spus că preşedintele trebuia să se asigure că sistemul american funcţionează bine, că statele membre ale alianţei occidentale rămâneau unite şi, prin fapte, trebuiau să le demonstreze ţărilor în curs de dezvoltare şi ţărilor foste colonii care îşi câştigaseră independenţa că viitorul lor era alături de Statele Unite, nu alături de URSS. El era îngrijorat de greşelile comise de Statele Unite în America Latină, într-o

perioadă când provocarea chineză îi silea pe sovietici să reînvie „atitudinea lor revoluționară”.

„Sunt convins că vom greși dacă, în această etapă, vom trata amenințarea comunistă ca fiind în primul rând de natură militară”, a scris el într-o telegramă care a avut un impact deosebit la Washington. „Cred că liderii sovietici au evaluat corect, cu multă vreme în urmă, însemnătatea forței militare atomice. Ei au recunoscut că un război devastator nu mai reprezintă un mijloc acceptabil de realizare a obiectivelor propuse. Desigur, va trebui ca noi să ne păstrăm uscat praful de pușcă și chiar în cantități mari, iar asta, din motive evidente”.[213]

Ca și cum ar fi dorit să contrabalanseze cuvintele lui Thompson, Kennedy a anunțat pe 9 februarie că îl reactiva pe secretarul de stat al lui Harry Truman, Dean Acheson, un radical care, după o experiență de ani și ani, era convins că doar o politică de forță putea să facă față Kremlinului. La solicitarea lui Kennedy, unul dintre cei mai cunoscuți radicali ai Americii, avea să conducă studiile administrației privind Berlinul, NATO și chestiunile înrudite referitoare la echilibrarea cantităților de arme convenționale față de cele nucleare, în cazul unor posibile confruntări militare cu sovieticii. Deși Acheson nu a participat la ședința convocată la două zile după numirea sa, el va pune curând la dispoziție antidotul pentru poziția mai prevenitoare a lui Thompson.

Ședința din 11 februarie va deveni tipică pentru modul în care va ajunge noul președinte să ia hotărâri. El va aduna laolaltă mințile strălucite și apoi le va lăsa să dea soluții pe tema dată, provocându-le în același timp cu întrebări dificile. Mai târziu, străduindu-se să limpezească totul într-o lucrare strict secretă intitulată *Modul de gândire al conducerii sovietice*, Bundy a organizat materialul în patru capitole: (1) starea generală a Uniunii Sovietice și a conducerii sale; (2) atitudinea sovieticilor față de Statele Unite; (3) politici și atitudini americane utile, și ultimul și cel mai important; (4) cum putea iniția Kennedy negocierile cu Hrușciov în cele mai avantajoase condiții.[214]

Bohlen a fost surprins să descopere că, după ce se exprimase atât de strident în declarația despre Starea Uniunii, Kennedy avea atât de puține prejudecăți față de Uniunea Sovietică. „Nu am pomenit un președinte care să-și dorească să știe atât de multe”, a spus Bohlen. Pe Kennedy îl interesau prea puțin subtilitățile secrete ale doctrinei sovietice, vrând în schimb sfaturi practice. „El consideră Rusia o țară mare și puternică – cum suntem și noi – și i se pare că ar trebui să existe un fundament în baza căruia cele două națiuni ar putea coezista pașnic”.

Oamenii strânși în jurul lui Kennedy aveau păreri fundamental opuse despre Moscova. Pe Bohlen îl îngrijora faptul că președintele subestima hotărârea lui Hrușciov de a extinde comunismul pe plan mondial. Kennan avea îndoieli asupra faptului că Hrușciov ar fi deținut controlul. El a spus că liderul sovietic se confrunta cu o „opoziție considerabilă” din partea nostalgicilor staliniști, care se opuneau negocierilor cu Occidentul, și astfel Kennedy trebuia să trateze cu „colectivul”.[215] Thompson susținea că, deși conducerea sovietică reprezenta o inițiativă colectivă, ea era modelată din ce în ce mai mult de Hrușciov. El socotea că doar eșecurile grave în politica externă sau producțiile slabe din agricultură puteau periclita capacitatea de control politic exercitat de Hrușciov. Aici, el întrevedea probleme, întrucât Hrușciov se putea confrunta cu al treilea an succesiv de recolte proaste.

Thompson a afirmat că „speranța de viitor” a Statelor Unite stătea în evoluția societății sovietice pentru a deveni mai pretențioasă și cu tendințe spre consumatorism. „Acești oameni devin foarte rapid burghezi”, a spus el. În urma unor lungi discuții cu Hrușciov, Thompson conchidea că liderul sovietic încerca să câștige timp pentru a permite economiei sovietice să progreseze în acea direcție. „Pentru asta, el are nevoie de o perioadă de acalmie în relațiile externe.”[216]

Din acest motiv, a spus Thompson, Hrușciov își dorea foarte mult o întâlnire cu președintele. Deși reacționase față de incidentul produs de avionul U-2 ca și cum ar fi fost un atentat la demnitatea lui, ceea ce îl determinase să întrerupă comunicarea cu Casa Albă, Hrușciov era acum dispus să acționeze pentru a deschide calea dialogului. Thompson considera

că președintele său trebuia să se arate deschis față de o asemenea întâlnire, deoarece politica externă a lui Hrușciov se baza foarte mult pe interacțiunea lui personală cu omologii străini.

Alți participanți la acea ședință s-au arătat mai precauți, întrebându-se ce se putea obține de la liderul sovietic, care numise Statele Unite „principalul dușman al omenirii". Bohlen s-a opus sugestiei lui Hrușciov ca întâlnirea să se desfășoare în timpul unei sesiuni ONU, „pentru că liderul sovietic nu rezistă în fața unei tribune".[217] Harriman i-a reamintit lui Kennedy că protocolul îi cerea ca mai întâi să aibă întâlniri cu aliații.

Indiferent de momentul ales, Kennedy le-a spus celor din sală că dorea să îl întâlnească pe Hrușciov. Simțea că putea debloca potențialul mandatului său prezidențial doar după ce purta discuții cu liderul sovietic. Așa cum îi spusese consilierului și prietenului său Kenneth O'Donnell, „trebuie să-i demonstrez că suntem la fel de tari ca și el. Nu pot face asta transmițându-i mesaje prin alte persoane. Va trebui să stau la masă cu el și să-l fac să înțeleagă cu cine tratează".[218] Pe de altă parte, alte țări, inclusiv aliați apropiați ai Statelor Unite, acționau prudent în chestiuni cruciale în așteptarea unui acord între Kennedy și Hrușciov.[219]

Kennedy le-a spus membrilor grupului că dorea să evite un „summit" în adevăratul sens al cuvântului, lucru pe care îl interpreta ca fiind ceva necesar doar când lumea era amenințată de război, ori când liderii erau gata să semneze acorduri importante întocmite dinainte de oficiali de rang inferior. El voia o întâlnire personală, neoficială, pentru a-și face o impresie nemijlocită în ceea ce îl privea pe Hrușciov și pentru ca astfel să judece mai bine modul în care trebuia să trateze cu acesta. Kennedy voia să deschidă larg canalele de comunicare cu sovieticii pentru a împiedica apariția genului de neînțelegeri care duseseră la declanșarea a trei războaie în cursul vieții lui. În epoca nucleară, nimic nu îl îngrijora mai mult decât acest pericol al calculelor eronate.

„Am datoria să iau hotărâri pe care nu le poate lua un consilier sau un aliat",[220] a spus el. Pentru a se asigura că hotărârile erau luate în cunoștință de cauză, a spus Kennedy, avea nevoie să se informeze personal și în

profunzime, lucru pe care nu îl putea realiza decât stând față în față cu Hrușciov. În același timp, mai voia să îi prezinte liderului sovietic poziția Statelor Unite „în mod precis, realist, oferindu-i posibilitatea discuțiilor și clarificărilor”.

Zece zile mai târziu, pe 21 februarie, membrii aceluiași grup de experți și oficiali de rang superior s-au întrunit din nou și au convenit că președintele Kennedy trebuia să pregătească o scrisoare prin care să îl invite pe Hrușciov la discuții. Hrușciov sugerase în treacăt posibilitatea unei întâlniri în luna martie la New York, cu prilejul unei sesiuni speciale pe tema dezarmării. Pentru a preîntâmpina acea opțiune, Kennedy va sugera o întâlnire în cursul primăverii, într-un oraș european neutru, Stockholm sau Viena. La predarea scrisorii lui Kennedy la Moscova, Thompson trebuia să îi explice lui Hrușciov că președintele avea nevoie de timp pentru a se consulta cu aliații săi.

Pe 27 februarie, în numele președintelui, Bundy a cerut Departamentului de Stat să pregătească un raport de studiu în problema Berlinului. Raportul trebuia să analizeze „aspectele militare și politice ale crizei Berlinului, inclusiv o poziție de negociere privind Germania pentru discuții între cele patru puteri”.[221]

Thompson a sosit în aceeași seară la Moscova, aducând scrisoarea președintelui Kennedy. Trecuseră zece săptămâni de tranziție după alegerea lui Kennedy și o primă lună de președinție până când acesta a fost pregătit să răspundă la numeroasele încercări ale lui Hrușciov de a obține o întrevedere și la numeroasele gesturi menite să îmbunătățească relațiile dintre cele două mari puteri.

Însă la ora la care Thompson a telefonat ministrului de Externe Gromîko pentru a fi programat ca să înmâneze îndelung așteptatul răspuns al lui Kennedy, Hrușciov își pierduse interesul.[222] Liderul sovietic trebuise să își reia vizitele prin Uniunea Sovietică pentru a revigora agricultura, a spus Gromîko, astfel că nu îl putea primi pe Thompson nici în seara aceea și nici în dimineața următoare, înainte de plecare. Tonul glacial al lui Gromîko

a transmis cât se putea de clar dorința lui Hrușciov de a le da americanilor un bobârnac peste nas.

Thompson a insistat, vorbindu-i lui Gromîko de importanța scrisorii pe care o adusese. A spus că era dispus să meargă „oriunde și la orice oră” pentru a-l vedea pe Hrușciov. Gromîko i-a răspuns că nu putea garanta nici locul, nici ora. Prelungirea mandatului de ambasador al lui Thompson se datora în mare măsură faptului că acesta reușea să aibă mereu acces la Hrușciov, de aceea s-a arătat destul de încurcat când a anunțat la Washington care era situația.

A doua zi, la Sverdlovsk, Hrușciov a ținut o cuvântare care a reflectat dispoziția lui nu tocmai prietenoasă: „Uniunea Sovietică deține cele mai puternice rachete din lume și bombe atomice și cu hidrogen suficient de numeroase pentru a șterge orice agresor de pe fața pământului”, a spus el.[223]

Aceste afirmații erau diametral opuse față de toastul de Anul Nou privind președinția lui Kennedy, care avea să aducă un „suflu proaspăt” în relațiile bilaterale. Interpretarea greșită de către Kennedy a intențiilor lui Hrușciov și reacția furioasă a liderului sovietic la ofensele sesizate subminaseră posibilitatea de îmbunătățire a relațiilor americano-sovietice.

Thompson va trebui să plece cu avionul în Siberia, pentru a încerca să împiedice o înrăutățire a situației.

În acest timp, în Germania, lucrurile nu stăteau cu nimic mai bine.

181 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 12

182 Brian R. Dirck, *The Executive Branch of Federal Government. People, Process, and Politics.* Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2007, 457–459 (457)

183 Beschloss, *Crisis Years*, 54–55, JFKL, Thompson către Rusk, 21 și 24.01 1961

184 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 9–10, Telegramă de la ambasada din Uniunea Sovietică pentru Departamentul de Stat, Moscova, 21.01.1961, 4 p.m. și 7 p.m.

185 Beschloss, *Crisis Years*, 149; Fursenko și Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 290, 338; David Knight, *The Spy Who Never Was and Other True Spy Stories.* New York: Doubleday, 1978

186 Powers nu a fost eliberat decât după mai bine de un an, pe 10 februarie 1962, când în schimbul său, pe podul Glienicke din Berlinul de Vest, a fost predat colonelul Rudolf Abel – nume de cod al legendarului spion William Fischer, ale cărui realizări au fost atât de importante încât chipul său a apărut, la un moment dat, pe un timbru sovietic (n.a)

187 JFKL, National Security Files, NSF, Harriman către JFK, 12 şi 15.11.1960; de asemenea, *vezi* FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 10–11

188 JFKL, telegramă, Thompson către JFK, 21.01.1961, Box 125a

189 JFKL, Rusk către Thompson, 23.01.1961; Beschloss, *Crisis Years,* 55, 56; Philip A. Goduti Jr., *Kennedy's Kitchen Cabinet and the Pursuit of Peace: The Shaping of American Foreign Policy, 1961–1963.* Jefferson, NC: McFarland, 2009, 20–21

190 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 11, telegramă de la Departamentul de Stat către ambasada din Uniunea Sovietică, 23 ianuarie, 5.57 p.m.

191 Zubok şi Pleşakov, *Inside the Kremlin's Cold War*

192 JFKL, POF, telegramă, Thompson către JFK, 19.01.1961, Box 125a

193 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 487; JFKL, Memoriu, Bundy către JFK, 27.01.1961

194 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 12

195 JFKL, JFK către Bundy, 6.02.1961, JFKL, McNamara către Bundy, 23.02.1961, Box 328 NSF / NSWTB; Schlesinger, *A Thousand Days,* 303–306, 344, 346–347. Richard Reeves, *President Kennedy: Profile of Power.* New York: Simon & Schuster, 1993, 40–41

196 JFKL, *Robert F. Kennedy OH;* Beschloss, *Crisis Years,* 61; Ralph Macmillan, 1983, 351; *Saturday Evening Post,* 31.03.1962

197 JFKL, NSF, Box 176; „Khrushchev's Report on Moscow Conference of Representatives of Communist and Working Parties", Papers of President Kennedy; NSF, Countries, Box 189

198 JFKL şi DDEL, Thompson-Herter, 19.01.1961; Beschloss, *Crisis Years,* 61

199 Digital National Security Archive (DNSA). Memorandum către preşedinte, Christian A. Herter, 9.12.1960, Subiect: Analiza declaraţiei partidelor comuniste de la Moscova

200 JFKL, John F. Kennedy, 30.01.1961

201 Beschloss, *Crisis Years, 65–66*. Andrew Bacevich, „Field Marshal Mcnamara", *The National Interest* online, 01.05.2007

202 Beschloss, *Crisis Years*, 78–79; Alexander Rabinowitch, editor, *Revolution apolitics in Russia: Essays in Memory of B I. Nicolaevsky.* Bloomington: Indiana University Press, 1972, 281–292

203 JFKL, NSF, Cuvântarea lui N.S. Hruşciov, telegrame ale lui Thompson, în perioada până la întâlnirea din data de 11.02.1961, şi Pregătirea pentru vizita lui Thompson la Moscova, Box 176

204 Sidey, *JFK,* 164; Sorensen, *Kennedy,* 164, 542; JFKL, NSF, Note privind discuţia, 11.02.1961, Countries Series, USSR, Top Secret, *The Thinking of the Soviet Leadership,* Cabinet Room; redactat

de Bundy

205 David Mayers, „After Stalin: The Ambassadors and America's Soviet Policy, 1953–1962", *Diplomacy and Statecraft*, 5, nr. 2 (iulie 1994), 213–247; David Mayers, *The Ambassadors and America's Soviet Policy.* New York: Oxford University Press, 1995, 201

206 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 399

207 DNSA, Relations of Berlin Problem to Future of Germany and Overall Relations with Soviet Union, Secret, Telegramă, 1773, 09.03.1959

208 JFKL, Memcom, 11.02.1961; JFKL, Kennan, Bohlen, Thompson OH's; JFKL, Thompson-DFR, 13.02.1961; BOX 176, Documente pentru telegramele lui Thompson; Beschloss, *Crisis Years*, 69

209 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet U nion, Doc. 20

210 JFKL, Thompson-Rusk, 4.02.1961, de asemenea în Documente declasificate, 1977 / 74B; Mark Trachtenberg, *History and Strategy.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991, 172

211 JFKL, Thompson-Rusk, 04.02.1961, de asemenea, în Documente declasificate, 1977 / 74B; Beschloss, *Crisis Years*, 175

212 Departamentul de Stat, Telegrama 1218 de la Bonn, Central Files, 762.00 / 2-861; de asemenea, în Documente declasificate, 1977 / 74C

213 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, doc. 20

214 JFKL, *Charles Bohlen, OH*, 21.05.1964; FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 26, Note privind discuția, redactat de Bundy, „The Thinking of the Soviet Leadership", Camera Cabinetului, 11.02.1961; Dallek, *An Unfinished Life*, 342, 546

215 Beschloss, *Crisis Years*, 68–70; JFKL, Memcom, 11.02.1961; JFKL, *Kennan, Bohlen, Thompson Ohs;* JFKL, Thompson-DFR, 13.02.1961*; New York Times*, 10.02.1961, 12.02.1961, 19.02.1961; Schlesinger, *A Thousand Days*, 303–306; Sorensen, *Kennedy*, 510, 541–542

216 JFKL, NSF, Note privind discuția, 11.02.1961, Countries Series, USSR, Top Secret, „The Thinking of the Soviet Leadership", Camera Cabinetului; redactat de Bundy; FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 26

217 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 26

218 Kenneth P. O'Donnell și David F. Powers, cu Joe McCarthy, *„Johnny, We Hardly Knew Ye": Memories of John Fitzgerald Kennedy.* Boston: Little, Brown, 1972, 286

219 Sidey, *JFK*, 164

220 Sorensen, *Kennedy*, 542–543

221 DNSA, *Crisis over Berlin*, 27.02.1961, vol. 7

222 Beschloss, *Crisis Years*, 80

223 *New York Times*, 07.03.1961

CAPITOLUL 5

ULBRICHT ȘI ADENAUER: ALIANȚE AGITATE

Indiferent ce ar indica alegerile, epoca lui Adenauer a apus… Statele Unite fac o greșeală vânând umbrele istoriei și ignorând conducerea și gândirea politică a generației care acum se maturizează.[224]

John F. Kennedy, despre cancelarul vest-german Konrad Adenauer, în Foreign Affairs, octombrie 1957

Berlinul de Vest înregistrează o dezvoltare explozivă. Acolo, salariile muncitorilor și angajaților au crescut mai mult decât la noi. Acolo s-au creat condiții de trai mai bune… Spun asta doar pentru că trebuie să înfruntăm situația reală și să tragem concluziile.[225]

Walter Ulbricht, secretar general al Partidului Socialist Unit din Germania de Est, în cadrul unei

întâlniri cu Biroul Politic, 4 ianuarie 1961

Istoria va reține că Walter Ulbricht și Konrad Adenauer au fost părinții fondatori ai celor două Germanii opuse, oameni care, deosebindu-se izbitor, atât din punct de vedere personal, cât și politic, vor ajunge să definească epoca în care au trăit.

Cu toate acestea, în primele săptămâni ale anului 1961, o similitudine importantă a inspirat acțiunile celor doi: nici unul dintre acești lideri nu avea încredere în oamenii de care depindea soarta lor – Nikita Hrușciov, în cazul lui Ulbricht, și John F. Kennedy, în cazul lui Adenauer. În anul abia început, pentru liderii germani, nimic nu cântărea mai mult decât apropierea de acești oameni puternici și asigurarea că acțiunile lor nu subminau ceea ce fiecare german considera drept moștenirea sa.

La vârsta de șaizeci și șapte de ani, Ulbricht era un om împătimit de muncă, introvertit și rece, care evita să aibă prieteni, se îndepărtase de membrii familiei și aplica versiunea lui stalinistă strictă, de socialism cu o concentrare asiduă și manifestând permanent neîncredere față de ceilalți. „Lumea nu îl prea agrea când era tânăr, și situația nu s-a schimbat pe măsură ce a îmbătrânit”, a afirmat Kurt Hager, tovarăș cu Ulbricht și susținător comunist care va deveni principalul ideolog al partidului. „Nu știa deloc de glumă.”[226]

Mic de statură și reținut în gesturi, Ulbricht îl socotea pe Hrușciov inconsecvent din punct de vedere ideologic, inferior ca intelect și slab ca persoană. Deși Occidentul prezenta multe amenințări, nimic nu îi primejduia mai mult Germania de Est decât ceea ce el considera angajamentul nesigur al lui Hrușciov de a-i proteja existența.

Pentru Ulbricht, lecția dată de cel de-al Doilea Război Mondial – pe care îl petrecuse în principal în exil la Moscova – era că, dacă li se oferise prilejul, germanii deveniseră fasciști. Hotărât să nu le mai permită vreodată conaționalilor săi acel liber-arbitru, el i-a plasat în țarcul neîndurător al sistemului său represiv, impus cu ajutorul unei poliții secrete care avea o organizare deopotrivă mai sofisticată și mai extinsă decât Gestapoul lui

Hitler. Scopul vieții lui era crearea, iar acum salvarea, statului comunist în care trăiau 17 milioane de suflete.

La vârsta de optzeci și cinci de ani, Adenauer era un om ordonat, înzestrat cu un umor sec, excentric și abil, care supraviețuise tuturor etapelor tumultuoase ale Germaniei din secolul precedent: Reich-ul imperial, prima unificare a Germaniei, haosul adus de Republica de la Weimar, al Treilea Reich, iar acum divizarea postbelică a Germaniei. Îi văzuse pe mai toți aliații lui murind sau dispărând de pe scena politică și îl îngrijora faptul că lui Kennedy îi lipseau contextul istoric, experiența politică și caracterul personal care să îi permită să reziste în fața sovieticilor la fel ca predecesorii săi, președinții Truman și Eisenhower.

Ca și Ulbricht, Adenauer împărtășea o neîncredere tipic germană, însă remediul găsit de el era să lege țara sa în mod iremediabil de Statele Unite și de Occident, prin apartenența la NATO și la Piața Unică Europeană. Așa cum va explica el mai târziu, „sarcina noastră a fost de a risipi neîncrederea înstăpânită împotriva noastră pretutindeni în Occident. A trebuit să încercăm, pas cu pas, să stabilim încrederea în germani. Condiția prealabilă pentru asta… a fost afirmarea limpede, constantă și hotărâtă, a identificării noastre cu Occidentul” și cu practicile sale economice și politice.[227]

Fiind primul și, în acele momente, singurul cancelar liber ales al Germaniei de Vest, Adenauer contribuise la ridicarea țării din ruinele nazismului, creând un stat viu, democratic, cu o piață liberă, în care trăiau șaizeci de milioane de oameni. Obiectivul lui era susținerea acelei construcții până când Occidentul avea să devină suficient de puternic pentru a obține unificarea în condițiile impuse de el. În perspectiva imediată, dorea să mai obțină un al patrulea mandat în alegerile din luna septembrie a aceluiași an, cu ambiția tinerească a unui politician care se simțea apărat de istorie.

Atât Ulbricht, cât și Adenauer erau în același timp protagoniști și dependenți – ambii influențând și fiind influențați de evenimente –, după cum reiese foarte bine și din felul în care și-au petrecut amândoi primele zile ale anului 1961.

„Großes Haus”, sediul Comitetului Central al Partidului Comunist, Berlinul de Est
Miercuri, 4 ianuarie 1961

Stând în fața membrilor Biroului Politic întruniți într-o ședință secretă de urgență, Walter Ulbricht și-a scărpinat trist barbișonul și a contrazis mesajul public optimist pe care îl rostise de Anul Nou, cu doar trei zile în urmă.

Vorbindu-le supușilor lui, el perorase despre triumful socialist, preamărise succesele înregistrate de colectivizarea agriculturii și se lăudase că, în anul precedent, îmbogățise Germania de Est din punct de vedere economic, și-i întărise statulul în plan mondial.[228] Totuși, situația era mult prea gravă pentru a risca să folosească aceleași minciuni când li se adresa oamenilor din conducere, care cunoșteau adevărul, și de care avea nevoie în lupta lui împotriva unui adversar ale cărui resurse păreau să sporească cu fiecare ceas.

„Berlinul de Vest înregistrează o dezvoltare explozivă”, s-a plâns Ulbricht. „Acolo, salariile muncitorilor și angajaților au crescut mai mult decât la noi. Acolo s-au creat condiții de trai mai bune, zonele principale ale orașului au fost în mare parte reconstruite, în vreme ce la noi lucrările de construcție continuă să fie în întârziere.” Rezultatul, a spus el, era că Berlinul de Vest „sugea” forța de muncă din Berlinul de Est și că mai toți tinerii foarte talentați din Germania de Est studiau la școli din Berlinul de Vest și vedeau filme hollywoodiene în cinematografele de acolo.

Ulbricht nu se exprimase niciodată atât de limpede față de tovarășii săi în legătură cu situația tot mai bună a inamicului sau cu poziția lor în declin. „Spun asta doar pentru că trebuie să înfruntăm situația reală și să tragem concluziile”, a declarat el, prezentându-și planurile pentru acel an, în care voia să stopeze exodul de refugiați, să dezvolte economia Berlinului de Est și să apere țara de spionii și propagandiștii care acționau din Berlinul de Vest.[229]

Unul după altul, vorbitorii s-au ridicat pentru a-l sprijini pe Ulbricht și pentru a aduce motive suplimentare de îngrijorare. Un secretar de partid din

districtul Magdeburg a spus că reușise să rezolve problema lipsei brazilor de Crăciun doar prin defrișări de urgență. Cetățenii din districtul lui acuzau lipsa articolelor textile și a încălțămintei din cauză că, pe linie de partid, se dăduse ordin ca bunurile să fie dirijate spre orașe mai mari și mai importante din punct de vedere politic, Karl-Marx-Stadt și Dresda. Erich Honecker, membru al Biroului Politic, s-a plâns că atracțiile Vestului secătuiau mișcarea sportivă a Germaniei de Est, de care răspundea personal, de cei mai buni sportivi, ceea ce constituia o amenințare serioasă la adresa ambițiilor olimpice ale țării. Bruno Leuschner, responsabilul cu planificarea statală și supraviețuitor al unui lagăr de concentrare, a spus că Germania de Est va putea evita prăbușirea doar dacă primea imediat un credit de un miliard de ruble de la sovietici. El a precizat că se întorsese recent de la Moscova, unde doar documentația tehnică pentru a justifica anvergura necesară ajutorului sovietic umpluse un avion militar de transport, Iliușin Il-14. Paul Verner, șeful de partid din Berlinul de Est, fost metalurg, a spus că nu putea face nimic pentru a stopa fuga din oraș a celor mai buni muncitori.

Colegii de partid ai lui Ulbricht prezentau imaginea unei țări care se îndrepta în mod inevitabil spre prăbușire. Ei s-au plâns că atâta vreme cât o parte atât de mare a forței de muncă a țării se refugia, ei nu puteau face mai nimic pentru a schimba lucrurile în bine.[230] Dependența sporită de economia Berlinului de Vest pentru aprovizionare îi făcuse mai vulnerabili. Karl Heinrich Rau, ministrul care răspundea de comerțul Germaniei de Est cu Occidentul, a afirmat că Ulbricht nu putea accepta poziția lui Hrușciov, potrivit căreia trebuiau să aștepte până când va avea loc întâlnirea la vârf cu Kennedy, pentru a se ocupa de problemele ce se agravau pe zi ce trecea. Trebuiau să acționeze imediat.

Dovedind o candoare neobișnuită în fața camarazilor săi, exasperat, Ulbricht l-a acuzat pe Hrușciov de o „toleranță inutilă” față de situația Berlinului. Ulbricht știa că oamenii KGB-ului vor primi un raport cu ceea ce a spus în fața biroului său politic, însă el nu s-a putut abține de la acele critici severe. Riscul de a-l indispune pe Hrușciov conta mult mai puțin pentru el decât consecințele negative ale lipsei de acțiune. Ulbricht le-a

reamintit tovarăşilor săi că fusese primul care declarase deschis că tot Berlinul trebuia să fie considerat parte a teritoriului est-german şi că Hruşciov ajunsese să fie de acord cu el abia mai târziu.

Ulbricht a mai spus că trebuia să preia din nou iniţiativa.

Occidentul nu va afla decât peste mulţi ani – prin desecretizarea unor documente est-germane şi sovietice – cât de cruciale vor fi acţiunile lui Ulbricht din primele zile ale anului 1961 pentru evenimentele care au urmat. Spunând acestea, decizia lui de a spori presiunile asupra lui Hruşciov, în ciuda primejdiilor politice potenţiale pe care le înfrunta, a fost în consens cu o carieră în care depăşise în mod repetat opoziţia internă şi sovietică pentru a crea un stat care era mai stalinist decât îşi imaginase însuşi Stalin.

Ca şi mentorul lui, Stalin, Ulbricht era neobişnuit de scund, având doar un metru şi şaizeci de centimetri şi, la fel ca Stalin, prezenta o particularitate fizică ce contribuia la definirea personalităţii lui diforme. La Stalin, se remarcau urmele pronunţate de vărsat, şchiopătatul şi braţul stâng infirm, sechelă a unei boli din copilărie. Defectul permanent al lui Ulbricht era glasul scârţâit, într-un falset inconfundabil, consecinţă a unei infecţii difterice suferite la vârsta de optsprezece ani. El adresa cele mai aspre critici într-un dialect saxon de neînţeles, rostit cu voce ascuţită, iar ascultătorii trebuiau să aştepte până se liniştea şi atunci tonul său mai cobora cu o octavă sau două. Ieşirile lui antiimperialiste – de cele mai multe ori rostite când purta câte un costum boţit şi o cravată care nu mergea deloc cu cămaşa – făcuseră din el obiect de batjocură în anii 1950, astfel încât devenise ţinta glumelor cetăţenilor est-germani (în momentele lor de curaj sau când erau ameţiţi de alcool), dar şi al comedianţilor din cabaretele Berlinului de Vest. Probabil că de aceea Ulbricht îşi mai scurtase cuvântările şi începuse să poarte costume la două rânduri, ceva mai atent călcate, şi cravate gri, lucioase. Dar aceste retuşuri nu reuşiseră să îi schimbe imaginea publică.[231]

Ca şi Stalin, Ulbricht era un fanatic al organizării, care îi ţinea minte după nume pe toţi oamenii cunoscuţi şi le cataloga apoi foarte precis

loialitatea și defectele personale.[232] Erau date utile pentru a-și manipula prietenii și a-și distruge inamicii. Îi lipseau talentul oratoric și căldura personală, defecte care îl împiedicau să se bucure de popularitate, însă el compensa aceste neajunsuri prin aptitudinile organizatorice care erau cruciale pentru a conduce un sistem autoritar, planificat de la centru. Deși Germania de Est îi punea la dispoziție un fundal mult mai restrâns decât imperiul sovietic al lui Stalin, el semăna cu dictatorul sovietic prin priceperea cu care preluase și deținea puterea obținând rezultate impresionante împotriva tuturor obstacolelor.

De asemenea, Ulbricht era precis și tipicar. Își începea ziua cu zece minute de exerciții fizice și propovăduia către conaționalii lui lozinci în versuri cu rimă despre importanța mișcării regulate. Înainte de a patina în serile de iarnă pe lacul lui privat, împreună cu soția sa, Lotte, el cerea personalului să netezească suprafața de gheață până nu mai prezenta nici o zgârietură. Faptul că Ulbricht, *spre deosebire* de Stalin, nu și-a executat inamicii, dovediți sau virtuali, nu i-a schimbat hotărârea nestrămutată cu care impusese un sistem bolșevic în treimea ocupată de sovietici din Germania zdrobită de război. Și procedase astfel în ciuda instrucțiunilor lui Stalin și ale altor înalți oficiali de la Kremlin, care se îndoiseră că stilul lor aparte de comunism va prinde la germani și de aceea nici nu îndrăzniseră să îl impună.

Ulbricht nu-și făcea asemenea griji. Cu viziunea lui, Ulbricht modelase zona ocupată, aproape din primul moment al prăbușirii Germaniei naziste. La data de 30 aprilie 1945, la ora șase dimineața, cu câteva ceasuri înainte de moartea lui Hitler, un autobuz l-a luat pe viitorul lider est-german și pe alți zece stângiști germani – cunoscuți sub numele de *Ulbricht Gruppe* – din Hotelul Lux, căminul destinat liderilor comuniști exilați. Misiunea încredințată de către Stalin a fost de a ajuta la crearea unui guvern provizoriu și de a reconstitui Partidul Comunist German.[233]

Wolfgang Leonhard, cel mai tânăr membru al grupului, la cei douăzeci și trei de ani ai săi, a remarcat încă din prima clipă după ce au aterizat: „Ulbricht s-a comportat ca un dictator”, față de comuniștii locali, pe care îi

socotea nepotriviți să conducă Germania postbelică.[234] Ulbricht fugise din Germania nazistă pentru a lupta în Războiul Civil Spaniol, după care s-a retras în exil la Moscova și nu și-a ascuns disprețul față de comuniștii germani care rămăseseră în interiorul celui de-al Treilea Reich, dar care făcuseră prea puține ca să îl doboare pe Hitler – lăsând această sarcină în seama străinilor.

Ulbricht a oferit o mostră edificatoare a stilului său de guvernare când a convocat în mai 1945 un grup de o sută de lideri comuniști districtuali, pentru a le da ordine. Unii dintre ei s-au ridicat pentru a susține că sarcina lor cea mai urgentă era de a vindeca suferințele sociale rezultate în urma incidentelor provocate de soldații sovietici care violaseră femei germane. Unii îi cereau lui Ulbricht să-i autorizeze pe medici să efectueze întreruperi de sarcină în cazul femeilor care rămăseseră astfel însărcinate. Alții doreau condamnarea publică a exceselor comise de Armata Roșie.

Ulbricht a ripostat cu duritate: „Cei care se agită acum atât de mult în legătură cu asemenea lucruri ar fi trebuit să acționeze când Hitler a pornit războiul”, a spus el. „Nici nu se pune problema vreunei concesii în fața acestor emoții… Nu voi permite ca discuția aceasta să continue. Întâlnirea noastră s-a încheiat.”[235]

Așa cum se va întâmpla frecvent și de atunci încolo, presupușii oponenți ai lui Ulbricht au rămas muți, presupunând că el beneficia de binecuvântarea lui Stalin. Adevărul era că Ulbricht depășise încă de la început ordinele date de Stalin. Un exemplu a apărut în 1946, când dictatorul sovietic i-a cerut lui Ulbricht să opereze fuzionarea deplină a Partidului Comunist din Germania, cunoscut sub numele de KPD, cu Partidul Social Democrat (SPD), mai puțin doctrinar, pentru a înființa un singur Partid Socialist Unit, sau SED.[236] În schimb, Ulbricht a epurat destul de multe dintre figurile-cheie din SPD pentru a-și asigura postul de conducere în cadrul unui partid mai dogmatic decât își dorise Stalin.

În aprilie 1952, Stalin îi spusese lui Ulbricht: „Deși Germania este în prezent divizată în două state, încă nu trebuie să strigi nimic despre socialism”.[237] Stalin prefera o Germanie unificată, posedând toate resursele

naţionale, şi care să poată exista în afara protecţiei militare americane, în locul statului-anexă al lui Ulbricht, aflat în interiorul blocului sovietic. Cu toate acestea, Ulbricht avea propriile planuri şi a început o campanie pentru a crea o Germanie de Est stalinistă distinctă, prin naţionalizarea a 80% din industrie şi prin excluderea din învăţământul superior a copiilor proveniţi din familiile aşa-zis burgheze.

În iulie 1952, Stalin acceptase planul lui Ulbricht privind o perioadă draconică de colectivizare forţată şi represiuni sociale mai extinse. Convingerile lui Ulbricht s-au întărit şi mai mult după moartea lui Stalin, când a supravieţuit la cel puţin două încercări ale camarazilor mai liberali din cadrul partidului de a-l detrona. Ambele încercări au eşuat după ce intervenţiile militare sovietice au înăbuşit întâi revoltele din Germania de Est şi apoi pe acelea din Ungaria, din 1953 şi, respectiv, 1956 – rebeliuni care se declanşaseră din cauza refuzului lui Ulbricht de a adopta nişte măsuri reformatoare.

Aşa cum Ulbricht se dovedise mai hotărât decât Stalin să creeze o Germanie de Est stalinistă, acum era mai decis decât Hruşciov să-şi protejeze creaţia. Adresându-se Biroului Politic în 4 ianuarie 1961, el a formulat direct acuzaţii, spunând că 60% dintre cetăţenii care pleacă din ţară o fac din cauza greşelilor comise de Germania de Est. El a declarat că partidul trebuia să rezolve problema lipsei de locuinţe, a salariilor neîndestulătoare şi a pensiilor necorespunzătoare şi că trebuia redusă săptămâna de lucru de la şase la cinci zile până în 1962. El s-a plâns că 75% dintre cei care fugeau din ţară aveau sub douăzeci şi cinci de ani, o dovadă că şcolile din Germania de Est nu îi pregăteau corespunzător pe tinerii germani.

Cea mai importantă acţiune a şedinţei de urgenţă a Biroului Politic a fost aprobarea planului întocmit de Ulbricht pentru înfiinţarea unui grup de lucru la cel mai înalt nivel, a cărui sarcină era de a elabora strategii menite să „oprească radical” fluxul de refugiaţi. Ulbricht i-a însărcinat cu această misiune pe trei dintre cei mai fideli, serioşi şi activi subordonaţi ai săi:

ministrul Securității Statului, Erich Honecker, ministrul de Interne, Karl Maren, și Erich Mielke, șeful poliției secrete Stasi.

După ce își stabilise măsuri de apărare internă, Ulbricht era pregătit să își îndrepte atenția spre Hrușciov.

Cancelaria federală, Bonn
Joi, 5 ianuarie 1961

Prin tradiție, orfanii catolici și protestanți soseau primii pentru a-l felicita pe Konrad Adenauer cu ocazia celei de-a optzeci și cincea aniversări. Puțin după ora zece dimineața, o fată îmbrăcată în Albă-ca-Zăpada și doi băieți în rolul piticilor au intrat în Sala Cabinetului, unde primul și singurul cancelar al Germaniei de Vest îi primea pe cei care îl felicitau. Un pitic purta o căciuliță roșie, capă albastră și pantaloni roșii, iar celălalt avea căciuliță albastră, capă roșie și pantaloni albaștri. Amândoi își ascundeau identitatea în spatele unor bărbi albe, în timp ce măicuțele îi împingeau înainte pentru a-l saluta pe unul dintre cei mai mari oameni din istoria Germaniei, care fornăia destul de rău după o răceală care nu îi trecuse.

Prietenii cancelarului erau convinși că îngrijorările neîncetate privind victoria lui Kennedy îi agravaseră boala, contractată înainte de alegeri, făcând ca o răceală banală să se transforme în bronșită și apoi în pneumonie. Abia acum era în perioada de convalescență. Deși îl lăudase public pe Kennedy, cu falsă efuziune, în particular, cancelarul se temea că americanii aleseseră ca președinte un bărbat cu un caracter primejdios de labil și lipsit de coloană vertebrală.[238] Serviciul lui de informații, Bundesnachrichtendienst, îi pusese la dispoziție lui Adenauer rapoarte privind infidelitățile sexuale ale lui Kennedy, o slăbiciune pe care comuniștii știau să o exploateze. Însă comportamentul indisciplinat al președintelui american era doar unul dintre numeroasele motive care l-au făcut pe Adenauer să ajungă la concluzia că John F. Kennedy, cu patruzeci și doi de ani mai tânăr decât el, era „o combinație între un marinar începător și un cercetaș romano-catolic”, deopotrivă imoral și naiv.[239]

Adenauer ştia că nici Kennedy nu manifesta prea mult respect faţă de el. Preşedintele proaspăt ales îl socotea pe cancelar o relicvă reacţionară, a cărui influenţă considerabilă la Washington restricţionase flexibilitatea Statelor Unite în negocierile cu sovieticii. Kennedy ar fi preferat ca Adenauer să fie înlocuit la viitoarele alegeri de adversarul lui social-democrat, Willy Brandt, fermecătorul şi chipeşul primar al Berlinului, care, la vârsta de patruzeci şi şapte de ani, se prezenta ca un Kennedy în variantă germană.

În 1961, Adenauer se confrunta cu patru provocări: relaţiile cu Kennedy, competiţia cu Brandt, rezistenţa în faţa lui Hruşciov şi lupta cu inevitabilul adevăr biologic privind propria mortalitate. Cu toate acestea, cancelarul a zâmbit încântat când Albă-ca-Zăpada şi piticii au recitat versuri despre animalele pădurii şi iubirea lor faţă de el. Copiii i-au dăruit câteva obiecte lucrate manual, şi Adenauer, după ce s-a şters la nas cu batista, le-a dat fiecăruia câteva dintre bomboanele lui preferate, Sarotti.[240]

Unul dintre cei mai mari oameni din istoria Germaniei va fi fotografiat pentru ediţiile din ziua următoare a ziarelor stând ţeapăn ca un stâlp şi părând ciudat de serios între doi copii cu feţe speriate, îmbrăcaţi în straiele personajelor dintr-un basm de Fraţii Grimm.

Să numim asta banalitatea succesului.

Tânăra ţară a lui Adenauer devenea lună de lună tot mai puternică. În ultima decadă a anului 1961, creşterea medie anuală a venitului pe cap de locuitor fusese de 6,5%. Propulsată de o producţie explozivă, începând cu industria automobilelor şi terminând cu maşinăriile de tot felul, ţara, care devenise cel de-al treilea exportator din lume, nici nu mai cunoştea şomajul. Nici o altă ţară dezvoltată nu se descurca atât de bine.[241]

În ciuda acestor realizări, Adenauer devenea câteodată protagonistul unor situaţii contradictorii, de-a dreptul comice. Era un tip la costum, încheiat până-n gât, care cânta cu plăcere cântece germane de petrecere, un catolic adevărat care, ca şi Churchill, dormea la prânz gol puşcă, şi un anticomunist înfocat, care îşi conducea democraţia cu un zel autoritar. Râvnea la putere, dar fugea adesea în vacanţă pe malul lacului Como, din

Italia, când stresul devenea prea puternic. Susținea integrarea în Occident la fel de mult pe cât se temea că va fi abandonat de americani. Iubea Germania, dar se temea de naționalismul german.[242]

Dean Acheson, secretarul de stat al lui Truman, vorbea despre vechiul lui prieten Adenauer ca despre un om „rigid și greu de ghicit" care, în același timp, aprecia o bârfă bună sau o prietenie strânsă, ca între bărbați, față de care se deschidea cu precauție, dar pe care apoi o păstra, indiferent de atitudinea celuilalt. Acheson spunea: „Se mișcă încet, face gesturi puține, vorbește rar, zâmbește scurt și mai curând chicotește decât râde atunci când ceva îl amuză". El a apreciat în mod deosebit spiritul pătrunzător al lui Adenauer, mobilizat împotriva politicienilor care refuzau să învețe câte ceva din lecțiile oferite de istorie. „Dumnezeu a făcut greșeala de a limita inteligența omului, dar nu și prostia lui", îi spunea adesea Adenauer lui Acheson.[243]

În dimineața în care își sărbătorea ziua de naștere, Adenauer a mers vioi până la sala în care se întruneau membrii cabinetului și unde avea acum să-și primească oaspeții. Ca urmare a unui accident de automobil din 1917, cancelarul suferise o operație de reconstrucție facială, iar chipul lui era acum pergamentos, amintind mai curând de un tibetan decât de un german.[244] Avea pomeții înalți și ochii albaștri, migdalați, depărtați de rădăcina nasului, ușor strâmb. Unii îi comparau profilul cu acela al indianului de pe moneda americană de cinci cenți.[245]

Cei doisprezece ani petrecuți la putere egalaseră deja domnia lui Hitler, iar el folosise acea perioadă de timp pentru a îndrepta multe dintre relele pe care le pricinuise Germaniei predecesorul lui. În vreme ce Hitler stârnise naționalismul, rasismul capabil de genocid și războiul, Adenauer proiecta sentimentul senin al apartenenței la Europa, el însuși pozând în custodele Germaniei de Vest în comunitatea națiunilor civilizate.

La doar opt ani după prăbușirea celui de-al Treilea Reich, revista *Time* îl declarase pe Adenauer „Omul anului 1953", considerând Germania „o putere mondială ca odinioară… cea mai puternică țară de pe continent exceptând Rusia sovietică".[246] Iar Adenauer își consolidase această

reputație „aderând la NATO și negociind relațiile diplomatice cu Hruşciov la Moscova, în 1955, apoi conducându-i treptat pe creştin-democraţii săi către o realegere, cu o majoritate absolută. Convingerea sa era că divizarea Germaniei și a Berlinului era mai degrabă o consecință a tensiunilor dintre Est și Vest, în 1957, astfel, singura cale sigură de reunificare a Germaniei era în cadrul reunificării europene ca parte a comunității occidentale, posibil de atins doar după o destindere mai amplă a relațiilor americano-sovietice. Prin urmare, Adenauer declinase oferta lui Stalin de la începutul lunii martie 1952 de reunificare a Germaniei, neutră, demilitarizată, denazificată și eliberată de forțele ocupante.

Criticii lui Adenauer susțineau că acesta nu era gestul unui conducător vizionar, ci mai degrabă alegerea unui politician oportunist. Și era adevărat că renanul catolic ar fi pierdut probabil primele alegeri din Germania liberă dacă prusacii protestanți, care dominau Germania răsăriteană, ar fi participat la vot. Acestea fiind spuse, bănuielile lui Adenauer asupra motivațiilor sovietice erau reale și întemeiate. Așa cum va explica mai târziu, „ținta rușilor era limpede. Rusia sovietică, asemenea Rusiei țariste, dorea să cucerească sau să supună noi teritorii din Europa”.[247]

În viziunea lui Adenauer, șovăielile aliaților după război au permis sovieticilor să înghită o bucată mare din Germania antebelică și să instaleze guverne subordonate în Europa de Est.[248] Acest fapt a plasat Germania de Vest între două blocuri de putere cu idealuri total opuse. Trebuia să te alături uneia din părți dacă nu doreai să fii nimicit, strivit de ambele. Pentru Adenauer, neutralitatea nu fusese niciodată o opțiune, iar el dorea să se alăture părții care împărtășea viziunea sa asupra libertății politice și individuale.

În cele două zile cât au durat festivitățile organizate cu ocazia aniversării sale cu un fast demn mai degrabă de un monarh decât de un lider democratic, Adenauer a primit lideri europeni, ambasadori, lideri ai comunității evreiești din Germania de Vest, șefi de partide politice, lideri de sindicat, editori, industriași, grupuri folclorice purtând costume colorate, precum și pe adversarul lui politic, Willy Brandt. Arhiepiscopul de Köln i-a

dat binecuvântarea. Ministrul Apărării, Franz Josef Strauss, a condus o delegație de generali.[249]

Timpul a fost alocat precum rațiile sărăcăcioase: membrii familiei au beneficiat de douăzeci de minute, membrii cabinetului, de zece minute, și muritorii de rând, de câte cinci minute. Adenauer a spumegat de furie în semn de protest când presa vest-germană a afirmat, pe baza scurgerilor de informații din cadrul guvernului, că din cauza sănătății precare cea de-a optzeci și cincea aniversare a lui Adenauer se prelungise la două zile, pentru ca președintele să beneficieze de suficient timp de recuperare între vizite. Adenauer a susținut că adevărata cauză a sărbătoririi prelungite era că personalul de la protocol nu putea să îngrămădească într-o singură zi puhoiul de oameni care doreau să îl felicite pe *Der Alte*, sau „Bătrânul”, așa cum îl numeau conaționalii care țineau la el.

Sărbătorirea a fost umbrită doar de îngrijorarea lui Adenauer în ceea ce îl privea pe Kennedy. Puține chestiuni deosebiseră atât de vizibil administrația Kennedy de cele ale lui Truman și Eisenhower ca atitudinea lor față de Adenauer și Germania de Vest.

În timpul campaniei electorale, Kennedy afirmase despre Adenauer: „De fapt, necazul e că el este prea bătrân și eu sunt prea tânăr ca să ne înțelegem”.[250] Însă problema mergea dincolo de faptul că Adenauer avea aproape dublul vârstei lui Kennedy. Mai vizibile erau diferențele de caracter și de educație, oferindu-le prea puțin teren comun pe care să construiască, cu excepția confesiunii catolice pe care o împărtășeau.

Kennedy dusese o viață de bunăstare, plină de privilegii, și ca adult se înconjurase de lux și de femei frumoase. El căuta cu insistență idei și soluții noi la probleme vechi. Născut la sfârșitul secolului al XIX-lea, Adenauer crescuse în căminul auster oferit de tatăl lui, un funcționar sever, supraviețuitor al Bătăliei de la Königgrätz, cea mai mare confruntare militară înregistrată până atunci în Europa, care deschisese calea spre unificarea Germaniei. Adenauer prețuia ordinea, experiența și reflecția și nu avea încredere în Kennedy, care se baza pe fler, instinct și epatare.[251]

Preşedintele Eisenhower îl socotise pe Adenauer unul dintre cei mai mari lideri ai secolului XX, un om care se opusese instinctelor naţionaliste şi neutraliste din rândul germanilor. După părerea lui Eisenhower, Adenauer ajutase la stabilirea filozofiei şi a mijloacelor necesare pentru ca Occidentul să poată stăvili comunismul sovietic, susţinând că puterea militară sporită a acestuia trebuia să fie o condiţie preliminară pentru succesul negocierilor cu sovieticii.

Consiliul Naţional de Securitate (NSC) al lui Eisenhower a însumat admiraţia faţă de Adenauer într-un raport strict secret, înmânat echipei de tranziţie a lui Kennedy. „Principalul progres al Germaniei în 1960 a fost o creştere evidentă a încrederii în sine şi a gradului de independenţă”, susţinea Comisia de Coordonare a Operaţiunilor din cadrul NSC, care punea în practică politica externă prin toate agenţiile Statelor Unite. Raportul afirma că Germania de Vest devenise stat naţional şi nu mai era percepută de populaţia sa ca o construcţie temporară în aşteptarea unificării. În schimb, se spunea că Germania de Vest era „succesoarea Reich-ului şi cadrul esenţial pentru o viitoare Germanie reunificată”.[252]

Raportul acorda „conducerii ferm recunoscute a lui Adenauer” credit deplin pentru înfiinţarea unui stat care funcţiona atât de bine, încât până şi social-democraţii îndărătnici abandonaseră socialismul doctrinar şi apropierea de sovietici pentru a avea mai multe şanse în alegeri. Grupul lăuda economia puternică şi sănătoasă a Germaniei, moneda ei forte, reuşita în exporturi şi piaţa internă care, luate împreună, duseseră la o lipsă a forţei de muncă, deşi populaţia ei creştea.

Walter Dowling, ambasadorul Statelor Unite la Bonn, se alătura acestui entuziasm faţă de Adenauer, în propriul raport de tranziţie. „Provenită din convingerea că percepţia lui asupra adevărurilor politice a fost confirmată întru totul de evenimentele din ultimii ani, încrederea lui de sine este neştirbită. La optzeci şi cinci de ani, el încă identifică exercitarea puterii politice cu bunăstarea şi destinul poporului german. Consideră victoria în alegerile ce se vor desfăşura curând drept necesară pentru securitatea şi prosperitatea ţării”. Iată şi concluzia lui Dowling: „Adenauer îşi păstrează

influența preponderentă în centrul vieții politice, iar instinctele sale politice sunt încă extrem de vii”.[253]

Nimic din toate acestea nu a reușit să îl facă pe Kennedy să-și schimbe părerea, expusă pentru prima oară într-un articol publicat în revista *Foreign Affairs*, în toamna anului 1957, și încă răspândită și privită cu îngrijorare de apropiații lui Adenauer. În 1957, tânărul senator de Massachusetts se plânsese că administrația Eisenhower, ca și cea a lui Truman „s-a lăsat prea strâns legată de un singur guvern și partid german. Indiferent ce ar indica alegerile, epoca lui Adenauer a apus”. El credea că opoziția socialistă își dovedise loialitatea față de Occident și că Statele Unite trebuiau să se pregătească pentru tranzițiile democratice din întreaga Europă. „Statele Unite fac o greșeală vânând umbrele istoriei și ignorând conducerea și gândirea politică a generației care acum se maturizează”, scrisese Kennedy.

Consiliul Național de Securitate din administrația Eisenhower îl descrisese pe Adenauer nu ca pe o umbră a istoriei, ci ca pe un om a cărui influență crescuse doar odată cu creșterea majorității parlamentare ce rezultase după alegerile din 1957. În vreme ce Franța lui de Gaulle devenea tot mai naționalistă și mai antiamericană, NSC îl socotea pe Adenauer drept o verigă crucială atât pentru continuarea integrării europene, cât și pentru întărirea relațiilor transatlantice.[254] Pe lângă aceasta, ministrul Apărării Franz Josef Strauss urmărise cu tenacitate construirea unei armate puternice, astfel că Germania de Vest deținea cel mai mare contingent european în NATO, având 291 000 de soldați, unsprezece divizii și sisteme de armament modern.

Însă, în același timp, NSC trăgea un semnal de alarmă asupra unor tendințe care puteau periclita relația, tensiuni care puteau să se amplifice dacă legăturile personale dintre conducătorii celor două țări se erodau. Vest-germanii se săturaseră de divizarea prelungită, se afirma în raport, și începuseră să se îndoiască de faptul că se puteau baza pe angajamentul asumat de Washington. Ei se temeau că un eventual conflict între Statele Unite și Uniunea Sovietică se va desfășura pe teritoriul lor și peste cadavrele germanilor.

Alegerea lui Kennedy alimentase temerile lui Adenauer că va fi abandonat de Statele Unite, iar acestea sporiseră după moartea, în mai 1959, a prietenului său, John Foster Dulles, cel mai aprig susţinător american, secretarul de stat în administraţia Eisenhower. Adenauer reuşea să doarmă noaptea doar cu doze mari de somnifere. El i-a respins pe tinerii consilieri sclipitori ai lui Kennedy, cunoscuţi de alţii sub numele de „noii oameni de frontieră", „primadone de la Harvard", teoreticieni care „nu luptaseră niciodată pe frontul politic".[255]

Adenauer îşi dăduse seama cu durere că preşedintele Kennedy avea îndoieli în privinţa lui. Încă din 1951, când a efectuat prima sa vizită politică în Germania, tânărul congresman Kennedy a tras concluzia că liderul social-democrat Kurt Schumacher era „cea mai puternică figură politică" a Germaniei, şi nu cancelarul Adenauer.[256] Schumacher, care pierduse la mică diferenţă primele alegeri din Germania de Vest, desfăşurate cu doi ani înainte, ar fi fost dispus să accepte propunerea lui Stalin de unificare în condiţii de neutralitate şi astfel să abandoneze atât integrarea europeană mai profundă, cât şi intrarea în NATO.[257] Acheson îl socotise pe Schumacher un „tip dur şi înverşunat", hotărât să slăbească legăturile Germaniei cu Occidentul.[258] Chiar şi după moartea lui în 1952, social-democraţii lui Schumacher au continuat să se opună intrării în NATO a Germaniei de Vest, în 1955.[259]

Nu era prima oară când preşedintele Kennedy interpreta greşit Germania. Când călătorise prin Europa ca student, în 1937, după patru ani sub conducerea lui Hitler, el scrisese în jurnalul său: „M-am culcat devreme… Impresia generală pare să fie că, în viitorul apropiat, nu va izbucni alt război şi că Franţa este mult prea bine pregătită faţă de Germania. Trăinicia alianţei dintre Germania şi Italia este de asemenea îndoielnică".[260]

Sloganul de succes folosit de Adenauer în campania electorală din 1957 şi recomandarea sa către Eisenhower privind Berlinul şi sovieticii au fost identice: *Fără experimente.* Deja, campania lui Kennedy fusese un experiment de la un capăt la altul; el credea că schimbările implicite din

cadrul societății sovietice îi ofereau șansa de a duce negocieri mai fructuoase. „Trebuie să fim pregătiți să riscăm pentru a topi gheața în Războiul Rece”, a spus el atunci, sugerând o nouă abordare a rușilor, care ar fi putut pune capăt „fazei înghețate, beligerante, în prag de război… din îndelungatul Război Rece”.[261]

Adenauer considera ca fiind naive asemenea afirmații, o atitudine care se instalase după vizita lui istorică la Moscova în 1955, pentru a inaugura relații diplomatice și pentru a elibera prizonieri de război germani. Adenauer sperase că va putea aduce acasă o sută nouăzeci de mii de prizonieri de război și o sută treizeci de mii de civili germani reținuți, din cei șapte sute cincizeci de mii de oameni despre care se credea că fuseseră capturați sau răpiți și apoi întemnițați.

Nici o experiență de viață nu îl pregătise pe Adenauer pentru ofensele verbale și discuțiile încrâncenate care urmaseră. Când sovieticii l-au informat pe oaspetele lor german că mai sunt doar 9 628 de „criminali de război” în gulagurile sovietice, Adenauer a întrebat ce se întâmplase cu restul. „Unde sunt?”, explodase Hrușciov. „În pământ! În pământul rece al Rusiei!”[262]

Adenauer rămăsese cutremurat în fața unui „om care, fără îndoială, era inteligent, șiret, capabil și foarte isteț, dar, în același timp, grosolan și lipsit de scrupule… Dezlănțuindu-și nervii, a bătut cu pumnul în masă. Atunci i-am arătat și eu pumnul, pentru că doar așa înțelegea”.[263]

Hrușciov a profitat de pe urma lui Adenauer, obținând recunoașterea de facto a Germaniei de Est în schimbul a atât de puțini prizonieri de război rămași în viață.[264] Pentru prima oară, Adenauer a acceptat prezența la Moscova a doi ambasadori din cele două Germanii. Din cauza suprasolicitării și a tensiunilor din cursul acelei vizite, Adenauer a făcut o dublă pneumonie. Contesa Marion Dönhoff, corespondenta ziarului *Die Zeit*, a scris: „Libertatea a zece mii de oameni a fost cumpărată cu prețul servituții a șaptesprezece milioane”.[265] Ambasadorul Statelor Unite la Moscova, Charles Bohlen, scria: „Au negociat prizonieri pentru legalizarea divizării Germaniei”.

Cum nu reușise să uite acea confruntare tulburătoare, Adenauer se temea că președintele Kennedy va avea relații și mai tensionate cu Hrușciov, deși miza era mult mai mare. Din acest motiv, Adenauer nu reușise să își ascundă preferința sa pentru Nixon în defavoarea lui Kennedy.[266] Adenauer i-a trimis chiar lui Nixon o scrisoare în care își exprima regretele după pierderea alegerilor, spunându-i: „Îmi imaginez cum te simți acum”.[267] Sugestia era limpede: împărtășea durerea lui Nixon.

Cu toate acestea, la sărbătorirea celei de-a optzeci și cincea aniversări, Adenauer a lăsat pentru scurtă vreme deoparte astfel de preocupări și s-a bucurat de adularea admiratorilor lui.

Dimineața a început așa cum o regizase Adenauer, cu o Mesă citită de fiul lui, Paul, la Spitalul St. Elisabeth din Bonn, urmată de un dejun cu doctori și asistente medicale. Apoi a participat la slujba catolică în Rhöndorf, un sat cochet, cu case frumoase și jardiniere bine îngrijite, aflat pe malul celălalt al Rinului față de Bonn, unde el se retrăsese în 1935 pentru a se ascunde de naziști.[268] Explicația oficială privind alegerea orașului Bonn drept capitală provizorie a fost dorința de a evita ideea de permanență care ar fi fost asociată cu un oraș mare. Germanii știau totuși că alegerea îi convenise lui Adenauer și în privința stilului de viață.[269]

La Bonn, lucrurile erau așa cum îi plăceau lui – lipsite de agitație și la locul lor. Criza Berlinului, aflat la aproape 650 de kilometri depărtare, era reală, dar Adenauer vizita rareori acel oraș, ale cărui farmece prusace nu erau pe placul omului originar din ținuturile renane. El considera că Germania, ca și Galia antică, era alcătuită din trei părți, definite de băutura alcoolică preferată în fiecare. Pentru el, Prusia era Germania băutorilor de șnaps, Bavaria, țara băutorilor de bere, și Renania, țara băutorilor de vin. Dintre cele trei, Adenauer socotea că doar băutorii de vin erau suficient de lucizi pentru a-i conduce pe ceilalți.

Fereastra biroului său dădea spre copacii dezgoliți de iarnă și spre strălucirea matinală a apelor Rinului. Încăperea era decorată simplu: o pendulă mare, o pictură de Winston Churchill înfățișând un templu grecesc (un cadou personal din partea artistului) și o Madonă sculptată, datând din

secolul al XIV-lea, primită din partea cabinetului său la împlinirea vârstei de şaptezeci şi şapte de ani. Câţiva trandafiri, pe care chiar Adenauer îi îngrijea şi îi tăia, stăteau într-o vază delicată din cristal, aflată pe o comodă lucioasă din spatele mesei de lucru. Dacă nu ar fi ajuns politician, i-ar fi plăcut să fie grădinar, le spunea el prietenilor.

Sărbătorirea zilei de naştere s-a desfăşurat respectându-se aceeaşi ordine ca întotdeauna, cu excepţia îngăduinţei pe care Adenauer a arătat-o faţă de cei douăzeci şi unu de nepoţi. Aceştia se fugăreau prin Sala Cabinetului, în timp ce Heinrich Lübke, preşedintele Germaniei de Vest, lăuda caracterul ireversibil al realizărilor cancelarului. Ludwig Erhard, ministrul Economiei, a declarat că, datorită lui Adenauer, poporul german se alăturase comunităţii popoarelor libere.

În total, în cursul celor două zile festive, Adenauer a primit trei sute de oaspeţi şi o sută cincizeci de cadouri. Însă nici o vizită nu a fost mai relevantă decât aceea a primarului Berlinului, Willy Brandt, care, la vârsta de patruzeci şi şapte de ani, era adversarul lui Adenauer, dar şi opusul lui. Născut sub numele de Herbert Frahm, fiul ilegitim al unui vânzător din Lübeck, nutrise toată viaţa vederi de stânga şi fugise de frica Gestapoului în Norvegia, unde îşi schimbase numele pentru a fi în siguranţă. Când germanii au invadat Norvegia, el se mutase în Suedia şi acolo a rămas până la sfârşitul războiului.[270]

Faptul că Brandt venise să îşi prezinte omagiile demonstra stadiul înalt la care ajunsese să se desfăşoare politica în Germania de Vest. Social-democraţii ajunseseră la concluzia că platforma lor de neutralitate şi de apropiere faţă de sovietici nu îi va ajuta în alegeri. De aceea, în 1959, în cadrul conferinţei partidului de la Bad Godesberg, şi apoi din nou, în noiembrie 1960, când l-au ales pe Brandt ca lider, ei şi-au revizuit programul intern şi au îmbrăţişat ideea ca Germania de Vest să devină membră NATO.

Deplasarea social-democraţilor spre dreapta nici că putea fi mai evidentă la procesiunea prilejuită de aniversarea lui Adenauer.[271] Cu un an în urmă, la aniversarea lui Adenauer, serviciul de presă al social-

democraţilor îl acuzase de abuz de putere şi de autocratism şi cinism în exercitarea celei mai înalte funcţii în stat. Atunci, un oficial de rang mediu îi adusese câteva garoafe lui Adenauer. În acel an, îl vizita chiar Brandt însuşi, iar liderul parlamentar al SPD, Carlo Schmid, i-a adus personal un buchet cu optzeci şi cinci de trandafiri.

Totuşi, Adenauer nu avea încredere în convertirea lui Brandt sau a socialiştilor lui. Îl socotea pe Brandt drept un adversar deosebit de înşelător, datorită farmecului său personal şi a aptitudinilor sale politice remarcabile, şi pentru că reprezenta centrul mai eligibil al Partidului Social Democrat.[272] De aceea, Adenauer a aplicat una dintre maximele lui politice: l-a portretizat pe cel mai periculos rival al său ca având cel mai respingător caracter şi a pus la îndoială originea lui, dar şi sinceritatea patriotismului său. Adenauer a spus în faţa consiliului de conducere al partidului său: „Trebuie să se acorde atenţie informaţiilor despre trecutul lui Brandt". La o altă întrunire de partid, a spus: „Cine vrea să fie cancelar trebuie să aibă caracter şi un trecut curat, pentru ca poporul să aibă încredere în el".[273]

Când Brandt l-a întrebat direct dacă era cu adevărat nevoie de o concurenţă atât de ostilă, Adenauer a protestat cu falsă nevinovăţie: „Dacă aş avea ceva împotriva ta, ţi-aş spune", iar apoi a continuat să conspire împotriva lui. Unii şi-au pus întrebarea dacă, la vârsta lui, era cazul să-şi mai dorească un mandat, dar nimic nu îi insufla o energie mai tinerească decât necesitatea de a-i înfrânge pe socialişti.

Într-un interviu radiodifuzat de Anul Nou, Adenauer şi-a fixat o ţintă modestă pentru ceea ce se putea considera succes în 1961. Întrebat insistent ce ambiţii avea, Adenauer a răspuns: „Voi spune că anul 1961 va avea douăsprezece luni. Nimeni nu poate nega asta. Însă nimeni nu ştie ce se va întâmpla în aceste douăsprezece luni… Slavă Cerului că anul 1960 nu a adus nici o catastrofă pe capul nostru. Şi vrem să muncim din greu şi cu spor în 1961, ca şi până acum. Sper ca şi 1961 să fie un an lipsit de catastrofe pentru noi".

Aşadar, aceasta era aspiraţia cea mai înaltă pentru *Der Alte*: un an ferit de dezastre – care să ofere mai mult timp pentru a eroda blocul sovietic prin

politica sa de forţă şi integrarea în lumea occidentală. Adenauer era convins că, în 1961, Hruşciov îl va pune la încercare pe Kennedy şi că viitorul Germaniei se va afla în joc. La o şedinţă a cabinetului, pe care a ţinut-o în preajma zilei sale de naştere, a spus: „Va trebui să ne păstrăm cumpătul. Nimeni nu va reuşi să facă asta singur. Va trebui să depunem un efort comun”.[274]

La încheierea lungii aniversări, secretara lui, Anneliese Poppinga, a remarcat că Adenauer trebuie să se fi simţit minunat văzând atâtea manifestări de adulaţie faţă de el.

Fluturând din mână, Adenauer i-a răspuns: „Chiar aşa crezi? Un sentiment frumos? Când eşti atât de bătrân, trebuie să rezişti de unul singur. Toţi cei pe care i-am cunoscut, toţi cei la care am ţinut, cele două soţii, prietenii au murit. Nu a mai rămas nimeni. E o zi tristă”.[275]

Cât a parcurs împreună cu ea teancurile de felicitări scrise, Adenauer a vorbit de stresul care-l aştepta anul viitor: deplasări în zilele următoare la Paris, Londra şi Washington şi necesitatea de a-l descuraja pe Brandt şi de a menţine Berlinul liber. „Bătrânii sunt o povară”, a spus el. „Îi înţeleg pe cei care vorbesc atât de mult despre vârsta mea şi care vor să scape de mine. Nu te lăsa înşelată de atenţia pe care mi-au acordat-o astăzi. Majoritatea oamenilor nu ştiu cum sunt eu cu adevărat cât de sănătos am rămas. Ei cred că la cei optzeci şi cinci de ani ai mei ar trebui să umblu tremurând din toate încheieturile şi să nu mai fiu zdravăn la cap”.

Apoi a dat deoparte hârtiile, s-a ridicat şi, cu un suspin, i-a zis secretarei într-o italiană impecabilă: „*La fortuna sta sempre all’altra riva*” – „Norocul se află întotdeauna pe celălalt mal al fluviului”.

Însă chiar şi în momentele cele mai întunecate, Adenauer ştia că prospera Republică Federală Germania, datorită dinamismului de nestăvilit al economiei sale şi libertăţii de mişcare a poporului, câştiga bătălia împotriva comunismului. Indiferent ce pericole întrezărea Adenauer din cauza lipsei de experienţă a preşedintelui Kennedy sau a socialismului promovat de primarul Brandt, nici unul nu se ridica la nivelul ameninţării

existenţiale cu care se confrunta Germania de Est a lui Ulbricht: exodul refugiaţilor.

224 John F. Kennedy, „A Democrat Looks at Foreign Policy”, *Foreign Affairs,* 36, nr. 1 (octombrie 1957), 49

225 SAPMO-BArch, ZPA, J IV 2 / 2 / 743. „Stichwort Protokoll der Beratung des Politbüros am 4 Januar 1961 über ‘Die Gegenwärtige Lage und die Hauptaufgaben 1961’”, Politbüro, „Reinschriftenprotokoll Nr. 1 vom 4.1.1961”

226 Mario Frank, *Walter Ulbricht: Eine Deutsche Biographie.* Berlin: Siedler, 2001, 282

227 Konrad Adenauer, *Memoirs, 1945–1953.* Chicago: Henry Regnery, 1966, 41, 79

228 *Berliner Zeitung,* 01.01.1961

229 SAPMO-Barch, ZPA, J IV 2 / 2 / 743. „Stichwort Protokoll der Beratung des Politbüros am 4 Januar 1961 über ‘Die Gegenwärtige Lage und die Hauptaufgaben 1961’”, Politbüro, „Reinschriftenprotokoll Nr. 1 vom 4.1.1961”

230 Frank, *Walter Ulbricht,* 344–345

231 Frank, *Walter Ulbricht,* 287; Thomas Grimm, *Das Politburo Privat – Ulbricht, Honecker, Mielke & Co. aus der Sich ihrer Angestelleten.* Berlin: Aufbau-Verlag, 2004, 203; Wolfgang Weber, *DDR – 40 Jahre Stalinismus: Ein Beitrag zur Geschichte der DDR.* Essen: Arbeitpresse, 1993, 63; Catherine Epstein, *The Last Revolutionaries: German Communists and Their Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003, 20–22

232 Grimm, *Das Politbüro Privat*, 203

233 Weber, *DDR – 40 Jahre Stalinismus,* 159

234 Wolfgang Leonhard, *Child of the Revolution.* Chicago: Henry Regnery, 1958, 300, 303

235 Leonhard, *Child of the Revolution*, 312

236 Weber, *DDR – 40 Jahre Stalinismus,* 16–17

237 „Stenograma discuţiei liderilor Partidului Unităţii Socialiste din Germania W. Pieck, W. Ulbricht şi O. Grotewohl cu I.V. Stalin”, 07.04.1952, retipărită de Christian F. Ostermann, *Uprising in East Germany 1953; The Cold War, the German Question, and the First Major upheaval Behind the Iron Curtain.* Budapesta şi New York: Central European University Press, 2001, 38

238 Henning Köhler, *Adenauer: Eine politische Biographie*, Frankfurt am Main: Propyläen, 1994, 730

239 Terence Prittie, *Konrad Adenauer, 1976–1967.* Londra: Tom Stacey, 1972, 283

240 *Der Spiegel,* 11.01.1961

241 Eric Owen Smith, *The West German Economy,* New York: St. Martin’s Press, 1983, 18

242 Charles Williams, *Adenauer: The Father of the New Germany.* New York: John Wiley& Sons, 2000, 177; Hans-Peter Schwaz, *Konrad Adenauer: A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction*. Vol. 1, *From the German Empire to the Federal republic, 1876–1952*. Trad. Louise Willmot. Providence, RI: Bergahn Books, 1995, 154, 160, 357, 402, 602, 604

243 Dean Acheson, *Sketches from Life of Men I Have Known.* New York: Harper & Brothers, 1961, 169–170

244 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 108–109

245 Valentin Falin, *Politische Erinnerungen.* München: Droemer Knaur, 1993, 328

246 „Man of the Year: We Belong to the West", *Time,* 04.01.1954

247 Adenauer, *Memoirs,* 78–79

248 Adenauer, *Memoirs, 1945–1953,* 79

249 Anneliese Poppinga, *Das Wichtigste ist der Mut: Konrad Adenauer – Die letzten fünf Kantzlerjahre.* Bergis Gladbach, Germania: Gustav Lübbe, 1994, 282

250 Prittie, *Konrad Adenauer,* 283

251 Frank A. Mayer, *Aenauer and Kennedy: A Study in German-American Relations, 1959–1963.* New York: St. Martin's Press, 1996

252 DDEL, White House Office, Office of the Special Assistant for National Security Affairs (OSANSA), Records, 1952–1961, NSC, Policy Papers Subseries, Box 23, Folder NSC 5803, „US Policy Toward Germany (1)", Operations Coordination Board, Report on Germany (The Federal Republic, East Germany: NSC (5803), 02.11.1960, tipărit în FRUS, 1958–1960, vol. IX, Berlin Crisis, 1959–1960, p. 697; Adrian W. Schertz, *Die Deutschlandpolitik Kennedy und Johnsons: Unterschiedlichce Ansätze innerhalb der amerikanischen Regierung.* Köln: Böhlau, 1992, 47

253 DNSA, *The German Scene at the Turn of the Year.* Mesaj confidențial, 1122, 08.02.1961, Berlin Crisis, Item Number: BC01991

254 Eckart Conze, *Die gaullistische Herausfordderung: Die Deutsch-Französischen Beziehungen in der Amerikanischen Europolitik 1958–1963.* München: R. Oldenbourg, 1995, 91–94

255 Köhler, *Adenauer,* 1094

256 Walter Stüzle, *Kennedy und Adenauer in der Berlin-Krise 1959–1962.* Bonn şi Bad Godesberg: Neue Gesellschaft, 1973, 19–20; Mayer, *Adenauer and Kennedy*, 7; John Fitzgerald Kennedy, *A Compilation of Statements and Speeches Made During His Service in the United States Senate and House of Representatives.* Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1964, 979–980

257 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 596–603

258 Acheson, *Sketches,* 171

259 *Die Zeit,* 15.12.1955

260 JFKL, JFK Personal Papers, *Diary of European Trip*, ms. Box 1; Herbert S. Parmet, *Jack: The Struggles of John F. Kennedy.* New York: The Dial Press, 1983, 51

261 John F. Kennedy şi Allan Nevins, *The Strategy of Peace.* New York: Harper & Row, 1960, 7, 11, 12, 30; Mayer, *Adenauer and Kennedy,* 8, citând interviul său cu McGeorge Bundy, 25 august 1988, privind „veto-ul cancelarului"

262 Rolf-Dietrich Keil, *Mit Adenauer in Moskau – Erinnerungen eines Dolmetschers.* Bonn: Bouvier, 1997, 79, 95, 97

263 Anneliese Poppinga, *Meine Erinnerungen an Konrad Adenauer,* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1970, 166

264 Henry Ashby Turner, *The Two Germanies Since 1945.* New Haven, CT: Yale University Press, 1987, 87

265 Guido Knopp, *Die Gefangenen.* München, Goldmann, 2005, 370

266 Mayer, *Adenauer and Kennedy, 8,* citând pe Georg M. Schild, „John F. Kennedy and Berlin", Document prezentat la a 19-a Întrunire Anuală a Societății pentru Istoricii din domeniul Relațiilor Externe Americane, University of Virginia, Charlottesville, 17–20 iunie 1993; Kennedy şi Nevins, *The Strategy of Peace, 212–213*

267 Köhler, *Adenauer,* 1093; Stiftung Bundesklanzer-Adenauer-Haus, III, 6

268 *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* 05.01.1961

269 Williams, *Adenauer,* 340

270 Williams, *Adenauer,* 488

271 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 524; Bonner Rundschau, 06.01.1961; SPD Press Service, 04.01.1960, P / XV / 2

272 Williams, *Adenauer,* 488; Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 487

273 Köhler, *Adenauer,* 1090; Archiv für Christlich-Demokratische Politik, VIII-001-1503 / 3; Willy Brandt, *Begegnungen und Einsichter.* Hamburg: Hoffmann & Campe, 1976, 49

274 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 645

275 Poppinga, *Meine Erinnerungen an Adenauer,* 41–42, 51

Evadarea nereușită a lui Friedrich Brandt

Friedrich Brandt se ascundea în fânarul șurii când Volkspolizei, miliția populară est-germană, a năvălit pe ușa casei lui, aflată în apropiere. Brandt își cunoștea vina: se opunea colectivizării forțate a fermei pe care o deținea familia lui și care fusese proprietatea familiei Brandt și asigurase traiul ei vreme de patru generații.[276]

Soția lui Brandt plângea, iar fiul lor de treisprezece ani, Friedel, stătea într-o tăcere împietrită, în vreme ce milițienii cotrobăiau prin fiecare încăpere, aruncând pe jos conținutul sertarelor, întorcând pe dos saltelele, despicând cu cuțitul ramele fotografiilor și răsturnând corpurile de bibliotecă, în căutarea dovezilor incriminatoare. Totuși, ei aveau deja cea mai clară probă: scrisoarea pe care fermierul Brandt o trimisese cu câteva săptămâni înainte către președintele Germaniei de Est, Wilhelm Pieck.

Brandt era încredințat că Pieck, fost tâmplar de meserie, pe care îl considera un om integru și harnic, îi va apăra pe fermierii din țara sa, precum și proprietățile acestora dacă cineva îi spunea despre excesele colectivizării și costurile acesteia pentru producția agricolă:

> *Stimate președinte Wilhelm Pieck,*
>
> *Reprezentanții consiliului municipal mi-au revocat dreptul asupra fermei, în ciuda faptului că grânele și recolta mea sunt păstrate la standardele cele mai înalte, în timp ce cartofii care au fost recoltați de fermierii colectivizați, sub îndrumarea fermierului-șef Gläser, putrezesc pe câmp.*
>
> *Aș dori să știu de ce miliția mi-a confiscat toate atelajele și inventarul agricol. Mi-au luat doi cai tineri și frumoși pentru a fi sacrificați. Consider acest lucru drept un act criminal, de jaf, și vă rog*

să mă ajutați inițiind o anchetă asupra acestor evenimente cât mai curând posibil. Iar dacă acest lucru nu mai este posibil, atunci vă rog să îmi aprobați un permis de plecare ca să pot părăsi Republica Democrată Germană pentru a-mi trăi în liniște ultimii ani de viață și pentru a-mi reveni după cele suferite în această țară a nedreptății. Pentru libertate și unitate!

Friedrich Brandt

Brandt era doar unul dintre miile de est-germani care căzuseră victime eforturilor accelerate ale lui Ulbricht de a colectiviza agricultura și de a încheia naționalizarea industriei în baza planului cincinal pe anii 1956–1960. Liderul est-german executase planul stalinist cu o fermitate extremă, după ce două demersuri ale reformatorilor de a-l îndepărta de la putere fuseseră înfrânte, iar revoltele din 1953 și 1956 le arătaseră liderilor sovietici că prețul unei conduceri prea liberale a Germaniei de Est era disoluția.

În primii doi ani ai planului cincinal, se crease un număr impresionant de cooperative agricole, șase mii, care au fost cunoscute curând ca LPG, o prescurtare a numelui german foarte lung – Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft. Pentru Ulbricht, acest lucru era insuficient, deoarece aproximativ 70% dintre terenurile arabile aparțineau încă celor șapte sute cincizeci de mii de ferme particulare din țară. De aceea, în 1958 și 1959, Partidul Comunist a trimis echipe de agitatori în satele din întreaga țară, ca să îi atragă și să îi amenințe pe localnici să participe „voluntar” la colectivizare. Spre sfârșitul anului 1959, statul a stabilit cote imposibil de realizat de fermierii care rămăseseră pe cont propriu. Directoratul pentru Securitatea Statului a început apoi să îi întemnițeze pe fermierii care se opuneau colectivizării.

Brandt fusese unul dintre puținii fermieri care au opus rezistență. Cele 19 000 de LPG-uri și zeci de alte ferme de stat controlau aproximativ 90% din pământul arabil și realizau 90% din produsele agricole. Pentru Ulbricht, aceasta era o realizare remarcabilă, el reușind să diminueze cota întreprinzătorilor particulari la 9% din producția industrială totală. Cu

toate acestea, preţul plătit era că zeci de mii dintre cei mai pricepuţi mici industriaşi şi fermieri fugiseră din ţară, iar întreprinderile de stat erau conduse de indivizi care se pricepeau mai curând să-şi arate loialitatea faţă de partid decât să gestioneze eficient.

După ce au terorizat familia Brandt, miliţienii au părăsit ferma fără să fi încercat măcar să îl găsească pe suspect. Miliţienii restrânseseră posibilitatea ca Brandt sau soţia lui să călătorească sau să fugă spre Occident, reţinându-le actele de identitate, ceea ce îi lăsa aproape fără apărare într-o ţară în care se efectuau deseori verificări inopinate ale documentelor personale. Autorităţile vor reveni să-l aresteze pe domnul Brandt pentru că se opusese colectivizării şi pentru uneltire în vederea comiterii infracţiunii de Republikflucht*, altfel spus, fugă din republică, faptă pasibilă de pedeapsa cu închisoarea până la trei ani.*

De aceea, Brandt a decis să părăsească ţara în aceeaşi noapte, alăturându-se celor patru milioane de oameni care plecaseră din zona sovietică şi apoi din Germania de Est, de la sfârşitul războiului şi până în 1961. Pentru a evita posibilele verificări pe care le făcea miliţia în mijloacele de transport public, el a mers noaptea cu bicicleta, vreme de patru ore, până la locuinţa cumnatei lui din Berlinul de Est, în apropiere de trecerea de frontieră ce traversează un pod peste Canalul Teltow. Femeia s-a oferit să-l ascundă, dar, după o scurtă discuţie, Brandt a hotărât să plece în Vest, înainte ca posturile de frontieră să primească semnalmentele lui sau ca poliţia să înceapă căutările la locuinţele rudelor, a doua zi dimineaţă. Brandt avea şanse mari ca, alături de alţi mii de oameni care traversau zilnic fără probleme graniţa liberă pentru a merge la muncă, a merge în vizite sau la cumpărături, să scape fără a fi verificat.

A doua zi, după ce a aflat de la sora ei despre hotărârea soţului, doamna Brandt a decis să fugă şi ea, împreună cu fiul său. Cum pierduseră ferma, iar soţul ei ajunsese probabil în siguranţă în Vest, i-a fost uşor să se hotărască. Sora ei, cu care semăna foarte bine, i-a pus la dispoziţie documentele de identitate cu care să poată călători. Dacă era prinsă,

pentru a-și proteja sora, avea să spună că îi furase actele. Pentru ea, viața fără Friedrich nu însemna nimic.

Când a fost oprită de poliția est-germană pe același pod pe care probabil îl traversase și soțul ei, femeia s-a prăbușit la pământ și, din pricina încordării, a izbucnit în plâns. Era sigură că fusese prinsă. Însă, în acea seară, norocul a fost de partea ei. Cum hazardul guverna viețile est-germanilor, polițiștii de frontieră i-au înapoiat doamnei Brandt documentele, după ce au aruncat asupra lor o scurtă privire, și au lăsat-o să treacă.

Când a sosit cu fiul ei la tabăra de refugiați Marienfelde din Berlinul de Vest, administratorul Biroului de registratură a spus că acolo nu fusese primit nimeni cu numele sau semnalmentele soțului ei. După ce a așteptat îngrijorată vreme de trei zile, în tabără a sosit o prietenă din satul lor, care i-a spus că Friedrich Brandt fusese prins și închis înainte de a reuși să treacă frontiera. Acuzația era una pe care regimul Ulbricht o folosea frecvent: „primejduirea ordinii publice și desfășurarea de activități antisociale”. Ca o ironie, autoritățile au mai justificat închiderea lui Brandt folosindu-se de afirmația așa-zis defăimătoare din scrisoarea lui, cum că Germania de Est ar fi fost o țară a nedreptății.

Prietena din satul lor a îndemnat-o pe doamna Brandt să rămână în Occident, însă ea a protestat: „Ce să fac singură cu băiatul în Vest? Nu pot îngădui ca Friedrich să stea în închisoare acolo fără să aibă pe nimeni care să-l ajute”.

Împreună cu băiatul, ea s-a întors a doua zi acasă, sperând că va putea obține de lucru la ferma colectivă, pentru a-și întreține familia restrânsă, cât timp Friedrich era în închisoare. Scurta lor perioadă de libertate s-a transformat în ani de disperare mută, în societatea cenușie din Germania de Est, așteptând în tăcere eliberarea lui Friedrich.

Arestarea lui Friedrich Brandt a reprezentat o mică victorie pentru Ulbricht. Însă el știa că va pierde războiul mai mare al refugiaților dacă nu primea un ajutor mai substanțial din partea lui Hrușciov.

276 Erika Von Hornstein, *Flüchtlingsgeschichten: 43 Berichte aus den frühen Jahren der DDR.* Nördlingen, Germania: F. Greno, 1985

CAPITOLUL 6

ULBRICHT ȘI ADENAUER: BUTURUGA MICĂ RĂSTOARNĂ CARUL MARE

Suntem un stat care a fost creat fără să aibă o bază de materii prime și care stă cu granițele deschise în mijlocul competiției dintre două sisteme mondiale… Economia în plin avânt din Germania de Vest, aspect vizibil pentru orice cetățean al RDG, este principalul motiv pentru care aproape două milioane de oameni au părăsit republica noastră în ultimii zece ani.[277]

Walter Ulbricht, într-o scrisoare către premierul Hrușciov, 18 ianuarie 1961

Explorările pe care le-am făcut dovedesc limpede că este nevoie de puțin mai mult timp până când Kennedy își va preciza mai clar poziția privind chestiunea germană și până când va fi clar dacă guvernul

SUA dorește să obțină o rezoluție reciproc acceptabilă.[278]

Răspunsul lui Hrușciov către Ulbricht, 30 ianuarie 1961

Berlinul de Est
Miercuri, 18 ianuarie 1961

Walter Ulbricht nu mai scrisese o scrisoare de o asemenea însemnătate. Deşi era marcată *Confidenţial*, Ulbricht ştia că ceea ce se pregătea să îi trimită lui Hrușciov va circula şi pe la toţi înalţii demnitari sovietici. Separat, va transmite copii şi altor aliaţi comuniști care îi puteau sprijini presiunile suplimentare exercitate asupra liderului sovietic.

Fiecare cuvânt din scrisoarea de cincisprezece pagini a liderului est-german fusese gândit să aibă un impact maxim. La doar două luni după ultima lor întâlnire de la Moscova, Ulbricht îşi pierduse din nou încrederea că Hrușciov va reuşi să rezolve problema Berlinului. El a respins invitaţia la răbdare lansată de Hrușciov, simţind că problemele lui se agravau cu prea mare repeziciune ca să fie lăsate deoparte până când liderul sovietic putea să tatoneze terenul în relaţiile cu Kennedy.

„De la declaraţia făcută în noiembrie 1958 de tovarăşul Hrușciov, privind problema Berlinului, au trecut doi ani”[279], se plângea Ulbricht. Într-o scurtă concesie făcută lui Hrușciov, liderul est-german recunoştea că liderul sovietic folosise acea perioadă pentru a convinge mai multe ţări că „situaţia anormală din Berlinul de Vest trebuie eliminată”. Însă în cea mai mare parte a scrisorii, el argumenta de ce sosise în sfârşit momentul să se acţioneze în problema Berlinului şi cum anume ar trebui procedat. Până şi adversarii din NATO ai Moscovei, afirma Ulbricht, ştiau că negocierile pentru modificarea statutului Berlinului „sunt inevitabile”.

Condiţiile din anul următor favorizau acţiunea comuniştilor, susţinea Ulbricht, deoarece Adenauer va dori să evite un conflict aprins înainte de alegerile ce urmau să se desfăşoare în septembrie, iar Kennedy avea să

depună orice efort pentru a împiedica Âo confruntare chiar în primul său an de mandat.

Apoi Ulbricht prezenta, fără nici o sfială, ceea ce el numea „pretenţiile Republicii Democrate Germane”. Scriind mai curând ca un conducător decât ca un supus, Ulbricht enumera în amănunt ce aştepta de la Hruşciov în următorul an. Voia ca acesta să anuleze drepturile de ocupaţie ale aliaţilor în Berlinul de Vest, să reducă mai întâi numărul de militari şi apoi să retragă trupele occidentale şi să asigure îndepărtarea posturilor de radio occidentale şi a serviciilor de spionaj, cu toată influenţa lor subversivă.

Lista doleanţelor lui era lungă, atingând deopotrivă chestiuni importante şi minore. Voia să obţină de la Hruşciov transferul către Germania de Est al tuturor funcţiilor de stat din Berlin care încă erau sub incidenţa celor patru puteri, începând cu serviciile poştale şi terminând cu controlul traficului aerian. În particular, voia să deţină controlul accesului aerian spre Berlinul de Vest dinspre Germania de Vest, ceea ce i-ar fi dat posibilitatea de a anula zborurile zilnice, programate sau închiriate, care transportau zeci de mii de refugiaţi către noile lor cămine şi slujbe mai bine plătite din Germania de Vest.

Controlând însă accesul spre Berlinul de Vest, Ulbricht putea să îl limiteze şi, cu vremea, ar reuşi să erodeze viabilitatea lui de oraş occidental liber. Ulbricht ştia că sugera ceva care amintea foarte mult de Blocada Berlinului din 1948, declanşată de Stalin, dar a folosit argumentul oferit de Hruşciov, şi anume că sovieticii aveau şanse mai mari de reuşită de această dată, deoarece Moscova redusese decalajul privind superioritatea militară a Occidentului şi avea de înfruntat un adversar mai puţin hotărât în persoana lui Kennedy decât fusese cazul cu Truman.

Ulbricht cerea ca în privinţa a trei chestiuni Hruşciov să ia hotărâri imediate şi să le facă publice.

Ulbricht încerca să acţioneze conform principiului: „Buturuga mică răstoarnă carul mare”.

În primul rând, dorea ca Hruşciov să facă o declaraţie potrivit căreia Moscova va spori asistenţa economică acordată RDG-ului pentru a

demonstra Occidentului că „şantajul economic” împotriva ţării sale nu avea cum să dea roade. În al doilea rând, îl ruga pe Hruşciov să anunţe că în aprilie va avea loc o întâlnire est-germano-sovietică la nivel înalt pentru a creşte prestigiul lui Ulbricht şi al ţării sale în negocierile cu Occidentul. În cele din urmă, îi cerea liderului sovietic să convoace o întâlnire la vârf a Pactului de la Varşovia pentru mobilizarea aliaţilor Moscovei în vederea ajutorării militare şi economice a Germaniei de Est. Până în acel moment, s-a plâns Ulbricht, acele ţări fuseseră nişte simple spectatoare care nu oferiseră nici un fel de ajutor. „Deşi aceste ţări prezintă situaţia în presa lor”, scria Ulbricht, „practic, ele nu se simt părtaşe la problemele noastre”.

Ulbricht i-a amintit lui Hruşciov că sovieticii fuseseră aceia care plasaseră Germania de Est într-o asemenea postură imposibilă, din care Ulbricht trebuia acum să apere poziţia globală a Kremlinului. „Suntem un stat care a fost creat fără să aibă o bază de materii prime”, îi ţinea el o predică lui Hruşciov, „şi care stă cu graniţele deschise în mijlocul competiţiei dintre două sisteme mondiale…”

Ulbricht i se plângea lui Hruşciov că, în primii zece ani de după război, Kremlinul adusese daune uriaşe Germaniei de Est prin extragerea resurselor economice drept reparaţii de război, inclusiv retragerea completă a fabricilor, în vreme ce Statele Unite reconstruiseră Germania de Vest printr-un enorm sprijin financiar şi prin credite, în baza Planului Marshall.

Poate că reparaţiile fuseseră justificate în acele momente, îşi mai atenuase Ulbricht tonul, având în vedere suferinţele îndurate de sovietici în timpul războiului şi necesitatea ca Uniunea Sovietică să devină liderul lumii comuniste. Însă acum, afirma Ulbricht, Hruşciov trebuia să admită cât de multe daune suferise Germania de Est din cauza unor astfel de măsuri în competiţia ei cu Germania de Vest. De la încheierea războiului şi până în 1954, spunea Ulbricht, investiţiile pe cap de locuitor din Germania de Vest fuseseră duble faţă de cele din Germania de Est. „Acesta este principalul motiv pentru care am rămas atât de mult în urma Germaniei de Vest, în ceea ce priveşte productivitatea muncii şi nivelul de trai”, scria el.

Pe scurt, Ulbricht îi spunea lui Hruşciov: „Voi ne-aţi vârât în necazurile acestea şi voi aveţi cel mai mult de pierdut dacă nu supravieţuim, de aceea ajutaţi-ne să ieşim din criză”. Ulbricht şi-a sporit pretenţiile economice prezentate în luna noiembrie, pe care Hruşciov le acceptase în mare parte. „Economia în plin avânt din Germania de Vest, aspect vizibil pentru orice cetăţean al RDG, este principalul motiv pentru care aproape două milioane de oameni au părăsit republica noastră în ultimii zece ani”, spunea el, adăugând că acest lucru îngăduia Germaniei de Vest să exercite „presiuni politice constante”.[280]

Un muncitor est-german trebuia să lucreze de trei ori mai mult decât unul vest-german ca să-şi cumpere o pereche de pantofi, asta în caz că îi găsea de vânzare. Germania de Est avea opt automobile la mia de locuitori, în comparaţie cu 67 la mia de locuitori în Germania de Vest.[281] Creşterea economică de 8% citată de oficialităţile est-germane nu prezenta nicidecum situaţia reală a majorităţii cetăţenilor, întrucât cifra era umflată de exporturile masive de produse industriale către sovietici, ceea ce nu contribuia cu nimic la satisfacerea cererilor consumatorilor interni. În 1960, când venitul pe cap de locuitor în Germania de Vest era dublu faţă de cel din Germania de Est, rezultatul a fost o creştere cu 32% a refugiaţilor, de la o sută patruzeci de mii la o sută optzeci şi cinci de mii, adică cinci sute de persoane zilnic.

Din aceste motive, Ulbricht făcea apel la Hruşciov să reducă semnificativ reparaţiile est-germane către Uniunea Sovietică şi să sporească furnizarea de materii prime, semipreparate şi alimente de bază, precum carnea şi untul.[282] De asemenea, el căuta noi împrumuturi de urgenţă, iar aceasta după ce îl rugase pe Hruşciov să vândă aur pentru a ajuta Germania de Est. „Dacă nu este posibil să ni se acorde acest credit, atunci nu putem menţine nivelul de trai al populaţiei la valoarea anului 1960”, scria el. „Vom ajunge într-o situaţie atât de gravă în ceea ce priveşte aprovizionarea şi producţia, încât ne vom confrunta cu manifestările unei crize de proporţii.”

Mesajul lui Ulbricht către Hruşciov era limpede: „Dacă nu ne ajutaţi acum, cât mai repede, vă veţi confrunta cu perspectiva unei noi revolte”.

Hruşciov reuşise cu greu să supravieţuiască atentatului din 1957, care urmase intervenţiei de la Budapesta, de aceea Ulbricht ştia că liderul sovietic nu putea ignora acel avertisment.

Ulbricht combina cererile maxime cu ameninţările privind consecinţele dramatice ce s-ar fi produs dacă Hruşciov nu reuşea să acţioneze. Probabil că scrisoarea lui îi aducea jigniri liderului sovietic, dar aceasta era ultima dintre grijile lui Ulbricht. Incapacitatea lui Hruşciov de a acţiona putea aduce prăbuşirea Germaniei de Est – şi, odată cu ea, pe aceea a lui Ulbricht.

În aceeaşi zi, Ulbricht a trimis un mesaj indirect, dar imposibil de ignorat, prin intermediul puternicului inamic al lui Hruşciov: Beijingul.

Ulbricht nu a cerut aprobarea lui Hruşciov şi nici nu a anunţat în prealabil trimiterea unei misiuni la nivel înalt către capitala Chinei, condusă de Hermann Matern, membru al Biroului Politic, devotat partidului. Ţinând seama de informaţiile din interior pe care le deţinea Ulbricht privind neplăcuta dispută a lui Hruşciov cu Mao, prin momentul ales şi prin modul de executare, aceasta era o acţiune ostilă.[283]

Doar ruta inevitabilă, cu escală la Moscova, a alertat conducerea sovietică în legătură cu acea misiune. Iuri Andropov, pe vremea aceea membru în Biroul Politic, responsabil de relaţiile cu partidele socialiste, a cerut să fie informat despre acea călătorie cât delegaţia se afla pe aeroport, în aşteptare. Matern a susţinut că scopul misiunii era strict economic, iar Ulbricht ştia că Hruşciov nu putea ridica obiecţii într-un moment în care nevoile Germaniei de Est creşteau, iar Kremlinul se plângea de costurile pe care trebuia să le suporte pentru a le satisface.[284]

Însă tot ce ţinea de acea vizită, de programarea şi de regizarea ei, era politic. În China, delegaţia a fost primită de vicepremierul Chen Yi, confidentul lui Mao, legendar comandant comunist din timpul Războiului Chino-Japonez, precum şi mareşal al Armatei Populare de Eliberare. El i-a spus lui Matern că, prin problema ei cu Taiwanul, China „avea foarte multe lucruri în comun cu Germania de Est”. În ambele cazuri era vorba de zone de „ocupaţie imperialistă” ale unor ţări comuniste.[285]

Într-o provocare directă la adresa lui Hruşciov, est-germanii şi chinezii au convenit să se ajute reciproc în eforturile lor de a-şi recupera aceste teritorii. Opinia chinezilor era că Taiwanul reprezenta frontul de răsărit, iar Berlinul, frontul de vest, într-o luptă ideologică globală – iar Hruşciov, în calitate de lider comunist, dădea greş în ambele zone. În plus, Chen a promis că ţara sa va ajuta la alungarea americanilor din Berlin, deoarece situaţia de acolo afecta toate celelalte fronturi ale luptei globale duse de comunişti.[286]

Chen le-a reamintit est-germanilor că ţara sa bombardase insulele taiwaneze Quemoy şi Matsu în 1955, provocând o criză în cursul căreia comitetul şefilor de stat-major ai armatei americane din timpul administraţiei lui Eisenhower se gândise să riposteze cu armament atomic. În opinia lui, acest lucru se întâmplase nu din cauză că China dorise să sporească tensiunile internaţionale, ci mai curând pentru că Beijingul trebuise „să le arate Statelor Unite şi lumii întregi că nu ne-am înţeles asupra statutului actual [al Taiwanului]. Pe de altă parte, dorim să eliminăm impresia că SUA sunt atât de puternice încât nimeni nu îndrăzneşte să facă nimic şi cu toţii trebuie să acceptăm orice umilinţă”.

Sugestia lui era că în problema Berlinului se impunea aceeaşi hotărâre.

Căldura acestei întâlniri est-germano-chineze era în vădit contrast cu răceala care se instalase în relaţiile chino-sovietice. După întâlnirea din noiembrie cu Hruşciov, la Moscova, Ulbricht aflase ce concurenţă era între liderul sovietic şi Mao, iar el jucase deja acea carte pentru a spori sprijinul economic acordat de Moscova. Hruşciov declarase cu acea ocazie că va asigura Germaniei de Est genul de asistenţă economică pe care Mao nu o putea oferi, creând întreprinderi mixte cu est-germanii pe teritoriul Uniunii Sovietice – un lucru pe care sovieticii nu îl făcuseră cu nici un alt aliat. „Noi nu suntem China”, i-a spus el lui Ulbricht. „Nu ne temem să îi ajutăm pe germani… Nevoile RDG sunt şi nevoile noastre.”[287]

Trei luni mai târziu, chinezii deveneau o problemă din ce în ce mai mare pentru Hruşciov, în ciuda aparentului armistiţiu pe care îl negociase cu ei la întrunirea din noiembrie de la Moscova a partidelor comuniste. În

vreme ce est-germanii se aflau la Beijing în căutarea unui sprijin economic, chinezii se aflau la Tirana, încurajându-l pe liderul xenofob Enver Hoxha să rupă relaţiile cu Uniunea Sovietică. În timpul celui de-al patrulea Congres al Partidului Muncii din Albania, ţinut între 13 şi 21 februarie, comuniştii albanezi distruseseră jos în public portretele lui Hruşciov şi le înlocuiseră cu acelea ale lui Mao, Stalin şi Hoxha. Nu se mai întâmplase ca vreun lider sovietic să sufere o asemenea umilinţă pe propriul său fief.[288]

Acţiunea prin care Ulbricht exercita presiuni diplomatice sporite asupra lui Hruşciov prezenta şi riscuri.

Hruşciov, care era mult mai puternic, ar fi putut hotărî că sosise, în sfârşit, momentul să îl înlocuiască pe Ulbricht cu un lider mai obedient. Ar fi putut socoti că misiunea aceea în China depăşise limitele admisibile. Cu toate acestea, Ulbricht intuise corect că Hruşciov nu prea avea alternative. Ulbricht jucase bine acea carte.

Kremlin, Moscova
Luni, 30 ianuarie 1961

Reacţia lui Hruşciov a apărut pe masa de lucru a lui Ulbricht la douăsprezece zile după ce liderul est-german îi scrisese şi, printr-o coincidenţă, în ziua în care John F. Kennedy îşi ţinea discursul privind starea uniunii. Ţinând seama de impertinenţa cererilor lui Ulbricht, scrisoarea lui Hruşciov era uimitor de respectuoasă.[289]

Liderul sovietic îl anunţa pe Ulbricht că, în cadrul Comitetului Central, se discutase cu „atenţie” scrisoarea lui şi că liderii de la Moscova au fost de acord cu o mare parte dintre afirmaţiile făcute. Faptul că Hruşciov dezvăluise conţinutul scrisorii altor înalţi demnitari demonstra că el recunoştea gravitatea criticilor adresate de Ulbricht şi era conştient că se impunea o rezolvare rapidă. Chiar şi aşa, Hruşciov îi cerea din nou lui Ulbricht să îşi stăpânească nerăbdarea crescândă.

„În prezent, încercăm să iniţiem o discuţie amănunţită a acestor chestiuni cu Kennedy”, a scris el. „Investigaţiile pe care le-am făcut dovedesc limpede că mai este puţin timp până când Kennedy îşi va preciza

mai clar poziția privind chestiunea germană și până când va deveni limpede dacă guvernul Statelor Unite dorește să ajungă la o rezoluție reciproc acceptabilă.”

Liderul sovietic recunoștea că măsurile extreme pe care Ulbricht le sugerase în scrisoarea sa se dovedeau necesare „în acele condiții”. „Dacă nu reușim să ajungem la o înțelegere cu Kennedy, așa cum am convenit, vom alege împreună momentul punerii în aplicare a acestor măsuri.”

Ulbricht obținuse mai puțin decât ceruse, însă mai mult decât ar fi putut spera. Hrușciov avea să sporească asistența economică. Liderul sovietic avea, de asemenea, să convoace o întrunire a Pactului de la Varșovia la Berlin. Dintre toate pretențiile lui Ulbricht, Hrușciov refuzase doar întâlnirea la cel mai înalt nivel est-germano-sovietică.

Hrușciov acceptase diagnosticarea de către Ulbricht a problemei și nu respinsese pașii sugerați de acesta către o soluționare. Ulbricht se putea simți satisfăcut că pătrunsese și influențase până la cel mai înalt nivel concepția Partidului Comunist al Uniunii Sovietice privind Berlinul.

Hrușciov se străduia să câștige timp pentru a înțelege mai bine intențiile noului președinte al Statelor Unite. Cu toate acestea, Ulbricht își pregătise toate armele pentru a face un pas hotărâtor în momentul în care eforturile lui Hrușciov de a negocia o înțelegere cu Kennedy privind Berlinul ar fi eșuat. Și liderul est-german era convins că negocierile vor eșua.

Între timp, Ulbricht voia să își pună oamenii să descopere care ar fi fost soluțiile de avarie.

Casa Albă, Washington DC
Vineri, 17 februarie 1961

Norii de furtună se strângeau deja în jurul relației dintre Statele Unite și Germania de Vest, când Heinrich von Brentano di Tremezzo, ministrul de Externe, a intrat în Biroul Oval, purtând în geanta sa toate îngrijorările lui Adenauer.[290]

Vreme de mulți ani, americanii se apropiaseră de vest-germani, impresionați de felul în care aceștia îmbrățișaseră libertățile după modelul Statelor Unite. Acum însă opinia publică revenise la o părere ceva mai negativă, alimentată de prezentarea în presă a iminentului proces intentat în Israel criminalului nazist de război Adolf Eichmann, precum și de publicitatea ce se făcea bestsellerului scris de William T. Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, care prezenta o mulțime de amănunte sordide despre un trecut german ce nu era chiar atât de îndepărtat.

La începutul anului, Ministerul vest-german de Externe îl prevenise pe Adenauer: „Încă există unele resentimente și suspiciuni latente sub o pojghiță subțire, dar care sunt gata să irupă sub influența anumitor stimuli”.[291] Exasperat de dispoziția aceasta schimbătoare, ambasadorul vest-german Wilhelm Grewe a declarat față de un grup de ziariști americani la o conferință ținută la Atlantik-Brücke, o instituție creată pentru a apropia cele două țări, că aceștia trebuiau „să aleagă dacă ne consideră aliați ori o națiune de scandalagii irecuperabili”.[292]

Documentele pregătitoare primite de Kennedy în vederea întâlnirii cu Brentano îl avertizau că vizitatorul dorea să exprime temerea lui Adenauer că administrația lui ar putea trăda interesele vest-germane în problema Berlinului, în schimbul unei înțelegeri cu sovieticii. „Germanii sunt foarte conștienți că aspectele vitale ale existenței lor se află în mâinile altora”,[293] suna documentul privind poziția germanilor, semnat de secretarul de stat Dean Rusk. El îi recomanda lui Kennedy să îl asigure pe Brentano de angajamentul Statelor Unite de a apăra în continuare Berlinul de Vest și să îi împărtășească pe cât posibil intențiile sale privind posibilitatea negocierilor cu Moscova în problema Berlinului.

Totuși, având în vedere experiențele din trecut, oficialii americani nu aveau încredere în capacitatea partenerilor lor vest-germani de a păstra un secret. Serviciile americane de informații presupuneau că serviciile secrete vest-germane erau infiltrate și, deci, nu inspirau încredere. „Deși sinceritatea este de dorit, având în vedere sentimentul de nesiguranță al

germanilor”, spunea Rusk în raportul său, „guvernul german nu are un istoric prea fericit în ceea ce privește păstrarea secretelor”.

Detractorii susțineau că Brentano – un burlac de cincizeci și șapte de ani, a cărui viață se limita la cariera lui și la rafinamentele pe care le presupunea aceasta – era doar aghiotantul stilat și cultivat al ambițiosului Adenauer, iar ministrul de Externe nu se străduia să schimbe acea impresie.[294] Adenauer era hotărât să ducă propria politică externă, iar o persoană independentă nu putea păstra multă vreme slujba lui Brentano. Brentano și Adenauer se deosebeau doar prin atitudinea pe care o aveau în legătură cu menirea Germaniei în Europa. În vreme ce Brentano aparținea unei generații mai tinere, care considera Europa drept destinul firesc al Germaniei, Adenauer privea integrarea europeană mai curând ca pe un mijloc de a suprima naționalismul german.

Kennedy a început discuția, care avea să se poarte în termeni destul de rezervați, citind un text despre „aprecierea guvernului Statelor Unite pentru cooperarea și prietenia cu guvernul german, în ultimii ani”. El ținea foarte mult să aranjeze o întâlnire cu Adenauer și spera „ca toate problemele comune să fie rezolvate în mod satisfăcător”.

Willy Brandt, adversarul politic al lui Adenauer, trăsese deja sfori, astfel că avea să sosească la Washington înaintea lui, în martie, pentru o întâlnire personală cu Kennedy, o încălcare a protocolului uzual care plasa șeful unui guvern înaintea oricărui primar. Rusk sprijinise vizita lui Brandt „pentru a demonstra încă o dată lumii hotărârea noastră de a susține cu orice preț Berlinul de Vest”.[295] El dorea ca întâlnirea cu Adenauer să urmeze la cât mai scurt timp după aceea, pentru ca nu cumva să se creeze impresia că Brandt era favoritul lui Kennedy la viitoarele alegeri din Germania [de Vest], deși lucrurile stăteau invers.

Kennedy l-a asigurat pe Brentano că dacă nu menționase explicit Berlinul în discursul său inaugural sau în cel despre Starea Uniunii – subiect amplu dezbătut de presa germană – acest lucru „nu presupunea nicidecum o slăbire a interesului Statelor Unite față de problema Berlinului”.[296] El a spus că voia doar să evite să-i irite pe sovietici într-un

moment de calm relativ în oraș. Kennedy i-a spus ministrului de Externe că în lunile următoare Moscova avea probabil să reînnoiască presiunile pe această temă și dorea să audă sugestiile lui Brentano privind modul în care puteau fi contracarate „presiunile subtile” pe care era posibil să le exercite Moscova.

Brentano a spus că absența oricărei mențiuni a orașului Berlin din discursurile lui Kennedy prezenta o importanță atât de minoră, încât subiectul nici nu se numărase printre punctele de discuție pe care i le trasase Adenauer. Kennedy a fost de acord că, deocamdată, nu exista nici un motiv pentru a ridica problema Berlinului, dar a adăugat: „Mai devreme sau mai târziu, va trebui să abordăm chestiunea”. Brentano s-a încruntat, în timp ce afirma: „Liderii blocului sovietic nu pot tolera simbolul unui Berlin liber în mijlocul Zonei Roșii”. I-a spus lui Kennedy că liderii est-germani „vor face tot ce le stă în putință să stimuleze Uniunea Sovietică să acționeze cu privire la Berlin”.

Referindu-se la aspectele pozitive, Brentano a estimat că 90% din populația Berlinului de Est se opunea regimului est-german, pe care el l-a descris ca fiind al doilea sistem comunist din regiune, ca duritate, după cel din Cehoslovacia. Mesajul lui era că oamenii din ambele Germanii preferau varianta occidentală și, prin urmare, cu timpul vor sprijini unificarea.

Kennedy a sondat mai adânc. El se temea că sovieticii vor semna în mod unilateral un tratat de pace separat cu Germania de Est, iar apoi vor reduce libertatea Berlinului de Vest, menținând statu-quoul doar o perioadă scurtă de timp, pentru a liniști Occidentul.

Brentano a fost de acord că un astfel de curs era probabil, iar Kennedy l-a întrebat ce ar trebui să facă aliații NATO.

Brentano i-a prezentat lui Kennedy abordarea „în forță” pe care o preconiza cancelarul său și a spus că sovieticii vor ezita să ia măsuri drastice cu privire la Berlin dacă știau că aliații occidentali nu vor tolera așa ceva. Atâta vreme cât Kennedy rămânea ferm pe poziții, a spus el, sovieticii „ar putea continua să amenințe, dar nu vor întreprinde măsuri concrete în perioada următoare”.[297] Cu toate acestea, Brentano a fost de acord că

eşecurile înregistrate recent de Statele Unite în Congo, Laos şi America Latină au crescut şansele ca sovieticii să-l pună pe Kennedy la încercare în problema Berlinului.

Ca şi cum ar fi vrut să întărească spusele lui Brentano, Hruşciov a sporit imediat presiunile asupra lui Adenauer, la Bonn.

Cancelaria federală, Bonn
Vineri, 17 februarie 1961

Cererile presante formulate de ambasadorul Andrei Smirnov pentru a fi primit de Adenauer prevesteau rareori veşti bune.

Andrei Smirnov, trimisul lui Hruşciov la Bonn, era în mod invariabil instrumentul folosit de liderul sovietic pentru a intimida. De aceea, după ce primise solicitarea lui Smirnov pentru o întrevedere imediată, cancelarul era deja temător, socotind că momentul ales coincidea cu vizita ministrului său de Externe la Casa Albă.

De obicei, Smirnov era un diplomat fermecător şi curtenitor, care prezenta cele mai neplăcute comunicate calm şi departe de ochii publicului. O excepţie se petrecuse în luna octombrie a anului precedent, când explodase de furie auzind comentariile făcute de al doilea om în stat după Adenauer, Ludwig Erhard, în faţa unei delegaţii alcătuite din două sute de lideri africani din douăzeci şi două de state, multe dintre ele proaspăt independente. „Colonialismul a fost învins”, spusese Erhard, „dar mai rău decât colonialismul este imperialismul de model totalitar comunist”.[298]

Înainte de a ieşi val-vârtej din sală, Smirnov s-a ridicat din public şi a strigat: „Vorbiţi despre libertate, dar Germania a ucis douăzeci de milioane de oameni în ţara noastră!” Acesta a fost unul dintre puţinele exemple de exprimare făţişă a resentimentelor ruşilor faţă de germani.

De această dată, sarcina lui Smirnov era mai obişnuită. Îi adusese lui Adenauer un aide-mémoire în nouă puncte şi 2 862 de cuvinte din partea lui Hruşciov, document care va pune la dispoziţie cea mai convingătoare dovadă de până atunci, în timpul administraţiei Kennedy, că Hruşciov adoptase o atitudine de confruntare în problema Berlinului. Rapoartele

serviciilor de informaţii sovietice evidenţiau îndoielile lui Adenauer privind încrederea pe care o avea faţă de Kennedy, iar Hruşciov miza pe faptul că Adenauer ar putea să fie mai susceptibil la rugăminţile sovietice decât fusese în perioada administraţiei mai hotărâte a lui Truman sau Eisenhower.

„S-a creat o situaţie absolut anormală în Berlinul de Vest, care este folosit pentru activităţi subversive împotriva Republicii Democrate Germane, a URSS şi a altor state socialiste", afirma documentul trimis de Hruşciov, într-un limbaj clar, nediplomatic. „Acest lucru nu poate fi admis în continuare. Ori continuăm pe acest drum tot mai periculos al înrăutăţirii relaţiilor dintre ţări şi al unui conflict militar, ori încheiem un tratat de pace".[299]

Acea notă diplomatică, concepută pe tonul unei scrisori personale din partea lui Hruşciov către Adenauer, califica Berlinul drept cea mai importantă problemă în cadrul relaţiilor sovieto-germane. El critica sprijinul popular tot mai zgomotos şi mai bombastic al vest-germanilor în favoarea revizuirii acordurilor încheiate după război, prin care se cedase o treime din teritoriul celui de-al Treilea Reich Uniunii Sovietice, Poloniei şi Cehoslovaciei. „Dacă Germania are acum alte graniţe decât a avut înainte de război, ea este singura vinovată", suna scrisoarea, amintindu-i lui Adenauer că ţara sa invadase ţările vecine şi ucisese „milioane şi milioane de oameni".

Deşi acel aide-mémoire îi fusese înmânat de ambasadorul sovietic lui Adenauer, mesajul său dur se adresa în aceeaşi măsură şi lui Kennedy. Într-o manieră inconfundabilă, liderul sovietic declara că se săturase de toate tergiversările Occidentului. În primul rând, se plângea el, Statele Unite le ceruseră sovieticilor să aştepte până după alegeri pentru a discuta despre Berlin, apoi Moscova a fost rugată să aştepte până când Kennedy îşi prelua efectiv prerogativele, iar acum Moscova era invitată din nou să aştepte până după alegerile din Germania de Vest.

„Dacă cedăm în faţa acestor tendinţe", scria Hruşciov, „situaţia s-ar putea prelungi la nesfârşit."

Scrisoarea se încheia în stilul caracteristic al lui Hruşciov, printr-un amestec de rugăminţi şi ameninţări. El făcea apel la Adenauer să îşi folosească „toată influenţa personală şi vasta experienţă de om de stat” ca să asigure pacea şi securitatea europeană. Dacă situaţia devenea mai încordată, totuşi, scrisoarea îi reamintea lui Adenauer că actuala corelare a forţelor militare făcea ca Uniunea Sovietică şi prietenii săi să deţină forţa necesară pentru a se apăra.

Scrisoarea lua în derâdere apelul Germaniei de Vest la dezarmare, într-o perioadă în care Adenauer îşi dezvolta forţele armate şi dorea să deţină armament nuclear, încercând în acelaşi timp să transforme NATO în cea de-a patra putere nucleară. Hruşciov îl mustra pe Adenauer pentru afirmaţia conform căreia în apropiata campanie electorală partidul său se va concentra asupra anticomunismului. „Dacă aşa stau lucrurile”, se spunea în scrisoare, „va trebui să vă asumaţi consecinţele.”

Administraţia Kennedy se instalase de mai puţin de o lună, dar Hruşciov îşi schimbase deja modul de abordare a problemei Berlinului. În cazul în care Kennedy nu dorea să negocieze o înţelegere acceptabilă cu el, Hruşciov era hotărât să găsească alte căi pentru a obţine ceea ce dorea.

277 SAPMO-BArch, ZPA, J IV 2 / 202 / 129, 1-2. Scrisoare a lui Ulbricht către Hruşciov, 18.01.1961; SED Archives, IfGa, ZPA, J, IV, 2 / 202 / 129

278 SED Archives, IfGa, ZPA, J, IV, 2 / 202 / 129. Scrisoare a lui Ulbricht către Hruşciov, 30.01.1961, în Harrison, „Ulbricht and the Concrete ‘Rose’”, CWIHP, Working Paper nr. 5, Appendix C

279 SAPMO-Barch, ZPA, J IV 2 / 202 / 129, 9-2. Scrisoare a lui Ulbricht către Hruşciov, 18.01.1961; SED Archives, IfGa, ZPA, J, IV, 2 / 202 / 129

280 Hope M. Harrison, *Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953–1961*. Princeton NJ: Princeton University Press, 2003, 163–164; SAPMO-Barch, ZPA, J IV 2 / 202 / 129, 18.01.1961, „Möglichkeiten des taktischen Vorgehens in der Frage Friedensvertrag unde Westberlin” şi Massnahmeplan eines organisatorischen Fragen im Zusammenarbeit mit der Vorbereitung des Abschlusses eines Friedensvertrages mit der DDR und der Eibefurung einer

Friedenskonferenz", traducere în engleză în Harrison „Ulbricht and the Concrete Rose", CWIHP Working Paper, nr. 5, Appendix B

281 „West Berlin Shows Progress, Enjoys Best Year Since War", *New York Times*, 10.01.1961; „German Reds Say Production Is Up – but reported Increase Falls Short of Plan; Lags Seen in Vital Industries", *New York Times*, 10.01.1961

282 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 150

283 Donald S. Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict, 1956–1961*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962, 396

284 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 164–165; Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict;* Chen Jian, *Mao's China and the Cold War.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001; Vladislav M. Zubok, „'Look What Chaos in the Beautiful Socialist Camp!': Deng Xiaoping and the Sino-Soviet Split, 1956–1963", CWIHP-B, nr. 10 (1998), http: / / wilsoncenter.org / topics / pubs / ACF185.pdf. 152–162; Chen Jian, „Deng Jiaoping, Mao's 'Continuous Revolution', and the Path Toward the Sino-Soviet Split; A Rejoinder", CWIHP-B, nr. 10 (1998), 162–164, 165–183; Joachim Krüger, „Die Volksrepublik China in der Aussenpolitischen Strategie der DDR (1948–1989)", în Kuo Heng-yue şi Mechthild Leutner, editori, *Deutschland und China. Beiträge des Zweiten Internationalen Symposiums zur Geshichte der deutsch-chinesischen Beziehungen Berlin 1991 (*Berliner China-Studien 21), München: Minerva, 1994, 49

285 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 165. Harrison foloseşte un raport de o pagină trimis de Iuri Andropov către Comitetul Central la data de 18 ianuarie 1961, scris de I. Kabin, preşedintele secţiei germane din cadrul Departamentului pentru Relaţii cu Partidele Comuniste şi Muncitoreşti din Ţările Socialiste din cadrul C.C. al PCUS, TsKhSD, R 8978, F. 4, Op. 49, D. Partidele Muncitoreşti din Ţările Socialiste; TsKhSD, R. 8978, F. 5, Op. 49, D. 377; SAPMO-BArch, ZPA, J, IV 2 / 2 / 745

286 „Vermerk über den Antrittsbesuch Botschafter Hegens bei Ministerpräsident der VR China, Genossen Tschou En-lai am 9.6.1961", scris de Hegen, 12.06.1961, Staatsekretär Winzer, MfAA A17878, 2–3, 6

287 AVP-RF, „Zapis' besedy tovarischcha N.S: Khrushcheva s Tovarischchem V. Ul'brichtom, 30 noiabria 1960 goda", F:0742, Op. 6, Por. 4, Pap. 43, 14

288 James O'Donnell, *A Coming of Age: Albania Unde Enver Hoxha*, Boulder, CO: East European Monographs (distribuit de Columbia University Press), 1999, 52–53

289 SED Archives, IfGA, ZPA, J IV 2 / 202 / 129, Scrisoare a lui Hruşciov către Ulbricht, 30.01.1961, în Harrison, „Ulbricht and the Concrete Rose", CWIHP Working Paper nr. 5, Appendix C

290 Köhler, *Adenauer,* 1081

291 Auswärtiges Amt – Politisches Archiv (AA-PA), 3, Betreff: Political Relations of BRD with United States, 1961

292 *Boston Herald*, 13.03.1961

293 DNSA, Discuție cu ministrul de Externe von Brentano, Position Paper, Washington, 16 februarie 1961; extras din Honoré Marc Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis: A Case Study in US Decision Making*. Berlin: Berlin Verlag, 1980, 302: Anexa III: Document secret privind poziția de adoptat la vizita lui Heinrich von Brentano la Washington, 16.02.1961, cu poziția anticipată a Germaniei și poziția recomandată Statelor Unite

294 „Gentleman in politics: Heinrich von Brentano", *New York Times*, 18.02.1961

295 JFKL, Memo, Vizite ale cancelarului Adenauer și ale primarului Brandt, Confidențial, 21.02.1961, Box 117, Countries. Germany-Security. Ianuarie-iunie 1961

296 Rolf Steininger, *Der Mauerbau: Die Westmächte unde Adenauer in der Berlinkriese 1958–1963*. München: Olzog, 2001, 168; FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 5

297 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Doc. 5; JFKL, POF, Memo, Discuție cu ministrul de Externe german, 15.02.1961, Secret Box 117, Countries. German-Security. Ianuarie–iunie 1961

298 Prittie, *Konrad Adenauer*, 255–256; „West Germany: In the Master's Footsteps", *Time*, 31.10.1960

299 Prittie, *Konrad Adenauer*, 255–256; „West Germany: In the Master's Footsteps", *Time*, 31.10.1960

II

AMENINȚAREA FURTUNII

CAPITOLUL 7

PRIMĂVARĂ PENTRU HRUȘCIOV

Berlinul de Vest este ca un os în gâtul relațiilor sovieto-americane… Dacă Adenauer dorește să lupte, Berlinul de Vest ar fi locul potrivit pentru a declanșa conflictul.[300]

Premierul Hrușciov către ambasadorul SUA, Llewellyn E. Thompson Jr., 9 martie 1961

Pare din ce în ce mai plauzibil că URSS va acționa pentru a declanșa o criză a Berlinului în acest an. Toate modalitățile de acțiune sunt periculoase și lipsite de perspectivă. Inacțiunea ar fi și mai dăunătoare. Ne confruntăm cu alegerea lui Hobson[301]*. Dacă se provoacă o criză, un curs îndrăzneț și periculos ar putea fi cel mai sigur.*[302]

Fostul secretar de stat Dean Acheson, raport privind Berlinul, adresat președintelui Kennedy, 3 aprilie 1961

Novosibirsk, Siberia
Duminică, 9 martie 1961

Nikita Hruşciov se simţea rău şi era într-o dispoziţie proastă.

Faţa liderului sovietic era pământie, corpul, molatic, şi ochii îi păreau lipsiţi de viaţă – o înfăţişare care contrasta atât de flagrant cu obişnuita lui vioiciune zgomotoasă, încât i-a şocat pe ambasadorul Statelor Unite, Llewellyn „Tommy" Thompson, şi pe cei doi tovarăşi de călătorie, tânărul consilier politic american Boris Klosson, şi Anatoli Dobrînin, şeful Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului de Externe sovietic.[303]

Thompson avusese nevoie de zece zile de apeluri până reuşise să fie primit în audienţă de Hruşciov pentru a-i preda prima scrisoare personală din partea preşedintelui său, prin care se lansa mult aşteptata invitaţie la o întâlnire.[304] Chiar şi aşa, Thompson trebuise să zboare peste 2 500 de kilometri ca să îl prindă din urmă pe Hruşciov, care se găsea la Akademgorodok, uriaşul oraş al ştiinţei care fusese construit din ordinul lui, în apropiere de Novosibirsk, în Câmpia Siberiei de Vest.

Hruşciov îşi dorise să creeze în Siberia cel mai mare centru ştiinţific din lume, dar, ca multe dintre visurile lui, nici acesta nu se realizase întru totul. În acea săptămână îl concediase pe un genetician ale cărui teorii îi displăcuseră şi dăduse ordin să se reducă patru dintre cele nouă etaje care figurau în planul pentru o nouă academie, astfel ca aceasta să corespundă unei dimensiuni mai apropiate de standardele sovietice.[305] Frustrările provocate de Akademgorodok se adăugau unei liste tot mai lungi de eşecuri ale sovieticilor, care îl făceau pe liderul sovietic să îşi piardă tot mai mult încrederea.

Vizitele de lucru în regiunile agricole îl solicitaseră fizic şi emoţional pe Hruşciov, făcându-l cu atât mai conştient de neîmplinirile economice ale ţării sale. Albania îşi schimbase loialitatea, abandonând Moscova în favoarea Chinei într-o manieră publică şi eretică, schimbând îngrijorător poziţia lui Hruşciov de lider al lumii comuniste. Aliatul Moscovei din

Congo, Patrice Lumumba, fusese asasinat, lucru pentru care Hruşciov îl învinuia pe secretarul general al ONU, Dag Hammarskjöld.[306]

Lucru şi mai supărător pentru el, lumea capitalistă se dovedea mai rezistentă decât preziseseră propagandiştii săi. Decolonizarea Africii nu reuşise să submineze prea mult poziţia Occidentului în ţările în curs de dezvoltare, aşa cum îşi imaginaseră experţii săi. În ciuda eforturilor sovietice de a diviza alianţa, integrarea NATO se extindea, iar Bundeswehr-ul vest-german îşi creştea capacitatea atât de rapid, încât modifica echilibrul militar european. Atât în retorica lui, cât şi în cheltuielile privind apărarea, preşedintele Kennedy acţiona mai mult împotriva comunismului decât o făcuse Eisenhower. În plus, în fiecare lună, numărul refugiaţilor est-germani atingea noi recorduri. Dacă nu întorcea curând roata în favoarea lui, Hruşciov avea motive de temeri că la congresul partidului din octombrie va trebui să lupte din greu pentru a supravieţui.

Confruntat astfel cu o multitudine de noi provocări, Hruşciov a fost de acord să îl primească pe Thompson doar după ce ambasadorul Statelor Unite le dăduse de înţeles lui Seymour Topping, corespondentul ziarului *New York Times*, şi câtorva diplomaţi de la Moscova că liderul sovietic îl trata cu răceală tocmai într-un moment în care Kennedy încerca să îi întindă mâna.[307] Pe 3 mai, Topping anunţase conştiincios că Thompson se simţea frustrat de eforturile zadarnice de a-i transmite lui Hruşciov un mesaj crucial din partea lui Kennedy, în speranţa de a „căuta să împiedice o răcire serioasă a relaţiilor”. Topping a scris că Thompson primise un nou mandat „pentru a iniţia o serie de discuţii exploratorii privind negocieri importante asupra unei serii de diferende Est–Vest”.

Chiar şi după toate acestea, Hruşciov a acceptat cu greu să îl primească pe Thompson. Consilierul lui Hruşciov, Oleg Troianovski, văzuse speranţele mari pe care şi le pusese şeful lui în privinţa unor noi relaţii americano-sovietice „evaporându-se cu repeziciune” în cele patru luni de la alegerea lui Kennedy.[308] Puţine barometre indicau mai bine climatul relaţiilor dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică decât Troianovski, omniprezentul consilier al lui Hruşciov, care absolvise Sidwell Friends

School din Washington DC, pe când tatăl lui fusese primul ambasador sovietic la Washington, la mijlocul anilor 1930. Era un tip capabil să citeze din Marx şi să vorbească în jargonul american la fel de cursiv.

Troianovski văzuse că Hruşciov se săturase de acel joc al aşteptării practicat de Kennedy, după ce pierduse ocazia pe care o căutase pentru a ajunge la liderul american înainte ca acesta să se molipsească de ceea ce Hruşciov considera prejudecăţile antisovietice care dominau Washingtonul. La mai puţin de un an după incidentul cu avionul U-2 şi de la eşecul întâlnirii la înalt nivel de la Paris, din punct de vedere politic, Hruşciov nu-şi putea permite să rateze o altă rundă de convorbiri cu un preşedinte american. Totuşi, acesta părea a fi rezultatul cel mai probabil al oricărei asemenea întâlniri la vârf, având în vedere hotărârea lui Kennedy de a trage de timp în problema Berlinului şi de a insista asupra încheierii unui acord de interzicere a experimentelor nucleare, pe care militarii sovietici nu îl doreau. Hruşciov era deja în mare încurcătură cu conducătorii armatei din cauza reducerii efectivelor militare, iar aceştia s-ar fi opus oricăror constrângeri impuse asupra programelor nucleare sau unor inspecţii intruzive.

În drumul spre Novosibirsk, vizitele la gospodării agricole de stat alimentaseră nemulţumirile lui Hruşciov. Un nou anuar statistic sovietic arăta că Uniunea Sovietică realiza în jur de 60% din produsul naţional brut al Statelor Unite, dar asta era sigur o exagerare.[309] CIA coborâse acea cifră la 40%, iar alţi experţi estimau că economia sovietică abia dacă ajungea la 25% din producţia economiei americane. Productivitatea în agricultură era la o treime faţă de cea din Statele Unite şi scădea.

În timpul călătoriilor lui, Hruşciov văzuse tristul adevăr din spatele rapoartelor extrem de optimiste venite de la politrucii slugarnici din provincie. Agricultura sovietică era deficitară din cauza nerespectării perioadelor de însămânţare, a recoltelor proaste şi a sistemelor defectuoase de distribuţie, care lăsau deseori recoltele să putrezească pe câmp. Hruşciov spumega de furie în fiecare săptămână în faţa altor subordonaţi incompetenţi, care falsificau datele pentru a-şi ascunde nereuşitele sau îşi

recunoșteau lipsurile, dar nu reușeau să le remedieze. După ce și-a mărturisit incompetența, un secretar de partid pe nume Jolotukin, din Tambov, capitala provinciei cu același nume de pe pe râul Țna, și-a dat pantalonii jos și l-a rugat de trei ori să îl biciuiască pe Hrușciov.

„De ce vrei să-ți dai jos pantalonii și să ne arăți fundul?" se răstise Hrușciov la el. „Crezi că asta ne dă vreo satisfacție? De ce păstrăm în funcție asemenea secretari de partid?"[310]

La fiecare adunare de partid, Hrușciov le cerea subordonaților săi să obțină rezultate la fel de bune în economie și în agricultură ca și americanii și să depășească productivitatea la carne și lapte, scopuri care deveniseră idei fixe pentru el încă din 1959, când vizitase centrul Statelor Unite.[311] Când tovarășii puneau la îndoială înțelepciunea de a se compara cu imperialiștii, Hrușciov spunea că America atinsese „cea mai înaltă etapă a capitalismului", în vreme ce sovieticii abia începuseră să pună bazele pentru casa comunismului – „iar cărămizile noastre sunt producția și bunurile de larg consum".

În timp ce Hrușciov colinda întreaga țară, conștiința publică a sovieticilor privind nereușitele țării dăduse naștere unui număr mare de bancuri care se refereau la eterna problemă a hranei[312]:

Întrebare: Ce naționalitate aveau Adam și Eva?

Răspuns: Sovietică.

Întrebare: De unde știi?

Răspuns: Pentru că nici unul n-avea haine, aveau doar un măr de mâncare și se credeau în rai.

Alte bancuri îl includeau și pe noul președinte american:

Președintele John F. Kennedy ajunge în fața lui Dumnezeu și întreabă: „Spune-mi, Doamne, peste câți ani va fi fericit poporul meu?"

„Peste cincizeci de ani", îi răspunde Domnul.

Kennedy începe să plângă și pleacă.

Charles de Gaulle vine la Dumnezeu și întreabă, la rândul lui:

„Spune-mi, Doamne, peste câți ani va fi fericit poporul meu?"

„Peste o sută de ani”, îi răspunde Domnul.
De Gaulle începe să plângă şi pleacă.
Hruşciov vine dinaintea lui Dumnezeu şi îl întreabă:
„Spune-mi, Doamne, peste câţi ani va fi fericit poporul meu?”
Dumnezeu începe să plângă şi pleacă.

Indiferent cât de indispus ar fi fost la sosirea lui Thompson, Hruşciov s-a înfuriat şi mai mult după ce a citit traducerea în rusă a scrisorii lui Kennedy. Hruşciov nu a găsit în ea nici un cuvânt despre Berlin. Vorbind calm şi ostenit, Hruşciov i-a spus lui Thompson că preşedintele american trebuie să înţeleagă că el nu va renunţa niciodată la cererea de a negocia „problema germană”.[313] Cu timpul, a spus Hruşciov, el îl făcuse pe Eisenhower să priceapă că discuţiile despre Berlin nu puteau fi evitate, însă după aceea militariştii americani acţionaseră deliberat astfel ca „relaţiile să explodeze”, odată cu zborul avionului U-2.

Întrucât primise instrucţiuni să nu se lase atras într-o discuţie despre Berlin, Thompson a răspuns doar că preşedintele său „revizuia politica noastră în problema germană şi ar dori să discute cu Adenauer şi alţi aliaţi, şi abia după aceea să ajungă la o concluzie”.

Sătul de ceea ce considera a fi tactici de amânare folosite de Statele Unite şi având în vedere tratamentul disprețuitor aplicat de americani ţărilor semnatare ale Pactului de la Varşovia, Hruşciov a luat în derâdere ideea că naţiunea cea mai puternică din lume trebuia să se consulte cu altcineva înainte de a acţiona. „Berlinul de Vest este ca un os în gâtul relaţiilor sovieto-americane”, i-a spus Hruşciov lui Thompson, „şi ar cam fi timpul să îl scoatem. Dacă Adenauer doreşte să lupte, Berlinul de Vest ar fi locul potrivit pentru a declanşa conflictul”.

Deşi Kennedy încă nu era pregătit să negocieze problema Berlinului, Hruşciov şi-a expus imediat poziţia, pentru ca Thompson să o poată transmită mai departe preşedintelui său. El i-a spus lui Thompson că era gata să stipuleze în orice acord că vest-berlinezii îşi puteau menţine sistemul politic dorit, chiar dacă era vorba de capitalism. Cu toate acestea, a spus el, americanii vor trebui să-şi scoată deocamdată din agendă unificarea

Germaniei, chiar dacă, în timp, atât Statele Unite, cât și Uniunea Sovietică ar putea dori acest lucru. Renunțarea la declarațiile pe tema unificării era necesară, a spus el, dacă Uniunea Sovietică și Statele Unite doreau să semneze un tratat de încetare a războiului, prin care să se recunoască existența ambelor Germanii ca state suverane.

În ceea ce îl privea, Hrușciov l-a asigurat pe Thompson că nu va extinde imperiul sovietic spre vest, dar voia ca și Washingtonul să se abțină de la orice încercare de a lua ce era deja al sovieticilor. Vorbind cu glas calculat, menit să inducă o atmosferă de intimitate, ca între vechi prieteni, Hrușciov i-a spus lui Thompson că „dorința lui sinceră" era îmbunătățirea relațiilor cu Kennedy și împiedicarea cu orice preț a unui război nuclear. Totuși, nu putea face asta singur, a zis el.

Hrușciov îl atrăgea pe Thompson mult prea departe de ceea ce avea voie să spună. Ambasadorul american l-a prevenit pe Hrușciov să nu se aștepte la schimbări rapide în poziția Statelor Unite privind Berlinul, subliniind în continuare că, dacă acționa unilateral, va spori starea de încordare. „Dacă există ceva care să atragă o creștere masivă a cheltuielilor de înarmare ale Statelor Unite, de genul celor întâmplate în timpul Războiului din Coreea", a spus Thompson, „aceasta va fi convingerea că sovieticii încearcă să ne scoată afară din Berlin."[314]

Hrușciov a respins avertismentul lui Thompson. „De fapt, ce a atras atât de mult Occidentul spre Berlin?", a ripostat el.

Faptul că America se angajase solemn față de berlinezi, i-a răspuns Thompson, și astfel ea își investise prestigiul național în soarta lor.

Hrușciov a replicat că puterile occidentale ajunseseră la Berlin în urma capitulării Germaniei după cel de-al Doilea Război Mondial. „Să stabilim împreună un statut al Berlinului de Vest", a propus el. „Putem înregistra asta la ONU. Să organizăm o forță comună de menținere a ordinii în baza unui tratat de pace garantat de cele patru puteri sau ar putea fi staționată în Berlinul de Vest o forță simbolică a celor patru puteri." Hrușciov a spus că singura lui condiție prealabilă era ca Berlinul de Est să fie lăsat în afara

oricărui astfel de plan, întrucât, indiferent de situaţie, zona sovietică a oraşului va rămâne capitala Germaniei de Est.

Cum Berlinul nu prezenta nici o semnificaţie politică pentru Moscova, Hruşciov a repetat că va oferi Statelor Unite orice garanţii ar dori pentru a-şi păstra prestigiul şi pentru a asigura sistemul politic actual al Berlinului de Vest. Era pregătit să accepte Berlinul de Vest ca pe o insulă capitalistă în Germania de Est, a spus el, pentru că, până în 1965, Uniunea Sovietică va depăşi Germania de Vest în producţia pe cap de locuitor, iar cinci ani mai târziu va depăşi şi Statele Unite.[315] Pentru a ilustra în continuare lipsa de semnificaţie a Berlinului de Vest, Hruşciov a spus că, de vreme ce populaţia sovietică sporea în fiecare an cu 3,5 milioane, populaţia Berlinului de Vest, de numai două milioane, era o „treabă de o noapte” pentru poporul său activ din punct de vedere sexual.[316]

Pozând în avocatul diavolului, Thompson a răspuns că deşi Berlinul de Vest nu prezenta importanţă pentru sovietici, „Ulbricht manifesta un interes deosebit”, iar asta probabil că nu va sprijini garanţia lui Hruşciov privind sistemul său capitalist şi democratic.

Cu un gest disprețuitor din mână, de parcă ar fi alungat un ţânţar supărător, Hruşciov a spus că îl putea sili pe Ulbricht să aprobe orice vor hotărî el şi Kennedy.

Într-o încercare de a găsi o temă mai accesibilă decât Berlinul, Thompson a schimbat subiectul şi s-a referit la liberalizarea comerţului americano-sovietic. În acel domeniu, el avea de făcut o ofertă despre care spera că îl va mai tempera pe Hruşciov. A spus că Statele Unite sperau să ridice toate restricţiile asupra importurilor sovietice de carne de crab către SUA.

În loc să aprecieze gestul, Hruşciov şi-a exprimat nemulţumirea faţă de o hotărâre luată recent de Statele Unite de a anula, din motive de securitate naţională, vânzarea către Moscova de maşini moderne de măcinat. „URSS poate să-şi lanseze rachetele şi fără maşinăriile americane!”[317], s-a răstit el. Apoi a protestat faţă de faptul că se întârzia aprobarea pentru vânzarea unei fabrici de îngrăşăminte pe bază de uree, din cauza posibilelor aplicaţii

militare, mai precis fabricarea de armament chimic. Hruşciov a spus că acea tehnologie pentru fabricarea ureei era atât de larg răspândită, încât ţara sa cumpărase deja trei asemenea instalaţii din Olanda.

Însă îngrăşămintele chimice, indiferent de cantitate, nu erau la fel de importante pentru Hruşciov ca Berlinul, astfel că el a revenit mereu asupra subiectului, până când Thompson, forţat de împrejurări, a abordat tema. El l-a asigurat pe Hruşciov că preşedintele ştia că situaţia era nesatisfăcătoare pentru ambele părţi şi „reexamina întreaga problemă a Germaniei şi Berlinului" şi „va fi dispus să facă ceva pentru a contribui la detensionare". Thompson a repetat însă că nu putea prezenta vederile lui Kennedy decât după ce acesta se va consulta personal cu aliaţii săi – şi avea să facă asta în cursul întrevederilor din martie şi aprilie, înainte de întâlnirea lor la nivel înalt.

Hruşciov s-a plâns că preşedintele american nu înţelegea pe deplin miza Berlinului. I-a spus lui Thompson că dacă el şi Kennedy semnau un tratat prin care să pună capăt statutului postbelic al oraşului, tensiunile s-ar fi calmat în întreaga lume. Dacă ei nu reuşeau să rezolve dezacordurile legate de Berlin, trupele lor vor continua să se confrunte într-o situaţie care nu reflecta „pacea, ci armistiţiul".[318] Hruşciov a respins ideea lui Kennedy cum că tratativele de reducere a înarmării ar putea aduce încrederea necesară pentru a se aborda problema mai dificilă a Berlinului. Dimpotrivă, a spus el; doar retragerea trupelor americane şi sovietice din Germania ar crea atmosfera propice pentru reducerea înarmării.

După atâtea săptămâni în care se străduise să obţină o întâlnire cu Kennedy, Hruşciov nu se arăta acum deschis la invitaţia acestuia. A spus doar că era „înclinat să accepte" oferta lui Kennedy de a se întâlni în prima săptămână din luna mai, adică peste două luni, după vizita la Washington a premierului britanic Macmillan, şi a cancelarului german, Adenauer, dar şi după o escală pe care Kennedy o va face la Paris pentru a discuta cu de Gaulle. Kennedy propusese ca loc de întâlnire Viena sau Stockholm. Deşi prefera Viena, Hruşciov a spus că nu excludea nici Suedia. El a menţionat că ar fi util să îl cunoască pe Kennedy, remarcând că îl întâlnise doar câteva

minute în 1959, când acesta, pe atunci senator, întârziase la vizita liderului sovietic la Comisia de Relații Externe a Senatului. Fără să accepte sau să respingă invitația, Hrușciov i-a spus lui Thompson că „va fi necesar să se stabilească un motiv al întâlnirii”.

La încheierea prânzului care a urmat, Hrușciov a ridicat paharul de votcă cu piper, băutura lui preferată, și a rostit un toast nu tocmai convingător pentru Kennedy, în contrast vădit cu mesajul entuziast de Anul Nou. Hrușciov a trecut peste obișnuitele urări de sănătate: „Cum e atât de tânăr, nu are nevoie de asemenea urări”. După ce în urmă cu un an retrăsese invitația adresată lui Eisenhower de a vizita Uniunea Sovietică, a regretat că, deocamdată, nu era momentul potrivit să le ofere lui Kennedy și familiei sale ospitalitatea tradițională a țării lui.

În aceeași seară, Thompson s-a întors cu avionul pe aeroportul Vnukovo din Moscova, unde ninsese mult, iar șoferul lui l-a dus pe străzile înghețate până la ambasadă, de unde a expediat telegrafic un raport către Washington. Deși fusese numai pe drumuri vreme de optsprezece ore, simțea adrenalina în timp ce scria textul mesajului.[319]

Din câte ținea minte Thompson, fixația lui Hrușciov privind Berlinul nu fusese niciodată atât de puternică. Liderul sovietic îl convinsese că nu va mai întârzia mult până să acționeze. „Toți colegii mei din diplomație care au discutat această problemă consideră că, în absența negocierilor, Hrușciov va precipita anul acesta o criză a Berlinului”, a scris el.[320]

O săptămână mai târziu, într-o altă telegramă, Thompson și-a îndemnat superiorii să accelereze alcătuirea unui plan de rezervă pentru o acțiune sovietică în Berlin.[321] Relațiile dintre Hrușciov și administrația Kennedy erau atât de proaste, susținea ambasadorul, încât liderul sovietic ar putea crede că ar avea multe de câștigat și puține de pierdut în privința Berlinului. Thompson a adăugat totuși că Hrușciov voia încă să evite provocarea unei confruntări cu Occidentul și le va da instrucțiuni est-germanilor să nu deranjeze în nici un fel accesul militarilor aliați în oraș.

Thompson a enumerat sursele tensiunilor crescânde dintre SUA și URSS, acumulate în primele săptămâni ale administrației Kennedy:

Kremlinul nu manifesta nici un interes faţă de propunerea americană de interzicere a experimentelor nucleare; îl considera pe Kennedy mai militarist decât pe Eisenhower, din cauză că sporise bugetul pentru înarmare; era îngrijorat de pregătirile americane pentru luptele de gherilă în ţările în curs de dezvoltare; era nemulţumit de restricţiile tot mai numeroase impuse de administraţia Kennedy asupra vânzării de tehnologii sensibile către sovietici. Kremlinul era îndeosebi iritat de angajamentul personal şi public al lui Kennedy de a oferi mai mult sprijin postului de radio Europa Liberă, care se dovedea un instrument eficient în prevenirea monopolului regimurilor comuniste asupra informaţiilor. În Africa şi America de Sud, scria Thompson, confruntările prin interpuşi vor continua şi probabil se vor amplifica.

Aşternându-şi gândurile către preşedintele Kennedy despre un eventual punct central al posibilei lui întâlniri cu Hruşciov, Thompson scria: „În ceea ce îl priveşte [pe Hruşciov], discutarea problemei germane va fi principalul punct al întrevederii. La acea întâlnire sau la scurt timp după aceea, liderul sovietic va preciza care este propunerea lui în problema Berlinului”. Thompson socotea că provocarea pentru preşedinte va fi să îl convingă pe scepticul Hruşciov că Statele Unite preferă să lupte decât să abandoneze Berlinul de Vest. Pe de altă parte, doar o atitudine rigidă nu putea conduce la evitarea confruntării. Hruşciov va forţa lucrurile înainte de Congresul PCUS din octombrie, a anticipat Thompson, şi dacă proceda astfel, „asta ar putea crea posibilitatea izbucnirii unui război mondial, iar noi am fi aruncaţi aproape sigur înapoi spre relaţii tipice Războiului Rece, dar mai aspre”.

Thompson şi-a exprimat încă o dată convingerea că riscurile pe care le presupuneau discuţiile cu Hruşciov trebuiau cântărite în raport cu faptul că Statele Unite nu aveau o alternativă viabilă. În ciuda tuturor defectelor lui, spunea Thompson, din punctul nostru de vedere, Hruşciov este probabil mai bun decât oricare alt succesor la putere”. De aceea, era în interesul Americii ca Hruşciov să rămână la guvernare, deşi Thompson a admis că oamenii ambasadei ştiau mult prea puţine lucruri despre mişcările din interiorul

Kremlinului ca să ofere un sfat clar privind modul în care Kennedy putea influența luptele interne din Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

Cu o clarviziune neobișnuită, Thompson a adăugat: „Dacă ne așteptăm ca sovieticii să lase problema Berlinului așa cum este în prezent, atunci trebuie măcar să anticipăm că est-germanii vor închide granița de sector pentru a pune capăt scurgerii de refugiați prin Berlin, pe care ei sigur o consideră intolerabilă ”.[322]

Exprimându-și acea părere, Thompson a fost probabil primul diplomat american care a prezis ridicarea Zidului Berlinului.

Apoi Thompson a propus o poziție de negocieri pe care credea că sovieticii ar fi dispuși să o accepte – și care permitea Washingtonului să recâștige inițiativa. A sugerat ca președintele Kennedy să îi propună lui Hrușciov o înțelegere interimară privind Berlinul, în baza căreia cele două Germanii vor avea la dispoziție șapte ani pentru a negocia o soluție pe termen lung. În acea perioadă, și în schimbul garanției Uniunii Sovietice privind accesul aliaților în Berlinul de Vest, Statele Unite le vor da sovieticilor asigurări că Germania de Vest nu va încerca să recupereze teritoriile din est pe care le pierduse după cel de-al Doilea Război Mondial.

Prin acel acord, Thompson susținea că est-germanii puteau stopa fluxul de refugiați, lucru despre care afirma că ar fi deopotrivă în interesul americanilor și al sovieticilor, deoarece numărul tot mai mare al celor care fugeau din Berlinul de Est amenința să destabilizeze regiunea. Expunându-și planul, Thompson propunea ca măsuri menite să întărească încrederea reciprocă reducerea numărului de operațiuni secrete occidentale dirijate din Berlin și închiderea RIAS, postul american de radio care transmitea știri din Berlinul de Vest spre zona sovietică. Chiar dacă Hrușciov ar fi respins o asemenea ofertă a americanilor, Thompson susținea că oferta în sine îi va permite lui Kennedy să câștige de partea sa opinia publică și, astfel, îi va îngreuna lui Hrușciov încercarea de a acționa în mod unilateral.

Kennedy nu a fost totuși de acord cu recomandarea ambasadorului său de a urgenta lucrurile. El și fratele lui, Bobby, începuseră să creadă că Thompson căzuse victimă „clientitei”, maladie care se manifesta în cadrul

Departamentului de Stat, şi se punea prea uşor în poziţia sovieticilor. Preşedintele recunoscuse faţă de prieteni că încă nu-l putea „citi” pe Hruşciov. La urma urmelor, Eisenhower ignorase ultimatumul privind Berlinul lansat de liderul sovietic în 1958, fără să plătească un preţ prea mare. Kennedy nu înţelegea de ce acum situaţia ar fi fost mai presantă.

Cele mai strălucite minţi din cadrul serviciilor de informaţii americane i-au întărit această părere. Subcomitetul Special al Comisiei de Informaţii a Statelor Unite privind situaţia din Berlin, grupul cu cea mai mare autoritate din lumea spionajului în această problemă, a afirmat că „era improbabil ca Hruşciov să sporească în această perioadă tensiunile privind Berlinul”.[323] Ei au susţinut că Moscova îşi va spori presiunile doar dacă Hruşciov considera că, procedând astfel, îl putea forţa pe Kennedy să accepte tratativele la nivel înalt. Concluzia lor suna astfel: atâta vreme cât în cazul în care Kennedy nu părea impresionat de ameninţările sporite ale sovieticilor, Hruşciov nu va întreprinde nimic în Berlin.

Aşadar, preşedintele a decis încă o dată că Berlinul era o problemă care mai putea aştepta. Alte două chestiuni începuseră să îl preocupe. În primul rând, Dean Acheson era pe punctul de a-i prezenta preşedintelui primul său raport despre politica în privinţa Berlinului, iar acesta va oferi remediul agresiv pentru atitudinea conciliantă a lui Thompson.

Totodată, Kennedy era tot mai preocupat de o problemă care apăruse mai aproape de ţara sa. Şefii spionajului pregăteau ultimele detalii pentru invadarea Cubei de către exilaţi instruiţi şi echipaţi de CIA.

Washington DC
Luni, 3 aprilie 1961

Raportul lui Acheson, prima analiză a administraţiei în legătură cu politica privind Berlinul, a ajuns pe masa de lucru a secretarului de stat, Dean Rusk, cu o zi înainte ca premierul britanic, Harold Macmillan, să sosească la Washington.[324] În stilul său caracteristic, secretarul de stat din administraţia Truman calculase momentul predării raportului pentru a crea un impact maxim, sugerând o atitudine dură în faţa unui şir de vizitatori aliaţi.

Argumentul central al lui Acheson era că președintele Kennedy trebuia să dovedească hotărârea de a lupta pentru Berlin dacă dorea să evite dominația sovieticilor asupra Europei, iar apoi asupra Asiei și Africii. Folosindu-se de cuvinte ca de niște arme, Acheson a scris că, dacă Statele Unite „acceptau o preluare a Berlinului de către comuniști – indiferent sub ce scuză care să le salveze prestigiul și să le justifice reacția întârziată –, balanța de putere în Europa va fi evidențiată clar, iar Germania și, probabil, Franța, Italia și Beneluxul vor efectua schimbările indicate. Marea Britanie va spera să se întâmple ceva. Nu se va întâmpla”.

Acheson îl cunoștea destul de bine pe Kennedy pentru a fi convins că președintele avea încredere în judecata lui și, totodată, îi împărtășea suspiciunile față de sovietici. În perioada de tranziție, când căuta un secretar de stat, Kennedy îi ceruse sfatul vecinului său din Georgetown, Acheson. Având un grup de fotografi în fața casei, președintele ales i-a spus lui Acheson că „în ultimii ani își petrecuse atât de mult timp cunoscând oameni care să îl poată ajuta *să devină* președinte, încât descoperise că știa foarte puțini oameni care să îl poată ajuta *să fie* președinte”.[325]

Acheson l-a convins apoi pe Kennedy să renunțe la ideea de a-l numi în acea funcție pe William Fulbright, despre care a spus că „nu era un om serios și sigur, așa cum este nevoie pentru o asemenea funcție. Întotdeauna mi s-a părut că are aerul unui diletant”.[326] În schimb, l-a îndrumat pe Kennedy spre cel care a ajuns să fie ales în cele din urmă pentru acel post, Dean Rusk, omul care, în timpul administrației Truman, îl ajutase foarte mult pe Acheson să se opună atitudinii împăciuitoare și să lupte împotriva comunismului în Asia ca secretar de stat adjunct pentru relațiile cu Orientul Îndepărtat. În ceea ce privea alte funcții în cabinet sau în diplomație, Acheson a binecuvântat câteva nume și a torpilat altele, practicând la Washingyon sportul sângeros care îl încânta atât de mult. De asemenea, a refuzat oferta lui Kennedy de a deveni ambasador la NATO, spunând că prefera să își păstreze firma de avocatură și profitul pe care i-l aducea, fără să suporte „toate regulile care mi se vor impune”.

Acestea fiind spuse, Acheson s-a arătat încântat să-şi restabilească influenţa în cadrul guvernului prin contribuţia esenţială la stabilirea a două dintre priorităţile Americii: viitorul NATO şi problemele înrudite referitoare la folosirea armelor nucleare şi apărarea Berlinului. Statutul lui Acheson în istorie era deja bine definit prin prisma rolului lui esenţial în crearea Fondului Monetar Internaţional a Băncii Mondiale şi a Planului Marshall. El fusese principalul artizan al NATO – desfiinţând aversiunea Americii faţă de alianţele complicate – şi, împreună cu George Marshall, concepuse Doctrina Truman din 1947, care a trasat direcţia SUA ca „lider al lumii libere", având drept misiune globală lupta împotriva comunismului şi sprijinirea democraţiei. Şi totuşi, convocarea pe scena politică de către Kennedy era pentru Acheson o confirmare măgulitoare că aptitudinile lui rămăseseră relevante şi dorite.

Chiar şi la aproape şaizeci şi şapte de ani, Acheson era o prezenţă captivantă. Îmbrăcat impecabil şi foarte bine informat, îi plăcea să le spună prietenilor că îi lipsea îndoiala de sine care îi marca pe atât de mulţi dintre adversarii lui. Cu nelipsitul joben, zâmbetul maliţios, ochii de un albastru oţelit şi o mustaţă răsucită, ar fi fost destul de uşor remarcat. Totuşi, la un metru şi optzeci de centimetri, cât avea, el sărea în ochi datorită staturii zvelte şi a picioarelor lungi. Iute la minte şi intolerant faţă de proşti, Acheson şi-a redactat noul studiu despre Berlin astfel încât să-i reflecte hotărârea de a dejuca planurile sovieticilor şi de a-i întrece, prin care se remarcase întreaga sa carieră politică.[327] Această determinare contribuise la formarea unei legături atât de strânse şi de curioase între Acheson şi preşedintele Truman – fiul unui preot al Bisericii Episcopaliene, băutor de Martini şi educat la Yale şi politicianul născut în Vestul Mijlociu, fără diplomă de colegiu şi care spunea mereu verde-n faţă ce gândea.

La scurtă vreme după alegerea lui Kennedy, Acheson l-a dojenit în glumă pe Truman într-o scrisoare în care aborda îngrijorarea fostului preşedinte în legătură cu confesiunea catolică a lui Kennedy. „Chiar vă pasă că Jack e catolic?", îl întrebase el pe Truman care, oarecum disprețuitor, îl numea pe Kennedy „tânărul acela". Acheson i-a spus lui Truman că nu îi

păsase că de Gaulle și Adenauer erau catolici. „Pe de altă parte”, a adăugat Acheson cu subînțeles, „eu nici nu cred că e un foarte bun catolic.”[328]

Din februarie, de când Kennedy îl angajase, Acheson a analizat intens toate opțiunile pentru situațiile neprevăzute ce puteau apărea în problema Berlinului. Era de acord cu Thompson că în cursul acelui an calendaristic era posibilă o confruntare, dar în legătură cu alte aspecte nu s-au pus de acord. El i-a recomandat președintelui să dea dovadă de mai multă forță și să abandoneze orice speranță privind o soluție negociată care să poată îmbunătăți statu-quoul. „Toate modalitățile de acțiune sunt periculoase și lipsite de perspectivă”, a spus el. „Inacțiunea ar fi și mai dăunătoare. Ne confruntăm cu alegerea lui Hobson. Dacă se provoacă o criză, un curs îndrăzneț și periculos ar putea fi cel mai sigur.”

Eisenhower respinsese sfatul lui Acheson, care la vremea respectivă fusese dat din afara guvernului, de a reacționa mai ferm față de acțiunile repetate ale Moscovei – menite să pună la încercare angajamentul SUA față de Europa și de Berlin – printr-o sporire vizibilă a efectivelor militare. Acheson spera să aibă o influență mai mare asupra lui Kennedy. Deja și-i apropiase pe Rusk și Bundy și îi putea socoti drept aliați și pe ceilalți doi oficiali extrem de influenți ai administrației, care se ocupau de problemele Berlinului, Paul Nitze, de la Pentagon, și Foy Hohler, de la Departamentul de Stat.

Mai controversată era afirmația făcută de Acheson în raport, potrivit căreia amenințarea unui război nuclear general nu ar mai fi fost suficientă pentru a-l descuraja pe Hrușciov în problema Berlinului – asta dacă a fost vreodată. Acheson susținea că rezerva lui Hrușciov de a acționa până atunci pornea mai mult din dorința sa de a evita o rupere a relațiilor cu Occidentul decât din convingerea că Statele Unite ar risca un război atomic pentru a apăra Berlinul. Drept urmare, Acheson îi recomanda lui Kennedy o concentrare semnificativă a forțelor convenționale în Europa și, în același timp, îl sfătuia să îi convingă pe aliați, îndeosebi pe vest-germani, „să convină dinainte că vor lupta pentru Berlin”.

Acheson a alcătuit pentru Kennedy o listă cu cele cinci obiective principale ale lui Hruşciov cu privire la Berlin, aşa cum le vedea el.

1. Stabilizarea regimului est-german şi pregătirea pentru câştigarea, într-un final, a recunoaşterii pe plan internaţional.
2. Legalizarea frontierelor estice ale Germaniei.
3. Neutralizarea Berlinului de Vest, ca prim pas, şi pregătirea în final pentru ocuparea lui de către Republica Democrată Germană.
4. Slăbirea, dacă nu chiar destrămarea, Alianţei Nord-Atlantice.
5. Discreditarea Statelor Unite sau cel puţin o gravă subminare a prestigiului acestora.[329]

Punându-se de acord cu Adenauer, Acheson era convins că problema Berlinului nu se putea soluţiona decât prin unificare, iar acea unificare nu se putea realiza decât într-un viitor îndepărtat şi printr-o desfăşurare impresionantă de forţe din partea Occidentului. Drept urmare, în acele momente, Kennedy nu putea ajunge la un acord cu Moscova în problema Berlinului, pentru că un acord ar fi făcut Occidentul mai vulnerabil, astfel că discuţiile nu-şi aveau rostul.

Berlinul era „cheia poziţiei de putere în Europa”, susţinea Acheson, şi astfel dorinţa de a-l apăra era esenţială pentru ţinerea în şah a Kremlinului în alte părţi ale lumii. Indiferent de direcţia pe care ar fi adoptat-o Kennedy, Acheson îl sfătuia să „stabilească rapid motivele de luptă în problema Berlinului” şi să îi facă pe aliaţii Statelor Unite să fie de acord cu respectivele criterii.

Şi ultima recomandare a lui Acheson pentru Kennedy: „Deocamdată, trebuie să ne mulţumim cu menţinerea statu-quoului în Berlin. Nu ne putem aştepta ca Hruşciov să accepte mai puţin de atât – şi nici noi nu trebuie să acceptăm mai puţin”.

Raportul lui revoluţionar se concentra apoi asupra celor mai adecvate mijloace militare – care să fie în limitele capacităţii americanilor – de a-l descuraja pe Hruşciov. Ameninţarea cu un atac nuclear fusese multă vreme asul din mânecă deţinut de americani, însă, în erezia lui, Acheson afirma că

aceasta nu mai reprezenta o capacitate reală, deoarece era „cât se poate de evident” pentru sovietici că Washingtonul nu va risca viețile a milioane de americani pentru Berlin. Acheson a remarcat că unii lideri militari recomandau ca alternativă „folosirea limitată a mijloacelor nucleare – adică, aruncarea unei singure bombe pe undeva”.

Acheson a respins ideea imediat cum a lansat-o: „Dacă arunci o bombă, asta nu înseamnă să amenințI că vei arunca acea bombă – pentru că deja ai aruncat-o – și imediat ce ai făcut asta, dai de înțeles fie că vei mai arunca și altele, fie că inviți partea adversă să arunce și ea o bombă drept răspuns”. Lui Acheson, acest lucru i se părea „iresponsabil, un pas necugetat în problema Berlinului”.

Prin urmare, Acheson a pregătit pentru Kennedy o propunere care să arate că hotărârea Occidentului era fără echivoc. Voia ca președintele să mărească substanțial forțele convenționale din Germania de Vest, astfel încât sovieticii să vadă mai clar angajamentul Statelor Unite de a apăra Berlinul – o propunere care contrasta vădit cu ideea lui Thompson de a se adopta un moratoriu de șapte ani, perioadă în cursul căreia cele două Germanii să își rezolve diferendele prin negocieri. Prin această sporire a efectivelor, a spus el, „vom fi făcut un angajament prea mare ca să mai dăm înapoi în vreun fel – iar dacă ar fi ca vreuna dintre părți să facă un pas înapoi, aceea să fie partea sovietică”.

Acheson a recunoscut că reducerea așteptărilor SUA de disuasiune nucleară prezenta riscuri, dar a adăugat că „era singura modalitate de a arăta că vorbim serios, fără a întreprinde însă nimic nesăbuit”.[330] El a propus să nu fie sporite forțele militare din Berlin, unde ar fi fost blocate și nu ar fi slujit la nimic, ci să fie aduse trei sau mai multe divizii în altă parte a Germaniei [de Vest]. El voia să crească efectivele americane până la șase divizii și să asigure mijloace mai numeroase de transport pentru ca toți acei soldați să ajungă foarte repede la Berlin, în caz de urgență.

Secretarul Apărării, McNamara, a acceptat raportul lui Acheson. Kennedy l-a luat destul de mult în serios, astfel că l-a folosit ca bază pentru a cere Pentagonului o reexaminare a modului în care se putea sparge orice

nouă blocadă a Berlinului. Acheson știa totuși că o mare parte dintre susținători se vor opune părerilor lui, și anume aliații SUA. Franța și Germania de Vest vor protesta împotriva oricărei slăbiri a disuasiunii nucleare, despre care ele credeau că asigura angajamentul pe termen lung al Statelor Unite de a le apăra. Iar britanicii doreau să se pună un accent mai mare pe negocierile cu sovieticii, o cale căreia Acheson i se opunea. Întrucât aliații nici măcar nu se puteau pune de acord asupra celei mai bune modalități de a apăra Berlinul, Acheson l-a sfătuit pe Kennedy să decidă unilateral și să le prezinte situația aliaților ca pe un fapt împlinit.[331]

Înainte de întâlnirea cu Macmillan, Bundy i-a prezentat de urgență raportul prietenului său Acheson, pe care l-a calificat ca fiind „de înaltă clasă". El l-a sfătuit pe Kennedy să se asigure că oaspeții britanici, recunoscuți pentru faptul că erau „sensibili" la problema Berlinului, înțelegeau că el era hotărât să nu cedeze. Rusk a întărit părerea lui Acheson, spunând că discuțiile referitoare la Berlin eșuaseră în trecut și nu exista nici un motiv să se creadă că acum avea șanse mai mari de reușită.

Aproape peste noapte, Acheson preluase inițiativa în problema Berlinului, completând un gol al administrației. Inspirat de acest lucru, Bundy, consilierul pe probleme de securitate națională, l-a sfătuit pe Kennedy să analizeze politicos orice plan „visat de Londra, dar în schimb să insistăm pentru a obține un angajament ferm din partea britanicilor, la momentul adevărului".

Biroul Oval, Casa Albă, Washington DC
Miercuri, 5 aprilie 1961

Premierul britanic a rămas surprins când Kennedy a făcut semn din cap către Acheson și l-a invitat să explice de ce, referitor la sovietici și la Berlin, el credea că era mai probabilă o confruntare decât găsirea unei soluții acceptabile de compromis.[332] Președintele era înconjurat de echipa lui cea mai bună în domeniul securității naționale, precum și de ambasadorul american la Londra, David Bruce. Între alții, Macmillan îl adusese pe secretarul pentru relații externe, Sir Alec Douglas-Home. În continuare, toți

s-au întors spre Acheson, iar unul dintre cei mai pitoreşti actori de pe scena diplomatică internaţională a oferit o reprezentaţie care i-a neliniştit pe britanici.

Kennedy nu a spus dacă împărtăşea părerile intransigente ale lui Acheson, deşi Macmillan trebuia să presupună că da. Acheson a prefaţat discuţia cu scuza că nu apucase să tragă concluzii definitive în raportul său privind Berlinul, dar apoi a prezentat vehement ceea ce hotărâse. Kennedy a ascultat fără să facă nici un comentariu.

Macmillan şi Acheson aveau aproape aceeaşi vârstă, iar ţinuta, purtarea elegantă şi stilată, precum şi originea anglo-canadiană a lui Acheson ar fi sugerat în orice alt context o compatibilitate între cei doi. Însă cei doi aveau păreri diametral opuse în ceea ce privea modul de a trata cu sovieticii. Macmillan nu îşi pierduse deloc din entuziasmul pe care îl manifesta faţă de acest gen de discuţii la înalt nivel cu Moscova, în vreme ce Acheson spusese convins că asemenea tratative nu aveau nici o valoare, iar asta încă din 1947, la o sesiune executivă a Comisiei de Relaţii Externe, când afirmase: „Cred că este o greşeală să credem că putem oricând să ne aşezăm la masă cu sovieticii pentru a rezolva anumite probleme”.[333]

Acheson a enumerat aşa-numitele „semipremise”:

1. Nu exista o soluţie satisfăcătoare a problemei Berlinului în afara unei rezoluţii mai largi a divizării Germaniei. Şi o asemenea soluţie nu părea foarte apropiată.
2. Era posibil ca sovieticii să forţeze problema Berlinului în cursul acelui an calendaristic.
3. Nu exista o soluţie negociabilă pe care Acheson să o poată imagina şi care să pună Occidentul într-o poziţie mai favorabilă privind Berlinul decât aceea în care se afla în acel moment.

De aceea, a spus el, „trebuie să acceptăm problema şi să ne pregătim pentru diverse eventualităţi. Berlinul este de o importanţă capitală. Tocmai de aceea insistă sovieticii atât de mult. Dacă Occidentul dă greş, Germania se va desprinde din alianţă”.

Preşedintele nu a întrerupt prezentarea lui Acheson şi, din această cauză, nimeni nu a intervenit. Acheson a spus că negocierile şi alte soluţii paşnice, despre care toţi cei prezenţi ştiau că sunt preferate de britanici, erau insuficiente. Trebuia să se dea o replică militară, a susţinut Acheson, dar care era aceasta şi în ce condiţii?

Macmillan şi lordul Home şi-au ascuns stupefacţia. Ei tocmai fuseseră în vizită la Paris, unde îl ascultaseră pe de Gaulle – care se străduia să îl atragă pe Adenauer să accepte viziunea gaullistă despre Europa, ce îi excludea permanent pe britanici – opunându-se şi el vehement discuţiilor cu sovieticii în chestiunea Berlinului. Britanicii nu doreau să audă acelaşi lucru de la Kennedy.

La şaizeci şi şapte de ani, Macmillan ajunsese să fie tot mai convins că majoritatea aspiraţiilor mondiale ale Londrei depindeau de capacitatea lui de a influenţa Washingtonul. Iar asta depindea de cum se înţelegea cu noul preşedinte american. Pasionat de istorie, Macmillan ajunsese să creadă că americanii reprezentau „noul Imperiu Roman, iar noi, britanicii, ca şi grecii antici, trebuie să-i învăţăm cum să facă asta… Putem cel mult să năzuim să îi civilizăm şi, câteodată, să îi influenţăm”.[334] Însă cum obţinea el consimţământul lui Kennedy de a acţiona ca Roma faţă de Grecia lui Macmillan?

După prăbuşirea politică a prim-ministrului Anthony Eden, în urma crizei Suezului, succesorul acestuia, Macmillan, mizase mult pe reconstruirea „relaţiei speciale” cu Statele Unite, prin prietenia cu preşedintele Eisenhower, consolidată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Macmillan jucase un rol crucial în calitate de „mijlocitor cinstit”, convingându-l pe preşedintele Eisenhower să discute cu Hruşciov despre viitorul Berlinului în cadrul unor întâlniri la vârf, şi considera eşecul summitului de la Paris drept o înfrângere personală. El îl rugase în zadar pe Hruşciov să nu abandoneze discuţiile.

În acest context, Macmillan strânsese cât de multe informaţii posibil despre Kennedy, pentru a putea schiţa mai bine o modalitate de abordare a unui om care era cu douăzeci şi patru de ani mai tânăr decât el. Macmillan

îşi exprimase faţă de Henry Brandon, editorialistul şi prietenul său, îngrijorarea că nu va reuşi niciodată să reconstituie legătura unică pe care o avusese cu Eisenhower, un coleg de generaţie, cu care împărtăşise experienţele cumplite ale războiului. „Iar acum îl avem pe acest tânăr irlandez încrezut”, spusese el.[335]

John Hay „Jock” Whitney, ambasadorul lui Eisenhower la Londra, îl prevenise pe Macmillan că John Kennedy era „încăpăţânat, sensibil, nemilos şi extrem de pasionat de sex”.[336] Cu toate acestea, diferenţele comportamentale vor ieşi la suprafaţă doar multe luni mai târziu, când Kennedy îl va şoca pe puritanul şi monogamul scoţian cu o întrebare impertinentă: „La tine cum e, Harold? Că eu dacă nu am nici o femeie vreme de trei zile, mă aleg cu o durere cumplită de cap…”[337]

Mai mult decât diferenţele de vârstă şi de caracter, pe Macmillan îl preocupa posibilitatea ca preşedintele să fie influenţat de tatăl lui, care nutrea păreri profund anticomuniste şi izolaţioniste. Probabil cel mai puţin agreat ambasador american la Curtea din St. James, Joseph Kennedy, îl prevenise pe preşedintele Roosevelt să nu facă excese în ceea ce privea sprijinul american pentru Marea Britanie împotriva lui Hitler, pentru ca apoi să „plătească toate oalele sparte într-un război în care aliaţii se aşteaptă să fie înfrânţi”.[338] Aşadar, Macmillan s-a simţit uşurat să afle că eroul lui Kennedy era intervenţionistul Churchill – un aspect pe care îl aveau în comun.

Pentru a influenţa în continuare gândirea lui Kennedy, în timpul tranziţiei, Macmillan îi scrisese preşedintelui ales o scrisoare prin care îi propunea „Marele Plan” pentru viitor. După ce îşi crease o legătură strânsă cu Eisenhower pe baza amintirilor comune despre război, Macmillan hotărâse în ziua alegerii lui Kennedy că îşi va fundamenta abordarea noului preşedinte pe intelect. De aceea, a dorit să se prezinte „drept un om care, deşi ajuns la o vârstă înaintată, avea gânduri proaspete şi tinereşti”.[339]

Scris cu o pricepere de editor, mesajul lui Macmillan făcea apel la orgoliul lui Kennedy, citând din scrierile anterioare ale preşedintelui, după care schiţa o eră periculoasă, în care „lumea liberă” – Statele Unite, Marea

Britanie și Europa – puteau stăvili atracția crescută către comunism doar prin continua dezvoltare a bunăstării economice și prin scopuri comune. Așadar, el avea în vedere o coordonare transatlantică mai strânsă pentru crearea de politici comune, economice și monetare, care erau mai importante decât alianțele militare și politice.

De când scrisese acea scrisoare, Macmillan nu primise prea mult sprijin pentru „Marele Plan", în cadrul vizitelor pregătitoare făcute aliaților. La Paris, de Gaulle aprecia vederile lui Macmillan, dar se opunea cu îndărătnicie prezenței Marii Britanii în Piața Comună.[340] Când s-au întâlnit la Londra, prim-ministrul britanic a găsit și mai puțin sprijin din partea lui Adenauer. Macmillan a tras concluzia că înfloritoarea Germanie de Vest devenise prea „bogată și egoistă" pentru a-i înțelege propunerea.[341] Înainte de întâlnirea de la Casa Albă cu Macmillan, Kennedy a descoperit că uitase unde pusese exemplarul său din „Marele Plan".[342] A fost nevoie de căutări asidue în toată Casa Albă, până când documentul a fost descoperit în camera Carolinei, fiica lui de trei ani.

În ciuda temerilor inițiale manifestate de Macmillan, el și Kennedy începuseră să se apropie mult chiar înainte de întâlnirea lor de la Washington, mai devreme decât anticipase premierul britanic, rezultat al inteligenței, educației și spiritului amândurora – dar și al eforturilor depuse de Macmillan. Totodată, erau rude prin alianță: Kathleen, sora lui Kennedy, se căsătorise cu nepotul lui Macmillan. Ca și Kennedy, Macmillan cunoscuse bunăstarea prin naștere și se bucurase astfel de o gândire independentă și de un spirit excentric. Prim-ministrul era elegant și avea un metru optzeci înălțime; etala un zâmbet perfect britanic pe sub mustața groasă. Purta costume lucrate la comandă, cu aceeași naturalețe cu care își etala inteligența. Macmillan aprecia accentul pe care îl punea Kennedy pe temeritate în cartea sa, *Profiles in Courage*, deoarece și el fusese rănit de trei ori în Primul Război Mondial. În timp ce aștepta să fie salvat după Bătălia de pe Somme, având un glonț înfipt în pelvis, citise din Eschil, în greaca veche.

Spre ușurarea lui Macmillan, el și Kennedy stabiliseră o relație cordială în urmă cu zece zile, când președintele îi lansase în ultimul moment o invitație la Key West, în Florida, pentru a face schimb de idei privind modul de abordare a crizei ce se desfășura în Laos.[343] Kennedy ascultase răbdător sfatul lui Macmillan de a evita o intervenție militară în Laos, iar prim-ministrul s-a simțit încurajat văzând cum îi stăpânea președintele pe generalii din jurul lui – în loc să fie dominat de ei. Macmillan fusese sedus de „farmecul extraordinar al lui Kennedy și de stilul său deschis. Cum atât de mulți americani sunt plictisitori, aceasta este o schimbare binevenită”.[344]

Însă acel început promițător de la Key West i-a făcut pe Macmillan și pe lordul Home să fie și mai îngrijorați în privința militantismului aparent al lui Kennedy față de sovietici, așa cum era această noțiune exprimată și încurajată de Acheson.[345]

Când se gândea cum să apere Berlinul, Acheson spunea că britanicii ar trebui să se concentreze asupra a trei alternative militare: în aer, la sol și nucleară. Având în vedere că soluția nucleară era „necugetată și neplauzibilă”, Acheson a vorbit cu precădere despre celelalte două. A respins o reacție pe calea aerului, întrucât „rachetele sol-aer ale sovieticilor au ajuns până acolo încât nici un aparat de zbor nu ar supraviețui. Așadar, nu se poate folosi calea aeriană. Rușii ar doborî toate avioanele cu rachetele lor”.

Acheson insista asupra ideii sale că Statele Unite și aliații săi aveau doar un răspuns credibil și posibil în cazul unei confruntări pe tema Berlinului, iar aceasta era o ofensivă terestră convențională, pentru „a le arăta rușilor că nu avea nici un rost să împiedice un efort masiv al Occidentului”. Pentru a reuși acest lucru, era nevoie de o concentrare a efectivelor, a spus Acheson. El a enumerat pe scurt contramăsurile militare posibile în cazul unei blocade a Berlinului, inclusiv desfășurarea unei divizii pe autobahn pentru a redeschide prin forță accesul spre Berlin.[346] Rămânând blocat, spunea Acheson, Occidentul își va da seama cum stăteau lucrurile și putea să se reînarmeze și să mobilizeze aliații, așa cum făcuse în timpul Războiului din Coreea.

Kennedy i-a spus lui Macmillan, care, ridicând din sprânceană şi privind pieziş, îşi trădase scepticismul, că încă nu acceptase pe deplin părerile lui Acheson. Spunând acestea, el a fost de acord cu noul său consilier că planul de rezervă încă nu era „suficient de serios", având în vedere probabilitatea crescândă a unei confruntări de un fel sau altul.

Macmillan şi-a concentrat criticile împotriva soluţiei propuse de Acheson în cazul unei blocade a Berlinului, şi anume aceea de a trimite pe autobahn o divizie, întrucât aceasta „ar fi un corp de armată foarte vulnerabil dacă s-ar deplasa pe un front atât de îngust". Divizia ar fi trebuit desfăşurată dincolo de autobahn dacă apăreau probleme, a spus el, ceea ce ar ridica o sumedenie de dificultăţi. Presat de Kennedy, el a fost totuşi de acord cu părerea lui Acheson potrivit căreia intervenţia aeriană în cazul Berlinului nu s-ar putea repeta din cauza creşterii capacităţii antiaeriene sovietice.

Oficialii americani şi britanici au trecut apoi rapid în revistă ce noi planuri militare şi de instruire se impun în vederea unei pregătiri mai intense pentru situaţii neprevăzute în Berlin. Secretarul de stat Rusk a salutat planificarea bilaterală americano-britanică, dar a sugerat că vest-germanii, cu capacităţile lor militare sporite şi cu dorinţa lor de a contribui la apărarea Berlinului, ar trebui cooptaţi „imediat". Lordul Home s-a încruntat, arătându-şi opoziţia faţă de această idee. Britanicii erau mult mai neîncrezători în germani decât americanii, fiind convinşi că serviciile de informaţii şi alte structuri guvernamentale ale lui Adenauer mişunau de spioni. Deşi lordul Home era destul de încântat să discute cu americanii viitorul Germaniei, nu era încă pregătit să facă asta şi cu germanii.

Home dorea să îi îndemne pe americani să îşi mute atenţia de la posibilităţile de intervenţie militară la analizarea şanselor de reuşită a tratativelor cu Kremlinul în problema Berlinului. El a afirmat că Hruşciov îşi luase doar un angajament public ce îi limita spaţiul de manevră, iar acesta se referea la dorinţa de a pune capăt statutului de oraş ocupat pentru Berlin. Lordul Home credea că Hruşciov „putea scăpa din acest cârlig" dacă

Aliații semnau un tratat care să mențină statu-quoul pe o perioadă de zece ani, dar că, în timp, statutul Berlinului se va schimba.

„Hrușciov nu e prins în nici un *cârlig”,* a ripostat Acheson, „și de aceea nici nu trebuie să scape din el.”

Acheson era intolerant față de așa-numita lipsă de coloană vertebrală a britanicilor față de Moscova. El i-a reamintit pe un ton tăios lui Home că Hrușciov „nu este un legalist. Hrușciov exercită presiuni pentru a-i dezbina pe aliați. Nu va încheia nici un tratat care să ne ajute. Poziția noastră este bună așa cum este în prezent și trebuie să o păstrăm”. Acheson era îngrijorat că până și intenția de a semna un tratat cu Germania de Est, ceea ce ar sluji doar intereselor sovietice, „va submina spiritul german”.

Încordarea dintre Home și Acheson plutea în toată încăperea.

După o tăcere stânjenitoare, Rusk și-a exprimat acordul cu Acheson că orice discuție privind acceptarea unui asemenea tratat ar însemna „alunecarea pe o pantă periculoasă”. El a spus că Statele Unite trebuiau să demonstreze clar că se aflau în Berlin ca urmare a războiului, și nu „prin mila lui Hrușciov”. Statele Unite, a insistat Rusk, erau o mare putere, care nu se va lăsa izgonită din Berlin.

Home i-a avertizat pe prietenii lui americani de efectul asupra opiniei publice din Occident dacă Hrușciov făcea o propunere fățișă care ar fi putut părea o modificare acceptabilă a statutului legal al Berlinului, iar Occidentul nu reușea să ofere o alternativă. Prezența occidentală trebuia așezată pe o nouă bază legală, a susținut el, întrucât actuala justificare prin „dreptul cuceritorului” pentru ocuparea Berlinului era „subțire”.

„Probabil că puterea noastră s-a subțiat”, a ripostat Acheson.

În mare, aceiași oameni s-au reunit a doua zi dimineață, deși, din fericire pentru britanici, Acheson lipsea de data aceasta fiind plecat într-o misiune. Cu toate acestea, prezența lui se făcea simțită în încăpere. Președintele Kennedy a vrut să afle de la experții lui și de la cei britanici de ce Hrușciov nu acționase până atunci în problema Berlinului. Ce îl făcuse să se abțină?

„Să se fi temut de ripostă occidentală?”, a întrebat el.

Lordul Home a spus că Hruşciov „nu va mai sta multă vreme deoparte”.

Ambasadorul Charles E. „Chip” Bohlen a fost de acord. Cel mai bun specialist în probleme sovietice din cadrul Departamentului de Stat, care fusese ambasador la Moscova între 1953 şi 1957, credea că provocarea chineză în creştere şi „insistenţele puternice ale est-germanilor” îl sileau pe Hruşciov să adopte o poziţie mai agresivă. Sovieticilor nu le păsa prea mult de Berlin, a ţinut să sublinieze Bohlen, dar ajunseseră la concluzia că pierderea lui putea conduce la destrămarea întregului lor imperiu din Est.

Kennedy a readus în discuţie raportul lui Acheson. Dacă Hruşciov ar fi fost constrâns de ameninţarea unei confruntări militare cu Occidentul, „ar trebui să ne gândim cum să întărim această ameninţare”, a spus Kennedy. „În privinţa Berlinului, noi nu avem o poziţie din care să putem negocia. De aceea, s-ar cuveni să vedem, aşa cum a sugerat ieri domnul Acheson, cum să îi prezentăm problema cât mai direct posibil”.

Odată cu revenirea spectrului lui Acheson, grupul a analizat următoarea mişcare posibilă a lui Hruşciov şi reacţia potenţială a Occidentului. Britanicii nu vedeau cum ar putea fi evitate discuţiile, în vreme ce mai toţi cei din contingentul american se îndoiau de utilitatea acestora. David Bruce, ambasadorul Statelor Unite la Londra, fost ofiţer de informaţii şi primul ambasador al lui Eisenhower în Germania de Vest, a spus că Statele Unite nu puteau renunţa la puţinele drepturi rămase în Berlin. „Nu putem nesocoti consecinţele care ar apărea în Europa Centrală şi în Germania de Vest dacă ne arătăm slabi în problema Berlinului”[347], a spus el.

Cum întrevederile lui cu Kennedy se apropiau de sfârşit, Macmillan s-a arătat nemulţumit. Încă nu aflase, a spus el, în ce moment „va ceda” Occidentul şi va întreprinde ceva împotriva acţiunilor sovietice în privinţa Berlinului. Fără stabilirea unei direcţii clare, el se temea că preşedintele Kennedy putea fi atras într-un război pe care nu şi-l dorea, pentru cauză mult prea mică – şi avea să târască şi Marea Britanie în acele ostilităţi.

Spre deosebire de Acheson, Kennedy i-a răspuns că, după părerea lui, efectul descurajant al armelor atomice îi „împiedică pe comunişti să ne

atragă într-o confruntare majoră în privința Berlinului”. De aceea, a spus el, era necesar să se păstreze acel element de descurajare „cât mai departe în viitor”.

Macmillan s-a întrebat însă ce se va întâmpla în Germania de Vest după moartea lui Adenauer – dacă jocul privind Berlinul ar fi fost pierdut în favoarea sovieticilor sub un conducător mai ezitant. „Mai devreme sau mai târziu, să zicem în cinci-zece ani, s-ar putea ca rușii să încerce să le ofere vest-germanilor unitatea în schimbul neutralității”, s-a hazardat el reiterând îndoielile îndărătnice ale britanicilor privind seriozitatea germanilor.

Bohlen i-a spus lui Macmillan că, după părerea lui, trecuse vremea când vest-germanii erau dispuși să accepte „momeala neutralității”. Nici sovieticii, a spus el, nu-și puteau permite să lase socialismul să se ducă de râpă în Germania de Est. Bruce a susținut că, pentru moment, problema mai importantă era aceea că refugiații est-germani „slăbeau tot ce este esențial pentru ca un stat să funcționeze normal”, întrucât, în 1960, două sute de mii de oameni plecaseră din Est, iar dintre aceștia, 70% făceau parte din categoriile vitale de vârstă.

Un memorandum final intern privind întâlnirea a prezentat disputa dintre cele două părți. În acesta se observa că atât Statele Unite, cât și Marea Britanie anticipau o escaladare a Crizei Berlinului în 1961, erau de acord că pierderea Berlinului de Vest ar fi fost o catastrofă și socoteau că aliații trebuiau să își demonstreze intențiile serioase privind Berlinul și sovieticii. De asemenea, documentul cerea planificarea și analizarea în cel mai scurt timp a implicațiilor militare.[348]

În soarele primăvăratic al grădinii de trandafiri de la Casa Albă, Kennedy a stat alături de Macmillan și a citit o declarație comună, de o pagină, care vorbea despre „un nivel deosebit de înalt al acordului în ceea ce privește estimarea naturii problemelor cu care ne confruntăm”.[349] Folosind un limbaj alambicat, declarația trecea peste dezacordurile considerabile, afirmând că cei doi oameni de stat conveniseră asupra „importanței și dificultății stabilirii unor relații satisfăcătoare cu Uniunea Sovietică”.

Macmillan rezolvase prea puţine lucruri în urma discuţiilor cu Kennedy. Reuşise doar să obţină promisiunea lui Kennedy că va sprijini eforturile Marii Britanii de a face parte din Piaţa Comună în baza „Marelui Plan”, un vot crucial, ţinând cont de opoziţia franceză. Cei doi oameni de stat reuşiseră de asemenea să se apropie şi mai mult în urma a două discuţii private, foarte îndelungate.

Cu toate acestea, Macmillan ratase multe dintre scopurile cele mai importante pe care şi le propusese. Kennedy se opusese eforturilor depuse de Marea Britanie de a primi China în cadrul Naţiunilor Unite, şi sugerase clar că, spre deosebire de Eisenhower, nu intenţiona să îl folosească pe Macmillan drept intermediar în relaţiile cu Moscova. Lucru şi mai important, americanii plănuiau să convoace o întâlnire la vârf cu un lider sovietic pentru prima oară pe teritoriul Europei, fără să îşi invite aliaţii britanici sau francezi să participe la discuţii. Se părea că, de această dată, Kennedy acceptase afirmaţia lui Acheson potrivit căreia Londra se arăta prea înţelegătoare în problema Berlinului.

Oficialii britanici i-au surprins pe americani prin faptul că au lăsat să scape în presa de acasă, prin surse neoficiale, ştirea că tratativele dintre Kennedy şi Macmillan au fost „dure, atingând subiecte sensibile”, în multe privinţe neconcludente şi, bineînţeles, mai dificile decât sugera comunicatul.[350]

Urmau însă multe alte lucruri mai grave.

300 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8

301 Alegere în care există doar o opţiune, astfel că totul se reduce la a face alegerea sau nu. Expresia vine de la legenda lui Thomas Hobson (1544–1631), proprietar de cai englez, care îşi punea clienţii să aleagă între cel mai apropiat cal de uşa grajdului şi nici un cal. (n.tr.)

302 National Security Archive, Memo, Acheson către preşedinte, 3.04.1961, „Aprilie 1961 Folder”, Nuclear History Box 12

303 FRUS, 1959–1963, Vol. V, Soviet Union, Doc. 42; Michael R. Beschloss, *The Crisis Years: Kennedy and Khrushchev, 1960–1963.* New York: Harper-Collins, 1991, 80–81; William Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era.* New York:; W.W. Norton, 2004, 489

304 FRUS, 1959–1963, Vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8; Hugh Sidey, *John F. Kennedy, President.* New York: Atheneum, 1964, 163–165; *New York Times,* 04.03.1961, 08.03.1961, 10.03.1961

305 Beschloss, *The Crisis Years,* 81

306 Beschloss, *The Crisis Years,* 81

307 *New York Times,* 04.03.1961

308 „Who's Who with Khrushchev", *Time,* 21.09.1959; Troianovski, *Cherez godi,* 233–236; *New York Times,* 03.04.1955

309 V.M. Kudrov, „Comparație între economia sovietică și cea americană: Istorie și practică", în Nicholas Eberstadt și Jonathan Tombes, editori, *Comparing the US and Soviet Economies: The 1990 Airlie House Conference,* Vol. 1, *Total Output and Consumption.* Washington D.C.: The American Enterprise Institute, 2000, 58–59; Alexander Chubarov, *Russia's Bitter Path to Modernity: A History of the Soviet and Post-Soviet Eras.* New York: Continuum, 2001, 139; Hannes Adomeit, *Imperial Overstretch: Germany in Soviet Policy from Stalin to Gorgachev; An Analysis Based on New Archival Evidence, Memoirs, and Interviews.* Baden-Baden, Germania: Nomos Verlaggesellschaft, 1998, 103

310 relatare stenografică, 16.02.1961, materiale declasificate din Plenul Comitetului Central al PCUS (TsK KPSS), ședința Prezidiului CC al PCUS, Protocol nr. 328 (16.02.1961), informare a tovarășului Hrușciov privind situația agriculturii în Ucraina, Caucazul de Nord, Transcaucaz și zona Mării Negre, în Alexandr Fursenko și alții, editori, *Archvii Kremlya: Presidium TsK KPSS, 1954–1964, Chernoviie protokolnie zapisi zasedanii. Pastanovlenia,* vol. 1 (Arhivele Kremlinului: Prezidiul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 1954–1964, Note privind ședințe de stat, stenograme), Moscova: Rosspen, 2004

311 Stenogramă, 25 martie 1961, TSK, KPSS, ședința Prezidiului CC al PCUS, protocol nr. 321 (25.03.1961), TsK KPSS; Fursenko și Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 344–345

312 Harrison E. Salisbury, *A New Russia.* New York: Harper & Row, 1962, 120–121

313 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8

314 FRUS, 1959–1962, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1963

315 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8

316 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 44

317 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8. FRUS, vol. V, Soviet Union, Doc. 43

318 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 8

319 *New York Times,* 10.03.1961

320 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 46; vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 11

321 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 11

322 Telegramă de la Ambasada Statelor Unite (Moscova) către Departamentul de Stat, 16.03.1961, citată de Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 62, FN 15, 240–241

323 DNSA, Berlin Situation (Report by U.S. Intelligence Board Berlin Sub-Committee Report), Memorandum, 7.03.1961

324 Departamentul de Stat, memorandum pentru președinte, 03.04.1961, 4 pp; JFKL, *Dean G. Acheson OH*, nr. 1, 27.04.1964

325 James Chace, *Acheson: The Secretary of State Who Created the american World.* New York: Simon & Schuster, 1998, 382

326 Douglas Brinkley, *Dean Acheson: The Cold War Years, 1953–1971*, New Haven, CT: Yale University Press, 1994, 113

327 Robert L.Beisner, *Dean Acheson: A Life in the Cold War.* New York: Oxford University Press, 2006, 7, 89–95

328 Scrisorile lui Acheson, 22.11.1960, din campania din 1960 a Partidului Republican, Corespondența lui Truman (prin amabilitatea lui David Acheson). De asemenea, în David S. McLellan şi David C. Acheson, editori, *Among Friends: Personal Letters of Dean Acheson.* New York: Dodd, Mead, 1980, 199

329 JFKL, *Dean G. Acheson OH*

330 Brinkley, *Dean Acheson*, 141

331 JFKL, POF, Memo, Bundy către președinte, 27.03.1961, „Bundy McGEorge 2 / 69-4 / 61 Folder", Box 62, Staff Memoranda; DDRS (document declasificat), „Bundy către Kennedy, 04.04.1961" 1986 / 2903; Nigel Fisher, *Harold Macmillan: A Biography.* New York: St. Martin's Press, 1982, 257; Arthur M. Schlesinger, *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House.* Boston: Houghton Mifflin, 1965, 380–382; Victor Lasky, *JFK: The Man and the Myth.* New York: MacMillan, 1963, 6–7; Alistair Horne, *Harold McMillan,* vol. 2, 1957–1986. New York: Viking, 1989, 289–290

332 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 14, Memcon, Întâlnirile președintelui cu prim-ministrul Macmillan, Washington, aprilie 1961, „East-West Issues: Berlin", 5.04.1961, 3.10 p.m.; Fisher, *Harold Macmillan*, 261

333 Chace, *Acheson*, 174

334 Anthony Sampson, *Macmillan: A Study in Ambiguity.* Harmondsworth, England: Penguin Press, 1967, 65–66

335 JFKL, *Henry Brandon OH;* Henry Brandon, *Special Relationships: A Foreign Correspondent's Memoirs from Roosevelt to Reagan.* New York: Atheneum, 1988, 155

336 Horne, *Harold Macmillan*, 282, Harold Macmillan Archives, *Harold Macmillan, Diaries*, 17.11.1960, (data programată pentru publicare. 03.04.2011)

337 Horne, *Harold Macmillan*, 290

338 Lord Longford, *Kennedy.* Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1976, 79–81; Corey Ford, *Donovan of OSS: The Untold Story of William J. Donovan.* Boston: Little, Brown, 1970, 89

339 Horne, *Harold Macmillan,* 282; Harold Macmillan Archives, Scrisoare din 9 noiembrie 1960; Harold Macmillan, *Pointing the Way, 1959–1961*. Londra: Macmillan, 1972, 308

340 A. Pagedas, *Anglo-American Strategic relations and the French Problem, 1960–1963: A Troubled Partnership.* Londra: Frank Class, 2000, 124

341 Harold Macmillan Archives. Harold Macmillan, Diaries, 23.02.1961

342 Horne, *Harold Macmillan*, 286, dintr-un interviu cu economistul John Kenneth Galbraith

343 Horne, *Harold Macmillan*, 287–290, 295

344 Macmillan, *Pointing the Way,* 352–353; notație din jurnal la data de 12 aprilie 1961

345 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 14, 15; Fisher, *Harold Macmillan*, 261

346 Schlesinger, *A Thousand Days,* 380

347 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 15

348 Rolf Steininger, *Der Mauerbau: Die Westmäche und Adenauer in der Berlinkrise 1958–1963.* München: Olzog, 2001, 184

349 *New York Times,* 09.04.1961; *Washington Post,* 09.04.1961

350 Steininger, *Der Mauerbau*, 182–185, 183; *New York Times, 09.04.1961; Washington Post,* 10.04.1961; JFKL, POF, CO; United Kingdom Security, 3 / 27 / 69-4 / 61, Box 127a, Item 7a

CAPITOLUL 8

ORA AMATORILOR

Europenii au avut impresia că urmăresc un amator tânăr şi înzestrat exersând aruncarea unui bumerang, când au văzut cu groază că acesta s-a lovit singur, pierzându-şi cunoştinţa. Au fost stupefiaţi că o persoană atât de lipsită de experienţă îşi face de lucru cu o armă atât de ucigătoare.[351]

Dean Acheson, despre modul în care preşedintele Kennedy a gestionat dezastrul de la Golful Porcilor, iunie 1961

Nu-l înţeleg pe Kennedy. Chiar poate fi atât de nehotărât?[352]

Premierul Hruşciov, către fiul lui, Serghei, după Golful Porcilor

Casa Albă, Washington DC
Vineri, 7 aprilie 1961

Era prima zi caldă de primăvară la Washington, iar vremea era perfectă pentru ca preşedintele să se plimbe împreună cu Dean Acheson prin grădina

de trandafiri de la Casa Albă. Kennedy sugerase acea ieșire, explicându-i lui Acheson că dorea un sfat de urgență. Deși Kennedy era în cămașă cu mânecă scurtă, Acheson se prezentase în ținuta lui obișnuită, la costum și cu papion. Singurul compromis făcut vremii era că își scosese pălăria și o ținea sub braț.[353]

Fostul secretar de stat din administrația Truman se aștepta să i se ceară părerea în legătură cu proiectele în desfășurare referitoare la NATO sau Berlin, ținând cont că a doua zi urma să plece în Europa pentru a-i informa pe aliați despre progresele făcute. Însă Kennedy i-a spus că avea în minte altă chestiune, mai presantă. „Hai în grădină, să stăm la soare”, a propus președintele, îndrumându-l pe Acheson către o bancă de lemn, după care s-a așezat și el alături. „Știi ceva despre propunerea asta referitoare la Cuba?”[354]

Acheson a recunoscut că nici măcar nu știa că exista o propunere în acest sens.[355]

Drept urmare, Kennedy i-a schițat planul pe care spunea că îl analizează. O forță alcătuită din 1 200 până la 1 500 de exilați cubanezi – soldați instruiți de CIA în Guatemala – vor invada insula. Ei vor fi sprijiniți de bombardiere B-26, pilotate tot de exilați. Ideea era ca imediat ce cubanezii exilați stabileau un cap de pod, aproximativ șapte mii de insurgenți și alți oponenți ai lui Castro, aflați deja pe insulă, să se răscoale. Fără a fi nevoie de trupe ori avioane americane, Statele Unite aveau să-l îndepărteze pe Fidel Castro de la putere, pentru a instala un regim prietenos. Planul fusese întocmit de administrația Eisenhower, dar fusese revizuit în primele săptămâni de mandat ale lui Kennedy. Beneficiase de echipamente de informații, instructori și organizatori americani.

Acheson nu și-a ascuns șocul. Spera că președintele nu vorbea serios în legătură cu un plan atât de nebunesc.

„Nu știu dacă vorbesc serios sau nu”, a spus Kennedy. „Dar asta este propunerea la care mă gândeam și este una cât se poate de serioasă. Încă nu am hotărât, dar mă gândesc serios la asta.”

În realitate, președintele dăduse deja undă verde acestui plan cu aproape o lună în urmă, pe 11 martie 1961. Pe 5 aprilie, cu doar două zile înaintea acestei discuții cu Acheson, aprobase și ultimele amănunte. Modificase doar două aspecte importante, mutând locul de debarcare pentru a se realiza o invazie mai puțin spectaculoasă și ca să se asigure existența unui aeroport apropiat pentru sprijin tactic. În rest, „Operațiunea Mangusta" era, în mare, planul pe care administrația Eisenhower îl transmisese administrației Kennedy.

Acheson a spus că „nu avea nevoie să se telefoneze la Price Waterhouse" pentru a stabili că o mie cinci sute de cubanezi trimiși de Kennedy nu se puteau măsura cu cei douăzeci și cinci de mii de soldați cubanezi ai lui Castro. I-a mai spus președintelui că o asemenea invazie ar putea avea consecințe dezastruoase asupra prestigiului SUA în Europa și ar afecta relațiile cu sovieticii în problema Berlinului, unde era posibil ca ei să reacționeze printr-o agresiune.

Însă, tocmai din cauza Berlinului, Kennedy voia ca în acea operațiune să nu fie implicate în mod vădit persoane sau valori americane. Dorea să evite posibilitatea de a le oferi sovieticilor un pretext pentru a întreprinde vreo acțiune la fel de violentă în Berlin.

Cei doi au mai discutat o vreme cu stânjeneală, după care Acheson a ieșit din grădina de trandafiri fără să fi schimbat cu președintele vreo vorbă despre nimic altceva decât despre Cuba. Plecând spre Europa, a dat uitării chestiunea cubaneză, deoarece „părea o idee nebunească".[356]

Nutrea speranța că înțelepciunea va triumfa.

Rhöndorf, Germania de Vest
Duminică, 9 aprilie 1961

Îngrijorarea cancelarului vest-german Konrad Adenauer legată de modul în care va gestiona relațiile cu Kennedy crescuse în asemenea măsură, încât l-a invitat pe prietenul lui, Dean Acheson, la Bonn pentru a discuta împreună probleme de strategie înainte de vizita lui Adenauer în Statele Unite, care avea să înceapă peste câteva zile.

Zeci de germani își făceau plimbarea duminicală pe aleile care treceau pe sub copacii înfloriți de pe malul Rinului, în vreme ce Adenauer, mai puțin relaxat în acea zi, gonea prin dreptul lor, cu Acheson lângă el, în Mercedesul cu care îl luase de la aeroport pentru a-l conduce la el acasă. Cancelarul adora plimbările în viteză cu automobilele germane bine realizate, care deveniseră un succes la export, iar Acheson se ținea strâns de scaun, în timp ce șoferul accelera, ca să nu rămână în urmă față de jeepul de escortă.

În partea deschisă din spatele jeepului stătea un soldat, care indica direcția cu ajutorul unor palete. Dacă întindea paleta spre dreapta, făcea semn șoferului lui Adenauer că urma să depășească alte mașini mergând pe trotuar. Dacă făcea semn cu paleta spre stânga, însemna că șoferul va dispersa traficul din sens contrar. Acheson a surâs sumbru spre Adenauer și a observat că „bătrânul se distra de minune”.

La reședința lui Adenauer din satul Rhöndorf, aflat pe malul Rinului, cei doi au fost întâmpinați de un grup de vecini care l-au aplaudat pe legendarul om politic. La cei optzeci și cinci de ani ai săi, Adenauer s-a uitat spre scara în zigzag care urca aproximativ treizeci de metri de la stradă până la ușă și i-a spus oaspetelui său, în vârstă de șaizeci și șapte de ani: „Prietene, nu mai ești la fel de tânăr ca la ultima noastră întâlnire, de aceea trebuie să te sfătuiesc să nu urci treptele prea repede”.

„Îți mulțumesc foarte mult, domnule cancelar”, i-a răspuns Acheson zâmbind. „Dacă voi obosi pot să mă sprijin de dumneata?”

Adenauer a chicotit. „Mă provoci?”

„Nici prin gând nu-mi trece.” Și Acheson a zâmbit. Tachinările acelea nevinovate erau o adevărată alinare pentru spiritul tulburat al lui Adenauer.[357]

Acheson și-a petrecut o mare parte a zilei ca să-l calmeze pe Adenauer, care i s-a părut „îngrijorat de moarte – cât se poate de îngrijorat” în legătură cu Kennedy.[358] Cea mai mare preocupare a lui Adenauer era că președintele Kennedy plănuia să încheie, fără să îl consulte, un acord de pace cu sovieticii privind o serie de aspecte care vor trăda interesele germane și îi

vor abandona pe berlinezi. Îl îngrijora şi creşterea ostilităţii în rândul americanilor faţă de germani, după mulţi ani de cicatrizare a rănilor lăsate de război, după dezvăluirile şocante ale lui William Shirer, în cartea sa recent publicată, *The Rise and Fall of the Third Reich* şi iminentul proces din Israel intentat criminalului de război Adolf Eichmann.

În plus, Adenauer s-a arătat deranjat de rapoarte care îl informau că administraţia Kennedy îşi schimbase strategia de disuasiune bazată preponderent pe armele nucleare, adoptând o teorie relativ nouă, numită „reacţie flexibilă", care presupunea un accent sporit asupra armelor convenţionale în toate situaţiile militare care priveau Berlinul.[359] Deşi o astfel de schimbare politică putea avea un impact serios asupra securităţii Germaniei de Vest, administraţia Kennedy nu s-a consultat cu Adenauer şi nici nu l-a informat pe el sau pe vreun alt politician vest-german.

Adenauer se pronunţa împotriva acelei noi strategii fără a-şi da seama că Acheson era unul dintre principalii ei susţinători şi arhitecţi. Adenauer credea cu tărie că Occidentul putea ţine Moscova în frâu doar dacă Hruşciov era sigur că o acţiune sovietică în Berlin va determina un răspuns nuclear devastator din partea Statelor Unite. El se temea că Moscova va interpreta orice schimbare de atitudine a Statelor Unite drept o invitaţie de a pune la încercare hotărârea Washingtonului. Deşi nu i-a spus atunci acest lucru, Acheson nu era de acord, deoarece se îndoia că vreun preşedinte american ar risca milioane de vieţi ale cetăţenilor săi pentru a apăra Berlinul – şi socotea că şi Hruşciov gândea la fel.

De aceea, Acheson şi-a concentrat eforturile pentru a-l asigura pe Adenauer că preşedintele american era la fel de hotărât ca şi predecesorii lui să apere libertatea vest-germanilor şi a Berlinului de Vest.[360] Acheson l-a informat pe Adenauer destul de amănunţit despre planurile militare de urgenţă ale administraţiei Kennedy în privinţa Berlinului şi despre scepticismul lui Kennedy în legătură cu intenţiile sovieticilor.

Adenauer a răsuflat uşurat. „Mi-ai luat o piatră de pe suflet".

În acelaşi timp însă, Acheson s-a văzut nevoit să îl dezamăgească pe cancelar cu privire la unul dintre cele mai dragi visuri ale lui. Kennedy

respinsese, deocamdată, planul conceput de Eisenhower de a plasa o flotă de submarine Polaris sub controlul NATO, făcând astfel ca alianţa să devină cea de-a patra putere nucleară. Statele Unite, Marea Britanie şi Franţa îşi vor păstra monopolul.[361] În schimb, Kennedy va pune cinci sau mai multe submarine Polaris la dispoziţia NATO, dar având comandanţi americani, cu ordine extrem de restrictive privind folosirea lor, iar procedurile lor de utilizare ar fi atât de complicate încât nu ar satisface dorinţa lui Adenauer de a beneficia de un mijloc de descurajare mai accesibil.[362]

Pe scurt, intenţia lui Kennedy cu privire la rezolvarea problemelor militare din Berlin – reflectată în rapoartele KGB din acea perioadă, primite de la Paris şi din alte capitale – era de a se asigura că orice conflict în problema Berlinului va avea un caracter local şi nu va escalada până la un război mondial.[363] Aceasta impunea nu doar ca americanii să renunţe să se bazeze pe armele nucleare în cazul unei confruntări în cazul Berlinului, ci şi respingerea ideii ca NATO să posede arme atomice.

Adenauer şi-a încheiat ziua în mod tipic, invitându-l pe oaspetele său în grădina de trandafiri pentru o partidă de bocce, un joc italienesc cu bile. Scoţându-şi haina, dar păstrând cravata şi fără să-şi suflece mânecile, Adenauer arăta dezarmant de oficial la începutul acelui joc în care precizia este esenţială aruncând mingea mică, apoi celelalte mingi mari, scopul fiind ca acestea din urmă să ajungă cât mai aproape de prima bilă.

Când Acheson era pe punctul de a câştiga partida, cancelarul a schimbat regulile şi a început să arunce bilele în afara terenului.[364]

La protestele lui Acheson, Adenauer a zâmbit şi a spus: „Acum eşti în Germania – iar în Germania eu fac regulile”.

Acheson a zâmbit, ştiind că misiunea lui îşi atinsese scopul. Îi liniştise temerile lui Adenauer în privinţa lui Kennedy, îl pregătise pentru ca veştile oarecum dezamăgitoare pe care avea să le primească de la Washington să i se pară mai suportabile şi stabilise un ton mai promiţător în discuţiile dintre Kennedy şi Adenauer.

Acheson nu a avut însă nici un control asupra a două evenimente care aveau să umbrească vizita lui Adenauer: o reuşită spaţială istorică a

sovieticilor și dezastrul suferit de americani în Cuba.

Peninsula Pițunda, Uniunea Sovietică
Marți, 11 aprilie 1961

În ziua în care Adenauer zbura spre Washington, Hrușciov se retrăsese în vila sa de la Soci, în peninsula Pițunda, aflată pe coasta estică a Mării Negre, unde se odihnea și primea cu regularitate informări despre planurile sovietice de a lansa primul om în spațiu, în dimineața următoare. Totodată, începuse pregătirile pentru cel de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist, ce urma să aibă loc în octombrie.[365]

Mai târziu, Hrușciov va explica faptul că se retrăgea frecvent din fața publicului, mergând la Soci, spunând: „O găină trebuie să stea liniștită câtva timp dacă e să facă un ou”.[366] Deși metafora avea o conotație negativă, Hrușciov descria înțelesul ei într-o manieră pozitivă: „Dacă trebuie să plănuiesc ceva, am nevoie de timp pentru a face totul bine”. Pițunda era locul unde își mai trăgea răsuflarea din goana istoriei sau chiar scria câteva pagini pentru posteritate. Acolo, între plimbările printr-o pădurice de pini și trecând pe lângă cabanele de pe plajă, Hrușciov își pregătise cuvântarea din 1956, prin care marcase ruptura istorică față de stalinism. Îi plăcea să le prezinte oaspeților copacii bătrâni, dintre care multora le dăduse nume, și se mândrea cu sala de gimnastică acoperită și cu piscina privată, împrejmuită cu geamuri.

Ținând seama de problemele care îl frământau, faptul că fusese de acord să îi primească pe Walter Lippmann, legendarul editorialist de șaptezeci și unu de ani, și pe soția sa, Helen, demonstra importanța acordată relațiilor cu Kennedy.[367] Nu doar influența pe plan național pe care o avea Lippmann și faptul că avea acces la Kennedy l-au făcut pe Hrușciov să îl agreeze pe ziarist, ci și editorialele lui, care se dovediseră în mod constant favorabile față de sovietici.

Cum programul privind lansarea în spațiu fusese ferm stabilit, Hrușciov i-a transmis totuși lui Lippmann la Washington că întâlnirea lor trebuia amânată. Lippmann se afla deja instalat la clasa întâi, în avionul ce decola

spre Roma. „Imposibil”, răspunsese cu îndrăzneală editorialistul într-un bilet scris de mână către Menșikov, ambasadorul sovietic.[368]

Până la aterizarea avionului cu care sosea Lippmann, Hruşciov hotărâse că îl va primi, dar nu va sufla nici o vorbă privind planurile istoricei lansări în spaţiu a lui Iuri Gagarin, a doua zi dimineaţă.

După tragicul accident petrecut pe 23 martie, în urma căruia cosmonautul locotenent Valentin Bondarenko murise, Hruşciov grăbise data lansării, ce fusese stabilită iniţial pentru 1 Mai, Ziua Muncii. S-ar putea ca improvizaţiile făcute de sovietici pentru a lansa un om în spaţiu înaintea americanilor să fi contribuit la moartea lui Bondarenko în accidentul care s-a petrecut după ce flăcările au cuprins camera de antrenament în care concentraţia de oxigen era ridicată. Sovieticii nu au dezvăluit nici un amănunt privind accidentul. Nici măcar nu au anunţat moartea cosmonautului şi l-au şters pe Bondarenko din toate fotografiile în care apăreau membrii echipei spaţiale sovietice.[369]

Fără să se teamă, Hruşciov a devenit tot mai hotărât şi a grăbit lucrurile, mutând data lansării în spaţiu pe 12 aprilie. Data a fost aleasă astfel pentru ca Moscova să devanseze misiunea americană Mercury, programată pentru data de 5 mai, care urma să îl lanseze în spaţiu pe astronautul Alan Shepard. Dacă zborul reuşea, Hruşciov nu intra doar în istorie, ci beneficia şi de un impuls politic foarte necesar. Dacă misiunea lui Gagarin eşua, Hruşciov avea să îngroape toate probele lansării.

Neştiind ce se petrecea în fundal, Lippmann şi soţia au sosit la sanctuarul lui Hruşciov la ora 11.30 şi au rămas acolo opt ore, unde s-au plimbat, au înotat, au mâncat, au băut şi au discutat, înainte de a merge la culcare.

Lippmann avea acces la liderii americani şi mondiali; nimic nu îl încânta mai mult decât să îl întâlnească pe liderul lumii comuniste chiar în refugiul lui de la Marea Neagră. Înainte de a fi început să scrie editoriale, Lippmann fusese consilier al preşedintelui Woodrow Wilson şi delegat la Conferinţa de Pace de la Paris, din 1919–1920, unde s-a încheiat Tratatul de la Versailles. Lippmann inventase sintagma „război rece” şi era una dintre

vocile marcante ale SUA care sugerau ca Washingtonul să accepte noua sferă de influenţă sovietică în Europa. Interesul Moscovei faţă de Lippmann era atât de mare, încât o reţea de spionaj a KGB-ului lucra prin secretara lui, Mary Price, pentru a strânge informaţii despre sursele şi subiectele lui de interes, o infiltrare pe care Lippmann încă nu o descoperise.

Cât s-au plimbat pe proprietate, Lippmann l-a dominat prin statura sa pe Hruşciov, care era scund şi îndesat. Într-o partidă plăcută de badminton însă, Hruşciov, înverşunat în orice competiţie, a făcut echipă cu masiva însoţitoare de la ministerul de Externe a soţilor Lippmann şi i-a învins pe cei doi americani mai atletici, care au rămas surprinşi de agilitatea lui. Hruşciov lovea cu putere în fluturaşul care zbura câteodată la doar câţiva centimetri pe deasupra fileului, ţintind uneori loviturile spre capetele adversarilor.

În timpul unei pauze de masă, Anastas Mikoian, al doilea om în stat după Hruşciov, s-a alăturat grupului şi a urmat o discuţie de trei ore şi jumătate, care s-a concentrat atât de mult asupra Berlinului încât, la fel ca şi ambasadorul Thompson, Lippmann a ajuns la concluzia că pentru liderul sovietic nimic nu era mai important decât viitorul acestui oraş.[370]

Oficiali de la Casa Albă, Departamentul de Stat şi CIA îl instruiseră pe Lippmann înainte de plecare, astfel încât să poată sonda situaţia în locul lor. Lippmann l-a întrebat pe Hruşciov de ce considera chestiunea Berlinului atât de urgentă. De ce nu negocia un statu-quo de cinci până la zece ani pentru oraş, timp în care Statele Unite şi Uniunea Sovietică se puteau ocupa de alte probleme ale relaţiilor dintre ele, creând astfel o atmosferă mai prielnică pentru încheierea unui acord privind Berlinul?

Când Hruşciov a respins tăios ideea unei noi amânări, Lippmann a insistat să afle motivele.

Hruşciov a spus că soluţionarea problemei germane trebuia să se petreacă înainte ca „generalii lui Hitler şi cele douăsprezece divizii NATO să primească arme atomice de la Franţa şi Statele Unite”.[371] Hruşciov dorea un tratat de pace care să fixeze frontierele de atunci ale Poloniei şi Cehoslovaciei şi să garanteze existenţa permanentă a Germaniei de Est. În

caz contrar, a insistat Hruşciov, Germania de Vest va târî NATO într-un război, cu scopul unificării Germaniei şi al refacerii graniţei sale estice din perioada interbelică.

Lippmann încerca să memoreze, în timp ce soţia lui îşi nota tot ce se discuta. Ambii au încercat să rămână treji decantând cantităţile considerabile de votcă şi vin din Armenia, turnate de Mikoian într-un bol pe care, de milă, liderul sovietic îl pusese la dispoziţia lor.

Din când în când, avându-l pe Kennedy drept interlocutor imaginar, Hruşciov le-a spus soţilor Lippmann că era hotărât „să rezolve chestiunea germană" în acel an. Lippmann le va spune ulterior cititorilor săi că liderul sovietic era „foarte hotărât, probabil iremediabil angajat pe calea confruntării" în problema Berlinului, pentru a stopa valul de refugiaţi şi a salva statul comunist est-german.

Hruşciov i-a expus lui Lippmann planul său în trei paşi privind Berlinul, oferind mai multe detalii decât în declaraţiile lui publice anterioare. Relatarea în trei părţi a discuţiilor purtate cu Hruşciov îi va aduce un al doilea premiu Pulitzer şi va apărea în 450 de ziare.[372]

În primul rând, i-a spus Hruşciov editorialistului, voia ca Occidentul să accepte că „există de fapt două Germanii" care nu se vor unifica niciodată. Prin urmare, Statele Unite şi Uniunea Sovietică trebuiau să stabilească prin tratate de pace cele trei elemente ale Germaniei: Germania de Est, Germania de Vest şi Berlinul de Vest. Tratatul trebuia să fixeze printr-o lege internaţională rolul Berlinului de Vest ca „oraş liber". După aceea, accesul şi libertatea lui, a spus el, puteau fi asigurate de contingente simbolice de trupe franceze, britanice, americane şi sovietice şi prin trupe neutre, din partea Naţiunilor Unite. Cele patru puteri de ocupaţie aveau să încheie un acord cu ambele Germanii în acest sens.

Întrucât Hruşciov se îndoia că preşedintele american va accepta această propunere, el i-a schiţat lui Lippmann o aşa-numită „poziţie de rezervă". Va accepta un acord temporar care să le pună celor două state germane doi sau trei ani la dispoziţie, în cursul cărora să poată negocia o confederaţie lejeră sau altă formă de unificare. Dacă părţile ajungeau la un acord în acea

perioadă de timp, se va consemna într-un tratat. Totuși, dacă nu reușeau acest lucru, orice drept al ocupanților va înceta, iar trupele străine urmau să părăsească teritoriul german.

Hrușciov i-a spus lui Lippmann că dacă Statele Unite refuzau să negocieze oricare dintre aceste prime două soluții, a „treia poziție” era semnarea unui tratat de pace separat cu Germania de Est, prin care Ulbricht primea controlul deplin asupra tuturor căilor de acces spre Berlinul de Vest. Hrușciov a precizat că, dacă aliații se opuneau acestui rol nou al est-germanilor, el va aduce armata sovietică pentru a bloca în întregime orașul.

Pentru a mai atenua puțin tonul aspru al acelei amenințări, Hrușciov i-a spus lui Lippmann că el nu va declanșa o criză înainte de a avea posibilitatea de a se întâlni față în față cu Kennedy pentru a discuta chestiunea. Cu alte cuvinte, el iniția negocierile cu președintele prin intermediul editorialistului.

Deși nu fusese numit conegociator, dar asumându-și acest rol, Lippmann i-a sugerat lui Hrușciov un moratoriu de cinci ani asupra discuțiilor privitoare la Berlin, timp în care situația de față va rămâne înghețată, soluție preferată de Kennedy, așa cum bine știa Lippmann din informările făcute înaintea vizitei.

Hrușciov a respins propunerea cu un gest din mână. Trecuseră treizeci de luni de la ultimatumul dat de el în cazul Berlinului, a subliniat el, și nu va fi de acord cu o întârziere atât de mare și nici nu voia să lase problema Berlinului nerezolvată înainte de congresul partidului, din octombrie. Termenul lui pentru soluționarea problemei Berlinului era toamna sau iarna anului 1961, a precizat el.

Hrușciov i-a spus lui Lippmann că, după părerea lui, președintele american nici nu lua singur deciziile. El a numit cu un singur cuvânt forțele aflate în spatele lui Kennedy: Rockefeller. Socotea că banii îl manipulau pe Kennedy. În ciuda „caracterului lor imperialist”, el simțea că acei capitaliști puteau fi atrași de partea sa prin bun-simț. Hrușciov a arătat că dacă ei erau siliți să aleagă între un acord reciproc avantajos sau o acțiune unilaterală a

sovieticilor ori un război, cei din tabăra lui Rockefeller vor fi de acord să încheie înțelegerea.[373]

El a mai spus că era gata să pună la încercare amenințarea nucleară a americanilor. „După părerea mea”, a spus el, „în Occident nu există oameni de stat atât de proști încât să dezlănțuie un război în care vor pieri sute de milioane de oameni doar pentru că noi semnăm cu RDG-ul un tratat de pace care să stipuleze un statut special de oraș liber pentru Berlinul de Vest, cu populația sa de 2,5 milioane de locuitori. Încă nu s-au născut asemenea idioți”.[374]

La sfârșitul zilei, soții Lippmann, și nu Hrușciov, s-au declarat înfrânți și s-au retras la culcare. Hrușciov i-a îmbrățișat pe fiecare strâns, înainte ca ei să plece amețiți și extenuați la hotelul aflat în Garga, o stațiune din apropiere. Lippmann nu a observat la Hrușciov nici o urmă din oboseala pe care o constatase ambasadorul Thompson în urmă cu o lună. Însă nimic nu-i va da mai multă energie liderului sovietic decât vestea pe care avea să o primească a doua zi dimineață.

Peninsula Pițunda, Uniunea Sovietică
Miercuri, 12 aprilie 1961

Când Serghei Koroliov, legendarul proiectant de rachete și șef al programului spațial sovietic, i-a telefonat să-i dea vestea cea bună, Hrușciov a pus doar o întrebare: „Spune-mi, trăiește?”[375]

Da, a afirmat Koroliov, adăugând că era chiar mai bine de atât, Iuri Gagarin se întorsese pe Pământ după ce devenise primul om care zburase în spațiu și călătorise pe orbita terestră. Sovieticii numiseră acea misiune *Vostok*, care înseamnă „Est”, pentru a face pe oricine să priceapă progresele înregistrate de ei.[376] Iar proiectul își îndeplinise scopul. Spre încântarea lui Hrușciov, în timpul zborului de 108 minute, Gagarin fluierase un cântec patriotic compus de Dmitri Șostakovici în 1951: „Mama țară aude, mama țară știe când fiul ei zboară către cer”. Fără să țină seama de protestele comandanților militari, liderul sovietic l-a înălțat imediat pe Gagarin la gradul de maior, sărind două grade.

Hrușciov a explodat de bucurie și mândrie. Ca și în cazul lansării Sputnikului în 1957, reușise din nou să îi învingă pe americani în cursa pentru cucerirea spațiului.[377] În același timp, demonstrase o tehnologie de lansare a rachetelor ce avea o semnificație militară inconfundabilă, având în vedere progresele sovietice în ceea ce privea capacitatea nucleară. Dar, mai important, *Vostok* îi oferea sprijinul politic de care avea mare nevoie înainte de congresul din octombrie – neutralizându-i practic pe adversarii săi.

Oficiosul *Izvestia*, care dedicase un număr întreg zborului, titra: O VICTORIE MĂREAȚĂ PENTRU ȚARA NOASTRĂ, ȘTIINȚA NOASTRĂ, TEHNICA NOASTRĂ ȘI OAMENII NOȘTRI.

Exultând, Hrușciov l-a anunțat pe fiul lui, Serghei, că va organiza un eveniment de proporții, care să permită poporului sovietic să sărbătorească așa cum se cuvine un erou adevărat. Având în vedere cât de zdruncinată îi era starea de sănătate după un an obositor și stresant, Serghei a încercat să îl convingă pe tatăl lui să renunțe la întoarcerea imediată la Moscova, dar Hrușciov nu s-a lăsat înduplecat. Cei de la KGB detestau ideea de mulțimi pe care nu le puteau controla complet, dar Hrușciov nu a vrut să țină seama nici de avertismentele lor.

Liderul sovietic a ordonat să se organizeze cea mai mare paradă și sărbătoare națională de la cea prilejuită de încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, pe 9 mai 1945. Sentimentul lui de triumf a fost atât de intens, încât, fără să mai stea pe gânduri, a sărit în limuzina decapotabilă care îi transporta pe Gagarin și pe soția lui pe Leninski Prospekt, spre Piața Roșie. Pe străzile însorite, au salutat miile de oameni care ovaționau, unii cocoțați în copaci, alții la ferestre, pentru a vedea mai bine. Balcoanele blocurilor cu vedere spre stradă gemeau de oameni, iar Hrușciov s-a temut că se vor prăbuși sub greutatea lor.[378]

Urcat pe acoperișul Mausoleului lui Lenin, Hrușciov a folosit porecla pe care o avea cosmonautul și a spus: „Să știe toți cei care își ascut ghearele împotriva noastră… că Iurka a fost în spațiu, că a văzut și știe totul”. I-a sfidat pe cei care disprețuiau Uniunea Sovietică și socoteau că rușii erau „desculți și dezbrăcați”. Zborul lui Gagarin părea deopotrivă o confirmare

personală pentru Hruşciov, cum că era un bun conducător, precum şi un mesaj către întreaga lume privind capacitatea tehnologică a ţării sale. Băiatul de ţăran care fusese analfabet şi desculţ îi învinsese pe Kennedy şi cea mai avansată ţară din lume.[379]

Peste mai bine de trei săptămâni, proiectul Mercury va face ca Alan Shepard să devină primul american şi cel de-al doilea om care a zburat în spaţiu. Istoria va reţine totuşi că Hruşciov şi Iurka au ajuns primii acolo.

Washington DC
Miercuri, 12 aprilie 1961

Momentul ales de Adenauer pentru acea vizită nici că putea fi mai nefericit.

Cancelarul vest-german a aterizat la Washington la câteva ore după ce Iuri Gagarin se paraşutase cu bine în Kazahstan. Stătea în Biroul Oval cu un preşedinte care abia aştepta să îl vadă plecat din oraş, ca să continue pregătirile pentru invadarea Cubei.

Lucru şi mai supărător, Adenauer sosise la Washington la aproape o lună după vizita lui Willy Brandt, primarul Berlinului, împreună cu Egon Bahr, liderul parlamentar al social-democraţilor. Era un lucru aproape fără precedent ca un preşedinte american proaspăt ales să îşi programeze o întâlnire cu reprezentanţii-cheie ai opoziţiei dintr-o ţară aliată înainte de a se întâlni cu conducătorul naţiunii, însă asta arăta caracterul încordat al relaţiilor dintre Kennedy şi Adenauer.

Kennedy i-a spus lui Brandt că „dintre toate problemele pe care le moştenise Occidentul în urma celui de-al Doilea Război Mondial, cea a Berlinului este cel mai greu de rezolvat”. Cu toate acestea, a spus preşedintele, el nu putea găsi o soluţie şi nici Brandt nu putea face asta. „Va trebui să ne obişnuim cu situaţia”, spusese Kennedy.[380]

Brandt s-a alăturat celor care îi spuneau lui Kennedy că Hruşciov va acţiona, probabil, pentru modificarea statutului Berlinului înainte de congresul partidului, din octombrie. Ca să pună la încercare hotărârea Occidentului, Brandt a spus că est-germanii şi sovieticii îi hărţuiau din ce în ce mai mult pe civilii şi militarii care se deplasau între cele două părţi ale

Berlinului. El a spus că dacă sovieticii instituiau o nouă blocadă a Berlinului de Vest, oraşul îşi constituise rezerve de combustibil şi alimente pentru şase luni. Această perioadă îi va oferi lui Kennedy timp suficient să negocieze problema Berlinului.[381]

Brandt a folosit cele patruzeci de minute ale întrevederii din Biroul Oval încercând să îi insufle lui Kennedy o pasiune mai mare faţă de cauza libertăţii Berlinului. A numit Berlinul de Vest o fereastră către lumea liberă, care păstra vii speranţele est-germanilor că vor fi eliberaţi. „Fără Berlinul de Vest, această speranţă va muri", a spus el, iar prezenţa americană era „garanţia esenţială" privind continuarea existenţei oraşului.[382] Brandt s-a simţit uşurat auzindu-l pe Kennedy respingând pentru prima oară propunerea sovietică privind statutul de „oraş liber", protejat de ONU, pentru Berlinul de Vest, o idee pe care se zvonea că preşedintele american ar fi sprijinit-o. În ceea ce îl privea, Brandt l-a asigurat pe Kennedy că încercările social-democraţilor de a flirta cu sovieticii în problema neutralităţii erau de domeniul trecutului.[383]

O lună mai târziu, discuţiile lui Kennedy cu Adenauer vor fi mai puţin cordiale. Kennedy i-a pus lui Adenauer cam aceleaşi întrebări pe care i le adresase şi lui Brandt, însă cu rezultate mai puţin satisfăcătoare. Când a fost întrebat ce ar putea face sovieticii în Berlin în cursul anului 1961, Adenauer a spus: „Se poate întâmpla orice sau nimic", ţinând să precizeze că nu era profet.[384] Adenauer i-a mai spus lui Kennedy că, în noiembrie 1958, când Hruşciov lansase ultimatumul de şase lui, nimeni nu se aşteptase ca el să fie atât de răbdător şi, totuşi, nu îşi pusese în practică ameninţările.

Kennedy a vrut să ştie care ar trebui să fie, după părerea lui Adenauer, reacţia Statelor Unite în cazul în care Uniunea Sovietică ar încheia un tratat separat de pace cu Germania de Est, presupunând că Hruşciov ar face acest lucru fără să afecteze accesul spre Berlin.

Adenauer i-a ţinut o prelegere tânărului preşedinte despre situaţia legală extrem de complicată a Germaniei. L-a întrebat apoi dacă ştia că încă nu se semnase un tratat de pace între cele patru puteri şi întreaga Germanie. L-a mai întrebat dacă avea cunoştinţă de „faptul, puţin ştiut", că Uniunea

Sovietică menţinea misiuni militare în unele părţi ale Germaniei de Vest.[385] Cei trei aliaţi îl rugaseră pe Adenauer să nu spună prea multe despre acest aspect, a spus cancelarul, deoarece şi aceştia păstraseră astfel de avanposturi în Germania de Est, lucru care le permitea să culeagă informaţii.

Întrucât şeful său nu răspunsese la întrebarea directă a lui Kennedy, ministrul de Externe Brentano a evaluat soluţiile pe care le aveau la dispoziţie sovieticii. Prima posibilitate era o nouă blocadă a Berlinului, lucru pe care el îl considera improbabil. A doua era predarea de către sovietici a controlului asupra Berlinului către est-germani, urmat de tactici de hărţuire care să împiedice accesul spre oraş, o soluţie pe care Brentano o socotea mai probabilă. De aceea, el a sugerat alcătuirea de planuri de acţiune pentru o asemenea situaţie.

Confruntat cu un asemenea caz, Adenauer a spus că Germania de Vest şi-ar respecta angajamentele militare asumate ca stat membru NATO şi va interveni pentru a apăra forţele occidentale împotriva unui atac sovietic. „Dacă Berlinul ar cădea, asta ar însemna condamnarea la moarte a Europei şi a lumii occidentale”, a spus Brentano.

A urmat o discuţie complexă despre drepturile legale ale fiecărei părţi şi despre planurile de răspuns în cazul unei crize a Berlinului. Ce drepturi avea Germania de Vest, în baza legislaţiei internaţionale, asupra Berlinului? Ce drepturi voia să aibă? Ce drepturi aveau cele patru puteri să aprovizioneze şi să îi apere pe berlinezi? Care era esenţa garanţiilor NATO privind apărarea Berlinului? Când puteau fi ele exercitate şi de către cine? În ce situaţie ar fi intervenit Occidentul cu armament nuclear în cazul unui conflict în Berlin?

Găsirea răspunsurilor la toate acele întrebări necesita multă muncă, a spus Adenauer.

În timp ce asculta nerăbdător traducerea, Kennedy se foia pe scaun.

Pentru Adenauer, soluţia la criza Berlinului era aceea de a se sublinia divizarea oraşului în Est şi Vest, pentru a fi o replică a Germaniei ca întreg. După părerea lui, integrarea Germaniei de Vest în Occident era o condiţie

prealabilă pentru o eventuală reunificare, întrucât ar fi oferit o șansă mai bună de negociere dintr-o poziție de forță. El i-a spus lui Kennedy că Germania de Vest nu avea nici un interes să participe la discuții bilaterale cu sovieticii. „Pe marea scenă a lumii”, a spus el, Germania de Vest era „la urma urmei doar un personaj foarte mărunt. Adenauer avea nevoie de o Americă angajată pe deplin, pentru ca intenția lui de a refuza negocierile directe cu Moscova să aibă sorți de izbândă.

Kennedy a spus că era preocupat de „scurgerea de aur”, de 350 de milioane de dolari anual, provocată de menținerea trupelor americane în Germania de Vest, o situație care nu era sprijinită de întărirea mărcii germane. El a numit acest lucru „unul dintre factorii majori în balanța conturilor de plăți”.[386] L-a rugat pe cancelar să îl ajute la reducerea costurilor suportate de Statele Unite în Germania de Vest și să sporească achizițiile germane de bunuri militare și de altă natură din Statele Unite. Președintele nu dorea sprijin bugetar direct din partea lui Adenauer, așa cum se zvonise în luna decembrie a anului precedent, după vizita lui Robert Anderson, secretarul trezoreriei din administrația Eisenhower. Însă voia o Germanie de Vest mai bogată, care să asigure un sprijin suplimentar pentru țările mai puțin dezvoltate, reducând astfel parțial povara globală pentru Statele Unite. Adenauer a fost de acord cu acest lucru și cu alte măsuri economice care să mai ușureze povara suportată de Statele Unite.

Discuția referitoare la impactul asupra bugetului în urma garanțiilor de securitate date de Statele Unite pentru Germania de Vest a marcat o schimbare de atitudine semnificativă. În comparație cu predecesorii lui, Kennedy era mai puțin angajat personal față de Germania și, în plus, credea că o Germanie mai prosperă ar fi fost mai capabilă să compenseze costurile pentru Statele Unite.

Comunicatul dat publicității la sfârșitul sesiunilor Kennedy– Adenauer a fost lipsit de substanță. Se vorbea vag despre punctele asupra cărora liderii conveniseră și se lăsau cu totul deoparte divergențele.[387] Corespondentul revistei germane *Der Spiegel* a scris că Adenauer fusese dezamăgit crunt de o vizită care nu reușise să rezolve problemele majore ale Bonnului. El

spunea că cele trei discuţii lungi între Adenauer şi Kennedy, în decurs de două zile, „îl storseseră de puteri pe cancelarul vest-german şi îi anihilaseră planurile politice”. Adenauer, spunea corespondentul, a coborât treptele Casei Albe după acele discuţii „vizibil epuizat, iar faţa lui bronzată părea cenuşiu-gălbuie, şi trupul, istovit”.[388]

Reporterul de la *Der Spiegel* afirma că administraţia Kennedy nu răspunsese cererii lui Adenauer ca, după discuţiile de la Casa Albă, să îşi petreacă weekendul cu prietenul său, Eisenhower, în Pennsylvania. În articol se afirma că oamenii lui Kennedy „i-au interzis” lui Adenauer să se ducă în Texas şi la „îndepărtata fermă de vite a vicepreşedintelui Johnson”.

În ciuda succesului crescând al economiei ţării sale, Adenauer suferea din cauză că nu avea monedă de schimb în relaţiile cu Washingtonul. Aliaţii americani, alături de care pusese în aplicare Planul Marshall, reconstruise ţara, intrase în NATO şi îi înfruntase pe sovietici, se dovedeau acum neputincioşi. Omul cu care conspirase îndeaproape, John Foster Dulles, murise cu doi ani în urmă. Doi reporteri germani înghiţiseră povestea lansată de Casa Albă cum că Adenauer şi Kennedy stabiliseră o legătură personală apropiată, dar nu exista nici o dovadă în sprijinul unei asemenea afirmaţii.

La încheierea vizitei, în frigul aspru şi umezeala de aprilie, Kennedy a ieşit pe peluza din faţa Casei Albe pentru a-l lăuda pe Adenauer, căruia îi oferise atât de puţin. „Istoria va fi foarte generoasă cu el”, a spus Kennedy. „Realizările lui au fost extraordinare în ceea ce priveşte relaţiile strânse dintre naţiunile Europei Occidentale şi întărirea punţilor care leagă Statele Unite şi Republica Federală”.[389]

Adenauer i-a întors favorul lui Kennedy, numindu-l pe omul de capacitatea căruia se îndoia „un mare lider”, care purta „o răspundere uriaşă pentru soarta lumii libere”.

Puţini au observat că ultimul răspuns al lui Adenauer era la o întrebare adresată la Clubul Naţional de Presă de un reporter privind un zid din beton despre care se zvonea că ar putea fi ridicat de-a lungul Cortinei de Fier.

După o scurtă pauză, Adenauer a spus: „În era rachetelor nucleare, zidurile de beton nu înseamnă mare lucru”.[390]

Stonewall, Texas
Duminică, 16 aprilie 1961

Într-o duminică însorită, pe la amiază, Adenauer a plecat cu avionul de la Washington, împreună cu fiica sa, Libet, şi cu ministrul de Externe, Brentano, spre Austin, Texas. De acolo, a călătorit cu elicopterul aproximativ o sută de kilometri până la Stonewall, o aşezare cu aproximativ cinci sute de locuitori, unde vicepreşedintelui Johnson se născuse şi îşi avea *ranch*-ul. Adenauer lăsa deoparte o sumedenie de probleme reale pentru una dintre atracţiile aproape mitice pentru germani – spaţiile deschise ale Americii şi Vestul devenit celebru prin romanele de mare succes scrise de germanul Karl May (care, în treacăt fie spus, nu vizitase niciodată America).

Zona centrală a Texasului, unde se găseau *ranch*-uri şi dealuri împădurite, fusese colonizată de pionieri germani în urmă cu un secol, iar urmaşii acestora l-au întâmpinat pe *Bundeskanzler* cu pancarte pe care erau scrise mesaje precum WILLKOMMEN ADENAUER şi HOWDY PODNUR.[391] Părintele Wunibald Schneider a ţinut în acea după-amiază, în cinstea lui Adenauer, o slujbă specială în limba germană la biserica St. Francis Xavier din Stonewall.

Când a vizitat orăşelul apropiat, Fredericksburg, unde germana era încă vorbită de foarte mulţi locuitori, Adenauer a spus în limba maternă că învăţase „două lucruri în viaţa sa”: „Un om poate deveni texan, dar un texan nu poate fi altceva. Şi al doilea lucru pe care l-am învăţat este că pe lume există doar un singur lucru mai mare decât Texasul, iar acela este Oceanul Pacific”.[392] Şi lui Johnson, şi tuturor celor adunaţi le-au plăcut acele cuvinte. Fiind însoţit de reporteri germani importanţi, Adenauer folosea Texasul ca antidot împotriva dezamăgirilor suferite la Washington şi drept campanie pentru alegerile ce nu erau departe. Deşi nu s-a simţit niciodată bine în postura de mijlocitor al lui Kennedy în misiuni de mică importanţă,

Johnson a urmat instrucţiunile primite de la preşedinte să „îl perie” pe Adenauer, chiar dacă vicepreşedintele ar fi preferat să se afle la Washington pentru a insista ca, în cazul Cubei, să se aplice măsurile mai dure propuse de el.[393]

Adenauer mușca cu poftă dintr-un cârnat, la un grătar organizat în Texas, în două corturi uriașe în apropiere de râul Pedernales, care străbătea domeniul lui Johnson, cam în același timp în care Brigada 2506, sprijinită de CIA, încărcată cu arme și furnituri, ajungea la punctul de întâlnire aflat la 64 de kilometri de coasta sudică a Cubei. Johnson a așezat pe capul lui Adenauer o pălărie de cowboy, pe care acesta și-a tras-o pe o sprânceană, pentru o fotografie memorabilă, apărută apoi în toate ziarele importante din Germania. Johnson i-a dat o șa și pinteni și l-a lăudat pe Adenauer, care călărea cu bravură armăsarul libertății prin Războiul Rece. Adenauer i-a răspuns, entuziast, că se simțea ca acasă în Texas.

Luni, 17 aprilie, în timp ce îl conducea pe Adenauer la aeroport, Johnson a primit un telefon de la Kennedy. El i-a transmis cancelarului salutări din partea președintelui, care socotea Germania „o mare putere”. Apoi Johnson i-a șoptit lui Adenauer că în Cuba izbucnise o răscoală, declanșată de o invazie a exilaților, informație tocmai pusă la dispoziție de președintele Kennedy.[394]

Acum trebuiau să aștepte urmările, i-a spus Johnson lui Adenauer.

Casa Albă, Washington DC
Marți seară, 18 aprilie 1961

După ce Adenauer a ajuns cu bine la Bonn, președintele Kennedy a lăsat deoparte criza cubaneză și, purtând cravată albă și frac, a sorbit dintr-o cupă de șampanie, alături de membri ai Congresului și de soțiile acestora, la Casa Albă. Se lăfăiau cu toții în luxul și eleganța pe care Kennedy le adusese la Washington.[395]

Prea puțini dintre oaspeții lui Kennedy știau că, în dimineața zilei precedente, 1 400 de exilați cubanezi, înarmați și instruiți de CIA în

Guatemala, începuseră debarcarea în Golful Porcilor, şi cu atât mai puţin că operaţiunea se îndrepta deja spre dezastru.

Cu două zile înainte, opt bombardiere B-26 cu însemne cubaneze, decolând de la o bază aeriană secretă din Puerto Cabezas, Nicaragua, nu reuşiseră loviturile pregătitoare pentru acel asalt. Distruseseră doar cinci dintre cele trei duzini de avioane de luptă pe care le avea Castro, făcând astfel ca vasele de debarcare să fie vulnerabile chiar înainte de a eşua pe nişte recife de corali despre care nu se ştiuse.[396]

Avioanele de luptă cubaneze au scufundat două nave încărcate cu muniţie, hrană şi aparatură de comunicaţie. Mulţi dintre cubanezii din brigada sprijinită de Statele Unite debarcaseră în alte locuri decât cele stabilite şi toţi aveau provizii insuficiente. Dimineaţa în ziua în care urma să aibă loc gala de la Casa Albă, consilierul pe probleme de securitate naţională, McGeorge Bundy, îi dăduse lui Kennedy vestea cea proastă: „Forţele armate cubaneze sunt mai puternice, reacţia populară este slabă şi poziţia noastră tactică este mai fragilă decât am anticipat noi”.[397]

Cu toate acestea, orchestra marinei a continuat să cânte în acea seară, intonând *Mr. Wonderful*. Un interpret cânta foarte tare versurile succesului de pe Broadway, în timp ce, în aplauzele tuturor, perechea perfectă, zâmbind cuceritor, preşedintele şi prima doamnă, a coborât scările mochetate în roşu.

Jackie a dansat cu senatorii. Purtat de popularitatea din sondaje, care îl situau încă la 70%, preşedintele pălăvrăgea vesel cu cei prezenţi.

La ora 23.45, preşedintele şi-a părăsit oaspeţii săi pentru a participa la o şedinţă care reprezenta ultima şansă de a salva misiunea cubaneză, pe punctul de a eşua. Era o scenă parcă desprinsă dintr-un film hollywoodian: preşedintele şi miniştrii cabinetului, în frac, discutând planuri de luptă cu conducătorii militari, în uniforme cu pieptul plin de medalii. În acest timp, în Cuba, oamenii pe care îi trimiseseră la luptă erau seceraţi. Deşi Kennedy încercase să păstreze posibilitatea de a nega amestecul Statelor Unite refuzând folosirea de soldaţi americani sau avioane proprii în cadrul operaţiunilor, amprentele lui se vedeau clar în dezastrul în plină desfăşurare.

Mai toţi militarii prezenţi în încăpere fuseseră în aceleaşi funcţii şi în cursul administraţiei Eisenhower, în ianuarie 1960, când aprobaseră planul de a-l doborî pe Fidel Castro.[398] Allen Dulles, directorul de şaizeci şi şapte de ani al CIA, pe care Kennedy îl păstrase din administraţia Eisenhower, superviza acea operaţiune. El realizase primul plan de asalt, având ca model o lovitură de stat reuşită în Guatemala, unde fusese îndepărtat un guvern cu vederi de stânga, folosindu-se 150 de exilaţi şi piloţi americani, care zburaseră pe câteva avioane de luptă din cel de-al Doilea Război Mondial. Agenţii CIA care fuseseră implicaţi în Guatemala erau oameni de bază şi în noul plan al lui Dulles, ce avea ca obiectiv Cuba.

Cel mai important participant la acea şedinţă era Richard Bissell, genul de intelectual stilat, cu clasă şi obişnuit cu marile secrete de stat, care stârnea fascinaţia fraţilor Kennedy faţă de lumea spionajului. Înalt şi gârbovit, fostul profesor de economie de la Yale era director pentru planuri la CIA şi răspundea direct de operaţiunea cubaneză. Versat şi autocritic, el îl amuzase pe Kennedy descriindu-se drept un „rechin mâncător de oameni” când se cunoscuseră la o cină organizată în cinstea preşedintelui de ofiţeri CIA, la Alibi Club, un club exclusivist unde femeile nu erau admise.[399]

Lucrând acum pentru Kennedy, Dulles şi Bissell dăduseră tuşele finale ale unui plan pentru debarcarea, cu ajutorul unor ambarcaţiuni amfibie a circa 1 400 de soldaţi exilaţi. Ideea era că succesul forţei de asalt va declanşa, într-un fel sau altul, o revoltă împotriva lui Castro în rândul a 25% din populaţie, după evaluările serviciilor americane de informaţii, impulsionaţi de 2 500 de membri ai organizaţiilor de rezistenţă şi de 20 000 de simpatizanţi.[400]

Kennedy nu pusese deloc la îndoială cifrele vehiculate, însă ordonase schimbări care scăzuseră şansele de reuşită ale planului. Modificase locul de debarcare de la Trinidad, un oraş cubanez situat pe coasta sudică centrală, la Golful Porcilor, pe motiv că noul loc va permite o debarcare nocturnă mai puţin spectaculoasă, care ar fi avut mai puţine şanse de rezistenţă. Kennedy insistase să nu existe sprijin aerian sau de altă natură care să fie detectat ca venind din partea Statelor Unite şi redusese forţa

aeriană de la şaisprezece la opt avioane – din nou, pentru „a atenua amploarea invaziei”. Berlinul avusese o oarecare greutate în consideraţiile preşedintelui: el nu voia ca printr-un amestec prea direct al Statelor Unite în invadarea Cubei să îi pună la dispoziţie lui Hruşciov vreun pretext pentru iniţierea unei acţiuni militare în oraşul divizat.[401]

Schimbările de ultim moment introduse de Kennedy impuseseră ajustări care au atras după ele o serie de scăpări. Nimeni nu anticipase că în Golful Porcilor exista un recif de corali foarte înşelător. Şi nimeni nu se gândise să înlocuiască rutele de fugă stabilite anterior, când insurgenţii trebuiau să se refugieze în munţi, în caz că lucrurile luau o întorsătură nefericită. De asemenea, scurgerile de informaţii fuseseră prea numeroase. Încă din 10 ianuarie, ziarul *New York Times* publicase chiar pe prima pagină un articol al cărui titlu se întindea pe trei coloane: SUA PREGĂTESC O FORŢĂ ANTI-CASTRO LA O BAZĂ AERIANĂ SECRETĂ DIN GUATEMALA. Apoi, doar cu câteva ore înainte de declanşarea invaziei, Kennedy a trebuit să intervină, prin Arthur Schlesinger, să convingă revista *New Republic* să nu publice un articol care prezenta în detaliu planurile de invadare a Cubei.[402]

„Castro nici nu are nevoie de agenţi aici”, se plânsese Kennedy. „Nu trebuie decât să citească ziarele noastre.”

Invazia din 17 aprilie dăduse naştere unui schimb de scrisori destul de dure între Kennedy şi Hruşciov. Încă neştiind cât de prost mergea operaţiunea, pe data de 18 aprilie, liderul sovietic a tras o lovitură de avertisment la ora 14, ora Moscovei, în cel mai dur şi ameninţător limbaj pe care îl folosise vreodată împotriva lui Kennedy. Făcând legătura între Cuba şi Berlin, el a spus: „Armamentul militar şi situaţia politică pe plan mondial sunt de asemenea natură încât orice aşa-zis «mic război» poate declanşa o reacţie în lanţ în toate părţile globului”.[403]

Hruşciov nu a înghiţit dezminţirile lui Kennedy, spunând că nu era nici un secret pentru nimeni că Statele Unite instruiseră forţele de invazie şi puseseră la dispoziţie avioanele şi bombele. Avertizându-l pe Kennedy de probabilitatea producerii unei „catastrofe militare”, Hruşciov a jurat: „Nu

trebuie să existe nici un dubiu în privința poziției noastre: vom acorda poporului cubanez și guvernului său tot ajutorul necesar pentru a respinge acest atac armat împotriva Cubei”.[404]

Kennedy îi răspunsese lui Hrușciov în jurul orei 18, ora Washingtonului, în aceeași zi: „Sunteți grav dezinformat”, a protestat el față de liderul sovietic. A enumerat toate motivele pentru care cubanezii considerau pierderea libertăților democratice „intolerabilă” și modul în care acest lucru dăduse naștere unei rezistențe crescânde față de regimul lui Castro în rândul celor peste o sută de mii de refugiați. Spunând acestea, a susținut în continuare povestea străvezie privind neimplicarea americană în acea încercare de invazie și l-a avertizat pe Hrușciov să stea deoparte. „Statele Unite nu intenționează să întreprindă nici o intervenție militară în Cuba”, a scris el, iar dacă sovieticii interveneau drept ripostă, atunci Statele Unite aveau să-și onoreze obligația „de a apăra această emisferă împotriva unei agresiuni externe”.[405]

Având proaspăt în minte acest schimb de replici, Kennedy s-a opus oricărei cereri de a spori amestecul americanilor. A respins argumentul lui Bissell, care susținea că ar trebui să se asigure exilaților o acoperire aeriană limitată, cu ajutorul căreia încă se putea obține victoria. Bissell spunea că nu avea nevoie decât de două avioane cu reacție de pe portavionul USS *Essex* pentru a le doborî pe cele inamice și a sprijini forțele rămase izolate.

„Nu”, a spus președintele.[406]

Cu doar șase zile în urmă, Kennedy se arătase profund iritat când consilierii exprimaseră îndoieli în privința misiunii. „Știu că toată lumea încearcă să se pună la adăpost în problema asta”, spusese el.[407] Acum era la fel de supărat când oamenii care îl vârâseră în acel dezastru îi spuneau că nu putea reuși decât întreprinzând o acțiune militară care să trădeze fără nici un dubiu amestecul Statelor Unite.

„În clipa în care duc pe țărm chiar și un singur pușcaș marin, intrăm în treaba asta până la gât”, i-a spus el lui Bissell. „Nu pot implica Statele Unite într-un război pe care să-l pierd, indiferent care ar fi consecințele”. Pe de altă parte, Kennedy nu voia încă o „Ungarie americană”, când se socotea că

Statele Unite încurajaseră o revoltă pe care, în cele din urmă, nu au apărat-o deloc. „Şi din asta ar putea ieşi, fir-ar să fie, un măcel. S-a înţeles, domnilor?”

Dacă preşedintele nu voia să folosească avioane de luptă, a spus şeful operaţiunilor navale, amiralul Arleigh Burke, erou al celui de-al Doilea Război Mondial şi al Războiului din Coreea, el putea folosi tunurile unui distrugător american pentru a ajuta brigada cubaneză. Cunoscut şi sub numele de „Burke 31 de noduri” pentru tendinţa lui de a conduce la viteza maximă distrugătoarele pe care le comandase, Burke voia acum ca preşedintele să accelereze lucrurile. A spus că preşedintele Kennedy putea schimba soarta bătăliei doar dacă un distrugător „făcea praf tancurile lui Castro”, lucru despre care insista că era o misiune destul de uşor de îndeplinit.[408]

„Burke”, a spumegat Kennedy, „nu vreau ca Statele Unite să fie implicate în problema asta.”

„La naiba, domnule preşedinte, dar *suntem* deja implicaţi”, a răspuns Burke, pe tonul unui general cu patru stele către un tânăr căpitan. El asistase destul de frecvent la indecizii politice, care produceau multe pierderi de vieţi omeneşti şi întoarcerea sorţilor unei bătălii.

Kennedy a încheiat şedinţa de trei ore, la 2.45, făcând un mic compromis. A aprobat un plan prin care urmau să fie trimise şase avioane cu reacţie fără însemne, pentru a proteja bombardierele B-26 ale exilaţilor în timp ce paraşutau provizii şi muniţii. Însă bombardierele au sosit cu o oră înaintea escortei asigurate de Statele Unite, iar cubanezii au doborât două dintre ele.[409]

Când totul s-a terminat, Castro ucisese 114 dintre oamenii instruiţi de CIA şi luase 1 189 de prizonieri. Reuşise să îi facă pe inamicii lui să se predea după trei zile de luptă.

Acheson a priceput imediat impactul negativ pe care eşecul din Cuba îl va avea asupra gândirii lui Hruşciov şi a încrederii aliaţilor. A socotit totul drept „o acţiune necugetată şi iresponsabilă”.[410]

Vorbind în fața diplomaților de la Institutul pentru Serviciul de Externe, el a spus: „Europenii au avut impresia că urmăresc un amator tânăr și înzestrat exersând aruncarea unui bumerang, când au văzut cu groază că acesta s-a lovit singur”. El a declarat către publicul său că europenii erau „stupefiați că o persoană atât de lipsită de experiență își face de lucru cu o armă atât de ucigătoare”.[411]

După ce s-a întors din călătoria prin Europa, Acheson i-a scris pe un ton îngrozit fostului său șef, Truman, făcând referire la discuția purtată de el cu Kennedy în grădina de trandafiri, dar fără să menționeze numele președintelui: „Nu-mi pot imagina de ce ne-am amestecat în această aventură cubaneză idioată. Înainte de plecare, mi s-a vorbit despre ea și le-am spus celor care m-au informat cum și de ce am refuzat sugestii similare în cazul Iranului și Guatemalei. Am crezut că această idee în privința Cubei fusese abandonată, așa cum s-ar fi cuvenit”.[412]

I-a spus lui Truman că impactul aventurii din Cuba asupra părerii europenilor despre Kennedy va fi profund. „Direcția urmată de acest guvern pare surprinzător de nesigură”, a spus el despre Kennedy. Din câte îmi dau seama, simpla inerție a planului pus la cale de Eisenhower a dus la executarea lui. Actuala administrație nu a făcut decât să elimine elementele de putere care erau esențiale pentru reușită. Mintea nu este înlocuitorul judecății. În străinătate cel puțin, Kennedy a pierdut o parte foarte mare din admirația aproape fanatică pe care au inspirat-o tinerețea și aspectul lui fizic”. Acheson i-a spus lui Truman că Washingtonul era „un oraș deprimat”, unde „moralul celor de la Departamentul de Stat era aproape la pământ”.

Rapoarte privind comentariile făcute de Acheson în fața diplomaților în devenire au ajuns la Kennedy, care a cerut să primească o transcriere completă a întâlnirii. Din acel moment, Acheson a observat „un efect nefericit” asupra încrederii pe care i-o acorda Kennedy și o reducere drastică a posibilității de acces la președinte.

Criticile în limbaj colorat aduse de Acheson îl răniseră prea adânc pe Kennedy.

Moscova
Joi, 20 aprilie 1961

Lui Hruşciov nu-i venea să creadă ce noroc avusese.

Ştiuse de mult că Statele Unite vor acţiona împotriva Cubei şi îi spusese asta editorialistului Lippmann când îl primise la Soci. Totuşi, nici în visurile lui cele mai frumoase nu anticipase o asemenea incompetenţă. În primul lui test important pe plan extern, noul preşedinte al SUA nu se ridicase nici la cel mai scăzut nivel al aşteptărilor lui Hruşciov. Kennedy demonstrase slăbiciune în condiţii de luptă. Îi lipsise tăria de a anula planurile întocmite de Eisenhower sau caracterul de a le face să funcţioneze ca şi cum ar fi fost ale lui. Îi lipsise hotărârea de a încheia cu succes o acţiune de mare importanţă pentru prestigiul Americii.[413]

Deşi Kennedy evitase să îi ofere lui Hruşciov un pretext pentru un răspuns pe măsură în cazul Berlinului, prin eşecul înregistrat îi pusese, în acelaşi timp, la dispoziţie liderului sovietic informaţii valoroase privind genul de om care conducea Statele Unite.[414] „Nu-l înţeleg pe Kennedy”, i-a spus Hruşciov fiului său Serghei. „Chiar poate fi atât de nehotărât?”[415] În comparaţie cu intervenţia sângeroasă, dar îndrăzneaţă, a trupelor sovietice în Ungaria pentru a se asigura că ţara rămâne ferm în sfera de influenţă a comunismului, a apreciat negativ acţiunea din Golful Porcilor.

Pe de altă parte, Hruşciov era îngrijorat de posibilitatea ca Dulles, şeful CIA, pe care îl acuzase de incidentul cu avionul-spion U-2 în anul precedent, să fi executat invazia ca să submineze pregătirile pentru întâlnirea la cel mai înalt nivel între Statele Unite şi Uniunea Sovietică.[416] De asemenea, Hruşciov era îndeajuns de egocentric ca să creadă că preşedintele american declanşase debarcarea în Cuba pe 17 aprilie pentru a-l umili chiar de ziua lui de naştere. În loc să îi strice aniversarea, prin acel eşec, Kennedy îi făcea lui Hruşciov un dar neaşteptat.

Rapoartele despre Kennedy prezentate ulterior de KGB i s-au părut lui Hruşciov deopotrivă încurajatoare şi îngrijorătoare. Lucru pozitiv, anunţa KGB-ul de la Londra – după câte se părea din surse de la ambasada

americană – că, după eşecul din Cuba, Kennedy le spusese colegilor că regreta că îi păstrase pe republicanul Dulles ca director al CIA şi pe C. Douglas Dillon la Trezorerie. În acelaşi timp, totuşi, Hruşciov se întreba ce spunea operaţiunea cubaneză despre caracterul administraţiei Kennedy. Preşedinţia chiar controla situaţia ori era manipulată de războinici anticomunişti ca Dulles? Era Kennedy un tip belicos? Ori, mai curând, planul de mântuială sugera că John Kennedy era probabil şi mai primejdios – un adversar imprevizibil şi greu de ghicit.

Indiferent care ar fi fost adevărul, se poate afirma în mod indiscutabil că, în decurs de o singură săptămână, şansele lui Hruşciov crescuseră spectaculos. Aproape nimic nu ar fi asigurat o schimbare mai dramatică a dispoziţiei sale decât acea combinaţie dintre triumful spaţial al lui Gagarin şi eşecul din Golful Porcilor. Trecuseră doar şase săptămâni de când Hruşciov îl primise pe ambasadorul Thompson în Siberia şi îi împărtăşise rezervele sale faţă de acceptarea invitaţiei lui Kennedy la o întâlnire la nivel înalt.

Acum, când Kennedy era atât de slăbit, Hruşciov se simţea îndemnat să rişte atragerea lui în ring.

Deşi norocul i se schimbase mult mai repede decât şi-ar fi putut imagina, liderul sovietic ştia că trebuia să acţioneze şi mai rapid. Situaţia din Berlin rămânea neschimbată. În Berlin se strângea o nouă generaţie dornică să absoarbă imaginile şi atmosfera singurului oraş din lume unde puteau vedea cele două sisteme antagoniste pe plan mondial concurând în mod deschis şi fără nici o mediere.

Hruşciov nu voia să rişte nimic în legătură cu direcţia în care aveau să evolueze lucrurile.

351 Dean G. Acheson, *Remarks at Foreign Service lunch,* Washington D.C. (transcris pe 29.06.1961), S 3, B 51, F62, DGA, Yale. Discursul a fost ţinut între 13 şi 25 iunie 1961; extras din Brinkley, *Dean Acheson,* 127

352 Serghei N. Hruşciov, *Nikita N. Khrushchev: Krizisy i Rakety,* vol. 1, 102–106

353 JFKL, *Dean G. Acheson OH*, nr. 1; Douglas Brinkley, *Dean Acheson: The Cold War Years, 1953–1971*. New Haven, CT: Yale University Press, 1994, 127

354 Chace, *Acheson*, 386–388; Brinkley, *Dean Acheson*, 127

355 Richard J. Walton, *Cold War and Couterrevolution; The Foreign Policy of John F. Kennedy*, New York; Viking, 1972, 44

356 JFKL, *Dean G. Acheson OH;* Walton, *Cold War and Counterrevolution*, 44

357 Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 57

358 JFKL, *Dean G. Acheson OH; New York Times*, 10.04.1961; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 58–60

359 Brinkley, *Dean Acheson*, 130–131

360 Brinkley, *Dean Acheson*, 129

361 Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 97; Brinkley, *Dean Acheson*, 129; James Chace, *Acheson: The Secretary of State Who Created the American World*. New York: Simon & Schuster, 199, 383–384

362 http: / / jfklibrary. Org / Historical+Resources / Archives / Reference+Desk / New+York+Times+Chronology / 1961 / May 10; David E. Murphy, Serghei A. Kondrașev și George Bailey, *Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War*. Londra și New Haven, CT: Yale University Press, 1997, 359

363 Murphy, Kondrașev și Bailey, *Battleground Berlin*, 360

364 Brinkley, *Dean Acheson*, 130; Chace, *Acheson*, 388

365 Norman Cousins, *The Improbable Triumvirate: John F. Kennedy, Pope John, Nikita Khrushchev*, New York: W.W. Norton, 1972, 83–87

366 Beschloss, *The Crisis Years*, 111; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 5

367 Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 490; Beschloss, *The Crisis Years*, 110–111

368 Ronald Steel, *Waltter Lippmann, and the American Century*. Boston și Torento: Little, Brown, 526–527

369 Gerhard Kowalski, Die Gagarin-Story: Die Wahrheit über den Flug des ersten Kosmonauten der Welt. Berlin: Schwazhopf & Schwarzkopf, 1999, 55; Beschloss, The Crisis Years, 113

370 *Washington Post*, 19.04.1961

371 Steel, *Walter Lippmann, and the American Century*, 527–528

372 Walter Lippmann Papers. Redare sovietică a discuției dintre Hrușciov și Lippmann, 10.04.1961, New Haven, CT: Yale University, Sterling Memorial Library, Series VII, Box 239; Steel, *Waltter Lippmann, and the American Century*, 3, 203; Vladislav M. Zubok, „Khrushchev and the Berlin Crisis (1958–1962)”, CWIHP, Working Paper nr. 6, mai 1993, 21–23; Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era*, 490–491

373 Zubok, „Khrushchev and the Berlin Crisis (1958–1962)”, CWIHP Working Paper nr. 6, 22; Beschloss, *The Crisis Years,* 111

374 Walter Lippmann Papers. Redare sovietică a discuției dintre Hrușciov și Lippmann, 10.04.1961, New Haven, CT: Yale University; Taubman, *Khrushchev, 490–491;* Deborah Welch Larson, *Anatomy of Mistrust: U.S. –Soviet Relations During the Cold War,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2000, 287

375 *Pravda,* 13 aprilie 1961, 2; Serghei N. Hrușciov, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower.* University Park: Pennsylvania State University Press, 2000, 432; Taubman, *Khrushchev,* 490–491; Serghei N. Hrușciov, *Krizy i Rakety,* vol. 2. 100–101

376 http: / / youtube.com / watch?v=QfzB2ErcE

377 Taubman, *Khrushchev,* 491; Serghei N. Hrușciov, *Krizy i Rakety,* vol. 2, 100–101; Serghei N. Hrușciov, *Creation of a Superpower,* 432–433

378 Aleksandr Fursenko și Timothy Naftali, *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of an American Adversary.* New York; W.W. Norton, 2006, 346. La o ședință a Prezidiului din iunie 1961, Hrușciov a discutat problema de a distruge balcoanele. A se vedea stenograma din 16 iunie 1961, TsK KPSS); Serghei N. Hrușciov, *Creation of a Superpower,* 433–434

379 Taubman, *Khrushchev,* 492

380 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 10; JFKL, Memcon, Întâlnire între Kennedy și Brandt la Casa Albă, Washington, 13.03.1961, 3–3.40 p.m. Subiect: Germania și Berlinul, National Security Files, (NSF) Germania, confidențial, redactat de Foy Kohler și aprobat de Casa Albă pe 23.03.1961

381 Ibid; Document pregătitor pentru discuții, transmis de Rusk președintelui pe data de 10 martie 1961, în Fișierele Centrale, Departamentul de Stat, 762.00 / 3-1061; Memcon, Brandt-Rusk privind subiecte similare, 14 martie 1961, în Fișierele Centrale, Departamentul de Stat 762.0221 / 3-3-1461. Pentru relatarea de către Brandt a discuției cu președintele și a vizitei la Washington, *vezi* Willy Brandt, *Begegnungen und Einsichten, Die Jahre 1960–1975.* Hamburg: Hoffmann u. Campe, 1976, 17–18, 80–83

382 Willy Brandt, *Begegnungen mit Kennedy.* München: Kindler, 1964, 49–45

383 *Wall Street Journal, Washington Post, New York Times, Christian Science Monitor,* 14.03.1961

384 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 17

385 *New York Times,* 17.02.1961

386 FRUS, la http: / / www.state.gov / r / pa / ho / frus / kennedyjf / xiv / 15854.htm9. Memorandum al discuției / 1 / Washington, 10.03.1961; Sursă: JFKL, NSF, Germania, confidențial, redactat de Kohler și aprobat de Casa Albă pe data de 20.03; ibid. Doc. 10: Memcon, Washington, 13.03.1961, 3–3.40 p.m.; Budesarchiv, Kabinettsprotokolle Online „1. Deutsche Maßnahmen zur Entlastung der US-Zahlungbilanz” extras de pe http: / / www.bundesarchiv.de

387 Williams, *Adenauer: The Father of the New New Germany,* 490; FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 9, 10; Konrad Adenauer, *Erinnerungen 1959–1963.* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1968, 91–97

388 Der Spiegel, 12.04.1961, 19.04.1961

389 *Christian Science Monitor,* 14.04.1961

390 *Washington Post*, 14.04.1961

391 *Christian Science Monitor,* 17.04.1961

392 Poppinga, „Das Wichtisgste ist der Mut”: *Konrad Adenauer,* 297

393 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 519

394 Poppinga, „Das Wichtisgste ist der Mut”: *Konrad Adenauer*, 297; Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 1, 519–520

395 „The Presidency: Interlud,”, *Time*, 28.04.1961; Sidey, JFK, *131;* Peter Wyden, *Bay of Pigs: The Untold Story.* New York: Simon & Schuster, 1979, 269–270

396 Wyden, *Bay of Pigs,* 184–185; Howard Jones, *The Bay of Pigs.* New York: Oxford University Press, 2008, 76–77, 100–102; de asemenea, *vezi* pentru cronologia evenimentelor: National Security Archive, „The Bay of Pigs – 40 Years After”, 15–18.04.1961: http: / / gwu.edu / ~nsarchiv / bayofpigs / chron.html

397 FRUS, 1961–1963, Cuba, 1961–1962, Doc. 109, 119; The National Security Archive, „The Bay of Pigs – 40 Years After”, 15–18.04.1961

398 Jones, *The Bay of Pigs*, 76–77, 96

399 JFKL, *Richard M. Bissell OH;* JFKL, POF, Bundy către JFK, 25.02.1961, Memorandum al personalului, Box 62

400 Wyden, *Bay of Pigs*, 139; Richard M. Bissell, Jonathan E. Lewis şi Frances T. Pudlo. *Reflexions of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs.* New Haven, CT: Yale University Press, 1996, 190

401 Gus Russo, *Live by the Sword: The Secret War Against Castro and the Death of JFK.* Baltimore: Bancroft Press, 1998, 13–15; Jones, *The Bay of Pigs,* 38, 76–78, 100–102

402 Russo, *Live by the Sword*, 16

403 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Schimburi Kennedy–Hruşciov, Doc. 9

404 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Schimburi Kennedy–Hruşciov, Doc. 9

405 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Schimburi Kennedy–Hruşciov, Doc. 10

406 Bissell, *Reflexions of a Cold Warrior,* 189; Lawrence Leamer, *The Kennedy Men; 1901–1963.* New York: HarperCollins, 2001, 501, 508

407 Thomas, *The Very Best Men*, 253; Beschloss, *The Crisis Years*, 114; Leamer, *The Kennedy Men: 1909–1963,* 501, 508; „Nation: Bitter Week”, *Time*, 28.04.1961; Wofford, *Of Kennedy and Kings.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1980, 347–348

408 E.B. Potter, *Admiral Arleigh A. Burke.* Annapolis, MD: U.S. Naval Institute Press, 2005; Gordon M. Goldstein, *Lessons in Disaster: McGeorge Bundy and the Path to War in Vietnam.* New York: Times Books / Henry Holt, 2008, 39; Sidey, *JFK*, 110; Wyden, *Bay of Pigs,* 270–271

409 Wyden, *Bay of Pigs,* 271; https: / / www.cia.gov / library / center-for-the-study-of-intelligence / csi-publications / books-and-monographs / agency-and-the-hill / 12-The%Agency%and%20the%20Hill_Part2-Chapter9.pdf: chapter 9, *Oversight of Covert Action,* 268

410 JFKL, *Dean G. Acheson OH;* Chace, *Acheson,* 387

411 Brinkley, *Dean Acheson,* 127

412 Scrisoarea lui Acheson către Truman, 03.05.1961 (prin amabilitatea lui David Acheson), în David S. McLellan şi David C. Acheson, editori, *Among Friends: Personal letters of Dean Acheson.* New York: Dodd, Mead, 1980, 206–207

413 Vladislav M. Zubok şi Constantine Pleşakov, *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev,* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996, 243

414 Taubman, *Khrushchev,* 492; Beschloss, *The Crisis Years,* 121

415 Serghei N. Hruşciov, *Krizy i Rakety,* 102–106

416 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 348–349

Jörn Donner descoperă orașul

Ceea ce l-a îndemnat pe tânărul scriitor finlandez Jörn Donner să vină la Berlin a fost convingerea că acel loc era mai curând o idee decât un oraș. Din acest motiv, după absolvirea facultății, Berlinul îi oferea mult mai multe posibilități de a-și satisface pofta de aventură și de a găsi inspirație decât orice altă metropolă.

La Paris, malul stâng al Senei îi avea pe Sartre și pe discipolii lui, Via Veneto din Roma avea de oferit Dolce Vita, și nimic nu putea rivaliza cu Soho din Londra ca loc al educației și al dezmățului deopotrivă. Însă doar Berlinul îi putea oferi lui Donner o imagine atât de singulară a lumii dezbinate în care trăia.[417]

Donner considera că deosebirea dintre berlinezii din Est și cei din Vest era pur incidentală, și că astfel ei slujeau drept cobai perfecți pentru cel mai important experiment social din lume. Fuseseră aceiași berlinezi, modelați de aceeași istorie până în 1945, când aplicarea bruscă a două sisteme politice diferite a lăsat o parte a orașului să trăiască decadentul viciu al prosperității, iar pe cealaltă, să îndure virtuțile unei cămăși de forță. Din punct de vedere geografic, berlinezii fuseseră dintotdeauna plasați între Europa și Rusia, dar Războiul Rece transformase harta într-o dramă geopolitică și psihologică.[418]

Douăzeci de ani mai târziu, Donner va produce filmul lui Ingmar Bergman Fanny și Alexander, *distins cu patru premii Oscar. Însă, pentru moment, el se purta ca un fel de Christopher Isherwood al momentului și, după ce își încheiase studiile la Universitatea din Stockholm, dorea să își lanseze cariera artistică făcând o cronică a Berlinului ca istorie vie a timpurilor sale.*

Adio, Berlin, *cartea scrisă de Isherwood, urmărea luptele de stradă dintre comuniști și naziști în anii 1930, care aveau să constituie preludiul celui de-al Doilea Război Mondial și al Holocaustului. Donner considera povestea pe care o va spune ca fiind de aceeași importanță istorică, deși rolul berlinezilor va fi mai curând acela de privitori pasivi la politica înaltă ce se făcea în jurul lor.*

Germanii folosesc în mod denigrator termenul de Berliner Schnauze, *adică „botul berlinez", pentru a descrie impetuozitatea ireverențioasă a berlinezilor, și nimic din asta nu s-a pierdut în timpul ocupației postbelice. Autorul Stephen Spender a descris astfel curajul evident al berlinezilor în timpul Războiului Rece: „Dacă berlinezii dau dovadă de o cutezanță aparte, care stârnește uimirea aproape nemărginită a lumii, este pentru că ei au ajuns în acel loc situat dincolo de teamă, unde, practic, depind cu totul de conflictul dintre marile puteri, de aceea simt că nu are nici un rost să se teamă și, prin urmare, nu există nimic de care să se sperie".*

În umezeala rece a metroului vest-berlinez, Donner a studiat pe îndelete chipurile, trădând neplăcerea și lipsa de curiozitate, ale oamenilor care se aflau în centrul dramei lui. Deși soarta umanității se putea decide în orașul lor, Donner a descoperit că berlinezii erau ciudat de apatici, de parcă realitatea ar fi fost mult prea greu de înțeles pentru ei.

În căutarea metaforei potrivite pentru a descrie orașul dezbinat, Donner le va cere ulterior scuze cititorilor lui că nu a fost în stare să se opună „maniei aproape mecanice a unui somnambul" de a descrie divizarea Berlinului prin caracterul contrastant al celor două bulevarde importante – Kurfüstendamm din Berlinul de Vest și Stalinallee din Berlinul de Est.

Ca și Berlinul de Vest, Ku'damm (cum îl numesc localnicii) se născuse din haosul anilor postbelici, marcanți de o energie debordantă, lumini de neon, modă creativă și noi cafenele și baruri concurând să intre în grațiile celor cu portofelele pline. Ca și Berlinul de Est, Stalinallee ascundea fragilitatea societății căreia îi aparținea, cu grandoarea sa neoclasică planificată la centru, de unde se dicta totul, începând cu suprafața oricărui

apartament și terminând cu lățimea holurilor și înălțimea ferestrelor. Directivele securității de stat stabileau în mod precis câți informatori trebuiau infiltrați în rândurile unui anumit segment al populației.[419]

Deși centrul Ku'dammului avea doar patru kilometri lungime, se găseau acolo șaptesprezece dintre cei mai scumpi bijutieri, zece reprezentanțe pentru vânzarea de mașini și restaurantele cele mai exclusiviste din oraș. Văduve de război cerșeau la colț de stradă, pe unde știau că trec cetățenii cei mai înstăriți din oraș. Un astfel de loc se afla exact înainte de salonul de prezentare Volkswagen al lui Eduard Winter, unde cel mai bogat om din oraș vindea treizeci de mașini pe zi, atunci când nu se ocupa de firma lui de distribuție a popularei băuturi Coca-Cola.

Isherwood, a cărui carte a stat la baza filmului Cabaret, *descria Ku'dammul interbelic drept „o înșiruire de hoteluri scumpe, baruri, cinematografe, magazine… un nucleu sclipitor de lumină, ca un diamant fals, în crepusculul sărăcăcios al orașului". Atmosfera de Război Rece rămăsese cam la fel, deși în anii 1950 reconstrucțiile postbelice introduseseră caracteristici arhitectonice mai bine conturate, din beton și sticlă.*

Partea mai rău-famată supraviețuise și ea războiului. Într-un bar de prost gust numit The Old-Fashioned, *Donner a observat un om de afaceri din Düsseldorf lingând urechea unei barmanițe blonde până când aceasta, plictisită, s-a tras înapoi, iar buzele lui au ajuns la subsuoara ei. Germanii veneau la Berlin să-și satisfacă plăcerile în anonimat, în locuri unde nu exista oră de închidere, începând cu barurile pentru travestiți și terminând cu distracțiile mai convenționale. Ce se întâmpla în Berlin rămânea în Berlin.*

În cealaltă parte a orașului, în Berlinul de Est comunist, Donner a descoperit alter egoul zonei Ku'damm. În 1949, la data la care Stalin împlinea șaptezeci de ani, Ulbricht a rebotezat marea arteră Frankfurter Strasse cu numele dictatorului, pe care îl va păstra până în noiembrie 1961, cu toate că acesta murise, iar Hrușciov se dezisese de el[420]*. În timpul ultimelor zile ale celui de-al Doilea Război Mondial, soldații sovietici îi*

spânzuraseră pe naziști de copacii care se întindeau de-a lungul străzii, după ce adeseori prindeau de cadavre documentele de identificare, cu mențiunea: AICI ESTE SPÂNZURAT CUTARE, PENTRU CĂ A REFUZAT SĂ APERE SOȚII ȘI COPII.

Ulbricht reconstruise strada ca Stalinallee, pentru ca aceasta să devină un simbol al puterii și capacităților comunismului, „primul drum socialist din Germania", al cărui scop era să asigure „palate pentru clasa muncitoare". De aceea, între 1952 și 1960, constructorii au realizat un șir lung de blocuri de locuințe de opt etaje, cu o arhitectură monumentală stalinistă. Din ruinele războiului s-au clădit apartamente cu tavane înalte și balcoane, lifturi, faianță, scări din marmură și – un lux la vremea aceea – băi în fiecare apartament. Pentru a asigura o promenadă suficient de largă pentru paradele militare, constructorii au transformat Stalinallee într-o autostradă lungă de doi kilometri, mărginită de copaci, având șase benzi și nouăzeci de metri lățime. Pe Stalinallee se desfășura parada anuală de 1 Mai, însă este și locul unde, în 1953, a izbucnit revolta muncitorilor.

La mică depărtare de Stalinallee, Donner a descoperit disperarea mută a est-berlinezilor, care trecuseră prin ravagiile celui de-al Doilea Război Mondial, și nimeriseră încă o dată de partea nefericită a istoriei. Raabe-Diele *era una dintre cele mai vechi crâșme din Berlin și se afla pe Sperlingsgasse, o alee îngustă, încă blocată la mijloc de ruine rămase din război, care încă nu fuseseră îndepărtate. Avea doar trei mese, un bar, bănci de-a lungul pereților și scaune simple, zdrențuite.*

Unicul proprietar era doamna Friedrich Konarske, în vârstă de optzeci și doi de ani, care stătuse în spatele aceleiași tejghele timp de cincizeci și șapte de ani. Ea nu a vrut să discute despre viața ei tristă, însă a flecărit bucuroasă cu Donner despre clientela ei, alcătuită numai din bărbați, cu excepția unei femei zgomotoase, în vârstă de patruzeci și ceva de ani, care bea tărie în timp ce povestea despre operațiile la stomac pe care le suferise.

„Zece bărbați beți sunt mai suportabili decât o femeie pe jumătate trează", s-a plâns Konarske.

Doi tipi trecuți de prima tinerețe, stând la o masă lângă fereastră, zdrăngăneau la chitară un cântec de inimă albastră. În timp ce se pregăteau de plecare, un bărbat ghebos a strigat cu glas piţigăiat o ultimă cerere. „Cântați Lili Marlene. *Asta vreau să ascult. Și după aceea fac cinste cu un rând.”*

Bărbatul cel mai bine îmbrăcat din bar – și care, tocmai de aceea, era bănuit de ceilalți ca fiind membru al Partidului Comunist ori ofițer al securității statului – a obiectat pe motiv că Lili Marlene *fusese unul dintre cântecele preferate ale lui Hitler.*

Înfuriat, ghebosul a protestat: „Ce înseamnă asta? Lili Marlene *s-a cântat în timpul războiului pentru a da glas – da, ca să dea glas – dorinței de pace a soldaților. Nu are nimic de a face cu nazismul”. Și era adevărat: cântecul fusese compus în timpul Primului Război Mondial de soldatul Hans Leip, când pleca de la Berlin în marș spre frontul rusesc. Tipul ghebos a susținut că până și americanii și englezii iubeau acel cântec.*

„E o melodie universală!” A strigat un tânăr beat care arăta ca un fost boxer, cu nasul mare și turtit, urechile „conopidă” și vârfurile degetelor îngălbenite de nicotină. Unul după altul, clienții doamnei Konarske și-au dat zgomotos acordul, revoltați împotriva presupusului comunist, însă cântăreții au continuat să șovăie, deoarece actele de sfidare puteau duce la ani de temniță grea.

Încurajat de băutură, cel cu față de boxer l-a amenințat pe bărbatul bine îmbrăcat: „Dacă nu vrei să asculți, n-ai decât să pleci”. Apoi a început să cânte singur primul vers, după care cei doi muzicanți i s-au alăturat, urmați, rând pe rând, de ceilalți oameni prezenți, până când toți cântau în jurul bărbatului cu costum de culoare închisă, care-și sorbea berea în tăcere.

Frau Konarske a oferit de băut din partea casei. Apoi l-a tras pe Donner deoparte și i-a arătat un text mic, înrămat și prins pe perete în spatele ei, datând din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Suna așa: VOM PLECA LA MOARTE LA FEL DE DESPUIAȚI CUM AM VENIT PE LUME.

Ea l-a întrebat pe necunoscut: „Crezi că îmi va lua cineva locul după ce mă voi stinge? Toate rudele și toți prietenii mei se află în Germania de Vest. Crezi că va dori vreunul să vină în Berlinul de Est ca să lucreze într-o bombă ca asta, de la zece dimineață până la două noaptea?” Apoi și-a răspuns singură la întrebare: „Nici gând”.

417 Jörn Donner, *Report from Berlin.* Bloomington: Indiana University Press, 1961

418 Donner, *Report from Berlin,* XI

419 interviu cu Vern Pike, Washington D.C. 17.11.2008

420 Bulevardul va fi denumit Karl-Marx-Allee, în noiembrie 1961. (n.a.)

CAPITOLUL 9

O DIPLOMAȚIE PRIMEJDIOASĂ

Guvernul american și președintele își arată îngrijorarea în legătură cu faptul că sovieticii subestimează capacitățile guvernului SUA și ale președintelui însuși.[421]

Robert Kennedy, către agentul de informații sovietic Gheorghi Bolșakov, 9 mai 1961

Berlinul este o rană infectată, care trebuie eliminată.[422]

Premierul Hrușciov, către ambasadorul SUA, Llewellyn E. Thompson Jr., la un spectacol Ice Capades[423] la Moscova, despre scopul întâlnirii la nivel înalt de la Viena, 26 mai 1961

Washington DC
Marți, 9 mai 1961

Purtând o cămașă albă, cravata desfăcută și haina ținută neglijent peste umăr, procurorul general al Statelor Unite, Robert Kennedy, a coborât sprinten treptele de la intrarea secundară în Departamentul de Justiție de pe

Pennsylvania Avenue şi i-a întins mâna spionului sovietic Gheorghi Bolşakov.[424]

„Salut, Gheorghi, nu te-am văzut de mult”, i-a spus procurorul general, ca unui vechi prieten, deşi îl întâlnise doar în treacăt cândva, cu vreo şapte ani în urmă. Alături de Kennedy stătea Ed Guthman, un reporter care câştigase Premiul Pulitzer şi devenise ofiţerul de presă şi consilierul său. Guthman organizase acea întâlnire fără precedent prin intermediul aceluiaşi om care îl adusese pe Bolşakov cu taxiul şi rămăsese alături de el, Frank Holeman, corespondent al ziarului *Daily News* din New York.

„Ce spui, facem o plimbare?”, l-a întrebat Kennedy pe Bolşakov. Purtarea degajată a procurorului general era dezarmantă, ţinând seama de contactul neconvenţional, chiar fără precedent, pe care era pe cale să îl stabilească. Le-a făcut semn din cap lui Guthman şi Holeman să rămână în urmă, în vreme ce el şi spionul rus au mers pe Washington Mall, în ploaia măruntă a serii de primăvară, discutând banalităţi despre revista pe care Bolşakov o editase în acea zi.

La sugestia lui Kennedy, cei doi s-au aşezat într-o zonă izolată a peluzei, iar în aer se simţea aroma gazonului proaspăt tuns. Capitoliul Statelor Unite se ridica în fundal, într-o parte, iar în cealaltă se zărea Monumentul lui Washington, cu poarta principală de la Castelul Smithsonian exact în spate. Perechi de îndrăgostiţi ieşite la plimbare şi grupuri de turişti se uitau la cerul încărcat de nori grei, care ameninţau să stârnească o furtună.

Bolşakov a vorbit despre relaţiile apropiate cu Hruşciov şi s-a oferit drept mijlocitor, mai util şi mai direct, pe lângă liderul sovietic decât ambasadorul Moscovei în SUA, Mihail Menşikov, pe care Bobby şi fratele lui ajunseseră să îl considere un clovn.

Bobby i-a spus lui Bolşakov că fratele lui dorea să îl întâlnească pe Hruşciov şi că spera ca în perioada premergătoare primei lor întâlniri să poată îmbunătăţi comunicarea dintre ei, astfel ca ambele părţi să înţeleagă limpede ordinea de zi. Procurorul general a spus că ştia deja de legăturile lui Bolşakov cu unii dintre subordonaţii importanţi ai lui Hruşciov şi era

încredinţat că putea juca acel rol dacă voia. „Ar fi grozav dacă ei ar primi informaţii la prima mână, de la tine”, a spus Bobby. „Iar ei, cred, ar avea posibilitatea de a-l informa pe Hruşciov.”

După un tunet puternic, Kennedy a glumit: „Dacă mă ucide vreun trăsnet, ziarele vor scrie că un spion rus l-a ucis pe fratele preşedintelui. Asta ar putea declanşa un război. Să plecăm de aici”. La început au iuţit pasul, apoi au ajuns să alerge pentru a scăpa de ploaia torenţială, retrăgându-se în cele din urmă în biroul procurorului general, după ce au urcat cu liftul său privat. Şi-au scos cămăşile ude şi au continuat discuţia în maiouri, într-o cameră îngustă, unde erau două fotolii, un frigider şi o mică bibliotecă.

Astfel a început una dintre cele mai neobişnuite şi – până în ziua de azi – mai puţin înţelese relaţii din perioada Războiului Rece. Din acea zi, procurorul general şi Bolşakov au comunicat frecvent – în unele perioade chiar şi de două sau de trei ori pe lună. Era un schimb care s-a desfăşurat aproape fără documente sau înregistrări, o omisiune pe care Robert Kennedy o va regreta mai târziu. Nu-şi lua niciodată notiţe în timpul întâlnirilor şi îi relata conţinutul lor direct fratelui său. De aceea, schimburile de replici dintre Bolşakov şi Kennedy pot fi reconstituite doar trunchiat, pe baza relatărilor nesatisfăcătoare făcute de Robert Kennedy, a documentelor sovietice, a amintirilor parţiale ale lui Bolşakov şi ale altor câteva persoane care au fost implicate la un moment dat în acele întâlniri.

Preşedintele Kennedy aprobase întâlnirea iniţială a fratelui său cu Bolşakov fără să se consulte sau să îl anunţe pe nici unul dintre consilierii săi pe politică externă sau pe experţii în probleme sovietice. Acest lucru reflecta neîncrederea crescândă a fraţilor Kennedy faţă de serviciile secrete şi militare după cele petrecute la Golful Porcilor, dar şi înclinaţia lor spre activităţi clandestine şi dorinţa de a pregăti precis şi atent amănuntele care să asigure o întâlnire la vârf cât mai liniştită.

Totuşi, pentru Hruşciov, Bolşakov era mai degrabă un pion util decât un actor important. Pe o tablă complexă de şah, Hruşciov putea să îl folosească pe Bolşakov pentru a-l iscodi pe Kennedy fără să-şi trădeze

adevăratele intenţii. Încă de la început, structura schimburilor i-a oferit liderului sovietic un avantaj. Preşedintele Kennedy putea afla de la Bolşakov doar ceea ce îi dădeau să transmită Hruşciov şi alţi oficiali superiori sovietici, în vreme ce Bolşakov putea afla mai multe de la Bobby Kennedy, care era atât de apropiat de preşedinte şi ştia ce gândeşte.

La începutul lunii mai, Bolşakov era doar unul dintre cele două canale pe care le folosea Hruşciov pentru a ajunge la Kennedy şi, în vreme ce oficialii sovietici le foloseau pe ambele spre beneficiul lor deplin, omologii lor americani ştiau doar despre contactul oficial petrecut cu cinci zile în urmă. Atunci Andrei Gromîko îi telefonase ambasadorului Thompson ca să îi dea, destul de târziu, un răspuns la scrisoarea pe care Kennedy i-o trimisese în urmă cu două luni, prin care îl invita pe liderul sovietic să se întâlnească.[425]

Gromîko îi ceruse scuze lui Thompson pentru că Hruşciov nu putuse transmite personal răspunsul. Liderul sovietic pleca din Moscova într-o altă vizită de lucru prin provincii, ca să pregătească terenul pentru congresul partidului din octombrie, şi nu avea să revină decât pe 20 mai. Însă, vorbind în numele lui Hruşciov, Gromîko a spus că acesta „deplângea faptul că discordia” crescuse între cele două ţări din cauza Golfului Porcilor şi a Laosului.

Citind un text atent redactat, Gromîko a spus: „Dacă Uniunea Sovietică şi Statele Unite nu consideră că între ele există o prăpastie de netrecut, cele două state ar trebui să tragă concluziile care se impun, şi anume că trăim pe aceeaşi planetă şi, prin urmare, trebuie găsite căi pentru a rezolva anumite chestiuni şi a dezvolta relaţiile dintre noi”. Motivat de acest scop, Gromîko a spus că Hruşciov era gata să accepte invitaţia la discuţii făcută de Kennedy şi credea că „trebuie construite punţile de legătură dintre ţările noastre”.

Gromîko voia să afle de la Thompson dacă invitaţia lui Kennedy „rămânea valabilă sau era revizuită” după evenimentele din Golful Porcilor. Deşi Gromîko pusese întrebarea în mod politicos, mesajul subiacent era unul impertinent. El întreba, de fapt, dacă preşedintele american mai

îndrăznea să aibă o întrevedere cu Hruşciov, după ce făcuse o gafă atât de mare în Cuba.

În acest fel, abordarea preşedintelui Kennedy intrase în cea de-a treia etapă. Prima constase în numeroasele eforturi făcute de Hruşciov pentru a-l întâlni pe Kennedy imediat după alegerile din SUA, în primele zile de mandat. A doua fusese reprezentată de pierderea interesului manifestat de Hruşciov, după mesajul belicos al noului preşedinte, transmis în cadrul discursului privind starea Uniunii. Acum, Hruşciov era din nou dornic să se aşeze la masa tratativelor şi să folosească avantajul pe care îşi închipuia că îl are asupra adversarului său slăbit.

Thompson a pus receptorul în furcă şi a pregătit o telegramă. El a înţeles imediat că, dacă preşedintele voia să împiedice o înrăutăţire a relaţiilor sovieto-americane, necesitatea organizării acelor discuţii cântărea mai greu decât pericolele ce se năşteau din acordul ca respectiva întâlnire să aibă loc. Thompson a trimis la ora 16 telegrama secretă în care relata discuţia purtată cu Gromîko, iar după aceea i-a transmis secretarului Rusk un mesaj secret prin care îl îndemna pe preşedinte să strângă mâna întinsă de Hruşciov.[426] Criticii ar fi argumentat că preşedintele se ducea ca o pradă rănită într-o capcană pentru urşi, dar Thompson a sugerat ca John Kennedy să anunţe public că lansase invitaţia către Hruşciov cu mult înainte de debarcarea în Golful Porcilor, dar că liderul sovietic răspunsese la ea abia acum.

Thompson a expus apoi argumentele lui în favoarea întâlnirii:

- Însăşi perspectiva unei asemenea întâlniri la vârf îi va îndemna pe sovietici să adopte „o abordare mai raţională” faţă de probleme precum Laosul, experimentele nucleare şi dezarmarea.
- O întâlnire faţă în faţă ar fi prilejul ideal pentru Kennedy de a influenţa hotărârile cruciale ale congresului PCUS din octombrie, ceea ce putea stabili premisele pentru relaţiile dintre cele două superputeri în anii ce vor urma.
- Întrucât Mao Zedong se opunea unor astfel de consultări sovieto-americane, Thompson a sugerat că „întâlnirea celor doi va duce la

înrăutățirea relațiilor sovieto-chineze”.

- În cele din urmă, demonstrându-se dorința de a discuta direct cu Hruşciov, se putea influența opinia publică într-un mod în care lui Kennedy îi va fi mai uşor să păstreze o poziție rigidă a Statelor Unite în favoarea apărării libertăților de care se bucura Berlinul de Vest.

În ciuda turnurii negative pe care o căpătaseră relațiile cu Moscova, Thompson a susținut că Hruşciov nu își schimbase în esență intenția de a trata cu Occidentul şi nici nu abandonase doctrina coexistenței pașnice. Thompson se temea deseori ca nu cumva adversarii săi de la Washington să-l eticheteze drept un apologet al lui Hruşciov, dar afirma totuşi că liderul sovietic nu declanşase confruntări cu Occidentul în Lumea a Treia, ci doar profitase de erorile făcute de Statele Unite în Cuba, Laos, Irak şi Congo.

Cu toate acestea, pentru Kennedy erau prea multe lucruri în joc pentru a fi de acord cu o asemenea întâlnire la nivel înalt fără să impună nişte condiții prealabile, care trebuiau să testeze mai serios intențiile sovieticilor – şi să evite producerea altor greşeli de politică externă. Pe căi diplomatice, Kennedy voia să afle dacă Hruşciov dorea sincer o îmbunătățire a relațiilor lor.

După o zi de gândire, Kennedy i-a răspuns cu precauție lui Thompson, prin intermediul lui Rusk. Acesta din urmă l-a rugat pe ambasador să îi transmită lui Hruşciov că preşedintele „rămâne dornic” să îl întâlnească pe liderul sovietic şi spera că puteau face acest lucru la începutul lunii iunie la Viena – locul preferat de sovietici. Kennedy regreta însă că nu putea lua o hotărâre definitivă înainte de revenirea lui Hruşciov la Moscova, pe 20 mai.[427]

Urmau condițiile.

Cel mai important aspect a fost că Rusk i-a telegrafiat lui Thompson să îi transmită lui Hruşciov că şansele de organizare a unei asemenea întâlniri la vârf nu erau prea bune dacă sovieticii nu îşi schimbau modul de abordare a conflictului în desfăşurare din Laos. Discuțiile de la Geneva începeau săptămâna următoare, iar Kennedy dorea să pună capăt războiului şi să

instituie neutralitatea Laosului. Însă sovieticii făceau să treneze discuţiile, în vreme ce luptele din Laos se înteţeau.

Averell Harriman, trimisul special care conducea delegaţia americană la Geneva, se îndoia, după cum îl înştiinţase şi pe Kennedy, că Hruşciov era dispus să accepte un Laos neutru, deoarece „comuniştii veniţi la Geneva sunt foarte încrezători şi par întru totul convinşi că îşi vor realiza scopurile în Laos”.[428] Harriman spunea că sovieticii făceau manevre pentru a-i pune pe americani în poziţia inacceptabilă de a trebui să participe la conferinţă înainte de a se ajunge la încetarea efectivă a focului, iar astfel de acţiuni nu erau fireşti pentru o ţară care dorea să poarte discuţii utile la nivel înalt.

Pe lângă acestea, Rusk i-a spus lui Thompson că, „din motive politice interne”, preşedintele dorea ca în timpul tratativelor de la Viena, Hruşciov să ţină cont de perspectiva acceptării dorinţei lui Kennedy de a se încheia un acord privind interzicerea experimentelor nucleare. În plus, preşedintele voia asigurări că orice declaraţie publică făcută la Viena va exclude orice referire la Berlin, o chestiune pe care nu era pregătit să o negocieze.[429]

Trei zile mai târziu, preşedintele Kennedy transmitea acelaşi mesaj prin intermediul fratelui său care, într-o ţinută mai mult decât lejeră, stătea de vorbă cu Bolşakov, la Departamentul de Justiţie.

Lui Bolşakov îi convenea foarte mult faptul că Bobby alesese ziua de 9 Mai – sărbătoare naţională la Moscova – pentru prima lor întâlnire secretă. Deşi la Washington era o zi de lucru ca oricare alta, personalul ambasadei sovietice avea zi liberă, pentru a sărbători cea de-a XVI-a aniversare a înfrângerii nazismului. Acest lucru îl ajuta pe Bolşakov să ascundă chiar şi faţă de cei mai apropiaţi camarazi canalul ultrasecret pe care îl stabilise cu preşedintele Kennedy.[430]

Continuând să menţină acea legătură, Bolşakov nesocotise opoziţia exprimată de superiorii săi direcţi, între care şeful bază, sau *rezidentul* serviciului de informaţii al armatei, GRU de la ambasada sovietică. Pentru şeful lui Bolşakov, era de neconceput ca un agent sovietic de nivel mediu să stabilească cel mai important canal secret de comunicare imaginabil între americani şi sovietici. Întâlnindu-se cu Robert Kennedy, Bolşakov păstra

legătura cu un om care era, în acelaşi timp, fratele preşedintelui şi cel mai apropiat confident al acestuia, dar şi procuror general, dirijând din acea poziţie toate activităţile de contrainformaţii desfăşurate de FBI.

Ceea ce îi dădea lui Bolşakov încredere să desfăşoare o asemenea misiune la nivel înalt era aprobarea acordată chiar de Hruşciov prin ginerele lui, Aleksei Adjubei, editorul ziarului *Izvestia* şi prieten cu Bolşakov. Adjubei îl recomandase pe Bolşakov lui Hruşciov drept o persoană care îl putea ajuta cu recomandări când plănuia prima sa vizită în SUA, în 1959.[431] (Până atunci, Bolşakov îl slujise cu credinţă pe mareşalul Gheorghi Jukov, eroul de război şi ministrul Apărării, pe care Hruşciov îl epurase.)

A urmat noua însărcinare a lui Bolşakov în Statele Unite, sub acoperirea de ofiţer de informaţii al ambasadei şi editor al revistei sovietice de propagandă în limba engleză, *USSR*. Aceasta era cea de-a doua şedere a lui Bolşakov la Washington, prima fiind în calitate de corespondent al agenţiei de ştiri TASS, între 1951 şi 1955.

Pentru un ofiţer de informaţii, Bolşakov se bucura de o popularitate neobişnuit de mare, fiind sovieticul preferat de societatea din Washington. Era un tip sociabil, *bon viveur*, căruia îi plăcea băutura. Avea părul negru, ochi albaştri sfredelitori şi accent rusesc. Între prietenii şi cunoştinţele lui se numărau o serie de apropiaţi ai cercului Kennedy: Ben Braflee, editorul ziarului *Washington Post*; reporterul Charles Bartlett, care i-o prezentase preşedintelui pe Jacqueline, cea care avea să-i devină soţie; Kenny O'Donnell, şeful de cabinet al preşedintelui; Ted Sorensen, consilierul lui special, şi secretarul lui de presă, Pierre Salinger.

Cu toate acestea, legătura cea mai importantă a lui Bolşakov cu Kennedy fusese Frank Holeman, jurnalist la Washington, care fusese apropiatul lui Nixon, iar acum se străduia să intre în graţiile administraţiei Kennedy. Înalt de un metru optzeci şi având accent şi maniere sudiste, o voce gravă, purtând permanent papion şi trăgând din trabuc, Holeman era un personaj cunoscut la Washington şi scrisese articole despre preşedinţii Roosevelt, Truman, Eisenhower şi, acum, Kennedy. El ştia că, la Washington, relaţiile însemnau totul, iar el avea relaţii pretutindeni.[432]

Bolşakov se folosise de Holeman ca de un informator neplătit încă de când se cunoscuseră în 1951, la un prânz dat de ambasada sovietică în onoarea corespondentului american. Holeman intrase în graţiile Kremlinului prin blocarea efortului făcut de Clubul Naţional de Presă de a interzice acordarea titlului de membru pentru ziariştii sovietici, ca răspuns la întemniţarea de către guvernul cehoslovac a tuturor membrilor biroului de la Praga al agenţiei de ştiri Associated Press. Explicând de ce făcuse asta, Holeman a glumit spunând că acel club ar trebui să fie un loc în care toate părţile implicate să „schimbe minciuni”.[433] Apoi a mers chiar mai departe, acordând calitatea de membru unui nou ofiţer sovietic de presă, probabil era spion.

În 1955, când s-a întors la Moscova, Bolşakov a predat legătura cu Holeman succesorului său din cadrul GRU, Iuri Gvozdev, a cărui acoperire era aceea de ataşat cultural. Prin intermediul lui Holeman, care se considera „porumbelul voiajor” al sovieticilor, Gvozdev a transmis mesajul crucial că administraţia Eisenhower nu trebuia să reacţioneze exagerat faţă de ultimatumul din octombrie 1958, referitor la Berlin, deoarece Hruşciov nu ar fi declanşat un război din cauza Berlinului. Prin Holeman, Gvozdev a ajutat ulterior la pregătirea terenului pentru vizita lui Nixon în Uniunea Sovietică, negociind condiţiile în care avea aceasta să se desfăşoare.[434]

În 1959, când l-a înlocuit pe Gvozdev, Bolşakov a reînnoit relaţiile cu Holeman, iar cei doi au legat o prietenie atât de strânsă, încât familiile lor se întâlneau deseori. Întâmplător, vreme de câţiva ani, Holeman fusese apropiatul lui Ed Guthman, secretarul de presă al noului procuror general, căruia îi transmitea cele mai interesante aspecte ale discuţiilor pe care le avusese cu Bolşakov. Mai departe, Guthman îi relata esenţialul acelor discuţii lui Robert Kennedy. Cu aprobarea lui Guthman, la 29 aprilie, Holeman a lansat posibilitatea unei întâlniri, când l-a întrebat pe Bolşakov: „Nu crezi că ar fi mai bine să te întâlneşti direct cu Robert Kennedy, ca să primească informaţiile tale la prima mână?”[435]

După zece zile şi nenumărate discuţii, Bolşakov a simţit că era vorba de ceva important când Holeman l-a întrebat dacă vrea să meargă la un

„prânz târziu”, în jurul orei 16.

„De ce atât de târziu?”, a întrebat Bolşakov.

Holeman i-a explicat că încercase să îl contacteze în repetate rânduri în cursul zilei, dar că ofiţerul de serviciu îi spusese că Bolşakov era la tipografie, ca să termine noul număr al revistei.

La scurt timp după aceea, la un restaurant plăcut, care să nu bată la ochi celor din Georgetown, s-au aşezat la o masă într-un colţ, iar Holeman s-a uitat la ceas. Când Bolşakov l-a întrebat dacă trebuia să plece acasă, Holeman a spus: „Nu, nu trebuie să pleci. Ai întâlnire cu Robert Kennedy la ora şase”.

„La naiba”, a făcut Bolşakov, uitându-se la costumul vechi pe care îl purta şi la manşetele toite ale cămăşii. „De ce nu mi-ai spus mai devreme?”

„Te temi?”, a întrebat Holeman.

„Nu mi-e teamă, dar nu sunt pregătit pentru o asemenea întâlnire.”

„Tu eşti întotdeauna pregătit”, a spus Holeman zâmbind.

La Departamentul de Justiţie, Bobby i-a spus sovieticului că fratele său se temea că încordarea dintre cele două state era provocată în mare măsură de înţelegerea greşită şi de interpretarea defectuoasă a intenţiilor şi a acţiunilor întreprinse de fiecare. După incidentul din Golful Porcilor, fratele lui aflase care sunt riscurile acţiunilor realizate în baza unor informaţii insuficiente, a spus Bobby. El i-a spus apoi lui Bolşakov că fratele lui făcuse o greşeală după Golful Porcilor, pentru că nu îi concediase imediat pe înalţii oficiali care răspunseseră de operaţiune.

„Guvernul american şi preşedintele”, a spus Bobby, „îşi arată îngrijorarea în legătură cu faptul că liderii sovietici subestimează capacităţile guvernului SUA şi ale preşedintelui însuşi.”[436] Mesajul pe care voia să îl transmită prin Bolşakov la Kremlin era cât se poate de limpede: dacă Hruşciov încerca să pună la încercare hotărârea fratelui său, preşedintele nu avea de ales şi trebuia să întreprindă „acţiuni corective” şi să adopte o atitudine mai dură faţă de Moscova.

El i-a mai spus lui Bolşakov: „În prezent, preocuparea noastră principală este situaţia din Berlin. S-ar putea ca importanţa acestei probleme

să nu fie clară pentru toată lumea. Preşedintele consideră că interpretarea greşită a părerilor noastre privind Berlinul ar putea duce la război". Totuşi, a adăugat el, tocmai din cauza situaţiei complicate a Berlinului, preşedintele nu voia ca discuţiile de la Viena să se concentreze asupra unei teme în cazul căreia va fi foarte dificil de realizat vreun progres.

Bobby i-a spus lui Bolşakov că preşedintele voia ca Hruşciov să folosească acea întâlnire pentru o mai bună înţelegere reciprocă, pentru a crea legături personale şi pentru a schiţa o direcţie de dezvoltare a relaţiilor dintre ei în continuare. În chestiunea Berlinului, totuşi, el credea că era bine să nu se întreprindă paşi importanţi pe cale diplomatică decât după ce ambele părţi aveau mai mult timp la dispoziţie pentru a analiza în amănunt problema.

Pentru o persoană care fusese anunţată de acea întâlnire cu doar câteva ore mai devreme, sovieticul părea să aibă toate răspunsurile pregătite. Dacă liderii Statelor Unite şi Uniunii Sovietice se întâlneau, a spus Bolşakov, Hruşciov ar putea face concesii „substanţiale" în privinţa experimentelor nucleare şi ar oferi soluţii constructive în problema Laosului. Bolşakov nu a comentat insistenţa lui Robert Kennedy ca Berlinul să rămână în afara oricărei decizii a întâlnirii la nivel înalt, lucru pe care s-ar putea ca Bobby să-l fi înţeles greşit drept acord.

Încurajat de răspunsul lui Bolşakov, Bobby a schiţat un acord privind interzicerea experimentelor nucleare. Cele două ţări începuseră negocierile încă din 1958, dar punctul nevralgic era modalitatea de verificare. Statele Unite încercaseră fără succes să inspecteze locurile unde Uniunea Sovietică desfăşura experimente nucleare. Bobby a propus o concesie unilaterală, în baza căreia Statele Unite vor reduce la jumătate, adică de la douăzeci la zece, numărul de inspecţii efectuate de fiecare parte pe teritoriul celeilalte pentru a investiga mişcările seismice. Condiţia pentru încheierea acestui acord era ca nici una dintre părţi să nu respingă crearea unei comisii internaţionale care să poată monitoriza eventualele reclamaţii, a spus el.[437]

În spatele propunerii lui Bobby se afla temerea crescândă a Statelor Unite că sovieticii puteau săpa gropi atât de adânci şi de mari, încât să

ascundă testele nucleare. Anterior, Moscova se arătase dispusă să accepte cel mult trei inspecţii anuale. Şi Moscova solicita ca orice verificare să fie efectuată de o „troică” – adică de trei oficiali, reprezentând blocul sovietic, Occidentul capitalist şi Lumea a Treia. Oficialii americani s-au opus acestei abordări, pentru că ar fi acordat reprezentantului sovietic drept de veto. „Preşedintele nu vrea să repete trista experienţă a întâlnirii lui Hruşciov cu Eisenhower la Camp David şi speră că această viitoare întâlnire va duce la încheierea de acorduri concrete”, a mai spus Bobby.[438]

Jucând rolul de peţitor, Bolşakov nu a spus nimic care să-l facă pe Bobby să creadă că acele condiţii prealabile ale preşedintelui american pentru desfăşurarea summitului erau inacceptabile pentru Hruşciov. Mai exista o problemă: Bolşakov era un simplu mesager, care nu avea de unde să ştie ce gândea Hruşciov, aşa cum ştia Bobby ce era în mintea fratelui său.

Pentru Statele Unite, pericolele legate de legătura dintre Bolşakov şi Bobby Kennedy erau multiple şi profunde. Bolşakov putea dezinforma în numele Moscovei, fără să-şi dea seama de asta, în vreme ce Bobby era mai puţin înclinat spre dezinformare şi, chiar dacă ar fi încercat aşa ceva, nu s-ar fi priceput la fel de bine. În plus, Bolşakov era aproape sigur urmărit de FBI. Rapoartele întocmite de agenţii de teren privind întâlnirile lor probabil sporiseră suspiciunile lui J. Edgar Hoover, şeful FBI, faţă de cei doi Kennedy.

În definitiv, Bolşakov, spre deosebire de Bobby, nu era autorizat să facă schimburi. Şi cum va păstra secretul privind aceste contacte chiar faţă de membrii cei mai importanţi ai cabinetului până după summitul de la Viena, JFK nu avea nici un mijloc independent de a verifica seriozitatea lui Bolşakov. Moscova nu numai că avea control asupra lucrurilor pe care Bolşakov le putea discuta, dar stabilea precis şi maniera în care el trebuia să ridice problemele. Dacă Robert Kennedy aborda un subiect pentru care Bolşakov nu era pregătit, acesta din urmă răspundea că va trebui să analizeze problema şi va reveni cu un răspuns pentru procurorul general.

Cele mai importante mesaje pe care le-a adus Bolşakov după prima întâlnire cu Bobby se refereau la dorinţa preşedintelui de a se aşeza la masa

tratativelor, la teama că liderul sovietic l-ar putea considera slab, la aversiunea de a negocia statutul Berlinului şi, mai presus de orice, la dorinţa lui JFK de a încheia un acord privind experimentele nucleare. După primul contact cu Bolşakov, Bobby nu a reuşit să descifreze mai bine intenţiile lui Hruşciov. În acelaşi timp, căpăta falsa impresie că Hruşciov era gata să accepte condiţiile pe care le dorea fratele lui.

După cinci ore de discuţii, Bobby l-a condus acasă pe Bolşakov. Nereuşind să adoarmă din pricina adrenalinei, spionul sovietic a stat treaz toată noaptea, pentru ca a doua zi dimineaţă să trimită un raport complet spre Moscova. Prin intermediul lui Bolşakov, Hruşciov ştia mult mai bine ce spera Kennedy să obţină printr-o discuţie la vârf şi ce temeri avea în legătură cu aceasta. În acelaşi timp, el reuşise să îl înşele perfect pe preşedintele american în legătură cu ceea ce era dispusă partea sovietică să accepte.

Moscova
Vineri, 12 martie 1961

Dornic să încheie acordul privind summitul de la Viena, Hruşciov a îndeplinit imediat dorinţa lui Kennedy de a obţine gesturi menite să sporească încrederea între părţi.

La Geneva, oficialii sovietici care negociau problema Laosului au ajuns la o înţelegere cu reprezentanţii Marii Britanii privind o formulă care să poată dezamorsa criza iminentă. Rezultatul este o conferinţă care avea să se organizeze la Geneva, cu participarea a paisprezece naţiuni, având scopul de a pune capăt ostilităţilor şi de a obţine neutralitatea Laosului.[439]

În aceeaşi zi, Hruşciov a ţinut o cuvântare la Tbilisi, în Republica Sovietică Socialistă Georgiană, pe care oficialii importanţi din Departamentul de Stat au considerat-o cea mai moderată declaraţie sovietică privind relaţiile sovieto-americane, de la incidentul cu avionul-spion U-2, din luna mai a anului precedent. În acelaşi limbaj pe care îl folosise când acceptase invitaţia la tratative la cel mai înalt nivel, lansată de Kennedy, Hruşciov a spus: „Deşi eu şi preşedintele Kennedy suntem

oameni cu păreri diametral opuse, amândoi trăim pe acelaşi Pământ. Trebuie să găsim un limbaj comun în anumite chestiuni”.[440]

Chiar în acea zi, Hruşciov i-a trimis o scrisoare lui Kennedy, prin care accepta invitaţia la tratative, făcută cu aproape două luni mai devreme. Scrisoarea nu făcea nici o menţiune la interzicerea experimentelor nucleare, deşi atingea aspecte în care s-ar fi putut înregistra progrese, ca în cazul Laosului. Cu toate acestea, Hruşciov nu era dispus să facă uitată problema Berlinului. A spus că nu ţinea să obţină un avantaj unilateral în oraşul divizat, dar dorea ca prin acea întâlnire să îndepărteze o „sursă primejdioasă de tensiune în Europa”.

Urma mutarea lui Kennedy.

Washington DC
Duminică, 14 mai 1961

Întrucât nu dorea să pară grăbit, Kennedy a răspuns abia după patruzeci şi opt de ore. Îl nemulţumeau faptul că Hruşciov nu îmbrăţişase ideea interzicerii experimentelor nucleare, precum şi insistenţa lui de a discuta problema Berlinului. Scrisoarea liderului sovietic se îndepărta de condiţiile prealabile dorite de Kennedy, aşa cum le transmisese Bobby lui Bolşakov. Însă, în ciuda tuturor pericolelor, Kennedy nu avea altă soluţie decât să accepte întâlnirea la nivel înalt.[441]

Cuvântarea ţinută de Hruşciov la Tbilisi şi gesturile lui privind Laosul erau încurajatoare. Totuşi, neplăcutul adevăr era că întâlnirea, care putea fi una dintre cele mai importante de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, avea să se desfăşoare peste mai puţin de o lună, iar timpul era prea scurt pentru ca părţile să ajungă la un acord legat de ceea ce diplomaţii numesc „produsele livrabile” în urma întâlnirii. Pentru diplomaţii cu state vechi, graba preşedintelui părea izvorâtă din nelinişte şi naivitate.

Kennedy a trimis telegrame celor mai apropiaţi aliaţi pentru a-i informa despre întâlnirea ce urma să aibă loc, ştiind că mai ales germanii şi francezii îşi vor arăta scepticismul faţă de planul său. Neîncrezătorului Adenauer i-a scris: „Presupun că veţi împărtăşi părerea mea că, întrucât nu l-am mai

întâlnit până acum pe Hruşciov, o asemenea întâlnire va fi utilă în contextul internaţional actual. Dacă întrevederea va avea loc, intenţionez să vă informez în legătură cu conţinutul discuţiilor, despre care anticipez că vor avea un caracter general”.[442]

Au început pregătiri febrile pentru ceea ce toată lumea ştia că va reprezenta o întrevedere istorică – primul astfel de summit din epoca televiziunii. În ciuda eforturilor făcute de Kennedy pentru evitarea problemei Berlinului, echipa lui de politică externă ajunsese să creadă că ea va defini primul an de mandat al preşedintelui, mai mult decât Cuba, Laosul, interzicerea experimentelor nucleare sau orice alt subiect.

Pe 17 mai, Henry Owen, membru al Comisiei de planificare politică din cadrul Departamentului de Stat, a descris perfect consensul administraţiei. „Dintre toate problemele cu care se confruntă administraţia, Berlinul mi se pare că prezintă riscul cel mai mare de producere a unui dezastru.”[443] El a sugerat ca bugetul pe anul fiscal 1963 să prevadă mai mulţi bani pentru armele convenţionale şi apărarea Europei, „pentru a spori capacitatea noastră de a rezolva – şi probabil de a descuraja – o criză a Berlinului”.[444]

Două zile mai târziu, pe 19 mai, administraţia Kennedy a anunţat oficial ceea ce presa relata pe surse de câteva zile: preşedintele se va întâlni cu Hruşciov la Viena, pe 3 şi 4 iunie, după ce va purta discuţii cu de Gaulle la Paris.

Comentatorii vest-europeni şi americani erau îngrijoraţi de faptul că preşedintele, slăbit, pornea în dezavantaj la Viena. *Die Zeit*, săptămânalul adresat intelectualităţii, îl compara pe Kennedy cu un comis-voiajor a cărui afacere traversa vremuri grele şi care spera să-şi îmbunătăţească şansele de succes negociind direct cu concurenţa.[445] Analizând opinia europenilor, *Wall Street Journal* spunea că preşedintele american proiecta o „impresie convingătoare… a unei Americi şovăielnice în încercarea sa disperată de a-şi recăpăta poziţia dominantă în Occident şi în cadrul Războiului Rece”.[446] Influentul ziar elveţian *Neue Zürcher Zeitung* îşi exprima disperarea pentru că întâlnirea la vârf era prost pregătită de americani, iar preşedintele

Kennedy abandonase condițiile prealabile prin care Kremlinul trebuia să demonstreze o atitudine schimbată înainte de desfășurarea unei asemenea întâlniri.

Deși Viena reprezenta un teren practic neutru, diplomații europeni considerau Austria mult mai apropiată de sfera de influență sovietică decât Stockholmul. „S-a creat impresia că președintele Kennedy se duce să-l întâlnească pe Hrușciov într-un loc și într-un moment alese de liderul sovietic”, scria *Neue Zürcher Zeitung*. Editorialul vorbea despre un președinte american cu probleme, care „se grăbea să-și peticească alianțele și venea umil în Austria ca să stea de vorbă față în față cu puternicul lider sovietic”.[447]

Berlinul de Est
Vineri, 19 mai 1961

Simțind vântul favorabil, liderul est-german Walter Ulbricht se mișca mai încrezător prin Berlin. Mihail Pervuhin, ambasadorul sovietic în Germania de Est, s-a plâns ministrului de Externe Gromîko de faptul că, fără aprobarea Kremlinului, Ulbricht exercita presiuni mai mari asupra Berlinului de Vest, prin controlul tot mai atent al civililor.

„Prietenii noștri”, spunea ambasadorul, exprimare folosită de Moscova pentru aliații săi est-germani, „ar dori acum să instituie un asemenea control asupra graniței sectoriale cu Berlinul de Vest democratic, care le-ar permite, după cum susțin ei, să închidă ușa către Occident, să reducă exodul populației și să slăbească influența conspirației economice împotriva RDG, care se desfășoară direct din Berlinul de Vest.”[448] El anunța că Ulbricht dorea să închidă cu totul granița sectorială a Berlinului, ceea ce era în contradicție cu politica sovietică.

Hrușciov se temea că Ulbricht ar putea merge atât de departe, încât îi va determina pe americani să anuleze summitul de la Viena, de aceea i-a cerut lui Pervuhin să îl mai tempereze pe clientul lui est-german, care devenea tot mai nerăbdător și mai insolent.

Washington DC
Duminică, 21 mai 1961

Preşedintele Kennedy începea să se teamă că se lăsa atras într-o capcană.

Cu două săptămâni înainte de întâlnirea la vârf, Robert Kennedy a apelat din nou la Bolşakov, de astă dată întrevederea lor având loc într-o duminică, pentru a fi cât mai puţin remarcată. Procurorul general l-a invitat acum pe spionul sovietic la Hickory Hill, reşedinţa lui din McLean, Virginia, pentru o discuţie de două ore.[449]

După ce memorase cu precizie, înainte de acea întâlnire, cinci pagini de note informative amănunţite, Bolşakov a prezentat poziţia sovietică. Memoria lui era remarcabilă, iar atitudinea neprotocolară ascundea faptul că rolul de canal de legătură îi rămăsese încă străin.

Bobby a precizat că vorbea în numele preşedintelui. I-a spus lui Bolşakov să îl sune doar de la un telefon public, când voia să îl contacteze, şi să-şi dea numele doar secretarului şi purtătorului său de cuvânt pentru presă, Ed Guthman. În situaţia în care Bolşakov nu voia să rişte telefonând personal, Holeman trebuia să facă asta în locul lui, spunându-i lui Guthman: „Omul meu vrea să-l vadă pe omul tău”. Bobby i-a spus lui Bolşakov că doar fratele lui ştia de acele întâlniri – şi că le aprobase.[450]

Prin contrast, rolul lui Bolşakov devenise deja cunoscut unui cerc larg de oficiali sovietici. GRU îi transmitea lui Bolşakov rapoarte ale lui Anatoli Dobrînin, reprezentantul Ministerului de Externe, care conducea grupul de consilieri sovietici pentru convorbirile de la Viena. Uimit, unul dintre şefii de la Moscova ai lui Bolşakov a scris despre întâlnirea din 21 mai cu Bobby Kennedy: „Situaţia aceasta în care un membru al guvernului Statelor Unite se întâlneşte cu omul nostru în secret este fără precedent”. Moscova trimitea instrucţiuni către ambasada sa şi către ofiţerii de informaţii privind modul cum trebuiau asigurate condiţiile pentru ca acele întâlniri să rămână necunoscute presei americane şi FBI-ului.

Bobby i-a spus lui Bolşakov că fusese dezamăgit de faptul că Hruşciov nu avusese mai multe de spus, în scrisoarea adresată preşedintelui, despre

posibilitatea încheierii unui tratat privind interzicerea experimentelor nucleare. El i-a oferit o concesie lui Bolşakov: Washingtonul va accepta troica de inspectori pe care o dorea Kremlinul – reprezentând sovieticii, Occidentul şi o ţară nealiniată –, dar URSS nu putea avea drept de veto asupra obiectului inspecţiei.

Bolşakov l-a făcut pe Bobby să creadă că i se dăduse mână liberă să negocieze, mai mult decât era cazul. El a spus că sovieticii vor accepta pe solul sovietic cincisprezece staţii de detectare fără personal, număr care se apropia de nouăsprezece, cât ceruseră americanii.

Încercând să realizeze o legătură şi mai strânsă cu Hruşciov, Bobby a spus că, în principiu, el şi fratele lui erau de acord cu sovieticii în ceea ce ei considerau a fi problema istorică a Germaniei şi înţelegeau teama lor privind revanşismul german. A mai spus că preşedintele împărtăşea opoziţia sovieticilor faţă de ideea unei Germanii nuclearizate, care ar încerca să îşi recâştige fostele teritorii din Est. „Fratele meu a luptat împotriva germanilor”, i-a spus Bobby lui Bolşakov. Cele două părţi nu se puneau de acord asupra despăgubirilor, a adăugat el.

Bolşakov şi Bobby Kennedy au continuat să se întâlnească până cu o săptămână înainte de summitul de la Viena. Probabil că, din acest motiv, a fost nevoie de o zi pentru ca Moscova să răspundă cererii preşedintelui Kennedy ca el şi Hruşciov să aibă mai multe întâlniri între patru ochi la Viena, la care să participe doar interpreţii lor.

Totuşi, Hruşciov va transmite cel mai limpede mesaj privind hotărârea lui de a negocia viitorul Berlinului abia la două zile după ultima întâlnire a lui Bolşakov cu Bobby, înainte de summitul de la Viena.

În acest scop, Hruşciov va folosi canalul oficial, şi anume ambasadorul american la Moscova, Thompson. Voia ca intenţia lui de a forţa subiectul să fie înţeleasă de toată lumea.

Palatul Sporturilor, Moscova
Marți, 23 mai 1961

Din întâmplare, Hrușciov va declara limpede că intenționa să rezolve problema Berlinului în același loc din care declanșase criza Berlinului, în urmă cu doi ani și jumătate, în fața unui public alcătuit din comuniști polonezi.

La câteva minute după ce ambasadorul Thompson a sosit cu soția sa în loja lui Hrușciov, la reprezentația specială a companiei americane Ice Capades, liderul sovietic s-a plâns că văzuse destule spectacole ca acelea cât să-i ajungă pentru o viață. De aceea, i-a condus pe soții Thompson într-un salon privat pentru cină, explicând că invitația fusese încă de la început un pretext pentru a discuta despre întâlnirea de la Viena.

Thompson nu și-a luat notițe, dar și-a reamintit ulterior fără probleme conversația, într-o telegramă către Washington. În vreme ce, în fundal, se auzeau acordurile muzicii americane, patinele zgâriind gheața și aplauzele publicului, Hrușciov a transmis un mesaj inconfundabil. Fără un nou acord în problema Berlinului, i-a spus el lui Thompson, el va întreprinde acțiuni unilaterale, în toamnă sau iarnă, pentru a le oferi est-germanilor controlul asupra orașului și pentru a pune capăt tuturor drepturilor de ocupație ale aliaților.[451]

Hrușciov a respins ideea lui Kennedy de a se concentra asupra dezarmării nucleare, spunând că era ceva imposibil atâta vreme cât problema Berlinului persista. Dacă Statele Unite foloseau forța pentru a se amesteca în interesele sovietice în Berlin, atunci se va răspunde tot prin forță. Dacă Statele Unite doreau război, atunci asta vor căpăta. Thompson mai văzuse acea latură belicoasă a lui Hrușciov și până atunci, dar asemenea cuvinte, cu doar câteva zile înainte de summitul de la Viena, erau mai neliniștitoare.

Hrușciov a ridicat din umeri, spunând totuși că nu se aștepta la un conflict. „Doar un nebun și-ar dori războiul, iar liderii occidentali nu sunt nebuni, deși Hitler a fost”, a spus el. Hrușciov a bătut apoi cu pumnul în

masă şi a vorbit de ororile războiului, pe care le cunoştea prea bine. Nu putea crede că preşedintele american va declanşa o asemenea catastrofă din cauza Berlinului.

Thompson a spus că Hruşciov, nu Kennedy, era acela care crea pericolul ameninţând să modifice statutul Berlinului.

„Chiar şi aşa”, a spus Hruşciov, „dacă aveau să izbucnească ostilităţi, americanii, şi nu sovieticii, vor trebui să treacă frontiera Germaniei de Est ca să apere Berlinul, declanşând astfel războiul”.

În timpul cinei, Hruşciov a spus întruna că trecuseră şaisprezece ani de când fusese câştigat Marele Război şi că sosise vremea să se pună capăt ocupaţiei Berlinului. El i-a amintit lui Thompson că, în ultimatumul lui iniţial din 1958 privind Berlinul, ceruse satisfacţie în termen de şase luni. „Au trecut deja treizeci de luni”, a spus el spumegând, când Thompson i-a sugerat că problemele puteau fi lăsate aşa cum erau în Berlin. Statele Unite încercau să aducă atingere prestigiului Uniunii Sovietice, iar acest lucru nu putea continua, a spus Hruşciov.

Thompson a recunoscut că Statele Unite nu îl puteau împiedica pe Hruşciov să semneze un tratat de pace cu Germania de Est, dar întrebarea importantă era dacă liderul sovietic va folosi acel moment pentru a modifica dreptul de acces al Statelor Unite în Berlin. În timp ce Hruşciov tatona terenul pentru o abordare mai dură în cursul întâlnirii la vârf de la Viena, Thompson se gândea care putea fi reacţia lui Kennedy.

Thompson a mai spus că prestigiul Statelor Unite pretutindeni în lume era în cumpănă din cauza angajamentului făcut faţă de berlinezi. Mai mult decât atât, Washingtonul se temea că, dacă ceda în faţa presiunilor sovietice şi sacrifica Berlinul, următoarele care se vor prăbuşi vor fi Germania de Vest şi Europa de Vest. „Efectul psihologic ar fi dezastruos pentru poziţia noastră”, i-a spus el lui Hruşciov.

Acesta a sfidat cuvintele lui Thompson, repetând ceea ce devenise refrenul său: Berlinul prezenta în realitate prea puţină importanţă pentru America şi Uniunea Sovietică, şi atunci de ce trebuiau cele două puteri să se agite atât de mult în legătură cu schimbarea statutului acelui oraş?

Thompson a răspuns că dacă Berlinul prezenta o importanţă atât de redusă, el se îndoia că Hruşciov ar risca atât de mult ca să obţină un avantaj în ceea ce privea oraşul.

Hruşciov a avansat propunerea pe care plănuia să o prezinte la Viena: nimic nu va împiedica Statele Unite să menţină trupe în Berlinul de Vest, „oraşul liber”. Nu se va schimba decât faptul că, în viitor, Washingtonul va trebui să negocieze acele drepturi cu Germania de Est, a spus el.

Thompson a sondat, întrebând ce anume îl deranja cel mai mult pe Hruşciov, sugerând că una dintre probleme ar putea fi refugiaţii. Hruşciov a respins sugestia şi a spus simplu: „Berlinul este o rană infectată care trebuie eliminată”.

Apoi Hruşciov i-a spus lui Thompson că reunificarea Germaniei era imposibilă şi că, de fapt, nimeni nu dorea asta, nici chiar de Gaulle, Macmillan şi Adenauer. A spus că de Gaulle afirmase în faţa lui că Germania nu numai că trebuia să rămână divizată, ci că ar fi fost chiar mai bine să fie împărţită în trei.

Thompson, recunoscut pentru delicateţea lui, nu a găsit altă soluţie decât să întoarcă ameninţarea lansată de Hruşciov sau să fie înţeles greşit, ca şi cum ar fi dat undă verde în privinţa Berlinului. „Bine, dar dacă veţi folosi forţa”, a spus Thompson, „dacă vreţi să ne tăiaţi accesul şi legăturile, prin forţă, atunci vom apela la forţă contra forţei”.

Hruşciov i-a răspuns calm şi zâmbitor. Thompson îl înţelesese greşit, a spus el. Capriciosul lider nu avea de gând să folosească forţa. Pur şi simplu dorea să semneze un tratat ca să pună capăt drepturilor pe care Statele Unite le câştigaseră drept „condiţii de capitulare”.[452]

Telegrama pe care Thompson a trimis-o la Washington după confruntarea de pe marginea patinoarului a reflectat puţin din importanţa lucrurilor pe care le auzise. Pentru Hruşciov fusese o repetiţie finală a ceea ce avea să urmeze. Cu toate acestea, Thompson a diminuat proporţiile fanfaronadei lui Hruşciov. A scris că liderul sovietic prezentase pentru prima oară în amănunt modul în care se putea face o împărţire permanentă a oraşului, fără a se încălca drepturile americanilor. Thompson a repetat

convingerea sa că Hruşciov nu va forţa problema Berlinului decât după congresul partidului din octombrie. La Viena, bănuia Thompson, Hruşciov „va trece peste problema Berlinului într-o atmosferă blândă şi luminoasă”.[453]

Thompson i-a sugerat totuşi lui Kennedy ca la Viena să îi ofere lui Hruşciov o formulă privind Berlinul care să le permită ambelor părţi să nu se facă de râs, întrucât era posibil ca problema să atingă punctul critic, ceva mai târziu, în cursul acelui an. În caz contrar, a scris el, „războiul atârnă în balanţă”.

În aceeaşi zi, Kennedy primea o interpretare diferită de la Berlin. Şeful misiunii Statelor Unite de acolo, diplomatul E. Allan Lightner Jr., spunea că Moscova putea „să accepte o vreme statuquoul Berlinului” şi că Hruşciov nu avea un plan de acţiune. De aceea, susţinea Lightner, Kennedy putea să îl descurajeze pe Hruşciov la Viena, transmiţând un mesaj clar că Statele Unite erau hotărâte să apere libertatea oraşului şi că „sovieticii trebuiau să îşi ia mâinile de pe Berlin”.[454]

Lightner voia să se asigure că preşedintele Kennedy cunoştea care erau consecinţele dacă se arăta slab la Viena. „Orice indicaţie că preşedintele este dispus să discute soluţii intermediare, compromisuri ori un *modus vivendi*”, a spus el, „va reduce impactul avertismentului către Hruşciov privind consecinţele dure care urmează dacă el va interpreta greşit hotărârea noastră.”

Washington DC
Joi, 25 mai 1961

Ca un autor care vede primele ciorne nemulţumitoare ale cărţii sale, nesatisfăcut de începutul mandatului său, Kennedy a hotărât să ţină un al doilea discurs privind starea Uniunii pe 25 mai – „un apel către naţiune privind necesităţi naţionale urgente” – la doar douăsprezece săptămâni după primul. Acesta reflecta recunoaşterea faptului că, înainte de Viena şi după Golful Porcilor, preşedintele avea nevoie să pregătească terenul transmiţându-i lui Hruşciov un mesaj clar privind hotărârea lui.

Bobby Kennedy folosise una dintre întâlnirile cu Bolşakov ca să îl prevină pe Hruşciov că, deşi retorica preşedinţiei va fi dură în cuvântări, acest lucru nu diminua dorinţa fratelui său de a coopera. Canalul Bolşakov nu reprezenta totuşi un mijloc suficient de a transmite un mesaj de forţă, care era destinat atât publicului intern, cât şi lui Hruşciov.

În faţa unei sesiuni comune a Congresului şi, prin intermediul televiziunii, a publicului naţional, Kennedy a explicat că preşedinţii americani au avut prilejul ca, în „perioade excepţionale", să ţină un al doilea discurs despre starea uniunii. Acum era o asemenea perioadă, a spus el. Întrucât Statele Unite răspundeau de cauza libertăţii în lume, el a declarat că dorea să dezvăluie o „doctrină a libertăţii".

Cuvântarea de patruzeci şi opt de minute a preşedintelui a fost întreruptă de şaptesprezece ori de aplauze. El a accentuat necesitatea de a menţine o economie americană sănătoasă şi a salutat ieşirea din recesiune şi începutul redresării. A vorbit despre emisfera sudică a lumii ca despre „teritoriile unor popoare care se deşteaptă" – Asia, America Latină şi Orientul Mijlociu – unde adversarii libertăţii trebuiau înfruntaţi pe „cel mai mare câmp de bătălie din lume".

Kennedy a cerut sporirea cu şapte sute de milioane de dolari a cheltuielilor de apărare, pentru extinderea şi modernizarea sectorului militar, pentru a-i depăşi pe sovietici în cursa înarmărilor, pentru a reorganiza apărarea civilă cu o investiţie de trei ori mai mare în scopul construirii de adăposturi antiatomice. Voia să înroleze încă cincisprezece mii de puşcaşi marini şi să se concentreze mai mult asupra purtării războaielor de gherilă în Lumea a Treia prin creşterea numărului de obuziere, elicoptere, transportoare blindate şi unităţi de rezervă pregătite de luptă. Mai important, a declarat că, până la sfârşitul deceniului, Statele Unite vor trimite un om pe Lună şi îl vor readuce pe Pământ. Era o cursă pe care era hotărât să o câştige împotriva sovieticilor, care trimiseseră primul satelit şi primul om în spaţiu.[455]

Cum summitul de la Viena avea să se desfăşoare peste numai nouă zile, mesajul lui către poporul american era că lumea devenea clipă de clipă mai

periculoasă, că SUA aveau răspunderea globală de a apăra libertatea şi că astfel trebuiau să accepte sacrificiile necesare. A lăsat ştacheta jos pentru ceea ce se putea realiza în competiţia cu un adversar atât de dificil, păstrând doar un paragraf pentru a vorbi despre întâlnirea de la Viena.

„Nu este planificată o agendă oficială şi nu se vor purta negocieri”, a spus el.

Moscova
Vineri, 26 mai 1961

Răspunzând direct la mesajul perceput drept o lovitură de avertizare din partea lui Kennedy, Hruşciov a convocat Prezidiul Partidului Comunist cu drept de vot decisiv. Ca de obicei, hotărârea lui de a avea o stenografă la acea şedinţă era un semn pentru participanţi că intenţiona să spună ceva important.[456]

Le-a spus colegilor din prezidiu că preşedintele Kennedy era „un ticălos”. În ciuda acestui fapt, el a acordat o mare semnificaţie summitului de la Viena, deoarece se va folosi de acel prilej pentru a discuta decisiv despre aşa-numita „chestiune germană”. A creionat soluţia pe care o va propune, folosind aproape aceleaşi cuvinte pe care i le adresase şi ambasadorului Thompson.

Puteau paşii pe care îi propunea pentru a schimba statutul Berlinului să ducă la declanşarea unui război nuclear? i-a întrebat el pe liderii sovietici. Da, şi-a dat singur răspunsul, iar apoi a rezumat de ce considera că un asemenea conflict era improbabil în proporţie de 95%.

Dintre şefii partidului, doar Anastas Mikoian a îndrăznit să emită o părere diferită de aceea a liderului sovietic. El a spus că Hruşciov subestima dorinţa şi capacitatea americanilor de a se angaja într-un război convenţional în problema Berlinului. Trecând de la atacurile anterioare, care se concentrau mai mult asupra Germaniei de Vest şi a lui Adenauer ca ameninţare, Hruşciov le-a spus celor prezenţi că, dintre toate ţările, Statele Unite prezentau cel mai mare pericol pentru sovietici. În relaţia când caldă, când rece, cu America, Hruşciov a revenit la sentimentul de ură, pregătindu-

se pentru întâlnirea la nivel înalt de la Viena, ceea ce constituia un indiciu neîndoielnic pentru oamenii săi legat de aşteptările pe care le avea.

Hruşciov a repetat părerea tot mai obsesivă că, deşi se întâlnea cu Kennedy, Pentagonul şi CIA conduceau Statele Unite, un lucru pe care îl trăise deja în timpul tratativelor cu Eisenhower. A spus că, din acest motiv, nu putea avea încredere că liderii americani erau capabili să ia decizii bazate pe principii logice. „De aceea, ar putea apărea anumite forţe care să găsească un pretext pentru a declanşa un război împotriva noastră", a zis el.

Hruşciov le-a spus tovarăşilor săi că era pregătit să rişte războiul, dar şi că ştia metoda cea mai bună de a-l evita. A spus că aliaţii europeni ai Americii şi opinia publică mondială îl vor constrânge pe Kennedy să nu răspundă cu arme nucleare la o schimbare de statut a Berlinului. A mai zis că de Gaulle şi Macmillan nu vor sprijini niciodată înclinaţia americanilor de a declara război, deoarece ei înţeleseseră că, având în vedere raza de acţiune a rachetelor sovietice, principalele ţinte nucleare vor fi în Europa.

„Sunt oameni inteligenţi şi vor înţelege", a spus el.

Apoi Hruşciov a descris exact cum va evolua situaţia Berlinului după ultimatumul de şase luni pe care îl va transmite la Viena. Voia să semneze un tratat unilateral de pace cu guvernul est-german, iar după aceea îi va preda acestuia toate rutele de acces spre Berlinul de Vest. „Nu vom încălca drepturile Berlinului de Vest, nu vom declara blocada", a spus el, iar în acest fel nu se va oferi nici un pretext pentru o intervenţie militară. „Vom arăta că suntem gata să permitem traficul aerian, dar cu condiţia ca avioanele occidentale să aterizeze pe aeroporturi din RDG [nu în Berlinul de Vest]. Nu vom cere retragerea de trupe. Cu toate acestea, le considerăm ilegale, dar nu vom recurge la metode brutale pentru îndepărtarea lor. Nu vom întrerupe livrarea de alimente şi nu vom tăia nici alte mijloace de trai. Vom adopta o politică neintervenţionistă în treburile Berlinului de Vest. Prin urmare, nu cred că încetarea stării de război şi a regimului de ocupaţie va da naştere unui război."

Mikoian a fost singurul care l-a avertizat pe Hruşciov că probabilitatea izbucnirii unui război era mai mare decât estima liderul sovietic. Din

respect pentru Hruşciov, el a apreciat totuşi că probabilitatea era de 10%, iar nu de 5%, cum spusese el. „După părerea mea, ei ar putea iniţia acţiuni militare fără să folosească arme atomice”, a spus Mikoian.

Hruşciov a ripostat spunând că preşedintele american se temea atât de mult de război, încât nu va reacţiona militar. El le-a spus membrilor prezidiului că probabil vor trebui să admită compromisuri privind Laosul, Cuba sau Congo, unde echilibrul convenţional era mai puţin clar, dar, în cazul Berlinului, superioritatea Kremlinului era incontestabilă.

Ca să se asigure că aşa vor sta lucrurile, Hruşciov le-a ordonat ministrului Apărării, Rodion Malinovski, şefului Statului Major al Armatei Sovietice, Matvei Zaharov, şi comandantului Pactului de la Varşovia, Andrei Greciko – aceştia aflându-se în faţa lui –, „să examineze în amănunt raportul de forţe din Germania şi să vadă de ce mai era nevoie”. Era dispus să cheltuiască banii necesari, le-a spus membrilor prezidiului. Prima lor acţiune trebuia să fie sporirea numărului de piese de artilerie şi al altor arme de bază, iar apoi ei trebuiau să fie pregătiţi pentru dislocarea altor arme dacă Uniunea Sovietică era provocată în continuare. Voia să primească în termen de două săptămâni un raport al comandanţilor săi privind modul în care plănuiesc aceştia să execute o operaţiune în Berlin şi socotea ca în decurs de şase luni să poată adeveri cuvintele dure pe care le va rosti la Viena, printr-o capacitate militară sporită.

Mikoian a susţinut că Hruşciov îl punea pe Kennedy într-o poziţie periculoasă, din care acesta nu ar mai fi avut altă soluţie decât reacţia militară. El i-a sugerat lui Hruşciov să permită în continuare traficul aerian spre Berlinul de Vest, ceea ce ar face mai acceptabilă pentru Kennedy soluţia propusă de el în problema Berlinului.

Hruşciov nu a fost de acord. El le-a amintit camarazilor săi că Germania de Est se prăbuşea. În fiecare săptămână, din ţară fugeau mii de oameni bine pregătiţi profesional. În absenţa unei acţiuni ferme pentru a se pune capăt acelei situaţii, nu numai că Ulbricht va deveni tot mai îngrijorat, dar în rândul aliaţilor din Pactul de la Varşovia vor apărea semne de îndoială, pentru că aceştia „ar simţi inconsecvenţa şi nesiguranţa noastră”.

Uitându-se la Mikoian, Hruşciov a spus că nu era dispus doar să închidă coridorul aerian, ci şi să doboare orice avion aliat care ar fi încercat să aterizeze în Berlinul de Vest. „Poziţia noastră este foarte puternică, dar acum va trebui, desigur, să îi intimidăm. De exemplu, dacă se survolează zona, vom doborî avionul. Ar putea răspunde prin acte provocatoare? Da, ar putea… Dacă vrem să ne înfăptuim politica şi dacă vrem să fim recunoscuţi, respectaţi şi temuţi, este necesar să fim fermi.”

Hruşciov şi-a încheiat consiliul de război analizând dacă era cazul să facă schimb de cadouri cu Kennedy la Viena, aşa cum se obişnuia conform protocolului.[457]

Oficialii de la Ministerul de Externe i-au sugerat lui Hruşciov să îi ofere lui Kennedy douăsprezece cutii din cele mai bune icre negre şi discuri de vinil cu înregistrări de muzică rusească şi sovietică. Între alte cadouri, consilierii se gândeau să îi dăruiască doamnei Kennedy un serviciu de ceai din argint. Doreau ca Hruşciov să aprobe aceste lucruri.

„Putem face schimb de cadouri chiar şi înainte de război”, a răspuns Hruşciov.

Hyannis Port, Massachusetts
Sâmbătă, 27 mai 1961

Pe o ploaie torenţială, avionul Air Force One, avându-l la bord pe Kennedy, a decolat de pe Baza Aeriană Andrews, îndreptându-se către Hyannis Port. După doar trei zile, trebuia să ajungă la Paris pentru a se întâlni cu de Gaulle, iar peste o săptămână avea programate discuţiile cu Hruşciov la Viena.[458] Tatăl său decorase dormitorul lui Kennedy cu fotografii înfăţişând femei voluptuoase – o glumă făcută de un afemeiat fiului său, cu ocazia împlinirii vârstei de patruzeci de ani.

Kennedy se retrăgea la proprietatea familiei pentru o scurtă sărbătorire şi pentru a se îngropa apoi în hârtii, informându-se în diferite chestiuni, începând cu echilibrul de forţe nucleare şi terminând cu profilul psihologic al lui Hruşciov. Serviciile de informaţii americane îi prezentau imaginea unui om care va încerca să îl farmece, pentru ca în următoarea clipă să îl

bruscheze, un jucător care îl va pune la încercare, un marxist care credea sincer în acea doctrină şi voia coexistenţă paşnică, dar şi competiţie, un lider necizelat şi nesigur, provenit dintr-o familie de ţărani, dar care era şiret şi, mai presus de toate, imprevizibil.

Preşedintele american putea doar să spere că informările primite de Hruşciov despre el erau mai puţin revelatoare. Durerile de spate erau la fel de mari ca întotdeauna, agravate de o rană pe care o suferise cu câteva zile înainte, în Canada, în timpul plantării ceremoniale a unui copac. Alături de documente, îşi va pune în bagaje procaină, anestezic pentru spate, cortizon, pentru boala Addison de care suferea, şi un adevărat cocktail de vitamine, enzime şi amfetamine, pentru a-şi recăpăta energia şi pentru tratarea altor suferinţe.

Folosea cârje, deşi nu apela niciodată la ele în public, şi şchiopăta de colo-colo, ca un sportiv rănit care se pregăteşte pentru un meci mare.[459]

421 Arhiva Administrației Informațiilor a Cartierului General al Forțelor Armate al Federației Ruse (GRU), „Kratkoye Soderzhanye: Besed G. Bolshakova s E Kennedi (9 maya 1961 goda-14 Dekabria 1962 roga)” (Rezumat: Întâlnirea dintre G. Bolshakov şi R. Kennedy, 9.05.1961–13.12.1962)

422 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 24, Telegramă de la ambasada din Uniunea Sovietică pentru Departamentul de Stat, Moscova, 24.05.1961

423 Bulevardul va fi denumit Karl-Marx-Allee, în noiembrie 1961. (n.a.)

424 GRU, „Kratkoye Soderzhanye: Besed G. Bolshakova s. R. Kennedi”

425 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 65

426 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Docs. 65, 66

427 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 67

428 FRUS, 1961–1963, vol. XXIV, 199–200, 209–210

429 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 67

430 Alexandr Fursenko şi Timothy J. Naftali, *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, and Kennedy, 1948–1964*. New York: W.W. Norton, 1997, 119–123; interviu cu Frank Holemna, 6.08.1995, Washington, D.C.: Georgi Bolşakov, „Goryachaya Linayya” (Hot Line), *Novoye Vremya,* nr. 4 (1989), 38–40; *Pravda, Bolshakov Meetings,* GRU, „Kratkoye Soderhanye: Besed Gbolshakova s. R. Kennedi”

431 Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 110–113; citând GRU, *Biography of Georgi Bolshakov;* Dino Brugioni şi Robert F. McCort, editori, *Eyeball to Eyeball: The Inside Story of the Cuban Missile Crisis.* New York: Random House, 1991, 176–178; *Zvezda,* nr. 7 (1997); Benjamin C. Bradlee, *Conversations with Kennedy.* New York: W.W. Norton, 1975, 194; James W. Symington. *The Stately Game.* New York: Macmillan, 1971, 144–145

432 *Washington Times,* 27.09.1996

433 Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 111, citând interviul cu Frank Holeman, 6.08.1995

434 Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 111; Beschloss, *The Crisis Years,* 153–154; interviu cu Frank Holeman; Documente Richard Nixon, Arhivele Naţionale, *Rose Mary Woods–Nixon,* 18.12.1958

435 Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 109–112; Brugioni şi McCort, *Eyeball to Eyeball,* 176–177; Serviciul de Informare pentru Transmisiuni în Străinătate, URSS, Serviciul Internaţional, „Kennedy întâlneşte ziarişti sovietici", reportaj zilnic, nr. 12327, iunie 1961; Bolşakov, „Goryachaya Linaya", 38–40

436 GRU, „Kratkoye Soderzhanye: Besed G. Bolshakova s. R. Kennedi"

437 FRUS, 1961–1963, vol. VII, *Arms Control and Disarmament,* Doc. 4

438 FRUS, 1961–1963, vol. VII, *Arms Control and Disarmament,* Doc. 19, 31

439 Freedman, *Kennedy's Wars,* 302–304; Roger Kershaw, *Monarchy in South-East Asia: The Faces of Tradition in Transition.* New York: Routledge, 1001, 39–40; Timothy N. Castle, *At War in the Shadow of Vietnam: U.S. Military Aid to the Royal Lao Government 1955–1975.* New York: Columbia University Press, 1993, 40–42, 46–48

440 *New York Times,* 13.05.1961, Memo, Lucius Battle-Bundy, 25.05.1961

441 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Schimburi Kennedy–Hruşciov, Doc. 5

442 JFKL, Kennedy–Adenauer, 16.05.1961

443 JFKL, *Henry Owen, National Security Council,* 17.05.1961, NSF Box 81, Germania, Berlin, General, 5 / 61

444 DNSA, Memorandum, 17.05.1961, Secret, *Berlin Crisis,* BC02046

445 „Kennedy welker Lorbeer", *Die Zeit,* 26.05.1961; *Wall Street Journal,* 01.06.1961

446 *Wall Street Journal,* 01.06.1961

447 Wall Street Journal, 01.06.1961

448 AVP-RF, Scrisoare a ambasadorului Pervuhin către ministrul de Externe Gromîko, 19.05.1961. Dosar strict secret, Fond: referentyra po GDR, Opis 6, Por 34, Inv. 193 / 3, vol. 1, Papka 46, extras de Harrison, „Ulbricht and the concrete Rose", CWIHP Working Paper nr. 5, 90–95, Appendix D; Murphy, Kondrashev, and Bailey, *Battleground Berlin,* 362

449 Mihail Boltunov, *Novidemoe Orujie GRU* (Armă invizibilă GRU). Moscova: Olma-Press, 2002, 281–283; Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 122–123

450 Boltunov, *Nevidimoe Oruzhie GRU,* 281–283, Beschloss, *Crisis Years,* 156; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 349–350, 354

451 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 24. Telegramă a Ambasadei Uniunii Sovietice pentru Departamentul de Stat, Moscova, 24.05.1961

452 DNSA, Discuţia lui Thompson cu Hruşciov despre Berlin, înainte de summitul de la Viena, secret, telegramă, 2887, 24.05.1961

453 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 28, Telegramă trimisă de ambasada din Uniunea Sovietică pentru Departamentul de Stat, Moscova, 27.05.1961, 1 p.m.

454 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 27, Telegramă trimisă de la Misiunea din Berlin către Departamentul de Stat, Berlin, 25.05.1961, 7 p.m.

455 *New York Times,* 26.05.196

456 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 355–357; AVP-RF, *Kuznetsov,* 26.05.1961, 3.66.311, 58–61; Stenogramă, 26.05.1961, şi Protocol nr. 331, 26.05.1961, TsK KPSS

457 A.F. Dobrînin, *In Confidence. Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents (1962–1986).* New York: Times Books / Random House, 1995, 44–45; AVP-RF, *Kuznetsov,* 26.05.1961, 3.66.311, 58–61; Stenogramă, 26.05.1961 şi Protocol nr. 331, 26.05.1961, TsK KPSS; AVP-RF, Listă de cadouri comemorative şi amintiri pentru prezentare la data şederii lui N.S. Hruşciov în Austria, 27.05.1961

458 Beschloss, *Crisis Years,*178; Edward M. Kennedy, *The Fruitful Bough: A Tribute to Joseph P. Kennedy.* Tipărită în regim privat, 1965, 264; Sidey, *JFK*, 173

459 „1961 Man of the Year– John F. Kennedy", *Time,* 05.01.1962; Goduti, *Kennedy's Kitchen Cabinet: Shaping of American Foreign Policy, 1961–1963,* 102

CAPITOLUL 10

VIENA:
BĂIEȚELUL ALBASTRU ÎL ÎNTÂLNEȘTE PE AL CAPONE

Aşadar, suntem blocaţi într-o situaţie ridicolă. Mi se pare absurd să ne confruntăm cu un război atomic din cauza unui tratat pentru păstrarea Berlinului drept o viitoare capitală a unei Germanii reunificate, când ştim cu toţii că Germania nu se va reunifica probabil niciodată. Dar noi trebuie să urmăm acel acord, şi la fel şi ruşii, nu le putem permite să se sustragă de la respectarea lui.[460]

Preşedintele Kennedy, către consilierii săi, în timp ce stătea în cadă, 1 iunie 1961, Paris

Statele Unite nu doresc să normalizeze situaţia în cel mai primejdios loc din lume. URSS doreşte să realizeze o operaţie asupra acestui punct sensibil, să elimine acest ghimpe, acest ulcer fără a

prejudicia interesele nici uneia dintre părți, ci mai curând spre a da satisfacție tuturor popoarelor lumii.[461]

Premierul Hruşciov, către preşedintele Kennedy, 4 iunie 1961, Viena

Paris
Miercuri, 31 mai 1961

În ciuda mulțimilor de admiratori francezi, a meselor fastuoase şi a atenției presei, generată de cei o mie de corespondenți care îi urmăreau pas cu pas călătoria, momentele preferate de preşedintele Kennedy la Paris au fost petrecute într-o cadă uriaşă, placată cu aur, din „Camera regelui”, într-un palat datând din secolul al XIX-lea, de pe Quai d’Orsay.

„Dumnezeule, ar trebui să avem şi la Casa Albă o cadă ca asta”, i-a spus preşedintele lui Kenny O’Donnell, mediatorul său, în timp ce se lăfăia în apa adâncă şi aburindă, ca să scape de cumplitele dureri de spate. Lui O’Donnell i s-a părut că acea cadă era la fel de lungă şi de lată ca o masă de ping-pong. Consilierul David Powers a sugerat că, dacă preşedintele „îşi juca bine cărțile”, se putea ca de Gaulle să i-o dea drept suvenir.[462]

Astfel au început, potrivit celor trei, aşa-numitele „discuții din cadă”, în spațioasa baie din fosta reşedință a lui Ludovic al XIV-lea, unde de Gaulle îl cazase pe Kennedy pe perioada celor trei zile de şedere la Paris, în drum spre Viena.[463] În timpul pauzelor din programul încărcat, Kennedy stătea în cada plină cu apă şi le împărtăşea ultimele lui experiențe celor doi prieteni apropiați de la Casa Albă, ambii veterani de război, dar şi foşti membri de bază ai staffului său de campanie. Ca funcție, O’Donnell era secretarul responsabil cu programările de la Casa Albă, însă îndelungata lui relație cu Kennedy începuse pe când era coleg de cameră cu Bobby la Harvard. Powers era afabilul om de casă al lui Kennedy, care îl distra, îl ajuta să fie punctual şi îi asigura partenere de sex.

În acea dimineaţă, pe străzi se înşiruiseră între cinci sute de mii şi un milion de persoane ca să salute cuplul cel mai celebru din lume, cifra fiind diferită în funcţie de cine a făcut numărătoarea (poliţia franceză fiind mai conservatoare decât biroul de presă al Casei Albe).[464] Ţinând seama de relaţiile reci pe care le avusese de Gaulle cu Eisenhower şi Roosevelt, predecesorii lui Kennedy, primirea caldă pe care i-a făcut-o acestuia a constituit o excepţie. De Gaulle îi bănuia pe americani că voiau să submineze rolul de lider al Franţei în Europa şi să i se substituie. Acestea fiind spuse, acum el era încântat să se contamineze de celebritatea Primului Cuplu, a cărui fotografie apărea pe coperta tuturor revistelor importante din Franţa. Diferenţa de vârstă îi era şi ea de folos, permiţându-i lui de Gaulle să-şi joace rolul preferat, acela al omului legendar şi înţelept, care îl lua sub aripa sa pe tânărul american promiţător.

La ora zece în acea dimineaţă, pe Aeroportul Orly, de Gaulle îl întâmpinase pe Kennedy pe un covor roşu uriaş, flancat de cincizeci de automobile Citroën şi de o gardă de onoare călare, alcătuită din soldaţii Gărzii Republicane. Cu statura sa impozantă, având un metru nouăzeci, şi purtând un costum la două rânduri, Le Général s-a ridicat în maşina sa când orchestra a intonat *La Marseillaise*.[465]

„Unul lângă altul”, scria *New York Times*, „cei doi bărbaţi s-au deplasat toată ziua prin Paris – vârsta alături de tinereţe, măreţia alături de caracterul neprotocolar, misticismul alături de pragmatism, seninătatea alături de entuziasm”.

Când cei doi bărbaţi au străbătut bulevardul Saint-Michel de pe malul stâng al Senei, uralele erau atât de puternice, încât de Gaulle l-a convins pe preşedintele american să se ridice în picioare în limuzina decapotabilă, ceea ce a stârnit aclamaţii şi mai puternice.[466] În ciuda vântului răcoros, Kennedy avea capul descoperit şi purta doar un pardesiu subţire. În acea după-amiază, amândoi au fost udaţi de ploaie când traversau Champs-Élysées, situaţie pe care de Gaulle a suportat-o fără să se plângă, în timp ce Kennedy era îmbrăcat la fel de subţire.

Dincolo de acel scenariu înşelător se afla un preşedinte al Statelor Unite care intra în cea mai importantă săptămână a mandatului său, ca un comandant suprem ostenit, care era pregătit necorespunzător şi insuficient echipat pentru ceea ce avea să înfrunte la Viena. După aventura din Golful Porcilor, Hruşciov căuta punctele lui vulnerabile, şi acum erau destule, avea de unde alege.

Acasă, Kennedy trebuia să facă faţă unor violente confruntări rasiale, care izbucniseră în sudul SUA, întrucât afroamericanii erau tot mai hotărâţi să pună capăt celor două secole de oprimare. Problema cea mai stringentă gravita în jurul activiştilor de la „Freedom Riders", ale căror eforturi de a desegrega transportul între state fuseseră modest susţinute de administraţia Kennedy, în timp ce aproape două treimi dintre americani li se opuneau.

În străinătate, eşecul suferit în Cuba, conflictul nesoluţionat din Laos şi tensiunile tot mai mari pe tema Berlinului făceau călătoria lui Paris–Viena cu atât mai pândită de riscuri. Kennedy se gândea la Berlin chiar şi atunci când se lupta cu problemele rasiale de acasă. Când părintele Theodore Hesburgh, membru al Comisiei pentru Drepturile Civile, l-a întrebat de ce se ferea să întreprindă paşi mai hotărâţi pentru desegregarea Statelor Unite, Kennedy a răspuns: „Ascultă, părinte, mâine s-ar putea să trimit la Berlin Garda Naţională din Alabama şi nu aş vrea să fac asta în toiul unei revoluţii acasă".[467]

Un alt eveniment nefericit din timpul mandatului părea a fi acela că John Kennedy îşi afectase grav muşchii spatelui când plantase un copac ceremonial la Ottawa, iar durerile sporiseră în timpul îndelungatului zbor spre Europa. După operaţia chirurgicală din 1954, de fuziune a vertebrelor pentru remedierea unei spondilolisteze, era prima oară când umbla în cârje. Pentru a-şi proteja imaginea, a refuzat să le folosească şi în public, însă asta nu a făcut decât să îi amplifice durerile când a ajuns în Franţa, deoarece coloana lui vertebrală a trebuit să suporte o presiune sporită.[468]

Janet Travell, medicul personal al lui Kennedy, care l-a însoţit la Paris, era îngrijorată de suferinţele lui tot mai mari şi de impactul pe care tratamentele le-ar putea avea asupra preşedintelui, începând cu dispoziţia şi

terminând cu rezistența lui în timpul călătoriei. Kennedy făcea deja cinci băi sau dușuri fierbinți pe zi pentru a-și alina durerile. Deși americanii nu știau, adevăratul scop al renumitului său balansoar din Biroul Oval era acela de a-i atenua durerile din regiunea lombară, unde doctorii îi injectaseră procaină, o rudă puternică a novocainei, iar asta vreme de aproape un deceniu. Travell îl mai trata pentru insuficiență suprarenală cronică, accese de febră, nivel ridicat al colesterolului, insomnie și probleme de stomac, prostată și colon.[469]

Mulți ani mai târziu, Travell va declara că Parisul a reprezentat începutul unei „perioade foarte grele”. În timpul ședерii la Paris, Travell îi făcea lui Kennedy trei injecții pe zi. Amiralul George Burkley, medicul Casei Albe, era îngrijorat, deoarece procaina liniștea durerile președintelui doar printr-o amorțeală temporară urmată de suferințe și mai puternice, care impuneau doze mai mari și chiar narcotice mai tari. Burkley îi prescrisese mai multe exerciții fizice și terapie fizică, dar Kennedy prefera să rezolve problemele mai rapid, cu ajutorul medicamentelor.

Travell a ținut un „Jurnal de administrare a medicamentelor” în care se evidențiază cocktailul de pastile și injecții pe care i le administra președintelui: penicilină pentru infecții urinare și abcese, Tuinal pentru somn, Transentine pentru controlul diareei și al pierderii în greutate, precum și alte remedii, inclusiv testosteron și fenobarbital. Ea nu avea însă cum să controleze administrarea de medicamente de către un medic mai atipic, care îl însoțise în secret pe președinte atât la Paris cât și la Viena.

Cunoscut sub numele de „Dr. Feelgood” printre pacienții lui celebri, ca dramaturgul Tennessee Williams și scriitorul Truman Capote, doctorul Max Jacobson administra injecții care conțineau hormoni, celule organice provenite de la animale, steroizi, vitamine, enzime și – cel mai important – amfetamine pentru combaterea oboselii și a depresiei.[470]

Kennedy se arătase atât de încântat de leacurile lui Jacobson, încât le-a recomandat și lui Jackie după nașterea în condiții dificile a fiului lor John-John – și, de asemenea, pentru a-i spori rezistența fizică înainte de călătoria la Paris.[471] În seara în care se desfășura dineul oficial cu de Gaulle la

Versailles, Dr. Feelgood i-a administrat lui Kennedy injecția obișnuită.[472] Apoi, doctorul mărunt de statură, cu obrajii mereu îmbujorați și părul negru a străbătut camerele apartamentului în care stătea cuplul prezidențial, ca să ajungă în dormitorul lui Jackie, unde aceasta tocmai alegea o rochie franțuzească elegantă, concepută de Givenchy, în detrimentul alteia, semnată de americanul Oleg Cassini, ca să demonstreze legătura ei cu țara gazdă.

Când doctorul Jacobson a sosit, ea a cerut tuturor persoanelor din cameră să plece, iar el a scos o seringă și i-a injectat în fesă o substanță care a făcut-o pe Jackie să strălucească în timpul dineului desfășurat în Sala Oglinzilor, la care s-au servit șase feluri de mâncare. Truman Capote va lăuda ulterior tratamentele administrate de Jacobson: „Te simți ca Superman. Parcă zbori. Ideile îți vin cu viteza luminii. Funcționezi timp de o lună de zile fără să ai nevoie de nici o pauză de cafea”.[473]

Însă potențialele consecințe pentru securitatea națională pe care le produceau aceste amestecuri asupra comandantului suprem erau extrem de grave și se făceau simțite chiar înaintea întâlnirii lui cruciale cu liderul sovietic. Pe lângă dependența pe care o dădeau substanțele pe care le folosea Kennedy, printre efectele secundare se numărau hiperactivitatea, hipertensiunea, afectarea judecății și iritabilitatea. Între administrarea dozelor, dispoziția lui Kennedy se putea schimba brusc de la încrederea nemăsurată în sine până la crize de depresie[474].

La îndemnul lui Bobby, președintele va pune mai târziu preparatele lui Jacobson la dispoziția Administrației pentru Droguri și Alimente (FDA) pentru analize. Kennedy a rămas impasibil când cei de la FDA au afirmat că Dr. Feelgood îl umplea de steroizi și amfetamine. „Poate fi și urină de cal, că nu-mi pasă”, a spus Kennedy. „Funcționează.”[475]

Pregătindu-și strategia pentru tratativele de la Paris, Kennedy își propusese trei obiective principale, care aveau legătură cu Viena și cu impactul lor asupra Berlinului. În primul rând, voia sfatul lui de Gaulle privind modul de abordare a lui Hrușciov la Viena. În al doilea rând, dorea să știe cum ar recomanda liderul francez să fie rezolvată de către Aliați

următoarea criză a Berlinului, pe care el începea să o considere posibilă. Kennedy dorea să folosească acea călătorie la Paris ca să își lustruiască imaginea publică și astfel să capete mai multă forță la Viena.

Când Kennedy l-a informat pe de Gaulle în legătură cu amenințările lui Hrușciov privind Berlinul, așa cum acesta din urmă i le prezentase lui Thompson la spectacolul *Ice Capades*, de Gaulle a schițat un gest de indiferență din mână. „Domnul Hrușciov", a spus el disprețuitor, „a susținut în mod repetat că prestigiul lui depinde de chestiunea Berlinului și că trebuie să obțină o rezolvare în șase luni, apoi în alte șase luni și după aceea, în alte șase luni". Francezul a ridicat din umeri. „Dacă ar fi dorit război în problema Berlinului, ar fi acționat deja."

De Gaulle i-a spus lui Kennedy că el considera Berlinul o problemă mai curând psihologică: „E supărător pentru ambele părți că Berlinul este situat acolo; oricum, este o realitate".

Întâlnirea Kennedy – de Gaulle începuse deja mult mai bine decât alte discuții anterioare ale președinților SUA cu liderul francez. Eisenhower îl avertizase pe Kennedy că de Gaulle primejduia întreaga alianță Nord-Atlantică prin disprețul lui naționalist față de Statele Unite și NATO.[476] Franklin Roosevelt comparase temperamentul nărăvaș al lui de Gaulle cu acela al Ioanei d'Arc. „Cu cât îmbătrânesc", îi spusese Eisenhower lui Kennedy, „cu atât mă dezgustă mai mult – nu francezii, ci guvernele lor."

Spre deosebire de predecesorii săi, Kennedy beneficia de două avantaje în discuțiile cu liderul francez: dorința lui de a juca rolul de învățăcel al lui de Gaulle și impactul pe care îl avea asupra generalului soția lui, educată la Sorbona și a cărei cursivitate în franceză era remarcabilă. După ce, în timpul prânzului lui Jackie, a discutat amical cu de Gaulle despre Bourboni și Ludovic al XVI-lea, președintele Franței s-a întos spre Kennedy și s-a arătat profund entuziasmat: „Soția dumneavoastră cunoaște mai multă istorie decât majoritatea femeilor franceze".[477]

Refugiindu-se apoi din nou în cada aurită, Kennedy le-a spus prietenilor lui: „Eu și de Gaulle ne înțelegem perfect, probabil pentru că am o soție atât de fermecătoare".[478]

Gara Kievski, Moscova
Sâmbătă, 27 mai 1961

În timp ce Kennedy îndura agitația pariziană, Hrușciov călătorea peste 1 900 de kilometri de la Moscova până la Viena într-un mod mai plăcut, la bordul unui tren special, cu șase vagoane. Va face opriri „electorale” la Kiev, Praga și Bratislava – și va fi ovaționat în toate stațiile de provincie de pe traseul trenului.[479]

Organizațiile locale ale Partidului Comunist aduseseră mii de oameni să îl conducă la gara Kievski din Moscova, unde Hrușciov l-a tras deoparte pe ambasadorul Thompson pentru un ultim schimb de cuvinte înaintea plecării.[480] Într-o telegramă în care a relatat scurta lor conversație, Thompson a etalat o notă de optimism forțat: „Cred că Hrușciov va dori ca întâlnirea cu președintele să fie plăcută”, a scris el, „și că vrea să facă unele propuneri sau să ia poziție în câteva probleme care să îmbunătățească atmosfera și relațiile. Mi se pare totuși extrem de dificil să îmi imaginez care ar putea fi acestea.”[481]

Când Hrușciov a urcat în tren, o tânără s-a repezit spre el ca să îi dea un buchet uriaș de trandafiri. Impulsiv ca întotdeauna, Hrușciov a chemat-o pe Jane, soția ambasadorului, și, în uralele mulțimii, i-a oferit ei florile.

Neîncrezător, Thompson a declarat oamenilor de presă care se strânseseră acolo: „Sper că totul va merge bine”. În particular, Thompson începuse să se teamă că președintele său se îndrepta spre o ambuscadă în chestiunea Berlinului.[482] Ultimul indiciu era un editorial dur, publicat de ziarul guvernamental *Izvestia*, în care se afirma, chiar în ziua plecării lui Hrușciov, că Uniunea Sovietică nu mai putea aștepta multă vreme acordul Occidentului în problema Berlinului și că se pregătea să acționeze.

Hrușciov plesnea de mândrie când flutura mâna spre mulțimile entuziasmate strânse de-a lungul peroanelor din nenumăratele stații prin care a trecut trenul, multe dintre ele pavoazate cu steaguri, afișe și ghirlande. Hrușciov s-a arătat deosebit de impresionat de o pancartă de culoare stacojie, care acoperea tot frontonul gării provinciale de la

Mukacevo, în regiunea ucraineană din apropiere de localitatea sa natală. Pe ea stătea scris, în ucraineană: „Să trăiţi fericit, dragul nostru Nikita Sergheevici!”[483]

La Kiev, l-au ovaţionat mii de oameni când a făcut turul oraşului şi a depus o coroană de flori la mormântul poetului său preferat, Taras Şevcenko. La Čierna, prima oprire de pe teritoriul Cehoslovaciei, şeful partidului, Antonín Novotny, se îngrijise ca portretul lui uriaş să se afle alături de acela al lui Hruşciov la fiecare colţ de stradă. În zgomot de talgere şi în vacarmul stârnit de trompete, o fanfară a intonat imnurile ambelor ţări. Pionierii, în uniformele lor specifice, i-au umplut braţele de flori, iar fete drăgălaşe, cu ii frumos brodate, i-au oferit pâine cu sare, tradiţionalul dar de bun venit.

Gazdele din Bratislava au pregătit cu grijă ultima oprire înainte de Viena. Clădirile publice erau drapate cu pancarte pe care scria: „Glorie lui Hruşciov – neclintitul apărător al păcii”. El şi Novotny au vorbit mulţimii despre dorinţa de a găsi o „soluţie finală” în problema Berlinului, uitând cu desăvârşire de o posibilă paralelă cu „soluţia finală” gândită de Hitler pentru evrei. Localnicii au sărbătorit ajunul întâlnirii de la Viena cu un spectacol de artificii deasupra castelului medieval din vechiul oraş Trenčín, unde trupele sovietice capturaseră în 1945 sediul Gestapoului.

În cele din urmă, ca o măsură de precauţie, Hruşciov a amânat plecarea de la Bratislava spre Viena până la ora 14, cu patru ore mai târziu decât era planificat. După ce primiseră rapoarte privind mulţimile care îl întâmpinaseră pe Kennedy la Paris, oamenii lui Hruşciov trăseseră concluzia că puteau asigura o primire respectabilă la Viena doar dacă sindicatele comuniste puteau să îi aducă la gară pe oamenii lor la sfârşitul zilei de muncă.

Paris
Miercuri, 31 mai 1961

Purtându-se ca un dascăl voluntar, de Gaulle i-a vorbit lui Kennedy despre felul în care îi făcuse faţă lui Hruşciov în momentele acestuia de maximă

irascibilitatate. L-a avertizat pe Kennedy că, într-un moment sau altul al convorbirilor de la Viena, Hruşciov cu siguranţă o să ameninţe cu războiul.

De Gaulle a povestit ce îi spusese liderului sovietic: „Vă prefaceţi că doriţi o detensionare. Dacă aşa stau lucrurile, atunci purtaţi-vă în consecinţă. Dacă doriţi pace, începeţi cu negocieri privind dezarmarea generală. În condiţiile actuale, întreaga situaţie se poate schimba treptat şi apoi vom soluţiona şi problema Berlinului şi întreaga chestiune germană. Dar, dacă insistaţi să ridicaţi problema Berlinului în contextul Războiului Rece, nu este posibilă nici o soluţie. Ce doriţi? Vreţi război?”

Hruşciov îi răspunsese lui de Gaulle că nu dorea război.

„În acest caz”, spusese francezul, „nu întreprindeţi nimic care ar putea declanşa războiul.”[484]

Kennedy se îndoia că îi va fi atât de uşor să discute cu Hruşciov. El i-a spus liderului francez că ştia, de pildă, că de Gaulle voia să deţină arme nucleare pentru că se îndoia că Statele Unite vor risca New Yorkul pentru Paris – fără a mai vorbi de Berlin – într-un schimb de atacuri nucleare cu Moscova.[485] Dacă însuşi generalul se îndoia atât de mult de hotărârea americanilor, de ce ar fi gândit altfel Hruşciov? s-a întrebat Kennedy.

De Gaulle nu s-a lăsat atras în această discuţie. Sosise momentul ca America să transmită un mesaj clar şi hotărât către Hruşciov, indiferent dacă liderul francez credea în el sau nu. „Este important să dovedim că nu vrem să lăsăm această situaţie să se schimbe”, a spus de Gaulle. „*Orice* retragere din Berlin, *orice* schimbare de statut, *orice* retragere de trupe, *orice* noi obstacole în calea transporturilor şi comunicaţiilor ar fi sinonime cu înfrângerea. Ar duce la pierderea aproape completă a Germaniei şi la pierderi foarte grave pentru Franţa, Italia şi alte ţări.” Pe lângă aceasta, i-a spus de Gaulle lui Kennedy: „Dacă [Hruşciov] vrea război, trebuie să îi spunem clar că de asta va avea parte”. Liderul francez era încredinţat că, în cazul în care Kennedy refuza să bată în retragere din faţa dictatelor sovietice, Hruşciov nu va risca o confruntare militară.

Pe de Gaulle îl îngrijora mai mult abordarea sovietică şi est-germană, menită să erodeze încet poziţia Occidentului în Berlin, astfel încât „să

pierdem fără să lăsăm impresia că am pierdut, dar într-un mod care va fi înţeles de către întreaga lume. Populaţia Berlinului nu este alcătuită exclusiv din eroi. Confruntaţi cu ceva pe care locuitorii oraşului l-ar interpreta drept slăbiciune a noastră, s-ar putea ca ei să părăsească oraşul şi să-l transforme într-o cochilie goală, care să fie culeasă de Est”.

Kennedy a avut impresia că de Gaulle era liber să vorbească atât de curajos despre Berlin, deoarece Franţa nu trebuia să poarte acolo pe umeri povara securităţii, ca America. De Gaulle se exprimase atât de neclar în ceea ce privea posibilele remedii, încât Kennedy a încercat să obţină un răspuns mai amănunţit. Kennedy a spus că el era un om practic şi voia ca de Gaulle să fie mai precis în ce moment liderul francez ar porni la război pentru cauza Berlinului.

De Gaulle a spus că nu ar intra într-un război în legătură cu oricare dintre chestiunile existente: dacă sovieticii semnau unilateral un tratat de pace cu Germania de Est sau schimbau procedurile celor patru puteri, care se aplicau în oraş, ca să le ofere est-germanilor o suveranitate mai mare asupra Berlinului de Est – de exemplu, dându-le dreptul de a ştampila documentele de călătorie la trecerea frontierei. „Acesta nu este un motiv în sine pentru un răspuns militar din partea noastră”, a spus el.

De aceea, Kennedy a insistat în continuare pe lângă francez. „Aşadar, în ce fel, în ce moment să exercităm presiune?” Preşedintele s-a plâns că sovieticii şi est-germanii aveau o multitudine de căi pentru a complica situaţia din Berlin, ducând poate chiar până la distrugerea Berlinului de Vest, dar folosind metode care să nu declanşeze reacţia Occidentului. „Cum reacţionăm la aşa ceva?” s-a întrebat el.

De Gaulle a spus că Occidentul ar trebui să reacţioneze militar doar dacă sovieticii sau est-germanii acţionau prin forţa armată. „Dacă Hruşciov sau lacheii lui folosesc forţa pentru a tăia legăturile noastre cu Berlinul, atunci trebuie să apelăm la forţă”, a spus el.

Kennedy s-a declarat de acord, dar nu credea, la fel ca de Gaulle, că slăbirea poziţiei Occidentului în Berlin ar însemna un dezastru. A spus că ar

fi o lovitură „grea, dar nu fatală” pentru Germania de Vest și pentru întreaga Europă.

Kennedy a vrut un sfat din partea lui de Gaulle în legătură cu modul în care îl putea convinge mai bine pe Hrușciov de fermitatea Occidentului, având în vedere că, după Golful Porcilor, liderul sovietic se îndoia de hotărârea Statelor Unite. El voia să știe părerea liderului francez despre planurile de urgență ale Statelor Unite și ale Aliaților pentru a reacționa în cazul unei noi blocade a Berlinului cu o demonstrație de forță cam ca aceea a unei companii și, dacă acest lucru dădea greș, ca aceea a unei brigăzi.

În cazul Berlinului, dată fiind superioritatea sovieticilor în privința armamentului convențional, de Gaulle i-a spus lui Kennedy că îi putea descuraja pe aceștia doar prin intenția de a folosi armele nucleare, lucru pe care președintele voia să îl evite.

„Trebuie să arătăm clar că dacă se vor purta lupte în jurul Berlinului, asta ar însemna un război general”, a spus de Gaulle.

Până la ora marelui banchet de la Palatul Élysée din acea seară, Jack și Jackie, după cum îi botezase presa franceză, cuceriseră țara. Alături de trei sute de oaspeți, s-au așezat în sufrageria cu oglinzi și tapiserii, la o masă imensă, acoperită cu o singură față de masă din organza și brodată cu fir de aur, ceea ce l-a făcut pe Kennedy să se întrebe cine fusese în stare să creeze un asemenea lucru. Orchestra simfonică a Gărzii Republicane a cântat orice, începând cu Gershwin și terminând cu Ravel, fiecare piesă având semnificații tot mai profunde ale legăturilor franco-americane.

În comentariile sale, Kennedy a glumit în legătură cu puternicele influențe franceze din viața lui. „Dorm într-un pat franțuzesc. Dimineața, dejunul îmi este servit de un bucătar francez, mă duc la birou, iar veștile proaste îmi sunt aduse de secretarul meu de presă, Pierre Salinger, nu în limba lui maternă [franceza], iar eu sunt căsătorit cu o fiică a Franței.”[486]

Pe ferestrele înalte ale sălii se vedeau seara ploioasă, peluzele și marile fântâni arteziene ale palatului, a căror apă devenise verde în lumina reflectoarelor. La recepția de după cină au participat o mie de invitați,

despre care *Washington Post* a afirmat că erau „indescriptibil de eleganți”. Francezii se făleau cu panglicile sclipitoare peste pieptul cămășilor, cu stelele și crucile uriașe prinse de fracuri și cu șiruri de medalii miniaturale atârnate de revere. Femeile purtau mănuși lungi și bijuterii scumpe, iar câteva văduve bogate aveau tiare pe cap.[487]

Însă vedeta serii a fost Jackie, care a purtat o rochie în stil Directoire[488] de un roz pal și cu dantelă albă. Alexandre, coafor al elitei pariziene, a strecurat către un reporter al ziarului *New York Times* că tăiase doi centimetri și ceva din părul primei doamne și îi aranjase bretonul în acea seară, pentru a-i crea lookul unei „Madone gotice”. Pentru cina de la Versailles din seara următoare, Alexandre a promis o coafură care să evoce mai mult epoca lui Ludovic al XIV-lea, cu clipsuri cu diamante în părul lui Jackie, pentru a-i conferi „un aer de zână”.[489]

Rose, mama lui Kennedy, „zveltă ca o trestie”, purta o rochie lungă până la podea, lucrată de casa de modă Balenciaga, din mătase albă, pe care erau aplicate flori roz, cu diamante veritabile în centru. Publicațiile franceze constatau cu uimire ce aer perfect european avea familia Kennedy.

În timpul „discuțiilor din cadă” de a doua zi, Kennedy a analizat împreună cu prietenii săi observația lui de Gaulle potrivit căreia Occidentul nu putea păstra Berlinul de Vest liber fără să fie dispus să apeleze la bomba nucleară pentru asta.

„Așadar, suntem blocați într-o situație ridicolă”, a spus Kennedy, prin aburii din baie. Mi se pare absurd să ne confruntăm cu un război atomic din cauza unui tratat pentru păstrarea Berlinului drept viitoare capitală a unei Germanii reunificate, când știm cu toții că Germania nu se va reunifica probabil niciodată. Dar noi trebuie să urmăm acel acord, și la fel și rușii, de aceea nu le putem permite să se sustragă de la respectarea lui.”[490]

Viena
Sâmbătă, 3 iunie 1961

Echipa de pregătire a vizitei regizase sosirea preşedintelui la Viena într-un mod calculat să îl descumpănească pe Hruşciov, care îşi exprimase faţă de propria echipă nemulţumirea în legătură cu popularitatea crescândă a lui Kennedy în întreaga lume. Cu cât mai mult se opuneau sovieticii unei sosiri măreţe la aeroport a lui Kennedy şi coloanei oficiale de maşini, cu atât insistase mai mult O'Donnell asupra acestor aspecte. După fiecare opoziţie a sovieticilor, el adăugase alte limuzine şi steaguri.[491]

Viena se simţea bine găzduind acea competiţie pentru atenţie. Nici o altă întâlnire importantă între şefi de state nu atrăsese atât de mult atenţia presei internaţionale. Cel puţin o mie cinci sute de reporteri, cu tot echipamentul după ei şi cu personal auxiliar, erau la faţa locului pentru a transmite cât mai repede ştiri despre cei doi oameni de stat şi discuţiile dintre ei.

Fotografii au realizat instantanee ale primei întâlniri istorice dintre cei doi lideri, la ora 12.45 după-amiaza, pe treptele mochetate în roşu ale reşedinţei ambasadorului american, unde aceştia au pozat la umbra clădirii cenuşii cu coloane din piatră cafenie. În spatele lor se afla o curte mică, circulară, presărată cu pietriş, blocată privirii publicului de brazi deşi şi sălcii plângătoare, cu frunzele umede de la ploaia căzută în acea zi.

Cu câteva minute mai devreme, premierul sovietic îşi proptise picioarele îndesate afară din limuzina neagră, de producţie sovietică, în vreme ce Kennedy coborâse vioi treptele ca să îl întâmpine. Kennedy nu şi-a trădat deloc durerea cronică, amorţită de injecţii, pastile şi un corset foarte strâns. După o aşteptare atât de îndelungată, întâlnirea iniţială dintre Kennedy şi Hruşciov s-a dovedit, în mod inevitabil, stânjenitoare.

Pe tonul exersat în campania electorală, Kennedy l-a salutat pe Hruşciov, cu accentul lui din Boston: „Ce mai faceţi? Mă bucur să vă văd".

„Plăcerea este reciprocă", i-a răspuns Hruşciov, prin intermediul translatorului său.

Creştetul chel al liderului lumii comuniste abia dacă ajungea la nasul lui Kennedy. O'Donnell îşi va aminti mai târziu cu regret că nu adusese o cameră de filmat pentru a imortaliza acel moment. I s-a părut totuşi şocant că preşedintele american l-a studiat cam prea ostentativ pe „îndesatul lider sovietic".[492]

Kennedy s-a retras, a vârât adânc o mână în buzunarul hainei şi l-a măsurat pe Hruşciov din cap până-n picioare, cu o curiozitate nedisimulată. Chiar şi când fotografii le cereau să dea mâna pentru poză, Kennedy a continuat să se holbeze la Hruşciov, de parcă ar fi fost un vânător care, după ani de căutări, a dat peste un animal rar.

Hruşciov a murmurat ceva către ministrul de Externe Gromîko, apoi a intrat în casă.

În cronica primei întâlniri dintre Kennedy şi Hruşciov, reporterul Russell Baker de la *New York Times* se întreba cât de mult se deosebeau saluturile faţă de cele din urmă cu 146 de ani, când Metternich, Talleyrand şi alţi lideri europeni se strânseseră la Congresul de la Viena ca să construiască un secol de stabilitate europeană. „Aici, în patria valsului, a *schmaltz*-ului, a cârnaţilor şi a Habsburgilor, cele două mari puteri ale lumii se întâlnesc într-o sală de bal", scria el.[493]

Wall Street Journal i-a prezentat pe cei doi oameni de stat ca pe nişte boxeri de categoria grea care urcă pe ring: „Preşedintele american este un bărbat mai tânăr cu o generaţie, foarte educat, în vreme ce Hruşciov are şcoala vieţii, principalele lui ambiţii politice fiind înaintea, iar nu în spatele lui. Confruntarea dintre aceşti bărbaţi, la fel de puternici în epoca lor precum erau Napoleon şi Alexandru I când s-au întâlnit pe o plută pe râul Nemen, ca să redeseneze harta Europei în 1807, având în fundal vechea Vienă, cândva un redutabil centru de putere, acum capitala unui mic stat care doreşte doar să se bucure de pace, posedă evident elementele unei drame".

Acelaşi ziar exprima părerea că „răul cel mai mic" s-ar produce dacă preşedintele american şi-ar respecta promisiunea conform căreia acceptase

acea întâlnire doar ca să îl cunoască pe Hrușciov, și nu pentru a negocia cu el problema Berlinului sau altceva.

Cotidienele europene își exprimau opiniile privind consecințele istorice ale acelor discuții. Ziarul elvețian *Neue Zürcher Zeitung* regreta că, neluând în seamă recomandările sale, Kennedy venise nepregătit la întâlnirea cu un lider al Kremlinului care era un impenitent. Săptămânalul german *Die Zeit*, care vizează un public intelectual, anunța de la Viena: „Problema cu care se confruntă Occidentul este similară cu cea descrisă de Demostene în discursul lui către atenieni, împotriva lui Filip al Macedoniei: Când un om stă în fața ta cu o armă în mână și se află în fruntea unei mari oștiri și pretinde că a venit să caute pacea, dar de fapt dorește războiul, ce poți face decât să iei o poziție defensivă?”[494]

Cu șase ani înainte, austriecii semnaseră tratatul de stat cu cei patru aliați din timpul războiului, care le-au permis să scape de soarta țărilor vecine, membre ale Pactului de la Varșovia, și să întemeieze o țară neutră, democratică, suverană și liberă. De aceea, vienezii erau deosebit de mândri de noul lor statut de teren neutru ca gazdă a unei întâlniri între cele două superputeri. Herbert von Karajan dirija Wagner la Opera de Stat, iar cafenelele și străzile vieneze gemeau de localnici ieșiți să schimbe bârfe și sperând că vor putea să îi zărească pe vizitatori.

Adolescenta vieneză Monika Sommer nota în jurnalul ei că ea și prietenii ei îl socoteau pe Kennedy un fel de „idol pop”. Îi prinsese fotografia pe un perete al dormitorului ei, regretând că țara sa nu oferea asemenea modele. Adolescenta Veronika Seyr era mai tulburată de tot tam-tamul care se făcea în jurul acelei întâlniri. După ce asistase la brutalitățile comise de sovietici în urmă cu cinci ani la Budapesta, în timpul înăbușirii revoluției, prezența sporită a poliției în jurul Vienei o speriase. Cocoțată într-un copac, ea a văzut avioane de luptă și elicoptere sovietice dând roată orașului la sosirea lui Hrușciov. Îngrozită de perspectiva unei noi invazii, ea a căzut la pământ și a rămas întinsă pe spate o vreme, „ca un gândac”, continuând să urmărească elicopterele care zburau pe deasupra.[495]

Anticipând două zile lungi de tratative, Kennedy a deschis discuţia cu Hruşciov prin câteva amabilităţi despre prima lor întâlnire, care avusese loc la Comisia Senatului pentru Relaţii Externe, în 1959, în timpul primei vizite a liderului sovietic în Statele Unite.[496]

Într-un efort iniţial de a câştiga un avantaj, lucru care va ajunge să caracterizeze discuţiile dintre cei doi, Hruşciov a spus că îşi amintea de acea întâlnire, deşi nu avusese prilejul de a-i spune „decât bună ziua şi la revedere” lui Kennedy, pentru că senatorul pe atunci sosise foarte târziu. Liderul sovietic i-a amintit lui Kennedy că remarcase la acea dată, fapt ce dovedea intuiţia sa, că, din câte se auzise, era un politician tânăr şi promiţător.

Kennedy i-a amintit lui Hruşciov că acesta spusese atunci că John F. Kennedy părea prea tânăr pentru a fi senator.

Liderul sovietic i-a pus la îndoială memoria lui Kennedy. De fapt, Hruşciov spusese că „nu afirmase aşa ceva, deoarece tinerii vor să pară mai în vârstă, iar bătrânii vor să pară mai tineri”. Hruşciov a spus că şi el arătase mai tânăr decât era, înainte de a încărunţi prematur la vârsta de douăzeci şi doi de ani. Hruşciov a râs şi a spus că „ar fi fericit să împartă anii cu preşedintele sau să schimbe locul cu el”.

Din acele schimburi iniţiale de cuvinte, Hruşciov stabilea tonul şi ritmul discuţiilor, răspunzând declaraţiilor şi întrebărilor scurte ale lui Kennedy cu intervenţii mai lungi. Ca să câştige un avantaj încă de la început, partea americană a dorit ca discuţiile din prima zi să se poarte la reşedinţa ambasadorului SUA, iar sovieticii au acceptat, cu condiţia ca, în ziua a doua, liderii să se întâlnească pe teritoriu sovietic. Totuşi, Hruşciov părea să se simtă în largul lui.

În încercarea de a recăpăta controlul asupra discuţiei, Kennedy a rezumat speranţele pe care şi le punea în acele convorbiri. A spus că voia ca ţările lor – deşi „aliate cu alte state, având sisteme sociale şi politice diferite, şi concurând în diferite părţi ale lumii” – să descopere căi pentru evitarea unor situaţii care ar putea duce la un conflict.

Hruşciov a răspuns prezentând în amănunt ceea ce el considera eforturile îndelungate „de a dezvolta relaţii prieteneşti cu Statele Unite şi aliaţii săi”. În acelaşi timp, a spus el, „Uniunea Sovietică nu a dorit să încheie acorduri cu Statele Unite pe seama altor popoare, deoarece astfel de acorduri nu ar aduce pacea”.

Cei doi au fost de acord să lase orice discuţie despre Berlin pentru a doua zi, astfel încât convorbirile iniţiale s-au concentrat asupra problemelor ce priveau relaţiile generale şi dezarmarea.

Hruşciov a spus că principala lui îngrijorare era că Statele Unite încercau să profite de superioritatea economică faţă de sovietici într-un mod care putea declanşa un conflict, o referire voalată la dependenţa crescândă a spaţiului sovietic de comerţul şi creditele obţinute din Occident. A mai spus că, în timp, va face cu Uniunea Sovietică să fie mai bogată decât Statele Unite, şi nu acţionând ca un prădător, ci folosind mai bine resursele proprii.

Hruşciov nu a prea băgat în seamă un scurt comentariu al lui Kennedy, care a spus că era foarte impresionat de ritmul de creştere economică a URSS, după care liderul sovietic a preluat din nou firul discuţiei. El s-a plâns că John Foster Dulles, secretarul de stat în administraţia Eisenhower între 1953 şi 1958 şi opozant al sovieticilor, încercase să lichideze comunismul. El a spus că Dulles, al cărui nume îl rostea ca pe o înjurătură, a refuzat „atât de facto, cât şi de jure” să recunoască faptul că ambele sisteme puteau coexista. Hruşciov i-a spus lui Kennedy că în timpul discuţiilor „nu va încerca să îl convingă de avantajele comunismului, tot astfel cum preşedintele nu trebuie să îşi piardă timpul [încercând] să îl convertească la capitalism”.

În discuţiile premergătoare summitului, ambasadorul Thompson îl prevenise pe Kennedy să evite dezbaterile ideologice cu Hruşciov, pentru că ar fi consumat timp preţios şi ar fi fost o dispută pe care, după părerea lui, Kennedy nu o putea câştiga în faţa unui comunist convins, care avea ani de experienţă în dezbaterile dialectice. Cu toate acestea, Kennedy venise la Viena mult prea sigur de puterea lui de convingere ca să reziste unei asemenea ispite.[497]

Remarcile lui Hruşciov ridicau „o problemă foarte importantă”, a spus Kennedy. Preşedintele american a declarat că era „foarte îngrijorător pentru noi” faptul că Hruşciov credea că încercarea eliminării sistemelor libere în ţări asociate Statelor Unite era oportună, în schimb se opunea oricăror eforturi ale Occidentului de a îndepărta comunismul din sfera de influenţă sovietică.

Pe cel mai calm ton cu putinţă, Hruşciov i-a spus lui Kennedy că aceea era „o interpretare incorectă a politicii sovietice”. Uniunea Sovietică nu impunea sistemul său altor ţări, ci doar mergea înainte pe valul schimbării istorice. După aceea, Hruşciov s-a lansat într-o prelegere pe teme de istorie, începând cu feudalismul şi ajungând la Revoluţia Franceză. A spus că sistemul sovietic va triumfa graţie meritelor sale, adăugând totuşi că era sigur că preşedintele american gândea tocmai opusul. „În orice caz, asta nu este o chestiune care trebuie să stârnească o ceartă, cu atât mai puţin un război”, a spus el.

Continuând să nesocotească recomandările experţilor săi, Kennedy a hotărât din nou să se confrunte cu liderul sovietic în chestiuni ideologice. Preşedintele va explica ulterior că socotea că trebuia să-l atragă pe Hruşciov într-o dezbatere ideologică dacă voia să fie luat în serios în alte probleme. „Poziţia noastră este că oamenii trebuie să aibă libertatea de a alege”, i-a spus Kennedy lui Hruşciov. Pe preşedinte îl îngrijora faptul că guvernele minoritare care nu exprimau voinţa populară – conduse de prieteni ai Moscovei – puneau mâna pe putere în ţări de interes pentru Statele Unite. „URSS consideră că aceasta este o iminenţă istorică”, a spus Kennedy, „în vreme ce Statele Unite nu cred acest lucru.” Kennedy era preocupat de faptul că astfel de situaţii puteau să declanşeze un conflict armat între URSS şi Statele Unite.[498]

Hruşciov l-a întrebat pe Kennedy dacă „intenţiona să construiască un stăvilar care să împiedice evoluţia minţii şi conştiinţei umane”. Dacă aşa stăteau lucrurile, a spus Hruşciov, aceasta „nu stă în puterea omului. Inchiziţia spaniolă ardea oamenii care nu erau de acord cu dogmele ei, dar ideile nu ard, şi până la urmă triumfă. Astfel, dacă începem să luptăm

împotriva ideilor, conflictele şi înfruntările dintre cele două ţări vor fi inevitabile”.

Liderul sovietic savura schimbul de cuvinte. Într-un efort stângaci de a găsi un punct comun, Kennedy a susţinut că regimul comunist putea rămâne acolo unde se afla în acel moment, adică în ţări precum Polonia şi Cehoslovacia, dar nu putea fi acceptat în locuri în care sovieticii nu se instalaseră încă. Ulterior, oficialii americani care vor citi transcrierile stenogramelor vor fi şocaţi de faptul că John Kennedy mersese mai departe decât orice alt predecesor al său exprimându-şi dorinţa de a accepta divizarea Europei în sfere de influenţă. Kennedy părea să sugereze că el ar ipoteca viitorul ţărilor din cadrul Pactului de la Varşovia de a-şi câştiga libertatea, în cazul în care Kremlinul va abandona speranţa de a răspândi comunismul şi în alte ţări.

Hruşciov a pus la încercare aparenta convingere a lui Kennedy potrivit căreia Uniunea Sovietică se făcea răspunzătoare de dezvoltarea comunismului în lume. Dacă preşedintele american spunea că se va opune progresului ideilor comuniste în ţări care nu îmbrăţişaseră ideologia aceasta, atunci, a susţinut Hruşciov, „conflictele vor fi inevitabile”.

Iniţiind încă un curs introductiv pentru elevul lui voluntar, Hruşciov i-a amintit lui Kennedy că, de fapt, nu ruşii se aflau la originea ideilor comuniste, ci mai curând germanii Karl Marx şi Friedrich Engels. El a glumit spunând că şi dacă ar fi să renunţe la comunism – ceva ce nu avea să facă niciodată, i-a dat el de înţeles lui Kennedy – conceptele acestuia vor continua să evolueze. I-a cerut lui Kennedy să fie de acord că era „esenţial pentru dezvoltarea paşnică a lumii” ca preşedintele american să recunoască aceste două ideologii, comunismul şi capitalismul, drept fundamentale. Firește, a spus Hruşciov, oricare dintre părţi ar fi fericită dacă ideologia sa ar fi îmbrăţişată de mai multe ţări.

Dacă rezultatele summitului ar fi fost hotărâte de partea care controla mai bine discuţia, Hruşciov ar fi ocupat încă de la început poziţia de comandă. Nimic din experienţa lui nu îl pregătise pe Kennedy să înfrunte forţa de neclintit a lui Hruşciov. Dar Thompson, care urmărea de pe tuşă

împreună cu alţi oficiali americani importanţi, ştia din experienţa proprie că liderul sovietic abia îşi făcea încălzirea.

„Ideile nu trebuie impuse cu baionetele sau cu rachete atomice, iar baionetele oricum sunt depăşite”, a spus Hruşciov. Într-o bătălie a ideilor, a insistat el, politica sovietică ar triumfa fără să recurgă la mijloace violente.

Dar nu era adevărat, a ripostat Kennedy, că Mao Zedong afirmase că „puterea se afla la capătul puştii”? Kennedy fusese informat în legătură cu dezacordurile crescânde dintre China şi Uniunea Sovietică, şi de aceea sonda terenul. „Nu cred că Mao a putut să spună aşa ceva”, a minţit Hruşciov, după ce observase cu ochii lui dorinţa lui Mao de a lupta împotriva Occidentului. A spus că Mao „era marxist, iar marxiştii se pronunţă întotdeauna împotriva războiului”.

Încercând să revină la subiectul de pe agenda sa – reducerea încordării şi asigurarea păcii –, Kennedy a spus că dorea să evite orice calcul greşit între Uniunea Sovietică şi Statele Unite care ar putea face ambele ţări să „sufere pierderi pe o perioadă îndelungată”, referindu-se la radiaţiile rezultate în urma unor schimburi de atacuri nucleare.

„Calcul greşit?”

Hruşciov a scăpat printre dinţi acele cuvinte de parcă ar fi avut un gust rău.

„Calcul greşit. Calcul greşit. Şi iar calcul greşit! Doar cuvintele astea le aud de la poporul dumneavoastră şi de la corespondenţii voştri şi de la prietenii voştri europeni, şi nu numai.”[499]

Expresia era neclară, a insistat supărat Hruşciov. Ce însemna „calcul greşit”? a spus el, apoi a repetat-o pentru mai mult efect. Preşedintele voia cumva ca el să stea „ca un şcolar cu mâinile pe bancă”? a întrebat el. Hruşciov a susţinut că *nu* putea garanta că ideile comuniste se vor opri la graniţele sovietice. Totuşi, a adăugat el, „noi nu vom porni un război din greşeală. Ar trebui să luaţi formularea asta, «calcul greşit», să o îngropaţi undeva şi să nu o mai folosiţi niciodată”.

Stupefiat, Kennedy a rămas lipit de scaun şi a îndurat furtuna.

Apoi a încercat să explice înţelesul pe care îl dădea acelei expresii. Referindu-se la cel de-al Doilea Război Mondial, a spus că „Europa de Vest suferise din cauză că nu a reuşit să anticipeze cu precizie ce vor face celelalte ţări”. Recent, Statele Unite nu putuseră anticipa acţiunile întreprinse de China în Coreea. El voia ca prin întâlnirea lor „să se introducă precizia în judecăţile pe care le fac cele două părţi şi să se realizeze o înţelegere mai clară a căii de urmat.”

Înainte de pauza de prânz, Hruşciov va avea ultimul cuvânt.

El considera că scopul discuţiei lor era de a îmbunătăţi şi nu de a înrăutăţi relaţiile. Dacă el şi Kennedy vor reuşi în acest demers, „cheltuielile făcute pentru realizarea acelor tratative vor fi justificate”. Dacă nu, însemna că banii fuseseră risipiţi şi speranţele oamenilor, zădărnicite.

Când participanţii s-au uitat la ceas, au rămas surprinşi văzând că era deja ora 14.

Hruşciov a rămas foarte vocal pe parcursul prânzului desfăşurat în sufrageria reşedinţei ambasadorului american, la care s-a servit vită Wellington, stropită cu Martini sec şi votcă. I-a „încântat” pe toţi cei de la masa lungă, fiecare lider având câte nouă consilieri şi oficiali importanţi, vorbind despre chestiuni diverse, de la tehnologia agricolă şi până la călătoria în spaţiu.[500]

Hruşciov s-a lăudat cu zborul lui Gagarin, primul om lansat în spaţiu, dar a recunoscut că, la început, superiorii acestuia nu au vrut să-i încredinţeze comanda navei spaţiale. Li se părea că oferă prea multă putere unui singur om.[501]

Kennedy a sugerat ca Statele Unite şi Uniunea Sovietică să analizeze posibilitatea unei expediţii comune pe Lună.

După ce iniţial a respins ideea, Hruşciov s-a răzgândit, spunând: „De ce nu?” Acela părea primul progres înregistrat în urma discuţiilor din acea zi.

La încheierea prânzului, Kennedy şi-a aprins un trabuc şi a aruncat chibritul în spatele scaunului pe care stătea Hruşciov.

„Vreţi să-mi daţi foc?” a întrebat liderul sovietic.

Kennedy l-a asigurat că nu asta intenționase.

„Aha”, a spus Hrușciov zâmbind, „sunteți un capitalist, nu un incendiator.”[502]

Energia brută a lui Hrușciov umbrea farmecele mai subtile ale lui Kennedy.

Toasturile de după masă ale celor doi au reflectat caracterul dezechilibrat al conversațiilor avute mai devreme. Kennedy a vorbit puțin, făcând doar complimente la adresa „vigorii și energiei” lui Hrușciov, sperând ca întrevederea să fie fructuoasă.[503]

Liderul sovietic a răspuns cu un toast mai lung. El a vorbit despre necesitatea ca țările lor să își unească forțele pentru ca, printr-un efort comun, să împiedice izbucnirea oricărui război, indiferent de țara care l-ar fi declanșat. A vorbit despre relațiile inițial bune pe care le-a avut cu Eisenhower. Deși președintele american își asumase răspunderea pentru zborul avionului-spion U-2, care a subminat relațiile lor, Hrușciov a spus că „era aproape sigur că Eisenhower nu știuse de acel zbor”, dar acceptase vina „din spirit cavaleresc”. El a declarat că zborul fusese plănuit de cei care doreau să înrăutățească relațiile sovieto-americane – și aceștia își atinseseră scopul.

A vorbit apoi despre dorința de a-l primi pe Kennedy în vizită în Uniunea Sovietică „la momentul potrivit”. Însă apoi a condamnat vizita precedentului oaspete pe care îl primise, fostul vicepreședinte Nixon, care crezuse că „dacă le arată sovieticilor o bucătărie de vis, o bucătărie care nu a existat și nici nu va exista în Statele Unite, îi va converti la capitalism”. „Doar Nixon putea concepe o asemenea absurditate”, a spus el.

Hrușciov i-a spus lui Kennedy că își asuma meritele pentru înfrângerea în alegeri a lui Nixon, deoarece el refuzase să îi elibereze pe piloții americani doborâți de trupele sale. Dacă i-ar fi predat americanilor atunci, Kennedy ar fi pierdut alegerile cu cel puțin două sute de mii de voturi, a zis el.

„Să nu mai repetați povestea asta și față de alții”, a spus Kennedy râzând. „Dacă o să le spuneți tuturor că mă placeți mai mult decât pe Nixon,

voi fi distrus acasă.”[504]

Hruşciov a ridicat paharul în sănătatea preşedintelui şi a spus că îl invidia pentru tinereţea lui. Însă, pe sub corsetul medicinal, Kennedy suporta durerile de spate ale unui om mult mai bătrân. Starea de bine obţinută după injecţia administrată în dimineaţa aceea de Dr. Feelgood trecuse deja. Procaina, vitaminele, amfetaminele şi enzimele nu puteau contracara atacurile puternice ale lui Hruşciov.[505]

După prânz, Kennedy l-a invitat pe Hruşciov la o plimbare prin grădină, doar cu interpreţii lor. Thompson şi alţii îi spuseseră lui Kennedy că Hruşciov va fi mai flexibil când nu va avea în preajmă oficiali sovietici în faţa cărora simţea că trebuia să dea un spectacol.[506]

Prietenii lui Kennedy, O’Donnell şi Powers, au urmărit plimbarea celor doi pe fereastră, dintr-o cameră de la etajul doi al reşedinţei. Hruşciov se învârtea în jurul lui Kennedy, răstindu-se la el ca un terier şi ameninţând cu degetul, în vreme ce Kennedy păşea agale pe peluză, oprindu-se din când în când ca să spună câteva cuvinte, reţinându-şi furia sau tulburarea.[507]

În timp ce savura o bere austriacă, O’Donnell s-a învinuit din nou pentru că nu adusese o cameră de filmat. Se afla suficient de aproape ca să vadă cât de mult îi solicita plimbarea spatele lui Kennedy. Preşedintele se crispa când se apleca puţin în faţă pentru a auzi mai bine ce spunea însoţitorul său, mult mai mic de statură.

Când cei doi au revenit în reşedinţă, Kennedy a propus ca el şi Hruşciov să continue o vreme discuţia în particular, doar cu interpreţii, iar consilierii să li se alăture mai târziu. Încântat de felul cum mergeau lucrurile, Hruşciov a fost de acord.[508]

Kennedy voia să explice mai bine teama sa de „calcule greşite”. Într-un nou efort stângaci de a se apropia de sovietic, Kennedy a recunoscut că făcuse un calcul greşit „cu privire la situaţia din Cuba”.

Tot el a zis că trebuia să facă aprecieri care să direcţioneze politica Statelor Unite bazându-se pe ce ar urma să facă URSS în lume, aşa cum şi

Hruşciov trebuia „să facă aprecieri privind acţiunile Statelor Unite”. Aşadar, a spus Kennedy, el voia să folosească întâlnirea pentru a obţine „mai multă precizie în privinţa acestor raţionamente, astfel încât ţările noastre să poată supravieţui acestei perioade de concurenţă fără să-şi pericliteze securitatea naţională”.

Hruşciov a răspuns că pericolele apăreau doar când Statele Unite înţelegeau greşit sursele revoluţiei, despre care a susţinut că se creau în respectivele ţări, nu erau inventate de sovietici. El a profitat de exemplul Iranului, un aliat al Statelor Unite, unde Uniunea Sovietică „nu vrea o revoluţie şi nu întreprinde nimic în acea ţară ca să stimuleze o astfel de evoluţie”.

Hruşciov a spus, totuşi, că „poporul din Iran este atât de sărac, încât ţara a devenit un vulcan, iar mai devreme sau mai târziu se vor produce schimbări. Cu siguranţă că şahul va fi răsturnat de la putere. Sprijinindu-l pe şah, Statele Unite îşi atrag adversitatea poporului iranian care, drept urmare, va avea sentimente favorabile faţă de URSS”.

Apoi a revenit la Cuba. „O mână de oameni, conduşi de Fidel Castro a răsturnat regimul Batista, din cauza caracterului său opresiv”, a spus el. „În timpul luptei lui Castro împotriva lui Batista, cercurile capitaliste americane l-au sprijinit pe cel din urmă, şi de aceea furia poporului cubanez s-a îndreptat împotriva Statelor Unite. Decizia preşedintelui de a executa o debarcare în Cuba nu a făcut decât să întărească forţele revoluţionare şi poziţia lui Castro.” Şi a adăugat: „Castro nu este comunist, dar politica americană îl poate transforma într-unul”.

Referindu-se la viaţa lui, Hruşciov a spus că nu se născuse comunist. „Capitaliştii m-au făcut să devin comunist.” Hruşciov a luat în derâdere ideea lui Kennedy, potrivit căreia Cuba putea periclita securitatea americană. Cum puteau fi şase milioane de oameni o ameninţare la adresa puternicelor State Unite, a întrebat liderul sovietic.

Hruşciov l-a invitat pe Kennedy să îi explice şi lui ce fel de precedent global ar putea stabili susţinând că Statele Unite trebuie să fie libere să acţioneze cum doresc în privinţa Cubei. Însemna că URSS se va simţi liberă

să se amestece în treburile interne ale Turciei şi Iranului, care erau aliaţi ai SUA şi aveau pe teritoriul lor baze şi rachete americane? Prin invazia din Golful Porcilor, „Statele Unite au stabilit un precedent pentru intervenţia armată în treburile interne ale altor ţări”, a afirmat Hruşciov. „URSS este mai puternică decât Turcia şi Iranul, tot astfel cum Statele Unite sunt mai puternice decât Cuba. Situaţia poate da naştere unui calcul greşit, ca să folosesc expresia preşedintelui american.”

Hruşciov a rostit foarte apăsat acea expresie profund detestată, tocmai pentru a-şi întări spusele.

Întorcând cuvintele lui Kennedy împotriva lui, Hruşciov a fost de acord că ambele părţi trebuie să admită că este necesar „să elimine orice calcule greşite”. Tocmai de aceea era „fericit că preşedintele recunoscuse că intervenţia din Cuba fusese o greşeală”.

Kennedy a încercat din nou să potolească ursul înfuriat. A fost de acord cu poziţia lui Hruşciov conform căreia, dacă actualul prim-ministru al Iranului nu îmbunătăţea soarta poporului, „şi în acea ţară se vor produce schimbări importante”. Fiind provocat în privinţa Cubei, Turciei şi Iranului, Kennedy s-a simţit obligat să răspundă. A susţinut că nu fusese un susţinător al lui Batista, însă era îngrijorat că acum Castro va transforma Cuba într-o bază menită a provoca probleme regionale. Deşi era adevărat că Statele Unite deţineau instalaţii militare în Turcia şi Iran, Kennedy a spus că „aceste două ţări sunt atât de slabe, încât ele nu ar putea prezenta un pericol pentru URSS, tot astfel cum nici Cuba nu putea primejdui SUA”.

Câteva zile mai târziu, când au citit transcrierile stenogramelor cu schimburie de replici dintre ce doi lideri, oficialii americani au fost din nou şocaţi de ceea ce a urmat. Referindu-se la Cuba, Kennedy s-a întrebat cum ar reacţiona Hruşciov dacă în Polonia s-ar instala un guvern prietenos Occidentului. „Era esenţial să contribuim la apariţia unor schimbări în lume, care să afecteze echilibrul de putere în aşa fel încât să nu implice prestigiul angajamentelor luate prin tratate de ţările noastre”, a spus el. Kennedy sugera că, din cauza obligaţiilor asumate prin tratatul de aderare la Pactul de la Varşovia, Polonia nu putea fi afectată de amestecul american.

Până atunci, nici un preşedinte american nu mersese atât de departe în relaţiile cu sovieticii încât să recunoască faptul că divizarea Europei era acceptabilă şi permanentă. Ca să mai îndulcească această concesie evidentă, Kennedy a adăugat că liderii blocului sovietic care nu vor reuşi să asigure un nivel de trai mai ridicat şi o educaţie mai bune pentru popoarele lor aveau zilele numărate. În acelaşi timp, Kennedy spunea că Statele Unite nu se vor amesteca acolo unde era în joc prestigiul Kremlinului – iar Moscova trebuia să aplice aceeaşi regulă.

Hruşciov a ripostat, spunând că politica americană era inconsecventă, apoi şi-a cerut scuze, precizând că nu îl critica pe Kennedy personal, întrucât acesta se afla la Casa Albă de prea puţină vreme. Liderul sovietic a revenit din nou la Iran şi a spus că, în ciuda accentului pe care Statele Unite îl puneau pe democraţie, Washingtonul îl sprijinea pe şah, „care spune că puterea i-a fost acordată de Dumnezeu. Toată lumea ştie cum a fost cucerită puterea de tatăl şahului, care fusese sergent în armata iraniană şi uzurpase tronul prin crimă, jaf şi violenţă… Statele Unite cheltuiesc sume uriaşe de bani în Iran, dar aceşti bani nu merg la popor; sunt jefuiţi de oamenii şahului”.

Continuând înverşunat cu ceea ce socotea drept ipocrizie americană, Hruşciov a atacat sprijinul acordat de Washington dictatorului spaniol Franco. „Statele Unite ştiu cum a ajuns el la putere şi, cu toate acestea, îl sprijină”, a spus Hruşciov. „Statele Unite sprijină regimurile cele mai reacţionare, şi în felul acesta văd oamenii politica americană.” A recunoscut că s-ar putea ca Fidel Castro să devină comunist, deşi el nu a fost comunist de la început. Hruşciov avea sentimentul că sancţiunile americane îl făcuseră pe Castro să se întoarcă spre Moscova.

Kennedy era cu totul depăşit de situaţie. În ciuda dorinţei aprinse de a-l combate pe Hruşciov, Kennedy nu reuşise să îl provoace pe liderul sovietic în privinţa subiectelor unde acesta se simţea cel mai vulnerabil. Nu îi condamnase pe sovietici pentru folosirea forţei în Germania de Est şi în Ungaria, în 1953 şi, respectiv, în 1956. Ba, mai grav, nici nu adresase

întrebarea cea mai importantă dintre toate: de ce fugeau sute de mii de est-germani în Occident ca să ducă o viaţă mai bună?

La încheierea primei zile de discuţii, Kennedy a revenit la Polonia şi a susţinut că alegerile democratice ar putea înlocui guvernul actual, supus sovieticilor, cu unul care să fie mai apropiat Occidentului. Hruşciov a mimat uimirea. Nu era politicos din partea lui Kennedy „să vorbească în acest fel despre un guvern pe care Statele Unite îl recunoscuseră şi cu care aveau relaţii diplomatice", a spus el. „Sistemul electoral din Polonia este mai democratic decât cel din Statele Unite", a susţinut el.

Efortul făcut ulterior de Kennedy pentru a explica deosebirea dintre sistemul multipartid din America şi cel cu un singur partid din Polonia nu a avut nici un efect asupra lui Hruşciov. Cei doi oameni de stat nu s-au putut pune de acord nici măcar asupra definiţiei democraţiei, darămite dacă în Polonia exista sau nu democraţie.

Din punct de vedere geografic şi filozofic, Kennedy şi Hruşciov au făcut ocolul lumii, timp în care Hruşciov a atacat, iar Kennedy s-a apărat, în probleme precum Angola şi Laosul. Cea mai mare concesie făcută de Hruşciov în acea zi a fost acceptarea unui Laos neutru şi independent – un târg pe care oamenii lor aveau să îl negocieze în culisele vieneze. Lucru neobişnuit pentru el, Hruşciov nu a cerut nimic în schimb de la Kennedy.

Hruşciov pregătea terenul pentru ceea ce dorea să fie punctul central al discuţiilor de a doua zi: Berlinul.

După şase ore de discuţii aproape neîntrerupte, în acea seară, la ora 18.45, Kennedy a cerut o pauză. Obosit fizic şi psihic, el a observat cât de târziu era şi a sugerat ca următorul punct pe ordinea de zi, problema interzicerii experimentelor nucleare, să fie discutată în acea seară la dineul organizat de preşedintele austriac, astfel ca următoarea zi să fie dedicată în principal discuţiilor despre Berlin. Kennedy i-a oferit lui Hruşciov şi soluţia de a discuta ambele subiecte în ziua următoare.

Kennedy voia să fie sigur că Hruşciov nu se îndepărta de la angajamentul luat înainte de summit, acela de a discuta de interzicerea

experimentelor nucleare, un subiect despre care știa că prezenta prea puțin interes pentru Moscova, înainte de a discuta despre Berlin.

În timp ce Kennedy se uita nerăbdător la ceas, Hrușciov a abordat problema Berlinului. El a spus că va fi de acord să discute despre interzicerea testelor nucleare numai în contextul problemelor legate de dezarmarea generală. Kennedy a respins acea abordare din simplul motiv că o interzicere a testelor nucleare putea constitui o înțelegere încheiată repede, în vreme ce negocierile pentru stabilirea unor acorduri privind reducerea înarmării puteau să dureze chiar și ani de zile.

În privința Berlinului, Hrușciov a spus că pretențiile lui vor trebui satisfăcute în ziua următoare, altfel va acționa unilateral. „Uniunea Sovietică speră că Statele Unite vor înțelege această chestiune, astfel ca ambele țări să poată semna un tratat de pace împreună", a spus el. „Acest lucru va îmbunătăți relațiile dintre noi. Dar dacă Statele Unite vor refuza să semneze un tratat de pace, Uniunea Sovietică va face asta, și nimeni nu o va putea împiedica."

După ce limuzina sovietică l-a condus pe Hrușciov, descumpănit, Kennedy s-a întors spre ambasadorul Thompson, aflat pe treptele reședinței și a întrebat: „Întotdeauna se poartă așa?"[509]

„Era întru totul de așteptat", a spus Thompson. Apoi s-a abținut și nu i-a spus președintelui că ar fi fost mult mai bine să fi acceptat sfatul lui și să evite dezbaterile ideologice. Thompson știa că discuția despre Berlin de a doua zi avea să fie și mai dificilă.

Era doar pauza dintre reprizele summitului de la Viena, dar se vedea limpede că echipa SUA pierdea.

Kennedy îi întărise lui Hrușciov convingerea că era slab. „Acest om este total lipsit de experiență, chiar imatur", i-a spus Hrușciov interpretului său, Oleg Troianovski. „În comparație cu el, Eisenhower este un om inteligent și cu viziune."[510]

În anii ce au urmat, William Lloyd Stearman, diplomat american care a lucrat în acea perioadă la Viena, le va vorbi studenților săi despre lecțiile

acelor convorbiri la nivel înalt, într-un curs numit „Băiețelul albastru îl întâlnește pe Al Capone”. El socotea că acel titlu surprindea modul naiv, aproape umil, pe care Kennedy îl adoptase în fața asalturilor brutale ale lui Hruşciov. El considera că aventura din Golful Porcilor îi micşorase preşedintelui încrederea în sine şi îl făcuse pe Hruşciov să simtă că, în acele momente, „Kennedy era prada lui”.[511]

Părerile lui Stearman erau mai documentate decât ale multor altor observatori, deoarece era informat cu regularitate la Viena de către prietenul său Martin Hillenbrand, care luase notiţe la întâlnirea dintre Kennedy şi Hruşciov. După părerea lui Stearman, discuţiile luaseră o turnură nefavorabilă, în parte din cauză că preşedintele american fusese foarte prost sfătuit de consilierii lui principali.

Stearman a susţinut că secretarul de stat Rusk nu era nicidecum expert în problemele asiatice şi că nu le aprecia suficient de bine nici pe cele sovietice. Tot Stearman socotea că Bundy, consilierul pe probleme de securitate naţională, era mai curând cerebral decât hotărât. Din administraţie lipseau consilierii care îi puteau induce lui Kennedy simţul momentului istoric şi oferi îndrumările strategice necesare, pe care Dean Acheson şi John Foster Dulles le oferiseră lui Truman şi Eisenhower.

Potrivit lui Stearman, ocolind recomandările personalului său de siguranţă naţională şi plănuind mai mult în secret cu Bolşakov şi fratele lui, Bobby, Kennedy afectase, în acelaşi timp, şansele de reuşită în perioada premergătoare întâlnirii la vârf. Când discuţiile începuseră să se îndrepte spre o direcţie nedorită, Kennedy nu a avut în sprijinul lui oameni care să deţină cunoştinţe suficiente pentru a-l ajuta să schimbe macazul.

Din fericire, reşedinţa ambasadorului Statelor Unite, unde Kennedy stătea peste noapte, avea şi o cadă, deşi era de dimensiuni mai modeste decât cea aurită de la Paris. În timp ce Kennedy se îmbăia, O’Donnell l-a întrebat despre momentul stânjenitor de la începutul zilei, când, încă de pe treptele reşedinţei, îl măsurase din ochi pe liderul sovietic. „După ce l-am

studiat şi am discutat atât de mult despre el în ultimele săptămâni, nu mă puteţi învinui că am vrut să mă uit ceva mai bine la el”, a spus Kennedy.

„Era altfel decât am anticipat?”, a întrebat O’Donnell.

„Nu tocmai”, a spus Kennedy, după care s-a corectat. „Poate ceva mai iraţional [decât era de aşteptat]… Din ce am citit şi din cele ce mi s-au relatat, mă aşteptam să fie inteligent şi dur. Trebuia să fie astfel ca să-şi croiască drum până la vârf într-un guvern ca acela.”

Dave Powers i-a spus preşedintelui că el şi O’Donnell urmăriseră de la fereastra unei camere de la etaj cum liderul sovietic îl asaltase în timpul discuţiei lor din grădină. „Mi-aţi părut destul de calm cât el vă făcea viaţa grea acolo.”

Kennedy a ridicat din umeri. „Păi, ce te aşteptai să fac? Să-mi scot un pantof şi să-l lovesc în cap cu el?” A spus apoi că Hruşciov îl agasase cu problema Berlinului, din dorinţa de a-l obosi şi de a-l domina pe această temă. Hruşciov întrebase cum puteau sprijini Statele Unite ideea unificării Germaniei. Liderul sovietic spusese că nu avea nici o simpatie faţă de germani, care îi uciseseră fiul în război.

Kennedy îi amintise lui Hruşciov că şi el îşi pierduse fratele în război, dar Statele Unite nu vor întoarce spatele Germaniei de Vest şi nici nu se vor retrage din Berlin. „Asta e situaţia”, îi spusese Kennedy lui Hruşciov.

Kennedy le-a spus prietenilor săi despre reacţia dură a lui Hruşciov la îngrijorarea lui privind posibilitatea ca un *calcul greşit* făcut de vreuna dintre părţi să ducă la declanşarea unui război. „Hruşciov parcă a turbat”, a spus el. I-a zis apoi lui O’Donnell că va face un efort să nu mai folosească acea expresie în cursul convorbirilor ce aveau să urmeze.[512]

Preşedintele Austriei, Adolf Schärf, a avut o problemă de protocol de rezolvat înainte de marele dineu de gală pe care l-a dat în acea seară la Palatul Schönbrunn. Soţia cărui lider trebuia să stea în dreapta lui în acea seară? s-a întrebat el.

Pe de o parte, Hruşciov eliberase Viena şi o scutise probabil de soarta pe care o avusese Berlinul divizat, permiţând statului să aleagă

independenţa şi neutralitatea în baza tratatului de stat din 15 mai 1955. Şi astfel Nina, soţia lui Hruşciov, îşi câştiga locul de onoare. Dar, vienezii îi iubeau pe soţii Kennedy, iar austriecii, în ciuda neutralităţii lor, simţeau că aparţineau Occidentului.

Făcând un compromis diplomatic, Schärf o va aşeza pe doamna Hruşciov în dreapta lui în timpul cinei, iar doamna Kennedy va primi locul de onoare în a doua jumătate a serii, în timpul spectacolului din salonul de muzică.

Era petrecerea prin care Austria ieşea în lume. Peste şase mii de vienezi s-au strâns la porţile luminate de proiectoare ale palatului vechi de două sute şaizeci şi cinci de ani, ca să îi vadă sosind pe Kennedy şi pe Hruşciov. Personalul palatului lustruise perfect parchetul şi frecase ferestrele, care sclipeau de curăţenie. Cele mai valoroase obiecte vechi au fost scoase din sălile de expoziţie ale muzeului şi puse la îndemână pentru a fi folosite. Personalul palatului a strâns flori din grădini şi le-a aranjat cu atâta generozitate pe mese, încât toată sala era parfumată. Pe mese au fost aşezate piese din „Serviciul vulturul de aur”, o colecţie nepreţuită de porţelanuri având în relief vulturul cu două capete austriac, pe un fundal alb, serviciu de masă folosit de împăratul Franz Josef.[513]

În afară de faptul că bucatele au fost servite reci, austriecii au avut motive să se felicite pentru modul în care se desfăşurase dineul. Oaspeţii serii au observat că Jackie şi Nina s-au înţeles bine. Jackie a purtat o rochie roz până în podea, strânsă pe corp. Creaţie a lui Oleg Cassini, rochia nu avea mâneci şi era cu talia joasă. Nina purta o rochie din mătase, de culoare închisă, cu un fir auriu discret – o alegere mai proletară.[514]

Soţii lor contrastau în acelaşi fel. Kennedy purta smoching, iar Hruşciov, un costum simplu de culoare închisă şi o cravată gri în pătrăţele. Chelnerii cu mănuşi albe, şosete înalte până sub genunchi şi cozi aurii se deplasau pe coridoare şi prin încăperile spaţioase purtând tăvi din argint încărcate cu băuturi.

„Domnule Hruşciov”, a spus un fotograf, „nu vreţi să daţi mâna cu domnul Kennedy ca să vă facem o poză?”[515]

„Aş dori ca mai întâi să îi strâng mâna *dumneaei”,* a râs forţat Hruşciov şi a făcut semn către soţia preşedintelui.

Eddy Gilmore, reporter la Associated Press, şi-a notat că, alături de Jackie, „durul şi deseori belicosul lider comunist arăta ca un şcolar îndrăgostit când gheaţa începe să se topească primăvara pe Volga”. Hruşciov s-a comportat cu totul deosebit când s-a aşezat alături de Jackie, în timp ce orchestra de cameră a Filarmonicii din Viena a interpretat Mozart, iar apoi compania de dans a Operei de Stat din Viena a valsat pe *Dunărea albastră*.

Spectacolul dat de Kennedy nu a fost la fel de graţios. Chiar înainte ca muzica să înceapă, el s-a lăsat pe un scaun, descoperind însă că pe el se aşezase deja soţia lui Hruşciov. S-a oprit chiar înainte de a se aşeza în poala ei.[516]

A zâmbit în semn de scuză. Summitul de la Viena nu mergea deloc bine.

460 Kenneth P. O’Donnell şi David F. Powers, cu Joe McCarthy, *„Johnny, We Hardly Knew Ye”: Memories of John Fitzgerald Kennedy.* Boston: Little, Brown, 1972, 292

461 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 87, Memcon, p. 219

462 Edward Klein, *All Too Human: The Love Story of Jack and Jackie Kennedy*. New York: Pocket books, 1997, 267

463 O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, *„Johnny, We Hardly Knew Ye*”, 292; Seymour M. Hersh, *The Dark Side of Camelot.* Boston: Little, Brown, 1997, 10, 228

464 Klein, *All Too Human,* 266–268

465 *New York Times,* 01.06.1961

466 Washington Post, 01.06.1961

467 Richard Reeves, *President Kennedy: Profile of Power.* New York: Simon & Schuster, 1993, 60

468 Robert Dallek, *An Unfinished Life: John F. Kennedy, 1917–1963.* Boston: Little, Brown, 2003, 397–399; Janet G. Travell, *Office hours: Day and Night – The Autobiography of Janet Travell, M.D.* New York: World, 1968, 3, 6, 385

469 JFK, *Janet Travell OH,* dr. Janet Travell, documente medicale; Parmet, *JFK,* 118–123; Beschloss, *Crisis Years*, 188–191; Janet G. Travell, *Office Hours: Day and Night*

470 Dallek, *An Unfinished Life*, 398–399; Hersh, *Dark Side of the Camelot*, 5, 235–236; Klein, *All Too Human*, 239

471 Reeves, *Kennedy: Profile of Power*, 147; Beschloss, *Crisis Years*, 187–191

472 Klein, *All Too Human*, 271

473 Klein, *All Too Human*, 240

474 Doctorul Jacobson îşi va pierde licenţa de liberă practică în 1975, după ce un alt pacient de-al său, Mark Shaw, prieten cu Kennedy, a murit în 1969, la vârsta de patruzeci şi şapte de ani, ca urmare a unor „intoxicaţii acute şi cronice cu amfetamine, provocate de injecţii intravenoase". (n.a.) Robert H. Ferrell, Ill Advised: Presidential Health and Public Trust. Columbia: University of Missouri Press, 1992, 156

475 Reeves, Kennedy: Profile of Power, 147, 243, 699n; John Whitcomb şi Claire Whitcomb, Real Life al the White House: Two Hundred Years of Daily Life at America's Most Famous Residence. New York: Routledge, 2000, 359

476 Dalek, An Unfinished Life, 662; Otis L. Graham Jr. şi Meghan Robinson Wander, editori, Franklin D: Roosevelt: His Life and Times: An Encyclopedic View. Boston: Da Capo Press, 1985, 94–96; DDEL, Herter Papers, Întâlniri cu preşedintele, 1971; în FRUS, 1961–1963, vol. XXIV, Laos Crisis, Doc. 1, Raport privind discuţia cu preşedintele Eisenhower, 2.01.1961

477 Klein, All Too Human, 268; New York Times, 01.06.1961; O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 289; Beschloss, 184; Schlesinger, A Thousand Days, 350–351; JFK, Charles E. Bohlen OH

478 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 289

479 Serghei N. Hruşciov, Creation of a Superpower, 440

480 Washington Post, 28.06.1961

481 Departamentul de Stat, telegramă de la ambasada din Uniunea Sovietică pentru Departamentul de Stat, 27.05.1961, Central Files, 611.61 / 5-2761, Secret, Priority, Limit Distribution, în FRUS, 1961, vol. V, Soviet Union, Doc. 79

482 New York Times, 28.06.1961

483 Comunicate TASS. N. Novikov, în Pravda, 31.05 şi 2.06.1961

484 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 30, Memcon, Paris, 31.05.1961

485 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 30, Memcon, Paris, 31.05.1961

486 John F. Kennedy. Public Papers of the President of the United States: John F. Kennedy – Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President, 1961–1963. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1962–1964, vol. 1, 423

487 Washington Post, 02.06.1961

488 Rochie lungă până la pământ sau chiar cu trenă, la modă în perioada 1795–1799. (n. tr.)

489 New York Times, 02.06.1961

490 O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, „*Johnny, We Hardly Knew Ye*”, 292

491 Monika Sommer şi Michaela Lindinger, editori, Die Augen der Welt auf Vien gerichtet: Gipfel 1961 Chruschtschow-Kennedy. Innsbruck şi Viena: Katalog Wien Museum, 2005, 68; Die Illustrierte Krone, 03.06.1961, 04.06.1961; Österreichische Neue Tagenszeitung, 03.06.1961, 04.06.1961

492 O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye”, 292–293; Dallek, An Unfinished Life, 404

493 New York Times, 04.06.1961

494 „Die Gefangenen von Wien: Das Treffen der Zwei”, Die Zeit, 02.06.1961

495 Sommer / Lindinger, Augen der Welt auf Wien: Gipfel 1961

496 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 83, Memcon, Viena, 03.06.1961; 12.45 p.m.

497 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 76

498 JFKL, Robert F. Kennedy OH

499 Reacţia lui Hruşciov, conform propriei mărturii a lui Kennedy, citată de Donald Kagan. On the Origins of War and the Preservation of Peace. New York: Anchor Books, 1996, 468–469. O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye”, 295

500 Beschloss, Crisis Years, 197

501 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 84, Memcon, Viena, 03.06.1961, masa de prânz

502 „Contest of Wills”, Time, 16.06.1961

503 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 84, Memcon, Viena, 03.06.1961, prânzul

504 Paul F. Boller, Presidential Anecdotes. New York: Oxford University Press, 1996, 302–303; O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye”, 294

505 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 84; Taubman, Khrushchev, 494; Beschloss, The Crisis Years, 189–191; Reeves, Kennedy: Profile of Power, 42–43, 669n; Hersh, Dark Side of Camelot, 234–237

506 Dallek, An Unfinished Life, 406; FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 85, Memcon, Viena, 03.06.1961, 3 p.m.

507 Beschloss, The Crisis Years, 198–199; O’Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye”, 296

508 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 845

509 JFKL, Llewellyn E. Thompson OH; Beschloss, The Crisis Years, 205; Dallek, An Unfinished Life, 408

510 Oleg Troianovski, Cherez godi rasstoiania: Istoriia odnoi semyi. Moscova: Vagrius, 1997, 234

511 Herbert Hoover Presidential Library (HHL). H. Hoover, Documente, transcrieri ale discuţiilor, Washington Tapes, 1965–1971: William L. Stearman OH

512 Beschloss, The Crisis Years, 199, 205; Taubman, Khrushchev: The Man and His Era, 497; O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 296

513 Die Presse, 01.06.1961; Das Kleine Volksblatt, 04.06.1961

514 Gipfel 1961, 73; „First Lady Wins Khrushchev Too", New York Times, 04.06.1961

515 Reeves, Kennedy: Profile of Power, 166

516 Washington Post, 04.06.1961; Reeves, Kennedy: Profile of Power, 166

CAPITOLUL 11

VIENA:
AMENINȚAREA RĂZBOIULUI

Statele Unite nu doresc să normalizeze situația în cel mai primejdios loc din lume. URSS dorește să realizeze o operație asupra acestui punct sensibil, să elimine acest ghimpe, acest ulcer…[517]

Premierul Hrușciov, către președintele Kennedy, Viena, 4 iunie 1961

Nu am mai întâlnit un asemenea om. Am discutat despre faptul că un schimb de atacuri nucleare ar ucide șaptezeci de milioane de oameni în zece minute, iar el s-a uitat la mine de parcă ar fi vrut să spună: „Și ce dacă?” Am avut impresia că nu îi pasă deloc dacă se ajunge la o asemenea situație.[518]

Președintele Kennedy, către reporterul Hugh Sidey, Time, iunie 1961

Ambasada sovietică, Viena
Duminică, 4 iunie 1961, 10.15

Stând în faţa ambasadei sovietice, Nikita Hruşciov îşi muta greutatea de pe un picior pe celălalt, ca un boxer care abia aşteaptă să iasă din colţul său după ce a câştigat prima rundă. Cu un zâmbet larg, evidenţiindu-i strungăreaţa pronunţată, a întins mâna mică şi plinuţă pentru a-l saluta pe Kennedy.

În ciuda pretenţiilor URSS de stat al clasei muncitoare, ambasada sovietică avea un aer imperial nedisimulat. Dată din timpul Rusiei ţariste spre sfârşitul secolului al XIX-lea, faţada în stil neorenascentist dădea spre un hol uriaş, unde totul era din granit natural şi marmură. „Vă primesc pe o părticică din teritoriul sovietic”, i-a spus Hruşciov lui Kennedy. Apoi a rostit un proverb rusesc al cărui înţeles i-a scăpat lui Kennedy: „Câteodată bem din pahare mici, dar vorbim cu mare simţire”.[519]

După câteva minute de amabilităţi, nimic memorabil, Hruşciov l-a condus pe oaspetele american pe un coridor cu coloane, spre o scară largă ducând la etaj. Acolo s-au aşezat pe canapelele din sala de conferinţe cu o suprafaţă în jur de patruzeci de metri pătraţi, care avea pereţii tapetaţi cu damasc roşu.[520]

Maniera în care cei doi bărbaţi îşi petrecuseră dimineaţa dinaintea celei de-a doua zile de convorbiri exprima diferenţele dintre ei. Catolicii Kennedy ascultaseră Corul de Băieţi din Viena şi participaseră la misa oficiată de cardinalul Franz König în splendoarea gotică a Catedralei Sfântul Ştefan. Când a îngenuncheat să se roage, ochii primei doamne s-au umezit. Când soţii Kennedy au ieşit, mulţimea strânsă în piaţa pietruită din faţa catedralei a ovaţionat. Cam în aceleaşi momente, o mulţime mai redusă şi cu un entuziasm mai scăzut a urmărit curioasă cum liderul ateistei Uniuni Sovietice a depus o coroană de flori la monumentul soldaţilor sovietici din Schwarzenbergerplatz. Localnicii îl ştiau sub numele de „monumentul violatorului necunoscut”.

În sala de conferinţe în care s-au strâns cele două delegaţii, draperiile roşii fuseseră trase. Acestea ascundeau ferestrele largi şi înalte ale ambasadei şi creau o atmosferă sumbră, alungând lumina soarelui. Kennedy a început cu acelaşi soi de amabilităţi ca şi în ziua precedentă, întrebându-l pe premierul sovietic despre copilăria lui. Hruşciov nu avea chef să discute despre originile lui ţărăneşti cu acel tânăr privilegiat. De aceea, a fost scurt, spunând doar că se născuse într-un sat rusesc din apropiere de Kursk, la mai puţin de zece kilometri de graniţa cu Ucraina.[521]

Trecând imediat la prezent, a spus că Uniunea Sovietică descoperise recent zăcăminte uriaşe de minereu de fier în apropiere de Kursk, estimate la 30 de miliarde de tone. A spus că zăcământul era probabil de zece ori mai mare de atât. Prin comparaţie, el i-a amintit lui Kennedy că totalul zăcămintelor din Statele Unite se ridica la doar o fracţiune din acea cantitate, adică la 5 miliarde de tone. „Zăcămintele sovietice vor fi suficiente pentru a satisface multă vreme necesităţile întregii lumi”, a spus el.

În primele minute ale celei de-a doua zi a summitului de la Viena, Hruşciov transformase un simplu dialog despre familie într-o laudă a resurselor superioare ale ţării sale. Nu l-a întrebat pe preşedinte despre copilăria sa, pentru că ştia deja destul de multe lucruri. Nerăbdător, el a sugerat să se treacă la subiectul zilei: discutarea problemei Berlinului şi a viitorului acestuia.

În ediţia din acea dimineaţă, cotidianul londonez *Times* îl citase pe un diplomat britanic, care îşi exprimase astfel îngrijorarea în legătură cu întâlnirea la vârf de la Viena: „Sperăm că flăcăul va reuşi să iasă din cuşca ursului fără a fi sfâşiat de tot”. Iar la începutul celei de-a doua zile de tratative, Hruşciov ieşise cu colţii dezveliţi. În ciuda progreselor făcute peste noapte de delegaţiile lor în problema Laosului, el nu era dispus să folosească acest aspect drept exemplu ca modalitate de reducere a tensiunilor dintre cele două părţi.

Miniştrii de Externe ai Statelor Unite şi Uniunii Sovietice au ajuns împreună cu echipele lor la o înţelegere în sensul acceptării unui Laos

neutru. Era o concesie ce putea să îl coste din punct de vedere politic pe Hruşciov, întrucât acelei decizii aveau să i se opună China, Vietnamul de Nord şi Pathet Lao, mişcarea comunistă din Laos. În loc să se bucure alături de Kennedy în legătură cu acel acord, Hruşciov l-a acuzat de „megalomanie şi iluzie a grandorii" pentru că insistase ca Statele Unite să continue să-şi protejeze angajamentele din Asia.

În plus, Hruşciov s-a opus tuturor eforturilor lui Kennedy de a îndrepta discuţiile despre subiectul interzicerii experimentelor nucleare. A respins argumentul preşedintelui că doar o îmbunătăţire generală a relaţiilor putea deschide calea spre o soluţionare a problemei Berlinului. Pentru Hruşciov, Berlinul era prioritar.

Insistând asupra interzicerii experimentelor nucleare, Kennedy a apelat la un proverb chinezesc: „O călătorie de o mie de mile începe cu un pas".

„Se pare că vă pricepeţi foarte bine la cultura chineză", a spus Hruşciov, iar Kennedy i-a răspuns: „N-ar fi rău ca amândoi să îi cunoaştem mai bine pe chinezi".

Hruşciov a zâmbit. „Îi cunosc deja destul de bine", a spus el. Era o scăpare neobişnuită a sovieticului, un semn al frustrării privind relaţiile cu Mao.

Totuşi, sovieticii vor măslui transcrierea finală, care va fi oferită şi Beijingului, adăugând încă o frază pe care Hruşciov nu i-o adresase de fapt lui Kennedy: „China este vecina, prietena şi aliata noastră".[522]

Cel mai important schimb de replici din întâlnirea la vârf a început cu un avertisment din partea lui Hruşciov. Liderul sovietic şi-a prefaţat declaraţia spunând că Moscova aşteptase cât de mult posibil soluţionarea problemei Berlinului. El a mai spus că poziţia pe care avea să o contureze privind Berlinul va „afecta în mare măsură relaţiile dintre ţările noastre, şi chiar mai mult, dacă Statele Unite aveau să înţeleagă în mod greşit poziţia Uniunii Sovietice".

În acel punct al discuţiei, consilierii celor doi au tresărit, deoarece ştiau că tot ce se întâmplase până atunci fusese doar un preludiu al acestui moment. „Au trecut şaisprezece ani de la încheierea celui de-al Doilea

Război Mondial”, a spus Hruşciov. „URSS a pierdut douăzeci de milioane de oameni în acel război şi o mare parte a teritoriului său a fost devastat. Germania, ţara care a declanşat războiul, a devenit acum o mare putere militară şi deţine o poziţie predominantă în NATO. Generalii germani au funcţii mari în această organizaţie. Faptul constituie o ameninţare de izbucnire a unui nou război mondial, care va fi chiar mai devastator decât cel de-al Doilea Război Mondial.”

Din acest motiv, i-a spus el lui Kennedy, Moscova refuza să tolereze orice altă amânare privind Berlinul, din care nu ar avea de câştigat decât militariştii vest-germani. A spus că unificarea Germaniei nu era o posibilitate practică şi că nici măcar germanii nu o doreau. De aceea, sovieticii vor începe să acţioneze pornind de la „starea actuală a lucrurilor, adică existenţa a două Germanii”.

Hruşciov i-a mai spus lui Kennedy că prefera să ajungă *împreună* la un acord privind un tratat de încetare a războiului, care să modifice statutul Berlinului. Dacă acest lucru nu era totuşi posibil, atunci va acţiona unilateral şi va pune capăt tuturor angajamentelor postbelice asumate de sovietici. A adăugat că, după aceea, Berlinul de Vest va fi un „oraş liber”, unde vor putea rămâne trupe americane, dar numai alături de cele sovietice. Apoi sovieticii li se vor alătura americanilor pentru a asigura „ceea ce Occidentul *numeşte* libertatea Berlinului”. Moscova va fi, de asemenea, de acord cu prezenţa unor trupe neutre sau a unor garanţi ONU.

Kennedy a început răspunsul său prin a-i mulţumi lui Hruşciov pentru „prezentarea poziţiei sale într-o manieră atât de deschisă”. Injectat cu analgezice şi amfetamine şi strâns încorsetat, Kennedy şi-a dat seama că Hruşciov tocmai rostise un nou ultimatum în problema Berlinului. Ceea ce impunea un răspuns clar şi răspicat. Era momentul pentru care Kennedy se pregătise, de aceea şi-a cântărit cu atenţie fiecare cuvânt.

A accentuat faptul că atunci nu mai vorbeau despre chestiuni de importanţă mai redusă, precum Laosul, ci despre Berlin, un subiect crucial. Acel loc prezenta „cel mai mare interes pentru Statele Unite. Ne aflăm în Berlin nu pentru că ne tolerează cineva acolo. Am luptat ca să ajungem

acolo”. Și, deși pierderile suferite de Statele Unite în cel de-al Doilea Război Mondial nu fuseseră la fel de mari ca ale Uniunii Sovietice, Kennedy a spus: „Ne aflăm în Berlin nu prin acordul est-germanilor, ci prin drepturi contractuale…”

„Aceasta este o zonă”, a continuat Kennedy, „în care toți președinții americani de după cel de-al Doilea Război Mondial au fost angajați prin tratat și alte drepturi contractuale și fiecare președinte și-a reafirmat loialitatea față de acele obligații. Dacă am fi expulzați din acea zonă și dacă am accepta să ne pierdem drepturile, nimeni nu ar mai avea încredere în angajamentele și obligațiile asumate de Statele Unite. În această chestiune este vorba de securitatea națională a Statelor Unite, pentru că, dacă am accepta propunerea sovietică, angajamentele luate de SUA vor fi considerate simple petice de hârtie.”

Până în acel moment al summitului, cuvintele rostite nu cântăriseră atât de greu. Acum însă, cei care luau notițe au devenit mult mai atenți, scriind cuvânt cu cuvânt comentariile făcute de liderii lor. Cei mai puternici oameni din lume se confruntau în problema cea mai dificilă și mai explozivă.

Era un moment crucial în istorie.

„Europa Occidentală este vitală pentru securitatea noastră națională și noi am sprijinit-o în două războaie”, a spus Kennedy. „Dacă am părăsi Berlinul de Vest, și Europa ar fi abandonată. Așadar, când vorbim despre Berlinul de Vest, vorbim și despre Europa de Vest.”

Pentru sovietici, accentul plasat în mod repetat de către Kennedy pe cuvântul *Vest* asociat Berlinului reprezenta ceva nou. Nici un președinte american nu făcuse vreodată o deosebire atât de tranșantă între angajamentul luat față de întregul Berlin și cel asumat față de Berlinul *de Vest*. Probabil în momentul de maximă bărbăție al mandatului său, Kennedy făcuse o concesie unilaterală. I-a amintit lui Hrușciov că, în prima zi de discuții, acesta convenise că „raportul de forțe [militare] este în prezent egal”. Așadar, el socotea că era „greu de înțeles” de ce o țară ca Uniunea Sovietică, cu realizări atât de considerabile în domeniul spațiului cosmic și al economiei, trebuie să sugereze Statelor Unite să părăsească un loc de un

interes atât de vital, unde erau deja instalate. A spus că Statele Unite nu vor fi dispuse să renunțe la drepturi ce fuseseră „câștigate prin război”.

Hruşciov s-a făcut roşu ca racul. L-a întrerupt pe Kennedy, spunând că din acele cuvinte înţelegea că preşedintele nu voia un tratat de pace. L-a luat în derâdere spunând că declarația lui Kennedy privind securitatea națională a Statelor Unite suna ca şi cum „Statele Unite ar fi vrut să meargă la Moscova [cu trupe] deoarece, firește, şi asta îi va îmbunătăţi poziția”.

„Statele Unite nu cer să meargă nicăieri”, a răspuns Kennedy. „Nu vorbim de plasarea de forțe americane la Moscova sau de plasarea de forţe sovietice la New York. Vorbim despre motivul pentru care ne aflăm la Berlin şi de ce stăm acolo de cincisprezece ani. Noi sugerăm să rămânem acolo.”

Revenind la o direcție pe care o încercase fără succes cu o zi mai înainte, Kennedy a explorat o cale mai conciliantă. A spus că știa că situația din Berlin nu era „satisfăcătoare”. Având în vedere acest lucru, a adăugat el, „nici condițiile din alte părți ale lumii nu erau satisfăcătoare”, şi de aceea nu era momentul potrivit pentru schimbarea echilibrului la Berlin sau în lume, în general. „Dacă se va modifica acest echilibru, se va schimba şi situația per ansamblu din Europa Occidentală, iar aceasta ar fi o lovitură mai serioasă pentru Statele Unite”, a zis el. „Domnul Hruşciov nu ar accepta o pierdere similară şi nici noi nu o putem accepta.”

Până în acel moment, Hruşciov îşi păstrase în mare măsură exprimarea bombastică tipică. Însă acum începuse să dea din braţe, faţa i-a devenit stacojie, iar vocea a căpătat un ton arţăgos, iar următoarele cuvinte le-a rostit sacadat, ca o rafală de mitralieră. „Statele Unite nu doresc să normalizeze situația în cel mai primejdios loc din lume”, a spus el. „URSS dorește să realizeze o operație asupra acestui punct sensibil, să elimine acest ghimpe, acest ulcer, fără a prejudicia interesele nici uneia dintre părți, ci mai curând spre a da satisfacție tuturor popoarelor lumii.”

Uniunea Sovietică nu dorea să schimbe situația din Berlin prin „intrigi sau amenințări”, ci prin „semnarea solemnă a unui tratat de pace. Acum președintele spune că această acțiune este îndreptată împotriva intereselor

Statelor Unite. O asemenea declarație este dificil de înțeles”. Sovieticii nu doreau să modifice granițele actuale, a susținut el, ci doar să le legalizeze, astfel încât să îi „stânjenească pe cei care vor un nou război”.

Hrușciov a vorbit ironic despre dorința lui Adenauer de a revizui granițele Germaniei și de a recâștiga teritoriile pe care Germania le pierduse după cel de-al Doilea Război Mondial. „Hitler vorbea despre nevoia Germaniei de *Lebensraum*[523] până la Urali”, a spus el. „Generalii care l-au ajutat pe Hitler să își pună planurile în aplicare sunt [în prezent] înalți comandanți ai NATO.”

El a mai spus că logica potrivit căreia Statele Unite trebuiau să își protejeze interesele în Berlin „nu pot fi înțelese, iar URSS nu poate accepta acest lucru”. I-a spus președintelui că îi părea rău, dar că „nici o forță din lume” nu va împiedica Moscova să facă demersuri pentru a încheia tratatul de pace pe care și-l propusese.

A repetat că de la încheierea războiului trecuseră șaisprezece ani. Cât dorea Kennedy să lase Moscova în așteptare? Încă șaisprezece ani? Ori poate treizeci?

Hrușciov a privit în jur spre colegii lui și apoi, fluturându-și brațul, a zis că își pierduse un fiu în război, că Gromîko își pierduse doi frați, iar Mikoian își pierduse și el un fiu. „Nu există nici o familie din URSS sau din conducerea URSS care să nu fi pierdut cel puțin o rudă în război.” A recunoscut că mamele americane își jelesc fiii la fel de mult ca și cele din Rusia, dar că în vreme ce Statele Unite pierduseră doar câteva mii de oameni, URSS pierduse milioane.

Apoi a declarat: „URSS va semna un tratat de pace, iar suveranitatea RDG va trebui respectată. Orice încălcare a acestei suveranități va fi considerată de către Uniunea Sovietică drept un act deschis de agresiune”, cu toate consecințele care decurg de aici.

Hrușciov amenința cu războiul, așa cum anticipase de Gaulle. Delegația americană a rămas într-o tăcere perplexă și a așteptat răspunsul lui Kennedy.

Preşedintele a întrebat calm dacă rutele de acces spre Berlin vor rămâne deschise după ce sovieticii conveneau să încheie un astfel de tratat de pace. El hotărâse deja că putea accepta un rezultat prin care sovieticii încheiau un tratat cu est-germanii, dar nu făceau nimic pentru a bloca drepturile occidentale în Berlinul de Vest sau accesul Aliaţilor în oraş.

Hruşciov a spus că noul tratat *va modifica* totuşi libertatea de acces.

Lucru inacceptabil pentru Kennedy.

„Acest lucru reprezintă pentru noi o provocare şi mai gravă şi nimeni nu poate anticipa cât de serioase ar putea fi consecinţele", a spus Kennedy. El a arătat că nu dorise să vină la Viena doar ca să i se refuze „poziţia americană privind Berlinul de Vest şi accesul spre acest oraş". A adăugat că spera ca relaţiile dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică să se îmbunătăţească prin discuţiile la nivel înalt de la Viena, însă a constatat că acestea de fapt se înrăutăţeau. Kennedy a spus că era treaba Moscovei dacă voia să îşi transfere drepturile sale din Berlin către est-germani, dar el nu putea permite Uniunii Sovietice să cedeze şi drepturile americane.

Hruşciov a început să sondeze poziţia Statelor Unite. Voia să ştie dacă ar fi totuşi posibil un aranjament intermediar în baza principiilor pe care Eisenhower le discutase cu el – ceva care să protejeze prestigiul ambelor ţări. Toate părţile implicate puteau stabili un termen-limită de şase luni pentru ca ambele Germanii să negocieze un tratat de unificare. Dacă în acel răstimp nu reuşeau – dar Hruşciov era convins că acest lucru se va întâmpla – „oricine va fi liber să încheie un tratat de pace".

Hruşciov a spus că, deşi Statele Unite nu agreau propunerea sovietică, trebuiau să înţeleagă că „URSS nu mai putea aştepta" şi că până la sfârşitul acelui an va întreprinde acţiuni care vor duce la controlul accesului spre Berlinul de Vest de către Germania de Est. El îşi fundamenta dreptul de a acţiona pe o analiză statistică a diferenţei de preţ plătit de cele două părţi pentru a-i înfrânge pe germani – peste douăzeci de milioane de vieţi omeneşti pierdute de sovietici în cel de-al Doilea Război Mondial, în comparaţie cu doar o sută patruzeci şi trei de mii de militari americani.

Kennedy a spus că tocmai aceste pierderi îl îndemnau să evite un nou război.

Repetând formularea pe care o detesta atât de mult, liderul sovietic i-a reamintit lui Kennedy despre îngrijorarea lui că sovieticii ar putea face „calcule greșite”. „Dacă Statele Unite declanșează un război în Berlin, așa să fie”, a zis el. „Asta dorește Pentagonul. Totuși, Adenauer și Macmillan știu prea bine ce înseamnă războiul. Dacă există vreun nebun care dorește război, el trebuie pus în cămașă de forță!”

Americanii au împietrit din nou. Acum, Hrușciov folosise cuvântul „război” și o făcuse deja de trei ori. Era un limbaj nemaiauzit în cadrul unor discuții diplomatice.

Ca și cum ar fi dorit să închidă subiectul, Hrușciov a afirmat sec că URSS va semna un tratat de pace până la încheierea acelui an, modificând drepturile Occidentului în Berlin odată pentru totdeauna, dar era încrezător că rațiunea și pacea vor avea câștig de cauză.

Liderul sovietic încă nu dăduse un răspuns clar la propunerea lui Kennedy, de aceea, președintele american a sondat din nou terenul. El a insistat asupra faptului că nu va considera tratatul de pace în sine un act de beligeranță dacă Hrușciov lăsa Berlinul de Vest neatins. „Cu toate acestea, un tratat de pace care limitează drepturile noastre contractuale *este* un act de beligeranță”, a spus el. „Beligerant *este* transferul drepturilor noastre către Germania de Est.”

Era din ce în ce mai limpede ce spunea Kennedy: „Faceți ce vreți cu ce este al vostru, dar nu vă atingeți de ce este al nostru. Dacă Statele Unite cedau ceva în problema Berlinului *de Vest*, lumea „nu va mai socoti [Statele Unite] o țară serioasă”. Însă întrucât Berlinul de Est era teritoriu sovietic, el sugera că URSS este liberă să procedeze cum dorea.

Hrușciov nu a recunoscut atunci ceea ce mai târziu va fi interpretat drept o concesie pe care i-o făcuse Kennedy. În schimb, liderul sovietic a răspuns că URSS „nu va accepta sub nici o formă drepturile americane în Berlinul de Vest după semnarea tratatului de pace”.

Apoi el a atacat ceea ce considera tratamentul necorespunzător al Statelor Unite faţă de Uniunea Sovietică după război. El a spus că Statele Unite au privat URSS de reparaţii, drepturi şi interese pe care Germania de Vest ar fi trebuit să i le plătească. În plus, a spus că Statele Unite au practicat un standard dublu, refuzând să negocieze un tratat de pace cu Germania de Est, prin care să se consfinţească încheierea războiului, deşi semnaseră un astfel de acord cu japonezii în 1951 – fără consultări cu Moscova în perioada de pregătire a documentului. Adjunctul ministrului de Externe, Andrei Gromîko, condusese delegaţia la conferinţă, unde încercase să împiedice tratatul, iar apoi refuzase să semneze şi se plânsese că Statele Unite nu îi invitaseră şi pe chinezi, vrând să pună bazele unei Japonii militariste şi antisovietice.

Kennedy a ripostat spunând că Hruşciov declarase public că ar fi semnat tratatul cu Japonia dacă ar fi fost la putere în acea perioadă.

Însă pentru Hruşciov problema nu era ce *ar fi putut* întreprinde, ci mai curând faptul că Statele Unite nici măcar nu încercaseră să obţină acordul sovieticilor. Hruşciov a calificat abordarea lui Kennedy privind Berlinul drept una de tip: „Eu fac ce doresc”.

Hruşciov a spus că văzuse îndeajuns de multe cazuri în care Statele Unite făcuseră dovada unui astfel de comportament. Moscova va semna tratatul de pace cu Germania de Est, a spus el, iar preţul plătit va fi mare dacă, ulterior, Statele Unite încălcau suveranitatea est-germană în privinţa accesului în Berlin.

Kennedy a ripostat, spunând că el nu dorea un conflict în problema Berlinului, ci o îmbunătăţire a relaţiilor germane Est–Vest şi a relaţiilor SUA–URSS, ceea ce ar permite ca, în timp, să se soluţioneze întreaga problemă germană. A mai zis că nu dorea să „acţioneze de o manieră care să priveze Uniunea Sovietică de legăturile sale în Europa de Est”, dându-i din nou asigurări lui Hruşciov, aşa cum făcuse şi în prima zi, că nu va întreprinde nimic pentru a modifica balanţa de putere din Europa.

Kennedy a remarcat că liderul sovietic îl socotise tânăr şi de aceea a sugerat că Hruşciov încerca să obţină un avantaj pe seama relativei lui lipse

de experiență. Totuși, a spus Kennedy, el nu „își asumase mandatul ca să accepte aranjamente total potrivnice intereselor Statelor Unite”. Hruşciov a repetat că singura alternativă ar fi un acord intermediar în baza căruia cele două Germanii să negocieze şi după aceea să dispară drepturile Aliaţilor. Acest lucru „ar crea aparența că răspunderea privind problema ar fi predată chiar germanilor”. Însă cum aceştia nu vor conveni asupra unificării, Hruşciov era convins că rezultatul va fi acelaşi.

Cu un gest teatral şi calculat în privința momentului ales, Hruşciov i-a prezentat lui Kennedy un document, o notă diplomatică despre chestiunea Berlinului, al cărui scop era să îi confere forţă oficială de ultimatum. Nimeni din echipa lui Kennedy nu îl pregătise pe preşedinte pentru o astfel de inițiativă scrisă din partea Kremlinului. Bolşakov nici măcar nu făcuse vreo aluzie la o asemenea acţiune. Hruşciov a spus că partea sovietică pregătise acel document, astfel încât Statele Unite să poată studia poziția sovietică şi „să revină, eventual, asupra acestei chestiuni la o dată ulterioară, dacă se dorea acest lucru”.[524]

Prin acea mişcare îndrăzneață, Hruşciov se plasase pe direcţia unei coliziuni cu Kennedy în problema Berlinului. În parte, acţionase astfel deoarece Kennedy, agăţându-se de situaţia de statu-quo, nu dovedise nici măcar disponibilitatea lui Eisenhower de a negocia. Îi venise destul de greu lui Hruşciov să accepte situaţia pe vremea lui Eisenhower şi înainte de incidentul cu avionul U-2. Acum însă, îi era imposibil.

Dimineaţa se scursese pe negândite.

Cât Hruşciov şi Kennedy s-au retras la un prânz încordat, soţiile lor vizitau oraşul. În faţa Palatului Pallavicini de pe însorita Josefplatz, se strânsese un grup de aproximativ o mie de persoane, ca să le vadă pe cele două femei care se duceau să ia prânzul. Nina a fost întâmpinată cu un murmur slab, urmat de o explozie de aplauze adresate lui Jackie. Doi reporteri americani şi-au manifestat regretul privind atitudinea mulţimii faţă de Nina, astfel că, în vreme ce vienezii strigau „Jackie! Jackie!”, ei au reacţionat scandând „Nina!”. Cu toate acestea, nimeni nu i-a imitat.

Adam Kelett-Long, corespondentul agenției Reuters, care fusese trimis de la Berlin pentru a prezenta întâlnirea la nivel înalt, a fost oripilat când i-a auzit pe fotografi strigând spre Jackie să își împingă sânii în față pentru o postură mai atrăgătoare. „Și ea i-a ascultat!” a spus el mai târziu. „S-a purtat ca Marilyn Monroe sau ca orice alt star de cinema. Savura din plin acele momente.”[525]

În restaurant, cele două femei au privit în jos, pe fereastră, spre mulțime. Cu taiorul ei bleumarin, cu toca neagră, patru șiraguri de perle și mănuși albe, Jackie amintea de o ilustrație dintr-o revistă de modă. Purtătorii de cuvânt ai presei sovietice nu au anunțat ce purtase Nina, însă *New York Times* a descris-o ca pe gospodina căreia i se adresau revistele de modă ale lui Jackie. Nimic din toate acestea nu a deranjat-o pe Nina Petrovna, căreia i s-a părut interesant ce spunea Jackie și despre care gândea că „arăta ca o operă de artă”. De la fereastra restaurantului, ea a ridicat mâna înmănușată a lui Jackie în fața mulțimii – un gest cald care a lipsit cu desăvârșire din purtarea soțului ei la ultimul supeu.[526]

Cei doi lideri au discutat despre producția de armament și politica înarmării. Hrușciov a spus că urmărise atent mesajul din luna mai adresat de președinte în fața Congresului, când ceruse sporiri considerabile ale cheltuielilor pentru înarmare. A spus că înțelegea faptul că Statele Unite nu se puteau dezarma, deoarece erau controlate de monopoliști. Totuși, a spus el, creșterea cheltuielilor de înarmare a Statelor Unite îl va sili și pe el să sporească forța armată a Uniunii Sovietice.[527]

În acest context, Hrușciov a revenit asupra subiectului abordat cu o zi înainte, în timpul prânzului, când afirmase că se va gândi la realizarea unui proiect selenar comun. A regretat acum că o asemenea cooperare va fi imposibilă atâta vreme cât nu se trecea la dezarmare. Hrușciov nu voia să lase nici măcar această firavă șansă de cooperare pe masa tratativelor.

Kennedy a spus că poate reușeau măcar să coordoneze proiectele lor spațiale.

Fără convingere, Hrușciov a ridicat din umeri, spunând că un asemenea curs ar putea fi realizat. Apoi a ridicat un pahar de șampanie sovietică în

cinstea lui Kennedy.

A glumit, spunând că „iubirea firească este preferabilă celei prin mijlocitori” și că era bine că el și Kennedy discutau direct.

Hrușciov voia ca președintele să înțeleagă că ultimatumul sovietic în problema Berlinului „nu va fi îndreptat împotriva Statelor Unite sau a aliaților săi”. El a comparat ceea ce făcea Moscova cu o operație chirurgicală, care era dureroasă pentru pacient, dar necesară pentru supraviețuirea lui. Amestecând metaforele, a mai spus că Moscova „vrea să traverseze acel pod și o va face”.

El a recunoscut că relațiile sovieto-americane vor înregistra „tensiuni mari”, dar era convins că „soarele va răsări din nou și va străluci cu putere. Statele Unite nu vor Berlinul, și nici Uniunea Sovietică… Singurul pe care îl interesa Berlinul ca atare era Adenauer. Un bărbat inteligent, dar bătrân. Uniunea Sovietică nu poate fi de acord ca un bătrân muribund să îi țină în loc pe cei tineri și viguroși.”

Când a toastat în onoarea lui Kennedy, Hrușciov a recunoscut că îl pusese pe președinte într-o situație dificilă, întrucât Aliații vor contesta deciziile lui în privința Berlinului. Apoi a respins influența și interesele Aliaților, observând că Luxembourgul nu trebuia să îi provoace nici o problemă lui Kennedy, tot astfel cum aliații nenumiți ai Uniunii Sovietice „nu vor speria pe nimeni”.

Apoi Hrușciov a ridicat paharul și a remarcat că președintele american, ca un om credincios ce era, va spune: „Dumnezeu să ne ajute în strădaniile noastre”. Hrușciov a spus că prefera să înalțe paharul mai curând pentru rațiune.

Toastul de răspuns al lui Kennedy s-a concentrat asupra obligațiilor pe care le aveau cei doi într-un secol nuclear, când efectele unui conflict „vor fi transmise mai departe din generație în generație”. A insistat asupra faptului că fiecare parte „trebuie să recunoască interesele și răspunderile celeilalte”.

Darul adus de Kennedy pentru președintele sovietic se afla alături de ei pe o masă, un model al navei *USS Constitution*, ale cărei tunuri aveau o rază de acțiune de jumătate de milă, a spus el. În era nucleară, în care

armele aveau o rază intercontinentală de acţiune, iar distrugerile puteau fi mult mai îngrozitoare, liderii nu puteau îngădui izbucnirea unui război, a spus Kennedy.[528]

Apoi el s-a referit la cadrul întrevederii lor, Viena neutră, şi şi-a exprimat speranţa că nu vor părăsi un loc simbolizând atât de puternic posibilitatea de a găsi soluţii echitabile crescând pericolele la adresa securităţii şi prestigiului ambelor părţi. „Acest scop poate fi atins doar dacă fiecare dintre părţi dovedeşte înţelepciune şi rămâne în zona ei”, a spus el.

Iată că apăruse din nou soluţia lui Kennedy la Criza Berlinului. El sugera încă o dată că sovieticii puteau face orice doreau, dar să rămână pe teritoriul lor. Era un punct de negociere pe care, sub diferite forme, îl repetase de câteva ori în cursul zilei – iar acum îl folosise şi în toastul final.

Ca să mai atenueze tonul critic al acelor afirmaţii finale, Kennedy şi-a reamintit că îl întrebase pe Hruşciov ce meserie avea la patruzeci şi patru de ani, cât avea el atunci. Liderul de la Kremlin spusese că fusese şeful Comisiei de Planificare a Moscovei. Kennedy a glumit spunând că la vârsta de şaizeci şi şapte de ani i-ar plăcea să fie în fruntea Comisiei de Planificare a oraşului Boston. „Poate că preşedintelui i-ar plăcea să devină şeful Comisiei de Planificare a întregii lumi”, a spus Hruşciov în zeflemea. „Ba nu”, a răspuns preşedintele. „Doar a Bostonului.”

După acele două zile de convorbiri care s-au sfârşit atât de prost, Kennedy a făcut o ultimă tentativă pentru a obţine un rezultat ceva mai pozitiv. L-a invitat pe Hruşciov la încă o discuţie după masa de prânz, doar cu interpreţii.[529]

„Nu pot pleca de aici fără să mai fac o încercare”, i-a spus Kennedy lui O’Donnell.

Când personalul l-a anunţat că asta va da peste cap programarea plecării, Kennedy s-a răstit, spunând că în acele momente nimic nu era mai important pe lume decât rezolvarea problemelor cu Hruşciov. „Nu, n-o să plecăm la timp! Nu vreau să plec până nu mai aflu ceva.”[530] Toată viaţa, Kennedy se bizuise pe farmecul şi personalitatea lui pentru a depăşi

obstacolele. Acum, aceste atuuri nu străpunseseră câmpul de forță al lui Hrușciov.

Kennedy a inaugurat acel ultim și scurt schimb de replici recunoscând importanța Berlinului. Totuși, spera că Hrușciov, în interesul relațiilor dintre cele două țări, „nu îl va împinge într-o situație care să implice atât de profund interesul nostru național". A subliniat încă o dată „diferența dintre un tratat de pace și drepturile de acces spre Berlin".[531] El spera că relațiile se vor desfășura într-o manieră care să evite confruntarea directă dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Ținându-l pe Kennedy încă strâns în corzi, Hrușciov a pus și mai multă presiune. Dacă Statele Unite insistau asupra drepturilor lor, încălcând astfel granițele est-germane după semnarea unui tratat de pace, „la forță se va răspunde prin forță", a afirmat el. „Statele Unite trebuie să se pregătească pentru aceasta, iar Uniunea Sovietică va proceda la fel."

Înainte de a părăsi Viena, Kennedy a vrut să înțeleagă limpede ce opțiuni îi lăsa sovieticul. În condițiile unui aranjament intermediar pe care îl sugerase Hrușciov, forțele militare americane vor rămâne în Berlin, având acces liber spre oraș? a întrebat Kennedy. „Da, pe o perioadă de șase luni", i-a răspuns Hrușciov. „Și vor trebui retrase după aceea?" a întrebat Kennedy. Hrușciov a spus că da.

Președintele american a spus că Hrușciov nu credea că Statele Unite vorbeau serios ori că situația era atât de „nesatisfăcătoare" pentru el încât socotea că era nevoie de acea „acțiune drastică". Kennedy a spus că, în drum spre casă, se va opri la Londra, pentru a discuta cu Macmillan, prim-ministrul britanic, și îi va spune acestuia că se confrunta cu nefericita alternativă de a accepta un fapt împlinit în problema Berlinului ori de a iniția o confruntare. Kennedy a spus că avea impresia că Hrușciov îi lăsa ca alternative doar conflictul sau capitularea.

Hrușciov a sugerat că, dacă președintele american ținea să-și salveze reputația, trupele sovietice și americane puteau fi menținute în Berlin, dar nu ca trupe de ocupație, ci supuse controlului est-germanilor și înregistrate la ONU. „Eu vreau pace", a spus Hrușciov. „Dar dacă vreți război, asta e

problema dumneavoastră. Nu Uniunea Sovietică ameninţă cu războiul, ci Statele Unite.”

Prelungirea discuţiilor, la insistenţa lui Kennedy, nu dădea deloc roade. „Dumneavoastră doriţi o schimbare cu forţa, nu eu”, a protestat preşedintele, evitând să apeleze şi el la cuvântul provocator „război”.

Era ca şi cum doi adolescenţi înarmaţi cu bâte nucleare se certau, încercând să stabilească cine cu cine trebuia să se încaiere.

„În orice caz”, a spus Hruşciov, „URSS nu va avea de ales decât să răspundă la provocare. Trebuie să reacţioneze şi o va face. Calamităţile războiului vor fi suportate de ambele părţi… Statele Unite trebuie să decidă dacă va fi război sau pace.” Kennedy le putea comunica acest lucru lui Macmillan, de Gaulle şi Adenauer.

Hruşciov a mai spus că acea hotărâre în problema Berlinului era „irevocabilă” şi „fermă”: un tratat de pace cu Germania de Est până în decembrie, cu toate consecinţele privind controlul aliat asupra Berlinului de Vest ori un acord interimar care să ducă la acelaşi rezultat.

„Dacă este adevărat, ne aşteaptă o iarnă rece”, a spus Kennedy.

În ciuda forţei exprimate de această frază simplă, care rezuma discuţiile purtate, Kennedy se înşela încă o dată. Pentru el, necazurile vor începe mult mai devreme.

Berlin
Duminică după-amiază, 4 iunie 1961

În timp ce Hruşciov şi Kennedy erau prinşi în disputa furibundă privind posibilitatea izbucnirii unui război din cauza Berlinului, berlinezii ieşiseră în număr mare în acel prim sfârşit de săptămână însorit, după o lună de ploi. Se deplasau cu automobilele personale sau pe scutere, cu trenul suspendat sau cu metroul, îndreptându-se spre numeroasele parcuri şi lacuri ale oraşului, ca să înoate, să se plimbe cu barca, să se joace şi să se bucure de soare.

Ziarele berlineze numeau asta „o vreme frumoasă de summit” şi exista consensul că o întâlnire între cei doi lideri care aveau soarta lor în mâini

putea să ducă la o reducere a tensiunii. Seara, berlinezii din ambele părţi ale oraşului au umplut cinematografele din Berlinul de Vest ca să vadă ultimele filme: *Spartacus,* cu cele patru Oscaruri ale sale, *Ben Hur*, cu Charles Heston, şi *The Marriage Go Round*, cu James Mason şi Susan Hayward. Afişele le aminteau est-berlinezilor că mărcile lor slabe vor fi acceptate la paritate pentru plata biletelor – cel mai mare chilipir din oraş.[532]

În est, Walter Ulbricht se confrunta cu lipsa pâinii şi ieşise să sărbătorească Ziua Copilului în mijlocul membrilor organizaţiei tineretului comunist. Conţinând puţine ştiri serioase de la summitul vienez, ziarele erau pline de fotografii şi relatări privind plimbările prin Viena ale soţiilor celor doi oameni de stat.

În acel weekend s-au înregistrat mai puţini refugiaţi decât în oricare altul din ultimii ani, deoarece est-germanii sperau că discuţiile de la Viena vor aduce o schimbare în bine.[533]

Întrebat ce spera să obţină din acele convorbiri, Ulbricht a spus că era în expectativă. Primarul Willy Brandt le-a spus cetăţenilor săi: „Cauza noastră se află în mâinile preşedintelui Kennedy… Tot ce putem spera este că neînţelegerile care ar putea da naştere unor noi ameninţări şi primejdii în viitor să fie clarificate”.

Viena
Duminică după-amiază, 4 iunie 1961

După ce tocmai îl ameninţase cu războiul, aflaţi amândoi pe treptele ambasadei, Hruşciov a zâmbit larg în momentul când şi-a luat rămas-bun de la Kennedy, care părea încruntat şi înmărmurit. Fotografii au surprins pentru ziarele de a doua zi dimineaţă dispoziţiile lor contrastante.

Hruşciov ştia că în ziua aceea învinsese, chiar dacă deocamdată nu putea şti consecinţele. Mai târziu, îşi va aduce aminte că preşedintele american „arăta nu doar îngrijorat, ci profund tulburat… Privindu-l, m-am simţit şi eu puţin tulburat şi mi-a fost imposibil să-mi reprim părerea de rău pentru el. Nu voisem să îl ofensez. Mi-ar fi plăcut foarte mult să ne

despărțim într-o altă notă. Dar nu puteam face nimic ca să-l ajut… Ca de la om la om, îmi părea rău pentru dezamăgirea lui…”

„Politica e nemiloasă”, a conchis Hrușciov.[534]

Liderul sovietic putea bănui ce vor afirma conservatorii americani când vor constata cât de slab se comportase Kennedy. „Noi am spus mereu că bolșevicii nu înțeleg limbajul delicat al negocierilor”, se gândea Hrușciov că vor spune aceștia. „Ei pricep doar politica de putere. Te-au păcălit; te-au dus de nas. Te-ai ales cu o tăvăleală strașnică, iar acum te-ai întors cu mâna goală și dezonorat.”

După ce l-a condus pe Kennedy la aeroport, Bruno Kreiski, ministrul de Externe al Austriei, l-a vizitat pe Hrușciov. „Președintele era foarte abătut la aeroport”, i-a spus Kreiski. „Părea tulburat și schimbat la față. Se vede că discuțiile nu au decurs prea bine pentru el.”[535]

Hrușciov a spus că și el a remarcat dispoziția posacă a lui Kennedy și i-a spus lui Kreiski că problema era că „încă nu a înțeles reașezarea de forțe și încă trăiește potrivit politicii duse de predecesorii lui – îndeosebi în ceea ce privește chestiunea germană. Nu este pregătit să îndepărteze amenințarea unui război mondial care planează deasupra Berlinului. Discuțiile dintre noi au fost utile în sensul că ne-au oferit prilejul de a ne sonda părerile și de a ne cunoaște. Dar numai atât, și asta nu este de ajuns”.

Având foarte proaspete în minte impresiile din cele două zile de convorbiri, Hrușciov i-a reprodus lui Kreiski o mare parte dintre dialogurile avute cu Kennedy – știind că ministrul de Externe austriac va transmite vestea triumfului său către alți stângiști europeni, inclusiv către Willy Brandt, primarul Berlinului.

Spre deosebire de Kennedy, Hrușciov a părăsit Viena fără să se grăbească, la fel de liniștit precum sosise. În timp ce liderul sovietic participa la un dineu dat în onoarea lui de către guvernul austriac, președintele american își lingea rănile, în drum spre Londra.

Kennedy a fost de o sinceritate brutală în legătură cu modul nesatisfăcător în care purtase dialogul.

În timp ce pleca de la ambasada sovietică alături de secretarul de stat Rusk, într-o limuzină neagră pe aripile căreia fluturau steaguri americane, Kennedy lovea cu palma în etajera de sub lunetă. Rusk rămăsese deosebit de șocat când Hrușciov folosise cuvântul „război” în timpul schimbului de replici caustic dintre cei doi lideri, un cuvânt pe care diplomații îl evitau, înlocuindu-l invariabil cu o sumedenie de sinonime, mai puțin alarmante.

În ciuda tuturor informărilor primite de el înainte de acea întâlnire la vârf, Rusk a simțit că președintele american nu fusese pregătit pentru a face față brutalității și agresivității lui Hrușciov. Anvergura eșecului vienez nu avea să fie la fel de ușor de cuantificat ca fiascoul din Golful Porcilor. Nu existau combatanți morți din rândul unor exilați care se treziseră într-un loc de debarcare nefericit ales, cu speranța că președintele Kennedy și Statele Unite nu îi vor abandona. Acum însă, consecințele puteau fi și mai sângeroase. Confirmându-și bănuielile privind slăbiciunea de caracter a lui Kennedy, Hrușciov se putea angaja exact în genul de „calcule greșite” care să ducă la un război nuclear.

Kennedy a luat cu el la Londra, pentru a i-l arăta prim-ministrului Macmillan, acel aide-mémoire care prezenta în amănunt pretențiile sovietice pentru soluționarea problemei germane în termen de șase luni, „în caz contrar…”[536] Dacă sovieticii îl făceau public, iar el bănuia că așa se va întâmpla, criticii lui îl vor acuza că se vârâse în capcana întinsă la Viena, fapt pe care ar fi trebuit să îl prevadă.

Kennedy voia să se descarce, dar cum a prezentat el rezultatul summitului în fața unui anturaj provenit din mass-media care devenise o prelungire a lui? A descris convorbirile drept un schimb amiabil de idei, așa cum îl instruise pe Bohlen, expertul lui în probleme sovietice, să declare în conferințele de presă planificate?

Nu. Kennedy a hotărât să îl lase la Viena pe secretarul lui de presă, Pierre Salinger, pentru a le vorbi reporterilor de la cele mai importante publicații despre rezultatele „sumbre” ale întâlnirii la vârf. Înainte de plecare, la reședința ambasadorului american de la Viena, președintele avea să îl primească personal pe editorialistul James „Scotty” Reston, de la *New*

York Times. El i-a spus lui O'Donnell că dorea să îi facă pe americani conştienţi de „gravitatea situaţiei", iar *New York Times* era „ziarul potrivit să facă acest lucru. O să-i prezint lui Scotty o imagine sumbră".[537]

Totuşi, încă nu era convins că Hruşciov îşi va pune în aplicare ameninţarea referitoare la Berlin. Probabil că de Gaulle avusese dreptate când spusese că Hruşciov va blufa şi va continua să târăgăneze lucrurile în privinţa Berlinului, aşa cum procedase şi până atunci. „Cine vorbeşte aşa cum a făcut-o el astăzi şi este serios în intenţii, e dement, iar eu sunt sigur că el nu este dement", i-a spus Kennedy lui O'Donnell, deşi nu era întru totul convins de asta.

La vârsta de cincizeci şi doi de ani, Reston, având origini scoţiene, câştigase deja două premii Pulitzer şi probabil că era cel mai influent şi mai citit jurnalist la Washington. Ca de obicei, purta un costum din tweed şi papion, iar între dinţi ţinea o pipă scurtă. Kennedy i-a relatat totul, cu condiţia strictă să nu îl citeze şi nici să nu menţioneze măcar că avusese o discuţie cu preşedintele.

Când s-a lăsat pe canapeaua moale, Kennedy purta o pălărie pe care şi-o trăsese peste ochi. Avea să fie una dintre cele mai sincere întâlniri dintre un reporter şi comandantul suprem.

În noua epocă a televiziunii, pe care o disprețuia profund, pentru Reston era o reuşită de o semnificaţie deosebită să beneficieze de o întâlnire exclusivă cu Kennedy, pe marginea summitului de la Viena, mai ales că afară aşteptau 1 500 de reporteri. Iar întrevederea va căpăta o semnificaţie şi mai mare prin ceea ce avea să-i spună Kennedy în încăperea întunecoasă, în spatele storurilor trase, la adăpost de ceilalţi reporteri.

„Cum a fost?" a întrebat Reston. „A fost cel mai neplăcut lucru din viaţa mea", a spus Kennedy. „M-a făcut praf."[538]

Reston şi-a notat în agendă: „Nu e vorba de prostiile obişnuite. Aşa arată un om când trebuie să spună adevărul".

Stând pe canapea alături de Reston, Kennedy a spus că Hruşciov îl atacase violent în privinţa imperialismului american – şi că devenise extrem de agresiv în problema Berlinului. „Am două probleme", i-a spus el lui

Reston. „În primul rând, de ce a procedat astfel şi mai ales într-o manieră atât de ostilă? În al doilea rând, trebuie să-mi dau seama ce putem face în legătură cu această problemă.”

În articolul lui din *New York Times*, în care a protejat confidenţialitatea întâlnirii sale cu Kennedy, Reston a tras concluzia corectă că preşedintele „era uimit de rigiditatea şi de duritatea liderului sovietic”. El a calificat discuţiile drept aspre şi a afirmat, pe drept cuvânt, că preşedintele american a părăsit Viena pesimist în ceea ce privea subiectele discutate. În particular, preşedintele „a avut impresia că problema germană avea să fie extrem de sensibilă”.[539]

Kennedy i-a spus lui Reston că, din cauza Golfului Porcilor, Hruşciov considera că „o persoană atât de tânără şi de lipsită de experienţă încât să se implice într-o asemenea aventură putea fi dominată. Şi că cineva care se băgase într-o asemenea afacere, dar nu fără a o duce la capăt nu are curaj. Aşa că m-a tăvălit de nu se poate… Acum am de rezolvat o problemă cumplit de dificilă”.[540]

Kennedy analizase cu rapiditate pericolele pe care le presupunea situaţia şi modalităţile de a le face faţă. „Dacă îşi închipuie că nu am experienţă şi nici curaj, nu vom reuşi să ne înţelegem cu el până nu ştergem aceste impresii. De aceea, va trebui să acţionăm.” I-a spus lui Reston că, între alte lucruri, va spori bugetul destinat armatei şi va mai trimite o divizie în Germania [de Vest].

În timpul zborului spre Londra, Kennedy l-a convocat pe O’Donnell în cabina lui, dorind să-şi mai verse năduful, dar fără a fi auzit de Rusk, de Bohlen şi de ceilalţi pasageri aflaţi la bordul avionului Air Force One. Disperarea se reflectă deja în dispoziţia celor aflaţi la bord, aşa încât ofiţerul de legătură al lui Kennedy cu Forţele Aeriene, Godfrey McHugh, a spus că parcă ar fi călătorit alături de o echipă de baseball „care pierduse Superbowl-ul. Nimeni nu avea chef de vorbă”.[541]

Kennedy îşi începuse mandatul hotărât să amâne rezolvarea problemei Berlinului. Însă această chestiune ameninţa acum să explodeze. Era copleşit

de teama că încercarea de a păstra anumite drepturi ale Germaniei de Vest și ale Aliaților în Berlinul de Vest putea declanșa un război nuclear.

„Toate războaiele se declanșează din prostie”, i-a spus Kennedy lui O’Donnell. „Dumnezeu mi-e martor că nu sunt izolaționist, dar mi se pare extrem de ridicol să risc viețile a un milion de americani din cauza unei neînțelegeri privind drepturile de acces pe autobahn în zona sovietică a Germaniei ori pentru că germanii vor Germania reunificată. Dacă ar fi să pornesc război nuclear împotriva Rusiei, aș face-o din motive mult mai importante. Înainte de a-l încolți pe Hrușciov și de a-l supune la încercarea finală, ar trebui ca în joc să se afle libertatea Europei de Vest.”[542]

Oamenii care lucraseră atât de intens pentru a-l informa pe Kennedy înainte de întâlnirea la vârf erau și cei mai dezamăgiți, îndeosebi cei din stafful ambasadorului Thompson, care constataseră că mai toate recomandările făcute de ei fuseseră ignorate. Unul dintre aceștia, Kempton Jenkins, va spune mai târziu că aceea fusese „ocazia de aur [pentru Kennedy] de a fi fermecător, de a o pune pe Jackie să îl cucerească pe Hrușciov, pentru ca apoi să apară și să spună: «Ascultă, vreau să-ți spun ceva fără ocolișuri. Ia-ți labele de pe Berlin, altfel te voi distruge.»”[543]

Acestea erau cuvinte pe care Hrușciov le-ar fi înțeles. Statele Unite dețineau o asemenea superioritate nucleară, încât nu ar fi trebuit ca președintele Kennedy s-o încaseze la Viena. Jenkins, care mai târziu a examinat îndeaproape transcrierile stenogramelor, a regretat faptul că președintele nu i-a transmis nici un mesaj dur lui Hrușciov: „A spus mereu că trebuie găsită o soluție. Ce putem face ca să vă dăm asigurări? Nu vrem să puneți la îndoială motivele noastre. Noi nu suntem agresivi”. Kennedy a confirmat impresia tot mai puternică a lui Hrușciov că putea fi manevrat cu ușurință, iar de aici încolo, Hrușciov va acționa tot mai agresiv, fiind convins că prețul pe care îl va plăti va fi neînsemnat.

Predecesorii lui Kennedy apăraseră Berlinul de Vest cu atâta hotărâre în parte din speranța că vor înfrânge controlul comuniștilor asupra Germaniei de Est și că vor sprijini pretențiile guvernului vest-german față de oraș ca viitoare capitală a unei țări unificate. Kennedy nu credea nimic din toate

acestea şi dorea să evite eşecul în problema Berlinului deoarece socotea că retragerea forţelor putea întoarce Germania de Vest împotriva Statelor Unite şi a Marii Britanii, ceea ce ar fi dus la destrămarea NATO.

În drum spre Londra, vorbind cu O'Donnell, Kennedy s-a arătat surprinzător de înţelegător faţă de problemele pe care le avea Hruşciov în Berlin. Ştia că problema sovieticilor era de natură economică şi că belşugul capitalist al Berlinului de Vest golea Germania de Est de oamenii talentaţi.[544]

„Nu-l poţi acuza pe Hruşciov pentru că are o problemă cu asta", i-a spus el lui O'Donnell.

Deşi abia fusese înfrânt de Hruşciov, Kennedy şi-a vărsat veninul asupra lui Adenauer şi a germanilor lui, care se plângeau neîncetat că el nu se arăta suficient de dur faţă de sovietici. Nu avea de gând să poarte un război pentru Berlin – deşi ar fi fost obligat prin acordurile postbelice. „Nu noi am produs divizarea Germaniei", i-a spus Kennedy lui O'Donnell. „Nu suntem răspunzători pentru ocuparea Berlinului de către cele patru puteri, o greşeală pe care nici noi, nici ruşii nu ar fi trebuit să o admitem de la bun început. Acum însă, vest-germanii vor ca noi să îi gonim pe ruşi din Germania de Est."

Mai departe, Kennedy s-a plâns: „Nu e destul că trebuie să cheltuim sume uriaşe de bani pentru apărarea militară a Europei de Vest, în special pentru apărarea Germaniei de Vest, în timp ce ea devine puterea industrială cu dezvoltarea cea mai rapidă din lume. Ei bine, dacă ei îşi închipuie că noi ne vom repezi să declanşăm un război pentru Berlin, atunci se înşală, cu excepţia unei acţiuni disperate de a salva alianţa NATO."

În timp ce avionul ateriza la Londra, preşedintele i-a spus lui O'Donnell că se îndoia de faptul că Hruşciov, „în ciuda ţipetelor lui", va face aşa cum ameninţase. Însă Kennedy trebuia să fie atent să nu îi provoace pe sovietici să reacţioneze pripit ca răspuns la o acţiune militară americană întreprinsă brusc. „Dacă e să declanşăm un război nuclear", a spus el, „va trebui să organizăm lucrurile în aşa fel încât el să fie pornit de preşedintele Statelor Unite, nu de altcineva. Nu de vreun sergent care apasă

de nebun pe trăgaci, dintr-un camion aflat în convoi, la un punct de trecere din Germania de Est.”

Londra
Luni dimineață, 5 iunie 1961

Macmillan, prim-ministrul britanic, a simțit imediat suferința lui Kennedy – atât durerea fizică de spate, cât și chinurile psihice provocate de întâlnirea sa cu Hrușciov.

În timp ce discutau, oficialii americani s-au împrăștiat prin Europa pentru a-și anunța aliații în legătură cu ceea ce părea a fi un ultimatum sovietic. Rusk s-a întâlnit la Paris cu de Gaulle și apoi a fost la sediul NATO. Oficialii Foy Kohler și Martin Hillenbrand, de la Departamentul de Stat, au plecat la Bonn să îl informeze pe Adenauer.

Prim-ministrul britanic a anulat ședința oficială de dimineață planificată cu președintele – „cei de la Externe și așa mai departe” – și l-a invitat pe acesta în apartamentul lui privat din Admiralty House, întrucât reședința din Downing Street 10 era închisă pentru reparații. Au rămas singuri aproape trei ore, de la 10.30 până la 13.25, cu o oră în plus față de cât era stabilit, timp în care Macmillan mai mult a ascultat și l-a servit pe Kennedy cu sendvișuri și whisky. Apoi l-au convocat din nou pe ministrul de Externe, pe lordul Home, până la ora 15. Discuțiile din acea zi îl vor ajuta pe Kennedy să stabilească cea mai apropiată și sigură relație cu un lider străin. I-a plăcut spiritul sec, inteligența profundă și nonșalanța mai vârstnicului britanic, chiar și pus în fața unor probleme dintre cele mai grave.[545]

Vorbind mai târziu despre întâlnirea la vârf de la Viena, Macmillan își va aminti: „Pentru prima oară în viață, Kennedy a întâlnit un om insensibil la farmecul lui”. Președintele i s-a părut „mai degrabă stupefiat – nedumerit, poate că ar fi cuvântul mai potrivit… impresionat și șocat”. Macmillan și-a dat seama că președintele Kennedy fusese copleșit de cruzimea și brutalitatea lui Hrușciov – ca și cum l-ar fi întâlnit pe Napoleon „ajuns

pentru prima oară pe culmile puterii” ori ca Neville Chamberlain „încercând să poarte o conversaţie cu Herr Hitler”.

Macmillan i-a spus lui Kennedy că poziţia cea mai simplă pe care o poate adopta Occidentul „ar fi să spună că rușii pot proceda cum doresc în privința tratatului cu RDG [Germania de Est], dar că Occidentul trebuia să țină la drepturile sale și să răspundă cu toată forța de care dispune, dacă aceste drepturi sunt afectate”.[546]

Kennedy a spus că tocmai acea ameninţare îi oprise pe sovietici până în acel moment. Din păcate, a spus el, Hrușciov percepea Occidentul ca fiind mai slab după evenimentele recente din Laos și din „alte zone” – un eufemism pentru Cuba. La urma urmelor, chiar și în 1949, când deţinea monopolul nuclear, Occidentul nu fusese pregătit să intre cu forţa în Berlinul de Est, iar rușii știau că acum erau relativ mai puternici decât în urmă cu doisprezece ani, a spus Kennedy.

Lordul Home se temea că Hrușciov era forţat să acţioneze în Berlin din cauza dificultăţilor create de refugiaţii est-germani și a problemelor ridicate de alte ţări-satelit. Hrușciov „crede, probabil, că trebuie să găsească o cale pentru a pune capăt acestei situaţii”, a spus el. După ce era făcut public documentul diplomatic al lui Hrușciov privind Berlinul, Occidentul avea să fie pus într-o situaţie jenantă, a spus lordul Home, întrucât „la prima vedere, lucrurile par raţionale”.

Kennedy dorea ajutor din partea britanicilor pentru a pregăti un discurs pe care să îl țină a doua zi la Washington. Trebuia să prezinte părerile lui Hrușciov, să reafirme cu tărie angajamentul Occidentului faţă de Berlinul de Vest și să specifice din nou dreptul berlinezilor de a-și alege liber viitorul. Adevărul era că „indiferent ce se întâmpla în alte părţi ale lumii, în Berlin, Occidentul câștiga”, a spus Macmillan. „Faptul că atât de mulţi oameni doresc să părăsească paradisul comunist este o reclamă foarte proastă pentru sistemul sovietic.”

Kennedy și Macmillan au convenit să grăbească întocmirea unor planuri de urgenţă și militare în problema Berlinului, punându-se accentul pe ceea ce trebuia să facă Occidentul (1) dacă rușii semnau un tratat cu

Germania de Est, (2) dacă după semnarea tratatului, aprovizionarea civililor era întreruptă şi / sau (3) dacă erau afectate acţiunile de aprovizionare militară a Occidentului. Home l-a rugat pe Kennedy să le prezinte sovieticilor contrapropuneri la acel aide-mémoire. Kennedy nu a fost de acord, temându-se că o propunere de negocieri în problema Berlinului ar putea fi interpretată drept „încă un semn de slăbiciune”.[547]

În cursul zborului spre Statele Unite, Kennedy a stat între consilierii săi, îmbrăcat în pantaloni scurţi. Avea ochii înroşiţi şi umezi, trădând starea cumplită de epuizare prin care trecea. Spatele îi era chinuit de dureri – şi nici măcar Kennedy nu ştia cât de grav fusese afectată capacitatea lui de a purta discuţii la Viena de suferinţele lui şi de amestecurile de medicamente şi alte substanţe luate pentru a le atenua. A clătinat din cap, şi-a privit labele picioarelor şi la un moment dat şi-a strâns picioarele între braţe, vorbind încet despre atitudinea inflexibilă a lui Hruşciov şi despre pericolele ce vor urma.[548]

Kennedy i-a spus secretarei sale, Evelyn Lincoln, că dorea să se odihnească pentru că-l aştepta o zi grea la Washington. A rugat-o să pună în siguranţă documentele secrete pe care le consultase.[549] În timp ce făcea acest lucru, ea a descoperit o bucată de hârtie pe care Kennedy scrisese două rânduri:

„Ştiu că există Dumnezeu – şi văd nori de furtună strângându-se pe cer;
Dacă El are un loc pentru mine, cred că sunt pregătit.”

Evelyn Lincoln nu a ştiut cum să interpreteze acele cuvinte, dar ele au îngrijorat-o. Nu avea de unde să ştie că preşedintele reprodusese din memorie un citat din Abraham Lincoln, care în primăvara anului 1860 îi vorbise unui educator din Illinois despre hotărârea lui de a aboli sclavia. Biletul nu se referea la invocarea morţii – aşa cum a interpretat Evelyn Lincoln –, ci mai curând la recunoaşterea unei misiuni.

La întoarcere, Bobby a stat de vorbă cu el. Pe obrajii preşedintelui curgeau lacrimi, consecinţă a stresului prin care trecea şi a apăsării sufleteşti

pe care o simțea în legătură cu hotărârea ce trebuia luată. Ulterior, Bobby își va reaminti: „Nu l-am mai văzut pe fratele meu plângând în legătură cu așa ceva. Eram împreună în dormitorul meu, iar el s-a uitat la mine și a zis: «Dacă se ajunge la un schimb de atacuri nucleare, pentru noi nu mai contează. Am trăit bine și suntem adulți. Ne asumăm aceste lucruri. Eu mă gândesc, totuși, la femeile și la copiii care vor pieri în cazul unui bombardament nuclear. Nu pot trăi cu gândul acesta»”.[550]

Ziaristul Stewart Alsop, prieten de multă vreme cu Kennedy, îl văzuse pe acesta în timpul vizitei la Londra, în Catedrala Westminster, la botezul copilul lui Stanisław Radziwill, și a surorii mai mici a lui Jacqueline Kennedy, Lee Bouvier. Fusese o ceremonie deosebită, la care participaseră prim-ministrul și întreaga familie Kennedy.[551] Președintele îl trăsese pe Alsop într-un colț și îi vorbise timp de un sfert de oră despre toate lucrurile prin care trecuse. „Am avut senzația că situația îl șocase profund și că acum începea să se obișnuiască cu gândul.”[552]

Alsop considerase că acțiunea din Golful Porcilor reprezentase momentul care alungase „orice iluzii pe care Kennedy le-ar fi avut cu privire la certitudinea reușitei”, după o viață în care trăise foarte puține eșecuri. Alsop socotea că Viena fusese un moment mai grav, din cauza deosebirii dintre lecția cubaneză, care îi arătase că putea da greș într-o problemă importantă, și perspectiva unei alte nereușite, care putea duce la un război nuclear.

Kennedy era în funcție de patru luni și șaisprezece zile, dar Alsop credea că abia la Viena devenise cu adevărat comandantul suprem al Statelor Unite. Acolo se confruntase cu caracterul brutal al inamicului său și cu realitatea că Berlinul va fi terenul lor de luptă.

„Abia după aceea a început să fie președinte în adevăratul sens al cuvântului”, credea Alsop.

Berlinul de Est
Miercuri, 7 iunie 1961

Când a fost informat despre rezultatul convorbirilor de la Viena de către Mihail Pervuhin, ambasadorul sovietic în Germania de Est, lui Walter Ulbricht nu i-a venit să creadă cât de norocos era. S-a arătat şi mai satisfăcut când a aflat mai multe amănunte de la şefii militari ai Înaltei Comisii Sovietice din Karlshorst, cu care vorbea aproape în fiecare zi.

Ultimele trei zile şi trei nopţi de manevre militare – la care participaseră Armata Naţională a Poporului împreună cu trupe sovietice – demonstraseră că Ulbricht era pregătit din punct de vedere militar pentru orice ar fi putut întreprinde Occidentul, dacă Hruşciov avea să acţioneze în cazul Berlinului. Soldaţii lui Ulbricht îi impresionaseră pe ministrul sovietic al Apărării, Rodion Malinovski, şi pe Andrei Greciko, comandantul forţelor Pactului de la Varşovia, care socotiseră manevrele destul de importante, de vreme ce le urmăriseră personal. Soldaţii est-germani se dovediseră mult mai disciplinaţi pe câmpul de luptă decât anticipaseră ofiţerii sovietici.

După ce îşi încheiase ziua de muncă de douăsprezece ore, Ulbricht era mulţumit când şoferul l-a dus la noua lui reşedinţă din Wandlitz, aflată la aproximativ treizeci de kilometri depărtare de nord-estul Berlinului, la marginea unei păduri dese. Când maşina a trecut prin dreptul grădinilor îngrijite şi al vilelor din stuc aflate în districtul Pankow, Ulbricht s-a simţit foarte optimist, lucru care nu i se mai întâmplase de luni sau poate chiar ani întregi.

Pervuhin îi predase un exemplar din aide-mémoire-ul sovietic pe care Hruşciov i-l dăduse lui Kennedy la Viena. Multe dintre ideile lui Ulbricht privind viitorul Berlinului, repetate cu obstinaţie în numeroase scrisori în decurs de luni şi luni, pătrunseseră în limbajul oficial folosit de Hruşciov. Pervuhin i-a spus lui Ulbricht că, peste două zile, Moscova va face public acel document.

Ulbricht era convins că, de această dată, Hruşciov nu va mai putea să se dezică de ultimatumul său în problema Berlinului. Totodată, Hruşciov devenea mai dur faţă de Germania şi în alte aspecte. Ministrul de Externe

Gromîko lansase un protest vehement la ambasadele britanică, franceză şi americană din Moscova, în legătură cu decizia cancelarului Adenauer de a programa pentru prima oară o şedinţă plenară a camerei superioare a parlamentului vest-berlinez Bundesrat, în Berlinul de Vest, pe data de 16 iunie. El numea această acţiune „o provocare majoră” la adresa tuturor statelor socialiste.

După ce îl bătuse atâta vreme la cap pe Hruşciov, Ulbricht i-a scris în acea zi liderului sovietic o scrisoare care mustea de gratitudine. „Mulţumim călduros Prezidiului [Partidului Comunist] şi dumneavoastră, tovarăş drag, pentru marile eforturi pe care le faceţi în vederea realizării unui tratat de pace şi a rezolvării problemei Berlinului de Vest.”[553]

Ulbricht a scris că nu numai că aproba în întregime formularea ultimatumului, dar şi aprecia atitudinea lui Hruşciov din cadrul întâlnirii la vârf, felul în care reprezentase Partidul Comunist, guvernul sovietic şi lagărul socialist.

„A fost o realizare politică măreaţă”, a scris el.

Însă Ulbricht îşi dădea seama că o mare parte din reuşită se datorase şi presiunilor exercitate de el şi nu avea de gând să le slăbească tocmai acum. A folosit o bună parte din scrisoare pentru a se plânge în legătură cu „revanşismul” vest-german, care îi ameninţa pe amândoi. Ministrul vest-german al Economiei ameninţase că va abroga tratatul comercial cu Germania de Est dacă se va încheia un tratat de pace. Preţul pentru economia est-germană ar fi fost mare, întrucât ar fi fost tratată ca „un stat străin, care ar trebui să îşi plătească achiziţiile zilnice din Germania de Vest în valută”, pe care nu o deţinea.

Ulbricht i-a spus lui Hruşciov că Adenauer şi alţi oficiali vest-germani făceau lobby pe lângă unele ţări neutre să reducă drepturile consulatelor şi birourilor comerciale ale Germaniei de Est. Adenauer încerca, de asemenea, să împiedice participarea est-germanilor la următoarele Jocuri Olimpice.

Acum, când Hruşciov părea să-şi fi îndreptat întreaga atenţie asupra Berlinului, pe Ulbricht îl preocupa foarte mult să se evite orice tergiversare. „Tovarăşul Pervuhin ne-a informat că socotiţi utilă o consultare a

secretarilor generali [ai partidelor comuniste din ţările lagărului socialist] cât mai curând posibil.” Ulbricht a spus că de aceea îşi luase libertatea de a apela la liderii din Polonia, Ungaria, România şi Bulgaria în vederea unei întruniri pe 20 şi 21 iulie pentru a discuta despre „pregătirea unui tratat de pace”.

Ulbricht dorea ca întregul lagăr socialist să facă zid în jurul lui. „Scopul acestei întâlniri”, a spus el de parcă i-ar fi transmis instrucţiuni lui Hruşciov, „trebuie să fie realizarea unui acord privind preparativele politice, diplomatice, economice şi organizatorice, dar şi măsurile pentru coordonarea tumultului prin intermediul radioului şi al presei”.

Moscova
Miercuri, 7 iunie 1961

După întoarcerea de la Viena, Hruşciov a ordonat să se multiplice şi să se distribuie transcrierile stenogramelor summitului către prieteni şi aliaţi. Voia ca eficienţa cu care îl manipulase pe Kennedy să fie cunoscută pretutindeni – îndeosebi în rândul criticilor săi de acasă şi din străinătate. Clasificase acele documente drept „Strict secrete”, dar le-a pus la dispoziţia unei audienţe mai extinse decât se obişnuia. Un exemplar a ajuns în Cuba, la Castro, deşi el nu era considerat încă membru al lagărului socialist. Printre cele optsprezece naţiuni care au primit documentul, şi care nu erau comuniste, s-au numărat Egiptul, Irakul, India, Brazilia, Cambodgia şi Mexicul. Un oficial sovietic l-a informat pe Iosip Broz Tito, conducătorul Iugoslaviei.[554]

Hruşciov se purta ca un învingător, dorind ca toată lumea să retrăiască alături de el acel meci de campionat. Atitudinea lui inflexibilă de la Viena a devenit şi mai dură şi mai dictatorială acasă, punând nemulţumirile tot mai mari din rândul populaţiei, vagabondajul, criminalitatea şi şomajul pe liberalizările excesive şi criticii lui neostalinişti. De asemenea, a revocat reformele sistemului judiciar, care fuseseră introduse odată cu destalinizarea.

„Ce liberali aţi devenit!”, s-a răstit el la Roman Rudenko, procurorul general public, criticând legile prea blânde cu hoţii, pe care el ar fi preferat să îi vadă împuşcaţi. „Indiferent cât de mult m-aţi critica”, a spus Rudenko, „dacă legea nu prevede pedeapsa cu moartea, noi nu o putem aplica.”

„Ţăranii au o zicală: «Trebuie să alegem grâul de neghină»”, i-a răspuns Hruşciov. „Stalin a avut o poziţie corectă în privinţa acestor chestiuni. A mers prea departe, dar noi nu am avut niciodată milă faţă de criminali. Lupta noastră împotriva inamicilor trebuie să fie nemiloasă şi bine dirijată.”

Hruşciov a impus modificări care au dus la aplicarea mai frecventă a pedepsei cu moartea, a sporit efectivele unităţilor de poliţie din cadrul KGB-ului şi a anulat multe dintre măsurile de liberalizare pe care le introdusese chiar el.

În vreme ce Kennedy se îndrepta spre casă, îngrijorat de ceea ce le va spune americanilor, Hruşciov se găsea la ambasada Indoneziei, sărbătorind cea de-a şaizecea aniversare a lui Sukarno, liderul acestei ţări, aflat în vizită la Moscova.[555]

Orchestra cânta melodii de dans pe peluza ambasadei, iar numeroşi lideri de partid, între care preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem Leonid Brejnev şi prim-ministrul adjunct, Anastas Mikoian, la îndemnul lui Hruşciov, s-au ridicat să se alăture unui dans popular. Diplomaţii şi oficialii de vază ai URSS ţineau ritmul bătând din palme. Printre dansatori se găsea şi prinţul Souvanna Phouma din Laos.

Sukarno a invitat-o pe ringul de dans pe Nina, soţia lui Hruşciov. Entuziasmul lui Hruşciov de după summitul de la Viena îi molipsise pe toţi. La un moment dat, liderul sovietic a luat bagheta pentru a dirija orchestra şi a ţinut-o într-o glumă toată seara. Când Sukarno a spus că ar dori noi împrumuturi de la Uniunea Sovietică ca să îl lase pe Hruşciov să dirijeze orchestra, acesta din urmă şi-a desfăcut haina şi şi-a întors buzunarele pe dos, arătând că erau goale.

„Uitaţi-vă, mă jefuieşte de tot ce am”, a spus el, în hohotele celor prezenţi.

Urmărindu-l pe Mikoian cum dansa cu pricepere, Hruşciov a glumit spunând că numărul doi din stat îşi păstrase funcţia întrucât Comitetul Central socotise că era un bun dansator. Nimeni nu îl văzuse pe Hruşciov atât de destins şi de relaxat decât înainte de revoluţia ungară din 1956 şi de tentativa de doborâre de la putere din 1957.

Când Sukarno a spus că dorea să sărute o fată frumoasă, soţia lui Hruşciov a căutat printre invitaţi până a găsit o femeie nu tocmai dornică şi al cărui soţ s-a opus la început.

„Vai, te rog să vii", a spus Nina. „Trebuie să-l săruţi doar o dată, nu de două ori."

Şi femeia a trebuit să îl sărute pe liderul indonezian.

Însă evenimentul cel mai memorabil al serii s-a produs când Sukarno l-a invitat pe Hruşciov pe ringul de dans pentru un stângaci *pas de deux*. Cei doi au dansat puţin ţinându-se de mână, după care, cuprins de euforie, Hruşciov a dansat solo. El s-a comparat singur cu „o vacă pe gheaţă", fiind greoi, ezitant şi nesigur pe picioare.

Însă, cu acea ocazie, Hruşciov s-a lăsat pe vine aruncându-şi picioarele înainte, ca la cazacioc. Iar corpolentul lider sovietic părea neobişnuit de agil.[556]

517 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 87, Memcon, p. 219

518 Hersh, Dark Side of the Camelot, 235

519 Sidey, JFK, 196

520 Beschloss, The Crisis Years, 209–211

521 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 87, Memcon, Viena, 04.06.1961, 10.15 a.m.

522 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 294

523 Spaţiu vital (germ.) (n.tr.)

524 US Department of State, Documents on Germany, 1944–1985. Washington D.C.: Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, 729–732; de asemenea în Buletinul Departamentului de Stat, 07.08.1961, 231–233

525 Interviu cu Adam Kellett-Long, Londra, 15–16 octombrie 2008

526 New York Times, 05.06.1961

527 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 88, Memcon, Viena, 04.06.1961; Beschloss, The Crisis Years, 220

528 Sidey, JFK, 200

529 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 297; Dallek, An Unfinished Life, 412

530 Beschloss, The Crisis Years, 220; O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 297, Sidey, JFK, 200

531 FRUS, 1961–1963, vol. V, Soviet Union, Doc. 88, Memcon, Viena, 04.06.1961, 3.15 p.m.

532 Taggenspielgel, 04.06.1961

533 New York Times, 04.06.1961; Kurier, Österreichische Neue Tageszeitung, Neues Deutschland

534 Nikita S. Hruşciov, Khrushchev: Remembers: The Last Testament, 499

535 Nikita S. Hruşciov, Khrushchev Remembers: The Last Testament, 500–501

536 DNSA, traducerea sovietică a procesului-verbal privind Germania şi Berlinul, pentru uz exclusiv oficial, telegramă, 05.06.1961, Berlin Crisis: BC02081

537 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 297; Pierre Salinger, With Kennedy. Garden City, NY: Doubleday, 1966, 182

538 John F. Stacks, Scotty: James B. Reston and the Rise and Fall of American Journalism. Boston: Little, Brown, 2003, 4, 198, 200

539 New York Times, 04.06.1961, 05.06.1961, 06.06.1961; Stacks, Scotty, 199

540 James Reston, JFK interviu, New York Times, 05.06.1961; Salinger, With Kennedy, 181–182; David Halberstam, The Best and the Brightest. NEw York: Modern library, 2001, 85–86; O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 298; Taubman, Khrushchev: The Man and His Era, 495

541 Heinemann, C. David. A Woman Named Jackie: An Intimate Biography of Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis. New York: Carol, 1994, 306

542 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 299

543 Asociaţia pentru Studii şi Instruire Diplomatice, Interviu cu Kempton B. Jenkins, Relaţii externe OH. Interviu dat pe 23 februarie 1995 (copyright 1998 ADST). Box: 1, Fold: 34 Jenkins, Kempton B. (1951–1980: http: / / www.Library.georgetown.edu / dept / speccoll / cl999.htm

544 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, „Johnny, We Hardly Knew Ye", 299–300

545 Beschloss, The Crisis Years, 226; O'Brien, JFK, 551, 888; Schlesinger, A Thousand Days, 374–377; Alistair Horne. Harold Macmillan: 1957–1986. vol. 2, 303–305

546 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 34

547 DNSA Notă privind punctele de vedere prezentate în timpul discuţiei private dintre Kennedy şi prim-ministrul Macmillan, 08.06.1961

548 „1961 Man of the Year – John F. Kennedy", Time, 05.01.1962

549 Evelyn Lincoln, My Twelve Years with John F. Kennedy. New York: D. McKay, 1965, 274

550 Hersh, The Dark Side of the Camelot, 383

551 New York Herald Tribune, 06.04.1961

552 JFK, Joseph W. Alsop, OH, nr. 1, 18.06.1964

553 SED Archives, IfGA ZPA, J, IV, 2 / 202 / 129, scrisoare a lui Ulbricht către Hruşciov, iunie 1961, în Harrison, „Ulbricht and the Concrete Rose”, CWIHP Working Paper nr. 5, 96–97, Appendix E

554 Fursenko şi Naftali, Khrushchev’s Cold War, 365–366

555 Washington Post, 07.06.1961

556 Washington Post, 07.06.1961

CAPITOLUL 12

O VARĂ FURIOASĂ

Muncitorii constructori din capitala noastră sunt foarte ocupaţi să construiască blocuri de apartamente în principal, iar capacitatea lor de muncă este folosită deplin în acest scop. Nimeni nu intenţionează să ridice un zid.[557]

Walter Ulbricht, la o conferinţă de presă, 15 iunie 1961

Reușește cumva să fie președinte, dar numai în aparență.[558]

Dean Acheson, scriindu-i președintelui Truman despre activitatea sa în problema Berlinului pentru președintele Kennedy, 24 iunie 1961

Chestiunea Berlinului, pe care Hrușciov o împinge spre o criză…, este mult mai mult decât o dispută privind acel oraș. Este o problemă mai extinsă și mai profundă chiar decât chestiunea germană în

ansamblu. A devenit o problemă hotărâtoare între SUA şi URSS, a cărei rezolvare va stabili gradul de încredere a Europei – ba chiar a lumii – în Statele Unite.

Dean Acheson, într-un raport privind Berlinul, întocmit pentru preşedintele Kennedy, 29 iunie 1961

Casa Ministerelor, Berlinul de Est
Joi, 15 iunie 1961

Hotărârea lui Walter Ulbricht de a chema corespondenţii acreditaţi în Berlinul de Vest la o conferinţă de presă în partea comunistă a oraşului era atât de neobişnuită, încât propagandiştii lui nici nu ştiau cum să procedeze pentru a lansa invitaţiile.

Problema era că în 1952 Ulbricht tăiase toate legăturile telefonice dintre cele două părţi ale oraşului. De aceea, a fost necesar ca oamenii lui să trimită o echipă specială de operaţiuni peste graniţă, înarmată cu monede vest-germane de zece pfenigi şi cu o listă a membrilor asociaţiei de presă din Berlinul de Vest. De la telefoane publice, membrii acestei echipe i-au sunat pe corespondenţi unul câte unul, pentru a le transmite un mesaj sec: „Conferinţă de presă. Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane, Walter Ulbricht. Casa Ministerelor. Joi. Ora unsprezece. Sunteţi invitat”.[559]

Trei zile mai târziu, trei sute de corespondenţi – cam jumătate din fiecare parte a oraşului – s-au îngrămădit într-o sală uriaşă de banchete, unde Hermann Göring le oferea distracţii ofiţerilor de la Ministerul Aerului din cadrul celui de-al Treilea Reich. Un ciocan mare şi un compas, simbolul Germaniei de Est, se înălţa triumfător în spatele scenei, acolo unde se aflaseră cândva vulturul nazist şi svastica.

Până la apariţia lui Ulbricht, aerul din sală devenise înăbuşitor, din cauza aglomeraţiei, a caniculei şi a absenţei aerului condiţionat. Alături de

el se afla Gerhard Eisler, legendarul comunist care se ocupa de operaţiunile de transmisie ale Germaniei de Est. Cunoscut corespondenţilor sub numele de Goebbels al Germaniei răsăritene, el scruta mulţimea cu ochi mici, măriţi de ochelarii cu lentile groase bifocale. Deşi condamnat ca spion sovietic în Statele Unite, în 1950 reuşise să încalce condiţiile de eliberare condiţionată şi, într-o acţiune spectaculoasă, fugise din New York la bordul unui vas cu aburi polonez, după care ajunsese în nou înfiinţata Germanie de Est. În şoaptă, reporterii occidentali schimbau informaţii despre Eisler.

Norman Gelb, corespondent la Mutual Broadcasting Network, trăia din plin acea atmosferă. Nu îl văzuse niciodată atât de aproape pe Ulbricht şi se întreba cum se făcea că acel bărbat cărunt, scund, neînsemnat, cu buzele strânse, glas strident şi purtând ochelari fără rame reuşise să reziste atâtor lupte pentru putere între sovietici şi est-germani. Deşi barbişonul bine îngrijit îi conferea o asemănare voită cu Lenin, Gelb a avut impresia că Ulbricht arăta mai curând ca un şef de birou îmbătrânit decât ca un dictator.

Programat să coincidă cu prima declaraţie publică a lui Hruşciov, la Moscova, asupra rezultatelor summitului de la Viena, nesfârşitul cuvânt introductiv ţinut de Ulbricht i-a dezamăgit pe corespondenţii care veniseră aşteptând ceva de importanţă istorică. Scopul urmărit de Ulbricht prin organizarea acelei întâlniri extraordinare a devenit mai clar abia după ce au început să curgă întrebările, câte două sau trei odată, la care el răspundea cu prelegeri lungi, care făceau imposibile întrebările lămuritoare.[560]

Corespondenţii îşi notau cu febrilitate, în timp ce Ulbricht declara că Berlinul de Vest îşi va schimba caracterul în mod spectaculos după ce Germania de Est va semna tratatul de pace cu sovieticii, cu sau fără acordul Occidentului. Ca „oraş liber”, a spus el, se înţelegea de la sine că aşa-numitele tabere de refugiaţi din Berlinul de Vest se vor închide, iar cei care se ocupau de traficul de persoane vor părăsi Berlinul. A mai spus că acest lucru va însemna închiderea „centrelor de spionaj” americane, britanice, franceze şi vest-germane, care acţionau din Berlinul de Vest. Ulbricht a spus că, după aceea, călătoriile est-germanilor vor fi reglementate mai strict şi că

doar cei care obţineau aprobarea Ministerului de Interne vor mai putea părăsi ţara.

Annamarie Doherr, corespondentă a ziarului cu orientare de stânga *Frankfurter Rundschau*, a solicitat mai multe amănunte de la Ulbricht. Jurnalista dorea să ştie cum va reuşi el să ţină sub control deplasările, având în vedere frontiera deschisă a Berlinului de Est. „Domnule preşedinte", a spus ea, „crearea unui «oraş liber», după cum îl numiţi, înseamnă că frontiera de stat a Republicii Democrate Germane va fi stabilită la Poarta Brandenburg?" Ea voia să ştie dacă Ulbricht era hotărât să-şi pună în aplicare planul „cu toate consecinţele pe care le implica", între care se număra şi un potenţial război.

Faţa lui Ulbricht a rămas impasibilă, iar privirea din ochi lui reci nu s-a schimbat. A răspuns fără nici o emoţie: „Înţeleg că întrebarea dumneavoastră sugerează că există oameni în Germania de Vest care ar dori să ne vadă mobilizând muncitorii constructori ai capitalei RDG pentru a construi un zid". A făcut o pauză, a măsurat-o de la tribună pe scunda şi plinuţa Frau Doherr, apoi a continuat: „Nu am cunoştinţă de o astfel de intenţie. Muncitorii constructori din capitala noastră sunt foarte ocupaţi să construiască blocuri de apartamente în principal, iar capacitatea lor de muncă este folosită deplin în acest scop. Nimeni nu intenţionează să ridice un zid".

Era prima menţiune publică privind un „zid" pe care o făcea Ulbricht, deşi reportera nu menţionase o astfel de barieră. El se dăduse de gol, însă nimeni dintre cei prezenţi nu a surprins acest aspect în articolele pe care aveau să le scrie. Cuvântul le-a sunat ca una dintre obişnuitele exprimări confuze ale lui Ulbricht.[561]

În acea seară, la ora 18, est-germanii au putut urmări la televiziunea de stat varianta lui Hruşciov privind rezultatul convorbirilor la înalt nivel de la Viena. Liderul sovietic a declarat fără înconjur: „Tratatul de pace cu Germania nu mai poate fi amânat". Cum se planificase, la ora 20, după declaraţia liderului sovietic, au urmat răspunsurile date de Ulbricht la conferinţa de presă, într-o variantă periată.[562]

Efectul a fost imediat și terifiant. În ciuda controlului sporit al granițelor, efectuat de ofițeri de securitate, a doua zi s-a înregistrat cel mai mare exod zilnic de refugiați din acel an: un record de 4 770 de persoane, ceea ce ar fi însemnat 1,74 milioane de oameni pe an, iar asta la o populație de 17 milioane de locuitori. Termenul folosit din ce în ce mai mult pentru a descrie fuga, *Torschlusspanik* – teama că ușa se va închide înainte de a apuca să treci de ea –, descria sentimentul de panică răspândindu-se ca o urticarie în Germania de Est după cuvântarea lui Ulbricht.

Unii comentatori din acea vreme au crezut că sporirea rapidă a numărului de refugiați arăta că Ulbricht calculase greșit posibilul impact pe care îl va avea acea conferință de presă. Mai curând, totul făcea parte din ultima etapă a jocului făcut de Germania de Est. În ciuda faptului că Hrușciov își exprima public tot mai mult hotărârea privind soarta Berlinului, Ulbricht știa că liderul sovietic nu își gândise în amănunt următorii pași după Viena.

În schimb, fiecare dintre acțiunile lui Ulbricht a fost atent cântărită. Agravându-și situația pe termen scurt, el îl va face pe Hrușciov să resimtă și mai acut costul inacceptabil al lipsei de acțiune.

Ulbricht era hotărât să nu rateze momentul de după Viena.

Casa Albă, Washington DC
Vineri, 16 iunie 1961

Având în vedere bine-cunoscuta lui atitudine critică față de nereușita lui Kennedy din Golful Porcilor, Dean Acheson s-a simțit flatat și puțin surprins că președintele apela din nou la el pentru a primi recomandări. Întrebările adresate de Kennedy erau atât de simple, încât era greu de răspuns la ele: Cum îl putea înfrunta pe Hrușciov după ultimatumul lansat la Viena? În ce măsură trebuia să ia președintele în serios amenințarea sovieticilor în problema Berlinului și ce trebuia făcut?

Relația lui Acheson cu Kennedy devenise din ce în ce mai complexă. Cei doi se cunoscuseră la sfârșitul anilor 1950, când senatorul Kennedy îl condusese câteodată acasă pe vecinul său din Georgetown, după întâlnirile

de pe Dealul Capitoliului. Tânărul Kennedy nu știa cât de mult îl detesta Acheson pe tatăl lui, nu doar pentru sprijinirea unei politici externe americane izolaționiste, dar și pentru modul necinstit în care Acheson credea că el ajunsese bogat. Acheson credea că doar folosind acele câștiguri nemuncite reușise Kennedy senior să cumpere postul de la Casa Albă pentru fiul său.[563]

Pentru președintele Kennedy însă, Acheson reprezenta cea mai bună soluție pentru a obține răspunsuri clare la întrebări urgente. În acele zile, Acheson considera că sarcina primită era ca un drum croit prin hățișul creat de cei care luau decizii în cadrul administrației, reprezentați de „Grupul de Coordonare Interdepartamentală privind Planificarea Situațiilor de Urgență la Berlin", cunoscut mai curând sub numele de Forța de Intervenție pentru Berlin. Acheson i-a asigurat pe oamenii prezenți în sală că scopul lui nu era „să mă amestec în vreo operațiune existentă, ci mai curând să stimulez de aici încolo gândirea și activitatea".[564]

A spus că forța de intervenție trebuia să ia în serios amenințările lui Hrușciov de la Viena, și astfel planificarea pentru situații de urgență în cazul Berlinului nu mai reprezenta un exercițiu teoretic. Trebuie să se ia o hotărâre, a spus el. Costul lipsei de acțiune era enorm, la fel și riscul de a eșua în încercarea de a-l face pe Hrușciov să-și schimbe părerea despre slăbiciunea Americii. Problema Berlinului afecta „profund prestigiul Statelor Unite și probabil chiar supraviețuirea lor".

Cum nu credea că exista o soluționare pe cale politică, el a spus că acum nu se mai punea problema de a se vedea dacă exista voința politică de a lua decizii grele, „indiferent de părerile aliaților noștri". Hrușciov „dorea să facă un lucru pe care nu îl voise până atunci", a spus Acheson, „iar asta, fără îndoială, deoarece simțise că Statele Unite nu i se vor opune prin folosirea armelor nucleare".

Dacă Statele Unite nu erau dispuse să facă asta, a continuat Acheson, atunci ele nu se puteau opune înaintării sovietice. Pe Acheson îl interesau prea puțin părerile celorlalți din sală. El se afla acolo să îi convertească pe aceștia la modul lui de gândire. Socotea că administrația Kennedy intrase în

cea mai rea dintre lumile posibile. Cu cât Hruşciov se îndoia de disponibilitatea Statelor Unite de a folosi armele nucleare, cu atât îl va pune mai mult la încercare pe Kennedy, până într-acolo încât preşedintele nu va mai avea altă soluţie decât să le folosească. „Arsenalul nuclear nu trebuie considerat drept ultima şi cea mai puternică armă ce trebuie folosită”, a spus el, „ci cu o primă etapă în cadrul unei noi politici de apărare a Statelor Unite de eşecul unei politici a disuasiunii.”

Prin atitudinea sa extrem de dură, Acheson îşi făcuse mulţi duşmani în cadrul Partidului Democrat şi printre oficialii importanţi strânşi în sală. El le-a spus că o lipsă de acţiune acum în problema Berlinului va avea un efect mareic care se va extinde mult mai departe de oraş în sine şi va periclita interesele Statelor Unite în întreaga lume. „Berlinul este vital pentru poziţia de putere a Statelor Unite”, a spus el. „Iar retragerea o va distruge.” Ei trebuiau „să acţioneze în aşa fel încât să nu atragă o serie de înfrângeri şi nici să nu arunce ţara într-o catastrofă finală”.[565]

Cerându-şi scuze faţă de Comitetul Întrunit al Şefilor de Stat Major şi faţă de secretarul Apărării, despre care a spus că, în cele din urmă, era singurul care decidea în chestiuni militare, Acheson a prezentat în mare ceea ce îi propunea preşedintelui Kennedy. Acheson dorea să se realizeze o instruire mai intensă a rezerviştilor americani decât se obişnuia pe durata verii, astfel încât ei să posede capacitatea maximă de luptă cât mai curând. Voia ca Statele Unite să mobilizeze „unităţi STRAC” – Operaţiuni ale Corpurilor Strategice de Armată – în Europa şi, după manevre, acestea să fie lăsate acolo pentru a spori forţa aliaţilor în apropierea frontului. A conceput programe intensive de folosire a rachetelor Polaris şi a altor sisteme rachetă, precum şi a submarinelor pentru îmbunătăţirea capacităţii nucleare. Voia ca Statele Unite să reia testele nucleare şi, încălcând promisiunea făcută de Kennedy lui Hruşciov, să reînceapă zborurile de recunoaştere care duseseră la capturarea piloţilor de pe aparatele U-2 şi respectiv RB-47 şi la răcirea relaţiilor sovieto-americane. Dorea de asemenea ca portavioanele să fie poziţionate în locuri din care Berlinul putea fi apărat mai uşor.

Cei din sală au rămas stupefiaţi. Acheson propunea o mobilizare militară deplină, care să pună Statele Unite pe picior de război. Dacă Acheson reflecta în vreun fel gândirea lui Kennedy, ei asistau la un punct istoric de cotitură în confruntarea cu Moscova pe tema Berlinului.

Acheson a continuat în acelaşi stil. Dorea o sporire substanţială a bugetului militar şi proclamarea stării de urgenţă la nivel naţional, astfel încât americanii să înţeleagă situaţia, cu sprijinul unor rezoluţii ale Congresului. Toate acestea impuneau, desigur, pregătirea psihologică a poporului american şi a Congresului. În acest scop, Acheson sugera un program extins de construire de adăposturi antiaeriene, ca mijloc de a alerta populaţia.

Dorea o alertă generală a Comenzii Forţelor Aeriene Strategice şi o dislocare de trupe în Europa. Dacă nimic din toate acestea nu avea vreun impact asupra sovieticilor, el dorea ca o garnizoană să fie transferată pe calea aerului la Berlin şi să se asigure verificarea continuă a punctelor de control, printr-un trafic terestru sporit, care să dea asigurări că accesul rămânea liber. Acest lucru ar fi trebuit urmat de „mişcări militare care să sugereze eventuala folosire a armelor nucleare tactice şi apoi a celor nucleare strategice”.

Acheson a anticipat protestele Aliaţilor, îndeosebi pe cele ale britanicilor. „Ar fi important să îi convingem pe Aliaţi”, a spus el, „dar ar trebui să fim pregătiţi să acţionăm şi fără ei, dacă germanii nu consimt.” Acheson era convins că prietenul lui, Adenauer, îi va sprijini planul, întrucât trupele şi interesele germane erau cele mai expuse riscurilor. „Trebuie să fim pregătiţi să mergem până la capăt dacă germanii sunt alături de noi”, a spus el.

Deşi cei din sală nu ştiau în ce măsură vorbea Acheson în numele lui Kennedy, el reflecta neîndoielnic sentimentul crescând de urgenţă al acestuia. Preşedintele se simţise frustrat în acel an din cauza letargiei dovedite în procesul decizional de către Departamentul de Stat, pe care el l-a numit „un borcan cu jeleu lipicios”, şi de către Pentagon, căruia adesea îi trebuiau mai multe zile sau chiar săptămâni ca să îi dea răspunsuri la

întrebările adresate. Dorea ca aparatul lui să se ocupe mai rapid de o lume în care oamenii importanţi aveau la dispoziţie doar câteva minute pentru a decide asupra unor chestiuni care puteau costa milioane de vieţi.[566]

Acheson a lăsat grupului doar două săptămâni pentru a analiza ideile lui. A spus că apoi trebuia luată o decizie privind propunerile lui, după care să se treacă la implementarea măsurilor. Observând feţele mirate ale celor din sală, Acheson a spus că îşi dădea seama că schiţa un curs foarte riscant, dar acesta nu era întru totul imprudent dacă Guvernul Statelor Unite chiar era pregătit să folosească armele nucleare în apărarea Berlinului, pentru care îşi risca întregul prestigiu. „Dacă nu suntem pregătiţi să mergem până la capăt, nici nu este cazul să ne pornim. Odată porniţi la drum, retragerea ar fi devastatoare. Dacă nu suntem pregătiţi să riscăm totul, atunci ar fi bine să începem prin a încerca să atenuăm eventualele rezultate dezastruoase ale imposibilităţii noastre de a ne respecta angajamentele.”[567]

După ce Acheson şi-a încheiat prezentarea, în sală s-a aşternut tăcerea. El ştia că aceia care făceau politica la Washington erau şi cei mai hotărâţi să o aplice, astfel că nici unul dintre consilierii pe politică externă ai lui Kennedy nu a ridicat vreo obiecţie. Foy Kohler de la Departamentul de Stat, aliat al lui Acheson şi preşedintele de şedinţă, a spart gheaţa exprimându-şi, în linii mari, acordul. A adăugat, totuşi, că britanicii se opuneau ideii de a trimite demonstrativ trupe pe autobahn pentru a protesta împotriva restricţiilor impuse de comunişti în privinţa accesului în Berlin. Macmillan afirmase că aceştia vor fi „înghiţiţi” de sovietici.

Paul Nitze de la Pentagon a adăugat că Sir Evelyn Shuckburgh, care conducea echipa britanică de planificare a politicii privind Berlinul şi Germania, spusese că „era esenţial să nu speriem oamenii de moarte prin acţiuni de escaladare militară”.

Acheson a susţinut că Statele Unite trebuiau să ştie pe loc dacă aliaţii din NATO se opuneau acţiunilor de apărare a Berlinului. „Nu trebuie să îi întrebăm dacă se vor teme în caz că spunem «Bau!». Mai curând trebuie să spunem «Bau!» şi apoi să vedem cât de tare s-au speriat.”

Cunoscut ca oponent al lui Acheson, ambasadorul Thompson, care sosise de la Moscova pentru a participa la acea şedinţă, a avertizat: „Nu trebuie să îl încolţim [pe Hruşciov] cu totul”. Întrucât era important ca sovieticii să nu considere că Statele Unite erau izolate de aliaţii lor, „ar fi probabil mai indicat să nu spunem «Bau!» decât după ce îi vom atrage pe liderii britanici de partea noastră”.

Acheson a ripostat spunând că ar fi greu să îl convingă pe Hruşciov de seriozitatea americanilor dacă, în acelaşi timp, le dădeau de înţeles britanicilor că nu aveau intenţii serioase.

Spre deosebire de Acheson, Thompson era convins că liderul sovietic nu dorea o confruntare militară şi că ar fi făcut multe ca să o evite. El socotea că acţiunile mai mărunte ar fi fost mai eficiente şi mai puţin capabile să îi provoace lui Hruşciov o reacţie iraţională, care să ducă la războiul pe care Statele Unite încercau să îl evite.

Nitze însă se îndoia că acţiunile mărunte ar fi eficiente, întrucât era dificilă angajarea în planificarea pentru situaţii de urgenţă fără introducerea unor iniţiative care să impună prezenţa unor declaraţii prezidenţiale şi justificări în faţa Congresului.

Acheson a răspuns că s-ar putea evita astfel de acţiuni care să atragă atenţia, întrucât Congresul putea fi convins să accepte multe măsuri în baza legislaţiei existente în privinţa situaţiilor de urgenţă, iar ulterior se putea emite o rezoluţie de sprijin.

Se părea că Acheson se gândise la toate.

Întrebat fiind de termenul stabilit de preşedinţie, Acheson a spus că, în esenţă, hotărârea acestuia va fi luată în faţa secretarului de stat şi secretarului apărării, spre sfârşitul săptămânii ce urma. Hotărârile trebuiau luate în cel mult zece zile. Acheson a stabilit termenele, iar toţi cei din sală s-au supus ca nişte soldaţi foarte disciplinaţi.

Nitze a spus că în termen de trei zile îşi va începe activitatea un grup de lucru la Pentagon şi că sarcina acestuia va fi să stabilească etapele necesare privind problema Berlinului. Grupul va fixa ziua de 26 iunie ca dată pentru prezentarea unui set complet de recomandări militare.

Asta însemna rapiditate pentru o instituţie guvernamentală.

Kremlin, Moscova
Miercuri, 21 iunie 1961

Pentru un plus de dramatism, la cea de-a XX-a aniversare a înfrângerii lui Hitler, Hruşciov a purtat uniforma de locotenent-general din perioada războiului, încărcată de decoraţiile primite pentru fapte de vitejie. Hruşciov nu mai îmbrăcase uniforma aceea de când fusese consilier politic pe frontul de la Stalingrad, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Având în vedere că pântecul îi mai crescuse de atunci, armata sovietică a trebuit să îi croiască o uniformă nouă.

Ca fundal pentru acea întâlnire, în cinematografele moscovite rula un film documentar despre viaţa lui Hruşciov ca erou militar şi politic, numit *Nikita Sergheevici al nostru.* Începutul recenziei din oficiosul *Izvestia* suna astfel: „Întotdeauna, în toate acţiunile, alături de popor, în miezul evenimentelor – aşa îl ştie poporul sovietic pe Nikita Sergheevici Hruşciov”.

În faţa camerelor de televiziune, cosmonautul Iuri Gagarin l-a lăudat pe Hruşciov, numindu-l „exploratorul-pionier al erei cosmice”. Liderul sovietic a primit încă un Ordin Lenin şi a treia medalie de aur cu secera şi ciocanul pentru „îndrumarea creaţiei şi dezvoltării industriei rachetelor… care a deschis o nouă epocă în cucerirea spaţiului”. [568]Hruşciov a decorat alţi şapte mii de oameni care contribuiseră la acel zbor. Ca să îşi consolideze alianţele personale şi să îi neutralizeze pe rivali, a acordat Ordinul Lenin aliatului său din Biroul Politic, Leonid Brejnev, şi unui potenţial rival la Congresul Partidului Comunist din octombrie, Frol Kozlov. Înainte de a acţiona în problema Berlinului, Hruşciov îşi apăra flancurile, ca un politician de clasă.

Hruşciov a caracterizat refuzul Occidentului de a realiza un compromis în chestiunea Berlinului drept o ameninţare nu doar la adresa Moscovei, ci şi a întregii lumi comuniste. Ca şi nazismul din urmă cu douăzeci de ani,

Occidentul va suferi un eşec deplin, din cauza dezvoltării forţei militare a Uniunii Sovietice şi a lagărului socialist.[569]

Unul după altul, eroii militari ai Uniunii Sovietice şi marii comandanţi l-au lăudat pe Hruşciov pentru calităţile lui de conducător şi au tras semnalul de alarmă în problema Berlinului. Mareşalul Vasili Ciuikov, comandantul suprem al forţelor terestre ale Uniunii Sovietice, a spus mulţimii: „Adevărul istoric este că în timpul asaltului asupra Berlinului, cu excepţia prizonierilor de război pe care i-am eliberat noi, în jurul oraşului nu a existat nici un soldat american, britanic sau francez”. De aceea, a spus el, pretenţiile aliaţilor privind drepturi speciale în Berlin la atât de multă vreme după capitulare „sunt nefondate”.[570]

Mulţimea a ovaţionat.

Generalul A.N. Suburov, fost comandant al partizanilor ucraineni, a depus mărturie că Hruşciov era un înzestrat strateg militar, capabil să evalueze un duşman important într-un moment istoric important şi să recomande modalitatea corespunzătoare de acţiune, precum şi un plan realizabil. Ministrul Apărării, Rodion Malinovski, a spus că americanii şi aliaţii lor creau în jurul graniţelor sovietice „o maşinărie militară gigantică şi un sistem de blocuri agresive”, cărora trebuia să li se opună rezistenţă. A mai spus că americanii acumulau arme şi rachete nucleare şi creau zone de tensiune în Algeria, Congo, Laos şi Cuba. El a mai declarat că, „orbiţi de ura de clasă împotriva socialismului”, americanii desfăşurau o politică similară celei care a dus la cel de-al Doilea Război Mondial.

Hruşciov pregătea terenul pentru acţiunile pe care avea să le ordone în problema Berlinului. Americanii erau duşmanii cei mai primejdioşi ai Moscovei. Berlinul era câmpul de bătălie care trebuia curăţat. Hruşciov era eroul trecutului şi al prezentului, care va conduce socialiştii din întreaga lume spre un moment istoric. În acelaşi timp, era şi un strigăt de luptă al Berlinului şi un eveniment de campanie înaintea Congresului Partidului Comunist din octombrie. Viitorul Berlinului şi al lui Hruşciov erau indisolubil legate.

Apoi Hruşciov i-a recompensat substanţial pe militari pentru sprijinul oferit. Începând cu jumătatea deceniului al cincilea, redusese bugetele de apărare şi numărul efectivelor, redirecţionând resursele pentru armele convenţionale către forţele care deţineau arme nucleare. Acum, el schimba structura forţelor armate sovietice, asigurând acces la arme noi, şi sporea cheltuielile pentru a oferi un sprijin echilibrat „tuturor forţelor noastre armate", deoarece militarii „trebuie să aibă tot ce este necesar ca să distrugă neîntârziat orice adversar… pentru libertatea patriei".

În delir, mulţimea şi-a ovaţionat liderul.

Washington DC
Sâmbătă, 24 iunie 1961

În timp ce trasa liniile finale ale noului său plan privind Berlinul, Dean Acheson i-a trimis un bilet personal fostului său şef, preşedintele Harry Truman, în care îşi exprima îngrijorarea legată de cel actual. Era „neliniştit şi nedumerit" în privinţa lui Kennedy, i-a mărturisit el lui Truman. „Reuşeşte cumva să fie preşedinte, dar numai în aparenţă."[571]

Patru zile mai târziu, pe 28 iunie, Acheson i-a prezentat lui Kennedy o versiune preliminară a raportului privind Berlinul, drept pregătire pentru o conferinţă de presă pe care preşedintele avea să o ţină în acea zi, pentru o şedinţă crucială a Consiliului Naţional de Securitate şi pentru discuţii cu personalităţi-cheie din Congres în ziua următoare.

După şase luni de mandat, cea de-a treisprezecea conferinţă de presă a lui Kennedy era urmarea presiunilor crescânde din partea opiniei publice şi a mass-media. Reţinerea lui de a discuta problema Berlinului în cursul lunii iunie dăduse naştere unor speculaţii potrivit cărora nu era capabil să se armonizeze cu opinia publică şi cu Pentagonul, care doreau confruntarea cu Hruşciov. Revista *Time*, săptămânalul cu cea mai mare circulaţie în SUA, afirma în ediţia sa din 7 iulie: „Există sentimentul din ce în ce mai extins că administraţia nu a reuşit încă să îndrume Statele Unite pe drumul periculos al războiului rece". Autorul articolului îi cerea lui Kennedy să abordeze problema Berlinului „fără ezitare şi cu îndrăzneală".

Kennedy i s-a plâns lui Salinger în legătură cu astfel de prezentări. „Porcăria asta trebuie să înceteze”, a spus el. Îl irita în special atacul lansat împotriva lui de Richard Nixon, care afirmase că „nu a mai existat în istoria Statelor Unite un om care să vorbească atât de frumos şi să acţioneze atât de puţin”.

Aşa cum s-a întâmplat deseori în cursul preşedinţiei lui, la conferinţa de presă, retorica lui Kennedy a fost mai dură la adresa sovieticilor decât realitatea politicii sale. „Nimeni nu poate ignora gravitatea acestei ameninţări”, a spus Kennedy. „Asta priveşte pacea şi securitatea lumii occidentale.” A negat faptul că ar fi examinat o propunere de mobilizare militară pentru Berlin, deşi a afirmat că va analiza „o diversitate de măsuri”. Declaraţia era adevărată doar în sens restrâns, prin faptul că Acheson urma să discute chestiu-nile militare cu el în ziua următoare.

Sala Cabinetului, Casa Albă, Washington DC
Joi, 29 iunie 1961

Primele trei paragrafe ale raportului întocmit de Acheson în problema Berlinului cuprindeau o chemare la acţiune formulată fără echivoc:

„Chestiunea Berlinului, pe care Hruşciov o împinge spre o criză care se va declanşa, potrivit declaraţiilor lui, spre sfârşitul anului 1961, reprezintă mult mai mult decât o dispută privind acel oraş. Este o problemă mai extinsă şi mai profundă chiar decât chestiunea germană în ansamblu. A devenit o problemă hotărâtoare între SUA şi URSS, a cărei rezolvare va stabili gradul de încredere a Europei – ba chiar a întregii lumi – în Statele Unite. Nu greşim deloc dacă afirmăm că este în discuţie chiar poziţia Statelor Unite.

Dacă nu se rezolvă acest conflict al voinţelor orice încercare de a soluţiona problema Berlinului prin negocieri reprezintă o greşeală mai gravă decât o pierdere de timp şi energie. Este ceva periculos. Aceasta se întâmplă din cauză că lucrurile care se pot realiza prin negocieri depind de starea de spirit a lui Hruşciov şi a tovarăşilor lui.

În prezent, Hrușciov a demonstrat că el crede că va avea câștig de cauză pentru că Statele Unite și aliații lor nu vor face tot ce este necesar pentru a-l împiedica. El nu poate fi convins prin elocvență sau logică și nici ademenit prin sentimente de prietenie. Așa cum a scris Sir William Hayter (fost ambasador al Marii Britanii la Moscova), «singura modalitate de a schimba intențiile rușilor este de a le demonstra… că ceea ce vor ei nu este posibil».

* * *

Cu acest preambul, Acheson și-a expus sec propunerea. Berlinul era o problemă pentru că sovieticii hotărâseră astfel. Motivele lor era numeroase: voiau să neutralizeze Berlinul cu intenţia de a-l prelua, voiau să slăbească sau să destrame alianţa occidentală şi să discrediteze Statele Unite. A afirmat că „adevăratele teme ar trebui să fie faptul că Hrușciov este un fals reprezentant și un aţâţător la război, iar aceste teme trebuie bine studiate”.

Scopul lui Acheson era de a modifica modul de gândire al lui Hrușciov, de a-l convinge că reacţia lui Kennedy faţă de orice încercare în cazul Berlinului va fi atât de fermă, încât Hrușciov nu va dori să rişte. Acheson dorea ca preşedintele să declare stare de urgenţă la nivel naţional şi să ordone o accelerare a înarmării nucleare, dar şi o sporire a efectivelor şi a forţelor convenţionale. A mai spus că forţele americane din afara Berlinului trebuiau întărite imediat cu două sau trei divizii, ajungând astfel la şase. Mesajul subînţeles era: dacă cineva trebuia să bată în retragere în problema Berlinului, aceia să fie sovieticii.

Raportul lui Acheson enumera trei cerinţe „esenţiale” care, dacă erau încălcate, ar fi declanşat un răspuns militar. Sovieticii nu aveau dreptul să ameninţe garnizoanele occidentale din Berlin, să perturbe accesul terestru şi aerian spre oraş şi să afecteze viabilitatea şi locul Berlinului de Vest în lumea liberă. Acheson a spus că un pod aerian în genul celui din 1948 trebuia să fie răspunsul în cazul oricărei întreruperi a accesului în oraş. Având în vedere capacitatea militară sporită şi nevoile mai mari de aprovizionare ale Berlinului, dacă sovieticii blocau podul aerian mai eficient de această dată, atunci Kennedy trebuia să trimită două divizii de

blindate pe autobahn, pentru a deschide cu forța accesul spre Berlinul de Vest.

Acheson aruncase mănușa, dar Kennedy încă nu era pregătit să o ridice. Președintele a vorbit puțin în cadrul acelei întâlniri. Se îndoia că poporul american era pregătit pentru o atitudine atât de ambițioasă precum aceea propusă de Acheson. Aliații aveau să fie și mai puțin dispuși să o accepte. De Gaulle avea probleme mari cu Algeria, iar Kennedy știa că Macmillan nu avea chef să mobilizeze trupe care să gonească pe autobahn.

Thompson a expus argumentele împotriva acelui plan. L-a contrazis pe Acheson, spunând că Hrușciov nu-și propusese să umilească Statele Unite, ci să stabilizeze flancul est-european. Astfel, el se pronunța în favoarea unei sporiri mai discrete a efectivelor și socotea că acest lucru trebuia însoțit de o inițiativă diplomatică pentru negocieri în problema Berlinului după alegerile din Germania de Vest, care urmau să se desfășoare în septembrie. Thompson a susținut că, dacă președintele va decreta stare de urgență, acest lucru va crea impresia că Statele Unite au reacționat „isteric” și l-ar putea sili pe Hrușciov să recurgă la o contramăsură pripită, pe care altfel ar fi evitat să o ia.

Și amiralul Arleigh Burke, comandantul Marinei Militare a SUA, s-a opus planului propus de Acheson. Veteranul a respins anvergura „sondării” militare recomandate de Acheson, dar și un pod aerian fără o legătură cu o astfel de sondare. Burke observase rezervele lui Kennedy privind asigurarea sprijinului militar necesar reușitei în operațiunea împotriva Cubei și faptul că acum nu era dispus să își pună capul pe butuc pentru planul lui Acheson privind Berlinul.[572]

Kennedy a văzut cum membrii administrației se împărțeau în două tabere. Primii începeau să fie cunoscuți sub numele de radicali în problema Berlinului, în vreme ce pacifiștii erau etichetați în batjocură de belicoșii din sală drept SLOBS[573], ori moderați în problema Berlinului. Între radicali se numărau Acheson și Foy Kohler, adjunctul secretarului de stat, toți membrii biroului german din cadrul Departamentului de Stat, secretarul adjunct

pentru Apărare, Paul Nitze, și, de obicei, șefii de stat major de la Pentagon și vicepreşedintele Lyndon Johnson.

Moderaților le displăcea acel acronim cu care erau etichetați și pe care îl considerau drept o încercare de a-i discredita în dorința lor de a găsi o soluție negociată a problemei Berlinului, deși se pronunțau totuși în favoarea unei atitudini dure față de sovietici și a întăririi într-o oarecare măsură a forței militare. Alcătuiau un grup redutabil și, personal, erau mai apropiați de Kennedy: Thompson, Charles Bohlen, consilierul lui Kennedy pe probleme sovietice, Arthur Schlesinger, asistent al Casei Albe, Henry Kissinger, consultant al Casei Albe și profesor la Harvard, precum și consilierul special Ted Sorensen. Din grup mai făceau parte și Robert McNamara și McGeorge Bundy.

Dar Acheson avea o armă căreia ceilalți nu îi puteau face față: un plan amănunțit precis și cuprinzător până la ultimul soldat ce avea să fie folosit. Grupul moderat nu venise cu o alternativă.

După ședință, Schlesinger a organizat o contrarevoluție împotriva lui Acheson. Înainte de a se apropia de Kennedy, istoricul de patruzeci și trei de ani făcuse parte, în trei rânduri, din stafful de campanie al lui Adlai Stevenson. Filozofia lui era că oamenii ideilor trebuiau să colaboreze cu oamenii puterii pentru a atinge scopuri nobile. Putea cita cazuri din istorie, când intelectuali occidentali – Turgot, Voltaire, Struensee, Benjamin Franklin, John Adams și Thomas Jefferson – colaboraseră cu puterea, ceea ce făcea parte din „ordinea firească a lucrurilor”. Schlesinger a apelat la Abram Chayes, consilierul juridic al Departamentului de Stat, pentru a începe lucrul la un plan menit a fi alternativa propusă de un om al ideilor la planul lui Acheson.[574]

Acheson l-a avertizat pe Chayes, cu care era prieten de multă vreme, că el căutase soluții mai puțin dure, dar acestea nu ar fi dat roade. „Abe, vei vedea. Vei încerca și vei descoperi că nu ajungi nicăieri.”

Pițunda
Începutul lui iulie 1961

La casa lui de odihnă de pe malul Mării Negre, Hrușciov, profund nemulțumit, a cerut o hartă amănunțită a Berlinului.

Mihail Pervuhin, ambasadorul sovietic la Berlin, îi trimisese o hartă care nu conținea suficiente detalii pentru a stabili dacă Ulbricht avea dreptate când afirma că era posibil să se împartă eficient orașul în două. Hrușciov a observat că în unele zone ale Berlinului, sectoarele erau împărțite printr-o linie ce trecea prin centrul unei străzi. În alte locuri, părea că frontiera trecea prin clădiri și canale. Studiind harta, Hrușciov a constatat cu îngrijorare că „un trotuar al câte unei străzi este în Vest, iar celălalt în Est. Traversezi strada și ai trecut granița".

Într-o scrisoare din 4 iulie, Pervuhin îl anunțase pe Gromîko, ministrul de Externe, că granița orașului va fi un coșmar logistic, întrucât circa 250 000 de berlinezi treceau linia despărțitoare în fiecare zi, mergând cu trenul, automobilul sau pe jos. „Asta ar impune construirea de structuri pe întreaga lungime a frontierei, în interiorul orașului, și adăugarea unui mare număr de posturi de poliție", afirma el. Acestea fiind spuse, el recunoștea că, având în vedere „exacerbarea situației politice", închiderea graniței „într-un fel sau altul" ar putea fi necesară. Pe ambasador îl îngrijora reacția negativă a Occidentului față de o asemenea măsură, incluzând chiar un posibil embargo economic.[575]

Ulbricht lăsase de mult în urmă astfel de îndoieli, iar spre sfârșitul lunii iunie, împreună cu Erich Honecker, șeful securității din cadrul Biroului Politic, elaborase planuri amănunțite privind modalitățile de închidere a frontierei. El i-a chemat pe ambasadorul sovietic și pe Iuli Kviținski, un tânăr diplomat în ascensiune, care servea drept interpret, la casa lui din afara Berlinului de Est, pe Döllnsee, pentru a le prezenta cel mai puternic argument al său. Situația din RDG se înrăutățea vizibil, i-a spus el lui Pervuhin, adăugând: „Curând asta va genera o explozie".[576] El l-a rugat pe

ambasador să îi spună lui Hruşciov că dacă sovieticii nu acţionau imediat, prăbuşirea ţării lui era inevitabilă.

După summitul de la Viena, Serghei, fiul lui Hruşciov, era uimit cât de constant „reveneau gândurile [tatălui] lui la Germania”.[577] În acelaşi timp, liderul sovietic îşi pierduse interesul faţă de ideea tratatului de pace cu Germania de Est prin care să se consfinţească încheierea războiului. După ce făcuse lobby în favoarea acestui tratat încă din 1958, hotărâse că el nu ajuta cu nimic la rezolvarea celei mai urgente probleme: refugiaţii.

Faptul că lui Kennedy îi păsa prea puţin dacă Hruşciov semna unilateral un astfel de tratat cu est-germanii, un document pe care Statele Unite şi aliaţii săi l-ar fi ignorat, l-a îndemnat şi pe Hruşciov să îi reconsidere valoarea. Deşi Ulbricht încă dorea semnarea acelui tratat, Hruşciov ajunsese la concluzia că realizarea unui asemenea document nu era la fel de urgentă ca nevoia de a „astupa găurile” dintre Berlinul de Est şi cel de Vest.

Odată închisă uşa spre Occident, i-a spus Hruşciov lui Serghei, „probabil că oamenii vor înceta să se tot vânture de colo-colo şi se vor apuca de muncă, economia va demara şi nu va trece multă vreme până când vest-germanii vor bate la uşa RDG” pentru a stabili relaţii mai bune. Atunci putea negocia un tratat privind încheierea războiului cu Occidentul, de pe o poziţie de forţă.

Deocamdată, problema lui Hruşciov era harta. După cel de-al Doilea Război Mondial, când se trasaseră liniile între cele patru sectoare, nici una dintre cele patru puteri nu se gândise vreo clipă la posibilitatea ca ele să devină cândva o graniţă de netrecut. „Istoria crease acest inconvenient”, va scrie Hruşciov mai târziu, „şi noi trebuia să-l suportăm”.

Hruşciov s-a plâns că oamenii care trasaseră liniile pe hartă fuseseră fie nepricepuţi, fie neghiobi. „E greu să înţeleg ceva din harta pe care mi-ai trimis-o”, i-a spus el lui Pervuhin. Apoi i-a cerut să îl convoace pe Ivan Iakubovski, comandant-şef al trupelor din Berlin şi liderul Grupului Forţelor Sovietice din Germania şi „transmite cererea mea ca personalul lui

să alcătuiască o hartă a Berlinului cu granițele marcate și cu comentarii privind posibilitatea stabilirii controlului asupra lor”.

După aceea, i-a cerut lui Pervuhin să îi ducă tovarășului Ulbricht acea hartă și să îi prezinte acestuia comentariile sale cu privire la posibilitatea de a închide frontiera de-a lungul liniei lipsite de apărare, trasate în zigzag, care despărțea cele două sisteme sociale rivale.

Ca de obicei, în 1961, Ulbricht i-o luase înainte de multă vreme.

Iar în celălalt capăt al lumii, la Miami Beach, probabil cea mai renumită refugiată est-germană amintea, tulburător, de problema refugiaților est-germani – dându-i astfel lui Ulbricht un motiv în plus să închidă porțile cât mai curând posibil.

557 Neues Deutschland, 06.06.1961

558 Acheson, scrisoare către Truman, 24.06.1961 (prin amabilitatea lui David Acheson); Harry S. Truman Presidential Library (HSTL), Dean G. Acheson Papers, Acheson-Truman, dosar de corespondență (1947–1971), 1961, Box 161

559 Gelb, The Berlin Wall, 97

560 http: / www.youtube.com / watch?=jLhYIqiJIEA; Neues Deutschland, 16.06.1961; DNSA, rezumat al conferinței de presă ținută de Walter Ulbricht în Berlinul de Est pe data de 15 iunie, uz oficial limitat, Airgram, 16.06.1961, Berlin Crisis BC02090

561 Harrison, Driving the Soviets up the Wall, 180

562 Curtis Cate, The Ides of August: The Berlin Wall Crisis, 1961, New York: M. Evans, 1978, 64–65

563 Brinkley, Dean Acheson, 108–109

564 FRUS, 1959–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1959–1962, Doc. 42, Document privind Ședința Grupului de Coordonare Interdepartamentală pentru întocmirea Planului pentru situații de urgență în problema Berlinului, Washington, 16.06.1961; Robert Slusser, The Berlin Crisis of 1961: Soviet-American Relations and the Struggle for Power in the Kremlin, iunie–noiembrie 1961. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973, 29; Catudal, Kennedy and the Berlin Wall Crisis, 138, 141

565 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 42

566 „Newsfronts: JFK’s Triple Play Against Khrushchev”, Life, 28.07.1961, 32–33; John C. Ausland și colonel Hugh F. Richarson, „Crisis Management: Berlin, Cyprus, Laos”, Foreign Affairs, 44, nr. 2 (ianuarie 1966), 291–303

567 Catudal, Kennedy and the Berlin Wall Crisis, 141

568 Pravda, 18.06.1961, în The Current Digest of the Soviet Press, 13, nr. 23 (1961), 15

569 Slusser, Berlin Crisis of 1961, 11–13, 18

570 The Curent Digest of the Soviet Press, 13, nr. 25 (1961), 4–6, (6); Slusser, Berlin Crisis of 1961, 14–16

571 Acheson, scrisoare către Truman, 24.06.1961 (prin amabilitatea lui David Acheson); vezi şi HSTL, Dean G. Acheson Papers, 1961, Box 161; Brinkley, Dean Acheson, 137–138; JFKL, Dean Acheson OH

572 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, 1961–1962, Doc. 52

573 SLOB, acronim pentru Soft-Liners On Berlin, dar şi termen de dicţionar, având înţelesul de „nătâng, fraier, persoană uşor de înşelat”. (n.tr.)

574 John Patrick Diggins, *The Liberal Persuasion: Arthur Schlesinger, Jr. and the Challenge of the American Past.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997, 29–31; Arthur M. Schlesinger, *The Crisis of Confidence: Ideas, Power, and Violence in America.* Boston: Houghton Mifflin, 1969, 54, 60; Schlesinger, *A Thousand Days,* 384; JFKL, *Abram Chayes OH*, nr. 4, 09.07.1964, 244–245, 248

575 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 185, AVR-RF, Scrisoare a ambasadorului Pervuhin către ministrul de Externe Gromîko, trimisă către Comitetul Central pe 04.07.1961. Dosar strict secret, Arhiva Ministerului de Externe al Rusiei, Fond: referentyra po GDR, Op. 6, Por. 34, pap 46, Inv. 193 / 3, vol. 1, în Harrrison, „Ulbricht and the Concrete Rose”, CWIHP Working Paper nr. 5, 55, 98–105, Anexa F

576 Yuli A. Krvitsinsky (Julii Kwizinskij), *Von dem Sturm: Erinnerungen eines Diplomaten,* Berlin: Siedler, 1993, 175, 179

577 Serghei N. Hruşciov, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower,* 453; Harrison, *Driving the Soviets up the Wall*, 186, 216

Marlene Schmidt, cea mai frumoasă refugiată din Univers

Ea i-a produs lui Walter Ulbricht suprema umilinţă.[578]

În vreme ce liderul comunist făcea manevre de culise pentru închiderea graniţei Berlinului, una dintre refugiatele din ţara lui păşea mândră pe podium, la Miami Beach, purtând pe cap sclipitoarea coroană de Miss Univers. Aflată în atenţia aparatelor de fotografiat, cea mai insolubilă problemă a lui Ulbricht căpătase forma inconfundabilă a celei pe care membrii juriului o declaraseră „cea mai frumoasă femeie din lume”.

La vârsta de douăzeci şi patru de ani, Marlene Schmidt era inteligentă, radioasă, blondă, puţin timidă şi cu o înfăţişare statuară. Revista vest-germană Der Spiegel *a spus despre ea că avea o minte de inginer electronist şi un chip boticellian. Însă adevăratul punct de atracţie – cel care o făcea să apară pe prima pagină a multor ziare din întreaga lume – era povestea fugii ei în căutarea libertăţii.*[579]

Trecuse doar un an de când Marlene fugise din Jena, un oraş industrial est-german care fusese nimicit de bombardamentele Aliaţilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. De atunci, exproprierile făcute de sovietici goliseră oraşul şi, în baza planificării centralizate, comuniştii îl reconstruiau, ridicând blocuri de locuinţe monotone şi cenuşii. Deşi noua ei casă, din Stuttgart, în Germania de Vest, era la doar 350 de kilometri depărtare de Jena, părea să se afle în altă lume.

Atacurile aeriene americane şi britanice distruseseră o mare parte din oraşul Stuttgart, unde industria germană se dezvoltase, având ca puncte de plecare automobilele şi motoarele lui Gottlieb Daimler. Cu toate acestea, miracolul economic înregistrat de Germania de Vest după război îl

transformase într-un oraș aflat în plină expansiune, cu macarale, automobile și aspirații înalte – propulsate de dorința Germaniei de Vest de a deveni al treilea mare exportator al lumii.

La câteva săptămâni după ce ajunsese în Vest, Marlene se înscrisese la concursul Miss Germania, atrasă de o reclamă văzută într-un ziar local, care anunța că premiul întâi constă într-o mașină decapotabilă Renault. După ce a câștigat concursul ținut în luxoasa stațiune balneară Baden-Baden din Germania de Vest, Marlene a surclasat în Florida patruzeci și opt de concurente din întreaga lume și a devenit prima și singura Miss Univers reprezentând Germania.

Revista Time *nu a rezistat ispitei de a-i ironiza pe comuniști pentru că o lăsaseră să evadeze, scriind: „Chiar dacă ținem seama de valul de refugiați, este greu de înțeles cum de nu au remarcat-o grănicerii est-germani pe frumoasa Marlene… Occidentul nu a avut asemenea probleme”.*[580]

Triumful lui Marlene a fost transpus pentru întreaga lume într-un film tehnicolor dintr-un spectacol organizat și produs de Paramount Pictures, având-l ca maestru de ceremonii pe Johnny Carson, pe vremea aceea gazda unor emisiuni de televiziune, și actrița Jayne Meadows în calitate de comentator. Zeci de mii de est-germani au văzut filmul cu ajutorul a mii de antene improvizate și instalate pe acoperișuri, care le permiteau să recepționeze semnalul televiziunii vest-germane. Oamenilor nu le-a scăpat nici un amănunt.[581]

Marlene, care câștiga cincizeci și trei de dolari pe săptămână ca inginer electronist la un laborator de cercetări din Stuttgart, a vorbit emoționată despre beneficiile aduse de câștigarea titlului de Miss Univers, între care se numărau cinci mii de dolari în numerar, o haină din blană de nurcă, un contract de zece mii de dolari pentru diverse apariții și o garderobă completă. Ziarele afirmau că sărbătorirea victoriei ei a ținut până la ora cinci dimineața, urmată de un „dejun în stil american” cu suc de portocale, ouă cu șuncă, pâine prăjită și cafea. „Sunt puțin obosită, dar foarte fericită”[582]*, a recunoscut Marlene, prin intermediul interpretului ei,*

un locotenent de marină și cunoscător al limbii germane, care a însoțit-o la conferințe de presă, interviuri și ședințe foto.

Atenția acordată de întreaga lume lui Marlene a silit mașina de propagandă a lui Ulbricht să reacționeze. Eforturile făcute de liderul est-german pe toate planurile, pentru a încetini fluxul de refugiați, cuprindeau o propagandă mai insistentă privind virtuțile socialismului și minusurile capitalismului, măsuri represive mai aspre, inclusiv pedepsirea rudelor pentru complicitate, și stimulente sporite pentru refugiații care se întorceau, începând cu asigurarea de slujbe și terminând cu acordarea de locuințe.

Cu toate acestea, nimic nu putea schimba tendința ascendentă privind numărul celor care fugeau, mai ales că în rândurile populației circulau zvonuri că în curând posibilitatea de a evada va dispărea.

În cazul lui Marlene, publicația tineretului comunist, Junge Welt *(Lumea tânără), i-a acuzat pe americani că au trucat concursul de frumusețe ca să atragă atenția asupra problemei refugiaților din Germania de Est. Articolul ironiza modul în care mijloacele de informare vest-germane creaseră o falsă „Cenușăreasă a zonei sovietice", care fusese salvată de comunismul înfometat de către Occidentul de Aur. Jurnalistul susținea că, în vreme ce est-germanii o apreciau pe Marlene pentru expertiza ei tehnică și educația socialistă, „tot ce contează acum la ea sunt bustul, fundul și coapsele. Nu mai trebuie să fie luată în serios. A devenit un obiect care trebuie expus".*

Când ziariștii americani i-au prezentat relatarea respectivă, Marlene Schmidt a ridicat resemnată din umeri. „Mă așteptasem să aud asta din partea lor. Cred că este neplăcut pentru guvernul est-german ca lumii întregi să-i fie reamintită situația din Germania de Est."

În absența coroanei de Miss Univers, povestea Marlenei ar fi fost aceeași ca și a altor fugari din acea vreme. La câteva săptămâni după ce își ajutase mama și sora să scape, Marlene a ales să le urmeze când a auzit că autoritățile o cercetau pentru complicitate în infracțiunea de Republikflucht, adică părăsirea republicii. În baza prevederilor legii Gesetz zur Änderunh ders Passgesetzes (Legea pentru modificarea regimului

pașapoartelor) din 1957, dacă era găsită vinovată ar fi putut sta în închisoare până la trei ani.

Junge Welt *a numit triumful ei de la Miami drept una dintre plăcerile de scurtă durată din capitalism, care va dispărea curând, pentru a fi urmat de o viață grea într-o țară neprietenoasă. „S-ar putea să domnești un an, după care lumea te va uita", suna articolul.*

În cazul de față, propaganda est-germană s-a dovedit parțial corectă. În 1962, ea va deveni cea de-a treia soție dintre cele opt ale actorului hollywoodian Ty Hardin, vedetă a serialului western de televiziune Bronco. *A divorțat de el, patru ani mai târziu, și abia după aceea a făcut unsprezece filme, ca actriță, scenaristă și producătoare, dar acestea nu s-au remarcat prin nimic altceva în afară de nuditate. „Am aflat că viața de la Hollywood nu era pentru mine", a declarat ea, referindu-se la alegerea de a se întoarce acasă pentru a proiecta motoare electrice în Saarbrücken.*

Totuși, când părăsise Germania de Est, Marlene trebuise să aleagă între libertate și închisoare. După eliberare i s-ar fi interzis să lucreze ca inginer și ar fi dus o viață chinuită, într-o lume sumbră. Hollywoodul îi provocase dezamăgiri, dar fuga în Occident îi adusese salvarea.

La mai puțin de o lună după ce Marlene Schmidt a primit coroana de Miss Univers, Ulbricht a închis poarta de salvare prin care trecuseră ea și mulți alții.

578 Karl-Eduard von Schnitzler, „Die schönste Frau der Welt – eine Deutsche!" *Junge Welt,* 20.07.1961; „Marlene Schmidt, Die Anti-Miss von 1961", *Der Spiegel,* 30.04.1961

579 „Marlene Schmidt, Die Anti-Miss von 1961", *Der Spiegel,* 30.04.1961

580 „Universal Appeal", *Time,* 28.07.1961

581 http: / / youtube.com / watch?=6i9sllFNZqs

582 Lee Rutherford, „Refugee Takes Universe Title", *Washington Post,* 18.07.1961

III

CONFRUNTAREA

CAPITOLUL 13

„MARELE LOC DE ÎNCERCARE”

Amenințarea imediată pentru oamenii liberi se află în Berlinul de Vest. Dar acel avanpost izolat nu este o problemă izolată. Amenințarea se află în întreaga lume… și, mai presus de toate, acum a devenit – ca niciodată – marele loc de încercare a curajului și voinței Occidentului, un punct nodal unde se confruntă angajamentele noastre solemne, începând încă din 1945, și ambițiile sovietice.[583]

Președintele Kennedy, într-un discurs special televizat, 25 iulie 1961

Hrușciov pierde Germania de Est. Nu poate permite să se întâmple asta. Dacă Germania de Est este pierdută, la fel se va întâmpla și cu Polonia și cu toată Europa de Est. Va trebui să întreprindă ceva ca să împiedice valul de refugiați. Poate că va ridica un zid. Iar noi nu-l vom putea împiedica. Eu pot păstra alianța

unită pentru a apăra Berlinul de Vest,
dar nu pot acţiona pentru a menţine
Berlinul de Est deschis.[584]

Preşedintele Kennedy, către Walter Rostow, consilierul adjunct pentru securitate naţională, câteva zile mai târziu

Volkskammer (Camera Poporului), Berlinul de Est
Joi, 6 iulie 1961

Mihail Pervuhin, ambasadorul sovietic în Germania de Est, i-a ordonat consilierului său, Iuli Kviţinski, să îl găsească imediat pe Ulbricht. „Am primit aprobarea de la Moscova", a spus Pervuhin.[585]

La vârsta de douăzeci şi nouă de ani, Kviţinski era o stea în devenire în cadrul Ministerului de Externe sovietic. Devenise de neprețuit pentru Pervuhin datorită raţionamentelor exacte şi a cunoştinţelor impecabile de limbă germană. Şi simţea momentul istoric. După ce analizase o hartă mult mai îmbunătăţită a Berlinului, primită de la generalul Iakubovski, comandantul Grupului Forţelor Sovietice din Germania, Hruşciov ajunsese la concluzia că Ulbricht avea dreptate: era posibil să se baricadeze Berlinul.

Mulţi ani mai târziu, Hruşciov îşi va asuma meritele pentru hotărârea de construire a Zidului Berlinului. „Eu am fost acela", scria el în memoriile sale, „care a găsit soluţia la problema cu care ne confruntam, ca urmare a negocierilor nesatisfăcătoare cu Kennedy la Viena."[586] Însă adevărul era că Hruşciov îi dădea doar undă verde lui Ulbricht pentru a aplica o soluţie pe care liderul est-german o avusese în minte încă din 1952, pe vremea lui Stalin. Sovieticii au ajutat la formularea şi cizelarea ei şi au asigurat garanţiile militare esenţiale pentru reuşita operaţiunii, dar Ulbricht fusese acela care obţinuse acest rezultat prin insistenţele lui constante, iar echipa lui va fi aceea care va stabili toate amănuntele.

Hruşciov îi va spune lui Hans Kroll, ambasadorul vest-german la Moscova: „Nu vreau să vă ascund faptul că, în cele din urmă, eu am dat

ordinul. Ulbricht mă presase de multă vreme și în ultimele luni chiar cu o vehemență sporită, dar nu vreau să mă ascund după el". Apoi Hrușciov a glumit spunând că Ulbricht era oricum prea mic pentru această hotărâre. „Zidul va dispărea într-o bună zi, dar numai atunci când și motivele ridicării lui vor dispărea"[587], i-a spus Hrușciov lui Kroll.

Hrușciov luase cu greu acea hotărâre; știa că prețul plătit de reputația socialismului în lume va fi dureros. „Ce trebuia să fac?" se întrebase el. „Se poate calcula cu ușurință când avea să se prăbușească economia est-germană dacă nu am fi făcut ceva împotriva exodului în masă. Existau, totuși, doar două contramăsuri: întreruperea traficului aerian sau Zidul. Prima dintre ele ar fi declanșat un conflict grav cu Statele Unite, care ar fi condus probabil la izbucnirea războiului. Nu puteam și nici nu voiam să risc așa ceva. Așadar, Zidul rămânea singura soluție."[588]

După ce Hrușciov a comunicat hotărârea sa la Berlin, Kviţinski l-a căutat pe Ulbricht la Camera Poporului, unde participa la o sesiune a parlamentului unicameral al Germaniei de Est, ale cărui decizii se conformau cu obedienţă ordinelor sale.

Ulbricht l-a ascultat satisfăcut pe Pervuhin, care l-a anunţat că primise aprobarea lui Hrușciov pentru a începe pregătirile practice de închidere a graniței Berlinului, dar că trebuia acționat în cel mai mare secret. „Pentru Occident, acțiunea trebuie să se desfășoare cu rapiditate și pe neașteptate", a spus Pervuhin.

În tăcere, cei doi sovietici l-au ascultat cu uimire pe Ulbricht, care a relatat fără nici o emoție fiecare detaliu al unui plan deja elaborat cu meticulozitate.

Singura modalitate de a se închide o asemenea graniță suficient de repede, a spus Ulbricht, și pe neașteptate, era să se folosească sârmă ghimpată și garduri – în cantități foarte mari. Știa precis de unde să procure așa ceva și cum să aducă materialele la Berlin, fără să alerteze agențiile occidentale de spionaj. Cu puțin timp înainte de a închide granița, va opri metroul și trenurile supraterane, a spus el. Va plasa un zid din sticlă incasabilă la principala gară de cale ferată din Friedrichstrasse, prin care se

desfăşura o mare parte din traficul de tranzit al Berlinului, astfel încât est-berlinezii să nu se poată urca în trenurile spre Berlinul de Vest pentru a scăpa de închiderea graniţei.[589]

Sovieticii nu trebuie să subestimeze dificultatea închiderii frontierei, i-a spus Ulbricht lui Pervuhin. Se va acţiona în primele ore ale unei zile de duminică, atunci când traficul peste graniţă va fi mult mai redus, şi mulţi berlinezi se vor afla în afara oraşului. Cei cincizeci de mii de est-berlinezi care lucrau în Vest în timpul săptămânii ca aşa-zişi *Grenzänger*, sau „trecători de graniţă", erau acasă la sfârşit de săptămână, fiind astfel prinşi în capcana întinsă de Ulbricht.[590]

Ulbricht a spus că va prezenta amănuntele doar unui grup restrâns de oameni de încredere: şeful Consiliului Naţional de Apărare Erich Honecker, care va dirija operaţiunile; şeful Securităţii statului, Erich Mielke; ministrul de Interne, Karl Maro; ministrul Apărării, Heinz Hoffmann, şi ministrului Transporturilor, Erwin Kramer. Ulbricht a spus că va desemna o singură persoană, principala lui gardă de corp, pentru a le aduce personal lui Pervuhin şi Kviţinski informări privind pregătirile.

Casa Albă, Washington DC
Vineri, 7 iulie 1961

Cu doar o zi înainte ca Ulbricht să primească aprobarea lui Hruşciov pentru îndrăzneţul lui plan, Arthur Schlesinger, asistentul special al lui Kennedy, plănuia să încetinească planurile de acţiune ale consilierului Dean Acheson.

După ce, la douăzeci şi şapte de ani, câştigase Premiul Pulitzer pentru cartea *The Age of Jackson*, Schlesinger era istoricul de curte al lui Kennedy, pus totodată să rezolve unele încurcături. Concentrarea lui asupra problemei Berlinului era urmarea propriilor sale performanţe din timpul pregătirii operaţiunii din Golful Porcilor, pe care le considera slabe. Schlesinger fusese singurul dintre consilierii apropiaţi ai lui Kennedy care se opusese invaziei, dar îşi reproşa faptul că nu reuşise „să facă mai mult decât să adreseze câteva întrebări timide", în vreme ce comandanţii militari şi CIA-ul făcuseră lobby pe lângă preşedinte pentru aprobarea acţiunii. Schlesinger

îşi limitase dezaprobarea la o notă confidenţială, în care îl prevenise pe Kennedy: „Dintr-o lovitură veţi risipi toată bunăvoinţa extraordinară care se manifestă faţă de noua administraţie în întreaga lume”.[591]

Schlesinger era hotărât să nu repete greşeala. El considera că planul alcătuit de Acheson pentru Berlin era inconştient de la un capăt la altul, ca şi cel pentru expediţia din Golful Porcilor. De aceea, Schlesinger a rugat două persoane care aveau o influenţă considerabilă asupra lui Kennedy să pregătească un plan alternativ. Unul dintre aceştia era Abram Chayes, consilier juridic la Departamentul de Stat, în vârstă de treizeci şi nouă de ani, un bun cunoscător al Dreptului, care condusese echipa ce pregătise platforma lui Kennedy pentru Convenţia Democrată din 1960. Celălalt era Henry Kissinger, în vârstă de treizeci opt de ani, consultant la Casa Albă, o stea în ascensiune, care modelase gândirea lui Kennedy în probleme ce vizau armamentul nuclear, prin cartea sa, *The Necessity of Choice: Prospects of American Foreign Policy*. Kissinger sprijinise eforturile guvernatorului de New York, Nelson Rockeffeler, de a câştiga nominalizarea republicanilor pentru alegerile prezidenţiale din 1960, dar acţiona prin intermediul colegilor de la Harvard să câştige influenţă la Casa Albă, unde se instalase Kennedy.[592]

În februarie, când Kennedy l-a chemat pentru prima oară pe Acheson la Casa Albă, Schlesinger a tras concluzia că preşedintele încerca doar să obţină mai multe păreri. Acum, Schlesinger se temea că preşedintele va adopta abordarea politică dură propusă de Acheson în problema Berlinului, dacă nimeni nu îi oferea o alternativă. Adlai Stevenson, ambasadorul SUA la ONU, era la fel de tulburat de influenţa crescândă a lui Acheson. „Poate că Dean are dreptate”, i-a spus Stevenson lui Schlesinger. „Dar poziţia lui ar trebui să reprezinte concluzia unui proces de cercetare, nu începutul acestuia.”[593]

Schlesinger dorea să combată eforturile lui Acheson de a-l convinge pe preşedinte că „Berlinul de Vest nu era o problemă, ci un pretext” pentru Hruşciov ca să pună la încercare voinţa Statelor Unite şi a noului preşedinte american de a se opune încălcării drepturilor de către sovietici.

Schlesinger se temea că „forța retoricii lui Acheson și, în special, prezentările orale imperioase și sclipitoare” vor fixa dezbaterea în jurul ideii că sovieticii aveau „obiective nelimitate” prin resuscitarea crizei Berlinului. Însă, cei care cunoșteau Moscova mai bine, Thompson și Averell Harriman, fost ambasador la Moscova, simțeau că jocul lui Hrușciov se putea limita doar la Berlin și de aceea trebuia să se procedeze altfel. Deși cei de la Departamentul de Stat erau divizați cu privire la abordarea lui Acheson, Schlesinger era disperat că nimeni nu adopta cealaltă latură a dezbaterii, deoarece Rusk părea „circumspect și nu știa prea bine pe ce poziție să se situeze”.

Guvernul britanic își trădase linia mai puțin dură în revista *The Economist*, care anunțase: „Dacă domnul Kennedy nu ține hotărât cârma, Occidentul este în pericol de a ignora o posibilă cale de compromis după alta, până va ajunge într-o fundătură, din care nici Rusia nu va mai avea vreo soluție în afară de retragerea înjositoare sau dezastrul nuclear”.

Schlesinger a simțit că trebuia să întreprindă ceva rapid, altfel își pierdea toată influența, întrucât „discuțiile legate de mobilizare în vederea războiului, în cazul proclamării stării de urgență pe plan național, prezentau riscul de a împinge criza până la punctul de unde nu mai exista cale de întoarcere”. El se temea să nu se repete preludiul la expediția din Golful Porcilor, când un plan prost întocmit căpătase o inerție de neoprit pentru că nimeni nu se opusese sau nu venise cu o alternativă.

Era hotărât să declanșeze o confruntare în problema Berlinului înainte de a fi prea târziu.

Pe 7 iulie, după o întâlnire de prânz cu Kennedy pe altă temă, Schlesinger i-a înmânat memorandumul său privind Berlinul și l-a rugat să îl citească în acea după-amiază, în drum spre Hyannis Port. Momentul era bine ales, întrucât a doua zi președintele urma să se întâlnească acolo cu oficiali importanți, ca să discute despre Berlin. Kennedy a spus că prefera să vadă ideile lui Schlesinger imediat, deoarece Berlinul era cea mai urgentă problemă.[594]

Schlesinger calculase corect că un avertisment credibil asupra pericolului de a repeta greşelile comise în cazul Cubei va reține mai iute atenţia preşedintelui. Kennedy glumise după dezastrul din Cuba, spunând că raportul lui Schlesinger „ar da foarte bine” într-o eventuală carte pe care istoricul o va scrie despre administrația lui. Și a adăugat un scurt avertisment: „Doar să nu publice raportul cât mai sunt eu în viață”. În raportul lui anti-Acheson, Schlesinger i-a reamintit lui Kennedy că fiascoul cubanez fusese urmarea „concentrării excesive asupra problemelor operative şi militare” în etapa pregătitoare, în vreme ce aspectele politice au fost ignorate.[595]

Deşi în memorandumul lui Schlesinger Acheson era lăudat pentru faptul că „analiza aspectele de ultimă soluție”, pe autor îl îngrijora faptul că, într-o exprimare ceva mai puţin academică, fostul secretar de stat rezuma problema astfel: „Suntem laşi sau nu? Când cineva face o propunere care pare dură, rigidă sau de genul înghite-sau-taci, este greu să i te opui fără să treci drept moale, idealist, nătâng”. El i-a reamintit preşedintelui că Chip Bohler, expertul său pe probleme sovietice, credea că nimic nu ar putea ajuta mai mult în discuțiile despre URSS decât eliminarea adjectivelor „dur” şi „moale” din limbajul dezbaterii.

„Cei care au avut îndoieli în ceea ce privește Cuba”, a spus Schlesinger, făcând o referire clară la el însuşi, „şi le-au reprimat ca să nu pară slabi. Evident, este important ca astfel de temeri să nu constrângă discuția liberă despre Berlin”.

Preşedintele a citit atent memorandumul. Apoi s-a uitat îngrijorat la prietenul lui. Era de acord că documentul lui Acheson era prea limitat şi că „planul privind Berlinul trebuia reechilibrat”. L-a însărcinat pe Schlesinger să îşi extindă imediat raportul, pentru a-l folosi a doua zi în cadrul discuțiilor de la Hyannis Port.

Schlesinger a lucrat non-stop, pentru că elicopterul lui Kennedy urma să decoleze de pe peluza Casei Albe la ora cinci după amiaza. Având doar două ore până la plecarea preşedintelui, Chayes şi Kissinger, avocatul şi expertul în ştiințe politice, i-au dictat, în timp ce Schlesinger a dactilografiat

într-un ritm alert. Când a scos din maşina de scris versiunea definitivă, ridica o serie de întrebări privind raportul lui Acheson şi sugera noi abordări. În document afirma:

„Premisa de la care porneşte Acheson este în esenţă următoarea: forţând chestiunea Berlinului, ţinta principală a lui Hruşciov este de a umili Statele Unite într-un aspect de bază, făcându-ne să batem în retragere în privinţa unui angajament sacru şi, astfel, zdruncinând puterea şi influenţa noastră pe plan mondial. După părerea lui, criza Berlinului nu are nimic de a face cu Berlinul, Germania sau Europa. Pornind de la această premisă ajungem la concluzia că ne aflăm într-o încleştare decisivă a voinţelor… şi că Hruşciov va fi descurajat doar de disponibilitatea demonstrată a Statelor Unite de a recurge la războiul nuclear în loc să renunţe la de statu-quo. Potrivit acestei teorii, negocierea este dăunătoare până când criza nu este în plină creştere; apoi este utilă doar în scopuri propagandistice, iar, în cele din urmă, scopul său esenţial este de a-i pune la dispoziţie lui Hruşciov o formulă pentru a-şi ascunde înfrângerea. Conflictul voinţelor devine mai degrabă un scop în sine decât un mijloc de atingere a unei ţinte politice”.[596]

Cei trei au înşiruit aspectele pe care, după părerea lor, Acheson le trecuse cu vederea:

> *„Ce acţiuni politice întreprindem până la agravarea crizei?”* În document se susţinea: „Dacă stăm tăcuţi sau ne limităm doar să respingem contestaţiile sovietice”, Hruşciov va păstra iniţiativa şi îl va sili pe Kennedy să treacă în defensivă, făcându-l să pară rigid şi iraţional.
>
> *„Documentul Acheson nu indică nici o relaţie între acţiunea militară propusă şi obiective politice mai ample.”* Raportul susţinea, într-un limbaj menit să şocheze, că Acheson „nu stabileşte nici un alt obiectiv politic decât acela de conservare a procedurilor actuale de acces pentru care suntem pregătiţi să dăm foc lumii”. Se susţinea că „este esenţial să găsim cauza pentru care suntem pregătiţi să declanşăm un război nuclear”.

„Documentul acoperă doar o situație… întreruperea de către comuniști a accesului militar în Berlinul de Vest.” Însă, susține raportul, există, de fapt, numeroase situații de hărțuire, dintre care o blocadă totală ar fi cel mai puțin plauzibilă”.

– *„Documentul pornește de la disponibilitatea noastră de a accepta ideea războiului nuclear. Însă această opțiune este neclară.”* Cei trei îi recomandă lui Kennedy, despre care știu deja că este tulburat de opțiunile de război: „Înainte de a vi se cere să luați hotărârea de a declanșa un conflict nuclear, aveți dreptul de a ști ce înseamnă concret un asemenea război. Pentagonului ar trebui să i se ceară să efectueze o analiză a posibilelor niveluri și implicații ale războiului nuclear și gradațiile posibile ale răspunsului nostru nuclear”.

– *Raportul îl ataca pe Acheson pentru că aborda „aproape exclusiv problema accesului militar” în Berlin*. Cu toate acestea, traficul militar reprezenta doar 5% din total, în vreme ce 95% se desfășura pentru aprovizionarea populației civile. În document se preciza că Germania de Est controla deja în totalitate traficul civil, pentru care „făcuse eforturi surprinzătoare ca să-l faciliteze”. Se sublinia că traficul civil era cel mai important pentru obiectivul Statelor Unite de a păstra libertatea Berlinului de Vest.

– *Raportul susținea că Acheson ignora sensibilitățile din cadrul NATO*. „Ce se întâmplă dacă aliații noștri refuză să meargă alături de noi?” Era improbabil ca aliații să sprijine ideea lui Acheson de a trimite trupe pe autobahn pentru a străpunge o blocadă printr-un atac la sol, împotriva căruia de Gaulle se pronunțase. „Ce facem cu Națiunile Unite? Indiferent ce s-ar întâmpla, această chestiune va fi analizată la ONU. Fie că ne place sau nu, trebuie să avem o poziție convingătoare în cadrul ONU.”

Rareori se întâmplase ca un document de o asemenea importanță să fie întocmit atât de repede. Schlesinger dactilografia cu viteză ca să țină pasul cu ideile expuse de cei doi colaboratori sclipitori ai săi. Stând mereu cu un ochi pe ceas, el a creat o secțiune numită: „Gânduri răzlețe referitoare la

alternative neexplorate”. Acolo a enumerat rapid şi la obiect chestiunile pe care trebuia să le mai analizeze preşedintele, în afara celor pe care i le pusese la dispoziţie Acheson.

Mai presus de toate, autorii documentului voiau să se asigure că întrebările şi alternativele erau „scoase la suprafaţă şi examinate sistematic” înainte de a merge înainte cu planul lui Acheson. Memorandumul nesemnat al lui Schlesinger sugera ca preşedintele să retragă cu totul din circulaţie documentul lui Acheson. Pericolul creat de o dezvăluire în presă a ideilor pe care le cuprindea era mai mare decât acela de a discuta pe larg problema, într-un cadru mai limitat.

Fără să ia în seamă faptul că Hruşciov hotărâse deja modul de acţiune în problema Berlinului, oficialii Statelor Unite erau angajaţi într-un război birocratic de culise împotriva lui Dean Acheson. Deşi scris în grabă, memoriul lui Schlesinger a trecut, chiar dacă includea nume noi, ale celor care ar trebui invitaţi să participe la discuţii pentru a mai dilua din puterea lui Acheson. Erau sugeraţi, între alţii, Averell Harriman şi Adlai Stevenson.

Aceasta era răzbunarea moderaţilor (aşa-numiţi SLOBS) în problema Berlinului.

Memorandumul lui Schlesinger se încheia sugerând ca unul dintre autorii lui să conducă procesul. „În particular, Henry Kissinger trebuie să deţină locul central în problema planului privind Berlinul”, suna raportul. Acesta va fi una dintre acţiunile de început pentru un om care, cu timpul, avea să devină unul dintre cei mai eficienţi combatanţi în domeniul politicii externe din istoria Statelor Unite.

În acelaşi timp, Kennedy auzea exprimate îndoieli privind planurile de război nuclear existente, din partea secretarului Apărării, McNamara, şi a consilierului pe probleme de securitate naţională, Bundy. În raportul lui de dinaintea întrunirii de la Hyannis Port, Bundy deplângea „rigiditatea periculoasă” a planului strategic de război. Asta îi lăsa preşedintelui puţine opţiuni între un atac total împotriva Uniunii Sovietice şi lipsa oricărei reacţii. Bundy sugera ca McNamara să revadă şi să modifice acel plan.

Casa Albă, Washington DC
Vineri, 7 iulie 1961

Henry Kissinger își petrecea doar o zi sau două pe săptămână la Washington, unde era consultant al Casei Albe, făcând naveta de la Harvard, dar asta fusese suficient ca să îl plaseze în centrul luptei menite să modeleze gândirea lui Kennedy despre Berlin. Tânărul și ambițiosul profesor ar fi preferat să lucreze cu normă întreagă pentru președinte: această inițiativă fusese însă blocată de fostul lui decan, în prezent mare șef la Washington, consilierul pe probleme de securitate națională McGeorge Bundy.[597]

Deși Kissinger stăpânea arta de a-și măguli superiorii, Bundy era aproape imun. La fel ca și președintele, Bundy îl socotea pe Kissinger extrem de inteligent, dar și obositor. Bundy imita discursurile lungi, cu accent german, pe care le ținea Kissinger, dar și felul în care Kennedy își dădea ochii peste cap când le asculta. În ceea ce îl privea, Kissinger se va plânge că Bundy își pusese capacitățile intelectuale considerabile „în slujba unor idei care erau mai curând la modă decât de substanță”. Walter Isaacson, biograful lui Kissinger, a tras concluzia că diferendele dintre ei erau o chestiune de clasă și de stil: bostonianul plin de tact, provenit dintr-o clasă privilegiată, care îl privea cu condescendență pe evreul impertinent de origine germană.

Totuși, Kissinger trăia o experiență nouă și amețitoare aflându-se atât de aproape de centrul puterii americane, prin prezența sa timpurie la Casa Albă și participarea la disputele de culise, care vor constitui o parte importantă a vieții sale extraordinare. Născut cu numele Heinz Alfred Kissinger, la Fürth, Bavaria, în 1923, fugise împreună cu familia de persecuțiile naziste, ajungând la New York la vârsta de cincisprezece ani. Iar acum îl consilia pe comandantul suprem al SUA. În vreme ce Bundy se chinuise să îl țină departe de Kennedy, Kissinger ajungea acum la acesta prin intermediul altui profesor de la Harvard, Arthur Schlesinger, care îl asmuțise împotriva lui Acheson.

Kissinger nu deținea locul istoric al lui Acheson și nu se bucura de trecerea acestuia pe lângă Kennedy – iar la vârsta de treizeci și opt de ani era cu treizeci de ani mai tânăr decât el –, însă „Memorandumul pentru președinte” în problema Berlinului, conținând treizeci și două de pagini, era o încercare îndrăzneață de a-l înfrunta pe fostul secretar de stat. Memorandumul a ajuns pe masa lui Kennedy chiar înainte de a pleca spre Hyannis Port pentru a lucra la elaborarea modalităților de abordare a problemei Berlinului. Deși Kissinger era mai radical împotriva Moscovei decât Schlesinger, el a socotit că ar fi fost o greșeală din partea lui Kennedy să îmbrățișeze strategia lui Acheson de respingere totală a rezolvării conflictului pe cale diplomatică.

Kissinger se temea că sfătuitorii lui Kennedy, și poate chiar președintele însuși, ar putea fi îndeajuns de naivi încât să se lase ispitiți de ideea de „oraș liber” lansată de Hrușciov, situație în care Berlinul de Vest urma să ajungă sub controlul Națiunilor Unite. Kissinger era preocupat și de dezgustul lui Kennedy față de marele Adenauer și de părerea președintelui că angajamentul Occidentului față de ideea eventualei unificări a Germaniei prin alegeri libere trebuia să fie negociabil. Kissinger se temea că președintele nu-și dădea seama suficient de bine că, dacă nu se acorda atenție problemei Berlinului, se putea naște o criză al Alianței Nord-Atlantice care ar fi afectat grav interesele de securitate ale Statelor Unite, astfel încât nici o înțelegere cu Moscova n-ar fi fost justificată.

De aceea, Kissinger și-a exprimat avertismentul către Kennedy în cuvinte fără echivoc:

„Prima sarcină este clarificarea mizei. Soarta Berlinului este piatra de hotar pentru viitorul Comunității Nord-Atlantice. O înfrângere în problema Berlinului, adică o diminuare a șanselor Berlinului de a trăi în libertate, ar demoraliza neîndoielnic Republica Federală [Germania]. Politica ei orientată cu scrupulozitate spre Occident ar fi considerată un fiasco. Toate celelalte națiuni din NATO ar fi obligate să tragă concluziile corespunzătoare dintr-o astfel de demonstrație a neputinței Occidentului. Pentru țări din alte părți ale lumii, mișcarea comunistă ar deveni irezistibilă.

Adăugându-se reuşitelor comunismului din ultimii cinci ani, acest lucru ar oferi o lecţie clară chiar şi ţărilor care doresc să rămână în neutralitate. Garanţiile Occidentului, deja degradate ca semnificaţie, ar însemna foarte puţin în viitor. Înţelegerea propunerii comuniste ca Berlinul să devină un «oraş liber» ar putea fi o schimbare decisivă în lupta libertăţii contra tiraniei. Orice consideraţii de ordin strategic trebuie să pornească de la premisa că Occidentul nu-şi poate permite o înfrângere în cazul Berlinului."

Referitor la unificare, Kissinger l-a prevenit pe Kennedy că abandonarea sprijinului american tradiţional îi va demoraliza pe vest-germani, făcându-i să se îndoiască de locul lor în Occident. În acelaşi timp, acest lucru i-ar încuraja pe sovietici să sporească presiunea exercitată asupra Berlinului, întrucât ei vor trage concluzia că preşedintele american „s-a împăcat deja cu situaţia". În schimb, Kissinger sugera ca răspunsul lui Kennedy faţă de amplificarea tensiunilor provocate de Hruşciov „cu privire la unificarea Germaniei trebuie să fie ofensiv, nu defensiv. Trebuie să folosim orice prilej pentru a insista asupra principiului alegerilor libere şi să luăm poziţie în faţa Naţiunilor Unite în această problemă". El l-a avertizat pe Kennedy că nu trebuie să trateze cu lejeritate chestiunea privind moralul Berlinului de Vest, aşa cum procedaseră liderii SUA încă de la declanşarea crizei Berlinului în noiembrie 1959. „Trebuie să le oferim o demonstraţie tangibilă privind hotărârea noastră de a le menţine speranţele şi curajul", a scris el.

Kissinger era cu atât mai preocupat de faptul că preşedintele nu avea un plan militar de urgenţă, în cazul unei crize a Berlinului. În orice conflict convenţional, a afirmat Kissinger, Statele Unite ar fi copleşite de sovietici, şi se îndoia că preşedintele se va angaja într-un război nuclear pentru a păstra libertatea Berlinului. Raportul lui surprindea toate acele idei într-o formă mai strategică şi mai clară decât orice alt document care ajunsese până atunci la Casa Albă.

O notă însoţitoare la memorandumul lui Kissinger, scrisă de Bundy, suna astfel: „El, Owen, [Carl] Kaysen [oficiali ai Casei Albe] şi cu mine suntem de acord că planul strategic de război existent în prezent este

primejdios de rigid și, dacă ar fi urmat fără nici un amendament, vă poate lăsa foarte puține soluții privind modul în care trebuie să înfruntați momentul adevărului în problema armamentului termonuclear. În esență, actualul plan prevede lansarea dintr-o lovitură a tuturor mijloacelor pe care le avem la dispoziție și este alcătuit în așa fel încât să facă foarte dificilă o cale mai flexibilă".

Kissinger îl sfătuia pe Kennedy ca, în cazul în care sovieticii își menținеau poziția agresivă post-Viena în problema Berlinului, singurul curs pe care ar fi trebuit să-l urmeze pe viitor era să facă orice acțiune unilaterală a sovieticilor să apară prea periculoasă pentru Hrușciov, care nu dorea să riște. „Cu alte cuvinte, trebuie să ne pregătim pentru a face față unei confruntări", spunea Kissinger. El a respins argumentele anumitor membri ai administrației, care susțineau că președintele trebuia să facă unele concesii în problema Berlinului ca să îl ajute pe Hrușciov în luptele interne împotriva unor radicali mai periculoși, în perioada premergătoare Congresului Partidului Comunist din octombrie. „Poziția internă a lui Hrușciov este problema lui, nu a noastră", a spus el, adăugând că doar un Hrușciov puternic putea fi conciliant și că nu cu asta se confrunta Kennedy.

Pe Kissinger îl îngrijora mai mult faptul că președintele nu făcea nimic în problema Berlinului și aștepta o acțiune sovietică, abordare pe care el o socotea extrem de riscantă. „Ceea ce nouă ni se pare a fi o așteptare atentă, pentru Hrușciov ar putea apărea drept nesiguranță", spunea Kissinger. Profetic, el a arătat că o astfel de abordare va îndemna Moscova să declanșeze o criză în momentul de „maximă dificultate" pentru Statele Unite, provocând o situație în care lumea va ajunge să se îndoiască de hotărârea lui Kennedy.

Într-o notă separată pentru Schlesinger, Kissinger spunea, ceva mai târziu: „Mă simt de parcă aș sta pe locul din dreapta lângă un șofer care se îndreaptă spre o prăpastie și aș fi întrebat dacă mașina are rezervorul plin și dacă presiunea uleiului este corespunzătoare". Frustrat să fie lăsat în afara procesului decizional, el era îngrijorat că cei de la Casa Albă aveau nevoie de el doar pentru a le da idei, fără a-i urma însă recomandările. În

octombrie, convins că ideile lui nu vor fi luate în serios, Kissinger şi-a dat demisia.

Hyannis Port, Massachusetts
Sâmbătă, 8 iulie 1961

Preşedintele Kennedy era nemulţumit.[598]

Că făcuse greşeli în cazul Laosului şi chiar al Cubei nu mai conta. Nici una dintre aceste ţări nu avea un rol decisiv pentru Statele Unite sau pentru locul lor în istorie. Dar acum era vorba de Berlin – scena pe care se dădea o luptă definitorie pentru supremaţie în lume! A repetat acest lucru de câteva ori în faţa consilierilor, în timp ce îşi exprima disperarea că, deşi Moscova îşi continua atitudinea faţă de Berlin, ei încă nu reuşiseră să răspundă notei diplomatice primit de la Hruşciov la Viena – chiar dacă trecuse mai mult de o lună de la încheierea summitului. Veştile primite în acea dimineaţă din Uniunea Sovietică erau proaste. Hruşciov anunţase că va revoca planurile de reducere a efectivelor armatei sovietice cu 1,2 milioane de oameni şi că va spori bugetul destinat Apărării cu o treime, până la 12,399 miliarde de ruble – o creştere de aproximativ 3,4 miliarde dolari. Adresându-se absolvenţilor academiilor militare sovietice, Hruşciov spusese că el credea că un nou război mondial declanşat din cauza Berlinului nu era inevitabil, dar le recomanda soldaţilor ţării sale să se pregătească pentru tot ce putea fi mai rău.

Trupele sovietice l-au ovaţionat.

Hruşciov mai spusese că luase acele măsuri ca răspuns la ştirile potrivit cărora preşedintele Kennedy va cere o suplimentare a bugetului Apărării cu 3,5 miliarde dolari. În acest fel, liderul sovietic renunţa la dorinţa lui aprinsă de a pune investiţiile economice generale înaintea bugetului pentru armată şi de a spori forţa nucleară în detrimentul efectivelor armatei. „Acestea sunt măsuri luate pentru că suntem obligaţi, tovarăşi”, a spus el. „Le luăm pentru că nu putem neglija securitatea poporului sovietic.”

Kennedy s-a făcut livid la faţă văzând că revista *Newsweek* publicase detalii ale planului de urgenţă strict secret privind Berlinul, întocmit de

Pentagon, care constituise baza pentru reacţia lui Hruşciov. Kennedy a fost atât de iritat de acea scurgere de informaţii, încât a dat ordin FBI-ului să descopere sursa.

Hruşciov reacţionase la articolul din *Newsweek* de parcă ar fi fost vorba de o declaraţie politică făcută de Kennedy. Dându-şi seama că Londra era veriga cea mai slabă în problema Berlinului, Hruşciov îl invitase pe ambasadorul britanic Frank Roberts în loja sa de la Teatrul Bolşoi pentru a-i face unele reproşuri în timpul unei pauze a reprezentaţiei renumitei prim-balerine britanice Dame Margot Fonteyn. Hruşciov respingea opoziţia britanicilor faţă de scopurile sovietice în Berlin, socotind-o inutilă. El i-a spus lui Roberts că şase bombe cu hidrogen ar fi „prea de ajuns” pentru a distruge insulele britanice, că nouă ar anihila Franţa şi că Moscova putea răspunde însutit la orice nouă divizie pe care Occidentul o putea aduce acolo. Ştiind că vorbele lui vor ajunge la urechile lui Macmillan, a mai spus: „De ce să moară două sute de milioane de oameni pentru două milioane de berlinezi?”[599]

La Hyannis Port, Kennedy l-a mustrat pe secretarul de stat Rusk, care, îmbrăcat în obişnuitul său costum de culoare închisă, stătea pe duneta şalupei rapide, lungă de şaisprezece metri, *Marlin*, pentru faptul că nu reuşise să îi pună la dispoziţie un răspuns la ultimatumul lui Hruşciov referitor la Berlin. În timp ce preşedintele spumega de furie, prima doamnă s-a avântat în apele oceanului pentru a face schi nautic, iar Robert McNamara şi generalul Maxwell Taylor s-au alăturat prietenilor lui Kennedy, Charles Spalding şi soţia acestuia, ca să mănânce hotdogi şi supă cremă de scoici.

Când Rusk i-a explicat că textul fusese întârziat din cauză că trebuia clarificat cu aliaţii, Kennedy a explodat spunând că nu aliaţii, ci preşedintele Statelor Unite era acela care purta în spate povara Berlinului. Inspirat de memorandumul lui Schlesinger, i-a ordonat lui Rusk să îi predea în termen de zece zile un plan pentru negocieri asupra Berlinului. Apoi preşedintele s-a întors spre Chip Bohlen, fost ambasador în Uniunea Sovietică, pe atunci expert în probleme sovietice la Departamentul de Stat:

„Chip, ce naiba se întâmplă la departamentul ăla al vostru? Niciodată nu primesc un răspuns rapid, indiferent ce aș întreba”.[600]

Martin Hillenbrand, șeful biroului pentru Germania din cadrul Departamentului de Stat, va susține ulterior că se dăduse imediat o versiune de răspuns la aide-mémoire-ul sovietic. Însă după zece zile, Departamentul de Stat a descoperit că el fusese rătăcit de cineva de la Casa Albă. De aceea, asistentul special Ralph Dungan a cerut ca Departamentul de Stat să trimită un nou exemplar. Dar un funcționar al Casei Albe îl încuiase într-un seif, după care plecase într-un concediu de două săptămâni și nu lăsase nimănui combinația pentru deschiderea seifului. În același timp, aliații din NATO erau blocați în analize pentru a pregăti propriul lor răspuns.[601]

În timp ce se căutau vinovați în toate direcțiile, agitat, Kennedy a cerut Pentagonului să îi pună la dispoziție un plan de opoziție nonnucleară în cazul unei confruntări în Berlin. A spus că acesta trebuia să fie suficient de puternic pentru a împiedica înaintarea sovieticilor și a-i oferi președintelui timp să discute cu Hrușciov și să evite recurgerea la armamentul nuclear. „Vreau să fie totul gata în zece zile”, a spus Kennedy.

Președintele le-a cerut apoi consilierilor să îi pună la dispoziție și alte opțiuni, în afara celei curente, unde avea de ales între „holocaust și umilință”.

Dormitorul Lincoln, Casa Albă, Washington DC
Marți, 25 iulie 1961

Spre sfârșitul după-amiezii, președintele Kennedy s-a retras în dormitorul său pentru a citi în întregime discursul pe care urma să îl țină la ora zece în acea seară, în fața camerelor de televiziune, pentru toată națiunea. Era prima oară când Kennedy folosea Biroul Oval într-un asemenea scop, iar acolo se aflaseră toată ziua tehnicieni care montaseră cabluri și fire.

Kennedy știa cât de mare devenise miza. Acasă, trebuia să anuleze impresia crescândă de slăbiciune în politica externă, ceea ce îl făcea vulnerabil din punct de vedere politic. După eșecurile din cazul Cubei și al summitului de la Viena, trebuia să îl convingă pe Hrușciov că era hotărât să

apere Berlinul de Vest cu orice preț. Problema lui: Hruşciov încetase să mai creadă că preşedintele american va lupta pentru Berlin, aşa cum le spunea ambasadorul Menşikov tuturor celor de la Washington care erau dispuşi să-l asculte. În acelaşi timp, însă, Kennedy voia ca Hruşciov să ştie că el rămânea deschis unui compromis rezonabil.

Kennedy a făcut o baie fierbinte pentru a-şi domoli durerile persistente de spate. A cinat apoi singur, aşa cum se întâmpla adeseori. În timpul mesei, i-a telefonat secretarei sale, Evelyn Lincoln, căreia i-a spus: „Notează ce îți spun. Vreau să adaugi asta la discursul pe care îl voi ține diseară". Şi a început să dicteze:

„Iar acum, aş dori să închei cu câteva cuvinte personale. Când am candidat pentru preşedinţia Statelor Unite, ştiam că ne confruntam cu provocări grave, dar nu aveam cum să anticipez cât de grele şi de constante vor fi poverile funcţiei, după cum nici un om nu-şi poate da seama până nu poartă aceste poveri.

Pentru propria securitate, spre sfârşitul anilor '40, Statele Unite s-au bazat pe faptul că dețineau monopolul atomic şi mijloacele de a lovi ținte. Chiar şi la începutul anilor '50, când Uniunea Sovietică a început să-şi dezvolte propria capacitate termonucleară, încă aveam un avantaj serios în ceea ce privea mijloacele de atac, dar în ultimii ani, Uniunea Sovietică şi-a îmbogăţit propriul arsenal nuclear şi, în ceea ce priveşte avioanele şi rachetele, a ajuns să posede capacitatea de a bombarda chiar şi ţara noastră."[602]

Lincoln stenografia grăbită, în vreme ce Kennedy continua să dicteze, iar cuvintele se aşezau în fraze şi paragrafe perfecte.

„Ceea ce înseamnă că dacă Statele Unite şi Uniunea Sovietică se angajează într-o luptă în care sunt folosite astfel de proiectile, s-ar putea ajunge la distrugerea atât a ţării, cât şi a poporului nostru.

Lucrurile sunt cu atât mai sumbre cu cât Uniunea Sovietică încearcă să îşi afirme puterea la modul cel mai hotărât, iar asta îi îndeamnă pe sovietici să intre în conflict cu noi în acele zone precum Berlinul, unde avem

angajamente asumate de multă vreme. În timpul vieții mele, țara noastră și Europa au participat la trei războaie, și în fiecare caz s-au comis grave greșeli de apreciere, care au produs devastări uriașe. Acum, totuși, în urma unor aprecieri greșite făcute de oricare dintre părți în privința intențiilor celeilalte, în câteva ore s-ar putea produce devastări mai mari decât cele înregistrate în toate războaiele din istoria noastră."

Dându-și seama de gravitatea cuvintelor rostite de președinte, Lincoln s-a concentrat să le recepționeze corect pe toate. A simțit momentul istoric și a perceput durerea din vocea omului care își ducea *povara – un cuvânt pe care îl folosise de câteva ori în discurs și tot mai mult în discuțiile obișnuite.*

„Prin urmare, eu, în calitate de președinte și comandant suprem, și voi, ca americani, traversăm împreună zile grele. În baza prevederilor Constituției, eu voi purta răspunderea președinției încă trei ani și jumătate. Sunt convins că știți că voi face tot ce îmi stă în putință pentru țara și pentru cauza noastră.

Ca și voi, am o familie pe care vreau să o văd crescând într-o țară în care să fie pace și într-o lume în care domnește libertatea.

Știu că, uneori, vă pierdeți răbdarea și v-ați dori să întreprindem imediat niște acțiuni care să pună capăt primejdiilor care ne pândesc, dar nu există o soluție rapidă și ușor de găsit. Ni se opune un sistem care a organizat un miliard de oameni și care știe că dacă Statele Unite dau greș, victoria sa va fi iminentă. Prin urmare, trebuie să privim spre un viitor care, dacă suntem curajoși și perseverenți, ne poate aduce ceea ce ne dorim cu toții. În aceste zile vă cer, așadar, sugestii și sfaturi. Vă invit să aduceți critici când socotiți că greșim, dar întâi de toate, dragi concetățeni, vreau să înțelegeți că iubesc această țară și că voi face tot ce pot ca să o apăr. Am nevoie de bunăvoința și de sprijinul vostru și, mai presus de toate acestea, de rugăciunile voastre."

Evelyn Lincoln nu-și amintea ca președintele să fi adăuat vreodată atât de mult la un discurs cu doar câteva ore înainte de a-l prezenta.

„Te rog să dactilografiezi totul şi să-mi prezinţi textul când vin”, i-a spus Kennedy secretarei sale.[603]

Preşedintele a sosit la Biroul Oval la 21.30 ca să verifice înălţimea scaunului de la birou şi lumina. I-a cerut lui Evelyn Lincoln textul şi s-a dus în Sala Cabinetului, unde s-a aşezat şi a mai revizuit textul, adăugând sau tăind porţiuni, reuşind să îl mai reducă, dar fără să elimine nimic din suferinţa pe care o exprima. Când a sosit vremea să se aşeze în faţa camerelor de televiziune, s-a dus în biroul lui Evelyn Lincoln, a cerut o perie de păr, apoi a intrat în sala de baie, ca să se asigure că fiecare şuviţă era la locul ei.

În ciuda acestor pregătiri, în timpul discursului, în camera supraîncălzită, preşedintele a devenit încordat şi a transpirat. Pentru a îmbunătăţi calitatea sunetului, tehnicienii opriseră aerul condiţionat, deşi temperatura în acea zi atinsese aproape 35ºC. Atmosfera din birou devenise şi mai încinsă din cauza reflectoarelor, a celor şapte camere de televiziune şi a celor aproape şaizeci de persoane care se strânseseră acolo ca să asiste la un moment istoric.

Kennedy a părăsit puţin încăperea, ca să-şi şteargă faţa şi buzele, după care a revenit la birou şi, peste câteva secunde, s-a adresat naţiunii şi lumii. Din cauza luminii orbitoare care făcea dificilă lectura textului recent modificat, s-a bâlbâit de câteva ori şi a accentuat mai mult decât trebuia alte pasaje mai puţin elocvente. Însă puţini privitori au observat asta. Cuvintele lui dure şi tulburătoare au mascat seria de compromisuri aprobate în zilele precedente, care şubreziseră în mod considerabil planul lui Acheson.

Kennedy se distanţase de propunerea lui Acheson de a decreta stare de urgenţă naţională, hotărâse să renunţe la mobilizarea imediată a trupelor şi mai redusese creşterea de buget pentru Apărare. În cele şaptesprezece zile între şederea la Hyannis Port şi discursul din 25 iulie, moderaţii modificaseră metodic abordarea lui Acheson, iar structura politicii externe a Statelor Unite s-a axat în întregime asupra Berlinului, chiar şi în cadrul a două şedinţe cruciale ale Consiliului pentru Securitate Naţională, pe 13 şi 19 iulie.

Pe 13 iulie, în Sala Cabinetului, secretarul Rusk a folosit propriile cuvinte ale lui Acheson pentru a mai îndulci abordarea, citând o parte din raportul prietenului său, care vorbea de păstrarea cât mai secretă a primilor paşi făcuţi. „Trebuie să evităm acţiunile care nu slujesc unor scopuri militare clare şi care ar putea fi socotite provocatoare”[604], a spus el.

Cu sprijinul vicepreşedintelui Johnson, Acheson a ripostat. El credea că dacă, aşa cum susţinea prietenul său Rusk, se lăsa mobilizarea rezerviştilor spre sfârşit, „nu vom influenţa mai mult judecata lui Hruşciov cu privire la dimensiunea crizei decât am face-o lansând bombe, după ce el a forţat chestiunea până la limită”.

Bundy le prezentase celor din sală patru alternative: (1) se procedează în regim de urgenţă la o întărire substanţială a forţelor Statelor Unite; (2) se aplică toate măsurile care nu impun decretarea stării de urgenţă la nivel naţional; (3) se decretează starea de urgenţă naţională şi se fac toate pregătirile, cu excepţia mobilizării rezerviştilor şi a unităţilor din Garda Naţională; (4) se evită orice confruntare militară pe motiv că era o criză mai curând de unitate şi voinţă politică decât un imperativ militar.

Preşedintele îi ascultase pe oficialii săi de rang înalt dezbătând acele soluţii posibile. Dar, prima oară când şi-a exprimat părerea, a făcut-o în faţa unei audienţe formate din telespectatori. Într-o şedinţă a Grupului de Iniţiativă din cadrul Consiliului pentru Securitate Naţională, Kennedy spusese că pentru el contau doar două lucruri: „Prezenţa noastră în Berlin şi accesul în Berlin”.

Acheson devenise atât de nemulţumit de ceea ce el considera a fi schimbarea de politică apărută în cursul lunii iulie, încât a declarat în faţa unui mic grup de lucru în problema Berlinului: „Domnilor, ar trebui să vă împăcaţi cu ideea. Această naţiune nu are conducere”.

La cea de-a doua şedinţă a Consiliului pentru Securitate Naţională (NSC), planul Acheson a murit discret după un schimb între autor şi McNamara, secretarul Apărării. Acheson dorea să vadă o hotărâre definitivă a grupului pentru decretarea stării de urgenţă şi începerea mobilizării rezerviştilor cel târziu în septembrie. McNamara prefera să nu se angajeze

încă pe această cale, dar voia să se înțeleagă faptul că președintele putea decreta starea de urgență mai târziu și să mobilizeze unitățile de rezervă terestre mai numeroase „când situația o impunea”.[605]

Acheson își menținuse poziția, susținând că soluția aleasă de McNamara nu era suficient de energică și nici de concretă.

Kennedy lăsase discuția să continue până când, treptat, lui Acheson i-a fost clar că președintele nu agrea ideea unei mobilizări generale. În cele din urmă, Acheson a acceptat modul de abordare propus de McNamara, ceea ce îi oferea secretarului Apărării un program mai flexibil, pe care îl dorea ca să nu aibă la dispoziție „o forță de rezerviști fără nici o misiune de îndeplinit”. Cu toate acestea, în eventualitatea adâncirii crizei, desfășurarea trebuia să se facă rapid.

Deși nu se afla atunci de față, ambasadorul Thompson contribuise la găsirea unei soluții, prin telegramele trimise de la Moscova, în care se afirma că președintele american îi va impresiona mai mult pe sovietici dacă îi ținea pe aliați laolaltă, în jurul unor acțiuni militare substanțiale, decât dacă i-ar fi divizat prin acțiuni excesive. Logica lui Thompson era că o pregătire mai îndelungată pentru acțiune va avea un impact mai mare decât gesturile spectaculoase, imediate, care ar fi atras doar atenția publicului. Consilierii lui Kennedy pe probleme de informații au susținut și ei că o atitudine publică prea dură nu ar fi făcut decât să îl îndemne pe Hrușciov să devină și mai rigid și mai dispus să ia contramăsuri militare.

Rezultatul a fost că, pe 25 iulie, președintele nu a decretat starea de urgență, însă a spus că va încerca să obțină împuternicirea din partea Congresului de a tripla efectivele, de a mobiliza rezerviștii și de a impune sancțiuni economice împotriva țărilor membre ale Pactului de la Varșovia în cazul unei blocade a Berlinului. Kennedy a declarat în ședința NSC că o stare de urgență la nivel național era „un clopot de alarmă care putea fi tras doar o dată” și că, urmând cursul propus de Acheson, nu i-ar convinge pe sovietici de hotărârea Statelor Unite, ci doar de „panica prin care trecem”.

Acheson se pronunțase în favoarea decretării stării de urgență, deoarece acest lucru i-ar fi impresionat atât pe sovietici, cât și pe adversarii lui din

Statele Unite cu privire la gravitatea situației, permițând în același timp președintelui să mobilizeze un milion de rezerviști și să prelungească durata înrolării.

Însă Kennedy era hotărât să nu reacționeze excesiv, în parte pentru că dorea să refacă încrederea aliaților în modul lui de guvernare, după ce debarcarea din Goful Porcilor eșuase atât de rușinos. El mai socotea că îl aștepta o lungă serie de confruntări cu sovieticii și de aceea îl îngrijora ideea unei escaladări premature menite să fie o reacție față de ceea ce el considera „un fals punct culminant” în cadrul confruntării. Președintele voia să păstreze un atu în mânecă.

De aceea, Kennedy a cerut o suplimentare a bugetului pentru forțele armate de 3,454 miliarde de dolari, aproape exact aceeași sumă anunțată de Hrușciov, cifra de 4,3 miliarde, propusă inițial de Acheson. Creșterea va face totuși ca totalul cheltuielilor combinate pentru Apărare să ajungă în mandatul lui Kennedy la 6 miliarde. El a vrut o sporire a efectivelor din cadrul forțelor armate de la 875 000 la un milion. Statele Unite aveau să pregătească o nouă capacitate de transport aerian în privința Berlinului și alte capacități pentru detașarea a șase divizii suplimentare în Europa până în decembrie, termenul anunțat de Hrușciov pentru încheierea tratatului de pace.

Lucrul cel mai șocant, dar cu totul ignorat de mass-media, a fost acela că în discurs se menționase de șaptesprezece ori Berlinul de Vest, președintele precizând cu regularitate că era vorba despre partea occidentală a orașului. Kennedy repeta mesajul pe care îl transmisese la Viena lui Hrușciov, că sovieticii erau liberi să facă orice doreau cu zona estică a orașului, atâta vreme cât nu se atingeau de vest.

Cu o zi înainte, la masa de prânz, James O’Donnell, unul dintre oficialii de vârf ai Agenției de Informații a Statelor Unite, se plânsese autorului discursurilor prezidențiale, Ted Sorensen, în legătură cu accentul pus pe Berlinul de Vest într-o ciornă finală a cuvântării. Părerea lui O’Donnell avea greutate, deoarece era prieten de familie cu Kennedy și un bun cunoscător al Berlinului. Ca soldat învingător fusese primul american

care, de lângă sovietici, examinase interiorul buncărului lui Hitler. Scrisese o carte despre ultimele zile ale lui Hitler şi apoi trăise zilele Blocadei Berlinului în calitate de corespondent al revistei *Newsweek*. Poziţia lui era atât de solidă, încât scrisese un memorandum, pentru candidatul Kennedy despre acordurile dintre cele patru puteri în privinţa Berlinului.

Cu un aer mândru, Sorensen îi arătase lui O'Donnell ciorna cuvântării din 25 iulie, susţinând că o vor aprecia până şi „partizanii înrăiţi" ca el. Totuşi, cu cât a examinat discursul mai îndeaproape, cu atât a fost mai şocat de concesiile unilaterale pe care le conţinea. Discursul vorbea despre dorinţa lui Kennedy de a elimina anumite „elemente supărătoare" din Berlinul de Vest, declarând în acelaşi timp că „libertatea acelui oraş nu este negociabilă". Potrivit lui Ulbricht, acele elemente „supărătoare" includeau mijloacele de informare libere şi active din Berlinul de Vest, postul american de radio RIAS, libertatea militarilor occidentali şi a agenţiilor de informaţii de a acţiona şi – cel mai important – capacitatea est-germanilor de a traversa graniţa deschisă şi de a se refugia de cealaltă parte a oraşului.

Un alt paragraf recunoştea „preocuparea istorică a Uniunii Sovietice privind securitatea sa în Europa Centrală şi de Est, după o serie de invazii devastatoare, şi noi credem că se pot conveni înţelegeri care să ajute la rezolvarea acelor preocupări şi să facă posibil ca în această zonă tulburată să existe siguranţă şi libertate".

Ce voise Kennedy să spună cu asta? s-a întrebat O'Donnell, neştiind că această formulare se baza pe limbajul similar pe care Kennedy îl folosise în discuţiile particulare de la Viena. Preşedintele dădea crezare acuzaţiilor Moscovei referitor la militarismul renăscut al Germaniei de Vest? Ceda pentru totdeauna sovieticilor ţări captive precum Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria?

Însă nimic nu l-a tulburat mai mult pe O'Donnell decât referirile frecvente şi exclusive la securitatea Berlinului „de Vest". Acela putea fi doar un mesaj intenţionat care, după părerea lui O'Donnell, le lăsa sovieticilor mână liberă în Berlinul de Est, deşi, tehnic vorbind, oraşul rămânea sub conducerea celor patru puteri.

În cuvântarea sa, Kennedy le spunea americanilor: „Amenințarea imediată pentru oamenii liberi este în Berlinul de Vest”. A folosit drept material auxiliar o hartă pentru a arăta poporului american Berlinul de Vest ca pe o insulă de alb într-o mare comunistă de negru. Iată ce a spus Kennedy:

„Pentru că Berlinul de Vest, stând expus la 175 de kilometri în interiorul Germaniei de Est, înconjurat de trupe sovietice și aproape de liniile de aprovizionare sovietice, are multe roluri. Este mai mult decât o demonstrație de libertate, un simbol, o insulă de libertate într-o mare comunistă. Este mai mult decât o legătură cu Lumea Liberă, o rază de speranță dincolo de Cortina de Fier, o ușă de scăpare pentru refugiați.[606]

Berlinul de Vest este toate acestea. Însă, mai presus de toate, acum a devenit – ca niciodată până în prezent – cel mai important loc de încercare a curajului și voinței Occidentului, un punct nodal unde se confruntă angajamentele noastre solemne, începând încă din 1945, și ambițiile sovietice. Statele Unite se află acolo; Marea Britanie și Franța sunt și ele prezente; garanția NATO se află acolo – iar locuitorii Berlinului se află și ei acolo. În acest sens, este la fel de protejat ca și noi ceilalți – pentru că noi nu putem separa siguranța sa de a noastră…, noi ne-am dat cuvântul că un atac împotriva orașului va fi considerat un atac împotriva noastră, a tuturor.”

La capătul discursului de treizeci și unu de minute, Kennedy a revenit asupra problemei Berlinului de Vest.

„Jurământul solemn pe care l-am făcut Berlinului de Vest în vreme de pace nu va fi încălcat în vremuri de primejdie. Dacă nu ne îndeplinim angajamentele față de Berlin, unde ne vom afla după aceea? Dacă nu ne respectăm promisiunea acolo, tot ce am realizat în problema securității colective, care se bazează pe aceste cuvinte, nu va mai însemna nimic. Și dacă există o cale cu adevărat sigură către război, aceasta este calea slăbiciunii și a dezbinării.”

Sorensen s-a arătat deranjat de faptul că O'Donnell subestima importanţa angajamentului emoţional al cuvântării de a proteja Berlinul. Cât despre nepăsarea sa faţă de Berlinul de Est captiv şi faţă de Europa de Est în general, discursul nu făcea decât să recunoască realitatea, a susţinut Sorensen în faţa lui O'Donnell. Ruşii făceau ce voiau în sectorul lor. Americanii vor fi îndeajuns de rezervaţi în acceptarea unei confruntări militare pentru a apăra două milioane de vest-berlinezi, însă ar fi fost prea mult ca americanii să-şi rişte vieţile pentru soarta celor un milion de est-berlinezi surprinşi de istorie în partea comunistă a oraşului.

O'Donnell a sugerat o modificare lejeră. Preşedintele putea omite pur şi simplu precizarea „de Vest" în majoritatea locurilor unde apărea după numele oraşului „Berlin". După o oră de discuţii, Sorensen a insistat: „Nu mă mai pot juca cu texul acestui discurs… a fost analizat şi a trecut prin şase filtre guvernamentale. Am tot plimbat ciorne încoace şi încolo timp de zece zile. Asta este versiunea definitivă. Aceasta este direcţia politică".

„Asta este, şi gata".

Prânzul s-a încheiat în această notă.

Sorensen respinsese proteste similare din alte zone ale guvernului. Aşa-numita Mafie a Berlinului, grupul de oficiali superiori care urmăriseră ani de zile fiecare amănunt, oricât de neînsemnat, legat de situaţia din Berlin, simţeau că preşedintele comite o erezie, spunându-le în esenţă ruşilor că puteau ignora acordurile încheiate de cele patru puteri şi că aveau dreptul de a face orice doreau în partea lor de oraş.

„Am fost stupefiaţi când am văzut limbajul discursului", a spus Karl Mauntner care, având origine austriacă, lucra la biroul de informaţii şi cercetări al Departamentului de Stat, după ce activase în cadrul misiunii americane de la Berlin. După ce participase la cel de-al Doilea Război Mondial, cu Divizia 82 aeropurtată din Normandia, şi după bătălia pentru Bulge[607], el a fost scandalizat de replierea lui Kennedy. „Ne-am dat imediat seama ce însemna asta… Ne subminam propria poziţie."

Accentul care se punea pe Berlinul de Vest li s-a părut cu atât mai evident sovieticilor la cinci zile după discurs când, pe 30 iulie, senatorul

William Fulbright a declarat la talk show-ul *Issues and Answers*, difuzat duminică dimineață pe postul de televiziune ABC, că sovieticii puteau reduce tensiunile din cadrul Crizei Berlinului închizând căile de scăpare spre Berlinul de Vest ale refugiaților. „Adevărul este că rușii pot să le închidă, cred eu", a spus Fulbright. „Dacă vor să închidă frontiera săptămâna viitoare, o pot face, fără să încalce nici un tratat. Nu înțeleg de ce est-germanii nu-și închid frontiera, deoarece eu cred că au dreptul să o facă."

Interpretarea tratatului de către Fulbright era însă eronată, iar demnitarul s-a corectat într-o declarație în fața Senatului, pe 4 august, spunând că libertatea de mișcare în întregul Berlin era garantată de acorduri postbelice și că interviul acordat la televiziune lăsase „o impresie nefericită și eronată". Cu toate acestea, Kennedy nu l-a repudiat, iar McGeorge Bundy a raportat favorabil președintelui prestația la televiziune a lui Fulbright, scriindu-i despre o „diversitate de comentarii despre Bonn și Berlin, inclusiv referiri la impactul pozitiv al remarcilor făcute de senatorul Fulbright".

Adevărul era că vest-germanii s-au simțit disperați din cauza acestor comentarii, în vreme ce est-germanii s-au arătat încântați de sugestia lui Fulbright. Cotidianul vest-berlinez *Der Tagesspiegel* deplângea faptul că afirmațiile senatorului aveau un potențial la fel de încurajator pentru ca inamicii să acționeze ca și cuvintele rostite de Dean Acheson înainte de Războiul din Coreea: „Coreea de Sud se află în afara perimetrului apărat de SUA". Oficiosul partidului comunist, *Neues Deutschland*, a considerat ca fiind „realiste" ideile lui Fulbright.

La începutul lunii august, în timpul unei plimbări de-a lungul colonadei din apropierea grădinii de trandafiri, alături de Walt Rostow, consilier pe probleme de economie, Kennedy se gândea ce se putea întâmpla în Berlin. „Hrușciov pierde Germania de Est", a spus el. „Nu poate permite să se întâmple asta. Dacă Germania de Est este pierdută, la fel se va întâmpla și cu Polonia și cu toată Europa de Est. Va trebui să întreprindă ceva ca să împiedice valul de refugiați. Poate că va ridica un zid. Iar nu-l vom putea

împiedica. Eu pot păstra alianța unită pentru a apăra Berlinul de Vest, dar nu pot acționa pentru a menține Berlinul de Est deschis.”[608]

Moscova
Joi, 3 august 1961

Într-o dimineață înăbușitoare, aflat la Moscova, Ulbricht mergea la întâlnirea cu Hrușciov într-o limuzină cu geamurile închise și cu perdelele trase. Ulbricht nu-și anunțase plecarea de la Berlin pentru summitul de urgență al Pactului de la Varșovia și, pe cât posibil, nu voia să fie văzut în public.[609]

Moscova părea senină în comparație cu atmosfera pe care Ulbricht o avea de înfruntat acasă. Grupuri de turiști mergeau în urma ghizilor prin Piața Roșie. Primele vase de agrement începuseră deja să circule pe fluviul Moskva, alături de oameni în caiace, ieșiți să facă mișcare de dimineață. Uriașe bazine de înot erau deschise în parcurile publice. Cum era vacanță, orașul era plin de părinți cu copii de mână.

Hrușciov și Ulbricht s-au întâlnit să pună la punct ultimele detalii privind închiderea frontierei, după care urmau să îi abordeze pe membrii Pactului de la Varșovia spre aprobare. Ulbricht voia ca aliații săi să se gândească la un sprijin economic de urgență, în caz că Occidentul răspundea prin sancțiuni.

Cei doi supravegheaseră atent operațiunile pregătitoare ale propriilor servicii de securitate și forțe militare, mai toată luna precedentă, astfel că nu era nevoie să reanalizeze fiecare amănunt. Hrușciov a spus că împreună vor „înconjura Berlinul cu un inel de fier… Forțele noastre trebuie să creeze un asemenea inel, dar trupele tale trebuie să controleze totul”. În timp ce ei discutau, sovieticii trimiseseră încă patru mii de soldați la Berlin. Hrușciov i-a mai spus lui Ulbricht că plasa tancuri pe frontiera cu Germania de Vest, în spatele pozițiilor deținute de soldații est-germani.[610]

Scopul întâlnirii lor din acea dimineață era de a stabili data acțiunii. Hrușciov a spus că voia să amâne semnarea tratatului de pace cu Ulbricht până după închiderea frontierei. De asemenea, nu voia să îi permită lui

Ulbricht să întreprindă vreo acţiune împotriva rutelor de acces terestru sau aerian spre Berlinul de Vest. Ulbricht a fost de acord, arătând că deşi încă voia să semneze cu Moscova un tratat de pace care să consfinţească încheierea războiului, acest lucru trecuse pe planul doi, prioritară fiind stoparea valului de refugiaţi şi salvarea ţării lui. Ulbricht i-a spus liderului sovietic că avea nevoie de numai două săptămâni pentru a fi gata să oprească orice deplasare între Berlinul de Est şi cel de Vest.

„Când ar fi cel mai bine să faci asta?" l-a întrebat Hruşciov. „Fă-o când doreşti. Putem trece la acţiune în orice moment."

Din cauza agravării problemei refugiaţilor şi a pericolului că planul putea fi divulgat, Ulbricht voia să acţioneze imediat. El a sugerat noaptea de sâmbătă, 12 august, spre duminică, 13 august.

Remarcând că treisprezece este socotit un număr cu ghinion în Occident, Hruşciov a glumit spunând că „pentru noi şi lagărul socialist va fi o zi foarte norocoasă".

Hruşciov, artizanul metroului moscovit, voia să audă mai multe detalii de logistică. Cum va rezolva Ulbricht problema unor străzi care, după cum văzuse el pe harta amănunţită, aveau un trotuar în Est şi celălalt în Vest?

„În casele care au ieşire spre Berlinul de Vest, vom zidi uşile", a spus Ulbricht. „În alte locuri, vom ridica bariere din sârmă ghimpată. Sârma a fost deja asamblată. Totul se poate realiza foarte repede."

Hruşciov a refuzat cererea lui Ulbricht de convocare a unei conferinţe economice de urgenţă pentru pregătirea sprijinului acordat economiei est-germane. Liderul sovietic se temea că simpla programare a unei asemenea întruniri ar putea trezi suspiciunile Occidentului şi accelera fluxul de refugiaţi. Ulbricht trebuia să depună toate eforturile pentru a se pregăti în vederea unei asemenea eventualităţi.

Hruşciov mai voia ca Ulbricht să se asigure că toate operaţiunile vor rămâne strict pe teritoriul său şi „nici un milimetru în plus" spre Berlinul de Vest. Toate semnalele pe care Kennedy i le transmisese lui Hruşciov, începând cu summitul de la Viena şi terminând cu discursul lui din 25 iulie, ba chiar şi declaraţia televizată a lui Fulbright, îi arăta că se găsea pe un

teren solid atâta vreme cât acţiunile sovieticilor şi ale est-germanilor se limitau la teritoriul blocului sovietic şi nu întrerupeau accesul aliaţilor în Berlin. De fapt, după recentele conversaţii purtate cu Adenauer, Thompson îl convinsese că se putea ca preşedintele american şi Adenauer să salute rezultatul. Într-o discuţie purtată cu două zile înainte, Hruşciov îi spusese lui Ulbricht:

„Când se va închide graniţa, americanii şi vest-germanii vor fi fericiţi. Thompson mi-a zis că refugiaţii le creează o mulţime de neplăceri. Aşadar, când vom institui aceste controale, toată lumea va fi satisfăcută. Şi, pe de altă parte, vor simţi puterea ta”.[611]

Fără a vorbi efectiv despre un Zid al Berlinului, Hruşciov a cerut ţărilor semnatare ale Pactului de la Varşovia să aprobe o închidere a frontierei la fel de impenetrabilă ca şi aceea care existase între Germania de Est şi Germania de Vest încă din 1952. „Propunem ca statele Pactului de la Varşovia să aprobe, în interesul încetării activităţilor subversive, introducerea unui control strict de-a lungul graniţelor RDG, inclusiv la graniţa din Berlin, comparabilă cu aceea existentă de-a lungul frontierelor de stat ale puterilor occidentale.”

Întrunirea Pactului de la Varşovia care a urmat i-a oferit lui Ulbricht în cele trei zile o parte, dar nu tot ceea ce îşi dorise. Vecinii lui socialişti au acceptat fără să comenteze închiderea frontierei şi au fost de acord să îşi repoziţioneze trupele pentru a sprijini militarii sovietici. Spre consternarea lui Hruşciov, aliaţii lui Ulbricht nu voiau să îi dea asigurări economice. Un lider de partid comunist după altul – Wladisław Gomułka din Polonia, AntonÍn Novotný din Cehoslovacia şi János Kádár din Ungaria – erau îngrijoraţi de modul în care va riposta economic Occidentul împotriva întregului bloc comunist şi au discutat despre resursele lor limitate. Gomułka a vrut chiar ca Ulbricht să îl ajute *pe el*, în cazul în care se va institui un boicot al Occidentului faţă de întregul lagăr socialist, prin redirecţionarea mărfurilor care ar putea fi în mod normal vândute către

Occident. El se temea că Polonia va fi foarte expusă oricărei riposte față de acțiunea din Berlin, din cauza datoriei comerciale mari față de Occident.

Novotný l-a avertizat pe Ulbricht că nu poate să conteze pe el în ceea ce privea alimentele, din cauza problemelor pe care le avea țara sa în domeniul agricol. Cum Cehoslovacia avea un comerț mai intens cu Occidentul decât orice alt stat membru al Pactului de la Varșovia, el se temea că țara sa ar putea suferi cel mai mult ca urmare a acțiunii din Berlin. Kádár s-a plâns că potențialul impact economic al închiderii frontierei est-germane nu fusese discutat între aliații sovieticilor, mai ales că țara lui se baza pe comerțul cu Occidentul pentru aproape o treime din economie – și un sfert din acest comerț era cu Germania de Vest.

Hrușciov a spumegat:

„Cred că trebuie să ajutăm RDG-ul. Tovarăși, să înțelegem mai bine situația, să o percepem mai profund și mai intens… Tovarăși, acum vom ajuta cu toții RDG-ul. Nu voi spune care dintre voi trebuie să acorde un ajutor mai mare. Toți trebuie să ne oferim sprijinul, și cât mai mult cu putință. Să privim lucrurile astfel: dacă nu ne îndreptăm atenția asupra nevoilor RDG și dacă nu facem sacrificii, țara nu va putea rezista; nu are suficientă forță internă."

„Ce s-ar întâmpla dacă RDG ar fi lichidată ca țară?" i-a întrebat Hrușciov pe liderii adunați în fața lui. Voiau ca Germania de Vest să aibă armatele la granița lor? Întărind poziția Germaniei de Est, „ne întărim propriile poziții", a spus el, nemulțumit să constate cât de puțină solidaritate exista între țările lagărului socialist. Într-o alianță în care majoritatea membrilor se simțeau puțin amenințați de Occident, dar depindeau tot mai mult economic de acesta, argumentele lui Hrușciov nu i-au convins.

Când liderii comuniști l-au întrebat pe Hrușciov de ce nu îl îngrijora mai mult reacția militară a americanilor, Hrușciov le-a spus că, până în acel moment, Occidentul reacționase cu mai puțină hotărâre decât se temuse la presiunile lui crescute și la retorica sa. Statele Unite, a spus el, „s-au dovedit mai puțin dure decât am presupus noi" în privința Berlinului.

Hruşciov a mai spus că era adevărat că adversarul „putea să facă dovada forţei sale, dar putem spune deja că ne aşteptam la mai multă presiune, iar deocamdată, cea mai hotărâtă luare de poziţie a reprezentat-o discursul lui Kennedy”.

Hruşciov le-a mai spus aliaţilor săi că, după părerea sa, Statele Unite „erau guvernate slab” şi că Senatul SUA îi aducea aminte de principatul rus Novgorod, unde boierii „ţipau, răcneau şi se trăgeau de bărbi; aşa se hotăra cine avea dreptate”.

A vorbit aproape cu nostalgie de vremea când secretar de stat era John Foster Dulles care, deşi anticomunist, a asigurat „mai multă stabilitate” în relaţiile americano-sovietice. Cât despre Kennedy, Hruşciov a spus că îi era „milă de el… e mai curând un boxer de categorie uşoară pentru greii democraţi şi republicani”. Hruşciov era convins că adversarul său slab şi nehotărât nu va reacţiona în mod decisiv.[612]

Ulbricht s-a întors acasă, pentru că începuse numărătoarea inversă pentru cea mai importantă zi din viaţa lui – şi a ţării sale. Însă mai întâi trebuia să facă faţă unei confruntări decisive cu proletariatul est-german.

583 JFKL, Raport radiodifuzat şi televizat către poporul american privind criza Berlinului, preşedintele Kennedy, Casa Albă, 25.07.1961: http: / / www.jfklibrary.org / Hustorical+Resources / Archives / Reference+Desk / Speeches / JFK / 003POF03BerlinCrisis07251961.htm

584 JFKL, *Walt W. Rostow OH;* Walt W. Rostow, *The Diffusion of Power: An Essay in Recent History,* New York. Macmillan, 1972, 231. Schlesinger, *A Thousand Days,* 394

585 Kvitsinsky, *Von dem Sturm,* 179–180; Klaus Wiegrefe, „Die Schandmauer”, *Der Spiegel,* 06.08.2001, 71

586 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament,* 508; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Glasnost Tapes.* Boston: Little, Brown, 1990, 169

587 Hans Kroll, *Lebenserinnerungen eines Botschafters.* Köln: Kiepenheur & Witsch, 1967, 512, 526

588 Serghei N. Hruşciov, *Creation of a Superpower,* 454–455, Kroll, *lEbenserinnerungen,* 512, 527; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Glasnost Tapes,* 169

589 Kvitsinsky, Vor dem Sturm, 179–181; Grupul Central de Analiză şi Informare al Ministerului Securităţii Statului (ZAIG), *Protokol über die Besprechung am 07.07.1961,* strict secret,

Ministerium für Staatsicherheit (MfS) 4899, 9; Uhl şi Wagner, „Another Brick in the Wall (încă o cărămidă în zid): reexaminarea politicii sovietice şi est-germane în timpul crizei Berlinului din 1961: Noi dovezi, noi documente", CWIHP Working Paper, publicat sub titlul „Storming On to Paris: Exerciţiul 'Buria' din 1961 şi soluţia planificată pentru soluţionarea Crizei Berlinului", în Mastny, Holtsman şi Wenger, *War Plans and Alliances in the Cold War,* 46–47; Wiegrefe, „Die Schaudmauer", 71

590 SAPMO-Barch, ZPA, J, IV, 2 / 202 / 130, „Besondere Informationen an Genossen Walter Ulbricht", Bd. 6, 15.07.1961; Patrick Major, *Behind the Berlin Wall: East Germany and the Frontiers of Power.* New York: Oxford University Press, 2010, 110

591 Schlesinger, *A Thousand Days,* 255–256; A.J. Lannuth, *Our Vietnam: The War 1954–1974.* New York: Simon & Schuster, 2000, 136–137

592 Schlesinger, A Thousand Days, 383–384, 386–387

593 Schlesinger, *A Thousand Days,* 381; Chace, *Acheson,* 391; Mc George Bundy, *Danger and Survival: Choices About the Bomb in the First Fifty Years.* New York: Random House, 1988, 375–376

594 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 57, JKFL, POF, Raport al asistentului special al preşedintelui (Schlesinger) către preşedintele Kennedy; subsecretarul de stat Bowls i-a trimis un Rusk un raport similar pe 7 iulie, exprimându-şi îngrijorarea în legătură cu modul de gândire american în problema Berlinului; *vezi* Departamentul de Stat, Central Files 762.00 / 7-761

595 Schlesinger, *A Thousand Days,* 386

596 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 57

597 Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography.* New York: Simon & Schuster Paperbacks, 2005, 110–113; W.R. Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2010, 35–38

598 „Kenney Confers on Berlin Issues", *New York Times, 0*9.07.1961; „Kennedy to Meet 3 Aides on Berlin", *New York Times,* 08.07.1961; Reeves, *Kennedy: Profile of Power,* 192

599 Beschloss, *The Crisis Years,* 244; „West Is Drafting Reply to Soviet on German Issues", *New York Times,* 30.06.1961, 05.07.1961, 14.07.1961; „British Envoy Tells Khrushchev Soviet Policy on Berlin Is Illegal", *New York Herald Tribune,* 06.07.1961; „Matter of Fact: Khrushchev as Hitler", *Washington Post,* 12.07.1961; Martin McCauley, editor, *Khrushchev and Khrushchevism,* Bloomington: Indiana University Press, 1987, 222

600 Reeves, *Kennedy: Profile of Power,* 192; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 153–154

601 Beschloss, *The Crisis Years,* 246–248; *New York Times,* 09.07.1961; Schlesinger, *A Thousand Days,* 752; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 153–154

602 Raport radiodifuzat şi televizat către poporul american privind criza Berlinului, preşedintele Kennedy, Casa Albă, 25.07.1961: http: / / www.jfklibrary.org / Hustorical+Resources / Archives /

Reference+Desk / Speeches / JFK / 003POF03BerlinCrisis07251961.htm

603 Lincoln, *My Twelve Years with John F. Kennedy,* 233–234

604 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 66, memorandum privind discuțiile din cadrul Consiliului Național de Securitate, Washington, 13.07.1961, pregătit de Bundy pe 24.07.1961; Brinkley, *Den Acheson,* 144

605 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 77. Procese-verbale ale şedinţei Consiliului Național de Securitate, Washington, 19.07.1961, pregătit de Bundy pe 25.07.1961

606 Raport radiodifuzat şi televizat către poporul american privind criza Berlinului, preşedintele Kennedy, Casa Albă, 25 iulie 1961: http: / / www.jfklibrary.org / Hustorical+Resources / Archives / Reference+Desk / Speeches / JFK / 003POF03BerlinCrisis 07251961.htm

607 Bătălie purtată pe fluviul Meuse în decembrie 1944 pentru cucerirea unei cote, numită de americani Bulge *(bulge* – „cocoaşă", „umflătură"). (n.tr.)

608 JFKL, *Walt W. Rostow OH;* Rostow, *Diffusion of Power,* 231; Beschloss, *The Crisis Years,* 265; Schlesinger, *A Thousand Days,* 394, Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 201

609 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall,* 192–194; SAPMO-Barch, ZPA DY, 30 / 3682; Uhl şi Wagner, „Another Brick in the Wall (încă o cărămidă în zid)": CWIHP Working Paper, publicat sub titlul „Storming On to Paris": în Mastny, Holtsman şi Wenger, *War Plans and Alliances in the Cold War,* 46–41; Aleksandr Fursenko, „Kak Byla Postroena Berlinskaia Stena", în *Istorischeskie Zapiski,* nr. 4 (2001), 78–79

610 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War,* 377, 379–380

611 RGANI, Hruşciov–Ulbricht, 01.08.1961, document nr. 521557, 113–146. Documentul şi citatul ne-au fost oferite prin amabilitatea dr. Mathias Uhl

612 Taubman: *Khrushchev: The Man and His Era,* 502; Vladislav M. Zubok, „Khrushchev's Secret Speech on the Berlin Crisis, August 196,", CWIHP-B, nr. 3, toamna anului 1993, 58–61; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 50. Conferința primilor-secretari ai Comitetelor Centrale ale Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti din țările socialiste pentru un schimb de păreri privind problemele legate de pregătirea în încheierea tratatului de pace german, 3–5.08.1961 (stenograme ale şedințelor au fost descoperite între alte documente ale Departamentului Internațional al Comitetului Central, TsKhSD), 11, 142–144, 156–157

Ulbricht și Kurt Wismach au o dispută aprinsă

Fabrica de cabluri de la Oberspree, Berlinul de Est
Joi, 10 august 1961

Când rămăseseră mai puțin de patruzeci și opt de ore până la declanșarea operațiunii, Walter Ulbricht a întreprins totuși una dintre vizitele de lucru obișnuite, de această dată întâlnindu-se cu muncitorii de la fabrica de cabluri de la Oberspree, în zona de sud a Berlinului de Est. În hala uriașă se strânseseră în jur de o mie cinci sute de muncitori, purtând salopete de lucru și încălțăminte cu talpa de lemn, care îi protejau de electrocutare și de metalul topit. Unii s-au cățărat pe stâlpii macaralelor ca să vadă mai bine; alții stăteau pe transportoarele pe cablu, la o înălțime de aproape patru metri.

Anunțând că tocmai se întorsese de la Moscova, Ulbricht s-a adresat mulțimii: „Este esențială semnarea neîntârziată a unui tratat de pace între Germania de Est și gloriosul nostru tovarăș și aliat, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste… Nimeni nu poate opri socialismul… Nici măcar aceia care au căzut în ghearele negustorilor de sclavi”. A arătat apoi că prețul plătit de economia est-germană prin fuga refugiaților, pe care el a numit-o „trafic de carne vie și răpire”, era de două miliarde și jumătate de mărci pe an. „Fiecare cetățean al statului nostru va fi de acord că trebuie să punem capăt acestei situații”.

Kurt Wismach, care la început i s-a părut lui Ulbricht a fi un muncitor oarecare, fierbea auzind obișnuitul limbaj de lemn comunist. Cuprins de un fals sentiment de forță și aflat mult deasupra lui Ulbricht pe un colac de cablu, el a început să aplaude în derâdere și îndelung după fiecare frază

rostită de Ulbricht. Nimeni și nimic nu-l putea împiedica pe Wismach să aplaude sau să strige când se lăsa liniștea în hală.

„Chiar dacă sunt singurul care o spune: Alegeri libere!”, a strigat el.

Ulbricht a privit în sus spre Wismach și a strigat: „O clipă! O să lămurim imediat și problema asta!”

Wismach a răspuns țipând la liderul de care se temeau milioane de oameni: „Da, și vom vedea care este calea cea dreaptă!”

Ulbricht a strigat spre el, apoi s-a întors și i-a privit pe cei care stăteau așezați sau în jurul lui. „Alegeri libere! Ce vrei să alegi liber?… Întrebarea îți este adresată de către popor.”

În acel moment, Wismach a vorbit curajos, ca un om care mersese prea departe ca să mai bată în retragere. „Ai măcar cea mai vagă idee ce cred oamenii cu adevărat?”, a strigat el, văzându-i pe colegii lui de muncă încremeniți. Nimeni nu îi sărea în ajutor.

Ulbricht a fluturat din mâini și a strigat că Germania avusese alegeri libere în anii 1920 și 1930 și că asta îl adusese la conducere pe Hitler și declanșase cel de-al Doilea Război Mondial. „Acum te întreb: vrei să mergem pe același drum?”

„Nein, nein”, au strigat o parte dintre membrii credincioși de partid. Cu fiecare replică a lui Ulbricht și cu fiecare solicitare a lui ca muncitorii să îl susțină, grupul de loialiști a strigat încurajări către liderul comunist.

Alți muncitori, care alcătuiau probabil majoritatea și ar fi putut trece de partea lui Wisbach, au rămas muți. Își dăduseră seama că dacă ar fi procedat altfel s-ar fi expus la pedeapsa pe care aproape sigur avea să o primească tovarășul lor de muncă.

„Singurul scandalagiu de aici crede că are un curaj deosebit!”, a răcnit Ulbricht. „Mai bine ar avea curaj să lupte împotriva militarismului [vest-]german!”

Susținătorii și-au ovaționat din nou conducătorul.

„Cei care sprijină alegerile libere îi sprijină pe generalii lui Hitler!”, a strigat Ulbricht roșu de furie.

Mulțimea a aplaudat pentru ultima oară în timp ce Ulbricht ieșea val-vârtej din fabrică.

A doua zi, Wisbach a fost interogat, printre altele, de Comisia de disciplină a partidului în legătură cu posibila apartenență la agențiile care se ocupau cu traficul de carne vie și cu spionajul. I s-a cerut să scrie o declarație prin care își retrăgea cuvintele și a trebuit să accepte o reducere de salariu și o degradare care putea fi revocată doar dacă dovedea „conștiință politică” și muncea cu dăruire.

Câteva zile mai târziu, Wismach a părăsit Berlinul de Est, ca refugiat, împreună cu soția și copilul. Va fi unul dintre ultimii care a putut pleca atât de ușor.[613]

613 Bundesministerium für Gesamtdeutsche Fragen, ed. *Die Flucht aus Sowjerzone und die Sperrmassnahmen des kommnistischen Regimes vom 13. August 1961 in Berlin.* Bonn / Berlin, 07.09.1961, vol. 2, Doc. nr. 95, 81–82; Archiv Deutschland Radio. Sendung: Die Zeit im Funk, reporter. Hans-Rudolf Vilter, *RIAS-Interview mit dem nach West-Berlin geflüchteten Kurt Wismach, der Walter Ulbricht während seiner Rede im Kabelwerk Oberspree am 10. August 1961 mehrfach unterbrach, 17. August 1961:* http: / / www.chronik-der-mauer.de / index.php / de / Start / Index / id / 631935 / item / 34 / page / 0

CAPITOLUL 14

ZIDUL:
INSTALAREA CAPCANEI

RDG trebuia să facă față unui dușman foarte puternic din punct de vedere economic și, prin urmare, foarte ispititor pentru cetățenii est-germani… Pierderea forței de muncă ce a urmat crea o situație de-a dreptul dezastruoasă în RDG, care și așa suferea de o lipsă de personal necalificat, fără a mai vorbi de cel calificat. Dacă lucrurile ar fi continuat multă vreme astfel, nu știu ce s-ar fi întâmplat.[614]

Premierul Hrușciov, explicând în memoriile sale decizia de a aproba închiderea granței Berlinului

În epoca în care păşim, se va vedea dacă ştim totul şi dacă suntem ferm ancoraţi pretutindeni. Acum trebuie să dovedim că înţelegem politica partidului şi că suntem capabili să îndeplinim ordinele sale.[615]

Erich Mielke, șeful poliției secrete
est-germane, Stasi, dând
instrucțiunile finale, 12 august 1961

Sediul Partidului Socialist Unit, Berlinul de Est
Miercuri, 9 august 1961

Ca un regizor cu experiență care pregătește spectacolul vieții lui, Walter Ulbricht a repetat fiecare scenă cu locotenenții săi în ultimele ore cruciale de dinaintea reprezentației din 13 august. Drama lui, cu nume de cod „Operațiunea Trandafirul”, avea să se joace doar o seară. Nu avea o a doua șansă pentru a o juca perfect.

Toate amănuntele erau la fel de importante pentru atenția lui Ulbricht sau a omului pe care îl numise să organizeze spectacolul, Erich Honecker, șef pe probleme de securitate din cadrul Comitetului Central. La vârsta de patruzeci și opt de ani, Honecker avea două calități care îl recomandau: o loialitate de nezdruncinat și o capacitate organizatorică inegalabilă.

Cu părul încărunțit pieptănat lins pe spate și cu un zâmbet de Mona Lisa, Honecker parcursese un drum lung până ajunsese în acea poziție, pornind ca tânăr agitator comunist al maselor, prezentabil, care își petrecuse un deceniu în închisorile lui Hitler în anii 1930. Știa că acea operațiune îl putea propulsa peste capetele unor rivali, având chiar șansa de a deveni principalul candidat care să îi urmeze lui Ulbricht la putere. Acest lucru ar fi putut salva socialismul german. Eșecul l-ar fi costat cariera și probabil chiar existența statului est-german.

Lista de verificare a lui Honecker era lungă, dar și precisă.

Trebuia să știe dacă oamenii lui cumpăraseră cantități suficiente de sârmă ghimpată pentru a fi plasată de jur împrejurul Berlinului de Vest, pe o lungime de 154 de kilometri. Pentru a nu stârni suspiciuni, echipa lui Honecker distribuise comenzile de sârmă ghimpată câtorva cumpărători est-germani nevinovați, iar aceștia, la rândul lor, negociaseră cu câțiva producători din Marea Britanie și din Germania de Vest.

Până în acel moment, nici unul dintre partenerii de afaceri din Occident nu dăduse alarma. Honecker nu știa că agențiile de informații occidentale să fi avut vreun indiciu despre ce avea să se întâmple. O comandă era o comandă și nimic mai mult. Profeția lui Lenin părea să vină de la sine în mintea oricui: „Capitaliștii ne vor vinde frânghia cu care îi vom spânzura”. În acest caz, capitaliștii vindeau sârmă ghimpată angro la preț redus, cu care comuniștii aveau să-și încercuiască propriii oameni. Pentru a evita orice reacție diplomatică, oamenii lui Honecker scoseseră de pe sârma ghimpată sutele de etichete de producător și le arseseră.

Echipele est-germane și consilierii sovietici întocmiseră harta pentru fiecare metru din cei 43 de kilometri de graniță internă, care trecea prin centrul orașului, între Berlinul de Vest și de Est, și restul de 110,5 kilometri care separau Berlinul de Vest de teritoriul est-german. Își notaseră cu precizie particularitățile care existau pe fiecare porțiune a frontierei.

Pe 24 iulie, Bruno Wansierski, adjunctul lui Honecker, un tehnocrat de cincizeci și șase de ani al partidului și tâmplar de profesie, îl informase pe șeful lui despre situația lucrărilor la masivul proiect de construcție pe care trebuia să îl supervizeze. Pentru a-i ascunde destinația, raportul lui Wansierski purta un titlu nevinovat: „Dare de seamă asupra scopului operațiunilor tehnice de pe inelul exterior al Berlinului de Vest”. Cei care vor citi documentele mai târziu vor compara precizia lui cu aceea a planurilor naziste pentru construirea și funcționarea lagărelor de concentrare. Deși proiectul lui Ulbricht era mai puțin criminal, executarea lui va fi la fel de precisă și de cinică.

Cu doar trei săptămâni înainte de data stabilită, Wansierski – director al Departamentului pentru Probleme de Securitate din cadrul Comitetului Central al Partidului Socialist Unit din Germania – s-a plâns că încă îi lipseau furnituri pentru aproximativ două treimi din necesar. După ce a făcut inventarul „tuturor materialelor disponibile”, el a anunțat că îi mai trebuiau 2 100 de stâlpi din beton, 1 100 de kilograme de agrafe metalice de fixare, 580 m^3 de cherestea, 1 700 de kilograme de sârmă de legat și 31,9

tone de plasă de sârmă. Ceea ce era mai problematic, îi mai trebuiau 303 tone de sârmă ghimpată, materia primă esențială a proiectului.[616]

Prin eforturi febrile, la două săptămâni după raportul lui Wansierski, toate lipsurile din aprovizionare au fost completate. Zeci de camioane transportaseră deja în secret sute de stâlpi de la Eisenhüttenstadt, oraș industrial de pe fluviul Oder, aflat aproape de frontiera cu Polonia, până la un depozit al unei cazărmi de poliție din sectorul Pankow, în Berlinul de Est, și în alte câteva depozite.

Câteva sute de polițiști din întreaga Germanie de Est fuseseră aduși la centrul de cazare al Direcției Securității Statului de la Hohenschönhausen, aflat la periferia Berlinului de Est. Mulți au construit capre din lemn, cunoscute în limba germană sub numele de „călăreți spanioli”, care vor constitui barierele fizice de pe străzi. Aceștia au fixat de ele cuie și cârlige pe care alții aveau să prindă sârma ghimpată folosind mii de perechi de mănuși de protecție, comandate special pentru acea operațiune.[617]

Ulbricht stabilise la fel de minuțios ce unități de armată și de poliție vor fi desfășurate. Începând cu ora 1.30, prima lor sarcină era aceea de a forma un lanț uman în jurul Berlinului de Vest pentru a împiedica orice încercare de evadare spontană sau alte acte de rezistență, până când brigăzile de constructori puteau ridica primele bariere fizice. În acest scop, Ulbricht avea să folosească doar forțele cele mai fidele: polițiști de frontieră, polițiști rezerviști, cadeți și trupe de intervenție, cunoscute sub numele de gărzi de miliție pentru fabrici, organizate în jurul locurilor de muncă.

Planurile pentru fiecare secțiune a frontierei indicau modul de lucru. De exemplu, comandantul Poliției de Frontieră, Erich Peter, plănuia să desfășoare exact nouăzeci și șapte de ofițeri la punctul cel mai important de trecere din Berlinul de Est, de pe Friedrichstrasse. Aceștia aveau să asigure densitatea necesară pentru acel punct de trecere la un om pe metrul pătrat. Planul său impunea ca alți treizeci și nouă de ofițeri să construiască bariera inițială din sârmă ghimpată, stâlpi din beton și capre.

Soldați obișnuiți trebuiau să alcătuiască a doua linie de apărare și, în caz de urgență, aveau să înainteze pentru a completa spațiile libere apărute

în linia din față. Puternicele forţe sovietice stăteau mai înapoi, alcătuind un al treilea inel, care ar fi avansat doar dacă forţele aliate ar fi tulburat operaţiunea sau dacă unităţile est-germane ar fi cedat.

Locotenenţii lui Ulbricht au fost la fel de meticuloşi cu planificarea privind alocarea de muniţie, distribuind cantităţi suficiente pentru acea misiune, dar într-o manieră care avea rolul de a se evita deschiderea focului fără un motiv întemeiat. În cele mai sensibile puncte ale frontierei, fiecărui om din unităţile de poliţie trebuia să i se dea câte două încărcătoare având cinci gloanţe oarbe, care să fie încărcate în carabinele lor. Ei aveau instrucţiuni să tragă focuri de avertizare, în cazul în care est-berlinezii sau vest-berlinezii se repezeau la ei furioşi. În cazul în care nu reușeau să stăpânească situaţia astfel, poliţiştii mai aveau ca rezervă câte trei încărcătoare cu muniţie de luptă. Pe acestea aveau să le încarce şi să le folosească doar cu aprobarea ofiţerilor comandanţi.

În a doua linie de apărare, soldaţii Armatei Naţionale Populare aveau să fie dotaţi cu arme automate şi cantităţi reduse de muniţie de război. Pentru evitarea accidentelor, soldaţii nu aveau voie să aibă armele încărcate, ci trebuiau să ţină muniţia în săculeţi atârnaţi la centură. Politica de asigurare a lui Ulbricht era ca unităţile în care avea încredere mai mare să fie înarmate complet încă de la început: prima divizie motorizată de pușcași, cadre din miliţia întreprinderilor şi două *Wachregimenten* de elită – unităţi de gardă specializate în probleme de securitate internă – una de la armată, iar cealaltă aparţinând Stasi (Staatsicherheit), Ministerul Securităţii Statului.

Din momentul în care unităţile militare şi de poliţie au primit ordinul la ora unu dimineaţa, iluminatul stradal din Berlinul de Est trebuia întrerupt şi, în următoarele treizeci de minute, la lumina lunii, trebuia realizată închiderea frontierei printr-un lanţ uman. Urmau alte trei ore pentru instalarea de bariere în jurul oraşului, inclusiv închiderea completă a şaizeci şi opt dintre cele optzeci şi unu de puncte de trecere, spre Berlinul de Vest. Mai rămâneau doar treisprezece puncte de trecere pe care poliţia est-germană avea să le monitorizeze a doua zi de dimineaţă.[618]

La 1.30 pe ceas, autoritățile est-germane urmau să oprească transportul public. Pasagerii sosiți cu trenurile venite din Berlinul de Vest trebuiau împiedicați să coboare în Friedrichstrasse, principala gară de tranzit est-vest. La punctele-cheie de traversare, care nu aveau să se mai redeschidă, echipe înzestrate cu echipament special trebuiau să taie șinele de tren. Alte unități urmau să desfacă și să instaleze sârma ghimpată, în timp ce opt sute de polițiști de la transporturi, în plus față de personalul obișnuit, trebuiau să ocupe gările pentru a descuraja orice proteste.

Dacă totul decurgea bine, întreaga operațiune avea să se încheie la ora șase dimineața.

Ulbricht și-a periat formularea din textul declarației oficiale pe care avea să o facă în primele ore ale dimineții de 13 august și care avea să fie transmisă în toate colțurile Germaniei de Est și în întreaga lume. Avea să pună acțiunea sa în seama „planurilor sistematice de declanșare a unui război civil" făcute de guvernul vest-german, planuri care se executau de către „forțe militariste și dornice de răzbunare". În declarație se afirma că „singurul scop" al frontierei era de a le asigura cetățenilor est-germani siguranța față de acele forțe dușmănoase.[619]

Din acel moment, est-germanilor li se va permite să pătrundă în Berlinul de Vest doar cu permise speciale emise de Ministerul de Interne. Vest-berlinezilor li se permitea vizitarea Berlinului de Est doar o dată la zece zile.

Lui Ulbricht nu-i scăpase nici un amănunt. Cei care îl cunoșteau bine îl văzuseră rareori atât de calm și de mulțumit.

Ambasada sovietică, Berlinul de Est
Miercuri după-amiază, 9 august 1961

Fără nici o emoție, Ulbricht i-a descris ambasadorului sovietic Pervuhin pregătirile finale. „Tovarășul celulă" Ulbricht, cum fusese poreclit în tinerețe pentru capacitatea lui organizatorică, se simțea în elementul lui. A vorbit fără să folosească notițe, pentru că înmagazinase în minte toate amănuntele, grație legendarei lui memorii. În ciuda multor elemente în

mișcare pe care le presupunea acea operațiune, încă nu văzuse nici un semn că serviciile de informații ale Occidentului bănuiau ce avea să se întâmple sau că plănuiau contramăsuri. Pervuhin îi va raporta lui Hrușciov că operațiunea putea demara conform programului stabilit.[620]

Hrușciov a primit știrea cu resemnare și hotărâre. Exodul refugiaților atinsese proporții monstruoase: zece mii de refugiați săptămânal și, uneori, chiar peste două mii de persoane zilnic. Liderul sovietic își va aminti ulterior cum suferise când trebuise să ia acea decizie. „RDG trebuia să facă față unui dușman care era foarte puternic din punct de vedere economic și, prin urmare, foarte ispititor pentru cetățenii est-germani. Germania de Vest era cu atât mai tentantă pentru est-germani, cu cât acolo se vorbea aceeași limbă… Pierderea forței de muncă ce a urmat crea o situație de-a dreptul dezastruoasă în RDG, care și așa suferea de o lipsă de personal necalificat, fără a mai vorbi de cel calificat. Dacă lucrurile ar fi continuat multă vreme astfel, nu știu ce s-ar fi întâmplat.”[621]

Hrușciov fusese silit să aleagă între o acțiune care nu spunea nimic bun despre comunism și pasivitate, ceea ce ar fi dus la destrămarea frontului său vestic. „Am petrecut mult timp încercând să găsesc o soluție de ieșire. Cum puteam introduce stimulente în RDG ca să contracarăm forța ce determina tineretul est-german să plece în Germania de Vest? Cum puteam crea în RDG condiții care să permită statului să rezolve problema diminuării continue a forței sale de muncă?”

El știa că unii critici, „îndeosebi cei din societățile burgheze”, vor spune că sovieticii îi închiseseră pe cetățenii est-germani împotriva voinței lor. Oamenii vor susține că „porțile paradisului socialist sunt păzite de soldați înarmați”. Însă Hrușciov ajunsese la concluzia că închiderea frontierei era „un defect necesar și doar temporar”. Cu toate acestea, liderul sovietic rămânea convins că nici unul dintre aceste necazuri nu ar fi fost necesar dacă Ulbricht ar fi canalizat mai eficient „potențialul moral și material care ar fi fost, într-o bună zi, valorificat de dictatura clasei muncitoare”.

Însă aceasta era o utopie, iar Hruşciov trebuia să se ocupe de lumea reală.

Ştia că Germania de Est, împreună cu ceilalţi sateliţi estici ai Uniunii Sovietice, încă trebuiau „să atingă un nivel de dezvoltare morală şi materială la care competiţia cu Occidentul să fie posibilă”. Trebuia să fie sincer cu el însuşi: nu exista posibilitatea de a îmbunătăţi suficient de rapid economia est-germană pentru a stăvili valul de refugiaţi şi pentru a preveni prăbuşirea Germaniei de Est în faţa superiorităţii materiale copleşitoare a Germaniei de Vest.

Singura soluţie era izolarea.

Berlinul de Est
Vineri, 11 august 1961

Cu mai puţin de treizeci şi şase de ore înainte de începerea operaţiunii, mareşalul Ivan Konev, erou de război sovietic, s-a aşezat la masă cu Ulbricht pentru a purta primele discuţii. Ca să se asigure disciplina şi reuşita planului, Hruşciov îl trimisese pe el pentru a conduce toate forţele sovietice din Germania de Est, înlocuindu-l pe generalul Ivan Iakubovski, care va deveni adjunctul său. Gestul lui Hruşciov era încărcat de simbolistică. Unul dintre oamenii mari ai istoriei sovietice revenea la Berlin pentru a îndeplini o misiune.

La vârsta de şaizeci şi trei de ani, Konev era un bărbat înalt, energic şi brutal, cu capul ras şi ochi albaştri şi maliţioşi şi privire atotcunoscătoare. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, după ce eliberaseră Europa de Est, trupele lui pătrunseseră în capitala Germaniei dinspre sud şi îi învinseseră pe nazişti, împreună cu soldaţii mareşalului Jukov, în sângeroasa Bătălie a Berlinului, din mai 1945. Pentru eroismul lui primise de şase ori Ordinul Lenin, era de două ori recunoscut ca „Erou al Uniunii Sovietice” şi slujise ca prim-comandant al Pactului de la Varşovia.

Fiind cel mai potrivit pentru acea misiune, el condusese armata sovietică în 1956 la Budapesta şi reuşise să înăbuşe revoluţia care se soldase cu moartea a două mii cinci sute de cetăţeni unguri şi şapte sute de

soldaţi sovietici. Aproximativ două sute de mii de unguri părăsiseră ţara ca refugiaţi. Având în vedere purtarea din trecut a lui Konev faţă de germani, Hruşciov ştia că el nu se va da înapoi de la nimic şi că va lua cele mai sângeroase măsuri, dacă era necesar.

Aproape de încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Konev urmărise o divizie germană în retragere până în micul oraş sovietic Şanderovka. După ce a înconjurat oraşul pentru a împiedica fuga soldaţilor germani care se adăpostiseră acolo de viscol, a lansat bombe incendiare. Apoi tancurile T-34 au strivit sub şenile soldaţii germani pe care oamenii lui nu reuşiseră să îi mitralieze. S-a spus că ultimii supravieţuitori au fost măcelăriţi de cavaleriştii lui cazaci cu săbiile, chiar tăindu-le mâinile celor care le ridicau să se predea. Soldaţii lui au ucis în jur de douăzeci de mii de germani.

Hruşciov riscase trimiţând în Germania de Est un comandant militar atât de cunoscut, cu doar câteva zile înainte de declanşarea unei operaţiuni atât de secrete. În după-amiaza zilei precedente, generalul Iakubovski contribuise la acţiunea riscantă, invitându-i pe ofiţerii de legătură reprezentând cei trei aliaţi occidentali din Berlin să îl cunoască pe succesorul său, care nu fusese anunţat anterior.

„Domnilor, numele meu e Konev”, le spusese generalul cu glas hodorogit. „Pesemne că aţi auzit de mine.”

Konev s-a delectat cu privirile uimite de pe feţele aliaţilor occidentali, când afirmaţia lui a fost tradusă în cele trei limbi de către interpreţi. „Sunteţi acreditaţi pe lângă comandantul-şef al Grupului de Forţe Sovietice din Germania”, a spus el. „Ei bine, acum eu sunt comandantul-şef, aşa că de azi înainte sunteţi acreditaţi pe lângă mine.” I-a invitat apoi pe ofiţerii de legătură să îşi informeze comandanţii de acea schimbare şi de faptul că prietenul lui, generalul Iakubovski, îi va fi adjunct.

I-a întrebat apoi pe cei trei dacă aveau nelămuriri. La început, rămaşi fără glas, ofiţerul american şi cel britanic au transmis cu stângăcie felicitări din partea comandanţilor lor. Ofiţerul francez însă a spus că nu putea face

asta, deoarece comandantul lui nu știa de prezența lui Konev și nici de faptul că era noul comandant.

„Ca de la soldat la soldat”, a spus Konev, zâmbind către ofițerul francez, „permite-mi să-ți spun ceva ce se cuvine să îi comunici comandantului tău. Eu le-am atras mereu atenția ofițerilor mei că un comandant nu trebuie să fie niciodată luat prin surprindere.”

Având în vedere ceea ce va urma, scena a rămas memorabilă.

Konev nu avea ordin precis cum să răspundă dacă puterile occidentale ripostau mai agresiv decât era de așteptat în fața măsurii de închidere a frontierei. Hrușciov era convins că nemilosul lui comandant va lua hotărârea cea mai bună. Acționând ca superior al lui Ulbricht, Konev i-a amintit liderului est-german că succesul impunea două aspecte ce nu se negociau. Chiar dacă închideau frontiera, unitățile est-germane nu aveau dreptul să-i împiedice pe vest-berlinezi și pe aliații occidentali să se deplaseze pe calea aerului, pe autostradă sau pe calea ferată către și dinspre Germania de Vest.

În al doilea rând, a spus Konev, operațiunea trebuia să se desfășoare iute ca vântul.

Hrușciov alcătuise planul în așa fel încât „prin înființarea controlului la graniță în RDG, Occidentul nu avea nici dreptul, nici pretextul de a rezolva divergența pe calea războiului”. Pentru a realiza acest lucru, Konev socotea că rapiditatea era esențială pentru a pune Occidentul în fața unui fapt împlinit, pentru a asigura loialitatea forțelor est-germane și a descuraja vreun comandant american mai belicos să intervină. O operațiune executată rapid putea, de asemenea, să ofere Occidentului o demonstrație a imposibilității de a răsturna realitatea pe care trupele comuniste o vor institui pe teren.

Volkskammer, Berlinul de Est
Vineri, 11 august 1961, ora 10

La vârsta de douăzeci și șase de ani, Adam-Kellett-Long, de la agenția de știri Reuters, era singurul corespondent occidental care locuia în Berlinul de

Est, și asta îi convenea de minune. O mulțime de reporteri se băteau să capete orice fărâmă de știre din Germania de Vest, dar el avea partea comunistă a Berlinului doar pentru sine, în baza unui aranjament prin care guvernul est-german își achita notele de plată către agenția de știri, prin asigurarea unui spațiu de lucru și a acreditării lui Kellet-Long. Ulbricht îl numea pe acesta „mica mea umbră”, confirmând astfel prezența lui frecventă lângă el.

Cu toate acestea, apelul telefonic făcut în acea dimineață la biroul de presă din Germania de Est era neobișnuit și îl îndemna pe tânărul ziarist să scrie un articol despre o sesiune de urgență a parlamentului țării, Volkskammer, de pe Luinsentrasse, la ora 10, vineri, 11 august. De obicei, reporterul britanic sărea peste sesiunile neinteresante ale Volkskammer, deoarece era puțin probabil ca editorii săi să publice vreodată un articol despre așa ceva. Dar dacă îndrumătorii lui est-germani țineau atât de mult ca el să participe, atunci trebuia să existe un motiv.

Consiliul a votat în acea zi ceea ce Kellett-Long a considerat drept „o hotărâre enigmatică”, prin care se spunea că membrii săi aprobă orice măsuri dorea să întreprindă guvernul est-german pentru a face față situației „revanșarde” din Berlin. Instituția aceea era o portavoce pentru Ulbricht.

În fața sălii de ședințe, Kellett-Long l-a tras de limbă pe omul care îi era cea mai sigură sursă, Horst Sindermann, care conducea acțiunile propagandistice ale Partidului Comunist. „Ce înseamnă asta?”, a întrebat el.

Sindermann a fost mai puțin vorbăreț decât de obicei. Propagandistul, care-și pieptăna câteva șuvițe de păr negru peste creștetul capului aproape chel, l-a examinat pe tânărul britanic, prin ochelarii săi cu lentile groase, și apoi i-a vorbit pe un ton măsurat, serios: „Dacă aș fi în locul tău, și aș vrea să părăsesc Berlinul în acest sfârșit de săptămână, nu aș mai face-o”.

Apoi est-germanul a dispărut în mulțime.

Mai târziu, Kellett-Long își va aminti: „Nu se putea să ai un indiciu mai clar într-o țară comunistă că, indiferent ce ar fi urmat, avea să se întâmple în cursul acelui weekend”.

Reporterul britanic a urmărit ultimele ştiri de presă, dar nu a mai găsit nimic edificator. Postul de radio vest-berlinez Sender Freies Berlin, finanţat de Statele Unite, anunţase că în dimineaţa aceea se înregistrase din nou un număr record de est-germani care sosiseră la tabăra de refugiaţi Marienfelde. Kellett-Long glumise cu soţia sa, spunând că, după calculele lui, în acel ritm, Germania de Est avea să se golească până în 1980.

Deutschlandsender, postul de radio oficial al Berlinului de Est, nu a anunţat nimic despre refugiaţi în acea zi – şi nici altceva care să îi fie de folos lui Kellett-Long. La acel post se vorbea despre cel de-al doilea om lansat pe orbita terestră, cosmonautul sovietic Gherman Titov, care se rotise pe orbită în jurul Pământului de şaptesprezece ori în douăzeci şi cinci de ore şi optsprezece minute, după care revenise în siguranţă pe Pământ. Realizarea era „fără precedent în istoria umanităţii”, spunea crainicul, observând că acest lucru dovedea încă o dată superioritatea socialismului, lucru pe care îl contrazicea cu atâta încăpăţânare valul de refugiaţi.

Făcând încă un efort de a valorifica pontul primit de la Sindermann, reporterul britanic s-a dus la Ostbahnhof, gara principală din Berlinul de Est pentru cei care soseau din alte părţi decât din Germania de Vest, unde încerca deseori să monitorizeze fluxul de refugiaţi. Numărul călătorilor părea mai mare decât de obicei, dar ceea ce l-a mirat pe Kellett-Long a fost prezenţa mai numeroasă a poliţiştilor în uniformă şi în civil.

Poliţiştii controlau agresiv mulţimea, alegând zeci de călători aparent la întâmplare, arestându-i pe unii şi întorcându-i din drum pe alţii. Britanicul şi-a notat grăbit în agendă: „O acţiune poliţienească de anvergură”. Cu toate acestea, lui Kellett-Long i s-a părut că autorităţile est-germane pierdeau acea bătălie, încercând să oprească valurile mării cu mâinile goale. A remarcat o încordare în privirile poliţiştilor.

Kellett-Long s-a întors la birou şi a scris un articol care a tras semnale de alarmă în redacţiile publicaţiilor din întreaga lume. „Berlinul îşi ţine răsuflarea în acest weekend însorit”, a scris el, „aşteptându-se la măsuri drastice pentru a stăvili exodul de refugiaţi spre Berlinul de Vest”. În baza sugestiei lui Sindermann, reacţia autorităţilor va fi „iminentă”.[622]

Era un limbaj cam aspru și pesimist, exact genul de articol impertinent care îl făcuse pe Kellett-Long atât de nesuferit pentru superiorii lui. Însă el era convins de ceea ce scria. Kellett-Long a bănuit că existau câteva posibilități legate de ceea ce se putea întâmpla în continuare. Le-a enumerat pentru cititorii săi: autoritățile est-germane puteau să controleze mai atent călătorii. Puteau aplica pedepse mai grele celor prinși în timp ce încercau să fugă. O știre mult mai senzațională, desigur, ar fi fost dacă est-germanii închideau cu totul rutele de tranzit.

Kellett-Long nu și-a putut imagina o astfel de situație. Atunci ar fi putut scrie despre un potențial război.

Sediul Stasi, Normannenstrasse, Berlinul de Est
Vineri după-amiaza târziu, 11 august 1961

În prima informare făcută adjuncților săi înaintea aplicării planului, șeful Stasi, Erich Mielke, a dat acelui moment istoric un nume de cod. „Operațiunea aceasta va fi cunoscută sub numele de Trandafirul”, a spus el. Nu a explicat motivul pentru care se alesese acel nume, deși sugestia era că dincolo de zecile de mii de țepi ai sârmei ghimpate exista un plan de o mare frumusețe organizatorică.

Mielke radia încredere în sine. Deși avea doar un metru și șaizeci și trei – cam aceeași înălțime ca și Ulbricht și Honecker – era mai robust, mai atletic și mai prezentabil decât oricare dintre ceilalți doi. Avea mereu barba nerasă și pungi sub ochii întunecați.[623]

În 1931, când avea doar douăzeci și patru de ani, Mielke își începuse cariera comunistă prin uciderea a doi polițiști berlinezi, care fuseseră ademeniți la o întrunire politică pentru o lovitură ce era plănuită a se da în fața Cinematografului Babylon. După crimă, Mielke s-a lăudat în fața câtorva camarazi la o bodegă: „Azi sărbătorim o acțiune pe care am reușit-o!” *(Heute wird ein Ding gefeiert, das ich gedreht habe!)* Camarazii lui l-au scos pe ascuns din Germania, iar el a fost condamnat în contumacie. După aceea și-a început educația și instruirea la Moscova, ca ofițer de informații politice sovietic.

Mielke conducea securitatea de stat germană din 1957, dar următoarele ceasuri aveau să fie cele mai importante pentru aparatul complex construit de el, alcătuit din 85 000 de ofițeri de informații și 170 000 de informatori. Până în acel moment, aproape nici unul dintre ofițerii lui superiori, strânși în cantina de la sediul poliției secrete, nu avea cunoștință de operațiunea aceea.

„Astăzi începem un nou capitol al activității noastre cekiste”, le-a spus el, făcând una dintre numeroasele lui referiri la Ceka, „brațul” inițial al securității de stat a revoluției bolșevice. „Acest nou capitol cere mobilizarea fiecărui angajat al forțelor Securității. În epoca în care păşim, se va vedea dacă știm *totul* și dacă suntem ferm ancorați *pretutindeni*. Acum trebuie să dovedim că înțelegem politica partidului și că suntem capabili să îndeplinim ordinele sale.”

Mielke făcea mișcare, bea puțin și nu fuma, dar avea trei slăbiciuni: pasiunea pentru marșurile prusace, partidele de vânătoare pe terenuri private pe care le întreținea pentru cei din conducerea partidului și succesul echipei de fotbal Dynamo Sportvereinigung, aparținând forțelor de securitate, care câștiga cu regularitate campionatul intern, grație meciurilor trucate și jucătorilor mituiți. Nimic însă nu se compara cu meciul pe care îl aranja acum.

Le-a spus ofițerilor că activitatea pe care o vor desfășura va „demonstra tăria republicii noastre… Principalul lucru ce trebuie ținut minte: să fiți întotdeauna vigilenți, să demonstrați eficiență *extremă* și să eliminați *orice* evenimente perturbatorii. *Nici un* inamic nu trebuie să devină activ; *nici un* grup de inamici nu trebuie să pătrundă”.

Apoi a trasat sarcinile pentru acel sfârșit de săptămână. Acestea începeau cu controlul fabricilor individuale, pentru evaluarea precisă a forțelor „dușmane” la nivel districtual. Voia ca poliția secretă să fie prezentă în rândul forțelor armate pentru a asigura pregătirea de luptă și loialitatea politică prin contacte foarte strânse cu ofițerii. „Oricine întreprinde acțiuni ostile trebuie să fie arestat”, a spus el. „Inamicii trebuie prinși. Scopul

nostru este de a preveni orice evenimente negative. Forţele inamice trebuie arestate pe loc şi cu discreţie… dacă devin active.”

Mielke preluase conducerea după ce, în iunie 1953, mentorul său Wilhelm Zaisser eşuase în încercarea de a împiedica extinderea protestelor muncitoreşti. La vremea aceea, soldaţii şi poliţiştii fraternizaseră de multe ori cu protestatarii. Grevele se propagaseră în toată ţara, ca nişte valuri uriaşe, şi fusese nevoie de prezenţa tancurilor sovietice pentru restabilirea ordinii.

Mielke era hotărât să evite orice astfel de probleme, anticipându-le, şi să ţină sub control nemulţumirile, înainte ca acestea să capete amploare.

Berlinul de Est şi de Vest
Sâmbătă, 12 august 1961

Pentru majoritatea berlinezilor era un weekend ca oricare altul.

Vremea era plăcută, se înregistrau 24ºC, cerul era uşor înnorat, cât să ofere pavăză în faţa soarelui puternic. După ploile torenţiale din săptămâna precedentă, berlinezii se strânseseră în cafenelele de pe trotuare, în parcuri şi pe plajele de lângă lacuri.

Un cartier din apropierea frontierei dintre Berlinul de Est şi cel de Vest se închisese traficului, dar asta pentru a se sărbători Kinderfest, sau Târgul Anual al Copiilor, din sectorul Kreutzberg, pe Zimmerstrasse. Steaguri şi ghirlande împodobeau acea stradă îngustă, unde copiii veniţi din toate sectoarele Berlinului râdeau, se jucau şi îşi rugau părinţii să le mai ia îngheţată şi prăjituri. De la ferestrele apartamentelor aflate deasupra străzii, adulţii darnici le aruncau copiilor dulciuri ambalate.

Majoritatea ofiţerilor aliaţi îşi luaseră zi liberă ca să fie alături de familii. Unii ieşiseră cu bărci cu vele pe Wansee şi urcau pe sinuosul râu Havel. Generalul-maior Albert Watson al II-lea, comandantul trupelor americane din Berlin, juca golf la Clubul Blue-White, unde carnetul de membru făcea parte dintre drepturile de ocupaţie.

Compania de turism Severin + Kühn avea o zi încărcată, arătându-le turiştilor în mod ostentativ epicentrul Războiului Rece, tururile cu

autobuzul incluzând și opriri în sectorul sovietic. Ei îi sfătuiau pe pasageri să nu fotografieze anumite clădiri publice, dar le recomandau să ia cât de multe instantanee doreau ale monumentului sovietic din Parcul Treptow, cu statuia uriașă a unui soldat al Armatei Roșii ținând un copil german într-un braț, în timp ce strivește o svastică sub bocanc.

Cea mai interesantă știre a zilei în ziarele din Berlinul de Vest vorbea de cifra record de refugiați. Cu o voce nazală monotonă, cineva de la centrul de refugiați Marienfelde oferea numărătoarea prin difuzoare, pentru toți cei care așteptau la rând: „Șapte sute șaizeci și cinci, șapte sute șaizeci și șase, șapte sute șaizeci și șapte”, ajungându-se la peste două mii de persoane spre sfârșitul zilei.

Oameni ai Bisericii, membri ai unor asociații civice și alți voluntari, inclusiv soții ale soldaților aliați, se strânseseră la Marienfelde ca să ajute la pregătirea hranei pentru refugiați și să liniștească bebelușii care plângeau. Tabăra era suprasolicitată, de aceea, refugiații fuseseră distribuiți în oraș, pentru a dormi în biserici și în săli de clasă, pe paturi militare de campanie și de spital. Heinrich Albertz, șeful de cabinet al primarului Brandt, i-a telefonat lui George Muller, consilierul politic adjunct al Misiunii Americane, pentru a cere rații, întrucât cei de la Marienfelde nu mai aveau mâncare. „Situația nu mai poate continua astfel”, a spus el.

Pentru a veni în ajutorul refugiaților, Muller a trimis câteva mii de rații tip C din garnizoana Statelor Unite. Acestea aveau să asigure hrana numai câteva zile, dar Albertz trebuia să primească orice i se oferea.

Berlinul de Vest nu mai asistase la un asemenea exod din 1953. Cele douăzeci și cinci de blocuri de apartamente cu trei etaje de la Marienfelde erau pline ochi, la fel și cele douăzeci și nouă de tabere temporare instalate pentru a-i primi pe refugiați. Douăzeci și unu de zboruri zilnice transportau miile de proaspăt refugiați din Berlinul de Vest spre alte regiuni ale Germaniei de Vest, unde se găseau slujbe din belșug.

Însă nici unul dintre aceste eforturi nu putea rezolva problemele valului de oameni. Funcționarii taberei aproape că renunțaseră să mai verifice refugiații pentru a-i descoperi pe cei falși, între ei numărându-se zeci de

spioni est-germani, pe care Serviciul de Informaţii Externe, condus de Markus Wolf, îi infiltra în Occident.

La lăsarea serii în Berlin, spectacolul de artificii de la Târgul Copiilor a iluminat cerul. Perechile care dansau pe terasa de pe acoperişul noului hotel Hilton din Berlin s-au oprit ca să admire efectele pirotehnice. În acel weekend, cinematografele din Berlinul de Vest vânduseră toate biletele, iar jumătate dintre cinefili erau est-berlinezi. Nici nu era de mirare, având în vedere filmele pe care le puteau vedea pentru o marcă şi douăzeci şi cinci de pfenigi, în monedă est sau vest-germană: *Inadaptaţii*, cu Clark Gable şi Marilyn Monroe, la Atelier am Zoo; *Ben-Hur*, cu Charlton Heston, sau *Bătrânul şi marea*, cu Spencer Tracy, la Delphi Filmpalast. Ori puteau vedea *Pentru cine bat clopotele*, cu Gary Cooper şi Ingrid Bergman, la Studio pe Kurfürstendamm, sau *Al treilea om*, cu Orson Welles, la Ufa Pavillion.

Jucat pe o scenă în aer liber, noul musical al lui Leonard Bernstein, *West Side Story*, făcea furori în Berlinul de Vest. Şi Berlinul de Est îşi avea atracţiile sale în materie de spectacole în aer liber sau de teatru. Sute de vest-berlinezi traversau în fiecare seară ca să vadă ultima piesă a lui Bertold Brecht şi faimosul Berliner Ensemble sau cabaretul politic de la Distel. Unii veneau ca să bea ieftin în locuri precum Rialto Bar, din nord-estul districtul Pankow, deschis toată noaptea.

Soldaţii sovietici au fost consemnaţi în cazărmi în acea noapte, pentru a nu fraterniza. Cu toate acestea, soldaţii britanici, francezi şi americani umpleau oraşul, bucurându-se de destulă atenţie din partea fetelor berlineze, deoarece bărbaţii est-germani nu aveau atâţia bani de buzunar ca să le distreze. Soldaţii din Primul Regiment Velş se strânseseră într-o sală de dans din sectorul britanic. Francezii aveau o sală de dans la Maison du Soldat. Infanteriştii americani se strânseseră în cluburile lor de serviciu şi în barurile preferate şi, aşa cum se întâmpla atât de des sâmbătă noaptea, chefuiau până în zori.

Nürnberg, Germania de Vest
Sâmbătă seară, 12 august 1961

Willy Brandt, primarul Berlinului, și-a lansat faza finală a campaniei naționale pentru postul de cancelar la Nürnberg, în Bavaria, la o sută șaizeci de kilometri de München. În piața pavată cu piatră cubică a orașului, în fața a șaizeci de mii de alegători, el și-a atacat adversarul, pe Adenauer, pentru că refuza să participe alături de el la o dezbatere de genul Nixon–Kennedy.

Cu o voce aspră, plină de emoție, primarul în vârstă de patruzeci și șapte de ani a întrebat mulțimea pe un ton retoric de ce veneau zilnic atât de mulți refugiați în Berlinul de Vest. „Răspunsul este că Uniunea Sovietică pregătește o lovitură împotriva poporului nostru, o lovitură a cărei gravitate o înțeleg prea puțini”, a spus el. A mai zis că est-germanii se tem că, în curând, „Cortina de Fier se va trage definitiv” și că ei vor rămâne închiși într-o temniță uriașă. „Oamenii sunt extrem de îngrijorați că ar putea fi uitați sau sacrificați pe altarul indiferenței și al ocaziilor pierdute.”[624]

La fel de profetic pe cât era de poetic, Brandt a lansat o altă lovitură împotriva adversarului său, Adenauer. „Astăzi ne confruntăm cu cea mai gravă criză din istoria noastră postbelică, iar cancelarul minimalizează această problemă…”

El a făcut apel la germanii de pe ambele flancuri ale liniei despărțitoare să se unească într-un plebiscit privind viitorul lor, încrezător că ei vor alege un curs democratic, occidental. Dacă est-germanii nu puteau vota în cadrul unui asemenea referendum, vest-germanii și vest-berlinezii trebuiau să o facă. „Avem dreptul la autodeterminare”, a spus el, referindu-se la înfrângerea în război a Germaniei, „nu pentru că suntem mai buni decât alții, ci pentru că nu suntem mai răi decât nici un alt popor.”

Mulțimea a ovaționat entuziasmată, dorind să audă și alte asemenea cuvinte din partea lui Brandt. pe când acesta se retrăgea epuizat în cele două vagoane de tren care îl transportau de la un loc al campaniei la altul. Trenul a plecat în cursul serii spre Kiel, aflat pe coasta Mării Nordului.

În timp ce Brandt se găsea la Nürnberg, Adenauer își ducea campania mai aproape de casă, în Lübeck. În discursul lui, mai puțin concentrat pe o anumită problemă, mai sinuos, el cerea est-germanilor să pună capăt goanei spre vest și să stea acasă, ca să pregătească Germania de Est pentru unificare.[625]

„Este de datoria noastră”, a spus el, folosind conceptul german de *Pflicht* pentru „datorie”, „să le spunem fraților noștri germani și surorilor noastre germane de cealaltă parte a zonei de frontieră: Nu intrați în panică”. Germanii vor depăși într-o bună zi împreună acea separare dificil de suportat, a spus el, și vor deveni din nou un singur popor.

Grosser DÖllnsee, Germania de Est
Sâmbătă, 12 august 1961, ora 17

Walter Ulbricht li s-a părut neobișnuit de relaxat oaspeților care participau la petrecerea dată în grădina reședinței sale de la Grosser Döllnsee, aflată la patruzeci de kilometri de Berlin. Vila de protocol, cunoscută și sub numele de „Casa dintre mesteceni”, slujise cândva drept cabană de vânătoare pentru comandantul forțelor aeriene germane Herman Göring, un amănunt pe care oaspeții lui Ulbricht îl cunoșteau, dar îl ignorau.[626]

Petrecerea dată de Ulbricht avea un dublu scop. În primul rând, îi ținea în carantină pe oficialii guvernamentali, care mai târziu aveau să aprobe operațiunea declanșată de el într-un mediu pe care îl putea ține izolat. În al doilea rând, executa o manevră de diversiune. Orice agenție de spionaj occidentală care îi urmărea mișcările putea constata că liderul est-german dădea o petrecere la casa de odihnă din afara Berlinului.

Oaspeții speculau între ei motivul probabil pentru care fuseseră chemați acolo. Unii au observat un număr ceva mai mare de soldați decât de obicei, dar și vehicule militare în pădurea care înconjura casa. Însă nici unul dintre ei nu urcase treptele ierarhiei în vârful căreia se afla Ulbricht punând prea multe întrebări.

Soarele de august bătea nemilos, astfel că invitații s-au strâns la umbra mestecenilor din poiana aflată lângă un lac limpede. Pentru cei care

rămăseseră înăuntru, Ulbricht a pus să ruleze un film, renumita comedie sovietică intitulată în germană *Rette sich wer kann! (Fiecare pentru sine!)* şi având ca subiect haosul creat la bordul unui cargou rusesc care transporta lei şi tigri.

Doar câţiva dintre oaspeţi ştiau că la ora 16 Ulbricht semnase ordinul final care îi dădea lui Honecker undă verde pentru a pune în mişcare Operaţiunea Trandafirul. Alături de el se aflaseră actorii principali din lanţul de comandă al misiunii din acea seară: membrii Biroului Politic Willi Stoph şi Paul Verner, care conducea guvernul; ministrul Apărării, Heinz Hoffmann; ministrul Securităţii Statului, Erich Mielke; ministrul de Interne, Fritz Eikemeier, şi preşedintele miliţiei populare, Horst Ende.

Stând în picioare în faţa lor, Honecker i-a informat pe ofiţerii săi superiori ce misiuni aveau în acea seară, şi nici unul nu a ridicat vreo obiecţie şi nici nu a pus vreo întrebare. Le dăduse fiecăruia instrucţiuni scrise, semnate la fel ca toate celelalte ordine pentru acea noapte: „Cu felicitări socialiste, E. Honecker”.

Hyannis Port, Massachusetts
Sâmbătă la amiază, 12 august 1961 (ora 18 la Berlin)

Neştiind ce se întâmpla la Berlin, preşedintele Kennedy încerca să facă faţă caniculei de 32ºC de la Cape Cod şi ieşise cu barca în larg. Îşi petrecuse dimineaţa zilei de sâmbătă citind rapoarte care veneau ca urmare a discuţiilor de vineri despre modul de pregătire pentru o posibilă criză a Berlinului, cu secretarul de stat Rusk şi cu cel al Apărării, McNamara.

Traficul diplomatic al zilei cuprindea unele motive de îngrijorare.

Cu o zi în urmă, Hruşciov ţinuse o cuvântare la o manifestaţie de prietenie sovieto-română, iar cei de la Ambasada Statelor Unite din Moscova erau îngrijoraţi de ameninţările sale ostentative de „distrugere completă” a Greciei, Italiei şi Germaniei de Vest, membre ale NATO, în cazul în care ar fi izbucnit un război. În acelaşi timp, Hruşciov vorbise mai apăsat decât o făcuse până atunci despre dorinţa sovieticilor de a asigura

garanţii de acces spre Berlinul de Vest şi de a asigura neamestecul în treburile interne ale oraşului.

Ambele puteau fi socotite mesaje pentru Kennedy – bățul și morcovul.

Secretarul de stat Rusk îi transmisese lui Dowling, ambasadorul american în Germania, o telegramă formulată tăios, care începea astfel: „Situaţia din Germania de Est ne provoacă îngrijorări crescânde”. El a avertizat că „o explozie în sensul celor petrecute în 1953 ar fi un eveniment foarte nefericit în această perioadă”.[627]

El se temea că o astfel de revoltă, ca reacţie la pericolul produs de „închiderea căilor de scăpare”, ar veni „înainte ca măsurile politice şi militare ce urmau să fie acum aplicate pentru rezolvarea problemei Berlinului să fi intrat în vigoare”. „Ar fi deosebit de supărător dacă o explozie în Germania de Est s-ar baza pe speranţa unui ajutor militar imediat din partea Occidentului”, a spus el.

Rusk îi cerea lui Dowling un raport privind părerea guvernului vest-german despre „probabilitatea izbucnirii unei explozii” şi „ce acţiuni are în vedere pentru a o preveni şi ce acţiuni ar considera util a fi întreprinse de Statele Unite şi de alţi aliaţi”. El i-a reamintit lui Dowling să le comunice vest-germanilor că „aliaţii nu trebuie să întreprindă nimic pentru a exacerba situaţia, iar aceasta este o chestiune de politică”.

În ciuda unor îngrijorări atât de clare privind necazurile ce aveau să vină, la prânz, Kennedy a pus deoparte documentele şi, cu toate că soarele ardea chiar şi prin norii ce acopereau cerul, a pornit cu şalupa sa prin strâmtoarea Nantucket, împreună cu soţia sa şi cu Caroline, fetiţa lor de trei ani, şi cu Lem Billings, prietenul său, specialist în publicitate la New York. Preşedintele a aruncat ancora la Cotuit Harbor, după ce Garda de Coastă şi şalupele poliţiei au eliberat o zonă de înot pentru „prima familie” a ţării. Jackie şi-a lăsat umbrela de soare roz şi a sărit în apă, purtând un costum de baie albastru cu alb.

Ultimele rapoarte privind activitatea lui Hruşciov nu cuprindeau nimic interesant. Liderul sovietic plecase în weekend în Crimeea, unde se pregătea pentru Congresul din octombrie, şi se zvonea că intenţiona să stea

acolo până în prima săptămână din septembrie. Mai mult interes stârnea succesul extraordinar la baseball al echipei New York Yankees. Mickey Mantle tocmai reușise cea de-a patruzeci și patra alergare completă, iar Roger Maris pe cea de-a patruzeci și una.

După o croazieră de patru ore și jumătate, soții Kennedy s-au întors la docul lor privat, unde au înotat, însoțiți de Caroline, care purta o vestă de salvare de culoare portocalie. Ziarul *Los Angeles Times* anunța că, deși „președintele nu a înotat cu vigoare… când a urcat cu agilitate o scară de la pupa șalupei *Marlin*, el nu și-a trădat durerile de spate de care suferise recent”.

În timp ce în Germania de Est soldații încărcau în secret în camioane capcane pentru tancuri, sârmă ghimpată, stâlpi și capre, Kennedy își conducea mașinuța de golf spre satul Nantucket, de unde le-a cumpărat Carolinei și celor patru veri ai ei înghețată de la un magazin local de dulciuri. Purtând o bluză albastră și pantaloni scurți roșii, Jackie arăta ca scoasă din paginile unei reviste de modă.

Berlinul de Est
12 august 1961, ora 19

Kellett-Long, corespondentul agenției Reuters, stârnise atâta agitație cu articolul lui de vineri, în care anticipase un eveniment de proporții ce se va petrece curând la Berlin, încât David Campbell, editorul de știri al ziarului, sosise în acea după-amiază cu avionul pentru a se convinge personal de situație.

La începutul serii de sâmbătă, cei doi au căutat o confirmare palpabilă privind pontul primit de Kellett-Long. „Ne-ai pus într-o situație delicată”, i-a spus Campbell tânărului său reporter. „Ar fi bine să se întâmple ceva, altfel…”

Recitind articolul, Kellett-Long se întreba dacă nu ar fi trebuit să folosească un limbaj mai puțin hiperbolic. El și Campbell au umblat prin Berlin cu mașina, căutând zadarnic semnele crizei pe care le anticipase. Kellett-Long vedea doar o zi frumoasă, piscine aglomerate și cafenele pline.

„Poate că se va întâmpla mai târziu”, i-a spus reporterul șefului său.

Sediul Armatei Populare, Strausberg, Germania de Est
Sâmbătă, 12 august 1961, ora 20

Generalul Heinz Hoffmann, care era atât ministrul Apărării, cât și comandantul armatei, stătea mândru în fața ofițerilor lui. La cincizeci de ani, semăna cu un actor dintr-un film despre cel de-al Doilea Război Mondial, stând drept ca bradul și purtând o uniformă perfect călcată pe pieptul lui erau prinse opt șiruri de medalii; avea părul blond ondulat și câteva șuvițe cărunte, pieptănate peste cap. Cu pomeții săi proeminenți, aproape că era prea prezentabil.

Ca mulţi dintre oamenii din conducerea est-germană, în Germania antebelică, Hoffmann fusese un comunist tânăr și vehement. Condamnat pentru violențe în timpul demonstrațiilor antinaziste, fusese închis în condiții aspre. În 1937 și 1938, cât luptase în Războiul Civil din Spania în cadrul unei brigăzi internaționale sub numele de Heintz Roth, Hoffmann fusese rănit grav. După doi ani petrecuți într-un lagăr de concentrare, ajunsese în Uniunea Sovietică, unde fusese educat pentru desfășurarea activităţii viitoare. În 1949 primise sarcina de a crea forțele armate ale Germaniei de Est, pe care acum avea să le folosească împotriva propriului popor.

Alături de el se afla cel mai impresionant ofiţer, care ducea greul, Ottomar Pech, un om cu un trecut diferit, care luptase în Wehrmachtul celui de-al Treilea Reich și căzuse prizonier la ruși, pe frontul de est. Sarcina lui era instruirea unităților de elită ale armatei și coordonarea activităților între poliția secretă, aspect care avea să fie crucial în acea noapte.

În fața lor erau aliniaţi comandanții armatei și ofițeri superiori din cadrul poliției de frontieră, convocați la sediul Armatei Populare de la Strausberg, la aproximativ treizeci de kilometri est de Berlin. Aceștia se ospătaseră la un generos bufet rece, care gemea de produse de calitate, ce nu erau ușor accesibile tuturor est-germanilor: cârnați, șuncă, vițel, caviar și somon afumat. Deși avuseseră la dispoziție și băuturi alcoolice, majoritatea

preferaseră să bea cafea, deoarece existau zvonuri că vor participa la o operaţiune secretă în acea seară.

Hoffmann i-a informat pe ofiţeri în legătură cu ceea ce avea să urmeze după ce au vizionat un film menit să le ridice moralul, în care era preamărită tăria forţelor militare socialiste. La ora 20 fix, Hoffmann le-a înmânat celor mai importanţi ofiţeri primele ordine în plicuri sigilate. Cei cu grade mai mici au fost informaţi după aceea, mulţi dintre ei prin telefon. Aceştia erau pregătiţi să mobilizeze soldaţii şi poliţiştii, mii dintre ei fiind ţinuţi de superiorii lor în cazărmi şi pe terenurile de instrucţie tot weekendul.[628]

La ora 22, Honecker era încredinţat că aparatul său reacţionase conform planului şi era pregătit pentru mobilizare generală. Va primi rapoarte în tot cursul nopţii de la comandanţi, de la comitetele districtuale de partid şi de la departamentele guvernamentale. Tentaculele lui ajungeau pretutindeni. Mai târziu, Honecker va spune că operaţiunea pe care o demarase „în zorii zilei de duminică” va face întreaga lume să „ciulească urechile”.[629]

Puţinele informaţii scurse către Occident despre operaţiune nu stârniseră nici o reacţie. Şeful Partidului Liber-Democrat din Germania de Vest, Erich Mende, îl contactase pe ministrul de Interne din guvernul lui Adenauer *(innerdeutsche Angelegenheiten)*, după ce auzise de la Ernst Lemmer, şeful spionajului vest-german, că oamenii lui culeseseră „informaţii” care indicau faptul că Ulbricht plănuia ca în scurt timp să introducă *Sperrmassahmen*, adică măsuri de blocadă a centrului Berlinului. Informaţiile fuseseră suficient de convingătoare, astfel încât Mende se deplasase la biroul lui Lemmer pentru a discuta despre pericol şi cei doi au examinat împreună harta desfăşurată a oraşului. Au fost de părere că închiderea frontierei ar fi fost imposibilă.[630]

„Nu va merge”, a conchis Mende.

Cu toate acestea, exact la miezul nopţii, Honecker a sunat la sediul armatei şi a transmis ordinul de începere a acelei acţiuni inimaginabile.

„Cunoaşteţi misiunea!” a spus el. „Porniţi!”

Hoffmann şi-a pus imediat unităţile în mişcare: aproximativ 3 150 de soldaţi ai Diviziei a 8-a de Artilerie Motorizată au pornit la drum din Schwerin către Berlinul de Est, având o sută de tancuri de luptă şi 120 de transportoare blindate pentru soldaţi. Acestea aveau să oprească la depozitele din districtul Friedrichsfelde din Berlinul de Est. Hoffmann va mai desfăşura alţi 4 200 de soldaţi ai Diviziei 1 Motorizate, aduşi de la Potsdam, cu 140 de tancuri şi 200 de transportoare. Aceştia aveau să alcătuiască al doilea inel de apărare înapoia liniilor de front ale graniţei, care vor fi formate din zece mii de oameni din unităţi ale Volkspolizei din Berlinul de Est, Brigada 1 din cadrul miliţiei şi Comandamentul de Securitate din Berlin.

Cu totul, aproximativ 8 200 de poliţişti şi 3 700 de membri ai forţelor mobile de miliţie – întărite cu 12 000 de oameni din miliţia fabricilor şi 4 500 de membri ai Securităţii statului – vor porni la acţiune în orele următoare. Aceştia vor fi sprijiniţi de alţi patruzeci de mii de soldaţi est-germani din toată ţara, pentru situaţia în care închiderea frontierei ar fi declanşat ceva similar cu revolta naţională din iunie 1953. Soldaţii din Saxonia, consideraţi deosebit de fideli, se vor alătura celor zece mii de soldaţi ai Armatei Poporului staţionaţi în Berlin.

Era o noapte răcoroasă şi senină – perfectă pentru acea acţiune.

Probabil că Mama Natură era comunistă.

Grosser DÖllnsee, Germania de Est
Duminică 12 august 1961, ora 22

Ulbrich şi-a consultat ceasul. „Vom avea o mică şedinţă”, le-a spus el invitaţilor.

Era ora 22 fix. Sosise vremea să îi strângă pe toţi oaspeţii într-o singură încăpere pentru a face anunţul. Aceştia erau obosiţi, ghiftuiţi şi dornici să ajungă acasă, după ce stătuseră cu el mai bine de şase ore. Destul de mulţi erau beţi sau cel puţin binedispuşi. Toţi s-au strâns laolaltă ascultători.

Apoi Ulbricht i-a informat că frontiera sectorului dintre Berlinul de Est şi Berlinul de Vest va fi închisă în decurs de trei ore. Într-un comunicat

tipărit, pe care aveau să-l aprobe ministerele, el va autoriza acţiunea întreprinsă de forţele de securitate est-germane de a ţine „sub un control corespunzător frontiera încă liberă dintre Europa socialistă şi cea capitalistă”.

„*Alle einverstanden?*” – „Sunteţi cu toţii de acord?” – a întrebat Ulbricht, observând că mai toţi invitaţii încuviinţau tăcuţi din cap.

Apoi i-a informat că ei, ca şi personalul casei, nu vor putea pleca de la Döllnsee decât după ce operaţiunea era în plină desfăşurare, pentru a se putea asigura securitatea ei deplină. Dar era încă mâncare şi băutură din belşug, a spus el.

Nimeni nu a protestat. După cum îi spusese Ulbricht ambasadorului sovietic Pervuhin cu trei zile în urmă: „Vom mânca împreună. Le voi împărtăşi hotărârea de a închide frontiera şi sunt convins că vor aproba această măsură. Dar, cel mai important, nu-i voi lăsa să plece decât după încheierea operaţiunii”.

„*Sicher ist sicher*”, mai spusese el. „Mai bine să fim siguri decât să ne pară rău.”

Sediul agenţiei de ştiri Reuters, Berlinul de Est
Sâmbătă, 12 august 1961, ora 22

Kellett-Long era mai preocupat de cariera lui decât de soarta Berlinului.

Trecuse de zece seara şi el nu avea încă nici un element care să-i sprijine articolul de vineri, în care afirmase că Berlinul traversa un weekend hotărâtor. S-a întors la Ostbahnhof ca să depisteze o eventuală activitate neobişnuită şi să-l caute pe vânzătorul care îi punea la dispoziţie în mod regulat un exemplar proaspăt din *Neues Deutschland*, ziarul Partidului Socialist Unit, care cuprindea toate ştirile importante.

A răsfoit paginile cu nerăbdare, simţindu-se „zdrobit” după ce a citit doar articole obişnuite, în care nu exista „nimic să sugereze că avea să se întâmple ceva deosebit”.

Editorii din Londra ai lui Kellett-Long, aflaţi sub presiunea exercitată de abonaţi, îl sileau să le furnizeze un material care să sprijine afirmaţiile

din ultimul articol ori să le infirme. „Nu-mi pot vârî capul în nisip”, a gândit el şi s-a apucat să compună frazele de început.

„Contrar aşteptărilor…”, a dactilografiat el.

„Contrar aşteptărilor, *şi mai ce*?” s-a întrebat apoi.

„Ce amator sunt…”, a murmurat el.

A făcut hârtia cocoloş şi a aruncat-o cât acolo. Într-o stare de mare nervozitate, a fumat apoi ţigară de la ţigară.

Röntgental, Germania de Est
Duminică, 13 august 1961, miezul nopţii

Trei vaiete lungi şi sfredelitoare de sirenă l-au smuls pe sergentul Rudi Thurow din somnul său liniştit. A aprins lumina şi s-a uitat la ceas. Era douăsprezece şi un minut. Probabil că era vorba de încă o instrucţie, şi-a spus el, blestemând în gând. În ultima vreme fuseseră cam multe astfel de alarme. Însă, tânărul blond în vârstă de douăzeci şi trei de ani, comandant al Plutonului 4 din Brigada 1 a poliţiei de frontieră est-germane, ştia că treaba lui era să ia fiecare asemenea alarmă la modul serios[631].

Thurow observase destul de multe activităţi militare în ziua precedentă, astfel că şi-a dat seama că era vorba de ceva mai serios decât un simplu exerciţiu de noapte. Tancuri sovietice T-34 şi T-54 uruiseră toată după-amiaza prin dreptul postului său din Röntgental, aflat la patruzeci de kilometri nord de Berlin, şi văzuse şi câteva trenuri încărcate cu soldaţi est-germani care se îndreptau spre Berlinul de Est.

Trecuseră şase ani de când se înrolase voluntar ca grănicer, atras de salariul bun şi de accesul privilegiat la bunuri de larg consum, altfel insuficiente. Până în acel moment fusese decorat de câteva ori şi se remarcase drept cel mai bun ţintaş din brigada lui.

S-a îmbrăcat repede, apoi a alergat în camera alăturată şi şi-a trezit oamenii, care au început să bombăne nemulţumiţi când a tras păturile de pe ei. După ce s-au strâns cu toţii pe terenul de paradă, locotenent-maiorul Witz, comandantul companiei, le-a spus oamenilor lui şi altor zeci că în acea noapte vor lua măsurile la care îi obligase inamicul.

Guvernul tolerase prea multă vreme pierderea forței de muncă în favoarea Occidentului, a spus Witz. El a arătat că negustorii de carne vie din Berlinul de Vest, care se foloseau de cetățenii din RDG, vor fi puși la locul lor. A vorbit de optzeci și trei de centre de spionaj și terorism din Berlinul de Vest, cărora, prin acțiunea din acea noapte, li se va da o lovitură zdrobitoare.

Witz, care a spus că primise ordinul cu doar o oră în urmă, a desfăcut cu atenție un plic mare, de culoare cafenie, pe care scria „Strict Secret", și a scos din el o hârtie. Thurow și ceilalți au ascultat nerăbdători ce le-a citit Witz vreme de cinci minute, până a ajuns la subiectul propriu-zis:

„Pentru a se împiedica activitățile puterilor răzbunătoare și militariste ale Germaniei de Vest și Berlinului de Vest, la frontierele Republicii Democrate Germane se vor introduce controale, inclusiv la frontiera cu sectorul vestic al Marelui Berlin…

Berlinul urma să fie despărțit în două, iar oamenii lui Thurow vor ajuta la trasarea liniei de demarație. Thurow a auzit un coleg sergent, comunist loial, întrebând în șoaptă: „Și aliații vor sta cu mâinile în sân și vor permite să se întâmple așa ceva?"

Ori erau în stare de război?

Sediul agenției de știri Reuters, Berlinul de Est
Duminică, 13 august 1961, ora 1

La scurtă vreme după ora 1, Adam Kellett-Long a urmărit teleimprimatoarele agenției est-germane de știri transmițând mesajul obișnuit de noapte bună. A socotit că era momentul să-și „strângă catrafusele" și din dimineața următoare să se gândească serios să-și caute altă slujbă.

Chiar atunci a sunat telefonul și o voce pe care nu a recunoscut-o l-a sfătuit în germană să nu se ducă la culcare în noaptea aceea. La ora 1.11, telexul său a căpătat viață. Kellett-Long a citit, în timp ce aparatul imprima decretul Pactului de la Varșovia, lung de zece mii de cuvinte.

Corespondentul britanic era disperat că telexul nu reușea să scrie pe cât de repede putea el să citească. Decretul vorbea de „oamenii înșelați”, adică refugiații, care erau recrutați ca spioni sau sabotori. Drept răspuns, statele membre ale Pactului de la Varșovia se asigurau că „în jurul întregului teritoriu al Berlinului de Vest se stabilea un control strict și eficient”. Declarația îi asigura pe aliații NATO că Pactul de la Varșovia nu se va atinge de rutele de acces spre Berlinul de Vest.

Kellett-Long s-a repezit la mașină și a pornit spre frontieră ca să vadă ce se întâmpla. În afară de câte un cuplu de tineri care se sărutau în pragurile ușilor, orașul era pustiu cât a parcurs Schönhauser Allee, din apropierea locuinței lui, pentru a pătrunde apoi pe Unter den Linden, îndreptându-se spre Poarta Brandenburg.

Acolo, un polițist a fluturat o lanternă roșie, făcându-i semn să oprească.

„Îmi pare rău, dar nu aveți voie să mergeți mai departe”, i-a zis calm polițistul. *„Die Grenze ist gesschossen.”* („Frontiera este închisă.”)

Kellett-Long a luat-o înapoi pe Unter den Linden, întorcându-se spre birou ca să scrie articolul, dar a fost blocat în Piața Marx-Engels, unde se desfășurau paradele militare est-germane. Un alt polițist stătea cu o lanternă roșie în fața întinderii vaste, blocând tot traficul pentru a permite trecerea unui convoi uriaș de transportoare, în care se aflau polițiști în uniformă și soldați. Lui Kellett-Long i se părea că acel convoi nu se mai sfârșea.

S-a grăbit să ajungă la birou, ca să trimită o înșiințare scurtă, la cald, care avea să ajungă la agențiile de știri din întreaga lume. I-a fost ușor s-o scrie: „Astăzi, la primele ceasuri ale zilei, frontiera dintre Est și Vest s-a închis…”

A continuat cu o relatare personală:

„La începutul acestei zile, am devenit prima persoană care a condus o mașină înmatriculată în Berlinul de Est printre cordoane de poliție după ce, la miezul nopții, s-au introdus controale de frontieră… Poarta Brandenburg, principalul punct de trecere dintre cele două părți ale orașului, a fost

înconjurată de poliţiştii est-germani, dintre care unii înarmaţi cu puşti automate, şi de membri ai «gărzilor patriotice din întreprinderi».”

Kellett-Long a pornit apoi radioul pe un post est-german şi i-a auzit pe crainici citind decret după decret privind noile restricţii de călătorie şi modul de aplicare al acestora. A trimis noi ştiri cât de repede a putut să le dactilografieze. Reporterului britanic i s-a părut curios că radioul est-german difuza muzică modernă, liniştitoare, de jazz, între decretele nesfârşite.

„Deci asta-i tot ce fac”, a gândit el. „Citesc decrete şi difuzează muzică bună.”

Sectorul Francez, Berlinul de Vest
Duminică, 13 august 1961, ora 1.50

La douăzeci de minute după începerea operaţiunii, Hans Peters, sergent de poliţie din Berlinul de Vest, a văzut vreo şase camioane ale armatei est-germane, cu farurile aprinse, străbătând strada pe care patrula el. Strelitzer Strasse era una dintre cele 193 de străzi care traversau frontiera, până atunci nemarcată, dintre cele două părţi ale Berlinului.

Din camioane au sărit soldaţi, care s-au răspândit de ambele părţi ale străzii. Toţi aveau în mână nişte obiecte lungi şi întunecate despre care a crezut că erau arme automate. Peters, veteran al armatei celui de-al Treilea Reich, care luptase pe frontul de răsărit, şi-a scos revolverul Smith & Wesson din toc. Însă, în timp ce vâra glonţul pe ţeavă, şi-a dat seama că era o armă nepotrivită de apărare împotriva atâtor soldaţi înarmaţi. Şi-a căutat ascunziş într-un intrând, de unde a urmărit o scenă care, în acea noapte, se repeta în zeci de alte locuri.

Doisprezece soldaţi din două detaşamente s-au întins ori s-au ghemuit pe trotuare, cu faţa spre vest, şi au îndreptat în direcţia lui mitraliere aşezate pe trepiede. Nu aveau intenţia de a invada Berlinul de Vest, ci doar stabileau o linie pentru a descuraja orice opoziţie. În spatele lor, alte două detaşamente cărau colaci de sârmă ghimpată. Au desfăcut colacii şi au

atârnat firele de caprele de lemn pe care le aşezaseră de-a curmezişul străzii. Cordonul făcut de ei era strict în interiorul zonei sovietice şi cu mult înapoia liniei de demarcaţie.

Deşi Peters se afla practic în sectorul francez, toţi soldaţii francezi rămăseseră în paturile lor. Însemna că doar el, un poliţist vest-berlinez, rămăsese să observe desfăşurarea perfectă a acelei operaţiuni. I-a urmărit pe inamici blocând strada într-o asemenea tăcere şi disciplină, încât nici unul dintre locuitorii de pe Strelitzeer Strasse nu s-a trezit să aprindă lumina.

După ce linia de frontieră a fost asigurată, soldaţii est-germani şi-au întors armele spre est, pregătiţi de data asta să îi oprească pe propriii concetăţeni. Peter s-a dus să-şi alerteze superiorii în legătură cu operaţiunea la care asistase.

Misiunea Statelor Unite, Berlinul de Vest
Duminică, 13 august 1961, ora 2

La ora 2, după sosirea primelor rapoarte despre închiderea frontierei, cea mai înaltă oficialitate americană de la Berlin, E. Allan Lightner Jr., s-a abţinut să îşi trezească superiorii. Cei de la Washington aveau tendinţa de a reacţiona excesiv, iar Lightner dorea să verifice toate aspectele înainte de a raporta situaţia. Pe de altă parte, era un weekend de vară, iar şefii lui ar fi fost cu atât mai nemulţumiţi decât de obicei dacă erau treziţi de pomană.

Înalţii oficiali de la misiunile americană, britanică şi franceză din Berlinul de Vest discutau deja intens între ei, încercând să pună cap la cap ce se petrecea. „S-ar părea că în Berlinul de Est se desfăşoară ceva”, a spus Lightner discret către diplomatul William Richard Smyser, din cadrul sectorului care se ocupa de problemele Estului. Dorea ca acesta să verifice situaţia.

La ora trei dimineaţa, în lumina zorilor, împreună cu colegul său Frank Trinka, Smyser a pornit cu maşina sa, un Mercedes 190SL, spre Potsdamer Platz, unde poliţiştii est-germani (Volkspolizei) şi gărzile de apărare a întreprinderilor desfăşurau primii colaci de sârmă ghimpată. Când

americanilor li s-a spus că nu pot trece, Smyser a protestat: „Suntem oficiali din cadrul forţelor americane. Nu aveţi dreptul să ne opriţi”.

Acesta a fost primul test spre a se vedea dacă sovieticii şi sateliţii lor est-germani vor afecta dreptul de liberă trecere al aliaţilor spre Berlinul de Vest, un element potenţial declanşator al unui răspuns militar din partea Statelor Unite. După ce au vorbit prin radio cu superiorii lor, poliţiştii est-germani au dat la o parte sârma ghimpată pentru a-i lăsa pe diplomaţi să treacă. Est-germanii de rând au fost împiedicaţi să treacă frontiera în acea noapte, dar poliţiştii aveau ordine clare să nu împiedice deplasarea oficialilor aliaţi. Hotărârea lui Hruşciov de a acţiona în limita liniilor directoare trasate de Kennedy era respectată.

Vreme de o oră, cât au mers în jurul Berlinului de Est, Smyser şi Trinka au asistat la o activitate frenetică a poliţiei în oraş şi la scene de disperare din partea cetăţenilor. De-a lungul frontierei, Vopos descărcau stâlpi din beton şi sârmă ghimpată şi blocau toate străzile care duceau dinspre Berlinul de Est spre cel de Vest. La Bahnhof Friedrichstrasse, principala gară din Berlinul de Est, poliţişti înarmaţi blocaseră peroanele slab iluminate, în timp ce foştii viitori călători stăteau în sălile mari de aşteptare, pe valize şi boccele, iar mulţi dintre ei plângeau. Uitându-se la feţele lor, Smyser şi-a închipuit că se gândeau: „Vai, Doamne, de ce n-am plecat cu o zi mai devreme?”

Erau despărţiţi copiii de părinţi, cuplurile de îndrăgostiţi şi prietenii.

Unuia dintre oamenii sergentului Rudi Thurow îi fusese atât de ruşine că împiedica oamenii să-şi continue viaţa obişnuită, încât sărise în acea dimineaţă peste bariera de sârmă ghimpată şi îşi căutase libertatea dincolo de ea.

Smyser şi Trinka au revenit în Berlinul de Vest pe la Poarta Brandenburg, eliberată, tot după o mică întârziere, de un poliţist est-german, după ce primise aprobare de la un înalt oficial al Partidului Socialist Unit din Germania de Est, care superviza activitatea de la acel punct de trecere.

Diplomaţii îşi făcuseră o imagine foarte fragmentară asupra activităţilor din acea noapte, astfel încât misiunea americană a preferat să nu trimită un

raport complet la Washington atâta timp cât criza era în plină desfășurare. Echipa lui Lightner a ajuns la concluzia că nu aveau nici resursele, nici forța umană necesară pentru a egala rapoartele agențiilor de presă în legătură cu ceea ce devenise o știre de maxim interes. Din cauza birocrației din cadrul Departamentului de Stat, ar fi fost oricum nevoie de patru până la șase ore ca prin canalele existente să se trimită o telegramă oficială de la Berlin către Ambasada SUA de la Bonn, iar apoi spre Washington. Închiderea frontierei împiedicase şi eforturile americanilor de a lua legătura cu informatorii lor obişnuiţi, nereuşind să primească o confirmare pe cale independentă a evenimentelor din Berlinul de Est.

Când Lightner a discutat cu oamenii de legătură, a fost extrem de mirat auzind că aceştia nu văzuseră forţe sovietice participând direct la operaţiune. Pe de o parte, asta însemna că închiderea frontierei prezenta o ameninţare militară mai redusă la adresa Statelor Unite, întrucât trupele sovietice nu se masaseră în Berlin. Pe de altă parte, regimul est-german încălca acordurile între cele patru puteri, care interziceau cu desăvârşire prezenţa trupelor sale în Berlinul de Est, fără a mai vorbi de ocuparea oraşului şi de închiderea frontierei.

La ora 11 dimineața, Lightner i-a transmis telegrafic primul său raport lui Rusk, înainte trimițând doar informații parțiale printr-un așa-zis canal de urgență, care nu necesita aceleași aprobări. El a anunțat simplu: „În primele ore ale dimineții de 13 august, regimul est-german a introdus măsuri drastice de control, care au drept efect împiedicarea pătrunderii în Berlinul de Vest a cetățenilor din Berlinul de Est și din zona sovietică”. El a spus că acea acțiune era în mod evident „urmarea fluxului crescut de refugiați, care producea pierderi economice RDG-ului și știrbea prestigiul lagărului socialist”.

Lightner nu a mai transmis nici o telegramă până la ora 22, când a strâns cele mai precise informații culese de misiune referitor la cele întâmplate în ultimele douăzeci și patru de ore. El a pus accentul asupra desfășurării masive de forțe militare, inclusiv un sprijin considerabil din partea sovieticilor, ceea ce avea „menirea de a intimida oamenii încă de la

început și astfel de a înăbuși în fașă orice rezistență posibilă, demonstrând că orice nesupunere civilă va fi pedepsită fără milă”.

El a tras concluzia că substanțiala mobilizare militară a sovieticilor în întreaga Germanie de Est demonstra îndoielile Moscovei în legătură cu încrederea ce putea fi acordată armatei lui Walter Ulbricht. A mai remarcat, totuși, că autoritățile est-germane permiteau personalului militar și civil occidental să treacă fără probleme spre și dinspre Berlinul de Est. Lightner a raportat că în acea primă zi de separare fizică a orașului, între orele 10 și 16, în Berlinul de Vest se înregistraseră opt sute de noi refugiați; aceștia trecuseră fie pe 12 august, fie „prin canale sau pe câmp, în cursul zilei de astăzi”.

În apropiere de Potsdamer Platz, Berlinul de Vest
Duminică, 13 august 1961, ora 9

În cursul dimineții, până spre prânz, senzația de confuzie trăită de vest-berlinezi s-a transformat în furie. Tânărul polițist vest-berlinez Klaus-Detlef Brunzel, în vârstă de numai douăzeci de ani și proaspăt angajat, a sosit la postul său, în Potsdamer Platz, și a descoperit cât de radical se schimbase lumea în doar câteva ore.

În seara precedentă avusese parte de un schimb normal, confiscase mărfuri de contrabandă și flecărise cu prostituatele care se plimbau prin piața distrusă în bombardamentele din timpul războiului, altfel pustie, care până în acea zi fusese un loc excelent pentru ele, ca să atragă clienți din ambele părți ale orașului. Acum a văzut în locul lor doar polițiști est-germani de frontieră, care foloseau picoane ca să sape gropi pentru stâlpii din beton, de care apoi atârnau sârmă ghimpată. Brunzel avea doar patru ani când se sfârșise războiul, dar, uitându-se la tancurile est-germane care îl urmăreau cu tunurile turelelor, în timp ce se plimba prin fața lor, se temea că va izbucni un nou război mondial.

Spre sfârșitul dimineții, o mulțime de vest-berlinezi înfuriați se strânseseră la graniță; oamenii au început să arunce cu pietre în polițiștii

est-germani, făcându-i „porci” și „naziști”. Brunzel s-a adăpostit „pentru a se feri de pietrele și cărămizile aruncate de propriul meu popor!”

În scurtă vreme, furia celor din Berlinul de Vest s-a întors împotriva soldaților americani, protectorii despre care considerau că trebuiau să îi apere de o astfel de soartă. Toată retorica despre angajamentul americanilor de a apăra libertatea Berlinului nu se materializase nici măcar printr-o singură companie de pușcași americani.

Cartierul general american, Clayallee, Berlinul de Vest
Duminică dimineață, 13 august 1961

Generalul Watson, comandantul forţelor americane din Berlin, se simţise legat de mâini şi de picioare când i se comunicaseră instrucţiunile pe care trebuia să le respecte și canalele pe care trebuia să raporteze situaţia. Totodată, se îndoia de propria-i judecată, deoarece se afla la Berlin de doar trei luni.[632]

Considerase că Berlinul era un loc suficient de calm ca să-şi aducă şi soacra în oraş. Comparase rolul oraşului divizat în echilibrul de forţe americano-sovietic cu „liniștea din ochiul ciclonului”. Își petrecuse timpul la Berlin mai puțin timp în acțiuni militare și mai mult ca să învețe germană, să își mai îmbunătățească performanțele la golf și pentru a juca tenis cu soția sa.

Făcând profilul comandantului în vârstă de cincizeci şi doi de ani, presa berlineză scrisese despre preferința lui pentru călărie, bridge, operă și lectura de romane polițiste. Watson se resemnase cu gândul că era comandant peste o forță atât de mică față de cea a adversarului, încât, o știa prea bine, Berlinul de Vest ar fi fost imposibil de apărat împotriva unui atac convenţional, dar concertat, al sovieticilor. Însă chiar dacă ar fi avut la dispoziție trupe suficiente, îi lipsea autoritatea de a le folosi independent.

Birocraţia cu care se confrunta la Berlin pentru a întreprinde orice acțiune era cea mai cumplită pe care Watson o cunoscuse în cariera lui militară, iar asta spunea multe. Un canal de comunicare era direct către Walter Dowling, ambasadorul Statelor Unite la Bonn, adică la 480 de

kilometri distanţă. Al doilea era către generalul Bruce Clarke, comandantul forţelor armate americane din Europa, aflat la Heidelberg. Iar al treilea canal de legătură era cu comandantul NATO, generalul Lauris Norstad, aflat la Paris. Watson primea ordine de la toţi trei, rareori coezive.

Existau situaţii, ca în noaptea de 12 spre 13 august şi în dimineaţa următoare, când toate acele canale rămâneau mute. În acele condiţii, instinctul lui Watson îi dicta să rămână acolo unde se afla şi să spere că lucrurile vor decurge bine. Săptămâni întregi, instrucţiunile primite de la Pentagon cuprinseseră frecvent avertismente prin care i se recomanda să nu se lase provocat de est-germani sau de sovietici într-o acţiune militară care putea escalada într-un conflict violent, ca şi cum superiorii lui ar fi ştiut ce avea să se întâmple. Astfel încât Watson a fost prudent în primele ore ale zilei de 13 august şi s-a limitat să observe operaţiunea.[633]

Est-germanii nu trecuseră nici una dintre liniile militare de demarcaţie. Nu puseseră piciorul în nici una dintre zonele care aparţineau aliaţilor. Şi, în ciuda activităţii militare sovietice ce se desfăşuraseră în jurul oraşului, iscoadele lui nu raportaseră nici o mişcare serioasă în interiorul Berlinului. De aceea, Watson nu a găsit nici un motiv să îl trezească pe generalul Clarke sau pe generalul Norstad. Membri ai Departamentului de Stat aveau să îl alerteze pe ambasadorul Dowling la Bonn, de aceea Watson nu a luat legătura nici cu acesta.

În acea dimineaţă, foarte devreme, Watson trimisese un elicopter deasupra spaţiului aerian al Berlinului de Est pentru a monitoriza situaţia. Însă a preferat să nu deplaseze soldaţi americani pe frontiera acum întărită. O demonstraţie de forţă din partea americanilor poate le-ar fi dat satisfacţie berlinezilor, care se aşteptau ca ei să dea dovadă de angajament, dar superiorii lui Watson ar fi considerat acţiunea drept o provocare necugetată.

La ora 7.30, Watson a simţit că avusese dreptate să se arate atât de reţinut, când colonelul Ernest von Pawel s-a prezentat la centrul său de operaţiuni din subsolul cartierului general al americanilor de la Clayallee. Von Pawel l-a anunţat pe Watson că patru divizii sovietice părăsiseră zonele obişnuite de garnizoană din estul Germaniei şi înconjuraseră Berlinul.

În vârstă de patruzeci și șase de ani, „Von” era șeful cel mai important al Misiunii Militare de Legătură a Statelor Unite pe lângă comandantul-șef al Grupului de Forțe Sovietice din Vest, având sediul la Potsdam. În ciuda rezonanței numele său, care sugera că ar proveni din nobilimea germană, Von se născuse și crescuse în Laramie, statul Wyoming. Watson îl aprecia pentru eficiența sa.

Cu patru zile mai devreme, în timpul ședinței obișnuite a Comisiei de Supraveghere din Berlin, Von anticipase că Ulbricht avea să ridice un „zid”. Comisia era un grup de informații interagenții din oraș, al cărui scop era acela de a da alarma la primele indicii că s-ar fi desfășurat vreo acțiune militară ostilă. Deși nimeni nu acordase atenție vorbelor lui, cele întâmplate îi dădeau dreptate lui Von.

Locotenent-colonelul Thomas McCord, șeful Grupului de Informații Militare 513 din cadrul Armatei Statelor Unite, studiase o serie de fotografii și rapoarte referitoare la mari cantități de materiale de construcție – blocuri de beton, sârmă ghimpată și altele – depozitate în apropierea liniei de demarcație dintre cele două zone ale orașului. Însă materialele se aflau în atât de multe locuri și fuseseră comandate de atât de multe firme, încât oamenii lui întâmpinaseră greutăți în a interpreta ceea ce văzuseră.[634]

„Tom, crezi că au de gând să construiască un zid?”, a întrebat în timpul ședinței colonelul David Goodwin, șeful biroului de informații din subordinea generalului Watson. McCord a răspuns că el avea trei informatori și că informațiile date de aceștia erau contradictorii. Un informator „serios”, dar netestat, spusese că se pregătea un zid, și că acesta era „iminent”. Însă alte două surse, socotite mai sigure, spuseseră că nici nu se punea problema de așa ceva.

Apoi toți au întors ochii spre Von Pawel. El le-a amintit celor din grup că, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, germanii construiseră un zid la Varșovia, ca să izoleze ghetoul evreiesc, o comparație care părea nefirească la acea dată. „Dacă socotiți că zidul este cea mai neverosimilă soluție”, spusese el, „atunci pe asta aș miza, pentru că niciodată nu am anticipat corect intențiile sovieticilor.”[635] Problema era că, în acele

momente, lui Von Pawel îi lipseau dovezile clare în susținerea convingerii lui.

John Dimmer, adjunctul șefului filialei CIA din Berlinul de Vest, a respins ideea lui Von Pawel spunând că ridicarea unui zid ar fi fost un act de „sinucidere politică” din partea lui Ulbricht și astfel îi convinsese pe membrii grupului să conchidă că zidul era „cea mai puțin probabilă” dintre soluțiile despre care discutau.[636]

Raportul lui Von Pawel din dimineața de 13 august nu lăsa loc nici unei îndoieli în legătură cu ceea ce se întâmpla. Stând ascuns sub un pod din Germania de Est, între orele 4 și 6 dimineața, unul dintre oamenii lui văzuse o întreagă divizie sovietică trecând pe autobahn. Von însuși numărase o sută de tancuri cât călătorise până la Potsdam. El i-a raportat lui Watson:

„Divizia a 19-a de Infanterie Motorizată, împreună cu Divizia a 10-a de Tancuri de Gardă și probabil Divizia a 6-a de Infanterie Motorizată s-au deplasat în această dimineață și au ocupat poziții în jurul Berlinului. Elemente ale Diviziei 1 de Infanterie Motorizată est-germană au părăsit orașul Potsdam și până în prezent nu au fost desfășurate. Unitățile sovietice au ieșit de pe autostradă, desfășurând unități în avanposturi mici și instalând bariere alcătuite din trei sau patru tancuri, un transportor și câțiva soldați. Aceste avanposturi au fost dispuse la distanță de trei sau patru kilometri unele de altele și par să înconjoare complet Berlinul.”[637]

Era o operațiune de anvergură, perfect organizată, despre care serviciile de informații ale armatei americane nu raportaseră nimic în avans. Raportul lui Von Pawel îi spunea lui Watson că soldații sovietici erau pregătiți să riposteze și, în cazul unei intervenții, erau în număr atât de mare, încât ar fi copleșit forțele americane nesemnificative numeric.

Era ora 10, iar cei trei comandanți occidentali – francez, britanic și american – și personalul lor s-au întrunit în Correnplatz, la sediul aliaților din districtul Dahlem, aflat în sectorul american. Toți fuseseră luați prin surprindere – și nici unul nu a venit cu vreo idee bună privind modul în care ar fi trebuit să reacționeze. Din întâmplare, conform rotației lunare, Watson

a prezidat şedinţa. Însă, dincolo de lipsa lui de experienţă în problema Berlinului, la socoteli se pricepea foarte bine. Cele douăzeci şi şapte de tancuri ale lui, mai puţin de unu la un kilometru şi jumătate de frontieră internă dintre Berlinul de Vest şi cel de Est, şi cele şase aruncătoare de mine de 105 mm nu erau suficiente pentru a face faţă armatei sovietice şi satelitului lor est-german.

Sediul agenţiei de ştiri Reuters, Berlinul de Est
Duminică dimineaţă, 13 august 1961

Mary Kellett-Long a privit pe fereastra biroului ei din Berlinul de Est şi a văzut o mulţime furioasă, care creştea oră de oră. Până atunci nu i se păruse că apartamentul lor de pe Schönhauser Allee se afla atât de aproape de frontieră, la doar 120 de metri, deoarece acea linie de demarcaţie nu fusese niciodată atât de bine definită.

Mulţimea era alcătuită din tineri est-berlinezi, care îşi vedeau retezate legăturile lor cu Occidentul. Adam, soţul ei, care îşi croise drum prin mulţime, a crezut că era vorba de suporterii furioşi ai vreunei echipe de fotbal după vreo înfrângere dureroasă, care căutau pe cine să-şi verse oful. Poliţiştii şi forţele paramilitare alcătuite din muncitori împingeau înapoi şirurile de protestatari, tot mai groase.

Când s-au auzit exploziile, Mary s-a temut că unităţile est-germane deschiseseră focul împotriva civililor, între care se găsea şi soţul ei. Însă bubuiturile erau produse de proiectilele cu gaz lacrimogen, pe care poliţia le aruncase înspre protestatari, aceştia fugind care încotro.

Adam şi-a amintit de vremuri mai plăcute. Nu cu mult înainte de 13 august, un Vopo îl oprise pentru un control de rutină, când se întorcea cu maşina din Berlinul de Vest, după ce îşi făcuse cumpărături acolo. În timp ce i se percheziţiona portbagajul, Adam scosese o conservă de fasole dintr-o sacoşă şi o aruncase în aer spunând: *„Das ist eine Bombe!”* Poliţistul se aruncase la pământ, iar colegii lui îşi scoseseră armele. Poliţistul se curăţase apoi de praf şi râsese, după care îl lăsase pe reporter să treacă. Evident, trecuse vremea glumelor.[638]

La fel ca multe alte proteste sporadice, care izbucniseră în acea zi în toată Germania de Est, demonstrației îi lipsea anvergura, hotărârea sau forța necesară pentru a periclita victoria lui Ulbricht.

Spre deosebire de 1953, Ulbricht era acum ferm pe poziție, bine pregătit și se bucura de sprijin militar și politic deplin din partea sovieticilor. El descurajase orice opoziție organizată, grație elementului-surpriză și prin desfășurarea a mii de polițiști și soldați în toate punctele strategice din oraș.

Oamenii lui Ulbricht au folosit tunuri cu apă în câteva locuri-cheie, ca să îi potolească pe vest-berlinezii dezlănțuiți. Atâta vreme cât trupele aliate stăteau în Berlinul de Vest, așa cum se părea că vor proceda, Ulbricht știa că poate face față oricăror probleme pe care i le vor ridica est-berlinezii și vest-berlinezii. Poliția de asigurare oferită de Hrușciov – tancurile sovietice care așteptau în preajma orașului – nu mai era necesară.

Mareșalul Konev câștigase cea de-a doua „bătălie a Berlinului”, de astă dată fără vărsare de sânge.

În baza acordurilor dintre cele patru puteri, Kennedy ar fi avut dreptul să ordone forțelor militare din Berlinul de Vest să dărâme barierele ridicate în acea dimineață de unitățile est-germane, care nu aveau dreptul de a acționa în Berlin. Pe data de 7 iulie 1945, guvernatorul militar american în Germania, împreună cu cel sovietic, cel britanic și cel francez conveniseră că vor asigura deplasarea liberă prin Berlin. Acest lucru fusese reconfirmat prin acordul dintre cele patru puteri, care pusese capăt Blocadei Berlinului.[639]

Cu toate acestea, înainte de 13 august 1961, Kennedy precizase limpede pe mai multe căi că el nu va reacționa dacă Hrușciov și est-germanii își limitau acțiunile la propriul teritoriu. În plus, prin masiva mobilizare militară, Konev transmisese un mesaj clar privind costul unei intervenții. Nu numai că trupele sovietice înconjuraseră Berlinul într-o manieră care nu avea cum să le scape aliaților, dar Hrușciov făcuse încă un pas și pusese în stare de alertă maximă toate stațiile de lansare a rachetelor din Europa de Est.

Chiar şi aşa, pentru Konev fusese o noapte tensionată. Dacă ar fi fost necesară intrarea în luptă, se îndoise că forţele armate şi de poliţie est-germane ar fi rămas loiale, în ciuda instruirii, îndoctrinării şi supravegherii atente. Sute de oameni din armată sau poliţie fugiseră ca refugiaţi, iar mulţi aveau rude în Occident.

Konev era convins că soldaţii, poliţiştii şi miliţienii est-germani vor instala bine barierele de frontieră, dar nu ştia cum ar fi reacţionat aceştia dacă trupele aliate ar fi intervenit să distrugă baricadele pentru a restabili circulaţia liberă.

Spre uşurarea lui, nu s-a ajuns la o asemenea situaţie. Kennedy nu i-a pus niciodată la încercare.

Berlinul de Vest
Duminică dimineaţă, 13 august 1961

După ce stătuse până noaptea târziu ca să organizeze pentru şeful său, legendarul jurnalist american de televiziune Edward R. Murrow, o serie de întâlniri pentru a doua zi, directorul postului de radio RIAS Robert H. Lochner a auzit despre închiderea frontierei. Venind de la Washington, Murrow făcea o vizită de inspecţie, în calitate de şef al Serviciului de Informaţii al Statelor Unite.[640]

Lochner şi-a lăsat treburile deoparte şi a dat ordin ca RIAS să-şi modifice programul obişnuit de weekend cu rock & roll pentru a trece la o muzică mai serioasă şi buletine de ştiri la fiecare sfert de oră. Ştia că RIAS, având cea mai mare antenă de transmisie din Europa, trebuia să le ofere est-berlinezilor un colac de salvare într-un moment de criză, aşa cum procedase pe 17 iunie 1953.

Apoi pornise spre Berlinul de Est în maşina lui cu însemnele Departamentului de Stat, făcând trei deplasări până în zona sovietică în cursul serii şi înregistrând relatări despre tot ce vedea, pe un reportofon ascuns. A spus poveşti despre familii despărţite şi iubiţi disperaţi, înregistrând şi glasurile lor tremurătoare, pentru a da mai mult dramatism momentului. Lochner nu mai văzuse grupuri atât de mari de oameni

nenorociți ca acelea strânse în fața gărilor închise din Berlinul de Est în acea dimineață, oameni care nu auziseră sau nu crezuseră buletinele de știri din cursul nopții, anunțând că frontiera Berlinului fusese închisă.[641]

La ora 10, el a străbătut uriașa sală de așteptare a gării Friedrichstrasse, care gemea de mii de oameni „cu fețe disperate, unii având cutii de carton, alții valize”. Toți stăteau pe bagaje și nu aveau unde să meargă.

Pe o scară care ducea spre trenul suprateran, numit S-Bahn, se îngrămădeau membrii ai Transportpolizei, numiți și Trapos, îmbrăcați cu uniformele lor de culoare neagră, care blocau accesul publicului. Aceștia i-au evocat lui Lochner imaginea SS-iștilor lui Hitler, cu uniformele lor amenințătoare și cu fețele împietrite, tinere și care exprimau supunere.

O bătrână s-a apropiat timid de unul dintre polițiștii de la transporturi Trapos, care stătea cu trei trepte mai sus față de ea, și l-a întrebat când va pleca următorul tren spre Berlinul de Vest. Lochner nu va uita niciodată tonul batjocoritor cu care i-a răspuns ofițerul.

„S-a terminat”, a spus el. „Ați rămas cu toții prinși în capcană.”

A doua zi, Lochner i-a arătat Berlinul de Est lui Murrow, care se îndoia că prietenul lui Kennedy cunoștea gravitatea situației create ca urmare a inerției sale. În acea seară, a scris o telegramă prin care îi spunea președintelui că se confrunta cu un dezastru diplomatic și politic. Dacă președintele nu dădea curând dovadă de hotărâre, Murrow anticipa o criză de încredere care putea submina Statele Unite mult mai departe de frontierele Berlinului. „Acum există pericolul de a se distruge acel sentiment trecător care se numește speranță”[642], a scris el.

Sediul poliției, Berlinul de Est
13 august 1961, ora 6

Erich Honecker a fost într-o stare de agitație întreaga noapte, mergând cu mașina de-a lungul frontierei și declarându-se încântat de executarea aproape perfectă a planului său.

A supravegheat fiecare amănunt: a văzut polițiști verificând gurile de canal, pentru a descoperi eventuali fugari. Șalupele patrulau pe canale, care

nu puteau fi închise la fel de uşor ca străzile. Soldaţii suplimentari pe care îi ceruse pentru gara Friedrichstrasse se dovediseră suficienţi pentru a face ordine în rândul călătorilor de duminică.

Honecker îi lăudase pe toţi comandanţii întâlniţi în acea noapte, câteodată sugerând modificări ale unor detalii de finețe. La ora 4 dimineața, mulţumit că faza cea mai dificilă fusese executată fără nici o greşeală, s-a întors la birou. Până în jurul orei 6, toţi comandanţii raportaseră că misiunile încredinţate fuseseră îndeplinite conform ordinelor.

În zilele următoare mai erau destule de făcut pentru a definitiva închiderea completă a frontierei, dar Honecker nu putea fi mai mulţumit de atât. Câteva sute de est-berlinezi trecuseră în fugă peste frontieră în locurile rămase neîntărite, iar câţiva traversaseră înot lacuri sau canale. Alţi est-berlinezi aveau să rămână pur şi simplu în Vest, unde, spre norocul lor, îşi petrecuseră weekendul. În primele ore ale zilei, câţiva vest-berlinezi îşi vor trece fraudulos partenerii sau prietenii peste frontieră, ascunzându-i în portbagajul maşinilor sau sub scaune. Doi est-berlinezi, mai inventivi, îşi înlocuiseră plăcuţele de înmatriculare de la maşină cu cele ale unor prieteni din Berlinul de Vest şi reuşiseră să treacă.

Începând cu amiaza zilei de sâmbătă şi până luni la ora 16, la Marienfelde a sosit un număr record de refugiaţi, 6 904, mai mult decât în oricare alt weekend. Dar autorităţile din Berlinul de Vest au estimat că doar 1 500 de persoane traversaseră frontiera înainte ca forţele de securitate comuniste să o închidă. Având în vedere faptul că exodul de refugiaţi fusese stăvilit, numărul fugarilor era destul de mic.[643]

Honecker i-a telefonat lui Ulbricht pentru a da raportul final. Apoi le-a spus celor din personalul său: „Acum puteţi pleca acasă”.[644]

Mai târziu, Hruşciov va scrie: „Introducerea controlului de frontieră a contribuit la restabilirea ordinii şi disciplinei în vieţile est-germanilor, iar germanii au ţinut întotdeauna la disciplină”.[645]

614 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers.* Boston: Little, Brown, 1970, 454

615 Bernd Eisenfeled şi Roger Engelmann, 13.08.1961: *Mauerbau – Fluchtbewegung und Machrsicherung.* Bremen: Temmen, 2001, 48; Behörde der Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehemaligen Deutschen Demokratischen republik (NstU), MfS, ZA, ZAIG, nr. 4900, Aus dem Protokoll über die Dienstbesprechung in MfS am 11.08.1961, Bl.3-6

616 Harrison, *Driving the Soviets up the Wall,* 187–188; Uhl şi Wagner, „Another Brick in the Wall (încă o cărămidă în zid)": în Mastny, Holtsman şi Wenger, *War Plans and Alliances in the Cold War,* 46–71; SAPMO-Barch, ZPA, J, IV 2 / 202-65; Klaus Froh and Rüdiger Wenzke, editori, *Die Generale und Admirale der NVA: Ein biographisches Handbuch.* Berlin: Christop Links, 2007, 198; Peter Wyden, *Wall: The Inside Story of Divided Berlin.* New York: Simon & Schuster, 1989, 88

617 Wyden, *Wall – The Inside Story of Divided Berlin,* 134, 140

618 Eisenfeld, 13.08.1961, 49

619 William Hitchcock, *The Struggle for Europe: The Turbulent History of a Divided Continent, 1945–2002.* New York; Doubleday, 2003, 218

620 Fursenko şi Anftali, *Khrushchev's Cold War,* 380, AVP-RF, Pervuhin către Hruşciov, 10.08.1961, 3-64-745, p. 125; Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament,* 505

621 Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev Remembers,* 454, 456–457

622 Peter Wyden, „Wir machen Berlin Dicht – Die Berliner Mauer (III) Der. 13 august", *Der Spiegel,* 16.10.1989

623 Henning Köhler, *Adenauer: Eine politische Biographie.* Frankfurt am Main: Propyläen, 1994, 39

624 Rede des Regierendum Bürgermeisters von Berlin, Willy Brandt, auf dem Kongress anlässlich des Deutschlandreffens der SPD (Cuvântarea lui Brandt la congresul SPD), 12.08.1961, în Sozialdemokratische Partei Deutschlands, editor, *Tatsachen-Argumente,* nr. 21, 21.08.1961, 4–11; chronik-der-mauer.de; *Chicago Daily Tribune,* 13.08.1961

625 Rede von Bundeskanzler dr. Konrad Adenauer auf einer CDU-Wahlkampfundgebund in Lübeck (Cuvântarea lui Adenauer la mitingul de campanie al CDU de la Lübeck), 12.08.1961, Stiftung Bundeskanzler Adenauer-Haus, www.chronik-der-mauer.de

626 Frederick Taylor, *The Berlin Wall: A World Divided, 1969–1989.* New York: HarperCollins, 2007, 159; Grimm, *Politbüro Privat,* 161; Klaus Wiegrefe, „Die Schandmauer", *Der Spiegel,* 06.08.2001, 64–65

627 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 103, telegramă din partea Departamentului de Stat către ambasada din Germania, 12.08.1961, 6.26 p.m.

628 Cate, *The Ides of August,* 221–224; Wyden, *Wall,* 137–138, descrierea de către lt.-col. Martin Herbert Löffler, făcută la Bonn, pe 21.09.1961, *Berliner Morgenpost,* 22.09.1962; anunţ făcut de Serviciul de informaţii privind transmisiunile din străinătate, DPA (versiunea în limba engleză), 24.10.1962; *Washington Post,* 22.09.1962; *New York Times,* 22.09.1962; *Rheinosche Merkur, Christ + Welt,* 28.09.1962; Wiegrefe, „Die Schandmauer"

629 Honecker, From My Life, 211

630 Norbert F. Pötzl, *Erich Honecker: Eine Deutsche Biographie.* Stuttgart și München: Deutsche Verlags-Anstalt, a doua ediție, 2002, 71; *Die Welt,* 08.06.2001, Armee für Frieden und Sozialismus, *Geschichte der Nationalen Volksarmee.* Berlin: Militärverlag der DDR, 1985, 244, 246

631 Thurow a evadat în Vest pe 21 februarie 1962. A fost urmărit, ca dezertor, de Securitate; a scăpat de un ordin clar de a fi asasinat și de cel puțin o tentativă de răpire. (n.a.)

632 „Comandant in Berlin", *New York Times,* 14.08.1961

633 Gelb, *The Berlin Wall,* 165; Cate, *The Ides of August,* 301–302, 275

634 Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 229–230, 232

635 scrisoare a colonelului Ernest von Pawel către Catudal, 03.08.1977, în Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 234

636 Wyden, *Wall,* 92, din interviul acordat de Pawel; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis,* 229–230, 232–235

637 Gelb, *The Berlin Wall,* 160

638 interviu acordat de Adam Kellett-Long, Londra, 15–16 octombrie 2008

639 Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall,* 106; Howard Trivers, *Thre Crises in American Foreign Affairs and a Continuing Revolution.* Carbondale: Southern illinois University Press, 1972, 24–25

640 Cate, *The Ides of August,* 162–163

641 Deutsches Rundfunkarchiv, *Stimmen des 20 Jahrhunderts CD – Berlin,* Rundfunkarchiv Frankfurt am Main and Potsdam-Babelsberg: http: / / www.dra.de / publikationen / cds / stimmen / cd25.html

642 Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall,* 115–116; Wyden, *Wall,* 166–167; Lothar Kettenacker, *Germany 1989: In the Aftermath of the Cold War.* Londra: Pearson Longman, 2009, 51

643 *Washington Post,* 14.08.1961, 15.08.1961; *Chicago Daily Tribune,* 14.08.1961

644 *Washington Post,* 14.08.1961

645 Nikita S. Hrușciov, *Khrushchev Remembers,* 455

CAPITOLUL 15

ZIDUL:
ZILE DE DISPERARE

De ce ar ridica Hruşciov un zid dacă ar dori cu adevărat să pună mâna pe Berlinul de Vest?… Aceasta este modalitatea găsită de el pentru a ieşi din impas. Nu este o soluţie prea elegantă, dar un zid este mult mai bun decât un război.[646]

Preşedintele John F. Kennedy, 13 august 1961

Ruşii… simt că dacă pot să înfrângă voinţa noastră în Berlin, noi nu vom mai fi buni de nimic altceva, iar ei vor fi câştigat bătălia anului 1961.[647]

Procurorul general al Statelor Unite, Robert Kennedy, 30 august 1961

Humboldt Harbor, Berlinul de Est
Joi, 24 august 1961

Günther Liftin, un croitor în vârstă de douăzeci şi patru de ani, ale cărui unice fapte de vitejie fuseseră realizate cu acul şi papiota de aţă, şi-a făcut

curaj să părăsească Berlinul de Est, la unsprezece zile după ce comuniștii închiseseră frontiera.

Până la 13 august, trăise o viață ideală în Berlinul divizat, profitând la maximum de avantajele oferite de fiecare parte, la fel ca și alți cincizeci de mii de *Grenzgänger* sau „săritori de frontieră”. Ziua, lucra în Berlinul de Vest câștigând mărci (Westmark) occidentale, pe care le schimba pe piața neagră la un curs de una la cinci mărci est-germane (Ostmark). Lucra într-un atelier din apropierea Gării Zoo, din Berlinul de Vest, unde devenise deja croitor pentru personalități din lumea spectacolului: Heinz Rühmann, Ilse Werner și Grete Weiser. Mai ales actrițele erau atrase de purtarea lui strengărească, ochii închiși la culoare și părul negru, cârlionțat. Seara, se retrăgea într-un apartament confortabil din Berlinul de Est, în districtul Weissensee, pe care îl închiriase ieftin, ținând cont de banii pe care îi câștiga.[648]

Peste noapte, viața de vis al lui Liftin a devenit un coșmar. Închiderea frontierei îl împiedica să călătorească spre Berlinul de Vest, astfel că își pierduse slujba și poziția socială. Ba mai grav, prin procesul de încadrare obligatorie în muncă în vigoare în Germania de Est, Liftin risca să fie aruncat ca simplu lucrător într-o fabrică de textile, cu un program de lucru mai lung și doar o parte din vechiul salariu.

Liftin s-a învinovățit că nu se mutase în Berlinul de Vest când avusese prilejul. Cu câteva zile înainte de închiderea frontierei, chiar închiriase un apartament în districtul Charlottenburg din Berlinul de Vest, pe înverzita Suarezstrasse. El și fratele lui transportaseră o parte dintre bunurile lui casnice, puțin câte puțin, folosind două mașini, pentru a nu stârni suspiciunile poliției. Trecuseră dincolo cel mai prețios obiect al lui, o mașină modernă de cusut, pe care o desfăcuse și o transportase bucată cu bucată.

Ceea ce îl făcea pe Günther Liftin să turbeze era faptul că, în noaptea în care se împărțise orașul, fusese cu Jürgen, fratele lui, la o petrecere de inaugurare a unei case din Berlinul de Vest. Când se întorseseră acasă cu

trenul suprateran, puţin după miezul nopţii, nici unul dintre ei nu observase ceva în neregulă.

Abia a doua zi dimineaţă, la ora 10, după ce Jürgen auzise vestea cea proastă la radio, l-a trezit pe fratele lui şi i-a zis: „Toate drumurile de acces sunt închise şi totul este blocat”. Cei doi fraţi şi-au amintit că ultima oară când Ulbricht închisese frontiera Berlinului fusese la 17 iunie 1953, după ce tancurile sovietice înăbuşiseră mişcările muncitoreşti. Viaţa revenise la normal după câteva zile, de aceea se aşteptau ca şi acum să se întâmple la fel. Chiar în timpul podului aerian berlinez din 1948, graniţa rămăsese deschisă. La început, având în vedere miza aflată în joc, fraţii Liftin au fost convinşi că americanii nu vor permite ca frontiera să rămână închisă. Deşi nu aveau încredere în angajamentul britanicilor şi francezilor faţă de libertatea Berlinului, ei erau siguri că americanii vor interveni.

Fraţii Liftin au pornit pe bicicletele lor să evalueze noua situaţie creată. S-au oprit la Podul Bornholmer, punctul prin care Günther obişnuia să treacă frontiera şi unde şoseaua cu câte două benzi pe sens trecea peste mai multe şine de cale ferată. Poliţia blocase carosabilul cu sârmă ghimpată şi capcane pentru tancuri. Günther i-a şoptit fratelui său: „Nu pot crede că situaţia asta va dura mult”.

Dar cu fiecare zi care trecea, fraţii deveneau tot mai convinşi că americanii nu îi vor salva. Comuniştii începuseră să înlocuiască barierele temporare din capre şi sârmă ghimpată cu un zid înalt de 3 m, construit din blocuri de beton prefabricate, cimentate între ele. Ulbricht închidea cu repeziciune orice portiţă de scăpare. De aceea, Günther a hotărât să rişte evadarea înainte de a fi prea târziu.

A urmărit cu mare atenţie anunţurile postului de radio RIAS referitoare la numeroasele evadări reuşite după 13 august. De atunci, aproape o sută cincizeci de est-germani ajunseseră în libertate traversând înot Canalul Teltow, iar mulţi dintre aceştia trăseseră după ei şi copii. Într-o singură acţiune de acest gen, doisprezece adolescenţi reuşiseră să traverseze canalul în grup. Un tânăr îndrăzneţ, la volanul unui Volkswagen, trecuse în forţă prin sârma ghimpată, ajungând teafăr în sectorul francez. Un alt est-berlinez

îl dezarmase pe un grănicer, luându-i arma automată din mâini, ca să nu poată trage în el, iar apoi fugise cu ea peste graniță.[649]

Încurajat de asemenea relatări reușite și în ciuda unei afecțiuni cardiace, Liftin a decis să acționeze. Puțin după ora 16, în ziua de joi, 24 august, sub soarele amiezii, la 25ºC, Günther a traversat un depou care se afla între Friedrichstrasse, spre est, și gara Lehrter, în vest. Purtând o jachetă cafeniu-deschis și pantaloni închiși la culoare, el a sărit în apele calde ale canalului Spree, la portul Humboldt. Günther nu era un înotător deosebit de bun, dar a socotit că era suficient de rezistent ca să traverseze cei treizeci de metri de apă care îl despărțeau de libertate.

Aflat deasupra lui, pe un pod din apropiere, un polițist de tranzit, sau Trapo, a strigat de cinci ori la Günther să se oprească. Însă croitorul a înotat tot mai hotărât. Polițistul a tras două focuri de avertisment care au lovit apa chiar în fața fugarului. Întrucât Liftin a continuat să înoate, polițistul a tras o rafală înspre el. Primele gloanțe l-au lovit pe croitor când mai avea zece metri până la mal.

Rănit, Günther a început să dea mai puternic din brațe și s-a scufundat pentru a evita focurile trase acum de trei polițiști. Când a ieșit la suprafață pentru a respira și a ridicat mâinile pentru a se preda, polițiștii au strigat disprețuitor spre el. Un glonț i-a străpuns gâtul, iar Günther s-a dus la fund ca un bolovan.

Günther Litfin va fi prima persoană împușcată mortal în timp ce încerca să evadeze din Berlinul de Est, omul nepotrivit la locul nepotrivit.[650] El nu avea cum să știe că, în acea dimineață, polițiștii primiseră pentru prima oară ordin să tragă pentru a ucide, în încercarea de a-i opri pe toți cei care comiteau infracțiunea de *Republikflucht*. Dacă ar fi încercat să evadeze cu o zi în urmă, Liftin ar fi reușit. Așa stând lucrurile, folosind două ambarcațiuni de pompieri, polițiștii au cercetat Canalul Spree vreme de mai bine de două ore, până când, la ora 19, trei scafandri ai armatei au scos cadavrul tânărului din apă.

În ziua în care Günther a fost ucis, opt agenți ai poliției secrete au răscolit apartamentul mamei lui, în timp ce aceasta plângea în hohote. Au

smuls până şi uşa aragazului, pe care apoi l-au demontat cu totul. Au sfârtecat saltelele şi au aruncat pe jos conţinutul unor sertare. Un ofiţer i-a explicat mamei lui Günther: „Fiul tău a fost împuşcat mortal. A fost un infractor”.

Pentru a-i pedepsi şi mai mult pe membrii familiei, autorităţile le-au interzis mamei şi fratelui să vadă cadavrul înainte de înmormântare, nici măcar pentru a face identificarea lui. Într-o zi însorită de miercuri, 30 august, la cimitirul Weissensee, familia l-a coborât pe Günther în mormânt, într-un sicriu închis. Mulţumit de piatra funerară din granit negru pe care o alesese, Jürgen şi-a plimbat degetele peste scrisul cu litere aurite: „Al nostru Günther, pe care nu-l vom uita niciodată”.

Sute de berlinezi s-au strâns la mormânt: foşti colegi de şcoală, rude şi zeci de oameni care nu îl cunoşteau deloc, dar veniseră pentru a-şi declara solidaritatea prin prezenţa lor.

Chiar dacă erau atât de mulţi oameni care urmăreau scena, Jürgen nu a putut îngădui ca fratele lui să dispară fără a avea confirmarea că era cu adevărat el. De aceea, a sărit în groapă şi a deschis sicriul cu o rangă pe care o ţinuse ascunsă până în acel moment. Deşi pielea lui Günther se înnegrise, iar un bandaj acoperea o porţiune întinsă de la nivelul gâtului, ascunzând gaura mare provocată de ieşirea glonţului care îl ucisese, Jürgen nu a mai avut nici un dubiu privind identitatea celui pe care îl înhumau.

A privit în sus şi a făcut semn din cap către mama lui, confirmând că în coşciug se afla fiul ei.

După 13 august, Berlinul a rămas în stare de şoc. Oraşul a traversat diferite etape de suferinţă: negarea, nedumerirea, furia, frustrarea, deprimarea şi, în cele din urmă, resemnarea. Felul în care au răspuns berlinezii depindea de partea în care se aflau, în est sau în vest.

Pentru vest-berlinezi, furia iniţială împotriva comuniştilor era acum însoţită de o furie crescândă faţă de trădarea americanilor. În oraş se vorbea doar despre faptul că americanii nu trimiseseră nici măcar un pluton de soldaţi pe 13 august pentru a-şi demonstra solidaritatea şi despre faptul că

nu impuseseră nici o sancțiune împotriva est-germanilor sau a sovieticilor ca să-i pedepsească pentru o asemenea acțiune.

Spre deosebire de aceștia, reacția est-berlinezilor fusese una de ură față de ei înșiși pentru că pierduseră prilejul de a evada, amestecată cu dezgustul față de cinicii lideri comuniști care îi întemnițaseră. Omniprezenții agenți Stasi ai lui Mielke reușiseră să își îndeplinească misiunea. Cei care se gândeau să se revolte erau descurajați de faptul că agenții Stasi vegheau pretutindeni, în fabrici, în școli și la bloc.[651]

La frontieră, Bernauer Strasse, Berlinul de Est
Marți după-amiază, 15 august 1961

La doar două zile după închiderea frontierei, folosind macarale, lucrătorii est-germani au început să așeze blocurile prefabricate de beton pe Bernauer Strasse. Fiecare bloc avea baza pătrată, cu latura de 1,25 metri pătrați și 20 de centimetri grosime. Alte sute de asemenea blocuri așteptau în apropiere, pe platforme de transport. Mulțumit că Statele Unite și aliații nu aveau să întreprindă nimic pentru a-i da proiectul peste cap, Ulbricht a făcut următorul pas. A dat ordin ca echipele de constructori să înceapă înlocuirea barierelor temporare de frontieră din câteva locuri sensibile cu unele mai durabile.[652]

Daniel Schorr, corespondent CBS, s-a grăbit să ajungă pe Bernauer Strasse pentru a scrie un articol. „Am observat blocuri de beton care erau amplasate ca pentru a construi un *zid*”, a spus el încă nesigur, fiind unul dintre primii care a folosit cuvântul „zid” pentru a descrie ceea ce avea să-i despartă în cele din urmă pe berlinezi. Cu glasul lui baritonal deosebit, în care se strecurase emoția provocată de refuzul de a crede ce vedea, el a comparat Zidul Berlinului cu acela pe care germanii îl construiseră la Varșovia pentru a-i izola pe evrei.[653]

Schorr a încercat să le explice ascultătorilor lui americani de ce militarii americani urmăreau cu pasivitate evenimentele în timp ce comuniștii făceau din figurativa Cortină de Fier o realitate concretă din beton. „Am fi putut intra în război ca să ne apărăm dreptul de a rămâne în

Berlin”, a spus el, „dar putem declanșa un război ca să apărăm dreptul est-germanilor de a pleca din propria țară?” Echipele de constructori începuseră să lucreze și la Potsdamer Platz, la lumina unor reflectoare uriașe, care le permiteau să-și desfășoare activitatea neîntrerupt. Totuși, Bernauer Strasse va deveni atât centrul atenției, cât și simbolul intenției lui Ulbricht de a face ca divizarea Berlinului să devină permanentă și de netrecut.

O întâmplare ce ținea de planificarea antebelică plasase Bernauer Strasse exact pe linia de demarcație dintre districtul est-berlinez Mitte, aflat în zona sovietică, și cartierul vest-berlinez Wedding, din sectorul francez. Până în 1938, linia de demarcație fusese pe mijlocul străzii Bernauer, pavată cu piatră cubică lungă de un kilometru, dar în acel an, măturătorii din Wedding au protestat. Pentru a le simplifica munca, autoritățile celui de-al Treilea Reich au extins cartierul Wedding până la marginea blocurilor de patru etaje de pe latura estică a străzii, astfel încât măturătorii să aibă în stăpânire întreaga stradă.[654]

Drept urmare, divizarea Berlinului din Războiul Rece lăsase trotuarul străzii și blocurile pe partea nordică a Berlinului de Vest, iar casele de pe latura sudică în Berlinul de Est. De aceea, în primele două zile de după 13 august, acești locuitori est-berlinezi au putut scăpa în Vest – în funcție de poziția apartamentelor din clădiri – fie ieșind pe ușa din față, fie coborând pe o frânghie sau pe un cearșaf printr-o fereastră deschisă.[655]

Ca mulți dintre soldații aduși în Berlinul de Est pentru a participa la Operațiunea Trandafirul, Hans Conrad Schumann, în vârstă de nouăsprezece ani, se născuse în Saxonia rurală, în satul Leutewitz, unde tatăl lui creștea oi. Grație originilor sale, autoritățile știau din experiență că tânărul Schumann era mai puțin predispus să dobândească o gândire politică. Însă, pe 15 august, în timp ce patrula pe latura est-germană a străzii Bernauer, în ciuda instrucțiunilor pe care le primise, el nu a constatat nici o amenințare la adresa patriei lui socialiste, ci doar niște protestatari neînarmați, furioși din motive întemeiate, care amenințau cu pumnii strânși și strigau la el că este un porc, un trădător sau – lucru și mai dureros, având în vedere trecutul Germaniei – gardian nazist.[656]

Schumann trăise o experienţă derutantă, pentru că simţise mai multă simpatie faţă de demonstranţi decât faţă de soldaţii care îi împrăştiau cu bombe fumigene şi tunuri cu apă. În acele momente, Schumann a început să se gândească la propria evadare. În ritmul în care lucrau echipele de constructori, a gândit Schumann în sinea lui, peste câteva zile, un zid de beton avea să înlocuiască gardurile din sârmă ghimpată care încă marcau frontiera de pe Bernauer Strasse. Peste câteva săptămâni, tot Berlinul de Est avea să fie închis, iar el nu ar mai fi avut nici o şansă de scăpare.

În timp ce îşi închipuia cum ar decurge fuga lui, Schumann a apăsat pe partea de sus a gardului din sârmă ghimpată în dreptul postului său de pază, şi a testat să vadă cât s-ar îndoi sub greutatea lui.

„Ce faci acolo?”, l-a întrebat un camarad.

Deşi inima îi bătea să-i sară din piept, Schumann a răspuns calm: „Sârma asta a început deja să ruginească”. Şi era adevărat.

Un tânăr fotograf a început să-l urmărească pe Schumann din Berlinul de Vest, de la câţiva paşi depărtare. Peter Leibing, care lucra pentru agenţia foto Conti-Press din Hamburg, călătorise peste 250 de kilometri până la Berlin pentru a surprinde istoria în desfăşurare. Imaginile fotografiate de el aveau forţă: soldaţi est-germani cu puşti automate în mână, femei care plângeau, chipuri furioase şi triste, toate încadrate de fire de sârmă ghimpată. Când a ajuns în centrul acestei drame, Bernauer Strasse, Leibing s-a alăturat unei mulţimi numeroase de vest-berlinezi care se strânseseră să se uite cum se construia zidul. Stând la colţul Ruppinerstrasse din Berlinul de Vest, Leibing s-a uitat prin obiectiv spre Conrad Schumann, care stătea rezemat de o clădire din Berlinul de Est şi fuma o ţigară. Câţiva oameni din mulţime i-au spus lui Leibing că îl urmăriseră pe Schumann revenind de câteva ori la sârma ghimpată, apăsând mereu firele în jos, ca şi cum ar fi încercat rezistenţa lor la apăsare.

Cu cât era mai multă lume, s-a gândit Schumann, cu atât avea şanse mai mari de evadare, deoarece camarazii lui nu ar fi tras în el în timp ce fugea. Schumann a strigat la un tânăr vest-berlinez care venea spre frontieră

să se îndepărteze. Apoi i-a mărturisit în șoaptă: „*Ich werde springen*” („Am de gând să sar”).[657]

Tânărul a luat-o la fugă și la scurt timp a apărut o furgonetă de poliție, care a oprit cât de aproape s-a putut astfel încât să nu stârnească bănuielile soldaților est-germani. Leibing a îndreptat obiectivul către locul pe care Schumann îl încercase. I s-a părut ironic faptul că folosea un aparat foto est-german, Exakta. Cu cât aștepta mai mult, cu atât avea impresia că Schumann își pierduse curajul și că nici nu avusese cu adevărat intenția de a sări peste barieră.

În jurul orei 16, Schumann și-a văzut camarazii dispărând după un colț. Și-a aruncat țigara, a luat-o la fugă drept înainte și a sărit cu bocancul drept pe coama gardului de sârmă ghimpată, apăsând în jos suficient de tare ca să se propulseze înainte, dar fără a se agăța în sârmă. În timp ce s-a înălțat în aer, a dat drumul puștii automate Kalașnikov pe care o avea în mâna dreaptă și a întins brațul stâng pentru a-și recăpăta echilibrul. Pentru oamenii care au început să ovaționeze, Schumann părea că își întinsese aripile în zbor. Casca din oțel i-a rămas neclintită pe cap și și-a tras gâtul între umeri. Ca un campion la sărituri, a aterizat pe piciorul stâng și a fugit fără să răărească pasul, după care s-a aruncat în furgoneta poliției, un Opel Blitz, care aștepta cu ușa deschisă.

Folosindu-se de experiența anterioară, când fotografiase cai la competiții hipice de sărituri peste obstacole, în Hamburg, Leibing a reușit un instantaneu care îl surprinde perfect pe soldatul zburând peste bariera ce i se așternea în față. Obturatorul manual i-a oferit posibilitatea unei singure fotografii, dar a fost de ajuns ca să obțină o imagine simbolică.

„Bun venit în Occident, tinere”, i-a spus un polițist vest-berlinez lui Schumann care, tremurând și fără a mai putea scoate un cuvânt, s-a prăbușit în furgonetă[658]. Ușa furgonetei s-a închis cu o izbitură, iar vehiculul s-a îndepărtat în trombă. Era doar o scurtă victorie.

După o săptămână, Ulbricht era atât de convins că președintele american nu va interveni, încât pe 22 august a început să extindă construcția zidului în mai multe locuri. Deși istoria va reține data de 13 august drept zi

de naştere a Zidului Berlinului, adevărul este că acesta a fost înălţat treptat în zilele ce au urmat, când comuniştii au fost siguri că nu vor întâmpina nici o opoziţie.

Rathaus Schöneberg, primăria din Berlinul de Vest
Miercuri, 16 august 1961, ora 16

Willy Brandt nu fusese niciodată atât de neliniştit înaintea unui discurs.

Stând în faţa clădirii Rathaus Schöneberg, privea în jos la cei 250 000 de berlinezi furioşi şi ştia că îi va fi greu să găsească tonul potrivit. Trebuia să canalizeze nemulţumirea oamenilor, dar nu într-atât încât să îi incite să ia cu asalt frontiera, pentru că astfel riscau să fie doborâţi de gloanţe.

Totodată, ştia că acel moment crucial reprezenta un prilej potrivit pentru a-şi face campanie. Alegerile urmau să se desfăşoare peste numai o lună, iar Brandt dorea să le arate germanilor că el putea să le apere mai bine interesele decât bătrânul cancelar Adenauer care, deşi beneficiase de ajutorul prietenilor americani, nu făcuse nimic pentru a împiedica închiderea frontierei, căci de redeschiderea ei nu mai putea fi vorba. Adenauer refuzase invitaţia lui Brandt de a participa alături de el la acea demonstraţie şi nu mai pusese piciorul în Berlin din 13 august.

Până în acel moment, Adenauer rezistase presiunilor exercitate de partidul său şi de public de a vizita oraşul, deoarece, spunea el, apariţia lui ar putea da naştere unor tulburări politice şi ar încuraja false speranţe. El nu a spus însă şi că asta i-ar fi subliniat neputinţa. De asemenea, Adenauer nu dorea să le ofere sovieticilor posibilitatea de a se folosi de succesul înregistrat pentru a ameninţa libertatea Berlinului de Vest sau a Germaniei de Vest – lucru pe care Moscova avusese grijă să nu îl facă.

De aceea, în vreme ce Brandt se pregătea să-şi ţină discursul, Adenauer se întâlnea la Bonn cu ambasadorul sovietic în Germania de Vest, Andrei Smirnov. A fost de acord să semneze un comunicat pe care sovieticul îl adusese la întâlnire: „Republica Federală Germania nu va întreprinde nici un demers care ar putea aduce atingere relaţiilor sale cu Uniunea Sovietică sau care ar putea periclita situaţia internaţională”.[659]

Aşadar, apele se linişteau.

La patruzeci şi opt de ore după închiderea frontierei, Adenauer anunţase că nu va rupe relaţiile comerciale cu Germania de Est, revenind asupra ameninţărilor pe care le lansase iniţial. Până şi Franz Josef Strauss, belicosul lui ministru al Apărării, invitase la calm. „Dacă începem să folosim armele”, a spus el unui grup de vest-germani, „nu se ştie cu ce tip de armament se va încheia conflictul.”[660]

Macmillan, prim-ministrul britanic, aliatul care se abţinea pe cât posibil să provoace ursul rusesc, îl lăudase pe Adenauer pentru că răspunsese cu „inima fierbinte şi mintea rece”. Se părea că, după ce îşi manifestase îngrijorarea privind modul de guvernare al lui Kennedy, Adenauer adopta acum poziţia preşedintelui american în problema zidului.[661]

Cu toate acestea, reacţia lui Adenauer a fost mai curând de resemnare decât de convingere. Văzuse cum i se adeveriseră cele mai mari temeri privind guvernarea şovăielnică a lui Kennedy. Heinrich Krone, preşedintele facţiunii partidului lui Adenauer din Bundestag, scria în jurnalul său: „Acesta a fost momentul celei mai mari deziluzii trăite de noi”. Ridicarea Zidului punea capăt oricărei speranţe a lui Adenauer cum că apartenenţa la „cea mai puternică alianţă din lume” ar garanta o securitate absolută.[662]

De asemenea, el privea şi în perspectivă. Germania lui occidentală rămânea neatinsă şi ancorată în NATO. Nu câştiga nimic dacă nega realitatea că Berlinul de Est ajunsese şi mai clar în mâinile comuniştilor. Prin urmare, scopul cel mai important pentru el era să câştige alegerile din 17 septembrie şi să păstreze ţara sa departe de controlul socialiştilor.

Smirnov l-a curtat şi l-a ameninţat pe Adenauer, în stilul sovietic obişnuit. A insistat asupra modului foarte constructiv în care Moscova conlucrase cu Adenauer, dar i-a reamintit de distrugerile suferite de ţara sa, în caz că Adenauer uitase de rolul Germaniei în ultimele războaie mondiale şi ar fi recurs în acele momente la ceea ce el numea activităţi războinice şi la escaladarea tensiunilor.

În timpul discuţiilor cu Smirnov, Adenauer a preferat să nu condamne atitudinea sovieticilor, în general, sau a lui Hruşciov, în particular. În

schimb, a mulţumit liderului sovietic pentru urări, şi-a amintit cu căldură de ultima întâlnire cu Hruşciov şi a vorbit de dorinţa lui de a câştiga alegerile din 17 septembrie.

Abia în acel moment a atins problema Berlinului. „După părerea mea, avem de a face cu o chestiune neplăcută şi supărătoare, care a fost împinsă mai departe decât ar fi fost necesar”, i-a spus el lui Smirnov. „Aş fi recunoscător guvernului sovietic dacă ar reuşi să calmeze situaţia.” Adenauer a mai spus că îl îngrijora şi se „temea deschis” că evenimentele din Berlin şi din zona sovietică „ar putea duce la vărsare de sânge în anumite condiţii”. Pe un ton trist, a adăugat: „Aş fi recunoscător guvernului sovietic dacă ar reuşi să împiedice o asemenea situaţie”.[663]

Dacă modul său de a-i aborda pe sovietici sugera reţinerea, lucrurile s-au schimbat radical când a ajuns să vorbească despre adversarul lui politic, Willy Brandt. Adenauer ştia că închiderea frontierei îl va face să piardă din încrederea electoratului. Mai ştia că o mare parte dintre alegători se întrebau dacă bătrânul mai era apt să conducă şi că Brandt îşi schimbase într-o oarecare măsură doctrina social-democrată, deplasându-se spre o poziţie de centru, mai acceptabilă. El spera că alegătorii vor pune toate acestea în balanţă cu economia înfloritoare a Germaniei de Vest şi stabilitatea pe care el o crease pentru ţara sa, în cadrul alianţei occidentale.

La mai puţin de patruzeci şi opt de ore după închiderea frontierei de către comunişti, Adenauer era în campanie la Regensburg, oraş din Bavaria, şi nu se grăbise să meargă la Berlin. El a spus mulţimii că nu dorea să inflameze situaţia apărând şi vorbind la Berlin. În loc să îi atace pe comunişti, el a dat o lovitură meschină reputaţiei lui Brandt, referindu-se pentru prima oară la naşterea lui în afara căsătoriei. „Dacă există cineva care a fost tratat cu cea mai mare consideraţie de adversarii politici, acesta este Herr Brandt, alias Frahm”, a spus Adenauer, referindu-se la numele de fată al mamei lui, pe care Brandt o repudiase cât fusese în exil, în timpul războiului.[664]

La următorul discurs din campanie, cel din 29 august, ţinut la Hagen, în Westfalia, Adenauer a spus mulţimii de susţinători că Hruşciov închisese

frontiera Berlinului ca să îl ajute pe socialistul Brandt în alegeri. Presa germană l-a atacat pe Adenauer pentru faptul că îl denigrase atât de aspru pe Brandt, dar Adenauer reușise să semene în rândurile alegătorilor îndoieli cu privire la adversarul lui.

Brandt, care până atunci reacționase cu reticență, a ripostat dur. „Este limpede că bătrânul domn nu mai pricepe ce se întâmplă în jurul lui." El l-a sfătuit pe Adenauer să aleagă *„ein friendliches Lebensabend"* – o pensionare liniștită. Brandt calculase că strategia cea mai bună era să anunțe că va renunța la continuarea campaniei electorale. „Pentru mine, tot ce contează este lupta pentru Berlin", a spus el, anunțând că își va reduce activitatea electorală la o zi pe săptămână, în rest urmând să se concentreze asupra „destinului Germaniei".[665]

Brandt își dăduse seama, probabil, că factorul cel mai important pentru alegători era modul cum trata cu americanii. În ziua întrunirii, *Bild-Zeitung*, cel mai citit ziar din Germania de Vest, cu un tiraj de 3,7 milioane de exemplare, titra pe jumătate din prima pagină: „*Estul acționează – dar Occidentul? Occidentul nu face nimic*", un titlu care reflecta atitudinea publicului.[666]

Editorii plasaseră fotografiile mari ale celor trei lideri ai aliaților sub articol, alegând descrieri ironice: „Președintele Kennedy păstrează tăcerea / Macmillan merge la vânătoare / și Adenauer îl insultă pe Brandt".

Într-un articol de fond, apărut pe prima pagină în *Bild*, se spunea:

„Am intrat în alianța occidentală întrucât am crezut că aceasta ar fi cea mai bună soluție atât pentru Germania, cât și pentru Occident. Majoritatea germanilor, majoritatea copleșitoare, este în continuare convinsă de acest lucru. Dar această convingere nu este întărită dacă, într-un moment în care cauza germană este în mare primejdie, unii dintre partenerii noștri declară cu răceală: «Drepturile aliaților nu au fost afectate».

Cauza germană este în mare pericol. Au trecut deja trei zile și deocamdată nu am văzut decât un protest în presă al comandanților aliați.

Suntem deziluzionați!"

Ziarul de format mare, *Der Tagesspiegel*, mai sobru, a reținut spiritul zilei într-o caricatură uriașă, cu patru cadre, care a devenit atât de apreciată, încât ziarul a trecut din mână în mână în Berlin.

Personajul principal din fiecare cadru, etichetat OCCIDENTUL, este înfățișat ca un american chel, bătrân, cu un costum de culoare închisă, papion la gât și ținând ridicat un deget în sus, ca și cum ar dojeni pe cineva.

În primul desen, Occidentul se ferește de loviturile pe care i le dă Stalin în cap cu o bâtă având inscripția VIZIUNEA GERMANIEI. El zice doar: „[Lovește-mă] încă o dată, și o să scot bâta”. Cel de-al doilea desen prezintă Occidentul având două cucuie, cel mai recent fiind numit UNGARIA. Al treilea desen înfățișa un Ulbricht miniatural, lovind Occidentul cu o bâtă pe care scrie ÎNCHIDEREA FRONTIEREI ÎNTRE ORAȘE. Ultimul desen înfățișează un Occident bătut și plin de vânătăi, stând singur și afișând un aer patetic, având deasupra capului o inscripție *UND SO WEITER* – „și așa mai departe”.

După ce și-a șters sudoarea de pe frunte, Brandt le-a spus celor 250 000 de berlinezi aflați în fața lui că, prin închiderea frontierei, sovieticii „dăduseră cățelului lor preferat, Ulbricht, ceva mai multă lesă” în ceea ce privea „regimul lui injust”. Brandt a simțit frustrarea mulțimii și a spus: „Nu îi putem ajuta pe concetățenii noștri din sectorul [de est], iar conaționalii noștri din [acea] zonă poartă această povară, iar pentru noi este pilula cea mai amară pe care trebuie să o înghițim. Îi putem ajuta să suporte asta arătându-le că ne vom ridica alături de ei în acest ceas al disperării!”[667]

Mulțimea a explodat efectiv, de ușurare că Brandt exprimase în cele din urmă consternarea lor.

Brandt a făcut o paralelă între dictatura lui Ulbricht și cel de-al Treilea Reich. El a numit închiderea frontierei „o nouă versiune a ocupației Văii Rinului de către Hitler. Doar că acum numele celui care a făcut asta este Ulbricht”. Ca să se facă auzit de întreaga mulțime, a trebuit să strige din răsputeri cu vocea lui aspră, care devenise și mai răgușită din cauza oboselii, după atâtea discursuri de campanie, și a fumatului excesiv.

Brandt a făcut o pauză înaintea celei mai sensibile părţi a discursului, în care se adresa direct Statelor Unite şi lui Kennedy. Spre nemulţumirea multora dintre ascultători, a început prin a-i apăra pe americani. „Fără ei, tancurile ar fi venit peste noi”, a spus el.

Mulţimea a început să aplaude abia când a început să exprime dezamăgirea oamenilor faţă de Kennedy.

„Dar Berlinul aşteaptă mai mult decât cuvinte”, a spus el. „Aşteaptă acţiune politică.” Mulţimea a izbucnit în urale când el a spus că îi scrisese preşedintelui Kennedy şi îi comunicase acest lucru. „I-am transmis părerile noastre sincere”, a spus el, în ropote de aplauze. Brandt a văzut în ochii oamenilor invitaţia de a declanşa un atac împotriva americanilor, chiar dacă ştiau şi ei cât de neputincioşi erau aceştia pentru a le face singuri faţă sovieticilor.

Biroul Oval, Casa Albă, Washington DC
Miercuri dimineaţă, 16 august 1961

Preşedintele Kennedy era iritat.

Socotea că scrisoarea primarului Brandt, care se afla deasupra teancului de corespondenţă din acea dimineaţă, era insultătoare şi impertinentă. Chiar având în vedere situaţia Berlinului, limbajul scrisorii nu era câtuşi de puţin potrivit pentru un primar atunci când se adresa preşedintelui american. Cu fiecare rând pe care îl citea, Kennedy se convingea tot mai mult că principala intenţie a scrisorii era de a-i sluji lui Brandt în campania electorală.

Brandt numea închiderea frontierei drept „cea mai gravă îngrădire din istoria postbelică a acestui oraş, de la blocadă încoace”. Într-o exprimare critică uimitor de directă la adresa administraţiei Kennedy, Brandt scria: „Dacă în trecut comandamentele aliate au protestat chiar şi împotriva paradelor militare ale aşa-zisei Armate Populare Naţionale din Berlinul de Est, după ocuparea militară a sectorului estic de către Armata Populară, s-au limitat la câţiva paşi întârziaţi şi deloc hotărâţi”. El i-a acuzat pe aliaţi că astfel sprijineau „suveranitatea ilegală a guvernului Berlinului de Est”.

Brandt protesta: „Acum avem o situaţie perfectă de extorcare”.

El îi spunea lui Kennedy că, deşi nu slăbise voinţa vest-berlinezilor de a rezista, „acest lucru a avut ca urmare o creştere a îndoielilor legate de hotărârea şi de capacitatea celor trei puteri de a reacţiona”. El admitea argumentul lui Kennedy că garanţiile existente oferite de cele patru puteri se aplicau doar Berlinului de Vest şi populaţiei acestuia, prezenţei trupelor acolo şi rutelor lor de acces. „Totuşi”, a accentuat el, „aceasta este o chestiune care creează o rană adâncă poporului german.”

Brandt îl avertiza pe Kennedy că Berlinul putea deveni „ca un ghetou”, pierzându-şi „funcţia de refugiu al libertăţii şi de simbol al speranţei de unificare”. Mai grav, spunea el, „în locul fugii spre Berlin, am putea trăi experienţa fugii *din* Berlin”, întrucât cetăţenii săi şi-au pierdut încrederea în viitorul oraşului.

Scrisoarea lui Brandt făcea în continuare o serie de propuneri, ignorând din nou faptul că era doar primarul unui oraş sau că în felul acesta se situa la un nivel de schimburi bilaterale care aparţinea mai curând cancelarului. El îi solicita lui Kennedy să introducă un nou statut al celor trei puteri pentru Berlinul de Vest, care să îi excludă pe sovietici, dar să îi includă pe francezi şi pe britanici. El dorea ca preşedintele Kennedy să ridice problema Berlinului în cadrul ONU, deoarece Uniunea Sovietică „a încălcat Declaraţia Drepturilor Omului, în modul cel mai flagrant”. În cele din urmă, spunea el, „ar fi o idee bine-venită dacă garnizoana americană ar fi întărită în mod demonstrativ”.

Brandt încheia cu fraza: „Consider situaţia suficient de gravă, domnule preşedinte, ca să vă scriu cu toată sinceritatea posibilă doar între prieteni care au încredere deplină unul în celălalt”. Apoi semna: „Al dumneavoastră, Willy Brandt”.

Kennedy spumega de furie. Scrisoarea era curată dinamită politică. Şi aşa chinuit de acuzaţiile care susţineau că dovedise slăbiciune în Cuba, Laos şi la summitul de la Viena, Kennedy socotea scrisoarea aceea ca pe un praf de sare presărat pe o rană deschisă. Rândul de încheiere, în care Brandt

se referea la relaţia lui de încredere cu preşedintele, l-a iritat cel mai mult pe Kennedy.

„Încredere?”, a exclamat Kennedy, fluturând scrisoarea către secretarul de presă, Pierre Salinger. „Nu am deloc încredere în acest om. E în toiul campaniei electorale împotriva bătrânului Adenauer şi vrea să mă amestece şi pe mine în asta. Şi de când a început să mă socotească prieten?”

La Departamentul de Stat şi Casa Albă s-a stârnit un val de furie pentru faptul că Brandt dezvăluise existenţa scrisorii la un miting electoral, înainte ca ea să fi fost primită de Kennedy – ceea ce evidenţia scopul ei electoral. Oficialii administraţiei au informat presa în acest sens, declanşând o furtună de comentarii negative ale mijloacelor de informare din Statele Unite. *Daily News* numea scrisoarea lui Brandt drept „nepoliticoasă şi arogantă”. William S. White, comentator la *Washington Evening Star*, îl critica pe Brandt numindu-l „simplu primar” care, adresând note personale preşedintelui Statelor Unite, încearcă „să confişte politica externă, nu doar a propriei ţări, ci şi a întregului Occident. Este uşor pentru un demagog să stârnească mulţimile agitate, aşa cum procedează domnul Brandt, îndreptându-şi disprețul față de Occident pe motiv de inacţiune”.

Ulterior, Brandt va declara că, prin scrisoare, dorise să îl determine pe Kennedy să apere mai activ Berlinul, însă mai hotărâtoare a fost intervenţia jurnalistei Marguerite Higgins, căreia Kennedy îi arătase scrisoarea cu dezgust, în timp ce stătea în balansoarul său din Biroul Oval. În vârstă de patruzeci şi unu de ani, bine-cunoscuta corespondentă de război, care scrisese de la faţa locului articole despre cel de-al Doilea Război Mondial şi Războiul din Coreea, era prietenă cu preşedintele. „Domnule preşedinte, trebuie să vă declar foarte deschis”, a spus ea, „că în Berlin creşte bănuiala că doriţi să îi trădaţi pe vest-berlinezi.”

Kennedy a ajuns să accepte că trebuia să întreprindă cât mai curând o acţiune pentru a-i asigura încă o dată pe berlinezi, pe americani şi totodată pe sovietici că el rămânea pregătit să se opună Kremlinului. La două zile după primirea scrisorii lui Brandt, Kennedy i-a răspuns primarului că plănuia să îi trimită la Berlin atât pe vicepreşedintele Lyndon Johnson, cât şi

pe generalul Lucius Clay, eroul așa-numitului „pod aerian” din 1948 și prieten cu Marguerite Higgins.[668]

Va *accepta* sfatul lui Brandt de a suplimenta trupele din Berlin, însă scrisoarea lui va preciza clar că nu un primar oarecare îl îndemnase să ia acea hotărâre. „După o analiză atentă”, i-a scris el lui Brandt, „*eu am hotărât* că cea mai recomandabilă reacție imediată este o întărire semnificativă a garnizoanelor occidentale.”

A spus că important nu era numărul de soldați, care va rămâne încă mic, ci faptul că întăririle vor fi socotite drept răspuns al Statelor Unite la cererea Moscovei ca soldații aliați să părăsească Berlinul. „Considerăm că până și o suplimentare modestă va sublinia faptul că respingem această sugestie”, a spus el.

În schimb, Kennedy respingea celelalte doleanțe formulate de Brandt. A spus că ideea unui statut al celor trei puteri pentru Berlinul de Vest va slăbi baza celor patru puteri pentru un protest aliat împotriva închiderii frontierei. El nu va accepta ideea lui Brandt de a face apel la ONU, întrucât probabil că această acțiune „nu va da roade”. „Deși situația este gravă”, a scris el, „nu există, cum ați și spus, posibilitatea întreprinderii de pași care să forțeze o schimbare materială considerabilă în contextul actual. Întrucât reprezintă o recunoaștere clară a eșecului și a slăbiciunii politice, această închidere brutală a graniței reprezintă în mod evident o hotărâre esențialmente sovietică, pe care doar un război ar putea să o anuleze. Nici dumneavoastră, nici noi, nici vreunul dintre aliații noștri nu dorim să declanșăm un război din această cauză.”

Argumentul logic al lui Kennedy era că acțiunea sovietică era „prea gravă pentru a i se da un răspuns corespunzător”. Potrivit acestui raționament, orice acțiune în afara războiului i se părea necorespunzătoare, și astfel el obiecta la toate remediile pe care le auzise până atunci, inclusiv „majoritatea sugestiilor din scrisoarea dumneavoastră”.

Azvârlindu-i primarului un os care nu îl costa nimic, Kennedy sprijinea ideea lui Brandt privind „un plebiscit adecvat, care să demonstreze

convingerea nestrămutată a Berlinului de Vest că destinul său este libertatea alături de Occident”.

Lui Kennedy nu-i făcea plăcere să îl recompenseze pe Brandt pentru că îl atrăsese în acea politică măruntă şi meschină din Germania. Pe de altă parte, avea propriile motive pentru a face o demonstraţie de putere pe plan intern. Dacă exista cineva care să priceapă cât de strâns se întrepătrundeau în Statele Unite politica internă cu cea externă, atunci Kennedy era acela.

Brandt a citit răspunsul lui Kennedy şi a rămas dezamăgit, socotind că preşedintele american „ne-a aruncat în tigaia încinsă”. Reporterii americani scriau cu siguranţa celor bine informaţi că închiderea frontierei îl şocase şi îl deprimase pe Kennedy. Însă adevărul era cu totul altul.[669]

Între apropiaţi, Kennedy nu şi-a ascuns sentimentul de uşurare. A considerat închiderea graniţei drept un punct de cotitură potenţial pozitiv, care putea duce la încetarea crizei Berlinului, care atârnase deasupra capului său ca o sabie „nucleară” a lui Damocles. A considerat faptul că Berlinul de Vest rămăsese neatins drept o ilustrare a limitelor ambiţiilor lui Hruşciov şi a relativei precauţii cu care el le va pune în practică.

„De ce ar ridica Hruşciov un zid dacă ar dori cu adevărat să pună mâna pe Berlinul de Vest?”, i-a spus Kennedy lui Kenny O’Donnell, prietenul şi consilierul său. „Nu ar fi nevoie de un zid dacă ar dori să ocupe întregul oraş. Aceasta este modalitatea găsită de el pentru a ieşi dintr-un impas. Nu este o soluţie prea elegantă, dar un zid este mult mai bun decât un război.”[670]

Acţiunea comuniştilor i-a permis lui Kennedy să se bucure de aprobarea publică a multor ţări din lume. Inamicul comunist fusese silit să construiască o barieră în jurul propriilor cetăţeni pentru a-i ţine închişi. Nimic nu putea fi mai incriminator. Nici nu se putea găsi un argument mai bun în favoarea lumii libere, chiar dacă preţul era libertatea est-berlinezilor şi, prin extensie, a est-europenilor.

Kennedy se socotea un tip pragmatic, iar est-europenii erau oricum extrem de departe de orice speranţă de eliberare.

Kennedy avea puțină simpatie față de est-germani și i-a spus jurnalistului James „Scotty” Reston că Statele Unite le acordaseră suficient timp să evadeze din închisoarea lor, întrucât granița Berlinului fusese deschisă încă de la înființarea zonei sovietice, după cel de-al Doilea Război Mondial, și până pe 13 august 1961.[671]

În primele zile după ridicarea Zidului, o remarcă similară făcută de Kennedy a ajuns la Wilhelm Grewe, ambasadorul vest-german, și la cancelarul Konrad Adenauer, care au rămas surprinși: „La urma urmelor, est-germanii au avut mai bine de cincisprezece ani să reflecteze dacă voiau să rămână în Germania de Est sau să plece în Occident”. Grewe a auzit acea declarație lipsită de simțire și s-a temut că ea va otrăvi și mai mult atmosfera și așa încordată a relațiilor cu Adenauer.[672]

„De asemenea”, își va aminti Grewe despre Kennedy, „am avut sentimentul că uneori nu era nici el sigur dacă era bine să păstreze o atitudine complet pasivă în acele momente sau dacă nu trebuia cumva să fi încercat o politică mai activă pentru a împiedica ridicarea Zidului.” Kennedy și-a trădat îndoielile pe care le nutrea prin întrebarea pe care i-a adresat-o lui Grewe: „Ei bine, crezi că ar trebui să tratăm altfel problema aceasta?” Chestiunea îl va preocupa pe președinte tot mai mult pe măsură ce se îndepărta de 13 august, când își dădea seama tot mai clar că închiderea frontierei nu făcea deloc mai ușoare relațiile cu Hrușciov.

Kremlin, Moscova
Mijlocul lunii august, 1961

Hrușciov s-a felicitat pentru faptul că ieșise în avantaj față de Statele Unite, Marea Britanie și Franța, fără declanșarea unui conflict militar, fără reacții politice și chiar fără nici cele mai neînsemnate sancțiuni economice.

Fiul lui, Serghei, l-a văzut mai întâi răsuflând ușurat după 13 august și, cu timpul, fiind tot mai încântat când se gândea la realizarea lui. Dacă Hrușciov nu ar fi acționat în nici un fel, blocul sovietic s-ar fi putut destrăma odată cu implozia avanpostului său plasat cel mai adânc în Occident. Dacă refugiații ar fi continuat să se scurgă necontenit din Berlinul

de Est, adversarii lui, încurajați de Mao, i-ar fi vrut capul pe tavă la Congresul Partidului Comunist.

Mai târziu, Hrușciov a reflectat la modul în care „ar fi putut izbucni războiul” dacă ar fi făcut vreun calcul greșit. Înțelesese perfect semnalele transmise de Kennedy, iar acest lucru îi pusese la dispoziție un plan de acțiune. Singurele puncte de interes manifestate de Kennedy erau păstrarea aceluiași statut pentru Berlinul de Vest și accesul nestingherit în oraș, aspecte de care Hrușciov avusese grijă să nu se atingă în nici un fel. Fusese încredințat că președintele american nu va face nimic pentru a-i elibera pe est-germani sau pentru a contesta ceea ce voiau sovieticii să facă în interiorul zonei lor.

Hrușciov a socotit că reușise să realizeze chiar mai mult decât ar fi fost de așteptat de la un tratat de pace. În cazul unui tratat, Kennedy l-ar fi silit să accepte un limbaj care să recunoască nevoia reunificării Germaniei în timp, prin alegeri libere. Acum, el avea toate motivele să spere că angajamentul Occidentului față de oraș va continua să se erodeze, împreună cu moralul vest-berlinezilor, care puteau decide să își abandoneze orașul cu sutele, îndoindu-se că aliații vor continua să le apere libertățile și legătura cu Germania de Vest.

Hrușciov a concluzionat, dincolo de orice îndoială, că discuțiile de la Viena reprezentaseră o „înfrângere” pentru Kennedy. Kremlinul hotărâse să ia poziție și, „cu excepția unei acțiuni militare, nu putea face nimic pentru a ne opri. Kennedy era suficient de inteligent să își dea seama că o confruntare militară ar fi fost lipsită de sens. Prin urmare, Statele Unite și aliații ei occidentali nu au putut decât să înghită o pastilă amară în timp ce noi am început să întreprindem anumite măsuri unilaterale”.

Făcând aluzie la sportul național al țării sale, Hrușciov s-a descris pe sine drept un iscusit jucător de șah. Când Statele Unite au sporit presiunea militară în Berlin, el l-a introdus în joc pe mareșalul Konev. „Pentru a folosi limbajul șahist”, a spus el, „americanii au împins în față un pion, de aceea noi ne-am protejat poziția mutând un cal.” Hrușciov era mândru de acea frază, deoarece apelase la un joc de cuvinte, cuvântul rusesc pentru „cal” la

şah este *kon*, rădăcina numelui de familie al mareşalului. Pionul la care se făcea referire era Clay, adus la Berlin prin decizia lui Kennedy.

El îi comunica de fapt lui Kennedy că dacă insista să ridice scutul războiului împotriva lor şi îi împiedica să îşi concretizeze intenţiile, atunci ei erau pregătiţi să îi răspundă cum credeau de cuviinţă.

Hruşciov şi-a amintit că, la Viena, preşedintele susţinuse că, în conformitate cu prevederile Acordului de la Potsdam, exista o singură Germanie, pe care va trebui să o recunoască un tratat de pace. Însă acum, prin atitudinea lui Kennedy, provocase o recunoaştere de facto de către Occident a existenţei a două Germanii în modul cel mai spectaculos posibil.

Dar Hruşciov încă nu terminase. Încurajat de inerţia lui Kennedy, pe tot parcursul lunii august, liderul sovietic întărise poziţia trupelor est-germane şi întreprinsese alte măsuri pentru a-şi sublinia victoria şi a-şi consolida astfel propria poziţie înaintea Congresului. La 16 august a organizat manevre militare sovietice unde s-au folosit, pentru prima oară, rachete nucleare de luptă în exerciţii tactice, care simulau un posibil război pentru accesul în Berlin. Pentru ca administraţia Kennedy să priceapă aluzia, pentru prima oară din 1936 până atunci, la exerciţiile terestre au fost invitaţi ca observatori ataşaţi militari occidentali.

La manevrele tactice a participat un batalion mobilizat de genul celor care erau operaţionale în zona Autostrăzii Berlinului. Ghidul sovietic pentru ataşaţi afirma că rachetele erau înzestrate cu focoase nucleare. Sovieticii au simulat chiar şi un nor nuclear deasupra unei poziţii ipotetice a duşmanului în satul Kubinka, aflat la vest de Moscova.

Lucru şi mai spectaculos, la sfârşitul lunii august, Hruşciov a anunţat că va încălca moratoriul de trei ani, pe care singur îl impusese în privinţa testelor nucleare. Apoi, două zile mai târziu, Uniunea Sovietică a început noi explozii în atmosferă, care au fost auzite în întreaga lume, venind de la Semipalatinsk, în Asia Centrală.

„Iar m-a învins”, a spus oftând preşedintele Kennedy, după un somn de după-amiază, când a primit ştirea.[673]

Pe 30 august, președintele s-a întâlnit cu consilierii săi militari pentru a discuta un posibil răspuns. Aflat într-o dispoziție sumbră, fratele lui Bobby și-a arătat îngrijorarea că rușii „simt că dacă pot să înfrângă voința noastră în Berlin, noi nu vom mai fi buni de nimic altceva, iar ei vor fi câștigat bătălia din 1961… Evident, nu și-au făcut planuri pentru a fi cei mai iubiți, ci cei mai temuți, pentru a teroriza lumea și a o ține supusă”.

Bobby și-a amintit ce spusese Chip Bohlen la începutul anului 1961: „Acesta este anul în care rușii vor fi cel mai aproape de a declanșa un război nuclear. Nu cred că există vreo îndoială în această privință”.[674] După ședință, când președintele Kennedy l-a rugat pe fratele lui să-și exprime părerea în continuare, acesta a spus: „Vreau să scap”.

La început, președintele nu a înțeles.

„Să scapi, de unde?”

„De pe planetă”, a răspuns Bobby.

Bobby a spus în glumă că va respinge sugestia consilierului Paul Corbin de a candida împotriva fratelui său în alegerile din 1964. Nu îl interesa o astfel de slujbă.

Berlinul de Vest
Weekendul 18–20 august 1961

Nu se întâmpla pentru prima oară ca vicepreședintele Johnson să fie nemulțumit de o misiune primită din partea președintelui. Kennedy voia ca el, împreună cu generalul Lucius Clay, să meargă în Berlinul de Vest pentru a susține moralul cetățenilor de acolo. Venind la doar cinci zile după închiderea frontierei, Johnson și-a dat seama imediat că misiunea aceea, lipsită de substanță, era pândită de un mare pericol.

Cu câteva luni mai înainte, Kennedy îl trimisese pe Johnson să îl însoțească pe cancelarul Adenauer la ranch-ul său, în timpul invaziei ratate din Golful Porcilor. De aceea, când Kennedy i-a telefonat pe 17 august, în timpul cinei, pentru a-i cere să plece la Berlin, Johnson întrebase: „Chiar este necesar?”

„Da, este necesar”, insistase Kennedy. Ar fi fost un semnal prost dacă președintele în persoană s-ar fi repezit să ajungă atât de curând la Berlin. Trebuia să transmită lumii un mesaj că Statele Unite nu vor abandona Berlinul de Vest, însă, în același timp, nu voia să provoace o reacție din partea sovieticilor. Kennedy nu-și putea exprima public sentimentul sincer de ușurare că est-germanii închiseseră frontiera, dar totodată nu voia nici să manifeste prea zgomotos o revoltă pe care nu o simțea.

Johnson a devenit și mai reticent față de acea călătorie când a aflat că o parte a misiunii lui era să primească în Berlinul de Vest un grup de luptă de o mie cinci sute de soldați, care urmau să vină pe autobahn, de la Helmstedt, din Germania de Vest, pentru a se alătura celor douăsprezece mii de militari aliați staționați deja în oraș. Deși numărul lor redus nu ar fi slujit aproape la nimic dacă ar fi trebuit să îi apere pe berlinezi, Johnson știa că sosirea lor va fi însoțită de o oarecare doză de risc.

„De ce tocmai eu?”, l-a întrebat el pe Kenny O’Donnell, consilierul lui Kennedy. „Vor fi multe critici, și eu voi fi la mijloc.”

După unele insistențe, vicepreședintele a acceptat misiunea alături de Clay, care era ceva mai dispus să facă acea deplasare.

În cursul zborului din noaptea de 18 august, cu un Boeing 707 al Forțelor Aeriene, Clay i-a povestit pe larg lui Johnson despre faptele lui eroice de la Berlin din 1948. I-a spus lui Johnson că el îl convinsese pe președintele Truman să accepte operațiunea, pe care Clay o demarase singur. Așa aflase că singurul mod de a trata cu sovieticii era de a-i înfrunta, i-a spus Clay lui Johnson.

Dacă ar fi fost președinte, el ar fi dărâmat Zidul, i-a spus el lui Johnson. Credea că Războiul din Coreea putea fi evitat dacă Statele Unite le-ar fi demonstrat sovieticilor că erau dispuse să fie mai agresive decât în cazul Berlinului, când Truman refuzase la început să-i permită lui Clay să aducă o coloană de blindate pentru a demonstra angajamentul americanilor.

Nimic nu ar fi putut demonstra mai clar dorința vest-berlinezilor de a beneficia de garanția Statelor Unite decât primirea entuziastă de care s-au bucurat Johnson și Clay la Aeroportul Tempelhof, cândva scena „podului

aerian” berlinez. Veniseră în vizită un vicepreşedinte, în mare măsură neputincios, şi un general în rezervă, care nu mai comanda nici o trupă, însă o fanfară a poliţiei a intonat imnul Statelor Unite, şapte tancuri americane au tras salve în semn de bun venit, iar o sută de mii de berlinezi au ovaţionat, aprobând acea iniţiativă.

Pentru ca Johnson să nu se îndepărteze de la mesajul pe care trebuia să-l transmită, cei de la Casa Albă i-au dat instrucţiuni precise despre ce trebuia să spună în public, un text în stilul obişnuit al lui Kennedy. „Deşi divizaţi, nu aţi fost niciodată disperaţi”, le-a spus Johnson berlinezilor. „Ameninţaţi, nu aţi şovăit niciodată. Provocaţi, nu v-aţi arătat niciodată slabi. Astăzi, într-o nouă criză, curajul vostru aduce speranţa pentru toţi cei care preţuiesc libertatea şi reprezintă o barieră masivă şi impunătoare în faţa ambiţiilor manifestate de tirani”.

Mai târziu, în cursul aceleiaşi zile, adresându-se senatului oraşului, Johnson a spus: „Pentru supravieţuirea şi viitorul creator al acestui oraş, noi, americanii, am jurat, de fapt, la fel cum au jurat şi strămoşii noştri când au creat Statele Unite: «Vieţile noastre, averile noastre şi onoarea noastră sacră». Acestea sunt cuvintele de încheiere ale Declaraţiei de Independenţă”.

Cuvintele lui au electrizat un oraş care fusese stors de energie încă din 13 august. Mulţimea de trei sute de mii de oameni strânşi în piaţa din faţa primăriei era formată din aceiaşi berlinezi care, cu trei zile în urmă, stătuseră deprimaţi şi furioşi în faţa lui Brandt. Acum, mulţi dintre ei plângeau de bucurie. Nici măcar Clay nu a reuşit să-şi reţină lacrimile.

Pe măsură ce mergea de la o întâlnire la alta, din simplu călător reticent, Johnson a devenit un entuziast candidat în plină campanie, coborând deseori din maşină ca să facă băi de mulţime, printre berlinezii care-l aclamau plini de entuziasm. Ploaia intermitentă nu i-a putut descuraja pe el şi pe zecile de mii de vest-berlinezi, a căror dispoziţie îi amintea lui Sydney Gruson, corespondent al ziarului *New York Times,* de triumfătoarea eliberare a Parisului, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial.

„Orașul era ca un boxer care rezistase unor lovituri grele și își aduna puterile și curajul pentru următoarea rundă…”, scria el. „În esență, vicepreședintele nu a spus nimic nou. Asta nu a părut să aibă vreo importanță. Vest-berlinezii doreau să audă aceste cuvinte atunci în orașul lor și, mai presus de toate, oamenii voiau prezența lui, ca expresie palpabilă a legăturii care să îi susțină.”

Johnson a stârnit ovațiile puternice ale oamenilor când a spus că soldații din primul grup de luptă din Batalionul 18 de Infanterie se aflau pe autostradă, venind spre Berlinul de Vest pentru a întări garnizoana.

Pentru Kennedy, desfășurarea de trupe era primul moment din evoluția acelei crize a Berlinului când se temea de un schimb violent. Deși contingentul american era mic, el îi spusese lui Ted Sorensen, consilierul special al Casei Albe, că vedea acele trupe drept „prizoniere ale intenției” Statelor Unite de a se angaja să apere Berlinul de Vest.

Kennedy își amânase obișnuita excursie de weekend la Hyannis Port, ca să poată primi rapoarte din douăzeci în douăzeci de minute în timpul nopții, cât trupele se deplasau spre Berlin. Pentagonul a cerut să aibă dinainte fiecare detaliu legat de misiunea planificată, inclusiv despre fiecare oprire pentru nevoi personale pe autobahn, în timp ce soldații se aflau pe teritoriul est-german, în drum spre Berlinul de Vest.

Consilierii militari ai lui Kennedy, șeful de stat-major al armatelor americane, Lyman Lemnitzer, și consilierul militar al Casei Albe, Maxwell Taylor, se opuseseră ideii de a se trimite întăriri. Prim-ministrul britanic Macmillan a considerat gestul drept provocator din punct de vedere politic și o „absurditate” militară. Generalul Bruce C. Clarke, comandantul în vârstă de șaizeci de ani al forțelor Statelor Unite în Europa, care contribuise la întoarcerea rezultatului bătăliei pentru Bulge în favoarea americanilor, nu agrea deloc felul în care se prezentau lucrurile.

Conducătorul operațiunii, colonelul Glover S. Johns Jr., era un texan mândru, fost comandant al Institutului Militar din Virginia și comandant decorat pentru faptele de vitejie din cel de-al Doilea Război Mondial. Înalt și blond, vorbitor de germană și având o înclinație puternică spre

dramatism, Johns ştia că misiunea lui nu avea nici o valoare militară, dar şi că prezenta riscuri considerabile. Kennedy îl alesese special pe el, pentru că auzise că nu îşi va pierde stăpânirea de sine comandând un mic batalion de luptă de o mie cinci sute de oameni pe teren ostil, printre cei un sfert de milion de soldaţi sovietici.

În ciuda amănuntelor cerute de superiorii lui, nici unul dintre ei nu a fost până la urmă capabil să spună cum ar trebui să reacţioneze Johns dacă s-ar fi deschis focul asupra lor. În lipsa unor ordine precise în legătură cu armele pe care le puteau lua, el hotărâse singur ce să se pună în lăzile de muniţii din fiecare vehicul. Ca de obicei, Johns avea asupra lui un pistol Colt foarte vechi. Dacă ar fi izbucnit ostilităţi, Johns ştia că el şi oamenii săi ar fi fost „anihilaţi cu siguranţă”. Dacă sovieticii nu voiau să îi lase să înainteze pe autostradă, ar fi devenit, pur şi simplu, carne de tun.

În timp ce Johns îşi pregătea planul de apărare, pe Johnson îl interesau pantofii. În timp ce făceau turul Berlinului [de Vest] într-un Mercedes decapotabil, stând în picioare şi făcând cu mâna spre mulţime, Johnson coborâse privirea şi văzuse mocasinii lui Brandt, foarte la modă atunci. „Ne-aţi cerut fapte, nu vorbe”, a spus el. „Aş vrea să văd dacă şi dumneavoastră puteţi intra în acţiune.”

Şi a făcut semn spre pantofii lui Brandt. „De unde se pot cumpăra asemenea pantofi?”

„Vă pot procura o pereche chiar de aici, din Berlin”, i-a răspuns Brandt, socotind că apărarea Berlinului merita o pereche de pantofi pentru vicepreşedintele american.

Sâmbătă, 19 august, la scurt timp după ora prânzului, Ambasada Statelor Unite de la Bonn l-a contactat pe generalul Bruce Clarke la Heidelberg şi l-a informat că vicepreşedintele Johnson va pleca spre casă din Berlin duminică la ora două după-amiază, indiferent dacă întăririle americane soseau sau nu până atunci în oraş. Prin intermediul comandantului său din Berlin, Clarke a protestat vehement la Washington, spunând că nu era cazul ca Johns şi oamenii lui să rişte atât de mult dacă Johnson nici măcar nu rămânea în oraş pentru a-i întâmpina.

McGeorge Bundy, consilierul pe probleme de securitate națională, i-a telefonat lui Clarke sâmbătă seară la ora 19. „Domnule general, am înțeles că ești cât se poate de nemulțumit că vicepreședintele va pleca înainte de sosirea soldaților noștri.”

„E puțin spus, domnule Bundy”, a răspuns Clarke. „Oamenii ăștia se dau peste cap ca să ajungă acolo și să fie întâmpinați de vicepreședinte.” El nu-și putea imagina ce altceva era mai important de făcut la Washington pentru Johnson decât „să întâmpine trupele, în timp ce era admirat de întreaga lume”. Clarke nu știa de temerile lui Johnson privind posibilele pericole.

„La ce oră vor sosi soldații în Berlin?”, a întrebat Bundy.

Clarke a ripostat: „Dacă aș putea garanta ora sosirii, nu am mai avea o criză, adevărat? Cine poate garanta că nu vor fi opriți pe drum?”

„Domnule general, o să văd ce pot face”, a spus Bundy.

Duminică, 20 august, la ora 12.30 – 6.30 la Casa Albă – și la exact o săptămână după ce frontiera fusese închisă, primele dintre cele șaizeci de camioane pline cu soldați americani intrau în Berlinul de Vest fără nici un incident. Hruşciov își respectase angajamentul potrivit căruia nu va împiedica accesul aliaților, cu excepția unei întârzieri de trei ore la unul dintre punctele de trecere, unde soldații sovietici i-au numărat pe soldații americani care pătrundeau în Berlin.

Vest-berlinezii i-au întâmpinat pe oamenii lui Johns ca pe niște gladiatori victorioși; mii de oameni se strânseseră de-a lungul podurilor și drumurilor. Câteva sute de vest-berlinezi stăteau cu vicepreședintele Johnson, care hotărâse să-și amâne plecarea, la punctul de control de la Dreilinden, unde autostrada pătrundea în Berlinul de Vest. Peste ei ploua cu flori aruncate din toate părțile, ceea ce i-a luat prin surprindere și i-a încântat pe soldații obosiți, cu uniforme mototolite și vehicule pline de praf.

Colonelul Johns nu mai văzuse așa ceva, „decât poate la eliberarea Franței”. Oamenii lui Johns se aflau pe drum de patru zile, fără să se oprească pentru odihnă, fiind scoși de la manevre de teren în Germania de Vest, deoarece ei erau singurii soldați echipați complet de luptă, care puteau

ajunge la Berlin atât de repede. Chiar în timp ce treceau prin oraș în uralele mulțimii, mulți dintre ei dormeau pe picioare de epuizare.

Sovieticii au reacționat prin tăcere. Kremlinul nu a luat în seamă aducerea de întăriri, considerând că acest lucru „nu prezintă o importanță militară”, și a afirmat că asta doar plasa mai mulți oameni „în capcana de șoareci care este Berlinul de Vest”. Un articol din *Pravda*, semnat „Observator” – ceea ce constituia un indiciu că era un comentariu care reflecta opinia guvernului sovietic – spunea că era „o provocare ce nu trebuia ignorată”.

Între soldații staționați în Berlin, care au asistat la acel spectacol, sergentul Vern Pike, polițist militar, a rămas neplăcut impresionat, dar din alt motiv. La fel ca mulți alți soldați americani din Berlin, el credea că președintele și Johnson puteau dărâma Zidul înainte de a fi finalizat, iar sovieticii ar fi fost nevoiți să se retragă scheunând.

„Vizita lui Johnson a fost o glumă, de la un capăt la altul”, a spus el. „Nu a vrut decât să vadă mulțimea.”

Referitor la grupul de luptă, Pike socotea că acesta reprezenta „o adunătură prăpădită de oameni” slab pregătiți de luptă, dar care se purtau arogant față de soldații aflați în Berlin de atâta vreme. Când nou sosiții au fost încartiruiți la Cazarma Roosevelt, ei i-au jignit pe soldații staționați acolo, susținând că fuseseră trimiși să îi salveze, după ce aceștia din urmă nu reușiseră să împiedice închiderea frontierei.

„Asta ne-a jignit”, a spus Pike, „pentru că ei aveau să stea aici nouăzeci de zile, după care urmau să fie schimbați, prin rotație. Nu aveam nevoie să fim salvați, noi știam că ei ajunseseră la Berlin doar din motive simbolice.” Ceea ce era mai grav, oamenii din unitatea lui Johns „se îmbătau, încălcau prevederile regulamentelor, erau prinși bătându-se și se opuneau regimului de detenție”.

Cu toate acestea, berlinezii știau doar că America își demonstrase forța și hotărârea. Rareori se întâmplase ca atât de mulți oameni să sărbătorească așa de zgomotos un gest care nu salva nimic. Pike considera că ovațiile atât

de puternice ale mulțimii în fața unui gest atât de neînsemnat dădeau măsura disperării berlinezilor.

În perioada vizitei, Johnson a stat departe de Berlinul de Est, evitând să provoace Moscova și să incite masele. Însă după ce a făcut un tur discret al părții sovietice de oraș, generalul Clay a declarat că Berlinul de Est era o „tabără înarmată”, cu o populație care părea „extrem de asuprită”.

În ciuda acelui moment istoric, Johnson nu a pierdut din vedere celălalt scop al misiunii lui: cumpărăturile.

Duminică dimineață, la ora 5.30, Lucian Heichler, escorta de la Departamentul de Stat, l-a trezit pe valetul lui Johnson ca să îi spună ce măsură purta vicepreședintele la pantofi, pentru ca Brandt să-i poată procura perechea de mocasini dorită. Cum Johnson purta număr diferit la un picior față de celălalt, ceea ce îl obliga să-și facă de obicei pantofi pe comandă, oamenii lui Brandt l-au pus pe proprietarul magazinului din Leiser să îi trimită douăzeci de perechi lui Johnson. Dintre acestea, el și-a ales două perechi, pentru a purta câte un pantof din fiecare.

Duminică după-amiază, la cererea lui Johnson, un renumit producător de porțelanuri, Königliche Porzellan-Manufaktur, și-a deschis magazinul de prezentare pentru că vicepreședintele admirase vesela folosită la dineul oficial dat de Willy Brandt la primărie cu o seară înainte. El i-a spus primarului că și-ar fi dorit un set pentru noua lui reședință de serviciu de la Washington, Observatorul Naval al Statelor Unite, de pe Massachusetts Avenue.

Vicepreședintelui i-a fost arătat set după set, dar acesta susținea că erau prea scumpe pentru el. A vrut să știe dacă nu existau cumva și produse de „calitatea a doua”. În vreme ce escorta lui americană, Hichler, nu știa unde să se ascundă de rușine, viceprimarul Franz Amrehn a salvat situația, anunțând: „Senatul și populația Berlinului vor să vă ofere acest serviciu drept cadou”.

„Bine, în acest caz..”, a spus Johnson.

Vicepreședintele a ales apoi cel mai frumos serviciu de porțelan de treizeci și șase de persoane pe care l-a găsit, apoi a aranjat ca biroul său să

trimită însemnele oficiale pentru ca acestea să fie pictate pe fiecare farfurie, farfurioară, cană și bol.

Lăsând deoparte cumpărăturile, Johnson fusese molipsit de spiritul Berlinului. Într-un raport secret, el i-a scris lui Kennedy:

„Am revenit din Germania și mai mândru de conducerea Statelor Unite, dar conștient ca niciodată până acum de răspunderea de pe umerii acestei țări. Lumea așteaptă foarte multe de la noi, iar noi trebuie să ne ridicăm la înălțimea așteptărilor, chiar dacă va trebui să cerem ajutorul aliaților noștri. Pentru că dacă nu reușim, șovăim sau dăm greș, totul va fi pierdut și s-ar putea ca libertatea să nu mai aibă altă șansă."

În acest fel, cu o comandă pentru un serviciu de porțelan de treizeci și șase de persoane, două perechi de pantofi și după ce asistase la sosirea în siguranță a celor o mie cinci sute de soldați care aveau să îngroașe numărul militarilor din Berlinul de Vest, Johnson revenise acasă.

Berlinul de Est
Marți, 22 august 1961

Ulbricht era prea ocupat cu consolidarea victoriei ca să piardă timpul felicitându-se.

Hotărârea lui de a schimba statutul Berlinului, care la începutul anului 1961 nu beneficia nici de aprobarea sovieticilor, nici de mijloacele de execuție, fusese realizată cu mai mult succes decât putuse spera. Jucase o mână de cărți proaste cu o pricepere extraordinară, iar acum spera să obțină un avantaj și mai mare.

Pe 22 august, Ulbricht a anunțat public că va înființa o zonă-tampon care să se întindă pe o porțiune de o sută de metri, de o parte și de alta a Zidului Berlinului. Autoritățile est-germane, fără aprobarea sovieticilor, au declarat că îi vor împușca pe vest-berlinezi dacă pătrundeau în zona-tampon, care avea să fie cunoscută foarte curând sub numele de „fâșia morții".

Foarte sigur de sine, în ziua următoare, Ulbricht a respins obiecţiile ambasadorului sovietic Pervuhin şi a redus şi numărul punctelor de trecere pe care le puteau folosi occidentalii de la şapte la unul, Punctul de Control Charlie, din Friedrichstrasse.

Două zile mai târziu, Pervuhin şi Konev l-au chemat pe Ulbricht ca să îl dojenească pentru acele măsuri unilaterale. Pervuhin a spus că sovieticii nu puteau accepta ideea de zonă-tampon care să pătrundă pe teritoriul Berlinului de Vest, ceea ce putea duce la „confruntări între miliţia RDG şi forţele puterilor occidentale".

Drept urmare, Ulbricht a revocat acele ordine, protestând faţă de sovietici că „nu avea intenţia de a se amesteca" în treburile Berlinului de Vest. Îi era uşor să facă un asemenea compromis, întrucât câştigase mai multe drepturi asupra Berlinului decât îndrăznise vreo clipă să îşi imagineze la începutul anului. Cu toate acestea, a refuzat să anuleze decizia de a reduce punctele de trecere ale occidentalilor la unul singur.

După cum se va întâmpla adesea în 1961, sovieticii au cedat în faţa lui Ulbricht.

Aeroportul Tempelhof, Berlinul de Vest
Miercuri, 23 august 1961

Cancelarul Adenauer a apărut în cele din urmă la Berlin, dar abia la zece zile după ce comuniştii închiseseră frontiera şi după ce vicepreşedintele Johnson şi generalul Clay plecaseră cu bine spre casă. Doar câteva sute de oameni l-au întâmpinat pe Adenauer la Aeroportul Tempelhof şi probabil că alţi două mii de oameni l-au aşteptat când a sosit la tabăra de refugiaţi Marienfelde pentru o vizită.

În timp ce maşina oficială a trecut prin oraş, mulţi vest-berlinezi s-au întors cu spatele. Alţii aveau pancarte care criticau modul în care gestionase criza. O astfel de pancartă suna: „*Zie kommen zu spät*" – „Ai venit prea târziu". Pe o alta scria sarcastic: „Ura, a sosit salvatorul". La Marienfelde şi în alte locuri, pancartele sugerau că alegătorii îl vor pedepsi pentru răspunsul anemic faţă de închiderea frontierei.

Când Adenauer a privit zidul în unele puncte de-a lungul frontierei, regimul Ulbricht l-a luat în derâdere de pe latura estică, şi cineva care se afla cu o portavoce pe un camion l-a comparat cu Adolf Hitler şi a îndreptat un furtun de înaltă presiune în direcţia lui. În alt loc însă, est-germani vârstnici plângeau şi ovaţionau, fluturând batiste în semn de bun venit.

Adenauer l-a vizitat pe regele mass-mediei vest-germane, Axel Springer, care îşi construise sediul aproape de frontieră şi al cărui ziar, *Bild-Zeitung*, având cel mai mare tiraj din Germania de Vest, se pronunţase foarte critic la adresa lui Adenauer şi a neputinţei americane în timpul închiderii frontierei. „*Herr* Springer, nu te înţeleg", a spus cancelarul. „Aici, în Berlin, nu s-a schimbat nimic", numai că presa stârnea şi mai mult lucrurile.[675]

El l-a avertizat pe Springer că atitudinea ziarului său putea duce la renaşterea naţional-socialismului.

Furios, Springer a părăsit încăperea.

Bernauer Strasse, Berlinul de Est
Miercuri, 4 octombrie 1961

Berlinezii s-au obişnuit uimitor de repede cu realitatea creată după ridicarea Zidului. Fluxul de refugiaţi scăzuse până aproape de zero, întrucât încercările de evadare erau mai riscante, iar controalele de frontieră deveniseră mai stricte. Vest-berlinezii se mutau în Germania de Vest în număr tot mai mare, temându-se că sovieticii încă nu merseseră până la capăt.

Pe Bernauer Strasse opreau autocare cu turişti şi mulţi berlinezi de partea vestică a barierei vizitau locul, ca să vadă cum arăta strada după etapele parcurse începând cu 13 august: iniţial, închiderea frontierei, apoi îndepărtarea rezidenţilor est-berlinezi din Bernauer Strasse, zidirea ferestrelor şi a uşilor şi ridicarea Zidului.

Poliţistul vest-berlinez Hans-Joachim Lazai şi colegii lui întinseseră o frânghie între copacii din apropierea străzii, dincolo de care nu le permiteau oamenilor să treacă. Însă, în unele zile, oamenii din mulţime se înfuriau atât

de mult încât era greu să îi liniștească. În situațiile în care era nevoie de șuvoiul gros de apă al tunurilor de pe mașinile de poliție pentru a-i ține la respect pe vest-berlinezi, Lazai era copleșit de un sentiment de vinovăție. Mult mai rău era când trebuia să stea calm și să asiste la arestarea de către polițiștii de frontieră est-germani a celor care încercau să evadeze. Respectând ordinul de a rămâne pe loc și de a nu provoca pe nimeni, trăia „un sentiment de neputință, pentru că asistam la acte de o nedreptate profundă”.[676]

Lucrurile cele mai neplăcute pentru el erau decesele tragice survenite în acele zile de disperare. Primul caz la care a asistat a fost acela al Idei Siekmann care, pe 21 august, cu o zi înainte de a împlini cincizeci și nouă de ani, a devenit prima victimă de pe Bernauer Strasse. Lazai tocmai o luase pe o stradă la stânga, pentru a ajunge la postul său, când a văzut un balot mare și întunecat căzând dintr-o clădire. Ida Siekmann se aruncase de la etajul trei cu o saltea, sperând zadarnic să îi amortizeze căderea.

A murit pe loc.

După aceea, poliția vest-berlineză a folosit plase de pompieri rezistente, asemănătoare cu cearșafurile, ca să-i prindă pe cei care săreau. Totuși, cei care doreau să sară trebuiau să o facă foarte precis, întrucât cei șaisprezece oameni care țineau de marginile plasei nu se puteau deplasa suficient de repede într-o direcție sau alta pentru a-l prinde pe cel care greșea.

Pe 4 octombrie, în jurul orei 20, Lazai a strigat prin întuneric spre Bernd Lünser, un student la Politehnică din Berlinul de Est, să sară pe o asemenea plasă de pe acoperișul unei clădiri de apartamente din Bernauer Strasse 44.

Lünser și doi prieteni încercau de câtva timp să își ia inima în dinți pentru a coborî de pe acoperiș în Berlinul de Vest, cu ajutorul unei frânghii de rufe pe care o aduseseră cu ei. Strigând ca să îi încurajeze, câțiva vest-berlinezi au atras atenția milițienilor est-germani aflați în apropiere asupra tentativei de fugă.

Gerhard Peters, un poliţist de frontieră est-german în vârstă de nouăsprezece ani, a pornit primul în urmărirea fugarilor, ajungând pe acoperiş printr-o trapă. Lünser a smuls câteva ţigle din acoperiş şi a aruncat cu ele în Peters, căruia i s-au alăturat curând alţi trei poliţişti. După o urmărire dramatică, prietenii lui Lünser au fost prinşi de poliţişti, după ce s-au împiedicat şi au alunecat în josul acoperişului, ajungând în balustrada de protecţie.

Când unul dintre poliţiştii est-germani a tras în cei care încercaseră să fugă, poliţiştii vest-germani au scos pistoalele şi au schimbat douăzeci şi opt de focuri cu est-germanii. Având ordin să îşi folosească armele din dotare doar în scop de autoapărare, poliţiştii vest-germani au susţinut ulterior că acţionaseră doar după ce se trăsese în ei.

Având o ultimă şansă de a evada, după ce un poliţist vest-german îl nimerise pe unul est-german în picior, Lünser s-a eliberat şi a fugit. Unii oameni din mulţime au strigat spre el să-l arunce pe poliţist de pe acoperiş. Alţii, între care şi Lazai, i-au strigat să sară pe plasa întinsă. Când a sărit în cele din urmă, studentul şi-a prins un picior într-un jgheab de scurgere a apei pluviale şi a căzut spre pământ cu capul în jos, la aproape trei metri şi jumătate de locul în care stăteau oamenii cu plasa întinsă.

Studentul a aterizat pe caldarâm cu un bubuit infernal.

Lazai se va învinui mai târziu pentru rolul jucat în acel accident: „Doamne, şi eu l-am făcut să-şi găsească moartea”.

În ziua următoare, autorităţile est-germane au trimis trandafiri poliţistului de frontieră Peters. Karl Maron, ministrul de Interne est-german, l-a decorat pentru sacrificiul dovedit în îndeplinirea sarcinilor de serviciu. Un titlu din ziarul vest-berlinez *BZ* suna disprețuitor: „Decoraţie pentru crimă”.

Până în acea zi, când asistase la moartea lui Lünser, Regine Hildebrandt, care locuia aproape de Bernauer Strasse 44, văzuse multe încercări de evadare reuşite, dar şi eşuate.

După cum şi-a notat ea în jurnal, fuma o ţigară dintr-un pachet primit într-un coş pe care îl ridicase pe fereastră cu frânghia, coş trimis de nişte

prieteni de-ai ei din Berlinul de Vest, în care se mai aflau portocale, banane și alte bunătăți: „O slabă consolare pentru o viață distrusă”.

„Două autocare vest-germane uriașe cu turiști au trecut prin apropiere”, scria ea. „Da, am devenit atracția turistică numărul unu a Berlinului. Vai, ce fericiți am fi fost dacă eram ignorați! Cu câtă încântare am întoarce roata timpului ca să lăsăm lucrurile așa cum erau înainte! Ah, nu din nou! Un alt autobuz. Trăim vremuri înfiorătoare. Viețile noastre și-au pierdut spiritul. Nimeni nu mai iubește munca sau viața. Un sentiment capricios de resemnare planează deasupra tuturor. Nu are rost. Vor face cu noi ce doresc, iar noi nu-i putem împiedica.

„Plecați-vă capetele, prieteni, am devenit cu toții oi. Alte două autocare. Nenumărate chipuri privesc înspre noi, în timp ce noi stăm cu pumnii strânși în adâncul buzunarelor.”

Berlinul a avut câțiva eroi neobișnuiți în zilele care au urmat, dar s-au înregistrat la fel de multe eșecuri, ca și reușite.

646 O’Donnell și Powers, cu McCarthy, *Johnny, We Hardly Knew Ye”*, 303

647 Arthur M. Schlesinger, *Robert Kennedy and His Times.* New York: Houghton Mifflin, 1978 / 2002, 430

648 „Erstes Maueropfer Günter Litfin – Tod durch fremde Hand”, *Der Spiegel* (online), 02.09.2007; *Hans Hermann Hertle*, Die Todesopfer an der Berliner Mauer 1961–1989: *Ein Biographisches Handbuch.* Berlin: Christoph Links, 2009, 37–39

649 „Scores Flee to West Despite Red Guards”, *Washington Post*, 15.08.1961

650 Tagesspiegel, 25.08.1961

651 Cate, *The Ides of August*, 399

652 Wyden, *Wall*, 221

653 Wyden, *Wall*, 220; Daniel Schorr Papers, Library of Congress

654 Taylor, *The Berlin Wall*, 186–187

655 Regine Hildebrandt, interviu, Gedenkstätte Berliner Amuer; de asemenea, *vezi* www.dradio.de:Hörbeispiel: Erinnerungen an den Bau der Berliner Mauer vor 40 Jahren: Regine Hildebrandt (SPD) Berlinerin

656 Jürgen Petschull, *Die Amuer: August 1961: Zwölf Tage zwischen Krieg und Frieden.* Hamburg: Gruner + Jahr, 1981, 149–152

657 Peter Leibing, interviu, 08.10.2001, www.jungefreiheit.de, Moritz Schwarz, „Na, springt der?" Peter Leibing über die spektakuläre Flucht des DDR-Grenzers Conrad Schumann und das Foto seines Lebens

658 Schumann s-a stabilit ulterior în Bavaria, în Germania de Vest, unde a cunoscut-o pe viitoarea lui soție. După căderea Zidului Berlinului, a spus: „Mă simt cu adevărat liber abia din 9 noiembrie 1989" (data căderii Zidului). Cu toate acestea, a continuat să sufere de pe urma tensiunilor cu foştii colegi şi cu familia din Saxonia. La 20 iunie 1998, suferind de depresie, s-a sinucis, spânzurându-se într-o livadă. (n.a.)

659 Horst Osterheld, *„Ich gehe nicht leichten Herzens..." Adenauers Letzte Kanzleerjahre: Ein Dokumentarischer Bericht.* Mainz: Matthias-Grünewald, 1986, 59–60; Konrad Adenauer, *Teegespräche 1959–1961* (Rhöndorfer Ausgabe), ed. Hans Jürgen Küsters. Berlin: Siedler, 1988, 541, 546

660 Donald P. Steury, ed. *On the Front Lines of the Cold War: Documents on the Intelligence War in Berlin, 1946 to 1961*. Washington, D.C.: CIA, Center for the Study of intelligence, 1999; Current Intelligence Weekly Summary, 17.08.1961, 576–582: VII-6: CIWS: Berlin, 17.08.1961 (MORI nr. 28205), 582

661 Londra, *Times,* 26.08.1961

662 Heinrich Krone, *Tagebücher.* Vol. 2; 1961–1966. Ed. Hans-Otto Kleinmann. Düsseldorf: Forschungen unde Quellen zur Zeitgeschichte, 2003, 15; Konrad Adenauer, *Erinnerungen 1959–1963* (*Fragmente).* Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt, 1968, 122

663 Archiv für Christlich-Demokratische Politik Aufzeichnung der Unterredung Adenauer's mit Smirnov, august 16, 1961, N.L. Globke Papers, I-070,-(2 / 1.1); Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 2: *The Statesman, 1952–1967,* trad. Geoffrey Penny, Providence, RI: Berghahn Books, 1997, 540–541 (traducere în engleză a *Adenauer.* Vol. 2: *Der Staatsman: 1952–1967.* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1991)

664 Prittie, *Konrad Adenauer,* 286, *Christian Science Monitor, Washington Post, New York Times,* 16.08.1961; *New York Times,* 30.08.1961

665 Peter Merseburger, *Willy Brandt 1913–1992: Visionär und Realist.* Stuttgart şi München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002, 406–407; Die Zeit, 08.08.1961

666 New York Times, 17.08.1961; Washington Post, 17.08.1961; Bild-Zeitung, 16.08.1961

667 Archiv Deutschlandradio, *Die Zeit in Funk,* RIAS, Rede von Willy Brandt auf einer Protestjundgebung vor dem Rathaus Schöneberg, Ausschnitte (extras din discursul lui Willy Brandt în fața protestatarilor de la primăria Schöneberg / Berlinul de Vest) 16.08.1961: www.chronik-der-mauer.de / index.php / de / Media / VideoPopup / day / 16 / field / audio_video / id / 15023 / month / August / oldAction / Detail / oldModule / Chronical / year / 1961

668 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 120, scrisoare a președintelui Kennedy către primarul Brandt, Washington, 18.08.1961; JFKL, NSF, Germania, Berlin, Brandt Correspondence, Secret

669 Willy Brandt, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main: Propyläen și Zürich: Ferenczy, 1989, 58, 63; Merseburger, *Willy Brandt*, 405

670 O'Donnell și Powers, cu McCarthy, *Johnny, We Hardly Knew Ye"*, 303

671 James Reston, „Hyannisport – A Cool Summer Visitor from Washington", *New York Times*, 06.09.1961

672 JFKL, *Dr. Wilhelm Grewe OH*, 02.11.1966, Paris; „Hyannisport – A Cool Summer Visitor from Washington"

673 Wyden, *Wall*, 246; Schlesinger, *A Thousand Days*, 459; Beschloss, *The Crisis Years*, 291

674 Schlesinger, *Robert Kennedy and His Times*, 429–430, citând documente RFK, *RFK*, dictat pe data de 01.09.1961

675 Schwarz, *Konrad Adenauer*, vol. 2: *The Statesman, 1952–1967*, 542; telegramă, Adenauer an Springer, 16.08.1961; Adenauer, *Teegespräche 1959–1961*, 546

676 Doris Liebermann, „'Die Gewalt der anderen Seite hat mich Sehr getroffen': Gespräch mit Hans-Joachim Lazai", in Deutschland Archiv nr. 39 / 2006, 596–607; „Wall Victim" Ida Siekmann: http: / / www.chronik-der-mauer.de / index.php / Start / Detail / id / 593816 / page / 1

Eberhard Bolle ajunge în închisoare

Eberhard Bolle era atât de preocupat de potențialul pericol pe care îl înfrunta, încât abia dacă a aruncat o privire spre ziarele de la chioșcurile de presă din Gara Zoo aflată în Berlinul de Vest. Toate titrau despre sosirea vicepreşedintelui Johnson, a generalului Clay şi a întăririlor americane. Însă Bolle, student la filosofie, avea alte griji: dorea să își asume cel mai mare risc al vieții lui.

Înainte de a-și încheia toți nasturii jachetei de culoare albastru-deschis, Bolle și-a mai pipăit o dată buzunarul interior ca să verifice cele două cărți de identitate. Deși nu era o zi deosebit de caldă, transpirase puternic. Mama lui îi adora zâmbetul, dar în acele momente Bolle era încruntat și tulburat.

Prima carte de identitate din buzunar era a lui și avea să o prezinte dacă i se cerea, la trecerea în Berlinul de Est. În baza reglementărilor emise după închiderea frontierei cu șase zile mai devreme, vest-berlinezii puteau traversa încă fără probleme în zona sovietică, având asupra lor documente de identitate. Cu a doua carte de identitate, Bolle voia să-l ajute să evadeze pe Winfried Kastner[677]*, prietenul și colegul său la Universitatea Liberă, cu care împărtășea iubirea față de muzica de jazz americană. Ca mulți alți studenți berlinezi, în acea vară, ei își petrecuseră mult timp ascultând ultimul succes al lui Ricky Nelson,* Hello, Mary Lou*, care făcuse furori în Berlinul de Vest.*

Deși Universitatea Liberă era în Berlinul de Vest, înainte de 13 august, aproape o treime dintre cei cincisprezece mii de studenți fuseseră locuitori ai Berlinului de Est. Pentru Kastner, acest lucru constituia o mare dezamăgire, deoarece era student în ultimul an la istorie și nu putea fi

primit într-o facultate est-germană, fiindcă se considera că familia sa nu prezenta încredere din punct de vedere politic. De aceea, Bolle îi aducea cartea de identitate a unui prieten din Berlinul de Vest, care semăna bine cu Kastner, și planul lor simplu era să o folosească la frontieră pentru a trece în Berlinul de Vest.

Bolle era un student cu vederi conservatoare, apolitic și căruia îi lipsea apetitul pentru risc, iar în ziua de după închiderea graniței refuzase să ajute un alt coleg de facultate să evadeze. Își schimbase părerea după ce ascultase discursul lui Willy Brandt din fața primăriei, pe data de 16 august, care îl impresionase atât de mult încât își notase în jurnalul personal chemarea lui la acțiune. „Acum trebuie să ne păstrăm verticalitatea", spusese Brandt, „astfel încât inamicul nostru să nu jubileze în vreme ce conaționalii noștri se cufundă în disperare. Trebuie să ne arătăm mândri de idealurile simbolizate în Clopotul Libertății, care atârnă deasupra capetelor noastre."

Două zile mai apoi, în timpul unei vizite pe care Bolle o făcuse la apartamentul lor din districtul Köpenick din Berlinul de Est, mama lui Kastner izbucnise în lacrimi când făcuse apel la el să îi ajute fiul. Circulau zvonuri potrivit cărora controalele la frontieră vor deveni tot mai aspre, spusese ea, astfel că oricine voia să plece în Occident trebuia să o facă neîntârziat. Deși ea și soțul ei nu voiau să se despartă de fiu, doamna Kostner a spus că trebuiau să se gândească în primul rând cum să îl ajute să-și împlinească visul de a deveni profesor de istorie, lucru imposibil în Est.

Bolle sugerase ca prietenul lui să traverseze înot un canal, dar Kastner a susținut că era un înotător prea slab pentru a încerca așa ceva. Kastner a insistat că modalitatea cea mai ușoară de a evada era să capete un act de identitate din Berlinul de Vest, așa că i-a dat o fotografie a lui și datele de contact ale unui preot catolic despre care se spunea că putea procura astfel de documente.

După ce preotul l-a refuzat pe Bolle, studentul la filosofie a apelat la un prieten care semăna cu Kastner. Acesta s-a declarat de acord să se

despartă de cartea de identitate, pe care o putea înlocui după ce anunța pierderea ei. Cu toate acestea, a refuzat să ducă actul personal în Berlinul de Est, întrucât era prea riscant să încerce întoarcerea în Vest fără el. Vorbind cu o falsă siguranţă de sine, Bolle a afirmat că va duce chiar el actul. „Doar n-o să spânzure oameni pe care nu-i pot prinde”, s-a lăudat el.

În seara de dinaintea riscantei lui misiuni, Bolle îşi întrebase mama dacă ar ajuta pe cineva să evadeze, în cazul în care ar fi fost în situația lui. Ea îi spusese că ar fi făcut aşa ceva doar dacă ar fi fost vorba de o rudă sau de un prieten apropiat. Tatăl lui i-a lăudat bunele intenții, dar se temea că Ebenhard, fiul său, era prea sperios ca să reușească.

„Mai bine ai mânca”, i-a spus tatăl lui. „Cine ştie când o să mai ai prilejul…” Bolle s-a forțat să înghită câteva îmbucături, timp în care tatăl lui l-a pus la încercare vrând să ştie cum va răspunde dacă poliţiştii est-germani ar fi descoperit cea de-a doua carte de identitate asupra lui. Reacția lui a fost nu tocmai convingătoare, de aceea au sperat amândoi că nu se va ajunge la o asemenea situație.

Bolle a coborât din trenul-navetă la gara Friedrichstrasse, unde debarcau toţi călătorii care se îndreptau spre Berlinul de Est. Transpirând şi tremurând, el a respirat uşurat când grănicerii i-au făcut semn să treacă. Mai avea de coborât câteva trepte ca să iasă din gară, când un grănicer a apărut din dreapta lui şi l-a prins cu fermitate de braț.

Mulți ani după ce fusese interogat, judecat şi închis, Bolle încă se întreba de ce grănicerul îl alesese tocmai pe el din mulțime pentru a fi oprit. Din nefericire, ştia răspunsul.

Teama îl dăduse de gol.

Era nevoie de întoarcerea unui general american în retragere pentru a-i ajuta pe vest-berlinezi să-şi recapete curajul.

677 La cererea fostului student, în această carte nu apare numele lui real. (n.a.)

CAPITOLUL 16

ÎNTOARCEREA UNUI EROU

Am pierdut Cehoslovacia. Norvegia este amenințată… După ce va cădea Berlinul, va urma Republica Federală Germania. Dacă dorim… să păstrăm Europa în afara comunismului, nu trebuie să cedăm…. Dacă Statele Unite nu înțeleg asta acum, dacă nu știu că zarurile sunt aruncate, atunci n-o vor înțelege niciodată, iar comunismul se va extinde pretutindeni. Cred că viitorul democrației ne impune să rămânem aici.[678]

Generalul Lucius Clay, argumentând în fața superiorilor de ce Statele Unite trebuiau să rămână în Berlin, 10 aprilie 1948

De ce ar scrie cineva o carte despre o administrație care nu are nimic de

arătat în favoarea ei decât un lanț de dezastre?[679]

Președintele Kennedy, către ziaristul Elie Abel, ca răspuns la cererea de a scrie o carte despre mandatul lui, 22 septembrie 1961

Aeroportul Tempelhof, Berlinul de Vest
Marți, 19 septembrie 1961

Revenirea triumfală a generalului Lucius Clay la Berlin a avut loc într-o după-amiază neobișnuit de caldă și însorită de septembrie.

Nenumăratele cafenele în aer liber din Berlinul de Vest, deseori închise la sfârșitul lunii septembrie, înțesau acum trotuarele. Grădina Zoologică din Berlin anunța cifre record de vizitatori. O adiere ușoară de vânt împingea o flotilă de bărci cu pânze pe Wannsee, marele lac din Berlin, și pe câteva canale cu care avea legătură. Anii de război, divizarea orașului, iar acum zidul nu făcuseră decât să sporească dorința berlinezilor de a savura orice moment plăcut.

Chiar și așa, în acea zi, spiritul Berlinului de Vest era mult mai animat de sosirea generalului Clay decât de vreme. Localnicii considerau decizia președintelui Kennedy de a-l numi pe Clay în calitate de „reprezentant personal” în orașul lor drept cea mai convingătoare dovadă că Statele Unite rămâseseră ferme în hotărârea lor de a apăra libertățile Berlinului de Vest. Bineînțeles că un om cu trecutul lui Clay nu ar fi acceptat acea misiune decât dacă ar fi fost convins că președintele Kennedy era în sfârșit pregătit să îi înfrunte pe sovietici, au conchis berlinezii.

În 1948, în calitate de guvernator militar al zonei americane din Germania, Clay a devenit un erou al germanilor pentru că ordonase și, împreună cu britanicii, pusese în funcțiune podul aerian care, în ultimă instanță, îi salvase pe cei două milioane de locuitori ai Berlinului de Vest, care ar fi trebuit să aleagă între moartea prin înfometare și dominația comunistă. Operațiunea condusă de el timp de trei sute douăzeci și patru de

zile a fost cu atât mai remarcabilă, cu cât se petrecea la doar trei ani după ce Statele Unite şi aliaţii lor învinseseră Germania nazistă. În acea perioadă, era încă neclar dacă americanii îşi vor risca vieţile şi banii pentru a asigura securitatea europeană, darămite pentru jumătatea de vest a fostei capitale a lui Hitler, plutind ca o insulă de nescufundat într-o mare a comunismului.

Berlinezii încă vorbeau cu uimire despre „bombardierii de bomboane” – referindu-se la piloţii americani care paraşutaseră dulciuri pentru copiii din oraş în timp ce spărgeau blocada instituită de sovietici. De-a lungul istoriei, rareori se desfăşuraseră acţiuni umanitare atât de riscante şi de reuşite pentru a ajuta un duşman învins. Părinţii din oraş numiseră Clayallee, unul dintre cele mai largi şi mai lungi bulevarde din districtul Dahlem, după numele celui care înfăptuise acest lucru.[680]

Hotărârea lui Clay de a păstra liber Berlinul de Vest pornise din convingerea – care crescuse cu timpul – transmisă superiorilor lui încă din aprilie 1948, că nici un loc de pe planetă nu era mai important pentru poziţia Statelor Unite în lume. „Am pierdut Cehoslovacia. Norvegia este ameninţată”, spusese el. „Dacă dorim… să păstrăm Europa în afara comunismului, nu trebuie să cedăm.” Părerea lui era că, dacă SUA nu înţelegeau importanţa Berlinului de Vest, comunismul se va extinde şi va cuprinde totul. „Cred că viitorul democraţiei ne impune să rămânem aici.”[681]

Sentimentul referitor la misiunea despre care Clay considera că îi revenea prezenta un singur cusur: motivaţia lui pentru a accepta noua slujbă era mai nobilă decât raţionamentul care stătuse la baza hotărârii lui Kennedy de a i-o oferi.

Pentru Clay, această ofertă reprezenta şansa de a se întoarce pe câmpul de luptă al Războiului Rece în alt moment istoric, în care acţiunile lui se puteau dovedi decisive. Pentru Kennedy, însărcinarea lui Clay era mai curând o acţiune de PR şi politică internă.

Numirea lui Clay va contribui la neutralizarea criticilor conservatori ai lui Kennedy, întrucât generalul în retragere nu era doar un erou al Berlinului, ci şi unul al americanilor şi republicanilor. El a contribuit la

hotărârea lui Eisenhower de a candida la preşedinţie şi ajutase la organizarea campaniei lui. Aducerea lui Clay sub aripa administraţiei Kennedy avea să reducă daunele pe care acesta le putea provoca dacă îl ataca pe preşedinte din afară.[682]

Având în vedere aceste amănunte, nehotărârea lui Kennedy privind puterea pe care trebuia să i-o acorde lui Clay în Berlin subliniază ambivalenţa lui în privinţa modului cel mai eficient de a-l înfrunta pe Hruşciov. Deşi Kennedy făcuse din Clay singurul american din Berlin care avea legătură telefonică directă cu preşedintele, el uitase totodată să îi încredinţeze în mod oficial generalului şi împuternicirea de a comanda.

Kennedy reformulase până şi scrisoarea originală cu instrucţiuni pentru Clay, pentru a mai dilua autoritatea foarte largă pe care i-o acordase iniţial, de a fi „răspunzător pe deplin pentru toate hotărârile în privinţa Berlinului". Preşedintele şi-a cerut scuze faţă de Clay pentru acea modificare: „Îmi pare rău că această scrisoare nu este exact cum am dorit-o şi cum am scris-o la început, dar aşa consideră Departamentul de Stat că trebuie să fie, fără să trecem peste tot felul de proceduri".

Clay nu putea decât să accepte condiţiile destul de restrictive, pentru că îşi părăsise deja slujba bine plătită ca director executiv la Continental Can Company. Mereu un soldat credincios, el îi spusese preşedintelui: „După cum arată situaţia din Berlin, va fi foarte dificil, indiferent cum s-ar proceda… Dacă vă este mai uşor ca scrisoarea să fie formulată astfel, pe mine nu mă deranjează". Cei doi au convenit ca generalul să îi telefoneze preşedintelui în legătură cu orice chestiune care prezenta importanţă.

Spre uşurarea lui Kennedy, maniera în care fusese numit Clay voia să demonstreze duritatea lui, deşi, de fapt, nici nu se putea vorbi despre aşa ceva. Kennedy se temea tot mai mult că Hruşciov l-ar putea împinge spre punctul în care ar fi trebuit să apeleze la arme nucleare pentru a apăra Berlinul, însă el încă nu stabilise în ce condiţii şi în ce manieră ar fi dispus să facă acest lucru. El nu avea idee ce rol – dacă se putea vorbi de aşa ceva – ar juca generalul Clay în procesul decizional.

Indiferent care ar fi fost dilemele, popularitatea lui Kennedy rămânea de nezdruncinat. Un sondaj Gallup arăta că majoritatea americanilor considerau şirul de eşecuri înregistrate de Kennedy în 1961 mai degrabă un ghinion decât efectul incapacităţii lui de a conduce ţara. Procentul de susţinere de care se bucura Kennedy se va ridica la 77% în octombrie, după ce rămăsese în jur de 70% în cursul întregului an, atingând un maxim de 83% când publicul a făcut zid în jurul lui după eşecul de la Golful Porcilor. În sfertul de secol de când Gallup începuse să efectueze sondaje de opinie, doar Franklin Roosevelt, după Pearl Harbor, şi Harry Truman, după moartea lui Roosevelt, se bucuraseră de o popularitate comparabilă – iar aceştia nu o menţinuseră atât de multă vreme.

Kennedy era un cititor avid al sondajelor de opinie, care arătau că 64% dintre americani ar fi aprobat intervenţia militară a Statelor Unite, în cazul în care sovieticii sau est-germanii ar fi blocat accesul spre Berlinul de Vest, în vreme ce doar 19% se opuneau. Şi peste 60% dintre americani acceptau ideea războiului dacă sovieticii erau hotărâţi să controleze Berlinul.

Cu un electorat american atât de belicos, numirea generalului Clay a fost apreciată de public. Acest lucru era cu atât mai valabil pentru berlinezi, care au sărbătorit sosirea lui Clay ca pe aceea a unui gladiator victorios. Pe pista Aeroportului Tempelhof, locul unde devenise erou în 1948, tancurile americane l-au primit cu 19 salve de tun. Elita Berlinului de Vest s-a strâns pentru a-l primi într-un hangar deasupra căruia flutura un imens drapel american, flancat de două steaguri ale Berlinului. Spre deosebire de Kennedy, Clay li s-a adresat tuturor berlinezilor, nu doar celor din Vest. A vorbit despre „hotărârea noastră ca *Berlinul* şi oamenii săi să fie mereu liberi… Am venit aici cu credinţă în cauza noastră şi cu încredere în curajul şi hotărârea oamenilor *Berlinului*”.

Lingându-şi rănile după înfrângerea suferită în alegerile care se încheiaseră cu două zile în urmă, primarul Berlinului de Vest, Willy Brandt, l-a întâmpinat pe Clay la Frankfurt şi l-a condus la Berlin, la bordul unui avion al companiei Pan American. Înfrângerea suferită în faţa lui Adenauer în cursa pentru cancelarie era o cruntă dezamăgire după o campanie urâtă,

în cursul căreia adversarul lui îi lansase numeroase atacuri la persoană. Totuşi, Brandt îi provocase pierderi considerabile lui Adenauer, pe care votanţii îl pedepsiseră din cauza îngrijorării provocate de vârsta lui înaintată şi a reacţiei nehotărâte în legătură cu închiderea frontierei Berlinului. Creştin-democraţii lui Adenauer rămăseseră cel mai mare partid politic al ţării, însă cancelarul pierduse majoritatea absolută şi, pentru a supravieţui din punct de vedere politic, trebuia să negocieze cu noii parteneri de coaliţie, liber-democraţii.

Creştin-democraţii şi partenerii lor bavarezi, Uniunea Creştin-Socială, pierduseră 5% din voturi faţă de alegerile precedente, ajungând la un total de 45,3%. Social-democraţii lui Brandt câştigaseră 4,5%, ajungând la 36,2% din voturi. Liber-democraţii liberali deveniseră a treia forţă în politica germană, mărindu-şi zestrea de voturi de la 4% la 12,8%. Închiderea frontierei Berlinului realiniase politica germană, iar Adenauer nu avea să-şi mai revină[683] pe deplin.

Brandt făcuse un apel public către berlinezi să îi asigure o primire caldă lui Clay, însă aceştia nici nu ar fi avut nevoie de un asemenea îndemn. Sute de mii de berlinezi s-au aşezat pe câte două sau trei rânduri, de-a lungul rutei lungi de şaisprezece kilometri. Copiii fluturau steaguri minuscule ale Statelor Unite, stând pe umerii părinţilor, care trăiseră perioada podului aerian. Atât de mulţi oameni îi dădeau buchete de flori lui Clay, încât acesta, aflat pe bancheta din spate a unui Mercedes sedan, nu mai avea loc de ele.

Misiunea limitată a lui Clay era de a „raporta, recomanda şi oferi consiliere”. Însă intenţia lui iniţială era de a i se defini mandatul mai larg şi de a se ocupa de politica americană în oraş, ca un guvernator militar. Acest lucru îl va face să intre în conflict cu cei care se opuseseră vehement numirii lui şi a căror autoritate era ameninţată de sosirea lui: generalul Lauris Norstad, comandantul suprem al NATO din Paris; generalul Bruce Clarke, comandantul forţelor americane din Europa, aflat la Heidelberg, şi ambasadorul Statelor Unite la Bonn, Walter Dowling.

Clay a afirmat sus și tare că noul lui rol era acela de a „demonstra tăria și hotărârea Statelor Unite” și de a-i sili pe sovietici să își asume răspunderea pentru sectorul lor. El era hotărât să arate clar că cele patru puteri conduceau Berlinul, și nu Germania de Est, pe care o va demarca drept stat-marionetă, ceea ce era adevărat. Clay s-a arătat dezamăgit că Statele Unite și aliații lor permiseseră ca multe dintre drepturile pe care le aveau asupra Berlinului să se erodeze de când fusese el guvernator acolo și era hotărât să schimbe lucrurile prin forța voinței lui.

Martin Hillenbrand, de la Departamentul de Stat, era îngrijorat că generalul Clay nu înțelegea cât de puțină libertate de manevră va avea în Berlin acum, când Statele Unite își pierduseră monopolul asupra armamentului nuclear. Însă Clay respinsese de-a lungul întregii cariere un asemenea gen de gândire defetistă. El declanșase în 1948 podul aerian pe propria lui răspundere, după ce președintele Truman respinsese planul său inițial de a trimite o brigadă pe autobahn pentru a redeschide accesul spre Berlin. În perioada de vârf a operațiunii, la fiecare trei minute ateriza câte un avion de transport – C-54, nou-nouțe, și C-47, care făcuseră războiul – încărcate cu alimente și alte provizii.[684]

Succesul înregistrat inițial de Clay îl convinsese pe președintele Truman să sprijine continuarea operațiunii, împotriva opoziției oficialilor de la Pentagon și din cadrul Departamentului de Stat, care s-au plâns că generalul Clay risca să declanșeze un nou război la nici trei ani după ce se încheiase precedentul. Așa-zișii experți ai acelei perioade îi spuseseră lui Clay că două milioane de oameni nu puteau fi întreținuți pe calea aerului, întrucât era nevoie de patru mii de tone de provizii pe zi. Asta însemna de zece ori mai mult decât podul aerian organizat de naziști la Stalingrad, pentru aprovizionarea Armatei a 6-a germane, operațiune care în cele din urmă eșuase.

Clay i-a sfidat pe negativiști și câștigase. Acela fusese momentul definitoriu al vieții lui, care avea să îi influențeze orice hotărâre, de când a aterizat la Berlin, în acea zi de septembrie 1961.

Berlinul de Vest
Jumătatea lui septembrie 1961

La o lună după închiderea frontierei, pe 13 august, echipele de constructori, aflate de-a lungul întregii zone de frontieră, înlocuiau barierele temporare cu obstacole mult mai redutabile și permanente, numite *Todesstreifen*, sau „fâșii ale morții”. Autoritățile estgermane trimiteau zilnic brigăzi de așa-zișii voluntari, ca să ajute la săparea de șanțuri și la curățarea copacilor și tufișurilor dintr-o zonă-tampon foarte largă, unde avea să se ridice Zidul, care se extindea cu repeziciune.

Ziarul est-german *Sonntag* anunța cu emfază că în echipele de constructori se găseau oameni de știință, filologi, istorici, doctori, regizori, jurnaliști și vânzători. „Un întreg popor lucrează la ridicarea Zidului”, anunța el cu mândrie. Prizonierii construiau fundația pentru propria închisoare. În fiecare săptămână, câțiva dintre acești „voluntari” se foloseau de faptul că se aflau aproape de Zid ca să sară peste el sau să se strecoare printr-unul dintre punctele nesupravegheate. Poveștile mai încărcate de dramatism au devenit legende.

La vârsta de douăzeci și unu de ani, studentul la științe agricole Albrecht Peter Roos a început să-și plănuiască evadarea când făcea parte dintr-o astfel de echipă de constructori, în apropiere de Poarta Brandenburg. Cele două surori ale lui locuiau deja în Germania de Vest, iar el a preferat să li se alăture decât să construiască o barieră mai trainică, ce avea să facă imposibil acest lucru. Când lucrătorii au făcut o pauză de prânz, Roos a cerut permisiunea de la un polițist ca să se ușureze.

Acesta a ridicat din umeri.

„Bine, dar repede”, a spus el.

Roos s-a retras în pădurea din apropiere, unde a dat peste alți doi studenți ascunși sub un tufiș, care nutreau aceeași speranță, să evadeze. Pornind în fruntea lor spre Occident, Roos a trecut printr-un șanț și pe sub un gard, apoi s-a repezit spre un baraj de sârmă ghimpată, unde a rămas prins. Cu ajutorul celorlalți doi, a reușit să scape și apoi i-a ajutat și pe ei să treacă. Sângerând din zecile de răni căpătate de la sârma ghimpată și cu

hainele zdrenţuite, cei trei au fugit în zigzag spre Vest, temându-se clipă de clipă că grănicerii care le luaseră urma vor trage.

În zona liberă, un poliţist vest-berlinez i-a îmbrăţişat şi i-a recompensat cu o sticlă de vin şi cu o banană, prima pe care Roos o văzuse până atunci.

Ziarele din Berlinul de Vest publicau în fiecare zi câte o poveste asemănătoare legată de evadarea cuiva din Berlinul de Est. A existat şi istoria unui tânăr de douăzeci şi patru de ani, şofer pe ambulanţă, care a forţat cu vehiculul său trecerea prin barajul de sârmă ghimpată de la Prinzstrasse, sub o ploaie de gloanţe. Există fotografii care îl înfăţişează pe tânăr nevătămat şi zâmbind, alături de vehiculul ciuruit de gloanţe. Au mai existat şi trei tineri est-berlinezi, care au forţat bariera de la Bouchestrasse cu un camion de 6,5 tone, rămânând însă blocaţi în curba care marca linia de frontieră. Ei au alergat restul distanţei spre libertate, reuşind să scape nevătămaţi, deşi poliţiştii est-germani au tras în ei. După aceea, cu un aer triumfător, un poliţist vest-german le-a aruncat peste barieră poliţiştilor din Berlinul de Est cheile camionului.

Pentru berlinezi, închiderea frontierei a schimbat cel mai mult modul de a-şi petrece duminica după-amiază, ziua tradiţională în care germanii îşi întâlnesc familia şi prietenii apropiaţi. Cum legăturile telefonice fuseseră întrerupte, berlinezii din est şi cei din vest comunicau unii cu alţii de pe laturile opuse ale barierei, de pe platforme şi scări, unii dintre ei ţinând în aer nou-născuţi pentru a fi văzuţi de bunici, alţii ridicând în sus pancarte pe care stăteau scrise mesaje de iubire, cu litere mari şi îngroşate, ca să poată fi văzute de departe.

Curând, această situaţie bizară va deveni o obişnuinţă. Mirese vest-berlineze şi miri în costume negre se îndreptau spre Zid, astfel ca rudele din est să-i poată felicita fluturând din mâini. În momente bine stabilite, la Zid veneau copii care se căţărau pe scări ca să le facă o vizită de departe părinţilor şi bunicilor. Poliţiştii est-germani, care se săturaseră de persoanele supărătoare din vest, le dispersau cu ajutorul tunurilor cu apă şi al gazelor lacrimogene, la punctele de frontieră din districtele Neukölln, Kreuzberg şi Zehlendorf.

Tururile organizate cu autocare prezentau cele mai noi atracţii ale oraşului: o biserică aflată pe graniță, având uşile zidite, porţi de cimitir blocate, oameni trişti aflaţi înapoia gardurilor de sârmă ghimpată – animale bizare într-o grădină zoologică suprarealistă. Un ghid le-a spus turiştilor veniţi cu autocarul din Olanda că şi în acea noapte vor exista încercări reuşite de evadare – încă o faţetă a noului mod de viaţă pe care îl duceau berlinezii.

Steinstücken, Berlinul de Vest
Joi, 21 septembrie 1961

Generalul Clay a acţionat imediat, pentru a fi sigur că est-germanilor şi sovieticilor nu le scăpase sosirea lui.

La mai puţin de patruzeci şi opt de ore după ce a aterizat la Berlin, şi-a îndreptat atenţia asupra ciudatei drame trăite de o sută nouăzeci de rezidenţi din Steinstücken, adică patruzeci şi două de familii în total. Printr-un hazard geografic, micuţa zonă din districtul vest-berlinez Zehlendor – aflată în extremitatea de sud-vest a sectorului american din Berlin – era separată de Berlinul de Vest printr-o fâşie care ţinea de zona sovietică. Singura posibilitate de acces o oferea un drum întortocheat care, din 1945, fusese ţinut sub control de poliţia est-germană.

Ca urmare a acţiunii din 13 august, cătunul izolat a devenit cea mai vulnerabilă parte din Berlinul de Vest şi, astfel, din Occident. Poliţia est-germană înconjurase Steinstücken cu bariere şi sârmă ghimpată, întărindu-le ulterior cu turnuri de supraveghere şi cu o zonă-tampon lată de o sută de metri. A fost interzis accesul celor care nu erau rezidenţi şi, cu fiecare zi, cei aflaţi în comunitatea astfel blocată erau tot mai disperaţi pentru viitorul lor.

Autorităţile est-germane au ameninţat la un moment dat că vor lua cu asalt satul pentru a prinde un est-german care se refugiase acolo, trezindu-se apoi că nu avea cum să plece în altă parte. Circulau zvonuri că Ulbricht va revendica până la sfârşitul anului acea comunitate dacă Occidentul nu îşi dovedea intenţia de a o proteja. Germania de Est procedase la fel cu alte porţiuni din teritoriul Berlinului de Vest la fel de nesigure, dar acelea

fuseseră puncte mai puțin sensibile, deoarece erau terenuri nelocuite, grădini sau mici zone împădurite.[685]

Fără să divulge planurile sale către superiorii americani, pe 21 septembrie, puțin după ora 11 dimineața, Clay s-a deplasat până la Steinstücken, la bordul unui elicopter militar, alte două protejând flancurile. El a oferit comunității două lucruri: un televizor și speranță. Imediat ce a aterizat pe o pajiște, elicopterul lui a fost înconjurat de oameni. La cererea lui Clay, primarul s-a întâlnit cu el la Restaurantul Steinstücken, singurul local din sat, care era în același timp și bar, și alimentară. Au destupat o sticlă de vin și au băut serios, discutând despre temerile sătenilor și despre soluțiile posibile.[686]

Generalul Clay a stat doar cincizeci de minute în Steinstücken, dar acest lucru a fost suficient pentru ca ziarul *Neues Deutschland* din Germania de Est să califice acțiunea lui drept „o mișcare războinică într-o situație altfel calmă”. Ambasada britanică a protestat la Washington că generalul risca prea mult pentru un câștig minor.[687]

Pentru a arăta că nu se lasă intimidat, în ziua următoare, Clay a trimis la bordul unui elicopter trei oameni din Compania 278 de Poliție Militară pentru a înființa în Steinstücken primul avanpost, care s-a menținut și în următorul deceniu. Locotenentul Vern Pike a fost detașat acolo pentru a înființa punctul de comandă în subsolul casei primarului, instalând antenele de comunicații pe hornul casei. Apoi Clay i-a ordonat generalului Watson, comandantul local, să organizeze o ofensivă terestră, programată peste trei zile, pe 24 septembrie, ca să „elibereze” satul Steinstücken, folosind două companii pentru a face un coridor prin noua barieră a Berlinului, până la acea comunitate.

Ca o coincidență, comandantul trupelor americane din Germania, generalul Bruce C. Clarke, a sosit cu trenul în acea dimineață de la Heidelberg pentru a inspecta operațiunea Berlin. La micul dejun, Watson și generalul de brigadă Frederick O. Hartel i-au spus superiorului lor că sosise într-o „dimineață interesantă”, deoarece peste trei ore avea să înceapă operațiunea Steinstücken.[688]

„Cine v-a spus să faceți *asta?*”, a protestat Clarke față de Watson.

„Generalul Clay”, a răspuns Watson.

„Al”, s-a plâns Clarke, „nu știi cui te subordonezi? Nu știi cine îți face evaluările anuale?”

Clarke și-a instruit subordonații să nu mai primească ordine de la Clay, să-și retragă soldații din pădure și să îi trimită înapoi în cazarmă. Apoi l-a găsit pe Clay în biroul lui și, arătând către telefonul roșu de pe masă, i-a spus furios să îl sune pe Kennedy ori să-și ia „degetele de culegător de bumbac de pe soldații mei”.

„Da, Bruce, văd că nu ne vom împăca prea bine”, i-a spus Clay.

Clay era convins că știa cât de departe putea împinge lucrurile cu sovieticii și că se afla pe un teren sigur, întrucât Moscova „nu putea permite ca o chestiune minoră [precum satul Steinstücken] să se transforme într-un incident internațional din cauza gestionării pripite a situației de către marionetele lor est-germane”.

Câteva zile mai târziu, soldații americani au evacuat șapte est-germani care, dorind să se refugieze, trecuseră cu un camion prin gardul din spatele proprietății primarului. Polițiștii militari i-au tuns scurt pe acești fugari, ca să arate ca niște infanteriști, le-au dat uniforme și căști de polițiști militari și apoi i-au evacuat cu un elicopter militar. Deși autoritățile est-germane au amenințat că vor doborî elicopterul, Clay era gata să parieze că Moscova nu le va lăsa să întreprindă o acțiune atât de riscantă.

Zborurile către și dinspre Steinstücken au devenit o practică obișnuită, în general pentru a transporta polițiști militari, iar câteodată pentru a scoate de acolo refugiați. Clay nu simțea doar că le dovedise berlinezilor și superiorilor lui că avea dreptate, ci și că își întărise convingerea, născută în 1948, că sovieticii bat în retragere când sunt înfruntați de un Occident hotărât.

Încurajat de succes, Clay a mers mai departe. A anunțat că soldații americani își vor relua patrulările pe autobahn, pe care Washingtonul le anulase în urmă cu șase ani. Acesta era răspunsul lui la noile acțiuni de hărțuire inițiate de poliția est-germană împotriva vehiculelor americane,

care erau câteodată reținute cu orele pentru verificări. Patrulele trebuiau să intervină în orice incident în care era implicată o mașină americană. La scurt timp, problema s-a aplanat.

Vest-berlinezii erau entuziasmați. Ziarul *Berliner Morgenpost* a publicat o fotografie pe prima pagină cu generalul Clay sărutându-și soția, Marjorie, care sosise pe Aeroportul Tempelhof. Textul de dedesubt suna astfel: „Orice copil din Berlin știe ce a reușit să facă acest american pentru libertatea orașului. Ultimele lui acțiuni încălzesc inimile berlinezilor: staționarea unui detașament în Steinstücken și reluarea patrulării militare pe autobahn”.

Ei nu știau însă că inamicii cei mai periculoși ai lui Clay plănuiau deja un contraatac – dar la Washington. Ultima oară când Clay își depășise atribuțiile la Berlin, președintele Truman îl acoperise. Clay nu avea cum să știe dacă președintele Kennedy va proceda la fel, dar avea să afle în curând.

Hyannis Port, Massachusetts
Sâmbătă, 23 septembrie 1961

Același gen de oaspeți de weekend s-au strâns în acea zi la proprietatea familiei Kennedy de la Hyannis Port, unde președintele lucra la un discurs pe care urma să îl țină a doua zi în cadrul Adunării Generale a Națiunilor Unite. Printre oaspeți se numărau Teddy, fratele președintelui, cumnatul lor actorul Peter Lawford, Frank Sinatra și playboy-ul dominican Porfirio Rubirosa, cu ultima lui soție. Sinatra sosise cu ceea ce Frank Saunders, șoferul lui Joseph Kennedy, tatăl președintelui, socotea „o mulțime de bogătași și persoane elegante”, între care și femei, care lui i s-au părut că arătau ca niște prostituate. Cameristele nu mai vorbeau de nimic altceva.

Ulterior, Saunders a susținut că a auzit zgomot de petrecere noaptea și, de la cabana lui, s-a îndreptat spre casa principală pentru a-i duce lui Joe Kennedy cizmele de călărie. El a afirmat că l-a găsit pe bătrân pe un hol, pipăind o femeie planturoasă, care chicotea.

„A, cizmele mele de călărie!”, l-a auzit Saunders exclamând. „La țanc ai venit cu ele!”

Asta făcea parte din zgomotul puternic de fundal al administrației Kennedy și haosul greu de controlat din viața personală a președintelui și a celor din jurul lui. Imaginea publică a unui om obsedat permanent de muncă, cititor avid și președinte care prețuia valorile familiei era în contrast vădit cu realitatea care va ieși la lumină doar câțiva ani mai târziu, prin relatări ale unor martori oculari, între care s-au numărat și agenți din serviciile secrete. Aceștia erau oameni cărora le lipsea motivația hotărâtă a celor mai apropiați consilieri și membri de familie de a peria imaginea lui Kennedy și se temeau de pericolele la adresa securității din cauza faptului că președintele era afemeiat.

Larry Newman, care intrase în serviciile secrete în 1960, era mai puțin tulburat de problemele de moralitate implicate decât de faptul că omul care era principalul furnizor de dame pentru președinte, Dave Powers, nu permitea verificări de securitate în cazul nici uneia dintre femeile care erau escortate prin dreptul gărzilor de corp. Era o perioadă în care toți agenții din jurul președintelui fuseseră avertizați că Fidel Castro ar putea plănui o răzbunare pentru Golful Porcilor. „Nu știam dacă președintele va fi viu sau mort a doua zi dimineață”, a declarat Newman ulterior jurnalistului de investigații Seymour Hersh. Newman a spus că, uneori, în discuțiile dintre ei, agenții se întrebau mai în glumă, mai în serios, care va avea ghinionul de a depune mărturie în fața unei subcomisii a Camerei Reprezentanților, în caz că președintele suferea vreo vătămare.

Tony Sherman, membru al echipei de securitate a lui Kennedy din Salt Lake City, își va aminti mai târziu că existau zile în care Kennedy „nu lucra deloc”. Lui Sherman nu-i plăcuse faptul că atribuțiile slujbei lui prevedeau alertarea consilierilor când sosirea neașteptată a soției putea da în vileag destrăbălările lui Kennedy. Agentul William T. McIntyre, din Phoenix, era îngrijorat că, în calitate de om al legii, i se cerea să facă pe orbul în situații în care erau aduse prostituate. Agentul Joseph Paolella, din Los Angeles, îl adora pe Kennedy și pentru faptul că el ținea întotdeauna minte numele agenților lui de securitate, dar se temea că președintele putea fi șantajat de inamici cu dovezi ale infidelității lui. El și alți agenți s-au referit la unul

dintre oaspeţii lui Kennedy din acel weekend, Peter Lawford, pe care îl botezaseră „Fund puturos” pentru faptul că bea peste măsură şi era agresiv cu femeile.

Având în fundal acea petrecere, Kennedy făcea ultimele retuşuri la unul dintre cele mai importante discursuri ale preşedinţiei lui şi primul semnal notabil către lume privind atitudinea pe care o va adopta faţă de Moscova şi de controlul armamentului nuclear după închiderea frontierei Berlinului. Acel discurs venea la patru zile după ce Dag Hammarskjöld, secretarul general al ONU, murise în urma prăbuşirii avionului cu care călătorea în Africa. Sovieticii făceau presiuni ca Hammarskjöld să fie înlocuit de un directorat alcătuit din trei persoane, care să reprezinte Occidentul, lumea comunistă şi ţările „neutre”.

Susţinerea publică a lui Kennedy atingea cote ce sfidau gravitaţia, însă preşedintele ştia că dincolo de aceasta se afla un şir de erori de politică externă şi probleme interne latente care, în timp, îi puteau submina credibilitatea. În vinerea aceea, înainte de a pleca de la Washington la Hyannis Port, îl primise câteva minute pe Elie Abel, şeful filialei din Washington a ziarului *Detroit News*, care fusese invitat de un editor newyorkez să scrie o carte despre primul mandat al preşedintelui şi care acum dorea să obţină cooperarea lui Kennedy. Stând împreună în spaţiul de reşedinţă al Casei Albe, în timp ce motoarele elicopterului *Marine One* făceau zgomot în fundal, Abel a băut un Bloody Mary, iar Kennedy a încercat să îl descurajeze în legătură cu acel proiect. „De ce ar scrie cineva o carte despre o administraţie care nu are nimic de arătat în favoarea ei decât un lanţ de dezastre?”, a întrebat el.

Abel s-a văzut în strania postură de a încerca să-l convingă pe Kennedy că, în ciuda unui început nesigur, în cele din urmă va avea realizări importante, iar el şi prietenii lui vor fi mândri de administraţia sa.

Duminică, la ora 18.35, Kennedy a aterizat împreună cu Lawford la terminalul special al aviaţiei militare de pe Aeroportul La Guardia din New York, unde au fost întâmpinaţi de primarul Robert Wagner, de secretarul de stat Rusk şi de ambasadorul Statelor Unite la ONU, Adlai Stevenson.

Rotofei şi om de viaţă, Pierre Salinger, secretarul de presă al preşedintelui, sosise înaintea lor, ca urmare a unui apel de urgenţă din partea spionului sovietic Gheorghi Bolşakov, care continuase să joace rolul de canal neoficial spre Hruşciov. Bolşakov spusese că Salinger trebuia să îl întâlnească pe Mihail Harlamov, director de presă la Ministerul de Externe sovietic, care avea de transmis un mesaj important pentru preşedinte.

Bolşakov îşi intrase confortabil în rol şi reuşise să lucreze vreme de câteva luni fără nici o scurgere de informaţii, spre satisfacţia superiorilor lui. Deşi rămânea un agent de informaţii militare de grad mediu, el avea acum o linie directă cu Hruşciov, pe care o folosea frecvent. Salinger îl considera pe Bolşakov „o adevărată troică… interpret, editor şi spion”.

Urmând instrucţiunile lui Salinger, duminică seara, la ora 19.15, Bolşakov l-a condus pe Harlamov pe o intrare lăturalnică, puţin supravegheată, în hotelul Carlyle, care slujea drept reşedinţă pentru preşedinte la New York. Prin holul hotelului mişunau reporteri, sperând să îl poată fotografia pe preşedinte, astfel că un agent al serviciilor secrete i-a dus pe cei doi sovietici cu un lift auxiliar.

Salinger a rămas surprins de cuvintele introductive ale lui Harlamov: „Furtuna de deasupra Berlinului s-a încheiat”.

După părerea lui, situaţia Berlinului nu putea fi mai gravă de atât, i-a spus Salinger lui Harlamov.

„Mai aşteaptă puţin, prietene”, a spus el.

Harlamov a întrebat dacă preşedintele primise un mesaj pe care Hruşciov i-l transmisese prin corespondentul de la Paris al ziarului *New York Times*, Cyrus L. Sulzberger. Acesta îi luase un interviu liderului sovietic la începutul lunii septembrie.

Salinger a spus că el nu primise aşa ceva. Adevărul este totuşi că, pe 10 septembrie, Sulzberger îi transmisese lui Kennedy o notă personală, pe care i-o dăduse Hruşciov în timpul unui interviu desfăşurat cu cinci zile mai înainte, dar Kennedy încă nu dăduse un răspuns.

Hruşciov îi spusese lui Sulzberger: „Dacă ai posibilitatea de a te întâlni cu preşedintele Kennedy, doresc să îi spui că sunt dispus să stabilesc un fel

de legătură neoficială cu el, pentru a găsi un mijloc de a rezolva criza [Berlinului] fără a se aduce atingere prestigiului Statelor Unite – în baza unui tratat de pace german și [înființării] orașului liber Berlinul de Vest”. El i-a sugerat lui Kennedy să folosească legăturile neoficiale pentru a-i transmite părerea sa în legătură cu ideile lui Hrușciov și să „găsească diferite forme și etape, precum și modul de a pregăti opinia publică ca să nu dăuneze prestigiului Statelor Unite”.

Harlamov i-a spus lui Salinger care era esența mesajului trimis de Hrușciov, vorbind mai repede și mai agitat, astfel că lui Bolșakov îi era greu să traducă. Salinger l-a rugat să vorbească mai rar, explicându-i că aveau destul timp. Președintele era plecat să ia cina, urmând ca apoi să vadă o piesă de teatru pe Broadway, a spus el, și nu se va întoarce la hotel decât după miezul nopții.

Inspirând adânc, Harlamov a spus că situația era urgentă. Hrușciov considera că planurile lui Kennedy de a spori efectivele militare americane din Europa prezentau un pericol iminent. Tocmai de aceea, liderul sovietic îi spusese lui Sulzberger despre disponibilitatea lui de a stabili un canal privat de comunicare cu Kennedy pentru a se ajunge la o înțelegere în problema Berlinului.

Hrușciov dorea altă întâlnire la vârf cu Kennedy pentru a analiza propunerile americane pe tema Berlinului, a spus Harlamov. El lăsa alegerea momentului în seama lui Kennedy, din cauza „dificultăților politice evidente” ale președintelui american. Însă Hrușciov se grăbea. Harlamov a vorbit de „presiunile intense” din interiorul blocului comunist asupra lui pentru a încheia un tratat de pace cu Germania de Est. În afară de acest lucru, a spus el, pericolul unui incident militar major în Berlin rămânea mult prea mare pentru a întârzia soluționarea.

De asemenea, Hrușciov dorea să influențeze sau măcar să aibă cunoștință de conținutul discursului de luni după-amiază, deoarece, în acele momente de tensiuni crescânde, ținea să evite orice lucru care ar fi putut să le dea noi speranțe adversarilor lui înaintea Congresului Partidului Comunist de la sfârșitul lunii octombrie. Harlamov i-a spus lui Salinger că

liderul sovietic „speră că discursul președintelui [american] în fața Adunării Generale a Națiunilor Unite nu va fi un nou ultimatum războinic precum acela din 25 iulie… Lui [Hrușciov] nu i-a plăcut deloc acel discurs”.

Salinger a lăsat un mesaj prin care îl ruga pe Kennedy să sune imediat ce se întorcea în cameră. Apoi le-a oferit scotch cu sifon oaspeților sovietici. Două ore mai târziu, când aceștia au plecat, Salinger a promis că le va transmite răspunsul președintelui a doua zi dimineață, la ora 11.30, înainte de discursul lui în cadrul sesiunii ONU.

Kennedy l-a convocat pe Salinger la ora unu dimineața și l-a invitat în apartamentul lui de la etajul 34. Era „căminul” lui din New York, închiriat de tatăl său și mobilat cu mobilier vechi, franțuzesc. Cu draperiile date la o parte, apartamentul oferea o priveliște strălucitoare în zare asupra orașului. Salinger l-a găsit pe Kennedy în pat, îmbrăcat în pijama, mestecând capătul unui trabuc neaprins și citind. La cererea președintelui, Salinger a repetat de mai multe ori punctele esențiale ale discuției lui cu Harlamov.

Președintele i-a spus lui Salinger că Sulzberger nu îi comunicase nimic despre întâlnirea cu Hrușciov, așadar, mesajul nu ajunsese la el. Kennedy s-a ridicat din pat și s-a uitat spre Manhattan. I-a spus lui Salinger că era o veste bună „dacă Hrușciov este pregătit să asculte părerile noastre despre Germania”, și asta însemna probabil că, în acel an, el nu va semna un tratat de pace unilateral cu regimul lui Ulbricht, pentru a da naștere altei crize. Însă Kennedy credea că insistența Moscovei privind un tratat de pace prin care să se recunoască Germania de Est continua să reînvie spectrul războiului, dacă Hrușciov periclita accesul spre Berlinul de Vest.

Președintele l-a convocat pe secretarul de stat Rusk la ora 1.30 noaptea și, împreună, au convenit asupra unui mesaj pe care Salinger avea să îl prezinte sovieticilor în cursul dimineții. Salinger a notat pe niște foi cu antetul hotelului ceea ce i-a dictat Kennedy. Le va spune sovieticilor că președintele era „receptiv, dar precaut” față de propunerea unei întâlniri la vârf rapide privind problema Berlinului, însă dorea ca URSS să demonstreze bună-credință în realizarea neutralității Laosului. Abia după

aceea era posibil să se ajungă la un „acord semnificativ” în cadrul unei întâlniri la nivel înalt în problema mai dificilă a Germaniei.

Tonul era cordial, dar precaut. Deși, la Viena, Kennedy și Hrușciov conveniseră asupra existenței unui Laos unificat și neutru, sovieticii stătuseră deoparte când Vietnamul de Nord îi ajutase pe comuniștii din Pathet Lao să-și dezvolte capacitatea militară, iar Moscova achita două treimi din costurile impuse de întreținerea armatei sale secrete mereu în creștere. Salinger i-a transmis lui Harlamov cu exactitate cuvintele rostite de președinte. „Vom veghea și vom aștepta”, era mesajul pe care Kennedy voia ca Salinger să îl comunice sovieticilor.

Până la ora trei dimineață, Kennedy a revăzut discursul împreună cu Salinger. Textul definitiv era mai moderat decât ar fi putut anticipa sovieticii. Limbajul era extrem de precaut în problema Berlinului.

Președintele se chinuise câteva săptămâni cu acel discurs. Deși următoarele alegeri erau abia peste trei ani, adversarii interni ai lui Kennedy începuseră să îi simtă slăbiciunea. Barry Goldwater, senator de Arizona și republican de frunte, renunțase la reținerile pe care le dovedise anterior, când nu îl atacase pe Kennedy în legătură cu problema Berlinului, spunând acum că temerile vest-germanilor că vor fi abandonați erau „perfect justificate”. „Ori de câte ori diplomații încep să vorbească despre negocieri într-o situație creată de sovietici, și în cazul căreia nu există nimic de negociat, se recomandă ca apărătorii libertății să adopte o atitudine prevăzătoare”. La conferința republicanilor din 28 septembrie a spus că, dacă alegerile s-ar fi ținut în ziua următoare, reprezentantul partidului său ar fi câștigat detașat, cu cea mai mare diferență înregistrată vreodată.

Kennedy trebuia să preia inițiativa. Hrușciov „ne-a scuipat în ochi de trei ori”, s-a plâns Kennedy către Adlai Stevenson, ambasador la ONU. „A avut o succesiune de așa-zise victorii – spațiul casnic, Cuba, 13 august… Vrea să lase senzația că ne-a pus pe fugă.”

Vicepreședintele Lyndon Johnson a afirmat față de președinte că nu putea propune dezarmarea la New York, pentru ca apoi să se întoarcă la Washington și să ceară mai multe divizii și să reînceapă testele nucleare

subterane, lucru pe care Kennedy chiar se pregătea să îl facă. După zece luni în care avusese de-a face cu Hrușciov, președintele învățase că acel om putea fi combătut doar fiind în dezacord cu el.

Apariția lui Kennedy la ONU a fost formidabilă, alimentată de ideea lui fixă privind perspectiva unui conflict nuclear. Această fixație fusese modelată de întâlnirile secrete cu consilierii lui importanți pentru a stabili în cel mai mic amănunt modul de executare a unui plan nuclear, socotind chiar numărul de victime în rândul sovieticilor. Fiecare cuvânt al discursului reflecta preocuparea lui crescândă față de această povară.

„Un dezastru nuclear”, a spus Kennedy în fața Adunării Generale, „răspândit de vânt, apă și panică, ar putea să îi lovească pe cei mari și pe cei mici, pe bogați și pe săraci, pe cei angajați și pe cei neangajați deopotrivă. Omenirea trebuie să șteargă războiul de pe fața pământului – ori războiul va șterge de pe fața pământului omenirea.”

El a creionat propunerea pentru „dezarmarea generală și totală” sub control internațional real. „Astăzi, fiecare locuitor al planetei trebuie să se gândească la ziua în care planeta nu va mai putea fi locuită”, a spus el. „Fiecare bărbat, femeie sau copil trăiește sub amenințarea războiului nuclear, o sabie a lui Damocles care atârnă deasupra capetelor noastre de un fir extrem de subțire, și care poate fi retezat în orice clipă printr-un accident, o eroare de calcul sau un gest necugetat. Armele războiului trebuie anihilate înainte ca ele să ne anihileze.”

În profunzimea discursului se găsea un mesaj conciliant către Moscova în privința Berlinului. Acest element, observat doar de cei inițiați, sugera că preocupările sovieticilor legate de Germania de Est fuseseră justificate și reitera părerea lui Kennedy, aceea care îi chinuise atât de mult pe diplomații veterani, că interesele Statelor Unite în Europa nu treceau dincolo de Berlin. Deși Salinger va susține ulterior că președintele nu își modificase discursul în acea noapte, limbajul lui îl va satisface pe Hrușciov.

„Nu suntem legați de formule rigide”, a spus el. „Nu vedem o soluție perfectă. Recunoaștem că trupele și tancurile pot păstra, pentru un timp, o națiune despărțită împotriva voinței ei, indiferent cât de lipsită de

înţelepciune ni s-ar părea acea politică. Însă noi credem că este posibil un acord paşnic, care să protejeze interesele legitime şi istorice ale altora pentru menţinerea securităţii europene."

Kennedy a încheiat exprimând sentimentul tot mai intens că lumea se afla într-un moment istoric: „Evenimentele şi hotărârile din următoarele zece luni ar putea foarte bine să decidă soarta omenirii pentru următorii zece mii de ani… Iar noi, cei din această sală, vom fi amintiţi fie ca membri ai unei generaţii care a transformat această planetă într-un rug funerar aprins, fie din generaţia care şi-a respectat jurământul de a «salva generaţiile viitoare de spectrul războiului»".

Deşi s-a exprimat în termeni poetici, el a încheiat din nou cu o ofertă de tratative, fără a folosi nici un cuvânt al discursului pentru a reproşa Moscovei închiderea frontierei în luna august. „Nu vom negocia niciodată din teamă şi niciodată nu ne vom teme să negociem… Pentru că împreună vom salva planeta sau împreună vom pieri în flăcări."

Retorica avântată a discursului îl va ajuta pe Kennedy să fie recunoscut drept lider mondial. Senatorul Mike Mansfield l-a considerat „unul dintre discursurile măreţe ale generaţiei noastre". Însă celor din Berlinul de Vest, care ascultau acel discurs, nu le-a scăpat dorinţa lui Kennedy de a face în continuare compromisuri pe seama lor şi nici lipsa lui de hotărâre pentru a îndepărta bariera care îi despărţea de cei din est.

Cel mai elocvent lucru a fost probabil tonul laudativ pe care est-germanii au comentat acest discurs. Regimul Ulbricht l-a salutat drept un punct de hotar către coexistenţa paşnică. Oficiosul *Neues Deutschland* l-a numit „remarcabil; remarcabil pentru că a demonstrat dorinţa americanilor de a negocia".

Editorialiştii vest-germani s-au concentrat mai puţin asupra înfloriturilor din discurs şi mai mult asupra limbajului său ezitant. *Bild-Zeitung* şi-a pus cu amărăciune întrebarea dacă referirea lui Kennedy la „interesele legitime şi istorice ale altora" sugera cumva că Moscova avea dreptul să „despartă Germania sau să renunţe la reunificare".

Heinrich von Brentano, ministrul de Externe vest-german, a declarat la o reuniune a Uniunii Creştin-Democrate că ţara trebuia „să îşi adune toate forţele împotriva tendinţelor de a obţine o soluţionare a problemei Berlinului pe seama Germaniei de Vest”.

Cancelarul vest-german Konrad Adenauer s-a plâns faţă de prieteni că, în discursul lui de la ONU, preşedintele nu a adus vorba nici măcar o dată despre unificarea Germaniei. Kennedy a lăsat deoparte apelul ritual în sprijinul alegerilor libere pentru toţi germanii. El părea să bată în retragere în privinţa tuturor chestiunilor de principiu legate de Berlin. Kennedy nu făcuse nici cel mai mic gest: să ceară ca în Berlin să se reinstaureze circulaţia liberă a persoanelor. Adenauer a luat hotărârea iniţierii unei călătorii la Washington, cu speranţa că îl va determina pe Kennedy să revină la mesajele precedente, asta dacă nu cumva era prea târziu.

Temerile lui Adenauer că preşedintele american ar putea abandona Germania de Vest crescuseră atât de mult, încât pe 29 august el se adresase lui Hruşciov printr-un mesaj secret trimis prin Kroll, ambasadorul vest-german la Moscova. În ciuda atitudinii publice prin care respingea ideea oricăror discuţii cu Moscova, în secret el îi îndemna pe sovietici să participe la noi negocieri. „Cele două mari pericole”, spunea el, „sunt când tancurile stau faţă în faţă, la o distanţă de doar câţiva metri, aşa cum se întâmplă acum în Berlin, şi un pericol şi mai mare este o evaluare incorectă a situaţiei.”

În *Berliner Morgenpost* se purta o dezbatere aprinsă a cititorilor dacă oamenii mai puteau avea încredere în americani că vor apăra libertatea Berlinului. Un cetăţean din districtul Steglitz întreba dacă nu cumva Occidentul dădea Uniunii Sovietice un cec în alb pentru a face tot ce dorea în Berlinul de Vest până la sfârşitul anului. Un alt cititor spunea că marxiştii aveau dreptate că abundenţa capitalistă a Statelor Unite crease o societate nehotărâtă şi indiferentă – „deşi mai sunt cinci minute până la miezul nopţii”.

Alături de aceste scrisori se afla una trimisă de Raymond Aron, cunoscutul filozof francez, care repeta avertismentul lansat de conducătorul

Franței, Charles de Gaulle, într-o apariție televizată din acea săptămână. „În joc este nu doar soarta a două milioane de berlinezi”, scria el. „În joc este capacitatea Statelor Unite de a-l convinge pe Hruşciov că are tenacitatea de a nu ceda în aceste negocieri dure.”

Vest-berlinezii era derutați de mesajele confuze transmise de garantul lor. Mai întâi apăruse generalul Clay care, după ce aterizase la Steinstücken, dovedise puterea Statelor Unite, reintroducând patrulele americane pe autobahn. Iar apoi Kennedy ținea un discurs care continua retragerea americanilor. Nici măcar nu menționase existența Zidului sau faptul că est-germanii îl fortificau zi de zi.

Editorialistul James „Scotty” Reston, de la *New York Times,* scria că președintele american „a vorbit ca Churchill, dar a acționat ca Chamberlain”. În același articol, Reston vorbea de un memorandum al lui Kennedy, al cărui conținut devenise public, privind măsurile sfidătoare luate la Berlin de generalul Clay; președintele îi întreba pe oficialii importanți de ce fusese greșit înțeleasă politica sa de a purta negocieri în problema Berlinului.

Citind în frunze de ceai[689], dar consultând și rapoarte întocmite de serviciile de informații, Hruşciov începea să priceapă că linia dură aplicată de Clay în Berlin era doar improvizația îndrăzneață a unui general în retragere căruia îi lipsea binecuvântarea prezidențială pentru acțiunile sale. Existau destule semne de dezacord în cadrul cercurilor politice americane, astfel că era momentul să tatoneze terenul.

De aceea, mareșalul Konev a transmis o notă tăioasă către generalul Watson, cerând ca patrulele „ilegale” de pe autobahn (ale generalului Clay) să-și înceteze activitatea. Scrisoarea lui nu era „un protest, ci un avertisment”, a subliniat Konev. Administrația Kennedy i-a ordonat lui Clay să întrerupă activitatea patrulelor după o săptămână de funcționare reușită. Aliații generalului Konev fuseseră inamicii americani ai lui Clay.

Pe 27 septembrie, generalul Clarke s-a deplasat din nou la Berlin ca să îl dojenească pe comandantul forțelor americane din oraș. După un prânz formal cu Clay, care să dea bine în presă, generalul Clarke i-a spus din nou

generalului Watson, comandantul său din Berlin, că forţele americane nu mai puteau fi folosite fără aprobarea lui pentru a contracara acţiuni sovietice sau est-germane. Presa est-germană a prins de veste în legătură cu diferendele dintre Clay şi administraţia Kennedy şi a dezbătut pe larg acest subiect.

Clarke a aflat apoi despre o altă operaţiune secretă întreprinsă de Clay.

Acesta le ordonase genieştilor ca, într-o pădure izolată de la marginea Berlinului, să construiască bariere care să imite cât mai bine posibil zidul. Apoi soldaţii americani au montat lame de buldozer pe tancuri şi Clay a urmărit cum acestea treceau peste bariere la diferite viteze şi folosind diferite înălţimi pentru plasarea lamei ca să obţină o eficienţă maximă. Clay îşi propusese să stabilească cel mai bun mod de a face breşe în zid, în caz că s-ar fi ivit ocazia potrivită.

„Imediat ce am aflat”, va scrie generalul Clarke în corespondenţa lui privată, „am oprit acele activităţi şi am distrus ceea ce se făcuse deja.”

Clarke nu a raportat la Washington despre operaţiunea lui Clay şi nici despre alte activităţi ale lui, sperând că problema va dispărea de la sine.

Kennedy nu a aflat niciodată despre aceste preocupări ale lui Clay, în schimb Hruşciov a fost informat. Un agent sovietic ascuns în pădure reuşise să facă fotografii. Hruşciov nu avea de unde să ştie că generalul Clarke oprise acele exerciţii. Acum deţinea o dovadă concretă, în opinia lui, că americanii plănuiau la Berlin o operaţiune care să îl provoace sau să îl umilească la Congresul PCUS.

678 teleconferinţă, Clay şi Departamentul Armatei, 10.04.1948; comunicare relatată de Lucius D. Clay, *Decision in Germany,* retipărire, Westport, CT: Greenwood Press, 1970, 359–362 (361)

679 JFKL, *Elie Abel OH,* 18.03.1970, 3–4; Elie Abel, „Kennedy After 8 Months Is Tempered by Adversity”, *Detroit News,* 23.09.1961

680 Andrei Cherny, *The Candy Bombers: The Untold Story of the Berlin Airlift and America’s Finest Hour.* New York: G.P. Putnam’s Sons 2008, 253

681 teleconferinţă, Clay şi Departamentul Armatei, 10.04.1948; comunicare relatată de Lucius D. Clay, *Decision in Germany,* retipărire, Westport, CT: Greenwood Press, 1970, 361

682 Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall*, 115

683 Adenauer va demisiona în 1963, iar Brandt va deveni primul cancelar social-democrat al perioadei postbelice, păstrându-şi funcţia până în 1969. (n.a.)

684 Gelb, *The Berlin Wall*, 246

685 *New York Times*, 22.09.1961; 23.09.1961; *Washington Post*, 22.09.1961, 23.09.1961; Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 139–135; Smyser, *Kenney and the Berlin Wall*, 131

686 Catudal, *Steinstücken*, 15–16, 106

687 Smith, *Defense of Berlin*, 309–310; interviu cu Vern Pike, Washington, D.C., 17.11.2008

688 Catudal, *Kennedy and the Berlin Wall Crisis*, 133–134

689 Practică divinitorie răspândită în Europa la mijlocul sec. al XIII-lea, în urma introducerii ceaiului din China. Este numită şi taseomanţie sau taseologie. (n.tr.)

CAPITOLUL 17

POCHER NUCLEAR

Într-un anumit sens, există o analogie – și îmi place această comparație – cu Arca lui Noe, pe care și-au găsit adăpost și cei „curați”, și cei „necurați”. Însă, indiferent cine se socotește „curat” și cine este considerat „necurat”, pe toți îi interesează deopotrivă un singur lucru, și anume ca arca să-și continue călătoria.[690]

Premierul Hrușciov, către președintele Kennedy, în prima scrisoare din corespondența lor secretă, 29 septembrie 1961

Încrederea noastră în capacitatea de a dejuca acțiunile comuniste sau de a ne opune șantajului comunist se bazează pe aprecierea lucidă a puterii militare a celor două părți. Adevărul este că națiunea noastră are o forță de ripostă nucleară atât de ucigătoare, încât orice acțiune a inamicului care ar pune-o în mișcare

ar reprezenta un act de autodistrugere din partea lui.[691]

Roswell Gilpatrick, adjunctul secretarului Apărării, Hot Springs, Virginia, 21 octombrie 1961

Hotel Carlyle, New York
Sâmbătă, 20 septembrie 1961

Ducând sub braţ două ziare împăturite, la ora 15.30 Gheorghi Bolşakov a apărut, conform înţelegerii, la uşa lui Pierre Salinger, după ce fusese escortat până la un lift auxiliar, de un agent al serviciilor secrete.[692]

Într-unul dintre ziare avea ascuns un plic gros, de culoare cafenie, din care Bolşakov a scos un teanc de file. Cu un gest teatral de conspirator, spionul sovietic a anunţat că ţinea în faţă o scrisoare personală, de douăzeci şi şase de pagini, din partea lui Hruşciov pentru Kennedy, un manuscris la traducerea căruia lucrase toată noaptea. Cearcănele de sub ochii lui Bolşakov erau permanente, astfel că Salinger nu ar fi avut cum să ştie dacă ceea ce spunea sovieticul era adevărat.

„Poţi citi”, i-a spus Bolşakov lui Salinger. „Apoi este doar pentru ochii preşedintelui.” Trecuse doar o săptămână de când Bolşakov şi Salinger se întâlniseră în aceeaşi cameră, înainte de discursul lui Kennedy de la ONU. Hruşciov era nerăbdător să pună la încercare cuvintele conciliante ale lui Kennedy, precum şi dorinţa exprimată de a inaugura noi discuţii privind problema Berlinului, în ciuda opoziţiei franceze şi vest-germane. Bolşakov i-a înmânat lui Salinger ambele versiuni – în engleză şi rusă – ale scrisorii, astfel ca traducătorii oficiali ai preşedintelui american să poată compara acurateţea traducerii lui.

Astfel a început ceea ce consilierul pe probleme de securitate naţională, McGeorge Bundy, va numi „scrisori de apropiere”, corespondenţa privată şi neobişnuit de directă dintre cei doi principali adversari ai acelor vremuri. În următorii doi ani, Hruşciov va continua să folosească aceste mijloace secrete, punându-i pe Bolşakov şi pe alţii să strecoare scrisorile lui către

Robert Kennedy sau Ted Sorensen la colţ de stradă, în vreun bar sau în alt loc, deseori în plicuri nesemnate, scoase discret din ziare împăturite.

Hruşciov a socotit chestiunea atât de urgentă, încât Bolşakov îi telefonase lui Salinger cu o zi mai devreme, cu oferta de a închiria un avion pentru a livra scrisoarea la Newport, Rhode Island, unde Kennedy se afla într-o vacanţă de o săptămână la casa mamei lui Jacqueline, Janet Lee Bouvier, şi a tatălui ei vitreg, Hugh Auchincloss. Cu toate acestea, Kennedy şi Rusk doreau să evite o posibilă „bombă mediatică”, în eventualitatea că unul dintre cei douăzeci şi patru de reporteri aflaţi alături de preşedinte l-ar fi descoperit pe agentul rus. De aceea, Salinger a fost trimis la New York în ziua următoare.

„Dacă ai şti ce important este ceea ce am adus, nu m-ai face să aştept atât de mult”, îi răspunsese Bolşakov.

Ulterior, Salinger va parafraza mesajul din scrisoarea lui Hruşciov, conţinând şase mii de cuvinte: *Domnule preşedinte, eu şi dumneavoastră suntem conducătorii a două naţiuni care se află pe direcţia unui posibil conflict… Nu avem de ales şi trebuie să ne unim minţile pentru a găsi modalităţi de a trăi în pace.*

Omul care îl chinuise pe Kennedy atât de mult la Viena începea pe un ton cald şi personal, explicând că se odihnea împreună cu familia la reşedinţa lui de la Piţunda, pe coasta Mării Negre. În Uniunea Sovietică, unde totul se păstra secret, nici măcar cetăţenii sovietici nu ştiau unde le era conducătorul. „Ca fost ofiţer de marină”, îi scria Hruşciov lui Kennedy, „cu siguranţă că apreciaţi splendoarea acestor peisaje, frumuseţea mării şi grandoarea munţilor Caucaz.” Hruşciov spunea că, într-un asemenea cadru, îi era greu să se gândească la faptul că problemele care nu sunt soluţionate „aruncă o umbră sinistră asupra vieţii paşnice, asupra viitorului a milioane de oameni”.[693]

Însă pentru că aşa stăteau lucrurile, Hruşciov sugera un schimb confidenţial între ei doi, oamenii ale căror acţiuni puteau hotărî viitorul planetei. Dacă preşedintele Kennedy nu manifesta interes faţă de acea

scrisoare, o putea ignora, iar el, Hruşciov, nu va mai aduce vorba despre asta.

Salinger a rămas uimit de simplitatea rurală a limbajului folosit de Hruşciov, „în contrast cu limbajul de lemn, steril, care se utiliza la acel nivel de corespondenţă diplomatică”. Scrisoarea nu prezenta nici una dintre ameninţările obişnuite la care apela Hruşciov şi, în schimb, îi solicita lui Kennedy propuneri în caz că ele se deosebeau de părerile sau de sugestiile sale.[694]

Iniţiativa lui Hruşciov avea câteva motivaţii posibile. Cea mai importantă era că peste mai puţin de două săptămâni urma să înceapă Congresul Partidului Comunist, iar angajarea lui Kennedy într-un astfel de schimb îi dădea o asigurare în plus că Statele Unite nu vor face nimic pentru a tulbura coregrafia dureroasă pe care urma să o execute. În al doilea rând, Hruşciov spera să liniştească tensiunile crescânde care duseseră la o creştere mult mai mare a cheltuielilor de apărare ale Statelor Unite decât anticipase el.

Hruşciov ştia că Uniunea Sovietică nu avea forţa economică necesară pentru susţinerea unei curse a înarmărilor la nivelul Statelor Unite, care erau mult mai bogate. Pentru prima oară, el trebuia să îşi facă griji că Occidentul ar putea să îi pună la încercare dominaţia militară convenţională din jurul Berlinului. Creşterea cheltuielilor pentru apărare de către Kennedy dăduse naştere unor reacţii dure din partea radicalilor sovietici, care susţineau că Hruşciov făcea prea puţin pentru a combate Occidentul şi că ar fi trebuit să meargă mai departe pentru a neutraliza Berlinul de Vest. În scrisoarea sa, Hruşciov îl prevenea pe Kennedy că cheltuielile militare reciproc crescute, ca ripostă, declanşate de problema Berlinului, reprezentau un alt motiv pentru care Moscova „acorda o importanţă atât de exclusivă chestiunii germane”.

Liderul sovietic spunea că era dispus să reexamineze poziţiile rămase îngheţate în cursul celor cincisprezece ani de Război Rece. Scriindu-i catolicului Kennedy, sovieticul ateu compara lumea postbelică cu Arca lui Noe, la bordul căreia voiau să-şi continue călătoria toate animalele, fie că

erau curate sau nu. „Iar noi nu avem altă posibilitate: ori trăim în pace și cooperare, pentru ca arca să plutească mai departe, ori o facem să se scufunde.”[695]

Hrușciov mai spunea că era dispus să extindă contactele discrete între secretarul de stat Rusk și ministrul de Externe Gromîko, care se întâlniseră pentru prima oară la New York, pe 21 septembrie. În plus, era dispus să accepte sugestia lui Kennedy privind tratativele pregătitoare dintre ambasadorul american și cel sovietic în Iugoslavia, adică între legendarul diplomat George Kennan și generalul Aleksei Iepișev, un apropiat de-al lui Hrușciov.

La doar o zi după închiderea frontierei, pe 14 august, Departamentul de Stat îl autorizase pe Kennan să deschidă acel canal de legătură, dar, la data respectivă, Moscova nu manifestase nici un interes. Acum, Nikita Hrușciov era dispus, deși se temea că, fără instrucțiuni clare, cei doi ambasadori „vor bea ceai” și „vor mugi unul la celălalt când, de fapt, ar trebui să discute chestiuni de substanță”. Hrușciov a sugerat, în schimb, să se apeleze la Thompson, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, deoarece el era un interlocutor de încredere și serios, dar și-a cerut imediat scuze, spunând că aceasta era alegerea lui Kennedy.

Hrușciov a respins în cele din urmă suspiciunile occidentale cum că Moscova încă dorea să acapareze Berlinul de Vest. „Este ridicol să ne gândim la așa ceva”, spunea el, susținând că orașul nu prezenta nici o importanță geopolitică. Pentru a-și demonstra bunele intenții, el sugera mutarea sediului Națiunilor Unite în Berlinul de Vest, o idee pe care o prezentase la începutul lunii în cadrul unor întâlniri cu Paul-Henry Spaak, ministrul de Externe belgian, și cu Paul Reynaud, fostul prim-ministru francez.

În afară de deschiderea noului său canal de comunicare cu Kennedy, Hrușciov lua și alte măsuri pentru a evita escaladarea tensiunilor cu Statele Unite. Prezidiul Suprem al partidului trecuse în așteptare un plan foarte avansat de a pune la dispoziția Cubei armament mai modern, inclusiv rachete care puteau lovi Statele Unite. Hrușciov îl prevenise și pe Ulbricht

să nu ia anumite măsuri menite să extindă posesia asupra Berlinului de Est, spunându-i acestuia să se declare satisfăcut cu lucrurile câștigate în 1961.[696]

Și, cel mai important gest al lui, Hrușciov a răspuns la apelul făcut de Kennedy în săptămâna precedentă privind progresele înregistrate în Laos. El a confirmat aspectele convenite la Viena, şi anume că Laosul va deveni un stat independent şi neutru ca şi Birmania sau Cambodgia. Cu toate acestea, Hrușciov nu era de acord cu îngrijorarea manifestată de Kennedy în legătură cu poziţiile de conducere în Laos, spunând că aceasta nu era o chestiune care să fie decisă de Moscova sau de Washington.

După aceea, Hrușciov încheia scrisoarea cu cele mai bune urări pentru prima doamnă şi dorind sănătate întregii lui familii.

Hyannis Port, Massachusetts
Sâmbătă, 14 octombrie 1961

Vor trece două săptămâni până când Kennedy va fi pregătit să răspundă.

Lucrând în timpul weekendului la Cape Cod, Kennedy a scris şi a rescris o ciornă care să echilibreze neîncrederea sporită faţă de Hrușciov cu dorinţa de a folosi toate mijloacele pentru a evita un posibil război provocat de vreun calcul greşit. Un răspuns negativ putea grăbi altă acţiune a Kremlinului în ceea ce privea Berlinul, însă un răspuns prea pozitiv ar fi trădat naivitate, în opinia criticilor interni şi aliaţi. Atât Charles de Gaulle, cât şi Konrad Adenauer erau îngrijoraţi de faptul că discuţiile dintre Kennedy şi Hrușciov erau pur şi simplu o reţetă pentru acordarea de noi concesii în problema Berlinului.

Îngrijorarea lui Adenauer ar fi fost şi mai mare dacă ar fi ştiut că preşedintele american îi trasase sarcini lui Rusk să reanalizeze în profunzime poziţia Statelor Unite în vederea unei noi runde de convorbiri în chestiunea Berlinului, având ca scop o conferinţă de pace. Kennedy îl exclusese ca negociator pe Walter Dowling, ambasadorul Statelor Unite în Germania de Vest, deoarece el „reflectă prea mult poziţia Bonnului”. De asemenea, Kennedy voia ca Rusk să lase pe masă doar chestiunile agreate de Moscova şi să ignore insistenţele lui Adenauer ca discuţiile să aibă drept

obiectiv reunificarea Germaniei și a Berlinului prin alegeri libere. „Acestea nu sunt propuneri negociabile”, a spus el. „Inutilitatea lor în acest sens este recunoscută; iar noi ar fi trebuit să ne dezicem de ele imediat.” El voia să analizeze multe dintre ideile, anterior inacceptabile, propuse de Moscova, inclusiv transformarea Berlinului de Vest într-un oraș „liber” internaționalizat, atâta timp cât NATO garanta viitorul său, iar nu un contingent de trupe străine, inclusiv sovietice.

Având în vedere cât de multe compromisuri era dispus să facă, președintele american s-a arătat dezamăgit de reacția sovieticilor. Avioanele sovietice deranjau din ce în ce mai mult avioanele americane care se îndreptau spre Berlin, Hrușciov reluase experimentele nucleare și amenința din nou că va semna un tratat de pace cu Germania de Est. Pe de altă parte, Hrușciov abandonase amenințările cu războiul pe care le făcuse anterior și promitea să păstreze independența Berlinului de Vest.

Un lucru era sigur: după ce, la începutul mandatului, încercase să plaseze problema Berlinului pe plan secund, acum Kennedy era copleșit de ea. Nereușind să îl facă pe președinte să își concentreze atenția asupra agendei legate de conservarea solului, secretarul Departamentului de Interne, Stewart Udall, s-a plâns: „A rămas blocat asupra Berlinului. Doar la asta se gândește. Are o minte neliniștită și îi place să treacă de la un subiect la altul, dar, din august, Berlinul l-a acaparat total”.

Kennedy s-a gândit să apeleze la aliați pentru a primi sfaturile și recomandările lor privind modul de a-i răspunde lui Hrușciov, dar experiența îl învățase că asta nu va produce decât neînțelegeri și scurgeri de informații în presă. Iar în acel caz ar fi pierdut încrederea lui Hrușciov. Însă cât valora acea încredere, până la urmă? Chip Bohlen, fostul ambasador la Moscova, i-a spus lui Kennedy că răspunsul pe care i-l va da lui Hrușciov „ar putea fi cea mai importantă scrisoare pe care președintele a trimis-o vreodată”.

Într-o scrisoare din data de 16 octombrie, la peste două săptămâni de la primirea misivei lui Hrușciov, Kennedy a adoptat și el tonul personal al liderului sovietic și i-a scris despre plăcerea de a părăsi din când în când

Washingtonul şi de a-şi petrece timpul pe ţărmul oceanului, cu copiii lui şi verii acestora. A apreciat oferta lui Hruşciov de a întreţine o corespondenţă confidenţială şi a mai spus că nu va face aluzii la acest lucru în public şi nici nu-l va dezvălui în presă. Kennedy a adăugat totuşi că va împărtăşi conţinutul scrisorii lui Rusk şi câtorva dintre persoanele cele mai apropiate.

Kennedy a adoptat analogia lui Hruşciov în legătură cu Arca lui Noe. Din cauza pericolelor create de epoca nucleară, a spus el, colaborarea americano-sovietică pentru a menţine pacea era acum chiar mai importantă decât parteneriatul lor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Kennedy nu ar fi putut să fie mai explicit în acceptarea de facto a închiderii frontierei Berlinului. El a numit atitudinea sa faţă de Berlin şi Germania „una a raţiunii, nu a beligeranţei. Acum e pace în acea zonă – iar acest guvern nu va iniţia, ba chiar se va opune oricărei acţiuni care să tulbure pacea”.

Deşi fusese dispus să permită ridicarea zidului în Berlin, acum trasa linia pe care nu avea să o depăşească în această privinţă. A respins eforturile lui Hruşciov de a iniţia negocieri pentru a se schimba statutul Berlinului într-un aşa-zis „oraş-liber”, unde trupele sovietice să se alăture celorlalţi trei aliaţi pentru a asigura libertatea oraşului şi unde est-germanii să controleze accesul. „Nu vrem să cumpărăm de două ori acelaşi cal”, a spus el, „făcând concesiile pe care le doriţi, doar ca să păstrăm ceea ce deja deţinem.” Însă Kennedy şi-a exprimat disponibilitatea de a începe nişte discuţii de tatonare prin ambasadorul Thompson, americanul pe care Hruşciov îl propusese în acest scop.

Kennedy mai dorea ca Hruşciov să îi ofere ceva mai mult în problema Laosului, ca test pentru Berlin. „Nu văd cum am putea spera să ajungem la o înţelegere într-o problemă atât de complexă şi de dificilă precum Berlinul, unde amândoi avem interese vitale în joc, dacă nu reuşim să ajungem la un acord definitiv în privinţa Laosului, asupra căruia am convenit anterior că trebuie să devină o ţară neutră şi independentă, după modelul Birmaniei şi Cambodgiei”, a spus Kennedy. Acum, când era limpede că prinţul neutru Souvanna Phouma va deveni prim-ministru, Kennedy spunea că el şi

Hruşciov trebuiau să asigure condiţiile ca prinţul „să fie sprijinit de genul de oameni pe care noi îi considerăm necesari pentru a asigura standardul neutralităţii”. El a spus că accelerarea atacurilor comuniste împotriva Vietnamului de Sud, multe dintre ele pornite de pe teritoriul laoţian, erau „o foarte gravă ameninţare la adresa păcii”.

Cu toate acestea, pentru Hruşciov mai important decât conţinutul scrisorii lui Kennedy era faptul că preşedintele înghiţise momeala şi până la urmă îi răspunsese. Acum, liderul sovietic putea fi relativ sigur că preşedintele american era pregătit să participe la noi convorbiri privind Berlinul şi, astfel, nu va ţine discursuri dure la adresa lui şi nu va întreprinde acţiuni care ar putea să îi dea peste cap planurile atent pregătite pentru crucialul Congres al PCUS, care se apropia cu paşi repezi. La doar două luni după închiderea frontierei Berlinului, sovieticul îl atrăgea pe Kennedy spre noi negocieri privind statutul oraşului, fără să fi suferit nici măcar cea mai mică sancţiune din punct de vedere economic.

Ceea ce avea să obţină Kennedy din acel schimb era mai puţin mulţumitor. Următorul mesaj al lui Hruşciov va veni sub forma unei bombe cu hidrogen de cincizeci de megatone.

Palatul Congreselor, Moscova
Marţi, 7 octombrie 1961

Razele de soare licăreau prin ceaţa dimineţii şi se reflectau în domurile aurite ale bisericilor Kremlinului, datând din secolele al XV-lea–al XVI-lea. Drapelele roşii ale celor cincisprezece republici sovietice fluturau în faţa Palatului Congreselor, cu faţada sa din sticlă de culoare roşie şi aurie, care abia fusese terminat pentru cel de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al URSS.

Sala uriaşă de şedinţe era ocupată la capacitate maximă. Nici unul dintre scaunele tapiţate în roşu nu rămăsese liber. Niciodată nu se strânseseră atâţia comunişti în acelaşi loc şi în acelaşi timp. Aproximativ 4 394 de delegaţi cu drept de vot şi 450 delegaţi fără drept de vot – aproape cinci mii cu totul – veniseră din optzeci de ţări comuniste şi necomuniste.

Asta însemna de trei ori și jumătate mai mulți delegați decât la cele trei congrese precedente.

Numărul mare al participanților reflecta evoluția partidului, care ajunsese acum la zece milioane de membri, după ce mai înrolase încă aproximativ 1,5 milioane de la cel de-al XXI-lea Congres, din 1959. Hrușciov voia o audiență record la spectacolul lui din 1961, astfel că dăduse aprobare ca fiecare organizație de partid să trimită delegați suplimentari.[697]

Palatul Congreselor era unic, fie și numai pentru că totul funcționa mult mai bine decât în majoritatea clădirilor guvernamentale sovietice. Avea scări rulante silențioase, cel mai modern sistem de amplificare stereo, instalații de aer condiționat de producție germană, sisteme de răcire produse în Marea Britanie și apă caldă și rece în grupurile sanitare placate cu marmură. Corespondenții occidentali se adunau pentru a bea și a mânca ceva la etajul șapte, pe care îl denumiseră „Creștetul lui Marx”.

Revista *Time* a evaluat: „Tovarăși din mici sate ruseşti, parizieni rafinați, intelectuali de cafenea, agitatori duri ca bambusul, veniți din Asia”. Între stele se numărau: Ho Și Min, din Vietnam; Ciu-El Lai, din China; Elizabeth Gurley Flynn, activistă laburistă în vârstă de șaptezeci și unu de ani; Dolores Ibárruri, faimoasa „Pasionaria” a Războiului Civil din Spania, și János Kádár, liderul care ajutase la înăbușirea rebeliunii ungare din 1956. Aceștia s-au așezat în sala care avea în fundal un uriaș basorelief argintiu al lui Lenin, pe fond purpuriu.[698]

De obicei, reporterii occidentali îl numeau pe Hrușciov „lider absolut” al Uniunii Sovietice, însă adevărul era mai complicat. După doar un an de putere, Hrușciov abia supraviețuise unei lovituri de stat, în 1957. După incidentul cu avionul U-2 și după eșecul summitului de la Paris, din mai 1960, ultimii stalinişti din conducere au început să se ralieze împotriva lui Hrușciov. Ei au adus ca argumente mai ales, potrivit opiniei lor, iresponsabila reducere de către Hrușciov a forțelor armate sovietice, îndepărtarea de China comunistă și îmbrățișarea americanilor imperialiști. Prin voturi anticipate sau prin rezoluții prefabricate, Hrușciov a monitorizat potențialele rivalități care îi puteau provoca prăbușirea.

Cei trei adversari principali ai lui Kennedy – senatorul republican de Arizona, Barry Goldwater, guvernatorul New Yorkului, Nelson Rockefeller, şi fostul vicepreşedinte, Richard Nixon, erau nişte mieluşei în comparaţie cu adversarii mai puţin vizibili şi mai primejdioşi ai lui Hruşciov, oameni căliţi în vremurile cele mai sângeroase ale lui Stalin.

Deşi îi datora lui Hruşciov poziţia sa politică, Frol Kozlov, membru al Prezidiului Suprem, personifica genul de complotist care începuse să unelteaască împotriva liderului sovietic după eşecul summitului de la Paris. Era needucat, scund, grosolan, stalinist şi ostil Occidentului. Diplomatul american Richard Davies l-a descris ca fiind un beţivan necioplit, care se îndopa ca un porc şi bea ca un peşte. Totuşi, Hruşciov se confrunta şi cu un gen de inamic potenţial care era mai bine educat, dar şi mai nemilos, în persoana lui Mihail Suslov, intelectual şi principalul ideolog al partidului.[699]

Hruşciov îşi întărise poziţia de lider în 1961, acordând favoruri, prin epurări ale unor facţiuni, vizite făcute în întreaga ţară şi discuţii cu lideri locali de partid. Lansarea lui Gagarin în spaţiu, Golful Porcilor, summitul de la Viena şi închiderea frontierei Berlinului aproape că îi reduseseră la tăcere pe oponenţii săi. Lui Piotr Demişev, coleg de partid cu Hruşciov, i se părea că acesta se bucură de câteva momente rare „la soare”. Revista *Time* exprima astfel situaţia: „În 44 de ani şi 15 congrese ale partidului de la Revoluţia din Octombrie 1917, ierarhia internă a comunismului nu a părut niciodată mai stabilă sau mai puternică decât acum”.

Totuşi, Hruşciov ştia mai bine decât oricine cât de vulnerabilă putea fi poziţia lui. În ciuda activităţii lui de promovare a comunismul în Africa şi Asia, doar Cuba se alăturase lagărului sovietic sub conducerea lui, şi mai curând printr-un noroc decât din intenţie. Unii lideri ai partidului nu îl vor ierta niciodată pe Hruşciov că l-a condamnat pe Stalin, lucru pe care îl vedeau nu doar ca pe un atac la persoană, ci şi împotriva istoriei şi legitimităţii comunismului. China rămăsese îndârjită împotriva lui Hruşciov, iar şeful delegaţiei de la Beijing, Ciu En-Lai, a plecat de la Congres în mare grabă, după ce a depus o coroană la mormântul lui Stalin.

Însă Hruşciov părea mai suplu şi mai în formă decât înainte, ca şi cum s-ar fi antrenat pentru acel eveniment. „Propun să ne apucăm de lucru”, le-a spus el celor prezenţi, tradus în douăzeci şi nouă de limbi. „Cel de-al XXII-lea Congres şi-a început lucrările.”

Până şi Stalin l-ar fi invidiat pe Hruşciov pentru capacitatea lui interpretativă. Liderul sovietic a monopolizat primele două zile cu două discursuri, fiecare dintre ele lung de şase ore. A trecut de la un subiect la altul cu o energie inepuizabilă, descriind în amănunt cum economia sovietică o va depăşi pe aceea a Statelor Unite până în 1980 – sporind produsul naţional brut de cinci ori, dezvoltând producţia industrială de şase ori şi asigurând fiecărei familii câte un apartament pentru care nu va trebui să plătească chirie. Până în 1995, a spus el, Uniunea Sovietică va produce anual câte trei perechi de pantofi pentru fiecare persoană!

El şi-a reînnoit atacurile împotriva defunctului Stalin, iar spre încheierea Congresului îl va muta pe dictator din mausoleul din Piaţa Roşie, unde se odihnea alături de Lenin, şi îl va îngropa într-un loc mai puţin vizibil, alături de eroi comunişti de mai mică importanţă, în apropiere de zidul Kremlinului.

Însă, ceea ce a atras cel mai mult atenţia delegaţilor şi a lumii, au fost cele două ştiri-bombă legate de Berlin. Una era figurativă, dar a doua era cât se putea de reală.

Dezamăgindu-l pe Ulbricht, liderul est-german, Hruşciov a spus că va renunţa la dorinţa sa de a semna un tratat de pace până la sfârşitul anului. Explicaţia lui era că discuţiile purtate recent de Gromîko cu Kennedy au arătat că puterile occidentale „erau dispuse să ajungă la o înţelegere” în problema Berlinului.

După ce îi arătase morcovul lui Kennedy, Hruşciov i-a arătat şi bâtul nuclear. S-a îndepărtat de la textul pregătit şi a vorbit despre capacitatea militară a sovieticilor, mai ales despre progresele înregistrate în construcţia rachetelor nucleare. A râs, spunând că sovieticii ajunseseră atât de departe, încât navele-spion americane urmăreau şi confirmau acurateţea remarcabilă a rachetelor.

Continuând pe un ton glumeț și vorbind liber, Hrușciov și-a făcut ascultătorii să tresară cu o revelație: „Întrucât m-am abătut de la textul scris, vreau să spun că testarea noilor noastre arme nucleare se desfășoară cu mult succes. Curând vom încheia aceste teste – posibil la sfârșitul lunii octombrie. Probabil le vom încheia prin detonarea unei bombe cu hidrogen cu puterea unei încărcături de cincizeci de milioane de tone de trinitrotoluen”.

Delegații s-au ridicat în picioare și au izbucnit în aplauze furtunoase. Până atunci, nimeni nu testase o armă de o asemenea putere. Reporterii își notau înfriguraţi.

„Am spus că avem o bombă de o sută de megatone”, a adăugat el, încurajat de reacția asistenței. „Este adevărat. Dar nu o vom detona, deoarece chiar dacă am face asta în cel mai îndepărtat loc, tot am sparge toate ferestrele.”

Delegații au ovaționat și au aplaudat cu frenezie.

Liderul ateu a vorbit apoi despre Atotputernicul. „Dar, fie ca Dumnezeu, așa cum se spunea cândva, să facă astfel încât să nu ajungem să detonăm aceste bombe pe teritoriul nimănui. Aceasta este cea mai aprinsă dorință a vieților noastre.”

Era din nou un exemplu tipic de purtare pentru Hrușciov. Ușurase într-o oarecare măsură presiunea exercitată asupra lui Kennedy prin eliminarea termenului-limită de negociere, a unui tratat asupra Berlinului, în timp ce îl plesnea peste cap cu vestea unui iminent test nuclear. În ultima zi de congres, Uniunea Sovietică va detona cea mai puternică armă nucleară construită vreodată. „Bomba Țar”, cum va fi numită ea ulterior în Occident, era de zece ori mai puternică decât explozivii folosiți în cel de-al Doilea Război Mondial, la bombele aruncate asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki.

Luat din nou prin surprindere, Kennedy știa că trebuia să reacționeze.

Casa Albă, Washington DC
Miercuri, 18 octombrie 1961

În cursul unui prânz altfel excelent, desfășurat a doua zi la Casa Albă în cinstea unor directori de ştiri din Texas, E.M. „Ted” Dealey, editorul conservator al ziarului *Dallas Morning News,* l-a provocat pe preşedinte. „Putem anihila Rusia”, a spus el, „şi ar trebui să lămurim guvernul sovietic în această privinţă.”[700]

Citind din declaraţia de cinci sute de cuvinte pe care o scosese din buzunar, Dealey a spus: „Părerea generală a celor care gândesc sănătos în această ţară este că dumneavoastră şi administraţia sunteţi două surioare fără vlagă”. El a spus că era nevoie de „un bărbat călare”, dar că „mulţi oameni din Texas şi din sud-vest consideră că dumneavoastră călăriţi tricicleta Carolinei”.

Afectat de anunţul făcut de Hruşciov şi de săptămâni de presiuni neîncetate în problema Berlinului, Kennedy a răspuns pe un ton iritat: „Domnule Dealey, diferenţa dintre dumneavoastră şi mine este că eu am fost ales preşedinte al acestei ţări, nu dumneavoastră. Eu răspund de viaţa a o sută optzeci de milioane de americani, lucru pe care dumneavoastră nu îl faceţi… E mai uşor de vorbit despre un război decât să îl duci. Sunt la fel de dur ca şi dumneavoastră – şi nu am fost ales preşedinte pentru că aş emite opinii moderate”.

Kennedy se confrunta cu evaluarea cea mai dificilă din viaţa lui, privind modul în care ar putea desfăşura un război nuclear împotriva Uniunii Sovietice, iar Hruşciov făcea ca acel exerciţiu să fie mai mult decât unul teoretic. Planul pe care îl revizuia după săptămâni întregi de întâlniri intense, strict secrete, avea ca scop distrugerea anticipată a arsenalului nuclear sovietic, astfel încât să nu mai rămână nici o armă cu care să riposteze. În cele mai mici amănunte, era vorba de culoarele de zbor pentru bombardierele Statelor Unite, altitudinea la care trebuiau să se menţină pentru a evita detectarea şi ţintele pe care le vor lovi în funcţie de arma nucleară folosită de fiecare.

Până când acel plan reușise să treacă de structura birocratică, fuseseră dezbătute zeci de variante, iar Zidul Berlinului se ridicase deja de trei săptămâni. Intitulat insipid „Planificare aeriană strategică și Berlinul”, memoriul de treizeci și trei de pagini a ajuns la generalul Maxwell Taylor, reprezentantul militar al președintelui, pe data de 5 septembrie. Carl Kaysen, autorul acestuia, unul dintre tinerele genii ale administrației, conchidea: „Există o probabilitate considerabilă că vom înregistra un procent ridicat de succes”, cu un cost de „numai” jumătate de milion până la un milion de victime în Uniunea Sovietică. Documentul cuprindea diagrame care arătau, totuși, că dacă rachetele sovietice rămase neatinse ar fi lovit Statele Unite, pierderile umane ar fi fost între cinci și zece milioane, din cauza concentrațiilor urbane din zone ca New York și Chicago. „Într-un război termonuclear este foarte ușor să omori oameni”, a observat Kaysen pe un ton sec.[701]

În lunile anterioare, Kaysen lucrase ca asistent special adjunct al consilierului pe probleme de securitate națională Bundy, după ce începuse să se bucure de influență în cadrul administrației datorită unor proiecte dintre cele mai diverse, începând cu comerțul internațional și până la factorii de cost ai sistemelor aeropurtate de alertare. Profesorul de economie de la Harvard, în vârstă de patruzeci și unu de ani, lucrase la Londra în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, alegând ținte europene care să fie bombardate, pentru Biroul de Servicii Strategice, pe vremea aceea noul serviciu de spionaj al Statelor Unite.

Kaysen își începuse memoriul observând slăbiciunile din așa-zisul Plan Operativ Integrat Unic sau SIOP-62, varianta existentă stabilind modul în care Kennedy trebuia să folosească puterea strategică de atac în cazul unui război. SIOP-62 impunea trimiterea a 2 258 de rachete și bombardiere, care să transporte în total 3 423 de arme nucleare, împotriva a 1 077 de „ținte militare și industriale urbane” din întregul lagăr „chino-sovietic”. Se estima că victimele se vor ridica la 54% din populația sovietică (inclusiv 71% din populația urbană) și vor fi distruse 82% din clădiri „măsurând potrivit suprafeței locuibile”. Kaysen socotea că SIOP-62 subestima de fapt

pierderile de vieţi omeneşti, întrucât făcea estimări doar pentru primele şaptezeci şi două de ore de război.

Kaysen susţinea că două circumstanţe impuneau ca SIOP-62 să fie înlocuit ori modificat substanţial. În primul rând, el se temea de o alarmă falsă, care putea să fie produsă de o „fentă deliberată” a lui Hruşciov sau de o „interpretare eronată a evenimentelor” de către ambele părţi. El argumenta că „dacă starea actuală de încordare privind Berlinul va mai persista vreme de câteva luni, era posibil ca, la un moment dat, o acţiune sovietică să pară o ameninţare cu un atac împotriva Statelor Unite cu o probabilitate şi o iminenţă suficiente” pentru a declanşa o ripostă nucleară.

Kaysen afirma că problema va apărea dacă preşedintele Kennedy, ca urmare a unei decizii nucleare, hotăra să revoce ordinul dat armatei pentru că se înşelase sau greşise. Kaysen a spus că planul curent îi lăsa puţine posibilităţi de a face acest lucru. O revocare impunea de asemenea o perioadă de aşteptare de aproximativ opt ore pentru acea parte a forţei armate care era lansată, punând la dispoziţia Moscovei „o perioadă de degradare” pe care o putea exploata.

Kaysen credea că problema mai importantă – întărită de lipsa de acţiune din august a lui Kennedy în problema Berlinului – era că preşedintele nu va accepta niciodată nivelul de răspuns nuclear masiv care i-ar fi necesar pentru a respinge orice atac convenţional al sovieticilor împotriva Germaniei de Vest sau a Berlinului de Vest. „Preşedintele va fi capabil să-şi asume acest lucru? Riposta sovietică este inevitabilă; şi, cel mai probabil, va fi îndreptată împotriva oraşelor noastre şi a aliaţilor noştri europeni”, a întrebat el tăios.

Mesajul clar era că preşedintele, aflat la zece luni de mandat, se confrunta cu o criză a Berlinului care ameninţa să se înrăutăţească şi cu un plan strategic pentru a răspunde la acea ameninţare, pe care era puţin probabil să îl folosească. Kaysen afirma că acea criză a Berlinului făcea necesară nu doar teoretizarea, ci şi măsurile specifice privind un plan de prim atac dacă situaţia se întorcea împotriva Statelor Unite la faţa locului.

„În astfel de circumstanţe se impune ceva diferit”, a spus el. „Trebuie să fim pregătiţi pentru a declanşa un război general prin primul nostru atac, dar unul planificat pentru această ocazie, nu unul planificat să aplice o strategie de ripostă masivă. Trebuie să căutăm cea mai scurtă listă posibilă de ţinte, concentrându-ne pe capacitatea sovieticilor de atac cu rază mare de acţiune şi evitând, pe cât posibil, să producem victime şi daune societăţii civile sovietice.”

Ideea era, totodată, de a „păstra în rezervă o fracţiune considerabilă a puterii noastre strategice de atac”. Logica autorului era că o astfel de lovitură îl va descuraja pe Hruşciov să îşi dezlănţuie forţele rămase împotriva centrelor populate din America. Kaysen considera totodată că eforturile făcute de Statele Unite de a reduce pierderile umane în rândurile civililor sovietici ar putea diminua dorinţa de răzbunare a inamicului, lucru care putea da o şi mai mare amploare războiului. Kaysen a reuşit apoi să facă, cu lux de amănunte, „un plan mai eficient şi mai puţin înspăimântător” decât SIOP-62 dacă actuala criză a Berlinului dădea naştere unei „răsturnări majore de forţe terestre în Europa de Vest”.

Acest lucru îi oferea preşedintelui ceea ce ceruse încă de la începutul anului: un război nuclear *mai raţional*. Asta i-ar fi permis să distrugă potenţialul cu rază mare de acţiune al Uniunii Sovietice, limitând în acelaşi timp daunele suferite de Statele Unite şi de aliaţii săi.

Kaysen a prezentat apoi detaliile unui plan pe care Kennedy îl va citi şi răsciti înainte de a da un răspuns. Forţele aeriene strategice ale Statelor Unite – în grupuri mici, folosind o dispersie largă şi pătrunzând la mică altitudine pentru evitarea interceptării – vor lovi aproximativ patruzeci şi şase de baze ale bombardierelor nucleare sovietice, cele douăzeci şi şase de baze de escală şi până la opt staţii de lansare pentru rachete balistice, cu două puncte de ţintă pentru fiecare asemenea loc. Numărul total al ţintelor pentru primul atac avea să fie de optzeci şi opt.

Kaysen a bănuit că primul atac putea fi executat de cincizeci şi cinci de bombardiere, îndeosebi B-47 şi B-52, cu o rată de 25% pierderi, ceea ce însemna că rămâneau cele patruzeci şi unu de avioane necesare. Se putea

reuși cu atât de puține avioane, a spus el, deoarece ele „se vor dispersa și vor pătrunde nedetectate la altitudine joasă, către un număr de puncte diferite în perimetrul de radiolocație, apoi vor arunca bombele și se vor retrage, zburând la joasă altitudine”.

Kaysen a recunoscut că era nevoie de mai multe studii și exerciții pentru a se testa presupunerile lui. „În legătură cu acest concept se ridică imediat două întrebări”, a spus el. „Cât de valabile sunt presupunerile și dacă posedăm capacitatea și pregătirea să executăm un astfel de raid”. El a răspuns că presupunerile erau rezonabile, că Statele Unite deţineau mijloacele militare, și că „deși este posibilă o paletă largă de urmări, există o probabilitate sporită de a avea succes într-o măsură considerabilă”.[702]

Dacă se evitau erorile de bombardament, socotea Kaysen, pierderile umane ale sovieticilor în urma raidului inițial puteau fi limitate la mai puțin de un milion de persoane și probabil chiar la cinci sute de mii – o cifră încă îngrozitor de mare, dar cu mult mai mică decât estimarea făcută de SIOP-62, potrivit căreia avea să moară 54% din populație, adică peste o sută de milioane de civili sovietici.

La Casa Albă, unde nu se obișnuiau astfel de discuții privind un eventual carnaj, raportul lui Kaysen a creat un șoc. Consilierul-șef Ted Sorensen a strigat la Kaysen: „Ești nebun! Nu ar mai trebui să lăsăm aici oameni ca tine”. Marcus Raskin, prieten cu Kaysen de la NSC, nu a mai vorbit niciodată cu el după ce a auzit de acel raport. „Și atunci cum suntem noi mai buni decât cei care măsurau cuptoarele cu gaz sau inginerii care au proiectat calea ferată pentru trenurile morții din Germania nazistă?”, a spumegat el către Kaysen.

Kennedy nu a avut asemenea rețineri, întrucât el dorise exact o asemenea analiză. „Evenimentele din Berlin pot să ne pună în fața unei situații în care am dori să preluăm inițiativa în escaladarea conflictului, de la nivelul de război local la cel de război general”, a scris președintele în lista de subiecte pe care dorea să le discute la o ședință din 19 septembrie cu generalul Taylor, generalul Lyman Lemnitzer, președintele Comitetului Reunit al Șefilor de Stat-major, și generalul Thomas S. „Tommy” Power,

comandantul-şef al Comandamentului Aerian Strategic. Întrebările minuţioase ale preşedintelui a subliniat interesul sporit şi înţelegerea deosebită a problemelor ce ţineau de un posibil atac nuclear. Kennedy se pregătea să poarte un război.[703]

Întrebarea nr. 1: „Este posibil să se elaboreze curând nişte variante la plan, adică să avem opţiuni alternative pentru a fi folosite în diferite situaţii?” Kennedy voia să ştie îndeosebi dacă putea elimina „amestecul optim” de civili şi ţinte militare şi, în anumite condiţii, dacă putea exclude zonele urbane sau scoate China ori alte ţări-satelit de pe lista de ţinte. „În acest caz, care ar fi riscul?”

Întrebarea nr. 2: Dacă evenimentele din Berlin îl puneau în faţa unei situaţii în care voia să escaladeze de la un conflict local la nivelul unui război generalizat, Kennedy voia să ştie dacă un atac-surpriză reuşit era posibil împotriva arsenalului sovietic de rachete cu rază lungă de acţiune.

Întrebarea nr. 3: Kennedy se temea că un atac-surpriză asupra capacităţii de atac cu rază lungă de acţiune a sovieticilor va lăsa „un număr considerabil” de rachete cu rază medie de acţiune încă pregătite pentru a ataca Europa. Pe scurt, el voia să ştie preţul protejării Europei şi a Statelor Unite. A întrebat dacă includerea în atacul iniţial al acestor ţinte cu rază medie de acţiune ar „lungi atât de mult lista ţintelor încât să excludă surpriza tactică”.

Întrebarea nr. 4: „Mă preocupă capacitatea mea de a controla efortul nostru militar imediat ce izbucneşte războiul”, a spus Kennedy. „Presupun că pot opri în orice clipă atacul strategic, asta dacă primesc ştirea că inamicul a capitulat. Este corect?”

A mai adresat patru întrebări similare, dorind să ştie dacă putea evita „distrugerile inutile” şi anula atacurile ulterioare dacă prima rachetă sau bombă îndreptată spre o ţintă obţinea „rezultatele scontate”. Dacă hotărârea lui de a ataca se dovedea a fi fost declanşată de o falsă alarmă, voia să ştie dacă avea posibilitatea anulării atacului.

Ședința de a doua zi a Consiliului Național de Securitate nu a reușit să ofere răspunsuri clare la multe dintre întrebările președintelui. Asta demonstra totodată cât de dezbinați erau consilierii săi în privința noțiunii de război nuclear limitat. Generalul Tommy Power, de la Comandamentul Aerian Strategic (SAC), a spus: „Cel mai mare pericol de atac-surpriză din partea sovieticilor este acum și în cursul anului următor. Dacă un război atomic general este inevitabil, Statele Unite trebuie să lovească primele", după identificarea țintelor nucleare principale ale sovieticilor.[704]

Generalul Power condusese raidurile bombardierelor care aruncaseră bombe incendiare asupra orașului Tokyo, în martie 1945, și fusese adjunct al conducătorului operațiunilor pentru Forțele Strategice Aeriene ale Statelor Unite în Pacific, în perioada atacurilor atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki. El îl sprijinise pe generalul Curtis E. LeMay să consolideze Comandamentul Aerian Strategic după ce se afiliase acestuia în 1948 și, sub conducerea celor doi, SAC a devenit propriul său fief. Brutal și foarte irascibil, Power credea cu tărie că singura modalitate de a-i ține în frâu pe comuniștii înarmați cu arme nucleare era să îi facă să creadă că vor fi anihilați dacă nu stăteau în banca lor.[705]

Când a fost informat în legătură cu consecințele genetice nocive, pe termen lung, ale bombelor atomice, Power răspunsese la un moment dat cu un umor pervers: „Știți ceva, încă nu mi s-a dovedit că două capete nu sunt mai bune decât unul". Bundy, consilierul pe probleme de securitate națională, se gândea la Power când l-a prevenit pe Kennedy că un comandant din subordinea lui avea autoritatea de a „declanșa holocaustul termonuclear din proprie inițiativă" dacă nu reușea să ia legătura cu președintele după un atac sovietic.

Power a susținut față de Kennedy că sovieticii ascundeau „cu mult mai multe" rachete nucleare decât dezvăluiau fotografiile realizate de spionii CIA. El s-a plâns că îi lipseau informații despre puncte de lansare a rachetelor balistice intercontinentale deținute de sovietici și a adăugat că, după părerea lui, Statele Unite aveau doar o acoperire fotografică a 10% din suprafața totală a Uniunii Sovietice. El i-a spus președintelui că fuseseră

localizate douăzeci de puncte de lansare a rachetelor balistice intercontinentale, dar că se putea să existe cu mult mai multe asemenea puncte în zone nemonitorizate. Lipsindu-i date cruciale referitoare la arsenalul nuclear sovietic, Power îi recomanda foarte insistent lui Kennedy să reia zborurile avioanelor U-2, deşi acesta îi promisese lui Hruşciov că va interzice astfel de activităţi.

Kennedy a respins sfatul lui Power. În schimb, a insistat să i se răspundă dacă putea să declanşeze un atac-surpriză împotriva Uniunii Sovietice fără ca aceasta să riposteze devastator. Totodată, el le-a dat ordin generalilor „să vină cu răspuns la întrebarea lui: De cât de multe informaţii avea nevoie Uniunea Sovietică şi de cât timp au sovieticii nevoie pentru a lansa rachetele nucleare?”

Martin Hillenbrand, director al Biroului pentru Afaceri Germane în cadrul Departamentului de Stat, a observat că, pe măsură ce trăia zi de zi criza Berlinului, Kennedy „era din ce în ce mai impresionat de complexitatea şi de dificultăţile acesteia”. Pentru preşedinţii de dinaintea lui, războiul era o alternativă dură, dar preferabilă, în faţa unor probleme precum ferocitatea nazistă sau agresivitatea japoneză. Însă, după părerea lui Hillenbrand, pentru Kennedy războiul devenise „aproape totuna cu problema supravieţuirii oamenii”.[706]

Având acel simţ al momentului, la data de 10 octombrie, Kennedy a convocat în Sala Cabinetului oficialităţi de vârf din administraţie şi comandanţi militari pentru finalizarea planurilor de urgenţă nucleară în cazul Berlinului. Paul Nitze, adjunctul secretarului Apărării, a adus cu sine un document intitulat *Derularea acţiunilor militare în cazul unui conflict legat de Berlin.*

Calm şi raţional, la vârsta de cincizeci şi patru de ani, Nitze devenise probabil cel mai important actor de pe scena politică americană, care influenţa din culise strategia de dezvoltare a armamentului nuclear şi s-a ocupat de controlul acestora. Gândindu-se la eşecul liderilor de bună-credinţă de a evita un conflict, el nu a uitat niciodată experienţa trăită în copilărie, când a asistat la începutul Primului Război Mondial, în vreme ce

călătorea prin Germania, patria strămoşilor săi, şi a văzut mulţimile din München ovaţionând în cinstea dezastrului ce avea să vină.[707]

Însărcinat de preşedinţii Roosevelt şi Truman să analizeze impactul bombardamentelor strategice din cursul celui de-al Doilea Război Mondial, Nitze a văzut oraşe germane în ruine şi a cercetat impactul exploziilor atomice de la Hiroshima şi Nagasaki. Totuşi, nimic nu a modelat mai bine părerile lui despre importanţa capacităţii nucleare a Statelor Unite decât preocuparea faţă de vulnerabilitatea strategică ce rezultase din examinarea situaţiei de la Pearl Harbor.

În calitate de şef al planificării politice, înlocuindu-l după război pe George Kennan, care fusese concediat, în 1950, Nitze a fost principalul autor al documentului de răscruce *Obiectivele şi programele pentru asigurarea securităţii naţionale a Statelor Unite*, ori NSC 68. Într-o lume în care Statele Unite îşi pierduseră monopolul asupra armei atomice, NSC 68 a asigurat expunerea de motive pentru cheltuielile de apărare substanţial mai mari şi a elaborat cadrul politicii de securitate a Statelor Unite din următoarele patru decenii, împreună cu avertismentul referitor la „planul Kremlinului privind dominaţia mondială”. Nitze credea că, dacă Truman nu ar fi aprobat construirea bombei cu hidrogen în acel an, trecând peste o opoziţie considerabilă, „sovieticii ar fi reuşit să deţină o superioritate nucleară de necontestat până la sfârşitul anilor 1950”.[708]

Doi democraţi belicoşi, Acheson şi Nitze erau preşedintele şi vicepreşedintele Comisiei pentru Apărare şi Relaţii Externe din cadrul partidului, comisie care a stat la baza politicii defensive a administraţiei Kennedy şi ale noţiunii de „reacţie flexibilă” după nominalizarea sa.

Ca şi Acheson, Nitze considera Berlinul drept un teren de afirmare pentru obiective mai importante ale comuniştilor, care îşi propuneau să înfrângă Occidentul din punct de vedere psihologic, demonstrându-i neputinţa în faţa capacităţilor arsenalului nuclear tot mai puternic al sovieticilor. Din acest motiv, el era de acord cu Acheson că ar fi fost absurd să se considere că prin noi convorbiri se putea detensiona criza Berlinului.[709]

Pe 13 august, Nitze se arătase la început furios că Statele Unite nu reuşiseră să reacţioneze în nici un fel faţă de închiderea frontierei Berlinului. Cu toate acestea, în timp ce Pentagonul evalua ce reacţie să adopte, el a primit informaţii care indicau că trei divizii sovietice şi două divizii est-germane înconjuraseră Berlinul. Acest lucru sugera că Uniunea Sovietică pregătise o capcană în care Statele Unite ar fi dărâmat barierele doar ca să vadă cum sovieticii ocupau tot Berlinul. Pentagonul a preferat să nu recomande o acţiune împotriva ridicării Zidului, de teamă că aceasta va duce la un război general, pentru care Statele Unite nu erau pregătite.[710]

Acum era misiunea lui Nitze să creioneze modul în care Statele Unite trebuiau să se pregătească pentru altă confruntare în problema Berlinului. După 13 august, i s-a cerut să adune reprezentanţii militari din Marea Britanie, Franţa şi Germania de Vest pentru a stabili cum vor reacţiona la următoarea provocare sovietică în Berlin.

Pentru a asigura accesul spre Berlin, documentul realizat de ei prevedea patru scenarii amănunţite care, plecând de la o acţiune convenţională la scară redusă, să ajungă treptat până la războiul nuclear. În redactarea lui, Nitze îşi imaginase „permutări extinse asemenea unor posibile mişcări succesive dintr-un joc de şah”, până când cineva a sugerat că „ar fi necesară o hârtie mare cât o pătură pentru cal, ca să poate fi scrise toate”. Atunci, grupul a conceput un plan abreviat de reacţie militară în cazul Berlinului, pe care l-au denumit *Poney Blanket* („Pătura pentru ponei”). Nitze s-a declarat mulţumit că transformase un program de presiuni crescânde într-un cadru de lucru coerent şi organizat, care dădea mai multă încredere SUA şi aliaţilor.[711]

Kennedy a sosit târziu la şedinţa NSC în cadrul căreia se discuta acel document. Rusk anunţase grupul că Moscova îşi va retrage termenul-limită privind tratatul de pace cu Germania de Est dacă tratativele cu Statele Unite se dovedeau promiţătoare. Cu toate acestea, Rusk continua să creadă că în Europa era necesară sporirea efectivelor militare. Apoi secretarul McNamara a schiţat recomandările lui.

Kennedy le-a aprobat imediat pe toate. Acestea cuprindeau desfăşurarea spre Europa, începând cu 1 noiembrie, a unsprezece escadrile ale Gărzii Naţionale a Aerului, revenirea din Statele Unite în Europa a şapte escadrile ale Forţelor Aeriene din Comandamentul Tactic Aerian; şi prepoziţionarea în Europa de echipamente suficiente pentru o divizie de blindate şi una de infanterie. Prin rotaţie, Kennedy se va asigura că avea la dispoziţie cel puţin două grupuri pregătite de luptă, plus elementele de sprijin ale acestora. În acelaşi timp, trebuia să trimită în Europa Regimentul 3 de Cavalerie Motorizată şi detaşamentul de informaţii al acestuia de la Fort Meade, Maryland.

Preşedintele continua să fie îngrijorat de modul în care va gestiona un conflict nuclear limitat. Coşmarul lui devenea tot mai tulburător şi părea că asista la „rugul funerar” despre care vorbise la ONU în urmă cu mai puţin de o lună. Analizând documentul pregătit de Nitze, cel mai mult l-a preocupat dacă era cu adevărat posibil să se folosească selectiv arme nucleare, fără a se ajunge la un război total.

Asupra acestui punct, Nitze nu s-a pus de acord cu şeful lui, McNamara, întrucât credea că folosirea, iniţial limitată, a armelor nucleare „ar spori mult ispita” pentru sovietici de a lansa un atac strategic. Astfel, susţinea el, „pentru noi ar fi mai bine ca, atunci când decidem să folosim arme nucleare, să avem în vedere la modul cel mai serios opţiunea propriei lovituri strategice iniţiale”. El socotea că era singura modalitate de a ieşi victorios dintr-un schimb de atacuri nucleare, deoarece Statele Unite puteau pierde dacă le permiteau sovieticilor prima detonare.

În stilul lui caracteristic, Kennedy era atent la fiecare detaliu al discuţiei dintre ei, intervenind ocazional cu câte o întrebare, în timp ce oamenii din jurul lui continuau să analizeze cele mai îngrozitoare scenarii.

Rusk era preocupat de faptul că strategii militari ignoraseră contextul moral. „Prima parte care va folosi armele nucleare îşi asumă o sarcină foarte gravă şi se face răspunzătoare de consecinţe faţă de restul lumii”, spusese el.

Kennedy nu a rezolvat diferenţele de opinie dintre cei aflaţi în sală, însă grupul, începând cu preşedintele şi încheind cu generalul Norstad, comandantul suprem aliat din Europa, a convenit să redacteze noi instrucţiuni pentru a oferi „îndrumări clare” referitor la intenţiile Statelor Unite în cazul unor situaţii militare de urgenţă.

Washington DC
Vineri, 20 octombrie 1961

În cele zece zile care au urmat, preşedintele a fost preocupat aproape exclusiv de criza Berlinului şi de problema nucleară aferentă, de speranţele lui în negocierile cu Moscova şi de dificultăţile crescânde în sânul alianţei.

Washington Post vorbea de eforturile necesare pentru a pune capăt discriminării rasiale în restaurantele din Maryland. Un articol de pe prima pagină din *New York Times* anunţa că judecătorii Curţii Supreme audiau pledoarii legate de demonstraţiile antidiscriminare în cadrul cărora unele locuri publice din statele sudiste erau ocupate în mod paşnic. Poliţia aplica planuri atent pregătite de desegregare a şcolilor, în timp ce membrii Ku-Klux-Klan, îmbrăcaţi în robe şi purtând glugi, protestau.[712]

Cu toate acestea, preşedintele se gândea intens la război şi la modul în care putea să îl conducă. Preocupările lui se transmiteau publicului american. Revista *Time* a prezentat pe coperta sa un portret color al lui Virgil Coach, şeful Biroului pentru Apărare Civilă. Un titlu cu litere de-o şchioapă anunţa: „Adăposturi [nucleare]: cât de curând – cât de mari – cât de sigure?” Coach le spunea americanilor că planificarea unui atac nuclear trebuia să fie la fel de normală ca şi vaccinarea împotriva vărsatului de vânt.[713]

Cum anunţul făcut de Hruşciov în urmă cu trei zile în legătură cu bomba lui de cincizeci de megatone încă reverbera în minţile tuturor, preşedintele a convocat echipa de securitate naţională, în vederea retuşurilor finale ale instrucţiunilor militare pentru NATO. Nu avea să fie o şedinţă uşoară.

Șefii de stat-major s-au confruntat verbal pe tema sporirii efectivelor militare convenționale din Europa și a potențialului lor impact asupra credibilității acțiunilor de descurajare nucleară desfășurate de Statele Unite.

Deja, de Gaulle și Adenauer susțineau că președintele american era prea dispus să negocieze viitorul Berlinului de Vest cu Hrușciov, în același timp, făcând prea puțin pentru a-l convinge pe liderul sovietic de hotărârea americană de a folosi armament nuclear pentru apărarea orașului.

Se părea că doar Macmillan se declarase de acord cu dorința tot mai puternică a lui Kennedy de a discuta cu Moscova. După ce, în cursul primăverii, se opuse atât de aprig abordării belicoase a lui Kennedy față de sovietici, prim-ministrul observa acum cu satisfacție că președintele american îmbrățișa poziția mai conciliantă a britanicilor față de Moscova. El s-a simțit încurajat văzând cum Kennedy devenea din ce în ce mai „sătul” de Adenauer și de Gaulle.

Cum aliații împărtășeau vederi diametral opuse în problema viitoarei strategii în chestiunea Berlinului, John F. Kennedy a întreprins o acțiune pentru a rezolva diferendele. La masa de discuții, care au început la ora zece dimineața în Sala Cabinetului, se aflau fratele președintelui, Bobby, Rusk, McNamara, Bundy și Lemnitzer. Alături de acesta din urmă era adjunctul secretarului Apărării, Roswell Gilpatrick, numit, în cadrul Pentagonului, la conducerea departamentului însărcinat cu problemele de amenințare nucleară din partea sovieticilor. Erau de față și alte persoane cu un cuvând greu în problema Berlinului: Nitze, Foy Kohler, șeful forței de intervenție în Berlin, Martin Hillenbrand, care se ocupa de Germania în cadrul Departamentului de Stat, și – ca de atâtea ori în momentele cruciale ale crizei Berlinului – Dean Acheson, agitatorul extern.

Lemnitzer a deschis ședința anunțându-l pe președinte despre „dezacordul considerabil” dintre șefii de stat-major privind necesitatea unei sporiri rapide a efectivelor militare. Șeful Forțelor Aeriene, generalul Curtis LeMay, și amiralul George Whelan Jr. împărtășeau părerea generalului Norstad, potrivit căreia „în viitorul apropiat” nu era nevoie de o sporire a efectivelor. Însă Lemnitzer și generalul George Decker, șeful Statului-Major

al Armatei SUA, a fost de acord cu McNamara că o astfel de suplimentare era necesară imediat.

Rusk a expus explicația lui Norstad, potrivit căreia o dispută privind Berlinul va escalada atât de rapid până la un război nuclear, încât o sporire a efectivelor convenționale ar fi fost lipsită de orice relevanță. În afară de aceasta, a spus Rusk, Norstad se temea că acumularea de forțe convenționale putea „aduce atingere credibilității și capacității forțelor nucleare”. Plasându-se pe această poziție, Norstad se alăturase francezilor și germanilor împotriva președintelui.

Așa cum s-a întâmplat deseori în momente complexe legate de Berlin, Kennedy a vrut să afle părerea lui Acheson. Memoriul care a rezumat discuțiile din cadrul acelei ședințe, redactat de Bundy, afirma pe un ton ironic: „Din acel moment, ședința a fost dominată de argumentele domnului Acheson”. Ulterior, Bundy s-a exprimat mai elegant: „Ca de obicei, domnul Acheson a fost frumoasa balului”.

Acheson nu se arăta îngăduitor față de sensibilitățile aliaților. El a spus că, într-un moment de mare urgență națională, oficialii americani își pierdeau prea mult timp ca să obțină acordul francezilor, britanicilor, vest-germanilor și al altora, când, de fapt, Statele Unite trebuiau să ducă povara pe umeri. Acheson a spus că Statele Unite trebuiau să deplaseze noi divizii în Europa până în noiembrie, indiferent ce ar putea gândi sau spune aliații.

Acheson considera că demonstrația de bunăvoință a președintelui, prin trimiterea de forțe convenționale în Europa, ar ajuta din punct de vedere „diplomatic și politic”. El a respins ideea că logica nucleară diminua nevoia de acțiuni convenționale întreprinse de americani. Deplasarea de forțe militare masive de către Statele Unite constituie „o amenințare”, a spus el, transmițând ideea de „hotărâre din partea guvernului american”.

Kennedy a spus că îl îngrijora „secătuirea de aur”, referindu-se la costurile unor asemenea dislocări. McNamara și Gilpatric l-au asigurat că negocierile ulterioare cu aliații puteau contribui la împărțirea cheltuielilor.

La câteva ore după ședință, Bundy a trimis o scrisoare strict secretă către Norstad, căreia îi va anexa și așa-numita „Pătură pentru ponei”.

Intitulat „Politica Statelor Unite în problema acțiunilor militare în cazul unui conflict în Berlin”, planul va fi aprobat de președinte trei zile mai târziu, ca „Memorandum privind strategia de siguranță națională, nr. 109”. Organizat în patru etape, numerotate cu cifre romane, planul prezenta pașii ce trebuiau parcurși dacă sovieticii blocau accesul spre Berlin.

Etapa I: Dacă sovieticii și est-germanii afectează accesul în Berlinul de Vest, dar nu îl blochează total, planul prevede ca Statele Unite, Franța și Marea Britanie să trimită echipe de sondaj pe autobahn, alcătuite dintr-un pluton sau chiar mai puțin la sol și un avion de luptă pentru escortă în aer. Documentul observa că o astfel de reacție era suficient de limitată pentru a evita orice risc de război.

Etapa a II-a: Dacă sovieticii continuă să blocheze accesul, în ciuda acțiunilor întreprinse de aliați, Occidentul va escalada ofensiva, iar NATO va declanșa activități de sprijin pașnic, cum ar fi embargouri economice, hărțuire maritimă și proteste la ONU. Aliații își vor întări trupele și vor mobiliza soldații pentru a se pregăti de o continuare a escaladării. Documentul avertiza că, fără o suplimentare a efectivelor, opțiunile aliaților ar fi limitate și ar crea întârzieri care ar putea slăbi credibilitatea nucleară, ar amenința Berlinul de Vest și ar eroda hotărârea aliaților.

Etapa a III-a: Occidentul va continua escaladarea împotriva blocadei comuniste în Berlinul de Vest. Acțiunea includea extinderea operațiunilor terestre pe teritoriul est-german, prin măsuri precum trimiterea a trei divizii de blindate pe autobahn, spre Berlinul de Vest, și stabilirea superiorității aeriene locale prin lovituri asupra aeroporturilor care nu aparțin sovieticilor. „Din punct de vedere militar, nu este posibil să fie înfrântă rezistența sovietică”, recunoștea documentul, și adăuga: „Riscurile cresc, la fel ca și presiunile militare exercitate asupra sovieticilor”. Și, cel mai controversat aspect, Kennedy chema în acel moment la o acțiune globală împotriva intereselor sovietice. Faptul includea exploatarea superiorității navale a

Statelor Unite, ca parte a unei blocade maritime, care va amâna și mai mult momentul adevărului nuclear, în timp ce diplomații negociau.

Apoi raportul ajungea la cumplita **Etapă a IV-a**: Kennedy avea să declanșeze războiul nuclear, numai dacă sovieticii nu reacționau în fața folosirii masive a armelor convenționale de către aliați. Atunci el putea alege una dintre următoarele soluții: atacuri selective pentru a demonstra hotărârea de a utiliza arme nucleare, folosirea limitată a armelor nucleare pentru a obține avantaje tactice și, în cele din urmă, războiul general.

Minimalizând, documentul avertiza: „Aliații controlează doar parțial momentul și anvergura folosirii de arme nucleare. Un astfel de demers poate fi inițiat de sovietici, în orice moment după începerea ostilităților la scară redusă. Inițierea de către aliați a unei acțiuni nucleare limitate poate determina un răspuns identic; acesta poate conduce la un atac prompt și pe scară largă împotriva dușmanului”.

Era un document care invita la moderație. După zece luni de mandat, Kennedy planifica secvența militară care putea duce la un război nuclear din cauza Berlinului.

În scrisoarea însoțitoare către generalul Norstad, Kennedy a scris: „Aceasta impune vigoarea pregătirilor, hotărârea în acțiune și precauție pentru a nu reacționa prematur”. El a mai spus că toate cazurile de urgență necesitau suplimentări rapide ale forțelor și desfășurarea acestora spre frontul central. Președintele a precizat către Norstad că dacă sovieticii desfășurau suficiente forțe pentru a înfrânge Occidentul, atunci reacția, pentru care el va primi indicații precise, va fi războiul nuclear.

Kennedy susținea față de scepticul Norstad – și, prin asociere, față de francezi și germani – că suplimentarea forțelor convenționale ale aliaților nu va veni în contradicție cu mesajul pe care el voia să îl transmită sovieticilor, că era pregătit să meargă până la războiul nuclear dacă va fi nevoie. „Mi se pare evident”, îi scria Kennedy lui Norstad, „că descurajarea noastră nucleară nu va fi credibilă pentru sovietici decât dacă vor fi convinși de hotărârea NATO de a se angaja la un nivel mai redus de

violenţă şi vor fi, prin urmare, făcuţi să înţeleagă marile riscuri ale escaladării situaţiei până la un război nuclear.”

O activitate diplomatică febrilă – memorandumuri, telefoane, întâlniri – a însoţit pregătirile lui Kennedy pentru război. Şi, aşa cum se întâmplă atât de frecvent în momente de încordare, preşedintele a cerut unui grup larg de experţi să cântărească bine totul. Kennedy le ceruse să fie sinceri, iar ambasadorul Statelor Unite la Londra, David Bruce – fost ambasador în Germania –, nu s-a putut abţine.

Bruce a spus că, prin acceptarea de către Kennedy a Zidului fără să reacţioneze militar, preşedintele făcuse ca prezenţa Statelor Unite în Berlin să fie mai vulnerabilă, ceea ce afectase moralul Berlinului de Vest şi al Germaniei de Vest. Sovieticii acceptaseră dintotdeauna rolul Statelor Unite în oraş doar din cauza imposibilităţii de a-i îndepărta pe americani prin folosirea forţei militare.[714]

Bruce l-a avertizat pe preşedinte că obiectivul sovieticilor nu a fost Berlinul de Vest în sine, ci mai curând cucerirea în timp a „Germaniei de Vest, cu imensele ei resurse”. El mai era îngrijorat şi de ezitarea lui Kennedy privind angajamentul american faţă de obiectivul pe termen lung reprezentat de unificarea Germaniei. Bruce i-a spus lui Kennedy că aceste promisiuni îl convinseseră pe Adenauer în 1953 să refuze „înşelătoarea, dar ispititoarea ofertă sovietică de reunificare, în favoarea alianţei cu ţările NATO”. Cu alte cuvinte, Bruce spunea că hotărârea lui Kennedy de a se dezice de un asemenea angajament invita Germania de Vest la o reacţie care nu ar fi fost pe placul Washingtonului.

Folosind o formulare captivantă, Bruce a susţinut că, deşi divizarea Germaniei era o realitate, acest lucru nu reprezenta un motiv suficient care să impună recunoaşterea oficială a unui aspect permanent: „Pentru că nici un guvern din Germania de Vest nu ar putea supravieţui acceptării deschise de către aliaţii săi a ideii că *tot ce a reprezentat până în prezent o speranţă amânată urmează a fi respins drept o amânare eternă”* (sublinierea ne aparţine). Bruce era direct: Kennedy trebuia să înfrunte povara istorică a problemelor pe care le crease. „Suntem aproape, cred eu, de momentul de

cotitură”, scria el. „Aș considera esenţial ca noi să luăm, şi să facem credibilă, hotărârea de a ne angaja, dacă este necesar, într-un război nuclear decât să pierdem Berlinul de Est și, drept urmare, Germania de Vest.”

Hot Springs, Virginia
Sâmbătă, 21 octombrie 1961

Kennedy simțea că timpul nu era de partea lui.

Îngrijorat că Hrușciov ar putea întreprinde curând o acţiune militară, președintele a ales să lanseze o altfel de acţiune nucleară împotriva dușmanului, care să ajungă la Hrușciov ca o lovitură umilitoare la Congresul Partidului Comunist.

El a decis să facă publice amănuntele privind mărimea, puterea şi superioritatea arsenalului nuclear al Statelor Unite, date care fuseseră păstrate în secret până atunci. Informaţiile culese de sateliţii americani arătau tot mai clar măsura în care SUA dominau din punct de vedere nuclear, însă a bănuit că Hrușciov nu avea informaţii similare asupra capacităţii nucleare a Statelor Unite.

Președintele Eisenhower nu dezvăluise niciodată ce știa despre inferioritatea militară a sovieticilor, deoarece nu voise să accelereze eforturile acestora de înarmare. Lipsa acestor informaţii l-a făcut pe Kennedy să îl acuze, pe nedrept, pe Eisenhower că permisese apariţia „unui deficit de rachete” în favoarea Moscovei. Ca o ironie, Kennedy susţinea acum că era necesar să demonstreze puterea Statelor Unite pentru a le proteja. Deloc o coincidență, aceasta era o politică inteligentă.

Kennedy se temea că părea slab în fața Moscovei, a aliaților și a americanilor, când, de fapt, el era suficient de puternic pentru a înfrânge Moscova sau orice altă țară într-un conflict militar. Președintele credea că ar fi fost prea agresiv din partea lui să transmită personal acel mesaj, de aceea l-a desemnat pentru această misiune pe Roswell Gilpatric, al doilea oficial ca răspundere în cadrul Departamentului Apărării, care era deja programat să vorbească pe data de 21 octombrie, la Business Council, în Hot Springs, Virginia.

Părea un public destul de nepotrivit pentru un moment atât de semnificativ, dar purtătorul de cuvânt ales de Kennedy era ideal. Gilpatric devenise prieten intim cu Jacqueline Kennedy, care îl socotea drept „cel mai atrăgător bărbat de la Pentagon”, după McNamara. Kennedy îl agrea pe acel avocat elegant de pe Wall Street, educat la Yale, și avea încredere în el. Un tânăr strateg de la Pentagon, Daniel Ellsberg, i-a pregătit ciorna discursului, dar președintele însuși a colaborat la elaborarea lui, alături de Bundy, Rusk și McNamara.[715]

Neștiind despre canalul secret al lui Bolșakov și nici despre schimbul de scrisori private cu Hrușciov, Ellsbert l-a întrebat pe Kaysen dacă nu ar fi mai eficient pentru președinte să transmită un mesaj privat către liderul sovietic privind superioritatea nucleară a Statelor Unite. De ce atâta zarvă? Nu putea Kennedy să îi trimită coordonatele rachetelor balistice intercontinentale și, poate, chiar să anexeze copii ale fotografiilor realizate din satelit?[716]

Oficialul ignora însă dorința lui Kennedy de a ieși la rampă pentru a calma opinia publică internă și vest-europeană. Purtătorul de cuvânt al Casei Albe i-a invitat pe reporterii marilor publicații naționale la Hot Springs și i-a informat dinainte despre importanța discursului, pentru ca acesta să nu treacă neobservat. „Berlinul reprezintă urgența momentului, deoarece sovieticii au făcut ca lucrurile să stea astfel”, a spus Gilpatric.

„Alături de aliații noștri occidentali, am reacționat imediat prin întărirea garnizoanelor în acel oraș asediat. Am chemat 150 000 de rezerviști, am sporit numărul înrolărilor și am prelungit termenul pentru mulți care poartă uniformă…

Însă forța noastră în Berlin – și din apărarea oricărui alt punct din spațiul lumii libere care i-ar putea ispiti pe comuniști să o pună la încercare – are un fundament mult mai larg. Încrederea noastră în capacitatea de a dejuca acțiunile comuniste sau de a ne opune șantajului comunist se bazează pe aprecierea lucidă a puterii militare a celor două părți. Adevărul este că națiunea noastră are o forță de ripostă nucleară atât de ucigătoare,

încât orice acțiune a inamicului care ar pune-o în mișcare ar reprezenta un act de autodistrugere din partea lui.”

Gilpatric a furnizat apoi amănunte, nedifuzate până atunci publicității, despre sute de bombardiere intercontinentale, inclusiv circa șase sute de bombardiere grele, care puteau devasta Uniunea Sovietică cu ajutorul unor tehnici extrem de avansate de alimentare. A vorbit despre forțe de atac terestre și de pe portavioane, care puteau „lovi folosind bombe de sute de megatone”. Gilpatric a spus că Statele Unite dispuneau de zeci de mii de vehicule de lansare a rachetelor nucleare strategice și tactice, fiecare având mai multe focoase.

„Forțele noastre sunt atât de răspândite și de protejate, încât un atac lansat pe neașteptate nu ne-ar putea dezarma”, a spus el. Chiar dacă ar avea de suportat un atac-surpriză, puterea distructivă a Statelor Unite va fi mult mai mare decât a oricărui adversar, și forța de ripostă a Americii ar supraviețui mai bine decât cea a sovieticilor datorită disimulării superioare, a mobilității ei și a țintelor sigure, a spus Gilpatric.

„Fanfaronada și amenințările sovieticilor cu atacuri de rachetă împotriva lumii libere – îndreptate îndeosebi împotriva membrilor europeni ai alianței NATO – trebuie evaluate în comparație cu realitatea superiorității nucleare a Statelor Unite”, a spus Gilpatric. „Statele Unite nu vor să soluționeze diferendele prin forță. Dar dacă ingerințele în drepturile și obligațiile noastre trebuie să conducă la un conflict violent – *ceea ce este posibil* – Statele Unite nu vor să fie înfrânte” (sublinierea ne aparține).

În cele din urmă, Kennedy punea la îndoială cacealmaua lui Hrușciov.

Palatul Congreselor, Moscova
Duminică, 22 octombrie 1961

Având în vedere agitația de la Hot Springs, Virginia, Hrușciov, aflat la Moscova, a început să se teamă că urma să se declanșeze conflictul legat de Berlin.

În timpul unei pauze din timpul congresului, generalul Konev i-a prezentat lui Hruşciov dovezi că americanii se pregăteau de război. Deşi Konev rămânea teoretic comandantul sovietic al operaţiunilor din Germania, Hruşciov considera că misiunea lui era aceea de om de legătură, iar generalul se afla la Moscova ca delegat al partidului.

Hruşciov va aminti ulterior că generalul Konev i-a adus informaţii despre data şi ora exacte când Occidentul va declanşa ostilităţile în Berlin. „Pregăteau buldozere să doboare instalaţiile amplasate de noi pe frontieră. Buldozerele vor fi urmate de tancuri şi valuri de jeepuri cu infanterişti.” Hruşciov a crezut că acţiunea era sincronizată pentru a coincide cu ultimele zile ale congresului.

Deşi nu exista nici un motiv de îndoială că Hruşciov primise informaţii referitoare la manevrele neautorizate ale tancurilor lui Clay, el putea da vina pentru ceea ce a urmat mai curând pe aliatul său recalcitrant, Walter Ulbricht. Deranjat de hotărârea luată de Hruşciov la Moscova de a abandona ideea tratatului de pace cu Germania de Est, Ulbricht a hotărât din nou să preia frâiele în Berlinul de Est. De această dată, totuşi, el se va confrunta cu hotărârea Statelor Unite de a nu da înapoi.

Scena era pregătită pentru prima confruntare militară directă între Statele Unite şi Uniunea Sovietică.

690 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Kennedy-Khrushchev Exchanges, Doc. 21, Department of State, Presidential Correspondence: Lot 77D 163; de asemenea, JFKL, NSF, Countrie Series, USSR, Khrushchev Correspondence

691 Discurs al lui Roswell L. Gilpatric, secretar adjunct al Apărării, în faţa Consiliului de Lucru de la Homestead, Hot Springs, Virgina, 21.10.1961, 9.00 p.m. (EST), 10.00 (EDT), http: / / www.gwu.edu / ~nsarchiv / NSAEBB / NSAEBB56 / BerlinC6. pdf; „Our Real Strength”, *Time*, 27.10.1961

692 Salinger, *With Kennedy,* 198–199

693 FRUS, 1961–1963, vol. VI, Kennedy-Khrushchev Exchanges, Doc. 21, scrisoare a preşedintelui Hruşciov către preşedintele Kennedy, 28.09.1961

694 Salinger, *With Kennedy,* 199

695 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 137

696 Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 396

697 New York Times, 16.10.1961, 17.10.1961, 18.10.1961; Slusser, The Berlin Crisis of 1961, 294

698 „Communists: The Khrushchev Code", *Time*, 20.10.1961

699 Beschloss, *The Crisis Years*, 44, 53, 461, 538; Fursenko şi Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 202

700 David Talbot, *Brothers: The Hidden History of the Kennedy Years.* New York: Free Press, 2007, 75, *New York Post*, 08.11.1961; *New York Times*, 05.11.1961

701 Carl Kaysen către generalul Maxwell Taylor, reprezentant militar al preşedintelui, „Strategic Air Planning and Berlin", 5.09.1961, strict secret. Sursă: National Archives, Record Group 218, Records of the Joint Chiefs of Staff, Records of Maxwell Taylor: http: / / gwu.edu / ~nsarchiv / NSAEBB / NSAEBB56 / Berlin.C1.pdf; de asemenea, *vezi* FRUS, 1961–1963, vol. VIII, National Security Policy, Doc. 43, memoriu al reprezentantului militar al preşedintelui (Taylor) către preşedintele Kennedy, Planificarea aeriană strategică şi Berlinul, Washington, 19.09.1961

702 Carl Kaysen către generalul Maxwell Taylor, reprezentant pe lângă preşedinte, „Planificarea aeriană strategică Berlinul", 05.09.1961, strict secret, exemplar prescurtat, cu memorandum de rezervă către preşedintele comandanţilor reuniţi de arme, Lyman Lemnizer, predat Arhivei Naţionale de Securitate, Arhivele Naţionale, Record Group 218, Records of the Joint Chiefs of Staff. http: / / www.gwu.edu / ~nsarchiv / NSAEBB / NSAEBB56 / BerlinC1. pdf

703 memoriu al generalului Maxwell Taylor către generalul Lemnizer, 19.09.1961, cuprinzând raportul privind „Planificarea aeriană strategică", strict secret. Sursă: National Archives, Record Group 218, Records of the Joint Chiefs of Staff, Records of Maxwell Taylor, Box 34, rapoarte către preşedinte, 1961. http: / / www.gwu.edu / ~nsarchiv / NSAEBB / NSAEBB56 / BerlinC3.pdf

704 FRUS, 1961–1963, vol. VIII, National Security Policy, Doc. 44, Document privind discuţiile cu preşedintele Kennedy, Washington, 20.09.1961

705 Kaplan, *The Wizzards of Armageddon*, 246; Scott D. Sagan, *The Limits of Safety: Organization, Accidents, and Nuclear Weapons.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993, 150; U.S. Air Force, *General Horace M.Wade OH,* 10–12.10.1978, 307–308, K239.0512-1105, Air Force Historical Research Center; JFKL, NSF, Memorandum Bundy către Kennedy, 30.01.1961, Box 313

706 JFKL, *Martin J. Hillebrand OH*, intervievat de Paul P. Sweet, consul general american, Stuttgart, 26.08.1964, 8; Martin J. Hillebrand, *Power and Morals.* New York: Columbia University Press, 1949, 30

707 *Vezi* Nitze în prefaţa cărţii lui William R. Smyser, *From Yalta to Berlin: The Cold War Struggle over Germany.* New York: St. Martin's Pess, 1999, xiv–xv; Strobe Talbott, *The Master of the Game: Paul Nitze and the Nuclear Peace.* New York: Alfred A. Knopf, 1988, 37, 70, 72–73

708 Paul H. Nitze, cu Ann M. Smith şi Steven I. Rearden, From Hiroshima to Glasnost: At the Center of Decisions – A Memoir. New York: Grove Weidenfeld, 1989, 91–92; Talbott, Master of the Game,

709 David Callahan, Dangerous Capabilities: Paul Nitze, 223; Nitze, From Hiroshima to Glasnost, 199–200

710 Callahan, Dangerous Capabilities, 223; Nitze, From Hiroshima to Glasnost, 199–200

711 Nitze, From Hiroshima to Glasnost, 202–204; FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 173, proces-verbal al şedinţei, Situaţia din Berlin, planuri pentru situaţii neprevăzute, Washington, 10.10.1961; Doc. 185, Politica SUA privind acţiunile militare în cazul unui conflict la Berlin, Washington, 20.10.1961

712 *Washington Post*, *New York Times*, *Tagesspiegel*, *Der Jurier,* 20.10.1961; *Christian Science Monitor,* 05.09.1961; *New York Times,* 17.09.1961

713 *Time*, 20.10.1961

714 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 183, telegramă de la ambasada din Marea Britanie către Departamentul de Stat, Londra, 20.10.1961, 4 p.m.

715 Beschloss, *The Crisis Years,* 329; Benjamin C. Bradlee, *Conversations with Kennedy.* New York: W.W. Norton, 1975, 230

716 Wyden, *Wall,* 258

CAPITOLUL 18

CONFRUNTARE LA PUNCTUL DE CONTROL CHARLIE

Nu cred că m-aţi trimis aici ca să trăiesc într-un vid şi ştiu că nu pot fi cu adevărat de folos dacă se socoteşte înţelept să mă port extrem de prevăzător în Berlin. Aş mai putea adăuga, totuşi, că nu am venit aici ca să vă creez probleme suplimentare şi că sunt dispus să plec imediat.[717]

General Lucius Clay, către preşedintele Kennedy, 18 octombrie 1961

Prin natura lucrurilor, am hotărât de mult că intrarea în Berlin nu reprezintă un interes vital, care să justifice recurgerea hotărâtă la forţă pentru a acorda protecţie şi sprijin. Din acest motiv, consimţind tacit la ridicarea Zidului, trebuie să recunoaştem sincer între noi că am mers foarte departe pe calea acceptării ideii că, în cazul Berlinului

de Est, sovieticii pot, așa cum au procedat anterior și în alte zone aflate sub controlul lor, să își izoleze supușii refractari.[718]

Secretarul de stat Dean Rusk, către generalul Clay, 26 octombrie 1961

Districtul Dahlem, Berlinul de Vest
Duminică, 22 octombrie 1961

Seara în care avea să se declanșeze criza decisivă a acelui an a început inofensiv.

E. Allan Lightner Jr., cel mai important diplomat american din Berlinul de Vest, a zorit-o pe soția sa, Dorothy, ca să nu întârzie la un spectacol al unei companii de teatru experimental din Cehoslovacia, care urma să aibă loc în Berlinul de Est. Doamna Lightner Jr. citise despre spectacol într-un ziar local și i s-a părut că oferea o diversiune ispititoare după două luni de presiuni neîncetate, de când se închisese frontiera Berlinului.[719]

Era o vreme răcoroasă de toamnă în districtul Dahlem din Berlinul de Vest, unde familia Lightner locuia într-o vilă spațioasă, care, după război, fusese confiscată de la un înalt oficial nazist. Vecinii lor se pregăteau de iarnă. În acea zi unii își curățaseră peluzele de frunzele moarte căzute din fagi și stejari. Alții scoseseră pilotele groase de la păstrare ca să le aerisească pe frânghiile de rufe sau pe balustradele balcoanelor.

Deși Lightner nu reușise să anticipeze ridicarea Zidului, acest fapt nu îi afectase în nici un fel cariera. Nu exista vreo numire la post mai aureolată decât aceea din prima linie a Războiului Rece. Ca multe alte soții ale funcționarilor de la Departamentul de Stat din perioada respectivă, Dorothy se bucurase de cariera soțului și de privilegiile care veneau la pachet cu aceasta; personalul casei o socotea arogantă și prea exigentă față de serviciile lor. Soții Lightner savuraseră întotdeauna ieșirile lor în zona sovietică, unde veneau să dea spectacole importanți artiști din spațiul socialist. Totuși, din 13 august, vizitele lor căpătaseră o valoare mai curând

simbolică. Est-berlinezii, care îl recunoșteau pe Lightner, îi mulțumeau deseori pentru simplul fapt că apărea acolo.

Lightner știa că erau șanse mici ca vizita lor în cealaltă parte a orașului să fie mai bogată în evenimente decât de obicei. În acea săptămână, așa-numita poliție est-germană a poporului, Volkspolizei sau *Vopos*, pe scurt, începuse să efectueze controale inopinate asupra civililor aliați. Acțiunile lor nu încălcau doar procedurile stabilite de cele patru puteri, ci intrau în contradicție și cu instrucțiunile date de sovietici, cele mai recente venind din partea ministrului sovietic al Apărării, mareșalul Rodion Malinovski, potrivit cărora est-germanii nu trebuiau să schimbe nici una dintre procedurile de frontieră fără aprobarea sovieticilor.[720]

La Moscova, Ulbricht aprobase acele acțiuni, spumegând însă de furie din pricina cuvântării ținute de Hrușciov la congres. Deși Kennedy socotise că discursul liderului sovietic fusese belicos, Ulbricht se concentrase asupra hotărârii lui Hrușciov de a prelungi termenul pentru încheierea tratatului de pace care să consfințească încheierea războiului. După părerea lui Ulbricht, Hrușciov revenise la vechiul lui obicei de a tergiversa lucrurile în legătură cu Berlinul pe socoteala est-germanilor. În cuvântarea sa, ținută trei zile mai târziu, Ulbricht numise tratatul o „sarcină de cea mai mare urgență”. Ulbricht avea nevoie de tratat pentru a-și consolida triumful înregistrat în august, extinzându-și în continuare controlul asupra Berlinului de Est, izolând totodată și demoralizând locuitorii Berlinului de Vest.

Însă, în cazul lui Hrușciov, cuvintele nu fuseseră niciodată îndeajuns, astfel că Ulbricht a intensificat unilateral inspecțiile de frontieră, închipuindu-și că Occidentul se va plânge, dar nu se va opune după ce acceptase umilința mai mare legată de închiderea frontierei. Procedând astfel, liderul est-german subestima hotărârea ultimului factor american de la fața locului: generalul Lucius Clay.

Împreună, Ulbricht și Clay vor declanșa o confruntare între superputeri pe care stăpânii lor de la Moscova și, respectiv, Washington nici nu o doriseră, nici nu o anticipaseră – deși ambii adversari vor bănui că ea fusese provocată intenționat de cealaltă parte.

Încurajat de Clay, în acea săptămână, Lightner le recomandase membrilor Misiunii SUA să se opună noilor proceduri inițiate de est-germani. Interzisese personalului său să se supună verificărilor, iar cu o zi în urmă, secretara sa preferase să întoarcă mașina decât să se supună și să-și prezinte documentele. Lightner și Clay erau livizi aflând că prim-ministrul britanic Macmillan acceptase noile controale fără să scoată vreun cuvânt de protest, lucru pe care îl socoteau drept o nouă doză de conciliatorism britanic. Ordinele date de Londra către comandanții locali erau clare: după concesia făcută în cazul Zidului, aceasta era o bătălie ce nu mai merita a fi purtată.[721]

Clay nu era de acord. Dacă Washingtonul le permitea est-germanilor să mai prejudicieze drepturile aliaților, în vigoare încă din 1945, Clay era convins că Statele Unite vor submina moralul și așa fragil al Berlinului de Vest și vor eroda ceea ce mai rămăsese din poziția legală a aliaților. Având în vedere discuțiile premergătoare de la Washington, el era totuși convins că președintele Kennedy era mai hotărât decât consilierii lui să păstreze demarcația în Berlin. Pentru moment însă, inamicii lui bătuseră în retragere, deoarece simțiseră că generalul Clay nu avea aceeași influență asupra lui Kennedy ca în cazul lui Truman.[722]

Așadar, pentru Clay, situația prezenta o triplă ocazie favorabilă. În primul rând, putea demonstra din nou hotărârea Statelor Unite în problema Berlinului. În al doilea rând, putea reînvia încrederea în sine a soldaților americani și a vest-berlinezilor. Și, în al treilea rând, putea demonstra adversarilor săi de la Moscova și Washington că se bucura de sprijinul președintelui Kennedy.

Exista o singură problemă: Clay nu știa sigur care era poziția președintelui său nehotărât.

Spre deosebire de Clay, Lightner nu se considera un participant la Războiul Rece, deși era. Absolvent al Universității Princeton, acum în vârstă de cincizeci și trei de ani, el îi lua în derâdere pe foștii săi colegi intelectuali elitiști, care scriau și vorbeau cu naivitate despre „marea experiență rusă” a comunismului, numindu-i „roze de salon”[723]. El îi

spunea adesea lui Dorothy că după câteva luni petrecute în Uniunea Sovietică foştii lui colegi şi-ar fi schimbat radical părerea. Vorbea din experienţă. În tinereţe, Lightner fusese la post în Rusia stalinistă până în 1941, când părăsise Moscova, cuprinsă de război, împreună cu documentele ambasadei. După aceea, lucrase cu exilaţi anticomunişti în Scandinavia, împărţise adăposturile subterane din Londra cu britanicii întreprinzători şi ajutase la modelarea acordurilor postbelice care, spre regretul lui, cedaseră o parte foarte mare a Europei, lăsând-o sub controlul sovieticilor.

Lightner le spunea prietenilor săi că, dacă generalul Clay ar fi fost acolo pe 13 august, militarii americani ar fi străpuns primele bariere instalate, iar est-germanii nu ar fi riscat declanşarea unui război pentru a le reface. El accepta argumentul lui Clay, care susţinea că Statele Unite nu îşi puteau permite să se mai retragă, însă se temea că generalul nu va reuşi să învingă structura birocratică americană din Berlin, care era mai greu de străpuns decât aceea cu care se confruntase în 1948. Lightner era nemulţumit de faptul că trebuia să raporteze pe două linii – ca subaltern, atât generalului Watson din Berlin, cât şi ambasadorului Dowling de la Bonn.[724]

După cum a vrut soarta, poliţiştii est-germani au oprit automobilul Volkswagen al lui Lightner când acesta trecea în zigzag prin prima dintre cele trei bariere de beton vopsite în roşu şi alb ale punctului de control – două împungând din curbă spre stânga şi alta coborând din dreapta. Respectând procedurile, Lightner a refuzat să prezinte documentele către est-germani şi a insistat să discute cu un reprezentant al sovieticilor. De cele mai multe ori, poliţiştii est-germani le făceau diplomaţilor americani semn să îşi continue drumul. În baza noilor ordine, totuşi, ofiţerul est-german a refuzat să îi permită lui Lightner accesul. Având în vedere că era duminică, el a spus că nu avea cum să găsească un reprezentant sovietic şi a repetat solicitarea ca Lightner să prezinte documentele sau să se întoarcă din drum.[725]

Lightner a refuzat din nou, de această dată susţinut de Dorothy care, de pe scaunul din dreapta şoferului, i-a ţinut o lecţie ofiţerului est-german

despre drepturile celor patru puteri. În următoarele patruzeci și cinci de minute, interlocutorii s-au enervat, au ridicat glasul și au argumentat, însă nu a apărut nici un oficial sovietic. De aceea, Lightner a socotit că sosise momentul să acționeze. După ce a trimis un mesaj de alertă către Clay, prin intermediul telefonului din mașină, Lightner s-a pregătit să treacă frontiera în forță. Deși era conștient că polițiștii est-germani din Vopos aveau ordin să tragă în cazul concetățenilor care încercau să evadeze, el a socotit că nu exista o posibilitate prea mare ca ei să tragă într-un diplomat american care încerca să treacă în [Berlinul de] Est. Așa ceva ar fi fost interpretat drept act de război.

„Ascultați”, i-a spus Lightner polițistului aflat la geamul lui, „îmi pare rău, dar îmi voi exercita dreptul de aliat pentru a pătrunde în orice sector al Berlinului.”[726]

A ambalat motorul, spunând: „Dați-vă la o parte! O să trecem!”

Lightner a pornit înainte, silind doi polițiști să sară în lături. Cu toate acestea, vehiculul nu se putea strecura prin labirintul strâmt de beton decât cu viteză redusă. Și astfel, polițiștii, în număr destul de mare, au ajuns mașina din urmă și au oprit-o din nou. De această dată, au înconjurat vehiculul.

Unul dintre ei a strigat furios: „Puteți aștepta aici până dimineață sosirea unui sovietic! Dacă va apărea și atunci!”

În fundal, Clay începuse să pună în mișcare artileria grea. Ordonase unui pluton din Grupul Tactic 2 să înainteze șaisprezece kilometri spre punctul de control Charlie, tocmai de la cazarma McNair din Lichterfelde, împreună cu două transportoare blindate, urmate îndeaproape de patru tancuri M48, dotate cu buldozere. Pentru a dirija operațiunea, Clay și comandantul militar al Berlinului, generalul Watson, se retrăseseră în centrul de operațiuni de urgență, cunoscut sub numele de „Buncărul”, înființat exact pentru astfel de evenimente în subsolul consulatului american de pe Clayallee. Deși fusese construită inițial în 1936 ca sediu secundar pentru forțele aeriene ale celui de-al Treilea Reich, clădirea folosise drept

centru de comandă al lui Clay în timpul Podului Aerian al Berlinului şi acum avea aceeaşi destinaţie.

În timp ce drama era în plină desfăşurare, locotenent-colonelul Robert Sabolyk monitoriza scena de la punctul de control Charlie prin binoclu, din ghereta din lemn vopsită în alb, a poliţiei militare, aflată la o sută de metri de locul confruntării. Având ordin să ţină lucrurile sub control până la sosirea întăririlor, fostul campion de box, în timpul facultăţii, a sărit în maşina de serviciu şi a gonit prin prima barieră, apoi a ocolit-o larg pe cea de a doua şi a oprit în scrâşnet de frâne exact în faţa Volkswagenului lui Lightner. A fost cât pe ce să le rupă picioarele câtorva poliţişti est-germani, care au sărit în spate şi au strigat în semn de protest.

La scurtă vreme după aceea, huruind, au apărut patru tancuri americane, care au oprit la linia groasă, vopsită cu alb, ce marca graniţa Berlinului de Vest. Un alt poliţist militar a venit în fugă de la postul său până la portiera din dreptul lui Dorothy Lightner şi i-a sugerat politicos să părăsească vehiculul imobilizat. Aceasta a refuzat să plece de lângă soţul ei.

Drept urmare, poliţistul militar s-a retras în gheretă, dar s-a întors câteva minute mai târziu. „Îmi pare rău, dar generalul Clay *a ordonat* ca doamna Lightner să coboare”, a spus el.

Şi a adăugat către soţul ei, în şoaptă, ca să nu fie auzit de poliţiştii est-germani: „Avem un plan în care nu dorim să o amestecăm pe doamna Lightner”.

Imediat ce poliţistul a îndepărtat-o pe doamna Lightner de acolo, două grupe de câte patru infanterişti au scos husele de pe baionetele puştilor M-14 şi s-au postat de fiecare parte a Friedrichstrasse. Având ţevile a patru tunuri îndreptate direct spre ei, est-germanii s-au retras. Lightner a băgat în viteza întâi şi a pornit încet cu Volkswagenul înainte, flancat de cele două grupe de infanterişti. După ce a trecut de ultima barieră şi a pătruns cu bine pe teritoriul comunist, comandantul plutonului l-a întrebat pe Lightner dacă să se oprească acolo.

„Nu”, a spus diplomatul.

Era prima oară în istoria postbelică a Berlinului când o unitate de infanterie complet înarmată, aparţinând forţelor americane de ocupaţie, mărşăluia în sectorul sovietic. Pentru a afirma şi mai apăsat dreptul de liberă trecere al Aliaţilor, Lightner a condus cale de două blocuri prin Berlinul de Est, până la prima intersecţie, după care a întors maşina – escortat tot timpul de garda înarmată. Având ţevile tunurilor îndreptate spre ei, poliţiştii est-germani au rămas pe loc.

Revenit în siguranţă pe teren american, Lightner s-a pregătit să treacă din nou în Est pentru a-şi susţine punctul de vedere. Vestea despre acea confruntare se răspândise deja în tot Berlinul. La faţa locului s-au strâns reporteri şi fotografi pentru a imortaliza orice acţiune. Cu inima bătând să-i sară din piept, Albert Hemsing a urcat grăbit pe scaunul pasagerului din maşina lui Lightner. Ofiţerul de informaţii în vârstă de patruzeci de ani, de origine germană, lucrase după război la Paris în echipa de filmare pentru Planul Marshall, sprijinind efortul de reconstrucţie a Europei. Însă nu trecuse niciodată printr-o experienţă riscantă. Poliţiştii est-germani vor susţine ulterior că mirosea a alcool.

Când poliţiştii est-germani i-au blocat din nou calea, Lightner le-a făcut semn unităţilor înarmate să revină la maşina lui. Aceştia l-au escortat din nou, iar est-germanii au rămas deoparte. În acest timp, consilierul politic al Misiunii Statelor Unite, Howard Trivers, telefonase la comandamentul sovietic ca să solicite prezenţa unui ofiţer sovietic la punctul de control Charlie pentru rezolvarea neînţelegerii.

Când Lightner s-a întors din cea de-a doua incursiune, a sosit şi reprezentantul sovietic. După discuţii cu poliţiştii de frontieră est-germani şi americani, sovieticul şi-a cerut scuze pentru faptul că est-germanii nu recunoscuseră rangul lui Lightner. De aceea, el a pătruns a treia oară, dar de data aceasta însoţit de o a doua maşină civilă. Poliţiştii s-au tras din nou deoparte şi se părea că victoria americană era deplină.[727]

Cele două vehicule americane au participat apoi la ceea ce părea a fi un tur al victoriei, rulând pe Friedrichstrasse până la Unter den Linden, bulevardul central din Berlinul de Est, întorcând apoi la Poarta Brandenburg

şi revenind pe Friedrischstrasse. În jurul orei 22, a sosit un funcţionar sovietic de rang mai înalt, colonelul Lazarev, adjunctul consilierului politic. Acesta a acuzat faptul că americanii nu trimiseseră informaţii despre plăcuţele de înmatriculare după care să se poată ghida pentru a şti care vehicule nu trebuiau verificate. Totodată, el a protestat furios împotriva acelei „incursiuni armate" în zona sovietică.

Lightner şi soţia lui au pierdut spectacolul, însă Clay i-a felicitat pentru reuşita lor. A doua zi dimineaţă, Clay s-a lăudat în faţa presei că „acum s-a distrus ficţiunea" că est-germanii erau aceia care împiedicau accesul aliaţilor în Berlinul de Est.

Victoria lui va fi însă una de scurtă durată. În aceeaşi dimineaţă, guvernul est-german a publicat un decret prin care, din acel moment, *toţi* străinii – cu excepţia aliaţilor militarilor în uniformă – erau obligaţi să prezinte acte de identitate la intrarea în Berlinul „democratic". Agenţia est-germană de ştiri ADN a condamnat incidentul de duminică seară drept o „provocare de frontieră" declanşată de un civil necunoscut (Lightner), însoţit de o femeie necunoscută (Dorothy), cărora li se alăturase ulterior un bărbat beat (Hemsing).

După ce a intrat în posesia numelor americanilor care au participat la acel incident, radioul est-german a difuzat un anunţ în limba engleză, destinat soldaţilor americani: „Va trece multă vreme până când ministrul Lightner îşi va mai scoate prietena la plimbare ca să petreacă noaptea cu ea în Berlinul de Est peste weekend".[728]

La Washington, Kennedy s-a supărat. El încerca să stabilească negocieri cu sovieticii, nu să provoace o nouă confruntare. „Noi nu l-am trimis [pe Lightner] acolo pentru a merge la operă în Berlinul de Est", a spus el, înţelegând greşit evenimentul şi trecând peste faptul că Lightner acţionase potrivit indicaţiilor date de reprezentantul direct al preşedintelui american.[729]

În acelaşi timp, Kennedy se confrunta cu altă problemă. Cu patru zile în urmă, Clay îi trimisese un mesaj prin care se oferea să demisioneze dacă

nu i se îngăduia să ia măsuri mai eficiente. Preşedintele putea împiedica un cutremur politic doar dându-i lui Clay mai multă libertate de manevră.

Cartierul General al Armatei SUA, Berlinul de Vest
Miercuri, 18 octombrie 1961

Frustrarea tot mai mare l-a îndemnat pe generalul Clay ca, în prima scrisoare personală pe care i-o trimisese preşedintelui Kennedy de la revenirea lui la Berlin, să îşi ofere demisia.

Bundy, consilierul pe probleme de securitate naţională, îl avertizase pe Kennedy, atunci când îl alesese pe Clay, că risca „o nouă afacere MacArthur – Truman", amintindu-i de decizia nefericită luată de Truman de a-l concedia pe MacArthur, după ce acesta îşi declarase public dezacordul faţă de politica preşedintelui în problema Războiului din Coreea. La acea dată, MacArthur dorise să bombardeze China, iar acum, Bundy bănuia că generalul Clay dorea să adopte o atitudine mai agresivă la Berlin decât îşi propusese Kennedy, într-un moment când administraţia sa era dispusă să facă o serie de concesii majore în problema Berlinului în faţa lui Hruşciov.[730]

Deşi în scrisoare se oferea să demisioneze mai discret decât o făcuse MacArthur, Clay ştia că motivele plecării sale de la Berlin aveau să ajungă în mass-media şi apoi îi vor inflama şi mai mult pe criticii lui Kennedy, dar îi vor descuraja şi mai mult pe berlinezi.[731]

Clay a început prin a-i cere scuze preşedintelui pentru lungimea scrisorii, 1 791 de cuvinte, şi pentru faptul că nu scrisese mai devreme. I-a explicat lui Kennedy că multe alte incidente cu care se confruntase până la sosirea la Berlin nu fuseseră demne de atenţia preşedintelui.

În primul rând, îi scria el lui Kennedy, „trebuie să păstrăm încrederea berlinezilor. Altfel, pierderea capitalurilor şi a cetăţenilor responsabili ar putea distruge poziţia noastră aici, iar această pierdere a încrederii s-ar răspândi în întreaga lume". Deşi berlinezilor le păsa prea puţin de felul în care se comportau francezii şi britanicii, Clay a susţinut că „dacă noi dăm greş, ei vor fi demoralizaţi".

Clay a spus tot ce avea de spus. L-a criticat în mod indirect pe președinte pentru felul cum gestionase închiderea frontierei în data de 13 august, considerând că măsura putea fi contestată cu foarte puține riscuri. „Nu cred că trebuia să declanșăm un război ca să împiedicăm ridicarea Zidului”, a spus el, dar a adăugat: „Cel puțin puteam să ne deplasăm înainte și înapoi prin diferite puncte selectate de trecere a frontierei, cu camioane militare neînarmate, iar această acțiune limitată ar fi împiedicat ridicarea Zidului.”

Cu toate acestea, Clay dădea vina nu pe Kennedy, ci pe subordonații lui. „Am fost uimit să aflu că nu s-a recomandat nici o acțiune specifică în acest scop”, a spus el. A criticat această cultură refractară la riscuri, care se dezvoltase în rândul americanilor din Berlin. „Sunt suficiente câteva dezaprobări ca să descurajezi gândirea independentă și recomandările pozitive”, a spus el. Clay era îngrijorat de faptul că președintele nu avea acces la puncte de vedere mai independente, precum al său, pentru că până și „un comandant capabil precum [comandantul suprem Lauris] Norstad” se lăsa influențat de reticența aliaților.

Apoi Clay a atins miezul problemei, și anume: „nevoia urgentă de a împiedica încălcarea drepturilor noastre” de către forțele est-germane, „în timp ce forțele sovietice rămân departe în fundal”. Lui Clay nu-i plăcea faptul că recomandările lui ca Statele Unite să reacționeze la incidentele minore erau respinse „cu ușurință” de Comandamentul European. El voia ca președintele să îi acorde mai multă autoritate directă pentru a trece cu brio astfel de încercări la care era supusă hotărârea americanilor, precum verificările de frontieră efectuate de est-germani, deoarece suma totală a acestor incidente era mai gravă decât considerau consilierii lui pe probleme de politică externă.

Generalul scria cu siguranța de sine a omului care știa că influențase istoria prin același mod de comunicare directă cu președintele precedent. „Dacă vrem să reacționăm prompt și corespunzător”, spunea el, „comandantul local trebuie să aibă autoritatea ca într-o situație de urgență să acționeze imediat, cu consimțământul și la recomandările mele, în domeniul

deplin al autorității pe care ați delegat-o comandamentului nostru militar din Europa.”

Clay dorea ca președintele să îl elibereze pe generalul Watson, comandantul local al Berlinului, de constrângerile impuse de generalul Clarke din Heidelberg și de generalul Norstad din Paris. Deși recunoștea că Statele Unite nu puteau modifica din punct de vedere militar situația Berlinului, el a spus: „Putem pierde Berlinul dacă nu suntem dispuși să ne asumăm unele riscuri apelând la forță… Am putea fi lesne împinși într-un război din cauză că nu reușim să demonstrăm limpede pe teren că am ajuns la punctul critic”.

Clay apăra acțiunile întreprinse până atunci de el, deși știa că unii dintre consilierii lui se opuseseră, în special la eliberarea refugiaților din Steinstücken și la trimiterea de patrule militare pe autobahn. El a insistat: „Aceste acțiuni simple din partea noastră au redus tensiunile de aici și au restabilit încrederea în Berlinul de Vest”. El i-a spus președintelui că pentru Statele Unite apărarea dreptului de liberă trecere prin punctul de control Charlie trebuia să devină o prioritate, nu doar de dragul de a face asta, ci pentru că vest-berlinezii erau atenți la astfel de lucruri. Din acest motiv, a spus Clay, el „trimitea cât mai multe vehicule în fiecare zi”.

Deși președintele nu îi ceruse asta, Clay i-a prezentat un plan militar de urgență pentru situația în care sovieticii ar fi ripostat, așa cum făcuse și pentru Truman după embargoul sovietic: „Dacă suntem opriți pe autostradă [spre Berlin], trebuie să sondăm rapid și, cred eu, cu o forță militară redusă să aflăm din Berlin seriozitatea intențiilor [inamicului]. Dacă oamenii noștri sunt opriți de o forță superioară și siliți să se retragă, trebuie să recurgem la un pod aerian imediat și, în mod public și simultan, să aplicăm sancțiuni economice și o blocadă, în încercarea de a-i sili pe sovietici să acționeze. Dacă acești pași sunt întreprinși simultan, în Berlinul de Vest nu se va stârni panică, iar noi vom câștiga timp pentru ca dumneavoastră să luați *decizia supremă* cu calm și cu o judecată limpede și obiectivă”.

Menționând „decizia supremă”, Kennedy cu siguranță avea să își dea seama că se referea la un conflict nuclear. Clay decreta pe un ton rece:

„Dacă oamenii noştri trimişi în recunoaştere sunt capturaţi şi ucişi, atunci este evident că guvernul sovietic doreşte război”.

Clay încheia promiţând să scrie mai puţin pe viitor. El a spus că era onorat să slujească în calitate de reprezentant al lui Kennedy în Berlin, dar a adăugat: „Înţeleg că nimeni nu ştie precis ce înseamnă asta”. Clay îl prevenea pe Kennedy că „orice ezitare din partea mea de a acţiona pozitiv şi hotărât aici, în calitatea pe care o deţin în prezent, se va considera că ţine de aprobarea directă dată de dumneavoastră… Nu cred că m-aţi trimis aici ca să trăiesc într-un vid şi *ştiu că nu pot fi cu adevărat de folos dacă se socoteşte că trebuie să mă port extrem de prevăzător în Berlin”* (sublinierea ne aparţine).

După aceea, urma oferta generalului de a demisiona. În cariera lui militară, Clay îşi câştigase o oarecare reputaţie pentru faptul că, ocazional, ameninţase să demisioneze şi îşi atinsese scopurile în aproape toate acele situaţii. Clay descoperise că oferta de a demisiona era câteodată singura cale de a atrage atenţia superiorilor.

Clay îşi cântărise atent fiecare cuvânt, exprimând loialitatea unui soldat faţă de comandantul său suprem, dar întrebându-se cum putea continua să slujească eficient în condiţiile existente. „Aş mai putea adăuga, totuşi, că nu am venit aici ca să vă creez probleme suplimentare şi că sunt dispus să plec imediat. Doresc să ştiţi că nu îmi voi permite să fiu transformat într-o figură controversată în aceste momente critice şi că, dacă decideţi sau dacă singur îmi voi da seama că trebuie să mă prezint în faţa dumneavoastră, dacă nu slujesc nici unui scop util aici, mă voi retrage într-o manieră care să primească aprobarea dumneavoastră şi nu voi mai crea alte probleme aici.”

Cu acestea, încheia, semnându-se:

„Cu deosebit respect,

Al dumneavoastră,

Lucius D. Clay,

General în retragere

Armata Statelor Unite”

Paris
Luni, 23 octombrie 1961

La cererea lui Kennedy, generalul James M. Gavin, ambasadorul Statelor Unite la Paris, aranjase o întâlnire cu președintele Charles de Gaulle pentru a răspunde scrisorii liderului francez, pe care Kennedy o citise cu o iritare considerabilă în urmă cu două zile.

Într-un moment în care Kennedy avea mare nevoie de un front comun al aliaților care să îl sprijine pentru a aduce Moscova la noi discuții pe tema Berlinului, de Gaulle devenise cel mai incomod aliat al său, influențându-l totodată și pe cancelarul Adenauer. De Gaulle refuzase să participe la discuțiile preliminare între americani, britanici și vest-germani privind posibilitatea unor noi negocieri cu sovieticii – și nici un fel de îndemnuri sau invitații nu păreau să îl clintească din loc.

De Gaulle dezaprobase discuțiile Rusk–Gromîko, desfășurate imediat după închiderea frontierei, deoarece creaseră impresia că Statele Unite acceptaseră starea de diviziune permanentă a Berlinului și erau dispuse să discute cu Moscova o recunoaștere a acestui statut. El era în continuare îngrijorat de faptul că președintele american se arăta chiar dispus să stea de vorbă cu sovieticii despre viitorul apartenenței Germaniei de Vest la alianță. Liderul francez nu vedea conjunctura în care discuțiile cu Hrușciov ar putea duce la altceva decât la concesii care aveau să modifice la nivel negativ echilibrul politic din Europa și să „creeze o demoralizare politic, greu de controlat, în țările care aparțin alianței noastre, îndeosebi în Germania, ce i-ar putea încuraja pe sovietici să înainteze și mai mult”.

În scrisoarea sa, de Gaulle renunțase la orice căldură paternă pe care o dovedise în timpul vizitei lui Kennedy la Paris, înainte de summitul de la Viena. Limbajul lui era limpede și dur: „Domnule președinte, trebuie să spun că astăzi, mai mult ca niciodată, cred că trebuie adoptată politica următoare: să se refuze schimbarea statu-quo-ului Berlinului și a situației existente în prezent în Germania și, drept consecință, [să se refuze] negocieri privind aceste aspecte, atâta vreme cât Uniunea Sovietică nu se abține de la acțiuni unilaterale și nu încetează să amenințe”.

Deşi formulată în termeni duri, scrisoarea lui de Gaulle urma de fapt acelaşi ton de confruntare pe care îl stabilise cu Kennedy imediat după 13 august. Cu două săptămâni înainte de acea dată, Kennedy îi solicitase lui de Gaulle ajutorul pentru a influenţa atitudinea ţărilor Lumii a Treia împotriva comunismului. De asemenea, el spusese că dorea sprijinul Franţei în eforturile sale de a stabili cu Moscova noi negocieri în problema Berlinului.

De Gaulle a respins solicitarea de ajutor a lui Kennedy în rândul statelor Lumii a Treia, susţinând că ţărilor subdezvoltate le lipsea povara răspunderii pe care o purta Occidentul şi „în marea lor majoritate au optat deja, şi doar ştiţi prea bine în ce direcţie". De Gaulle era cu atât mai explicit în ceea ce priveşte opoziţia sa faţă de noi discuţii cu sovieticii, ca urmare a „ameninţărilor pe care le aruncă ei spre noi şi a acţiunilor pe care le întreprind în prezent, cu încălcarea acordurilor".

Preşedintele francez îl prevenea pe Kennedy că orice negocieri la o dată atât de apropiată de închiderea frontierei vor fi interpretate de către sovietici drept o „înştiinţare privind capitularea noastră", şi astfel se va aduce o gravă lovitură organizaţiei NATO. Hruşciov, scria el, va folosi aceste convorbiri pentru a exercita presiuni şi mai mari asupra [vest-]berlinezilor.

În ciuda celor două luni de eforturi diplomatice americane pentru a-l atrage pe de Gaulle, la care s-a adăugat şi corespondenţa personală a lui Kennedy, liderul francez nu făcuse decât să-şi întărească poziţia. Pe 14 octombrie, Kennedy îl informase pe de Gaulle că reuşise un „progres" cu Moscova, prin faptul că Hruşciov fusese de acord să negocieze direct cu aliaţii în problema Berlinului şi nu le cerea să trateze cu Germania de Est. Kennedy spusese că spera să organizeze la mijlocul lunii noiembrie o întrunire cu miniştrii de Externe aliaţi, pentru a pregăti noi negocieri cu Moscova în problema Berlinului. Kennedy îl asigurase pe de Gaulle: „Nu avem intenţia de a ne retrage din Berlin şi nici nu dorim să cedăm drepturile noastre în cadrul negocierilor". El a susţinut, totuşi, că aliaţii trebuie să facă toate eforturile diplomatice posibile înainte ca Berlinul să ajungă „într-o etapă de criză majoră şi dramatică". Kennedy a spus că dorea din partea

aliaților o clarificare a scopurilor și o pregătire militară „înainte de confruntarea supremă”.

De Gaulle a luat în râs ideea lui Kennedy, potrivit căreia Hrușciov făcuse o concesie în legătură cu Germania de Est. A respins temerile acestuia de război, spunând că Hrușciov „nu lasă impresia că Moscova este chiar pregătită să arunce fulgerul. O fiară care este gata să sară face asta fără să aștepte atât de mult”.

Cu acest preludiu, ambasadorul Gavin știa că îl aștepta o întrevedere foarte dificilă. Kennedy îl alesese pe Gavin pentru misiunea din Paris în parte pentru că trecutul lui militar îl făcea să fie unul dintre puținii oameni disponibili pe care de Gaulle să îl respecte. Fusese cel mai tânăr general-maior care comandase o divizie în cel de-al Doilea Război Mondial, iar oamenii din subordine îl numiseră Jim Săltărețul („Jumping Jim”) pentru că, în ciuda gradului, era mereu dispus să participe la lansări cu parașuta alături de soldații lui. Cu toate acestea, de Gaulle a vorbit cu el pe tonul condescendent care îl caracteriza.

De Gaulle i-a spus lui Gavin că, deși nu va întreprinde nimic pentru a împiedica Statele Unite să organizeze o reuniune a aliaților în noiembrie, Kennedy va trebui să facă asta fără participarea Franței.

Gavin l-a întrebat dacă nu credea că ar fi fost mai bine să participe și să afirme clar, într-un front aliat comun, „intenția noastră de a ne angaja în ostilități” dacă sovieticii continuau să mențină același curs.

De Gaulle i-a spus lui Gavin că, după părerea lui, sovieticii aveau doar două soluții și nici una dintre ele nu necesita negocieri. Sovieticii ori nu doreau să poarte un război nuclear și general, așa cum credea de Gaulle că stau lucrurile – prin urmare, nu era nici o grabă să se poarte tratative cu ei –, ori voiau război, caz în care aliații trebuiau să refuze orice discuție cu ei, deoarece atunci „vor negocia sub o amenințare directă”.

„Nu se pot face înțelegeri care să funcționeze cu oameni care amenință”, i-a spus de Gaulle lui Gavin. Insistând asupra acestei idei, președintele francez a spus că aliații nu puteau negocia cu sovieticii „când aceștia ne-au amenințat cu bomba atomică, au construit Zidul în Berlin, au

ameninţat că vor semna un tratat cu Germania de Est, fără să garanteze accesul spre Berlin şi, în general, şi-au tot zdrăngănit săbiile”. Recomandarea lui era: „Dacă ei recurg la forţă, noi vom proceda la fel şi vom vedea ce se întâmplă. Orice altă poziţie ar fi foarte costisitoare, nu doar pentru Germania, ci şi pentru noi”.

Ca şi în cazul predecesorilor lui de la Casa Albă, Kennedy îşi pierdea răbdarea cu de Gaulle, care era mult prea dispus să rişte vieţile americanilor pentru cauza Berlinului. Frustrările lui Kennedy creşteau în timp ce se lupta cu sovieticii imprevizibili, cu aliaţii refractari şi cu un general în retragere la Berlin, care juca după propriile reguli, iar acum încerca să se amestece chiar şi în diplomaţie.

Cartierul General al Armatei SUA, Berlinul de Vest
Luni, 23 octombrie 1961

Încurajat de succesul escortelor lui militare, Clay a socotit că sosise momentul să pună la dispoziţia Washingtonului sfaturi referitoare la modul în care se putea lega o iniţiativă de negocieri cu o demonstraţie de forţă militară. Şi-a notat ideile într-o telegramă către secretarul de stat Rusk, unul dintre adversarii lui importanţi din Washington.

Clay a spus că era de acord cu părerea lui Rusk, potrivit căreia prezentarea documentelor personale la punctele de trecere a frontierei est-germane nu era în sine o chestiune de „importanţă majoră”, însă a insistat că Statele Unite trebuiau să reacţioneze. „Nu cred că ne putem permite să ne fie luat orice drept rămas înaintea oricăror negocieri şi chiar în lipsa acestora, pentru că în acest caz intrăm la negocieri doar cu acele drepturi rămase pe care noi ne-am angajat să le păstrăm chiar prin forţă, dacă este necesar”, i-a scris el lui Rusk, repetând mesajul pe care îl transmisese preşedintelui.

Prin urmare, el „recomanda de urgenţă” ca Rusk să îl convoace pe ambasadorul sovietic şi să îl anunţe că Statele Unite respingeau noul regim de frontieră est-german şi că refuzau să participe la orice discuţii cu ruşii asupra Berlinului până când est-germanii nu anulează acel decret. El

susţinea că acest lucru ar întări poziţia americană în Berlin, ar pune la încercare disponibilitatea lui Hruşciov pentru negocieri şi, în abordarea discuţiilor despre Berlin, Statele Unite s-ar situa mai aproape de opiniile mai conservatoare ale francezilor şi vest-germanilor.

Clay a insistat că folosirea imediată a disputei legate de frontieră pentru a câştiga un avantaj diplomatic reprezenta o cale mai promiţătoare decât continuarea procedurii de escortare armată pe care o practica el, pentru că îşi dădea seama că, în ultimă instanţă, se vor lovi de superioritatea uriaşă a forţelor convenţionale sovietice. Clay anunţa astfel că va înceta să aducă escorte la punctul de control Charlie după doar o zi de aplicare a metodei, astfel încât Rusk să poată urma calea diplomatică pe care Clay credea că o făcuse posibilă.

„În aşteptarea analizei şi a recomandărilor dumneavoastră, vom evita astăzi să îi punem la încercare în Friedrichstrasse”, a spus el, şi a adăugat: „Va trebui să aplicăm procedura cel târziu mâine.”

Biroul Oval, Casa Albă, Washington DC
Marţi, 24 octombrie 1961

Personalul Casei Albe considera că Wilhelm Grewe, ambasadorul vest-german la Washington, era cel mai antipatic membru al corpului diplomatic străin. Lipsit de umor şi cu o atitudine condescendentă, Grewe fusese atât de sincer în dispreţul arătat faţă de aşa-zişii noi oameni de frontieră ai lui Kennedy, încât până şi Adenauer îi reproşase acest lucru.

Având în vedere eşecul ambasadorului Gavin din ziua precedentă în încercarea lui de a-l convinge pe de Gaulle, Kennedy nu aştepta cu plăcere întâlnirea din acea dimineaţă cu Grewe în Biroul Oval. Era deranjat de scurgerile de informaţii în presa americană şi europeană, precum şi de opoziţia Franţei şi Germaniei de Vest faţă de dorinţa lui de a avea o nouă rundă de discuţii asupra Berlinului şi dorea ca acestea să înceteze.

Ambasadorul Grewe s-a lipsit de schimbul de amabilităţi, astfel că a vorbit încă de la început despre îngrijorarea cancelarului în legătură cu lipsa de angajament a lui Kennedy faţă de Berlinul de Vest şi de unificarea

Germaniei, în general. Grewe avea o atitudine seacă, de procuror, fiind unul dintre cei mai buni juriști ai țării sale în materie de drept internațional. El negociase încheierea ocupației de către aliați a Germaniei de Vest și jucase un rol esențial în crearea așa-numitei Doctrine Hallstein, politica dură care dicta ca Germania de Vest să nu stabilească și să nu mențină relații diplomatice cu nici o țară care recunoștea Germania de Est.

Grewe a spus că Adenauer era gata de război pentru a apăra libertatea Berlinului. Pentru a se pregăti în acest sens, cancelarul suplimenta bugetul militar și întărea forțele, chiar în timp ce constituia noul guvern de coaliție, a spus el. Grewe a continuat arătând că Adenauer era îngrijorat în legătură cu planul lui Kennedy de a spori numărul forțelor convenționale în Europa. El „considera că asemenea operațiuni vor fi convingătoare doar dacă am fi pregătiți să le continuăm cu un atac nuclear preventiv, dacă acest lucru ar fi necesar”.

Germania de Vest se temea că, dacă aliații se vor baza mai mult pe forțele convenționale, s-ar putea crea o situație în care lipsa unui element de descurajare nucleară bine definit și credibil încuraja forțele sovietice să „traverseze frontiera și să ocupe zone considerabile” din Germania de Vest, situație comparabilă cu aceea din China în 1947, când trupele comuniste cuceriseră mari zone de uscat. „Decizia de a folosi arme nucleare”, a spus Grewe, „trebuie precizată clar sovieticilor, precum și faptul că Uniunea Sovietică va deveni o țintă.”

Kennedy nu și-a trădat iritarea crescândă față de prelegerile ținute de aliați asupra riscurilor pe care trebuia să și le asume pentru Berlin, cu prețul vieților americanilor. L-a mințit pe Grewe spunând că dorea să îl întâlnească pe Adenauer, discuție planificată pentru mijlocul lunii noiembrie, și că spera că se puteau pune de acord în legătură cu politica de adoptat față de sovietici. Președintele a spus că el „deplângea” rapoartele de presă care sugerau că cele două părți erau în dezacord asupra discuțiilor cu Moscova. El dorea să testeze ideile mai flexibile ale lui Hrușciov despre un eventual Berlin de Vest liber. „Personal, m-aș simți mult mai bine dacă am face asta înainte de a ajunge la stadiul nuclear”, i-a spus el lui Grewe.

Kennedy i s-a plâns lui Grewe că de Gaulle „părea să simtă că orice gest făcut către sovietici era un semn de slăbiciune”.

Grewe ştia că Adenauer nutrea aceleaşi temeri. Ca şi de Gaulle, Adenauer era profund dezgustat de convorbirile dintre Rusk şi Gromîko. În afară de acest lucru, Grewe a spus că Adenauer se temea că Statele Unite abandonau sprijinul tradiţional privind unificarea Germaniei prin recunoaşterea de facto a Germaniei de Est, prin încurajarea de contacte mai strânse între cele două Germanii şi prin abandonarea sprijinului lor pentru obiectivul suprem al unităţii germane prin alegeri libere.[732]

Deranjat de aceleaşi vechi nemulţumiri, Kennedy a răspuns că Statele Unite şi Germania de Vest „trebuie să caute noi metode de abordare” a sovieticilor. El i-a spus lui Grewe că nu vedea nici o perspectivă de unificare în viitorul apropiat şi nici nu credea că aliaţii trebuiau să stea fermi pe vechile poziţii, în ceea ce privea situaţia Berlinului de Vest. El căuta căi pentru a îmbunătăţi statutul actual al oraşului, iar pentru asta avea nevoie de ajutorul lui Adenauer.

Reflectând dispreţul lui Adenauer faţă de credinţa lui Kennedy în „noi abordări”, Grewe a repetat părerea lui de Gaulle că nu exista nici o posibilitate practică de a realiza vreo îmbunătăţire a relaţiilor cu sovieticii, întrucât, deocamdată, abordarea Moscovei era de a obţine alte şi alte concesii, cărora Occidentul trebuia să li se opună. El a prezentat în amănunt pierderile pentru germani şi pentru Adenauer, ca urmare a faptului că preşedintele acceptase tacit ideea închiderii frontierei.

Grewe a spus că, înainte de 13 august, Berlinul înregistrase o medie zilnică de cinci sute de mii de treceri ale frontierei efectuate de către familii, prieteni şi muncitori, lucru care lega strâns cele două părţi ale oraşului şi pe locuitorii lor. Acest număr se redusese la aproximativ cinci sute, a spus el. Din cauza reacţiei „rezervate şi moderate” manifestate faţă de construirea Zidului Berlinului, Adenauer pierduse majoritatea şi fusese cât pe ce să piardă şi alegerile desfăşurate cu mai puţin de o lună în urmă, a spus Grewe.

Kennedy i-a reamintit ambasadorului că alternativa la discuţiile cu sovieticii în problema Berlinului era „adevărata perspectivă a unei angajări

militare”. Statele Unite nu vor ceda Berlinul, a spus el, dar, pe de altă parte, voia să fie sigur că, atunci când „vom ajunge la capătul drumului”, nimeni nu se va întreba dacă nu cumva s-ar fi putut evita recurgerea la forță prin eforturi mai mari depuse în cadrul convorbirilor. Pierzându-și răbdarea, Kennedy i-a spus lui Grewe că, în loc să respingă ideile Statelor Unite, Germania trebuia să pună la dispoziție „propuneri proprii, care să fie socotite acceptabile”.

Jignit, Grewe a spus că și vest-germanii căutau căi de a schimba în bine situația Berlinului, dar pentru moment nu credea că se putea realiza un asemenea obiectiv. El a respins ca irealizabilă ideea, pe care o auzise dintr-o sursă a administrației Kennedy, privind stabilirea sediului Națiunilor Unite la Berlin. În cel mai bun caz, a spus el, o astfel de idee neverosimilă putea fi o mișcare de deschidere în cadrul negocierilor.

După o strângere de mână grăbită, Grewe s-a întors la ambasadă pentru a-i transmite lui Adenauer încă o telegramă sumbră.

Departamentul de Stat al SUA, Washington DC
Marți după-amiază, 24 octombrie 1961

Secretarul de stat Rusk era iritat de faptul că generalul Clay îi oferea sfaturi nesolicitate privind modul în care trebuia să poarte discuții diplomatice cu Moscova, după care lua hotărâri unilaterale de desfășurare de forțe la frontiera Berlinului, în conformitate cu acele sugestii. În numele lui Rusk, Foy Kohler, șeful forței de intervenție din Berlin, l-a convocat pe Allan Lightner la ora 21, ora Germaniei, ca să îl readucă pe tărâmul Departamentului de Stat și ca să îl scoată de sub vraja generalului Clay.

Vorbindu-i lui Lightner, Kohler a respins cu hotărâre sfatul dat de Clay lui Rusk de a folosi disputa legată de frontieră drept avantaj în negocierile cu Moscova. Pe lângă aceasta, el i-a amintit lui Lightner, care adoptase o atitudine defensivă, că răspundea în fața lui Rusk, nu a lui Clay. Ulterior, în raportul său către Rusk, în care se referea la discuția purtată cu Lightner, Kohler s-a plâns: „Discuția s-a purtat aproape în întregime într-un limbaj ambiguu”.

Lightner l-a asigurat pe Kohler că rolul său în incidentul petrecut în urmă cu două zile, la traversarea frontierei, fusese „întru totul neașteptat și foarte deranjant”. În toată cariera sa de diplomat, Lightner nu se bucurase de o asemenea atenție din partea presei, începând cu insinuări în ziarele comuniste că trecea frontiera ca să își întâlnească amanta și terminând cu laude excesive în presa vest-berlineză, care afirma că americanul cu rangul diplomatic cel mai înalt la Berlin demonstrase în sfârșit curajul și tăria Statelor Unite.

Kohler a glumit, spunând că numele lui Lightner devenise peste noapte „un cuvânt aflat pe buzele tuturor americanilor”, ceea ce pentru Departamentul de Stat, care se ferea de orice publicitate, nu era nicidecum un compliment. Pe Kohler îl deranja și mai mult faptul că generalul Clay suspendase trecerile de frontieră fără aprobarea Washingtonului, lucru pe care Kohler îl califica drept o „gravă eroare tactică”. El considera că apariția, în cele din urmă, a acelui oficial sovietic la punctul de trecere a frontierei, pe 22 octombrie, contribuise la realizarea scopului pe care și-l propuseseră Statele Unite, acela de a dovedi că totuși sovieticii, și nu est-germanii, vor garanta trecerea nestingherită a americanilor spre Berlinul de Est.

Punând capăt folosirii de escorte militare, Lightner s-a scuzat față de superiorii săi de la Washington că se lăsase „dominat de o autoritate superioară”, adică de Clay. În același timp, el voia să știe ce părere avea Rusk despre ingenioasa idee a lui Clay de a-l convoca pe ambasadorul sovietic și de a-l informa că Statele Unite vor refuza să negocieze cu sovieticii până când est-germanii nu anulau inspecțiile extinse la frontieră.

Kohler a spus că propunerea lui Clay era analizată, dar că mulți alți factori vor cântări în luarea deciziei cu privire la data și la modul de desfășurare a discuțiilor cu sovieticii. Astfel, Rusk dorea ca generalul Clay să reia procedurile ce implicau „escorte înarmate și neînarmate ale vehiculelor americane” dacă est-germanii continuau să refuze respectarea drepturilor americane de liberă trecere.

Astfel, generalul Clay primea instrucțiuni clare să reia procedurile de escortare. Cu toate acestea, era imposibil să nu observe lovitura dată peste mână lui Clay. Rusk voia ca acesta să nu se amestece în diplomația sovieto-americană, pentru că nu era treaba lui. Indiferent de motive, superiorii îl încurajau pe Clay în atitudinea lui ceva mai agresivă, însă refuzau să o lege de acțiuni diplomatice mai hotărâte.

Rezultatul avea să fie unul nefericit.

Punctul de control Charlie, Berlinul de Vest
Vineri după-amiază, 27 octombrie 1961

Locotenentul-major Vern Pike, din armata Statelor Unite, avea două motive de îngrijorare: în timp ce privea spre țeava tancului inamic, îndreptată spre el, își aranja casca verde inscripționată cu litere mari „MP” (poliția militară) și verifica dacă pușca lui M14 avea piedica trasă, glonț pe țeavă și baioneta scoasă.

În primul rând, polițistul militar american, în vârstă de douăzeci și patru de ani, era îngrijorat pentru soția lui Renny care, la vârsta de douăzeci și doi de ani, era însărcinată și urma să aducă pe lume gemeni. Pike hotărâse să nu o trimită acasă de Crăciun, întrucât tânărul cuplu nu voia să stea despărțit atât de multă vreme, însă acum hotărârea aceasta părea iresponsabilă.

Ea era provocată de cea de-a doua temere a lui. Pike știa din experiență că scena care se desfășura sub ochii lui putea da naștere unui război – probabil chiar unul nuclear – care să le răpească viețile, atât lui, cât și tinerei sale soții și copiilor lor nenăscuți, fără a mai vorbi de o bună parte a planetei. Nu era nevoie decât de un deget tremurător, al unui sovietic sau al unui american, care să apese un buton, a gândit el.

Trecuse puțin de ora 21, iar zece tancuri americane M48 Patton erau desfășurate la punctul de trecere Friedrichstrasse, având în față un număr similar de tancuri sovietice T-54, aflate la aproximativ o sută de pași. Confruntarea începuse cu câteva ore mai devreme, când tancurile americane apăruseră până la frontieră, așa cum o făcuseră și în cele două zile

precedente, pentru a apăra escortele militare ale maşinilor americane civile, care pătrundeau în Berlinul de Est.

La ora 16.45, după încă o operaţiune reuşită şi lipsită de incidente, comandanţii americani ordonaseră ca tancurile să fie retrase la baza aeriană Tempelhof. Pike, al cărui şef superviza punctul de control Charlie, a luat o pauză de ţigară cu maiorul Thomas Tyree, care comanda grupul de tancuri. Din atmosfera caldă a unui magazin de pe Friedrichstrasse colţ cu Zimmerstrasse, amândoi priveau pe fereastră spre Est apoi s-au uitat brusc unul la altul nevenindu-le să-şi creadă ochilor.

„Vezi ce văd şi eu?”, l-a întrebat Tyree pe Pike.

„Domnule, dar acelea sunt tancuri!” a răspuns Pike, alarmat. „Şi nu sunt ale noastre.” A calculat că se aflau la mai puţin de şaptezeci sau o sută de metri de ei.

Deşi arătau ca nişte tancuri T54 abia ieşite de pe banda de montaj, însemnele naţionale de pe ele erau şterse. Lucru şi mai misterios, militarii care le conduceau şi manevrau tunurile purtau uniforme negre, fără însemne. Dacă erau sovietici – şi ce altceva puteau fi? – ei îşi păstrau posibilitatea de a tăgădui acest lucru.

„Vern”, a spus Tyree, „nu ştiu ale cui sunt tancurile acelea, dar du-te la Tempelhof şi adu-mi tancurile mele înapoi, cât de repede posibil.”

„Am înţeles, domnule”, a spus Pike aruncând o privire la ceas. Tancurile americane plecaseră cu zece minute mai devreme, astfel că nu avea să-i ia mult ca să le prindă din urmă. A sărit în maşina poliţiei militare, un Ford alb, şi a gonit prin traficul aglomerat de vineri, strecurându-se printre maşini, cu sirena pornită şi cu girofarul aprins. A ajuns din urmă tancurile tocmai când acestea se pregăteau să pătrundă în bază.

Pike a strigat pe geamul deschis, către tancul din frunte, condus de căpitanul Bob Lamphir, vecinul lui din Berlin: „Domnule, avem necazuri la punctul de control Charlie; urmaţi-mă, trebuie să ajungem acolo cât de repede se poate”.

„Iuhuuu!”, a strigat Lamphir, şi a ordonat celorlalte tancuri să întoarcă şi s-o pornească înapoi spre frontieră. Ulterior, Pike îşi va aminti cum îl

cuprinsese emoția pericolului iminent: „La ora 17, într-o zi aglomerată de vineri din octombrie, noi goneam prin Berlin, pe Mariendamm, spre punctul de control Charlie, și mașina mea de poliție militară mergea în frunte, cu girofarul aprins și sirena urlând. Și toți vest-berlinezii se dădeau la o parte din fața mea”.

Cu puțin înainte ca tancurile americane să revină în acel loc, la ora 17.25, tancurile sovietice se retrăseseră în locurile de parcare aflate pe un teren viran din apropiere de Unter den Linden, principalul bulevard din Berlinul de Est. Dacă nu ar fi fost vorba de un potențial pericol, scena degaja atmosfera unei farse franțuzești, în care actorii sovietici au început să se agite în spatele cortinei, imediat ce americanii au apărut în viteză pe scenă. Cum era de așteptat că adversarii lor vor reveni, militarii americani și-au așezat tancurile în poziții defensive.

Patruzeci de minute mai târziu, puțin după ora 18, tancurile sovietice au revenit și s-au aliniat cu tunurile îndreptate spre Berlinul de Vest. Un reporter de la *Washington Post*, care sosise la punctul de trecere împreună cu zeci de alți corespondenți, a anunțat că era „prima oară când forțele celor doi mari aliați din timpul războiului, acum puterile cele mai mari din lume, se întâlneau într-o confruntare directă și ostilă”.

Referindu-se la lipsa însemnelor naționale, Daniel Schorr, corespondent al postului CBS Radio, le-a numit, „pentru a împrumuta un termen din Orwell… ne-tancuri. Ori am putea auzi într-o bună zi că militarii aceia erau voluntari vorbitori de rusă, care cumpăraseră câteva tancuri disponibilizate de armată și veniseră acolo de capul lor”. Schorr a prezentat ciudata scenă: în Occident, infanteriștii americani stăteau pe tancurile lor, fumau, flecăreau și își mâncau cina din gamele. Vest-berlinezii, ținuți deoparte de bariere din frânghie, cumpărau covrigei uscați de la vânzătorii ambulanți și le dădeau flori infanteriștilor. Scena din Berlinul de Vest era iluminată perfect de reflectoare enorme care erau plasate în partea comunistă – într-un efort de intimidare prin proiectarea unei lumini orbitoare. În partea estică, tancurile aparent rusești și echipajele lor în

uniforme negre stăteau în întuneric. „Ce imagine pentru cărţile de istorie!”, a exclamat Schorr.

Clay a cerut confirmare de la şefii lui din Washington că acele tancuri erau sovietice. Nu era un aspect lipsit de importanţă: pentru Statele Unite, pericolul unei confruntări cu tancurile sovietice era că aceasta se putea transforma într-un război general. Dacă tancurile erau est-germane, apărea altă problemă, deoarece, în baza acordurilor încheiate de cele patru puteri, desfăşurarea acestora în Berlinul de Est era interzisă.

Primind ordin să verifice originea tancurilor, Pike şi şoferul lui, Sam McCart, au urcat într-o maşină a armatei, au cotit printre bariere şi au ajuns pe o stradă lăturalnică, departe de tancuri, unde au parcat, iar apoi s-au întors pe jos. Ca un aspect suprarealist al acelei confruntări, ambele părţi continuau să respecte libertatea de mişcare peste frontieră pentru militari, astfel că Pike a putut trece cu maşina fără nici o problemă.

Pike a rămas surprins de dispunerea ilogică a tancurilor, în formaţie de câte două–trei–două, ceea ce făcea imposibil ca tancurile din spate să poată trage asupra inamicului. În plus, ele se aşezaseră în aşa fel încât erau ţinte uşoare. Pike s-a apropiat de ultimul tanc şi nu a văzut vreun amănunt care să-l ajute în investigaţie: „Nimic rusesc, nimic est-german, nimic”. De aceea, a urcat în tanc şi a pătruns la postul ţintaşului. Acolo a văzut pe butoanele de comandă scria în rusă şi a mai observat un ziar al Armatei Roşii, lăsat lângă maneta de frână, pe care l-a putut recunoaşte, având în vedere cunoştinţele lui superficiale de limbă rusă. „Hei, McCart, uite aici”, a spus el când a coborât de pe tanc şi i-a arătat ziarul pe care îl luase drept dovadă.

Oamenii din echipajele tancurilor, cam cincizeci de persoane, stăteau pe jos la mică distanţă, unde se pare că erau instruiţi în legătură cu misiunea lor. Pike s-a apropiat suficient de mult ca să audă că se vorbea în rusește. Când unul dintre ofiţerii sovietici l-a văzut, Pike s-a întors către McCart şi a zis: „Hai să o ștergem naibii de aici”.

După ce s-au întors, cei doi s-au prezentat la colonelul Sabolyk, superiorul lui Pike, şi au confirmat că tancurile erau sovietice. Când Pike i-a

spus cum constatase asta și i-a arătat ziarul, Sabolyk a exclamat șocat: „Ce-ai făcut?”

Colonelul, stupefiat, i-a ordonat lui Pike să vorbească la telefon cu centrul pentru operațiuni de urgență, care l-a pus în legătură cu reprezentantul special al lui Kennedy, pentru ca acesta să poată auzi nemijlocit. „Ale cui sunt tancurile acelea?”, a întrebat Clay.

„Ale sovieticilor, domnule”, a răspuns Pike.

„De unde știi?”

Când Pike i-a povestit, Clay a amuțit la celălalt capăt al liniei. Pike s-a simțit de parcă l-ar fi auzit pe Clay gândind: „O, Doamne, un locotenent a declanșat cel de-al Treilea Război Mondial”.

Pike îndrăznise să îndeplinească acea misiune pentru că se simțea tânăr și invulnerabil, dar și pentru că soldații americani aveau o părere proastă despre disciplina, moralul sau capacitatea militară a sovieticilor. Deși infanteriștii americani știau că erau depășiți numeric, se simțeau totodată superiori. Când mergea în Berlinul de Est pe Autostrada Helmstedt, dinspre Germania de Vest, Pike vedea mereu infanteriști sovietici făcând comerț cu catarame de centură, caschete și chiar medalii sovietice drept suvenire, pentru a primi reviste *Playboy*, gumă de mestecat, pixuri, dar îndeosebi țigări.

În momentele când se simțeau mai puțin generoși, infanteriștii americani aruncau țigări pe jumătate fumate doar ca să îi vadă pe unii soldați ruși recuperând chiștoacele pentru a trage câteva fumuri. Pike și-a adus aminte ulterior că și echipamentul lor era de proastă calitate, cizmele, din piele subțire, tunicile, vechi; lui Pike i se păreau a fi niște articole vestimentare transmise din generație în generație. El le spunea prietenilor că „mirosul transpirației lor ar fi pus pe goană și un uliu șorecar de pe un hoit”.

Pike avea o părere asemănătoare și despre tancurile sovietice, care se manevrau greu. Țintașii aparțineau deseori minorităților asiatice, observase el, deoarece, după cum bănuia el, aceștia erau singurii care puteau încăpea în turela foarte strâmtă. El și oamenii lui au pufnit în râs când apăruseră primele tancuri în acea zi, iar ofițerii, stând pe drum, se chinuiau să le

poziționeze făcând semne și folosind semafoare, probabil pentru a depăși barierele lingvistice și problemele de manevrabilitate.

Însă nimic nu i s-a mai părut amuzant când și-a dat seama că armata sovietică „ne putea mătura din cale pur și simplu dacă ar fi avut misiunea de a ocupa jumătatea vestică a orașului”. Pike și-a amintit de instrucția de orientare, când se prezentase la post în Berlinul de Vest.

„Sunteți prima linie a apărării”, spusese comandantul lui. „Dacă situația degenerează, cea mai bună cale de a scăpa de aici este să-ți pui pe brațul stâng o brasardă pe care să scrie *Strassenmeister* [măturător], să iei o mătură și să te apuci să mături de-a lungul autostrăzii până în Germania de Vest. Asta e singura șansă de a ieși viu din Berlin.”

Pike râsese atunci, dar acum nu îi mai venea să râdă. În timp ce bătea din picioare ca să se încălzească, a analizat posibila evoluție a situației. Liderul american și cel sovietic puteau să cedeze și să se retragă de pe câmpul de luptă, ori se putea întâmpla ca vreun soldat să tragă, și atunci începea războiul. În orice caz, nu-și putea imagina că Renny, soția lui, însărcinată cu gemeni, putea pune mâna pe mătură ca să iasă astfel din Berlin.

Scena din fața ochilor lui Pike era un amestec de amenințare iminentă și dramă umană tulburătoare.

La un moment dat, o femeie de optzeci de ani din Berlinul de Est a hotărât să profite de acea confuzie și a trecut la pas frontiera, scăpând ca refugiată. Din Berlinul de Vest, la numai zece metri depărtare de ea, fiul ei i-a strigat în repetate rânduri să continue să meargă, deși un polițist est-berlinez i-a blocat drumul. Mulțimea asista cu teamă la acea scenă, iar fiul striga mereu: *Mutter, komm doch, bitte!* („Hai, mamă, te rog!”)

Într-un act neobișnuit de milostenie, ofițerul, care avea ordine clare de a trage pentru a-i ucide pe cei care încercau să fugă, a stat deoparte, chemându-și câinele din calea femeii. Acesteia i-au trebuit încă zece pași nesiguri, după care, în uralele mulțimii, a traversat linia de graniță și a căzut în brațele fiului ei.

În vestul capitalist, în josul străzii față de tancurile sovietice fără însemne, scăldate în lumina celor șase reflectoare puternice montate de est-germani pe niște turnuri din lemn, cu doar o zi în urmă, se găseau patru tancuri americane Patton M48, primele două dintre ele fiind cu șenilele pe linia albă care separa Estul de Vest, trasată pe Friedrichstrasse. Alte două tancuri se găseau într-o parcare din apropiere de Friedrichstrasse, iar patru stăteau pregătite de acțiune la aproximativ patru sute de metri depărtare. În apropierea lor se aflau cinci transportoare și cinci jeepuri încărcate cu polițiști militari, care purtau veste antiglonț și aveau baionete fixate la puști.

Comandanții americani i-au pus în alertă pe toți cei 6 500 de soldați din garnizoană. Comandamentul francez ordonase ca toți militarii, 3 000 la număr, să rămână în cazarmă. Britanicii au adus două tunuri antitanc în apropierea Porții Brandenburg, la circa șase sute de metri distanță, și au trimis patrule înarmate până la baricada din sârmă ghimpată de la poartă. Iată cum prezenta scena pentru cititorii săi un reporter de la *New York Times*: „Era ca și cum doi jucători de șah încearcă să se confrunte în mijlocul unei table cu un joc dezordonat, în care generalul Clay își mișca pionii americani și, probabil, mareșalul Ivan S. Konev, desemnat recent comandant sovietic în Germania de Est, își muta pionii lui… Reprezentant personal al președintelui Kennedy, generalul Clay nu ocupa un loc precis în lanțul obișnuit de comandă. Însă… este clar că poziția lui specială i-a oferit ultimul cuvânt în ceea ce privește deciziile pe plan local”.

Pike și polițiștii militari din subordinea lui erau dornici să îi înfrunte pe comuniști, pentru că se simțeau încă frustrați de faptul că fuseseră ținuți de comandanții lor în cazarmă pe 13 august. La doar trei săptămâni după ce frontiera fusese închisă, Pike și oamenii lui ajunseseră să urmărească neputincioși cum, dincolo de frontieră, pionieri est-germani, organizați în brigăzi de construcție, înlocuiau barierele fragile din sârmă ghimpată cu blocuri din beton.

Pike ceruse instrucțiuni din partea superiorilor săi, dorind să știe dacă putea întreprinde ceva pentru a împiedica activitatea la Zid, însă primise un

mesaj foarte clar: soldații americani trebuiau să stea liniștiți și să privească de pe margine cum se înălța Zidul.

Pike a afirmat că, în seara zilei de 1 septembrie, unul dintre est-germanii care lucrau la Zid se uitase în dreapta și în stânga pentru a se asigura că nu-l urmărea nimeni, apoi îi spusese, peste gardul din sârmă ghimpată: „Domnule locotenent, uite ce încet lucrez. Ce mai așteptați?” Omul voia ca americanii să intervină.

Ulterior, un ofițer de poliție care stătea în spatele muncitorului i-a spus cam același lucru: „Ascultă, locotenente, pușca mea automată nu e încărcată. Ce mai așteptați?” Pentru a se evita orice schimb de focuri nedorit, ofițerii est-germani nu le dădeau muniție unor astfel de soldați de la frontieră, iar omul îi transmitea lui Pike acea informație, pentru ca americanii să poată interveni.

Pike a transmis aceste informații superiorilor lui, dar i s-a spus din nou să se abțină de la orice intervenție.

Ordinele din duminica precedentă de a iniția escorte militare au ridicat cel mai mult moralul în acel an. Oamenilor lui Pike li s-a spus să apere frontiera, să fie vigilenți și să tragă asupra polițiștilor de frontieră comuniști doar dacă aceștia ar fi deschis focul. Având puștile încărcate și tancuri care le apărau spatele, ei îndrumau mașinile civililor aliați și autobuzele cu turiști prin barierele plasate în zigzag.

Până la sosirea tancurilor sovietice în acea după-amiază, operațiunea se desfășurase conform planului. Acum, toate forțele încremeniseră în loc, în timp ce comandanții aflați în cartierele generale, de o parte și de alta a frontierei Berlinului, așteptau instrucțiuni de la Washington și Moscova.

Pike se bucura că uniforma lui era încă uscată. Cu echipamentul pe care îl avea, nu era nici pe departe capabil să oprească tancurile sau infanteria sovieticilor: o brasardă cu însemnele poliției militare pe brațul stâng, o mică trusă de prim-ajutor, o gamelă, cătușe, o bâtă, un pistol automat de calibrul 11,45 mm și o pușcă. S-a pregătit pentru o noapte lungă și rece. Privind prin binoclu la fețele speriate ale inamicilor, s-a întrebat „ce

s-ar întâmpla dacă vreunul dintre idioții aceia ar trage în noi – iar apoi, dacă acea confruntare s-ar transforma într-un schimb îndârjit de focuri”.

În timp ce sovieticii aduceau acolo mai multe tancuri, Clay a primit noi instrucțiuni de la Washington, prin care i se cerea să se retragă. Rusk îi cerea lui Clay să renunțe la atitudinea agresivă pe care tot el o încurajase în urmă cu trei zile. Foy Kohler, delegat al Departamentului de Stat în cazul confruntării de la punctul de control Charlie, anexase la telegrama lui Rusk o notă care avea rolul de a-l convinge pe Clay că orice apel la Kennedy ar fi o pierdere de vreme. Ea suna astfel: „Aprobat [de Rusk] după ce problema a fost analizată de președinte”. De-a lungul anilor, Clay văzuse multe mesaje politice pline de vorbe mari și găunoase venind de la Washington, dar nici unul nu îl egala pe următorul.

„Prin natura lucrurilor”, scria Rusk, „am hotărât de mult că intrarea în Berlin nu reprezintă un interes vital, care să justifice recurgerea hotărâtă la forță pentru a acorda protecție și sprijin. Din acest motiv, consimțind tacit la ridicarea Zidului, trebuie să recunoaștem sincer între noi că am mers foarte departe pe calea acceptării ideii că, în cazul Berlinului de Est, sovieticii pot, așa cum au procedat anterior și în alte zone aflate sub controlul lor, să își izoleze supușii refractari.”

Mesajul lui Rusk era cât se putea de limpede: Clay trebuia să considere lipsa de opoziție din partea lui Kennedy față de închiderea frontierei drept o acceptare de facto a ideii că sovieticii puteau face tot ce doreau pe teritoriul aflat sub controlul lor. Rusk spunea că aliații Statelor Unite nu vor sprijini măsuri mai hotărâte, „îndeosebi în problema prezentării actelor”, chestiune asupra căreia britanicii cedaseră deja.

Rusk recunoștea față de Clay că președintelui îi era greu să îi convingă pe aliați de „adevărata perspectivă” a unui conflict armat în problema Berlinului de Vest. Drept urmare, în timp ce administrația Kennedy dorea să demonstreze ilegalitatea acțiunilor est-germane și sovietice din 13 august, „noi nu am dorit ca lucrurile să meargă chiar atât de departe încât să constituie pur și simplu o demonstrație de neputință, să concentreze atenția opiniei publice din întreaga lume asupra unui subiect fals și să dea naștere

unor speranțe și așteptări pentru vest-berlinezi și vest-germani care, în cele din urmă, aveau să se aleagă doar cu o deziluzie”, explica Rusk.

Clay nu fusese niciodată mai convins că politica de conciliere nu va face decât să dea glas „ursului” sovietic. Din această cauză, ceva mai devreme în aceeași zi, el trimisese o telegramă cerând un „raid în forță” pentru a dărâma porțiuni din zid, în cazul în care est-germanii răspundeau la acțiunile americane prin închiderea totală a punctului de trecere din Friedrichstrasse, lucru pe care el îl considera posibil.

El a descris modul de acțiune: tancuri pe care se montaseră lame de buldozer urmau să traverseze legal în Germania de Est, lucru permis din punct de vedere tehnic în baza prevederilor acordurilor dintre cele patru puteri, dar, la întoarcere, acestea aveau să treacă în mod demonstrativ prin secțiuni ale Zidului. Pe 26 octombrie, Norstad, comandantul suprem al NATO, îl autorizase pe generalul Watson să folosească „planul curent [al lui Clay] pentru a da jos bariera de la Friedrichstrasse”, dacă est-germanii blocau cu totul punctul de trecere. El i-a ordonat lui Watson să pregătească un plan alternativ, în care tancurile vor „dărâma” simultan diverse porțiuni ale Zidului Berlinului, „dacă se poate dintr-un punct de observație militar, în câteva [două sau mai multe] locuri, precum și în Friedrichstrasse”.

El adăugase un mesaj cât se poate de clar pentru Clay: „Acest plan alternativ nu va fi pus în nici un caz în practică decât cu aprobarea mea expresă”.

De fapt, telegrama lui Rusk le retezase aripile și lui Norstad, și lui Clay, în același timp. „Nu reușesc să văd ce scop național ar fi realizat prin raidul în forță propus”, scria Rusk. El a adăugat că scopul mai puțin important al lui Clay, acela de a folosi un tanc pentru a deschide trecerea de la Friedrichstrasse, va fi discutat în acea după-amiază cu președintele.

Cu toate acestea, a spus Rusk, dată fiind importanța de a-i ține „laolaltă pe cei trei aliați principali, pare aproape imposibil ca noi să nu putem să ajungem la un acord nici măcar asupra acestei probleme”. Rusk și-a exprimat aprecierea pentru recomandările lui Clay, spunându-i însă că în acele momente era mai important să îi țină împreună pe aliați „în fața gravei

ameninţări sovietice şi, în acelaşi timp, să se exercite presiuni tot mai mari asupra sovieticilor ca să nu mai întreprindă alte acţiuni unilaterale”.

Măreţul general Lucius Clay, artizanul Podului Aerian din 1948, se vedea acum legat de mâini şi de picioare de Washington, în vreme ce tancurile sovietice îşi aţintiseră ţevile tunurilor asupra lui.

Niciodată nu se simţise atât de neputincios.

Kremlin, Moscova
Vineri, 27 octombrie 1961

Mareşalul Konev s-a plâns lui Hruşciov că tancurile americane îşi ambalau motoarele la frontieră şi păreau pregătite pentru o operaţiune majoră. După ce îi prezentase liderului sovietic probe fotografice privind manevrele militare făcute de Clay în pădure, unde tancurile exersaseră doborârea unor replici ale Zidului, el credea că Hruşciov trebuia să ia în serios faptul că americanii ar putea să zădărnicească succesul repurtat de sovietici pe 13 august.

Hruşciov, care în acele momente gestiona criza personal de la Moscova, deşi Congresul Partidului Comunist era încă în desfăşurare, ceruse ca la Berlin să mai fie trimise încă douăzeci şi trei de tancuri sovietice. „Trage tancurile noastre pe o stradă lăturalnică”, i-a spus lui Konev, „dar lasă motoarele să meargă tot la turaţie mare. Şi transmite uruitul tancurilor prin amplificatoare.”[733]

Konev l-a prevenit pe Hruşciov că, dacă îi provoca pe americani în acest fel, tancurile lor „ar putea ataca”. El era îngrijorat că impetuosul Hruşciov ar putea forţa lucrurile, declanşând astfel un război.

„Nu cred”, a spus Hruşciov, „decât dacă minţile militarilor americani sunt orbite de ură.”

Sala Cabinetului, Casa Albă, Washington DC
Vineri, 27 octombrie 1961, ora 18

Un consilier i-a întins generalului Clay o notă prin care era informat că sovieticii sporiseră numărul de blindate la punctul de control Charlie, cât el vorbise la telefon cu președintele Kennedy, care se afla în Sala Cabinetului, într-o ședință de urgență cu echipa de consilieri pe probleme de securitate națională. Se părea că întregul Washington se pornise împotriva lui Clay, mai puțin Kennedy, care încă nu-și dezvăluise toate gândurile.

Pentru a contracara motivele de îngrijorare ale consilierilor președintelui, Clay l-a asigurat pe Kennedy că problemele erau sub control în Berlin. A insistat că hotărârea sovieticilor de a mai aduce douăzeci de tancuri reprezenta un mesaj de moderație, întrucât ei nu făceau decât să egaleze matematic capacitatea americanilor din Berlin.

Prin urmare, sovieticii erau destul de agitați în legătură cu confruntarea de la punctul de control Charlie și o posibilă escaladare a conflictului, astfel încât Hrușciov pusese forțele sale speciale pentru lovituri nucleare în alertă maximă, pentru prima oară în cursul unei dispute americano-sovietice. Hrușciov nu putea ști sigur dacă lucrurile nu vor scăpa de sub control, astfel că trebuia să fie pregătit pentru orice eventualitate.

Părerea lui Clay era limpede: „Dacă sovieticii nu vor război din cauza Berlinului de Vest, noi nu-l putem declanșa. Dacă vor război, nu putem face nimic pentru a-l împiedica”. Generalul era dispus să parieze că ei nu voiau război și socotea că Statele Unite trebuiau să insiste. Cu toate acestea, președintele era cel care hotăra și acesta nu era dispus să-și asume riscurile.

Clay nu va afla însă niciodată că președintele american era atât de agitat din cauza confruntării de la punctul de control Charlie, încât îl însărcinase pe fratele lui să rezolve criza cu interlocutorul lui obișnuit din ultimele șase luni, spionul sovietic Gheorghi Bolșakov. În același timp, acționa din nou prin cel de-al doilea canal, mai tradițional, reprezentat de ambasadorul Thompson de la Moscova, așa cum procedase înainte de întâlnirea la vârf de la Viena.

Preşedintele nu apela din nou la canalul secret Bolşakov din cauză că acesta se dovedise util. Întâlnirile lui Bobby cu Bolşakov înainte de Viena nu-l pregătiseră deloc pentru ambuscada în care îl prinsese Hruşciov în problema Berlinului. Însă, într-un moment periculos, Bolşakov reprezenta legătura cea mai rapidă şi directă de comunicare cu Hruşciov.

Spre sfârşitul lunii octombrie, Bobby ştia cum să aranjeze rapid o întâlnire cu Bolşakov într-un loc în care presa nu avea cum să îi găsească. James Symington, asistentul lui Bobby de la Biroul Procurorului General, credea că şeful lui îl plăcea pe „Gheorghi" în parte datorită „predilecţiei pe care o manifesta faţă de bufonii inofensivi". Se întâlneau cam la două săptămâni, şi Bobby discuta cu el „majoritatea chestiunilor importante legate de Uniunea Sovietică şi de Statele Unite".[734]

Fratele preşedintelui făcea personal aranjamentele pentru întâlniri, şi, ulterior, va regreta că „din păcate – şi din prostie – nu am notat multe lucruri discutate atunci. Eu doar transmiteam verbal mesajele către fratele meu, iar el acţiona în baza lor şi cred că, uneori, anunţa Departamentul de Stat, iar alteori nu".

Prima întâlnire dintre Kennedy şi Bolşakov privind creşterea tensiunilor la punctul de control Charlie a avut loc pe 26 octombrie la ora 17.30, cu o zi înainte ca tancurile sovietice să apară la punctul de trecere. Potrivit amintirilor lui Bobby Kennedy, următoarele negocieri cruciale s-au desfăşurat la ora 23.30, ora Washingtonului, pe 27 octombrie, sau la 5.30 dimineaţa în ziua de 28 octombrie la Berlin, în momentul în care, pe o vreme umedă şi rece de toamnă, tancurile şi soldaţii celor două părţi stăteau faţă în faţă.

Bobby Kennedy şi-a amintit că i-a spus lui Bolşakov: „Situaţia din Berlin a devenit mai dificilă". El s-a plâns că ministrul de Externe Gromîko respinsese demersurile făcute de ambasadorul Thompson în acea zi pentru a dezamorsa criza. „După părerea noastră, o astfel de atitudine nu este utilă într-un moment în care se fac eforturi pentru a rezolva această problemă", a spus Kennedy. El a făcut apel la „o perioadă de calm şi moderaţie în cursul următoarelor patru până la şase săptămâni".[735]

Procurorul general își va aminti ulterior că apoi i-a spus lui Bolșakov: „Președintele ar dori ca sovieticii să-și scoată tancurile de acolo în termen de douăzeci și patru de ore”. Și exact așa va proceda Hrușciov. Bobby va spune mai târziu că schimbul lor de cuvinte despre confruntarea tancurilor la punctul de control Charlie a demonstrat că Bolșakov „reacționa eficient când era vorba de o chestiune importantă”.[736]

Nimeni nu a înregistrat amănuntele acordului. Cu toate acestea, din acel moment, Statele Unite au renunțat la escortele militare pentru civili, iar Clay nu a mai provocat autoritățile est-germane la punctele de frontieră. Toate planurile făcute de Clay ca să dărâme porțiuni de zid au fost trecute în rezervă, iar lamele de buldozer instalate pe tancuri în vederea străpungerii zidului au fost scoase și puse la păstrare.

În absența oricărei rezistențe, Germania de Est a continuat să întărească și să extindă zidul.

Washington DC
Vineri, 27 octombrie 1961, ora 22

Vineri seara, pe 27 octombrie, secretarul de stat Rusk a transmis o telegramă către Misiunea Statelor Unite din Berlin, prin care declara o victorie, deși bătea în retragere. Telegrama lua notă de faptul că hotărârea crucială care pusese capăt crizei Berlinului fusese luată la o ședință de la Casa Albă, desfășurată la ora 17 și la care participaseră președintele, Rusk, McNamara, Bundy, Kohler și Hillenbrand. Telegrama va fi trimisă și la NATO și ambasadelor Statelor Unite din capitalele celor trei principale state aliate. Aproape ca un gest de generozitate, telegrama i-a fost trimisă și lui Clay.[737]

„Testele de până acum și-au îndeplinit scopul”, mințea Rusk. Kennedy și Clay puteau susține că apariția tancurilor sovietice la frontieră era victoria lor, demonstrând încă o dată că evenimentele din oraș erau controlate tot de Moscova, nu de Berlinul de Est.

Însă era limpede că Rusk flutura steagul alb. În telegramă se spunea: „Se suspendă încercările prin care personalul Statelor Unite, în ținută civilă,

care călătorește cu vehicule oficiale ale Statelor Unite sau cu vehicule proprietate privată, având plăcuțe de înmatriculare ale forțelor armate americane, poate folosi gărzi înarmate sau escortă militară”.

În cazul în care sugestia nu era înțeleasă, următoarele instrucțiuni transmise de Rusk precizau clar că președintele dorea ca generalul Clay să evite orice alte confruntări cu est-germanii sau cu sovieticii. „Oficialii civili ai Statelor Unite”, se spunea în telegramă, „vor evita deocamdată să pătrundă în Berlinul de Est, excepție făcând persoana oficială civilă care va încerca să pătrundă în Berlinul de Est cu un vehicul proprietate personală, fără escortă armată.”

Clay va mai rămâne câteva luni la post, însă inamicii lui câștigaseră. Rusk a clarificat și mai mult această realitate, spunând: „Deocamdată, nu se pot lua măsuri imediate, întrucât chestiunea a ajuns acum la cele mai înalte niveluri ale guvernării… Au fost transmise instrucțiuni pentru a se suspenda orice alte încercări ale civililor de a pătrunde în Berlinul de Est însoțiți de escorte înarmate”.

Până și cineva atât de încăpățânat ca generalul Clay înțelegea că trebuia să se potolească.

Palatul Congreselor, Moscova
Sâmbătă dimineață, 28 octombrie 1961

După o seară încordată la frontiera Berlinului, mareșalul Konev s-a întâlnit cu Hrușciov la Moscova, când Congresul Partidului Comunist al URSS intra în ultimele două zile de desfășurare. Konev i-a raportat lui Hrușciov că situația de la frontiera Berlinului rămăsese neschimbată. Nimeni nu făcea nici o mișcare, i-a spus el liderului sovietic, „cu excepția faptului că, din când în când, servanții tancurilor din ambele tabere coborau și făceau câțiva pași ca să se încălzească”.[738]

Hrușciov i-a dat instrucțiuni lui Konev să fie primul care retrage tancurile. „Sunt convins că după douăzeci de minute, ori cât le trebuie până primesc ordinul, se vor retrage și tancurile americane”, a spus el, vorbind cu siguranța omului care încheiase o înțelegere.

„Ei nu pot să întoarcă tancurile şi să le retragă, atâta vreme cât tunurile tancurilor noastre sunt îndreptate spre ei”, a spus Hruşciov. „S-au vârât singuri într-o situaţie dificilă şi nu ştiu cum să iasă din ea… Aşadar, să le dăm o şansă.”

Sâmbătă dimineaţă, puţin după ora 10.30, primele tancuri sovietice s-au retras de la punctul de control Charlie. Unele dintre ele erau acoperite de flori şi ghirlande aşezate în acea dimineaţă de membri ai organizaţiei de tineret a partidului, Freie Deutsche Jugend.[739]

După o aşteptare de jumătate de oră, tancurile americane s-au retras şi ele.

În acest fel, cel mai primejdios moment al Războiului Rece s-a sfârşit cu un scâncet. Cu toate acestea, replicile cutremurului înregistrat la Berlin în 1961 vor fi dramatice şi de lungă durată. Ele vor zgudui lumea un an mai târziu, în Cuba, şi vor marca omenirea în următoarele trei decenii.

717 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 181, scrisoare a reprezentantului special al preşedintelui la Berlin (Clay) către preşedintele Kennedy, Berlin, 18.10.1961

718 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 193. Telegramă de la Departamentul de Stat către Misiunea din Berlin, Washington, 26.10.1961, 8.11 p.m. Departamentul de Stat, Central Files, 762.0221 / 110-2661

719 Slusser, *The Berlin Crisis of 1961,* 377–378; Smith, *The Defense of Berlin*, 319–320

720 Bruce W. Menning, „The Berlin Crisis of 1961 from the Perspective of the Soviet General Staff”, în William W. Epley, editor, *International Cold War Military Records and History.* Lucrările Conferinţei Internaţionale pe tema Documentelor şi Istoriei Militare din perioada Războiului Rece organizată la Washington, D.C. 21–26.03.1994, 10–13; Smyser, *Kennedy and the Berlin War,* 135; Gerhard Wettig, *Cruschchows Berlin-Krise 1958 bis 1963; Drohpolitik und Mauerbau.* München şi Berlin: R. Oldenbourg, 192

721 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 189, telegramă de la Misiunea din Berlin către Departamentul de Stat, Berlin, 24.10.1961, 1 p.m., redactată de Lightner

722 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 181, scrisoare a reprezentantului special al preşedintelui la Berlin (Clay) către preşedintele Kennedy, Berlin, 18.10.1961; Smith, *Lucius D. Clay,* 642–643, 651–654; JFKL, *Lucius D. Clay OH,* 01.07.1964

723 În original *parlor pinks* – adepți ai unei forme mai blânde de comunism, sugestia fiind creată de faptul că *pink* („roz”) este o nuanță care derivă din roșu, simbol al comunismului. (n.tr.)

724 interviu cu Vern Pile, Washington, D.C.: 17.11.2008, Gelb, *The Berlin Wall*, 250–253; HSTL, *E. Allan Lightner OH*, 26.10.1973

725 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 186, telegramă a Misiunii de la Berlin către Departamentul de Stat, Berlin, 23.10.1961, 2 p.m.; Cate, *The Ides of August*, 476–480

726 Cate, *The Ides of August*, 477

727 *The Atlantic Times*, octombrie 2005; William R. Smyser, „Tanks at Checkpoint Charlie. In October 1961, the World Faced a War”: http: / www.atlantic-times.com / archive_detail.php?recordID=319; Cate, *The Ides of August*, 479, 480, 484

728 Cate, *The Ides of August*, 478–480; Howard Trivers, *Three Crises în American Foreign Affairs and a Continuing Revolution*, 41–44

729 Ashton, *Kennedy, Macmillan and the Cold War*, 62; Reeves, *Kennedy: Profile of Power*, 249; Norman Gelb, *The Berlin Wall: Kennedy, Khrushchev, and a Showdown in the Heart of Europe*. New York: Dorset Press, 1986, 253; Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall*, 137

730 Ann Tusa, *The Last Division: A History of Berlin, 1945–1989*. Londra: Houghton and Stoughton, 1997, 330; JKFKL, NSM, Notă a lui Bundy către președinte, 28.08.1961, Box 86, Berlin; Wyden, *Wall*, 264

731 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 181, scrisoare a reprezentantului special al președintelui la Berlin (Clay) către președintele Kennedy, Berlin, 18.10.1961; de asemenea, în JFKL, NSF, Germania, Berlin, General Clay, strict secret

732 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 164; de asemenea, pentru discuțiile dintre Rusk și Gromîko, *vezi* Memcon, 30.09.1961, în Departamentul de Stat, Central Files, 611.61 / 9-3061

733 Oleg V. Volobuev și Aleksei Serov, editori, *Nikita Khrushchev: Life and Destiny*. Moscova: Novosti Press, 1989, 27; Wyden, *Wall*, 264

734 James W. Symington, *The Stately Game*. New York: Macmillan, 1971; Schlesinger, *Robert Kennedy and His Times*, 499–500

735 Fursenko și Naftali, *Khrushchev's Cold War*, 403–404

736 JFKL, *Robert F. Kennedy OH*, Interviu acordat de John Bartlow, 01.03.1964; Schlesinger, *Robert Kennedy and His Times*, 400

737 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 197

738 Nikita S. Hrușciov, *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, 507

739 interviu acordat de Adam Kellett-Long, Londra, 15–16.10.2008; NRP interviu: http: / / www.npr.org / templates / story / story.php?storyId=10268942

EPILOG

REPLICILE CUTREMURULUI

Recunosc întru totul că intenția principală a lui Hrușciov ar putea fi creșterea șanselor lui la Berlin și noi vom fi pregătiți să ne asumăm pe deplin rolul acolo, precum și în Caraibe. Esențial în acest moment de mare încercare este că Hrușciov va descoperi că, în cazul în care contează pe slăbiciunea sau nehotărârea noastră, a făcut un calcul greșit.[740]

Președintele Kennedy, într-o telegramă secretă, informându-l pe prim-ministrul britanic Harold Macmillan de dovezile fotografice privind rachetele din Cuba, 21 octombrie 1962

În lume există mulți oameni care nu înțeleg, ori se fac că nu înțeleg, de ce apare această problemă între lumea liberă și spațiul comunist. Să vină la Berlin. Mai sunt unii care spun despre comunism că reprezintă

viitorul. Să vină la Berlin. Şi mai există unii care spun că, în Europa şi în alte părţi, putem coopera cu comuniştii. Să vină şi aceştia la Berlin…
Toţi oamenii liberi, indiferent unde trăiesc, sunt cetăţeni ai Berlinului. De aceea, ca om liber, cu mândrie o spun: „Ich bin ein Berliner”.[741]
Preşedintele Kennedy, într-un discurs adresat berlinezilor, 26 iunie 1963

Berlin şi Havana
Mijlocul lunii august 1962

La un an după ce preşedintele John F. Kennedy a acceptat înălţarea de către comunişti a Zidului Berlinului, două drame care s-au petrecut la opt mii de kilometri depărtare una de alta au ilustrat costurile mari reclamate de una dintre cele mai slabe performanţe reuşite de vreun preşedinte american modern.

Prima scenă s-a desfăşurat la Berlin, sub razele soarelui de vară, la câteva minute după ora 14, când un zidar în vârstă de optsprezece ani, Peter Fechter, şi prietenul lui, Helmut Kulbeik, şi-au început sprintul spre libertate traversând aşa-numita fâşie a morţii, zona-tampon care se afla înainte de Zid. Primele dintre cele treizeci şi cinci de împuşcături trase de poliţişti s-au auzit după ce tinerii trecuseră printr-o barieră intermediară din sârmă ghimpată. Două gloanţe i-au străpuns spinarea şi stomacul lui Fechter, care l-a urmărit din ochi pe prietenul lui mai agil sărind peste firele de sârmă ghimpată ce stăteau prinse de coama barierei şi câştigându-şi astfel libertatea. Fechter s-a prăbuşit la baza Zidului, unde a zăcut tremurând în poziţie fetală, cu braţele petrecute peste piept, cu piciorul stâng desculţ şi având glezna dezgolită. Mai bine de o oră, el a cerut ajutor cu glas tot mai slab, sângerând de moarte.[742]

În același timp, și la depărtare mare peste ocean, nave sovietice începuseră să intre în secret în unsprezece porturi cubaneze, transportând componente ale unor rachete nucleare sovietice cu o putere și o rază de acțiune suficiente pentru a șterge de pe fața pământului New York City sau Washington DC. Pe 26 iulie 1962, cargoul sovietic *Maria Ulianova*, după numele mamei lui Lenin, ajunsese în portul cubanez Cabañas, fiind prima dintre cele optzeci și cinci de nave sovietice care vor face 150 de drumuri în circuit în următoarele nouăzeci de zile. Ele transportau forțe de luptă și componente pentru douăzeci și patru de lansatoare cu rază medie și șaisprezece lansatoare cu rază lungă de acțiune, fiecare dintre acestea urmând a fi echipate cu câte un focos nuclear și cu două rachete balistice.[743]

În Berlinul de Vest, poliția și reporterii de știri – cocoțați pe scări ca să vadă mai bine dincolo de Zid – au urmărit și fotografiat sfârșitul tragic al lui Fechter. Soldații americani în echipament de luptă stăteau în apropiere, respectând ordinul de a nu ajuta refugiații decât dacă aceștia ar fi ieșit deja de pe teritoriul comunist. Un grup de vest-berlinezi striga în semn de protest, condamnându-i pe est-germani ca fiind ucigași și pe americani, lași. Un locotenent din poliția militară americană i-a spus unuia dintre privitori: „Nu este problema mea”, o expresie a resemnării și care se va răspândi în rândul vest-berlinezilor scandalizați prin intermediul ziarelor de a doua zi.

În ceea ce îi privea, polițiștii de frontieră est-germani au evitat să ridice victima din locul unde se prăbușise, temându-se inutil că vor fi împușcați de soldații americani. Abia după ce trupul lui Fechter a rămas fără viață și după ce est-germanii au aruncat câteva bombe fumigene ca să le acopere activitatea, o patrulă de frontieră a luat cadavrul acestuia. Cu toate acestea, un fotograf a reușit să surprindă o imagine care amintește în mod ciudat de coborârea de pe cruce a lui Iisus. Apărând a doua zi pe prima pagină a ziarului *Berliner Morgenpost,* aceasta înfățișa trei polițiști cu căști, doi dintre ei având puști automate, ridicându-l pe Fechter, cu brațele desfăcute în lături și încheieturile mâinilor pline de sânge.

Uciderea lui Fechter a tulburat sufletele vest-berlinezilor. În ziua următoare, zeci de mii de demonstranți au ieșit pe străzi, protestând

împotriva neputinței americanilor, la fel de vehement cum o făceau împotriva cruzimii comuniștilor. Sentimentele acumulate de furie și frustrare au dat naștere la ceea ce Sydney Gruson, corespondent al ziarului *New York Times,* a numit o „scenă aproape incredibilă", în care polițiști vest-berlinezi foloseau tunuri cu apă și gaze lacrimogene pentru a-i împiedica pe cetățenii orașului să ia cu asalt Zidul. Iată ce scria Gruson: „Mai mult decât un eveniment izolat de la ridicarea Zidului, moartea solitară și brutală a lui Peter Fechter i-a făcut pe vest-berlinezi să trăiască un sentiment de deznădejde în fața asediului treptat, pus la cale cu subtilitate de comuniști".[744]

În acest timp, deasupra Cubei, fotografiile obținute la mijlocul lunii august de CIA surprinseseră o activitate maritimă intensă a navelor sovietice, având în vedere volumul livrărilor și lentoarea mișcărilor. Soldații descărcau navele noaptea, iar luminile stradale erau reduse, după care mărfurile erau transportate pe drumuri desfundate de țară, în vehicule camuflate, care erau atât de lungi, încât soldații trebuiau să dărâme cocioabele țărănești pentru ca ele să poată lua curbele. Comandanții importanți – când nu se războiau cu țânțarii, căldura sau musonii – comunicau Moscovei despre progresele înregistrate, prin intermediul curierilor, pentru a evita interceptarea transmisiilor electronice de către americani.[745]

La 22 august, CIA a alertat Casa Albă, anunțând că în jur de cinci mii de sovietici sosiseră cu peste douăzeci de nave care aduseseră mari cantități de echipamente de transport, comunicații și construcții. Analiștii de la CIA susțineau că rapiditatea și anvergura acelui influx de personal și material sovietic spre o țară ce nu aparținea blocului comunist era „fără precedent în activitatea de sprijin militar acordat de către sovietici; este evident că se întâmplă ceva nou și diferit". Însă rachetele aveau să sosească abia peste două luni, iar deocamdată serviciile americane de spionaj trăgeau concluzia că Moscova ajuta la îmbunătățirea sistemului de apărare aeriană al Cubei.[746]

La prima vedere, s-ar părea că nu se poate face o legătură între uciderea publică a unui tânăr zidar în Berlinul de Est şi sosirea clandestină a unor trupe şi componente sovietice de lansatoare de rachete. Totuşi, puse laolaltă, aceste două evenimente au simbolizat în mod dramatic cele mai semnificative replici produse de gestionarea greşită de către Kennedy a celor întâmplate la Berlin în 1961:

- Prima va fi cea mai de durată: menţinerea divizării produse de Războiul Rece în Europa pentru încă trei decenii, cu toate costurile umane care au decurs de aici. Ridicarea Zidului nu numai că a împiedicat destrămarea Germaniei de Est într-un moment în care viabilitatea ţării era pusă la îndoială; totodată, a condamnat încă o generaţie de zeci de milioane de est-europeni la regimuri autoritare, după model sovietic, limitând libertatea individuală şi naţională.
- A doua replică va fi mult mai clară: Criza Rachetelor din Cuba de la sfârşitul anului 1962, cu ameninţarea de război nuclear. Deşi istoria îi va recunoaşte lui Kennedy meritul de a fi gestionat corespunzător criza cubaneză, Hruşciov nu ar fi riscat să plaseze rachete nucleare în Cuba dacă nu ar fi tras concluzia, după Berlin 1961, că preşedintele american era slab şi nehotărât.

Lumea ştie astăzi ceea ce preşedintele Kennedy nu a anticipat la acea vreme: că Zidul Berlinului se va prăbuşi în noiembrie 1989, că Germania şi Berlinul se vor reunifica un an mai târziu, în octombrie 1990, şi că Uniunea Sovietică se va prăbuşi la un an după aceea, la sfârşitul lui 1991. Având în vedere sfârşitul fericit al Războiului Rece, istoricii s-au simţit ispitiţi să îi atribuie lui Kennedy mai multe merite decât este cazul pentru acest deznodământ. Evitând riscurile inutile pentru a zădărnici ridicarea Zidului Berlinului, susţin aceştia, Kennedy a împiedicat izbucnirea războiului şi a pregătit terenul pentru unificarea Germaniei, pentru eliberarea naţiunilor captive în blocul sovietic şi pentru extinderea unei Europe libere şi democratice.

Totuși, situația – în baza unor noi probe și a unei examinări mai atente a documentelor și a relatărilor existente – impune o judecată mai puțin generoasă. Brent Scowcroft, consilier pe probleme de securitate națională în timpul a două mandate, remarcă în mod corect în prefața acestei cărți evidente: „Din păcate, istoria nu ne dezvăluie alternativele”. Însă ea ne oferă indicii evidente. Nu vom ști niciodată dacă un Kennedy mai hotărât ar fi pus capăt mai curând Războiului Rece. Este însă dincolo de orice îndoială că acțiunile lui Kennedy au permis liderilor est-germani să stopeze exact genul de exod de refugiați care va contribui la schimbarea cursului existenței țării, douăzeci și opt de ani mai târziu. Faptele evidențiază, de asemenea, că acțiunile din 1961 ale lui Kennedy nu au fost nicidecum motivate de dorința de a păstra liber Berlinul de Vest.[747]

În cursul primului an de mandat, Kennedy nu s-a concentrat asupra ideii de a respinge comunismul din Europa, ci mai curând a încercat să îl împiedice să se extindă spre țările în curs de dezvoltare. Referitor la Berlin, a fost mai preocupat de evitarea instabilității și a calculelor greșite care ar fi putut duce la izbucnirea unui război nuclear. Spre deosebire de predecesorii săi, președinții Eisenhower și Truman, el l-a respins atât pe cancelarul Konrad Adenauer, cât și visul acestuia de a reunifica Germania.

Probabil că cel mai bun judecător al prestației slabe a lui Kennedy în 1961 a fost președintele însuși. În particular, își recunoștea slaba gestionare a crizei din Golful Porcilor și a întâlnirii la vârf de la Viena. Pe 22 septembrie – la mai bine de o lună de la închiderea frontierei – când jurnalistul Elie Abel de la *Detroit* News a dorit cooperarea lui Kennedy pentru o carte pe care voia să o scrie despre primul său mandat, președintele a spus: „De ce ar scrie cineva o carte despre o administrație care nu are nimic de arătat în favoarea ei decât un lanț de dezastre?”

Era o exprimare prin care Kennedy arăta că era conștient de faptul că acel prim an fusese marcat de inconsecvență, nehotărâre și nereușite politice.

Deși campania electorală a lui Kennedy se axase pe o serie de idei noi și pe necesitatea urgentă de schimbare, când s-a pus problema Berlinului, el

s-a concentrat pe menţinerea unui statu-quo fragil. El credea că situaţia mai dificilă a Berlinului trebuia abordată doar după un proces de întărire a încrederii prin negocieri privind un acord pentru interzicerea experimentelor nucleare şi alte chestiuni care ţineau de controlul înarmării.

Apoi, în primele zile ale administraţiei sale, Kennedy nu a reuşit să profite de cea mai bună ocazie pentru a face progrese în relaţiile cu sovieticii, din cauză că a interpretat eronat, ca un amator, semnalele transmise de Hruşciov. Liderul sovietic evidenţiase o nouă hotărâre de a coopera cu Statele Unite printr-o serie de gesturi unilaterale, care au inclus eliberarea piloţilor americani a doua zi după discursul inaugural rostit de Kennedy. În schimb, Kennedy a socotit că Hruşciov escalada Războiul Rece pentru a-l pune la încercare, o concluzie la care ajunsese în mare măsură din cauză că interpretase greşit exprimarea dură a unei cuvântări de rutină, rostită în faţa unor propagandişti ai partidului.

A urmat discursul alarmist al lui Kennedy privind Starea Uniunii. Apelând la o hiperbolă, Kennedy spusese naţiunii ce învăţase în mai puţin de două săptămâni de mandat, fapt ce îl îndemnase să modifice tonul mult mai precaut al discursului inaugural:

„Crizele se multiplică pe zi ce trece. Zi de zi, soluţionarea acestora devine mai anevoioasă. Şi pe zi ce trece ne apropiem tot mai mult de momentul primejdiei maxime. Consider că trebuie să informez Congresul că analizele noastre privind evenimentele petrecute în ultimele zece zile evidenţiază clar că, în fiecare dintre aspectele principale ale crizei, valul de evenimente s-a intensificat – iar timpul nu este de partea noastră.”

Momentul simbolic pentru nehotărârea din primul an de mandat al lui Kennedy a apărut în aprilie, după dezastrul din Golful Porcilor, când preşedintele nici nu a anulat o operaţiune care fusese concepută în timpul administraţiei Eisenhower şi nici nu i-a pus la dispoziţie resursele necesare pentru a reuşi. Din acel moment, Kennedy s-a temut pe drept cuvânt că Hruşciov ajunsese la concluzia că el era slab, mai ales dacă se ţinea seama de reacţia mai hotărâtă a liderului sovietic faţă de revoluţia ungară din 1956.

Aşa cum i-a declarat editorialistului James Reston, după ce liderul sovietic îl pusese în mare dificultate la summitul de la Viena, Hruşciov credea că o persoană atât de tânără şi de lipsită de experienţă încât să se implice într-o asemenea aventură putea fi dominată. Şi că cineva care se băgase într-o asemenea afacere, fără a o duce la capăt nu avea curaj. Aşa că „m-a tăvălit de nu se poate”, i-a spus el lui Reston. „Acum am de rezolvat o problemă cumplit de dificilă”.

După ce Hruşciov ameninţase la Viena că până la sfârşitul anului va modifica în mod unilateral statutul Berlinului, Kennedy a reacţionat apelând la o retorică mai agresivă, suplimentând bugetul pentru apărare, recurgând la o pregătire mai intensă a armatei şi la o analiză a posibilităţilor militare, alcătuind chiar şi un plan de ripostă nucleară. Când forţele est-germane, cu sprijin sovietic, au închis frontiera pe 13 august, cu o rapiditate şi eficienţă remarcabile, Statele Unite şi aliaţii lor au lăsat impresia că fuseseră prinşi pe picior greşit.

Relatări ale unor contemporani sugerează că preşedintele a fost luat prin surprindere. Însă, la o analiză mai atentă, este limpede că preşedintele a anticipat o acţiune sovietică similară celei care a urmat, dar este de asemenea clar că el a ajutat la redactarea acelui scenariu. În particular, Kennedy s-a simţit mai curând uşurat decât revoltat, alegând să nu împiedice închiderea frontierei când s-a ivit prilejul, dar nici nu i-a pedepsit pe rivalii comunişti prin sancţiuni. După cum se ştie, el le-a spus consilierilor săi: „Nu este o soluţie prea elegantă, dar un zid este mult mai bun decât un război”.

Mesajul transmis de el cu consecvenţă lui Hruşciov – direct la Viena şi indirect ulterior, prin discursuri publice şi prin mesaje pe canale secrete – era că liderul sovietic putea face tot ce dorea pe teritoriul controlat de el, atâta vreme cât nu se atingea de Berlinul de Vest sau de accesul aliaţilor în oraş.

După cum i-a spus Kennedy consilierului economic al Casei Albe, Walter Rostow, cu câteva zile înainte de închiderea frontierei, „Hruşciov pierde Germania de Est. Nu poate permite să se întâmple asta. Dacă

Germania de Est este pierdută, la fel se va întâmpla și cu Polonia și cu toată Europa de Est. Va trebui să întreprindă ceva ca să împiedice fluxul de refugiați. Probabil că va ridica un zid. Iar noi nu-l vom putea împiedica. Eu pot păstra alianța unită pentru a apăra Berlinul de Vest, dar nu pot acționa pentru a menține Berlinul de Est deschis".

Pe 13 august 1961, Hrușciov și Ulbricht au putut acționa în relativă siguranță, convinși că președintele Kennedy nu va riposta, atâta vreme cât ei rămâneau în limitele pe care chiar el le stabilise.

Probabil că tocmai din acest motiv au construit zidul integral, nu exact pe frontieră, ci la câțiva pași înapoi spre Berlinul de Est. Disprețuind aspirațiile de reunificare ale germanilor și dorind să accepte balanța de putere existentă în Europa, Kennedy a fost îndemnat de speranța greșită că, dacă îi făcea pe sovietici să se simtă mai siguri în Berlin, el va avea șanse mai mari de a negocia fructuos o gamă mai largă de probleme. În schimb, așa cum avea să demonstreze criza cubaneză, lipsa de acțiune a lui Kennedy în Berlin nu a făcut decât să încurajeze comportamentul agresiv al sovieticilor.

Cercetătorii s-au întrebat multă vreme dacă președintele american nu a arătat o îngăduință și mai explicită înainte ca Zidul Berlinului să fie ridicat. Acest lucru ar fi putut să se producă, probabil, în timpul întâlnirilor regulate dintre Robert, fratele președintelui, și intermediarul Gheorghi Bolșakov, agentul sovietic de informații militare, care se transformase în canal secret de comunicare între Kennedy și Hrușciov. Bobby își va cere scuze mai târziu pentru că nu a ținut o evidență a acelor discuții. Declarațiile lui Bolșakov nu aruncă nici o lumină asupra discuțiilor purtate cu Bobby cu puțin înainte sau după închiderea frontierei, iar arhivele Kremlinului și ale serviciilor de informații sovietice, care ar putea oferi indicii, rămân secrete.

În ciuda acestui lucru, totuși, asemănarea între cursul sprijinit de Kennedy și ceea ce au executat sovieticii și est-germanii este prea izbitoare pentru a fi vorba de o coincidență. Kennedy i-a lăsat lui Hrușciov un spațiu mai mare de acțiune în Berlin decât oricare dintre predecesorii lui. Transcrierile desecretizate ale summitului de la Viena evidențiază

înțelegerea de facto pe care Kennedy era dispus să o încheie: el îi va lăsa lui Hruşciov mână liberă să închidă frontiera Berlinului, în schimbul garanţiei că sovieticii nu vor tulbura libertatea Berlinului de Vest sau accesul aliaţilor spre oraş. Oficiali importanţi ai Statelor Unite, care vor citi ulterior transcrierile stenogramelor de la Viena, vor rămâne şocaţi de disponibilitatea fără precedent a lui Kennedy de a recunoaşte împărţirea postbelică a Europei ca fiind permanentă, iar asta în interesul stabilităţii. Aşa cum i-a spus Kennedy lui Hruşciov în prima zi de discuţii la Viena: „Era esenţial să contribuim la apariţia unor schimbări în lume, care să afecteze echilibrul de putere în aşa fel încât să nu implice prestigiul angajamentelor luate prin tratate de ţările noastre”.

În următoarea zi, Kennedy va extinde acest gen de argument mai explicit la Berlin, restrângând în mod repetat angajamentul Statelor Unite doar la „Berlinul de *Vest*” şi nu la întregul Berlin, aşa cum o făcuseră predecesorii lui. Kennedy a făcut mai clară această distincţie, în mod public, pe 25 iulie, într-un discurs difuzat în direct la televiziune, al cărui mesaj de retragere către Hruşciov în privinţa Berlinului era atât de limpede, încât i-a uimit pe factorii de decizie politică din Statele Unite, care modelaseră cu o măiestrie deosebită limbajul diplomatic după cel de-al Doilea Război Mondial.

Cu două săptămâni înainte de închiderea frontierei, pe 30 iulie, preşedintele Comisiei de Relaţii Externe, William Fulbright, referindu-se la frontiera Berlinului, a declarat la televiziunea naţională: „Adevărul este că, după părerea mea, ruşii au puterea de a închide frontiera în orice moment… Dacă vor să închidă frontiera săptămâna viitoare, o pot face fără să încalce nici un tratat. Nu înţeleg de ce est-germanii nu-şi închid frontiera, deoarece eu cred că au dreptul să o facă”.

Vorbind astfel, senatorul de Arkansas spusese public ceea ce Kennedy gândea în sinea lui. Preşedintele nu a făcut nimic pentru a-l critica, iar McGeorge Bundy, consilier pe probleme de securitate naţională, a afirmat în privat către Kennedy că el considera afirmaţia lui Fulbright drept „folositoare”. În absenţa unei declaraţii prezidenţiale care să contrazică

acest lucru, Hruşciov a tras concluzia că Fulbright dăduse un semnal deliberat, spunându-le asta atât liderului est-german Walter Ulbricht, cât şi preşedintelui Italiei, Amintore Fanfani, aflat în vizită în URSS. „Când se va închide frontiera”, i-a spus Hruşciov lui Ulbricht, „americanii şi vest-germanii vor fi fericiţi. Thompson [ambasadorul Statelor Unite la Moscova] mi-a spus că valurile de refugiaţi le provoacă vest-germanilor o mulţime de probleme. De aceea, când vom institui aceste controale, toată lumea va fi mulţumită. Şi, în afară de asta, vor simţi puterea pe care o ai”.

„Da”, a răspuns Ulbricht, „şi vom realiza stabilitatea.” Era singurul lucru care îi unea pe Ulbricht, Hruşciov şi Kennedy: dorinţa de stabilitate în Germania de Est.

În tot cursul anului 1961, Berlinul a constituit o problemă moştenită şi nedorită pentru Kennedy, dar nicidecum o cauză pe care să fie dispus să o apere. Vorbind din apa aburindă a căzii aurite de la Paris, într-o pauză din timpul convorbirilor purtate cu de Gaulle, Kennedy s-a plâns consilierilor săi Kenny O’Donnell şi Dave Powers: „Mi se pare absurd să ne confruntăm cu un război atomic din cauza unui tratat pentru păstrarea Berlinului drept o viitoare capitală a unei Germanii reunificate, când ştim cu toţii că Germania nu se va reunifica probabil niciodată”. În avionul ce îl ducea spre Londra, după summitul de la Viena, Kennedy i s-a plâns din nou lui O’Donnell. „Nu noi am produs divizarea Germaniei”, i-a spus Kennedy lui O’Donnell. „Nu suntem răspunzători pentru ocuparea Berlinului de către cele patru puteri, o greşeală pe care nici noi, nici ruşii nu ar fi trebuit să o admitem.”

Dacă rezultatul pe termen lung al situaţiei create la Berlin în 1961 a fost instaurarea condiţiilor de Război Rece pentru încă trei decenii, Criza Rachetelor din Cuba a fost cea mai semnificativă replică pe termen scurt. În mintea lui Kennedy şi a lui Hruşciov, situaţiile din Cuba şi Berlin erau legate într-un mod foarte complicat.

Criticii au calificat drept un joc nesăbuit planul de a plasa rachete nucleare în Cuba, însă din perspectiva liderului sovietic era un risc calculat, bazat pe ceea ce ştia el despre Kennedy. La sfârşitul anului 1961, el a spus către un grup de oficialităţi sovietice că aflase că preşedintele american ar fi

făcut orice ca să evite un război nuclear. „Știu sigur”, spusese el, „că președintele Kennedy nu are un trecut solid și, în general vorbind, nici curajul să se opună unei provocări serioase.”[748] În legătură cu Cuba, el i-a spus fiului său Serghei că președintele american „va face gălăgie, apoi va face și mai multă gălăgie, după care va fi de acord”.[749]

În ciuda minusurilor din primul an de mandat, Kennedy a rămas atât de dispus să îi facă o serie de concesii lui Hrușciov pentru a realiza un acord privind Berlinul, încât o propunere din aprilie 1962 a declanșat o înfruntare majoră cu cancelarul Konrad Adenauer al Germaniei de Vest. Ceea ce Kennedy considera un „Document de Principii” propunea o „Autoritate Internațională pentru Acces”, care să transfere controlul accesului în Berlin, de la cele patru puteri către un organism nou creat, prin care sovieticii și est-germanii puteau bloca intrarea oricui doreau. În schimb, Kennedy nu voia decât acceptarea din partea Kremlinului a prezenței militare aliate în Berlinul de Vest și respectarea în continuare a drepturilor stabilite.[750]

Documentul copia atât de îndeaproape limbajul sovietic, încât, într-un exemplar transmis de Washington către Moscova, cei care îl redactaseră subliniaseră secțiuni, pentru a arăta ce anume împrumutaseră. În plus, documentul nu făcea nici o referire la reunificarea Germaniei ca eventual obiectiv ce trebuia atins prin alegeri libere, punct care inițial fusese negociabil în discuțiile cu Moscova.

Propunerile americane nu semănaseră niciodată atât de mult cu poziția sovietică și nici nu se îndepărtaseră vreodată atât mult de atitudinea lui Adenauer. La început, Kennedy îi oferise lui Adenauer doar o zi ca răspuns la o solicitare. Mai apoi a prelungit acea perioadă la patruzeci și opt de ore, dar numai după protestele furioase ale vest-germanilor.

Adenauer nu-și mai putea ascunde dezgustul față de Kennedy. A protestat față de Paul Nitze, adjunctul secretarului Apărării, care l-a vizitat la Bonn, spunând că dacă principiile lui Kennedy se păstrau, Berlinul de Vest nu va avea suficiente furgonete pentru cei care vor dori să părăsească orașul. Apoi Adenauer a trimis o notă în termeni destul de tăioși lui Kennedy, în care spunea: „Am obiecții considerabile împotriva unora dintre

aceste propuneri. Stimate domnule președinte, vă solicit la modul cel mai urgent să opriți aceste demersuri…”[751]

O scurgere de informații dintr-un ziar, mai mult ca sigur aprobată de Adenauer, a creat o asemenea agitație, încât comentatorii de pe ambele maluri ale Atlanticului l-au atacat pe Kennedy pentru că începuse să bată în retragere, în timp ce adversarii lui continuau să îi împuște pe presupușii refugiați, să îi hărțuiască pe soldații aliați și să întărească Zidul. Kennedy a fost forțat să își retragă propunerea. Lucrul cel mai umilitor dintre toate, încurajat, Hrușciov era pe cale să respingă oricum principiile lui Kennedy, deoarece ele nu includeau o retragere completă a forțelor americane.

Hrușciov juca pe mize mari.

Chiar și în timp ce pregătea operațiunea cubaneză, pe 5 iulie 1962, Hrușciov a venit cu cea mai detaliată propunere de până atunci la Kennedy pentru a pune capăt la ceea ce el eticheta drept „regimul de ocupație al Berlinului de Vest”. În baza planului făcut de el, forțele de poliție ale Națiunilor Unite trebuiau să înlocuiască trupele aliate. Acestea trebuiau să fie asigurate de cele trei puteri occidentale, dar și de state neutre și de două țări membre ale Pactului de la Varșovia. Prin reduceri treptate ale acestui contingent cu 25% pe an, după patru ani, Berlinul de Vest nu mai avea forțe străine de nici un fel. Două săptămâni mai târziu, pe 17 iulie, Kennedy a respins propunerea, dar când a avut ocazia, Hrușciov a continuat să avanseze strategia sa privind Berlinul, chiar în timp ce, în secret, își finaliza planurile cubaneze.[752]

Operațiunea militară a sovieticilor din Cuba s-a desfășurat pe o scară atât de extinsă, încât Hrușciov trebuie să fi presupus că președintele și serviciile de informații o vor descoperi, dar că lui Kennedy îi va lipsi hotărârea de a stopa desfășurarea rachetelor.

Pe 4 septembrie, Kennedy le-a spus unor membri ai Congresului că CIA stabilise că sovieticii îl ajutau pe Castro să își dezvolte capacitățile de apărare. În acea seară, Kennedy a dat o declarație de presă, în care a spus cam același lucru, și l-a avertizat pe Hrușciov că, dacă Statele Unite descopereau dovezi privind trupe de luptă sovietice sau capacități ofensive,

„vor rezulta probleme extrem de grave”. Tonul şi angajamentul de a riposta erau mult mai hotărâte decât se aşteptase Hruşciov.[753]

Două zile mai târziu, pe 6 septembrie, Hruşciov l-a adus pe Stewart Udall, secretarul Afacerilor Interne, care venise în URSS pentru a vizita centrale electrice, la casa lui de vacanţă de la Piţunda, de pe malul Mării Negre. El a analizat împreună cu Udall ce schimbare în politica internă americană ar fi putut alimenta noua atitudine a lui Kennedy, cu toate că şi-a exprimat în mod repetat convingerea că preşedintele era fundamental slab. „Ca preşedinte, înţelege problemele”, i-a spus Hruşciov lui Udall, „dar ceea ce îi lipseşte este curajul – curajul de a rezolva chestiunea germană”. Într-un moment în care operaţiunea cubaneză era foarte avansată, Hruşciov i-a spus lui Udall: „De aceea, îl vom ajuta să rezolve problema. Îl vom pune într-o situaţie în care va fi necesar să o rezolve… Nu vom permite ca trupele americane să rămână în Berlin”.

Hruşciov i-a mai zis lui Udall că, pentru a nu-i afecta poziţia lui Kennedy în cadrul alegerilor din noiembrie, el nu va mai insista asupra acelui punct decât după aceea. Fără să facă nici o referire la Cuba, el i-a spus lui Udall că poziţia îmbunătăţită a sovieticilor ca putere modificase deja echilibrul de forţe: „A trecut multă vreme de când voi ne puteaţi bate cu nuiaua la fund ca pe nişte copii mici – acum putem şi noi să vă lovim unde vă doare”. Războiul din cauza Berlinului ar însemna că, în interval de o oră, „nu va mai exista nici Parisul, nici Franţa”, a spus el.

Pe 16 octombrie 1962, când majoritatea lansatoarelor erau deja amplasate, Hruşciov i-a spus lui Foy Kohler, care era succesorul lui Thompson ca ambasador la Moscova, că voia să îl întâlnească pe preşedinte la sesiunea Adunării Generale a Naţiunilor Unite de la New York, în cursul celei de-a doua jumătăţi a lunii noiembrie, pentru a discuta despre Berlin şi alte chestiuni. Până atunci, liderul sovietic ar fi schimbat în mod considerabil echilibrul strategic, oferind pentru prima oară Moscovei capacitatea de a lovi sigur Statele Unite cu arme nucleare. În schimb, acest lucru l-ar fi plasat într-o poziţie mai bună, fie pentru a negocia, fie pentru a impune soluţia pe care o dorea în cazul Berlinului. Hruşciov i-a spus noului

său ambasador în Statele Unite, Anatoli Dobrînin, că Berlinul rămânea „prima problemă în cadrul relațiilor sovieto-americane”.

După cum își va aminti Hrușciov mai târziu:

„Eu gândeam cam așa: Dacă instalam rachetele în secret, iar apoi Statele Unite le descopereau când erau deja acolo și pregătite să lovească, americanii s-ar fi gândit de două ori înainte de a încerca să lichideze instalațiile noastre prin mijloace militare. Știam că Statele Unite puteau distruge câteva dintre instalațiile noastre, dar nu pe toate. Dacă supraviețuiau un sfert sau chiar o zecime dintre ele – chiar dacă mai rămâneau una sau două rachete mari – tot puteam lovi New Yorkul, iar din oraș nu ar mai fi rămas mare lucru. Nu vreau să spun că toată populația orașului ar fi murit – nu toată, desigur, dar o mulțime de oameni ar fi pierit. Și era timpul ca America să simtă ce însemna să aibă țara și oamenii amenințați.”

Dintre toate acțiunile lui Hrușciov care legau Cuba și Berlinul în această perioadă, probabil că nici una nu a fost la fel de elocventă precum construirea de către sovietici a unei conducte petroliere supraterane care traversa Germania de Est pentru a alimenta desfășurările de trupe sovietice spre granița cu Germania de Vest. Conductele acelea au transmis un mesaj neîndoielnic lui Kennedy că Hrușciov va fi dispus să meargă la război în Berlin în cazul unei reacții în Cuba. Iată ce spunea Hrușciov: „Americanii știau că dacă în Cuba se va vărsa sânge rusesc, sângele american va fi cu siguranță vărsat în Germania”.

Discursurile și acțiunile lui Kennedy în timpul celor treisprezece zile de criză cubaneză, din 16 până în 29 octombrie, au subliniat convingerea lui că strategiile lui Hrușciov în privința Cubei și a Berlinului erau strâns legate. El a bănuit încă de la început că strategia cubaneză a lui Hrușciov era menită, în ultimă instanță, să câștige Berlinul, prioritatea numărul unu a liderului sovietic. De aceea, Kennedy le-a spus șefilor de stat-major:

„Vreau să vă spun mai întâi câteva cuvinte despre felul cum stau lucrurile, din punctul meu de vedere. În primul rând, în general, ar trebui să

ne gândim de ce au făcut ruşii aşa ceva. De fapt, a fost un joc destul de periculos, dar foarte util pentru ei. Dacă noi nu facem nimic, ei vor avea o bază de rachete acolo, cu toată presiunea pe care acest lucru îl exercită asupra Statelor Unite şi a prestigiului nostru. Dacă atacăm rachetele ori Cuba în vreun fel, asta le oferă un prilej clar de a lua Berlinul, ca în Ungaria, în timpul războiului purtat de englezi în Egipt [Criza Suezului]. Noi am fi socotiţi drept nişte americani gata oricând să apăsăm pe trăgaci, care au pierdut Berlinul. Nu vom beneficia de nici un sprijin din partea aliaţilor. Am afecta atitudinea vest-germanilor faţă de noi. Şi [oamenii] vor crede că am lăsat Berlinul din mână pentru că nu am avut curajul de a rezolva situaţia din Cuba. La urma urmelor, Cuba e la 8 000 sau 9 500 de kilometri depărtare de ei. Nu îi interesează Cuba deloc. În schimb, le pasă de Berlin şi de propria lor securitate."

Decizia lui Kennedy de a adopta o linie mai dură faţă de sovietici în privinţa Cubei, în 1962, decât o făcuse în cazul Berlinului, în 1961, avea la bază cel puţin trei motive. În primul rând, ameninţările erau mai mari pentru Statele Unite întrucât pericolul se afla mai aproape de casă. În al doilea rând, în cazul în care se gestiona greşit problema Cubei, politica internă îi periclita lui Kennedy şansele de realegere mai mult decât dacă ar fi fost vorba de Berlin. Şi, în cele din urmă, Kennedy descoperise în sfârşit că demonstraţiile lui de slăbiciune nu făcuseră decât să îl încurajeze pe Hruşciov să îl pună în continuare la încercare. Liderul sovietic îl înşelase cu obrăznicie, spunând că amâna discuţiile despre Berlin din respect pentru alegerile din Statele Unite, când, de fapt, el încerca să câştige timp pentru amplasarea rachetelor în Cuba.

Kennedy a evidenţiat încă o dată legătura cu Berlinul când l-a informat pe prim-ministrul britanic Harold Macmillan despre dovezile fotografice privind rachetele, într-un mesaj secret ce a fost primit la Londra pe 21 octombrie, la ora 22. Iată cum suna acesta:

„Recunosc deschis că intenţia principală a lui Hruşciov ar putea să fie sporirea şanselor lui în Berlin; noi vom fi pregătiţi să ne asumăm un rol

deplin acolo, ca și în Caraibe. În acest moment de maximă încercare, este esențial ca Hruşciov să descopere că, dacă se bazează pe slăbiciunea sau nehotărârea noastră, atunci a făcut calcule greșite.”

Kennedy a exprimat din nou îngrijorarea sa față de Macmillan într-un al doilea mesaj, trimis la o zi după aceea, cu câteva ore înainte de istoricul lui discurs televizat în care îi anunța pe americani de pericol, cerându-le sovieticilor să-și retragă rachetele și introducând o carantină navală în cazul Cubei. „Nu este nevoie să vă explic posibila legătură cu Berlinul a acestei acțiuni secrete și primejdioase din partea lui Hruşciov”, a spus el.

În 1962, Kennedy a respins și sfaturile date de grupul moderaților în problema Berlinului. Ambasadorul Thompson, care revenise de la Moscova la Departamentul de Stat, voia ca președintele să oprească traficul militar către Berlin în timpul confruntării în problema cubaneză, pentru a nu provoca Moscova, o idee pe care Kennedy a respins-o. Bundy, consilierul pe probleme de securitate națională, s-a întrebat dacă nu cumva era posibilă o înțelegere în baza căreia să se poată oferi Berlinul contra rachetelor. Kennedy a refuzat și această sugestie, nedorind să fie președintele care a pierdut Berlinul.

În ciuda ambiției hotărârii pe care și le descoperise recent, Kennedy s-a opus totuși sugestiilor militare referitoare la un atac împotriva bazelor cubaneze, acest lucru datorându-se, în parte, îngrijorării că sovieticii puteau răspunde cu o ripostă militară în Berlin. La un moment dat, generalul Curtis LeMay, șeful statului-major al Forțelor Aeriene, a protestat împotriva ezitării lui Kennedy de a lovi Cuba, spunând: „Acest lucru este aproape la fel de grav ca și cedarea de la München”. Argumentul adus de LeMay: „Dacă nu facem nimic în privința Cubei, sovieticii vor exercita presiuni în problema Berlinului și vor insista foarte mult, pentru că ne țin în șah”.

Kennedy le-a spus membrilor Comisiei Executive, organismul pe care îl crease în cadrul Consiliului Național de Securitate pentru a se ocupa de criză, că el se temea că până și o carantină putea declanșa o blocadă corespunzătoare a Berlinului de către sovietici. Președintele a numit o subcomisie a acelui grup, prezidată de Paul Nitze, pentru a se ocupa de

problemele legate de Berlin. A stabilit chiar ca generalul Lucius Clay să revină la Berlin, în caz de nevoie, pentru a coordona acțiunile Statelor Unite.

În discursul din 22 octombrie către națiune, Kennedy l-a avertizat public pe Hrușciov în problema Berlinului: „Oricărei acțiuni ostile, oriunde în lume, împotriva siguranței și libertății popoarelor față de care noi avem angajamente – incluzând, în special, locuitorii curajoși din Berlinul de Vest – i se va da o ripostă necesară”.[754]

În acest fel, pentru Kennedy, criza Berlinului se mutase în Cuba.

La întâlnirea cu David Bruce, ambasadorul Statelor Unite la Londra, chiar în seara în care Kennedy a ținut acel discurs, prim-ministrul Macmillan și-a exprimat îngrijorarea: „Nu era posibil ca scopul adevărat al lui Hrușciov să fi fost acela de ceda Cuba în schimbul Berlinului? Dacă ar fi fost oprit în Cuba, cu o mare pierdere de prestigiu, oare nu acesta putea fi scopul întregului exercițiu – să mute în față un pion pentru a-l schimba cu altul?” În ceea ce îl privea, Kennedy i-a mărturisit lui Macmillan temerea că Hrușciov ar putea întreprinde acțiuni militare în Berlin care ar fi impus o ripostă proporțională a Statelor Unite în Cuba. „Aceasta este opțiunea pe care o avem acum la dispoziție”, a scris el. „Dacă Hrușciov ia Berlinul, noi vom lua Cuba.”[755]

Însă Hrușciov a dat înapoi în cazul Cubei, după ce a fost înfruntat de Kennedy, care se dovedise hotărât, exact așa cum anticipase generalul Clay cu un an în urmă, în legătură cu Berlinul. Când Vasili Kuzneţov, adjunctul ministrului de Externe, a sugerat o lovitură de diversiune împotriva Berlinului, Hrușciov l-a avertizat: „Să-ți păstrezi pentru tine asemenea opinii. Noi nu știm cum să ieșim dintr-o problemă gravă, iar tu vrei să ne bagi în alta?” Hrușciov a respins și ideea ambasadorului Dobrînin de a răspunde la problema cubaneză printr-un „prim pas” de a închide rutele terestre spre Berlin. „Tata a considerat că orice acțiune în Berlin ar fi fost periculoasă și inutilă”, va afirma mai târziu Serghei, fiul lui Hrușciov, insistând că el nu s-a gândit nici un moment să lovească Statele Unite cu arme nucleare. După discursul lui Kennedy, Hrușciov a început să retragă

trupele sovietice de la frontiera vest-germană, astfel încât să lase clar de înțeles că nu dorea nicidecum escaladarea conflictului.

Astfel, Kennedy nu a fost chiar atât de intransigent în cazul Cubei cum a apărut în ochii publicului din Statele Unite. Pe 27 octombrie, Bobby, fratele președintelui, și Dobrînin au ajuns la un acord potrivit căruia Statele Unite vor retrage rachetele nucleare Jupiter din Turcia. Când Hrușciov a menționat concesia a doua zi într-o scrisoare către Kennedy, Bobby a înapoiat scrisoarea sovieticilor și a negat faptul că se încheiase o asemenea înțelegere. Însă Hrușciov a considerat retragerea armelor nucleare din Turcia ca fiind crucială pentru a-și da acordul.

Totuși, Kennedy își câștigase de partea sa cei mai aprigi critici din rândul aliaților. De Gaulle i-a spus lui Dean Acheson, emisarul lui Kennedy, care fusese trimis să îl informeze în timpul crizei, că nu avea nevoie să vadă fotografiile ce slujeau ca dovezi prezentate de o „mare națiune” pentru a-l sprijini pe Kennedy. Adenauer a spus că el va fi alături de Kennedy chiar dacă Statele Unite socoteau că trebuiau să bombardeze sau să invadeze Cuba. „Evident, rachetele trebuie să dispară de acolo”, a spus el, riscând ca țara lui să se confrunte cu o blocadă a Berlinului sau chiar cu un schimb nuclear. În mod elocvent, Kennedy a respins oferta pașnică a lui Macmillan de a media cu Moscova și de a solicita o întâlnire la vârf în problema Cubei, lucru pe care el îl socotea dezastruos pentru Berlin. „Nu știu ce s-ar putea discuta la o asemenea întâlnire la vârf”, a afirmat Kennedy, „deoarece Hrușciov va veni cu aceeași veche poziție în ceea ce privește Berlinul, oferindu-se probabil să dezafecteze rachetele dacă noi vom neutraliza Berlinul”.

Cel mai surprins de demonstrația de forță a lui Kennedy a fost chiar Hrușciov, care mizase foarte mult pe o atitudine defensivă. Generalul Clay i-a sugerat diplomatului William Smyser că acea Criză a Rachetelor din Cuba nu ar fi apărut dacă Hrușciov nu ar fi simțit slăbiciunea lui Kennedy, iar Clay credea de asemenea că amenințarea împotriva Berlinului slăbea imediat ce Kennedy preciza cu claritate că nu va mai tolera politica agresivă a Moscovei.

Vest-berlinezii au sărbătorit deznodământul Crizei Rachetelor din Cuba mai plini de entuziasm decât alţii. Ei socoteau că ameninţarea sovietică trecuse.

Rathaus Schöneberg, primăria Berlinului de Vest
Joi, 27 iunie 1963

Kennedy va efectua prima şi ultima sa vizită prezidenţială la Berlin după opt luni de la criză, pe 27 iunie 1963. După ce a vizitat punctul de control Charlie şi a mers de-a lungul Zidului, s-a dus să ţină un discurs în faţa primăriei, unde se strânseseră în jur de trei sute de mii de oameni. Cei mai mulţi vor ţine minte acel moment toată viaţa.

Probabil că încă un milion de oameni se aliniaseră de-a lungul celor 56 de kilometri ai traseului pornind de la Aeroportul Tegel. În mai tot timpul deplasării, Kennedy a stat în picioare, în spate pe locul din dreapta, în automobilul său, un Lincoln decapotabil, alături de primarul Willy Brandt şi de cancelarul Konrad Adenauer. Pentru a-l vedea o clipă pe eroul lor american, vest-berlinezii se urcaseră în copaci sau pe felinarele stradale, ori ieşiseră pe acoperişuri sau balcoane. Crucea Roşie, care fusese mobilizată să se ocupe de urgenţe, va raporta mai mult de o mie de leşinuri.

La aeroport şi cât coloana oficială a rulat prin Berlin, unii membri ai delegaţiei lui Kennedy au spus în derâdere că şi Hitler atrăsese mulţimi în delir de germani. Entuziasmul berlinezilor faţă de Kennedy era atât de dezlănţuit, încât acest lucru l-a tulburat pe Adenauer, care i-a spus lui Rusk în şoaptă: „Să însemne asta că Germania ar putea avea într-o bună zi un alt Hitler?” La un moment dat, Kennedy era atât de îngrozit, încât i-a spus consilierului său militar, generalul Godfrey T. McHugh: „Dacă le-aş spune să dărâme Zidul Berlinului, ar face-o”.[756]

Cu toate acestea, pe măsură ce timpul trecea, Kennedy şi membrii delegaţiei lui au fost tot mai cuceriţi de locuitorii Berlinului de Vest. Kennedy era mişcat de curajul vest-berlinezilor şi şocat de imaginea Zidului, a cărui construcţie nu reuşise să-l diminueze. „Arată ca un om care tocmai a văzut iadul”, a remarcat Hugh Sidey, corespondentul revistei *Time*.

În timpul deplasării prin oraş, el a reformulat cele mai importante din cele trei discursuri pe care le va ţine, eliminând limbajul ezitant pe care îl folosise la Washington pentru a nu-i provoca pe sovietici. Discursul ţinut în faţa primăriei Berlinului de Vest va fi cel mai emoţionant şi mai convingător pe care l-a ţinut peste hotare.

„În lume există mulţi oameni care nu înţeleg ori se fac că nu înţeleg, de ce apare această problemă între lumea liberă şi spaţiul comunist. Să vină la Berlin. Mai sunt unii care spun despre comunism că reprezintă viitorul. Să vină la Berlin. Şi mai există unii care spun că, în Europa şi în alte părţi, putem coopera cu comuniştii. Să vină şi aceştia la Berlin…”[757]

În acel moment, Kennedy a introdus o frază care nu figura în textul lui original, dar pe care o exersase cu Robert Lochner, şeful postului de radio din Sectorul American al Berlinului, prescurtat RIAS, şi cu Heinz Weber, interpretul lui Adenauer. Scrisese ce dorea să spună în alfabetul fonetic, pe nişte cartele. *„Lasst Sie nach Berlin kommen.* Să vină la Berlin…” a spus el. „Toţi oamenii liberi, indiferent unde trăiesc, sunt cetăţeni ai Berlinului. De aceea, ca om liber, cu mândrie o spun: «*Ich bin ein Berliner*»”.

Sau aşa cum îşi notase Kennedy pe o cartelă: *„Ish bin ine BearLEAN-er”*.

După câţiva ani, lingvişti amatori vor susţine că preşedintele american pronunţase greşit şi prin folosirea articolului *ein* în faţa cuvântului *Berliner,* care era numele unui produs german de patiserie, spusese de fapt mulţimii „Sunt o gogoaşă cu gem”. Însă preşedintele discutase exact acest aspect cu cei doi îndrumători ai lui, care trăseseră concluzia corectă că, prin eliminarea articolului, el ar fi sugerat că se născuse în Berlin şi astfel ar fi derutat probabil lumea ratând accentul pe exprimarea simbolică. În orice caz, nimeni din mulţimea cuprinsă de delir nu se îndoise de înţelesul vorbelor lui Kennedy.[758]

Exprimând toată revolta pe care nu o arătase în august 1961, Kennedy denunţa comunismul. El a recunoscut că democraţia era imperfectă, „dar noi nu am ridicat niciodată un zid ca să ne ţinem popoarele aproape”. Spre

încântarea lui Adenauer în special, Kennedy a vorbit pentru prima oară în cursul mandatului său despre dreptul la reunificare pe care germanii şi-l câştigaseră în urma celor optsprezece ani de bună purtare. A vorbit şi despre credinţa că Berlinul, naţiunea germană şi continentul european vor fi cândva unificate.

Acela era un alt Kennedy.

Preşedintele l-a invitat pe generalul Clay, cu care călătorise la Berlin, să stea alături de el la tribună. Împreună, ei s-au bucurat de uralele mulţimii – omul care în particular îl condamnase pe Kennedy pentru lipsa de voinţă de a-i înfrunta pe sovietici, şi comandantul suprem care acum acţiona la fel ca generalul Clay, spre consternarea consilierilor săi. După discurs, Bundy i-a spus preşedintelui: „Cred că aţi mers prea departe”.

Cu un singur discurs, Kennedy modificase politica Statelor Unite referitoare la Germania şi Berlin cu una care era în conformitate cu noua hotărâre pe care o dovedise în cazul Cubei. Pentru prima oară în mandatul lui, Kennedy trata Berlinul ca pe un loc ce trebuia apărat, un loc pe care îşi va clădi moştenirea, care nu mai era o neplăcere moştenită, un stat locuit de un popor faţă de care avea puţină simpatie. Din acel moment, nici Kennedy, nici vreun alt preşedinte american nu se mai putea retrage din Berlin.

După cum i-a spus Kennedy lui Ted Sorensen în timpul zborului spre Irlanda, după plecarea de la Berlin, „nu vom mai avea parte de o zi ca asta cât vom trăi”.[759]

La mai puţin de cinci luni, pe 22 noiembrie 1963, un asasin l-a împuşcat mortal pe preşedintele John F. Kennedy la Dallas, în Texas. La mai puţin de un an după aceea, pe 14 octombrie 1964, tovarăşii de partid l-au detronat pe liderul sovietic Nikita Hruşciov. Acesta a murit în 1971 ca urmare a unei afecţiuni cardiace, după ce a reuşit să scoată în secret din URSS memoriile lui, care au ajuns în Occident.

În octombrie 1963, Adenauer a predat funcţia de cancelar ca parte a unui pact al coaliţiei, pe care îl încheiase pentru a rămâne la putere după alegerile din septembrie 1961. A murit din cauze naturale în 1967, la vârsta de nouăzeci şi unu de ani, lăsând drept moştenire o Germanie de Vest

democratică și în plin avânt economic, dar și un vis – care, deși părea nerealist, a rămas un obiectiv constant al politicii Statelor Unite – acela că, într-o bună zi, Germania va fi reunificată. Ultimele lui cuvinte adresate fiicei au fost: „Nu ai pentru ce să plângi”.

La mai puțin de zece ani de la închiderea frontierei, în mai 1971, liderul est-german Walter Ulbricht a demisionat și a fost înlocuit de Erich Honecker, omul pe care îl însărcinase să conducă proiectul Zidului Berlinului. Honecker a demisionat cu o lună înainte de prăbușirea Zidului pe care îl construise. A murit de cancer în 1994, exilat în Chile, după ce fusese pus sub acuzare, dar fără a fi judecat, pentru o serie de acuzații, între care aceea că dăduse ordine grănicerilor să îi împuște pe concetățenii săi care încercau să evadeze.

Însă în Berlinul anului 1961, soarta lor era legată de un oraș al cărui nume a ajuns să întruchipeze lupta geopolitică și ideologică a celei de-a doua jumătăți a secolului XX. În cele din urmă, totul se va termina cu bine, dar numai pentru că, în cazul Cubei, Kennedy întorsese cursul periculos pe care îl declanșase cu un an înainte în Berlin.

Ceea ce Kennedy nu mai putea întoarce din drum era Zidul, care se înălțase în timp ce el rămăsese pasiv, Zidul care vreme de trei decenii și probabil pentru întreaga istorie va rămâne imaginea simbolică a ceea ce reușesc să impună sistemele totalitare atunci când liderii lumii libere nu se opun.

740 Harold Macmillan, *At the End of the Day, 1961–1963*. New York: Harper & Row, 1973, 182–183

741 JFKL, Discursul lui Kennedy în fața berlinezilor, Rudolf Wilde Platz, Berlinul de Vest, 26.06.1963: http: / / jfklibrary.org / Historical+Resources / Archives / Reference+Desk / Speeches / JFK / 003POF03 BerlinWall06261963.htm

742 http: / / www.chronik-der-mauer.de / index.php / de / Start / Detail / id / 593928 / page / 5; *Berliner Morgenpost*, 13.08.2006; Hilton, *The Wall*, 164–168

743 Beschloss, Crisis Years, 412–415; Taubman, Khrushchev, 549–551; Fursenko și Naftali Khrushchev’s Cold War, 451; Raymond L. Garthoff, Reflexions on the Cuban Missile Crisis.

Washington, D.C.: The Booking Institution, 1987, 18–22, 208 (tabel indicând tipul şi numărul de rachete)

744 „City's Mood: Anfer and Frustration", *New York Times,* 28.08.1962

745 Anatoli I. Gribkov şi William Y. Smith, *„Operation Anadyr": U.S. and Soviet Generals Recount the Cuban Missile Crisis.* Chicago: Edition Q, 1994, 5–7, 24, 26–57; Taubman, *Khrushchev,* 550; Fursenko şi Naftali, *One Hell of a Gamble,* 188–189, 191–193

746 FRUS, 1961–1963, vol. X, Cuba, ianuarie 1961–septembrie 1962, Doc. 383, notă a asistentului special al preşedintelui (Schlesinger) către asistentul special al preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Bundy), Washington, 22.08.1962, CIA, Office of Current Intelligence (OCI), nr. 3047 / 62, Current Intelligence Memo, 22.08.1962: „Recent Soviet Military Aid to Cuba"

747 May şi Zelikow, *The Kennedy Tapes,* 144, 183

748 Arkadi N. Şevcenko: *Breaking with Moscow.* New York: Alfred A. Knopf, 1985, 117–118

749 Serghei N. Hruşciov, *Creation of a Superpower,* 536

750 John C. Ausland, *Kennedy, Khrushchev, and the Berlin-Cuba Crisis, 1961–1964.* Oslo: Scandinavian University Press, 1996, 43–45; FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 34, Memcon, Bonn, 13.04.1962; de asemenea, în Departamentul de Stat, Central Files, 740.5 / 4-1362, strict secret, distribuţie limitată; Freedman, *Kennedy's Wars,* 112–113

751 Schwarz, *Konrad Adenauer,* vol. 2: *The Statesman,* 608; Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Krone Diary, 14.04.1962

752 FRUS, 1961–1963, vol. XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, Doc. 73, mesaj al preşedintelui Hruşciov către preşedintele Kennedy, Moscova, nedatat, dar cu o notă scrisă de mână: „Primit la Casa Albă, 5 iulie 1962"; de asemenea, *vezi* Doc. 76: Memcon Rusk-Dobrînin, 12.07.1962; Departamentul de Stat, corespondenţă prezidenţială: Lot 77 D 163

753 Buletin al Departamentului de Stat, vol. 47 (24.09.1962) „U.S. Reaffirms Policy on Prevention of Aggressive Actions by Cuba: Statement by President Kennedy"; de asemenea, National Security Archives, Cuban Missile Crisis, Declaraţia preşedintelui Kennedy privind livrarea de echipamente militare sovietice Cubei, 04.09.1962

754 JEFKL, Raport radiodifuzat şi televizat către poporul american privind livrarea de armament sovietic către Cuba, Casa Albă, 22.10.1962: http: / / www.jfklibrary.org / jfkl / cmc / j102262.htm; May şi Zelikow, *The Kennedy Tapes,* 280

755 Macmillan, *At the End of the Day,* 187

756 O'Donnell şi Powers, cu McCarthy, *Johnny, We Hardly Knew Ye"* 360; Dallek, *An Unfinished Life,* 624; Robert G. Torricelli şi Andrew Carroll, editori, *In Our Own Words: Extraordinary Speeches of the American Century.* New York: Kodansha America, 1999, 232

757 JFKL, Discursul ţinut de Kennedy în faţa berlinezilor, Rudolph Wilde Platz, Berlinul de Vest, 26.06.1963; http: / / jfklibrary.org / Historical+Resources / Archives / Reference+Desk / Speeches /

JFK / 003POF03 BerlinWall06261963.htm

758 Smyser, *Kennedy and the Berlin Wall*, 217, 221, din discuția cu Heinz Weber, 10.07.2006; și Andreas W. Daum, *Kennedy in Berlin.* Washington, D.C.: German Historical Institute and New York: Cambridge University Press, 2008, 133–135

759 Sorensen, *Kennedy*, 601

MULȚUMIRI

Legătura mea cu Berlinul a început încă din pântecul mamei.

Mama mea, Johanna Schumann Kempe, s-a născut la 30 ianuarie 1919 în districtul Pankow, din ceea ce avea să devină mai târziu Berlinul de Est. Ea a emigrat cu familia în America în 1930, cu trei ani înainte de naşterea celui de-al Treilea Reich. Mi-a povestit deseori cum, în adolescenţă, s-a întors la Berlin în 1936, ca să vadă cum a găzduit Adolf Hitler Jocurile Olimpice, unde „rasa lui de stăpâni” a câştigat cele mai multe medalii, dar a fost eclipsată de atletul american de culoare Jesse Owens, câştigătorul a patru medalii de aur, care a fost ovaţionat cu mult entuziasm de berlinezi. Mama a adus cu ea un album cu fotografii, care încă se află în biblioteca mea ca o amintire a multor drame ale Berlinului.

Ca majoritatea berlinezilor, mama era extraordinar de mândră de originile ei. Berlinezii se consideră o specie aparte faţă de conaţionalii lor germani. Mama susţinea că aceştia aveau spiritul mai liber şi mai flexibil decât alţi germani şi erau mai spirituali şi mai amatori de distracţii.

Având în vedere originea lui provincială, tatăl meu a suferit din cauza părerilor mamei privind caracterul excepţional al berlinezilor. Născut pe 21 mai 1909, în satul Leubsdorf din Saxonia, el a crescut la Kleinzschachwitz, în apropiere de Dresda, după care a emigrat în Statele Unite, în 1928. Pe mama, învăţătoare, şi pe tata, brutar, i-a unit faptul că amândoi crescuseră în părţi ale Germaniei care vor ajunge sub ocupaţie sovietică după cel de-al Doilea Război Mondial. Înălţarea Zidului Berlinului în 1961 a separat familia noastră extinsă; ţin minte că părinţii mei trimiteau în fiecare an pachete mari de Crăciun rudelor din Germania de Est, încărcate cu lucruri pe care acestea nu şi le puteau cumpăra. Unul dintre marile mele regrete

este că părinţii mei au murit cu un an înainte de a vedea Zidul Berlinului prăbuşindu-se, în 1989, sub propria greutate opresivă.

Aşadar, în primul rând, le sunt îndatorat mamei şi tatei, fără de care această carte nu ar fi fost scrisă. Am învăţat de la ei semnificaţia Berlinului ca linie de demarcaţie dintre lumea liberă şi cea oprimată. Părinţii mei mi-au insuflat revolta faţă de cei care au impus şi au tolerat sistemul opresiv care a încarcerat şaptesprezece milioane de germani de conaţionalii lor (şi, prin asociere, zeci de milioane de est-europeni) în spatele zidurilor de beton, al sârmei ghimpate, al turnurilor de pază şi al grănicerilor înarmaţi din Berlinul de Est.

Am de adresat mulţumiri multor persoane. Îmi exprim din nou recunoştinţa faţă de Neil Nyren, editorul meu în patru rânduri la Putnam, care a avut un rol crucial în fiecare etapă a acestui proiect, de la elaborarea conceptului şi până la ultimele amănunte. Sugestiile lui inspirate şi ochiul format au îmbunătăţit mult naraţiunea din acest manuscris. De asemenea, mulţumiri unuia dintre cei mai talentaţi agenţi, Esther Newberg, care împreună cu Neil m-au convins să renunţ la proiecte mai puţin promiţătoare şi să îl aleg pe acesta.

Adresez mulţumiri şi următorilor: preşedintelui Editurii Putnam, Ivan Held, care, cu simţul lui creativ, m-a ajutat enorm, lui Marilyn Ducksworth şi echipei ei de publicitate, remarcabilului grup condus de Meredith Dros, inclusiv doamnei Sara Minnich, care a structurat textul pe format îmbunătăţit e-book. Mulţumiri deosebite lui John Makinson, prieten drag de mulţi ani şi un vizionar al colecţiei Penguin. Sfaturile lui s-au dovedit mereu înţelepte.

Le datorez multe numeroşilor istorici care m-au precedat în imortalizarea acestor frânturi de istorie. Am pus la dispoziţia cititorului o bibliografie cuprinzătoare, în care enumăr sumedenia de texte pe care le-am studiat în peste şase ani de documentare. Însă se cuvine să îi enumăr şi pe cei care mi-au influenţat cel mai mult înţelegerea: Hope Harrison şi Mario Frank, despre Walter Ulbricht şi relaţia lui cu Hruşciov; Hans Peter Schwartz şi Charles Williams, în legătură cu Adenauer; Strobe Talbott şi

remarcabila lui lucrare despre memoriile lui Hruşciov; şi Michael Beschloss, Robert Dallek, Christopher Hilton, Fred Kaplan, Timothy Naftali şi Alexandr Fursenko, Robert Slusser, Jean Edward Smith, W.M. Smyse, Frederick Taylor, Theodore Sorensen şi Peter Wyden, care au contribuit prin lucrări remarcabile pe această temă. Două cărţi care se concentrează strict asupra evenimentelor din august 1961, de Norman Gelb şi Curtis Cate, merită menţionate în mod deosebit, deoarece au fost scrise de martori care au fost aproape de aceste evenimente ale istoriei.

În ciuda tuturor acestor lucrări bune, m-a mirat că nici una dinte ele nu a asamblat toate elementele care contribuiseră la evenimentele istorice legate de Berlin în 1961. Scopul meu a fost să realizez o relatare ştiinţifică şi uşor de lecturat atât pentru cititorul avizat, cât şi pentru cel amator, care să investigheze toate probele istorice existente şi să le combine cu materialele desecretizate recent în Statele Unite, Germania şi Rusia.

Având în vedere această provocare, îi mulţumesc din inimă talentatului şi inepuizabilului Nicholas Siegel, asistentul meu în materie de documentare, pe mai tot parcursul perioadei de elaborare a acestui proiect. Îi mulţumesc, de asemenea, lui Roman Kilisek, a cărui activitate atentă, minuţioasă şi chinuitoare în ultimele faze a fost de neprețuit. Le rămân profund recunoscător doamnelor Natascha Braumann şi Alexia Huffman, asistentele mele personale, care au contribuit din plin la realizarea cărţii, reuşind în acelaşi timp să gestioneze extraordinar şi biroul executiv al Consiliului Atlantic. Îmi scot pălăria şi în faţa multor altora care m-au ajutat pe parcurs la documentare: Milena Brechenmacher, Bryan Hart, Petra Kroischok, Maria Panina şi Dieter Wulf. Graţie priceperii de expert, Susan Hormuth m-a ajutat să descopăr fotografii unice pentru această carte şi pentru diferitele ei prezentări în format electronic – iar Natascha a jucat din nou un rol crucial, descurcându-se de minune prin munţii de materiale. De asemenea, le mulţumesc doamnelor Maryrose Grossman şi Michelle DeMartino de la Biblioteca John F. Kennedy şi lui William Burr de la Arhiva Naţională de Securitate.

Le datorez multe colegilor de la fostul meu loc de muncă, *Wall Street Journal*, și Consiliului Atlantic al Statelor Unite, unde lucrez în prezent. Mulțumiri îndeosebi fostului meu șef de la *Wall Street Journal*, Paul Steiger, și lui Jim Pensiero, care au făcut posibilă realizarea acestei cărți. La Consiliul Atlantic, le sunt îndatorat înțeleptului nostru președinte emerit Henry Catto, și președintele de atunci, Jan Lodal, care m-au încurajat să merg mai departe cu acest proiect. Le datorez sincere mulțumiri generalului Brent Scowcroft, unul dintre cei mai extraordinari oameni ai Americii, și doamnei Virginia Mulberger, o femeie cu un caracter și o judecată unice, pentru prietenia arătată, inspirația și sprijinul acordate. Pe toată durata acestui proiect, am beneficiat de recomandările înțelepte ale lui Richard Steele.

Am avut marea șansă de a fi director executiv al Consiliului Atlantic sub conducerea a doi președinți care se numără printre cei mai buni lideri și mentori din țară: senatorul Chuck Hagel și generalul Jim Jones. Actualul nostru președinte, senatorul Hagel, întruchipează conducerea bipartizană, serioasă și consecventă de care Statele Unite au mare nevoie. Toți americanii au profitat de serviciile publice aduse de generalul Jones vreme de patruzeci și doi de ani, iar mai recent, acesta este consilier pe probleme de securitate națională al președintelui Obama.

Mulțumiri deosebite lui Walter Isaacson pentru încurajările de început ale acestui proiect. Mulțumiri multor americani și berlinezi care au contribuit cu relatări personale și lui David Acheson pentru că mi-a permis accesul la corespondența tatălui său. Îi sunt recunoscător lui Vern Pike pentru că mi-a pus la dispoziție manuscrisul încă nepublicat despre zilele petrecute de el în Berlin.

Nici un proiect de acest fel nu se poate realiza fără sprijinul prietenilor și familiei. Pete și Maria Bagley mi-au oferit sprijinul și amabilitatea lor, lucruri ce nu pot fi niciodată răsplătite. Dragii mei prieteni Pete și Alex Motyl mi-au oferit sugestii organizatorice și editoriale esențiale, care au îmbunătățit în mod considerabil manuscrisul meu.

La fel ca și în copilărie, am găsit sprijin în multe ocazii din partea surorilor mele, Jeanie, Patty și Teresa, și le mulțumesc pentru încurajările și înțelegerea lor când acest proiect mi-a răpit timpul pe care îl puteam petrece cu ele. Suntem legați prin moștenirea comună ca primă generație de americani.

Această carte este dedicată pe merit soției mele, Pam, care mi-a fost o extraordinară prietenă, parteneră, editor și consilier încă de la primele ore ale dimineții, în fiecare zi de weekend și în fiecare săptămână de concediu petrecută pentru finalizarea acestui proiect. Și îi mulțumesc întru totul și remarcabilei noastre fiice, Johann Natalie (poreclită „Jo-Jo”), numită astfel după berlineza care m-a adus pe lume și care ne face fericiți prin bucuria ei molipsitoare și curiozitatea ei nemărginită. Abia aștept să îi arăt Berlinul.

BIBLIOGRAFIE

Surse

Sursele pentru fapte, citate şi reconstituirea unor discuţii şi episoade cruciale din acest text sunt numeroase şi variate – în engleză, germană şi rusă. Ele includ documente desecretizate, colecţii de manuscrise, relatări verbale, interviuri, memorii, jurnale, înregistrări şi ştiri de presă din acea perioadă. Am citat cu grijă toate sursele importante în notele de final şi la bibliografie. O parte din materiale nu au fost disponibile sau nu au fost folosite anterior de alţi istorici, şi astfel mi-au permis să ofer o prezentare mai precisă şi mai completă. Multe documente potenţial importante sunt, deocamdată, secrete sau indisponibile, astfel că relatarea acestei istorii va fi mai completă odată cu trecerea timpului. Eu şi alţi autori vom putea atunci să extindem informaţia din paginile acestei cărţi, şi le voi pune la dispoziţie orice noi date pe website-urile berlin1961.com şi fredkempe.com.

Pentru a îmbunătăţi calitatea lecturii, am adăugat articole şi alte cuvinte de legătură, precum articolele hotărâte, nehotărâte, la citatele de la Departamentul de Stat şi din alte comunicări guvernamentale; acestea au fost excluse la vremea respectivă din motive de spaţiu. Mi-am luat libertatea de a folosi drept exprimări directe în citate din aceste telegrame când era evident că persoana care redactase nota cita cuvintele precise ale unei anumite persoane. În unele cazuri – iar redarea discuţiilor dintre Robert Kennedy şi Gheorghi Bolşakov constituie un bun exemplu – a trebuit să mă bazez pe relatări care erau doar parţiale şi lăsau deschise multe întrebări majore. În aceste cazuri, m-am folosit de judecată şi am citat sursele ce erau disponibile în notele de final.

Surse din arhivă

Air Force Historical Research Center, Baza aeriană Maxwell, Alabama (AFHRC)

The American Presidency Project: http: / / www.presidency.ucsb.edu

Archiv für Christlich-Demokratische Politik (ACDP), Sankt Augustin, Germania

Arkhiv Vneshnei Politiki Russkoi Federatsii (Arhivele Ministerului Rus al Afacerilor Externe; AVP-RF), Moscova, Federaţia Rusă

Arhiva Directoratului Principal de Spionaj al Statului Major al Armatei (GRU), Federaţia Rusă, Moscova

Arhivele Harold Macmillan, Harold Macmillan Diaries, University of Oxford, Bodleian Library, Oxford, Marea Britanie

Auswärtiges Amt – Politisches Archiv: Political Relations of BRD with United States, 1961 (AA-PA), Berlin

Behörde der Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (BStU), Ministeriums für Staatssicherheit (MfS), Zentrale Auswertungs – und Informationsgruppe Hauptverwaltung Aufklärung des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR (Central Analysis and Information Group of the Ministry for State Security; ZAIG), Berlin: www.bstu.bund.de

Biblioteca prezidenţială Dwight D. Eisenhower, Abilene, KS (DDEL)

Biblioteca prezidenţială John F. Kennedy, Boston (JFKL): http: / / www.jfklibrary.org /

Biblioteca prezidenţială Lyndon B. Johnson, Austin, TX (LBIL)

Biblioteca prezidenţială Richard Nixon, College Park, MD (RNL)

Historical+Resources / Archives / Reference+Desk /

Bundesarchiv, Germania: http: / / www.bundesarchiv.de / index.html.de

Central Intelligence Agency (CIA), Office of Current Intelligence (OCI): https: / / www.cia.gov / library / center-for-the-study-of-intelligence /

Chronik der Mauer – Bau und Fall der Berliner Mauer: http: / / www.chronikder-mauer.de /

The Current Digest of the Soviet Press: http: / / www.eastview.com / cdpsp /

Materiale declasificate, plenul Comitetului Central, CPSU (TsK KPSS). „Delo Beriia", 2 părţi, în Izvestiia TsK KPSS, 1 şi 2 (ianuarie şi februarie 1991), Moscova, Federaţia Rusă

Deutsches Rundfunkarchiv (DRA), Frankfurt am Main şi Potsdam-Babelsberg, Germania: http: / / www.dra.de /

Digital National Security Archive (DNSA). The Berlin Crisis, 1958–1962. Alexandria, VA: Chadwyck-Healey; Washington, D.C.: National Security Archives, 1992: http: / / nsarchive.chadwyck.com / marketing / index.jsp

Foreign Broadcast Information Service (FBIS), USSR, International Service: http: / / www.newsbank.com / readex / index.cfm?content=370

Former Soviet Central Committee Archive (TsKhSD), Moscova

Hubert Horatio Humphrey Papers. Minnesota Historical Society, Minneapolis

Walter Lippmann Papers, Yale University, Sterling Memorial Library, New Haven, CT

National Security Archive (NSA), George Washington University, Washington D.C.:http: / / www.gwu.edu / ~nsarchiv /

SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschland) Archives: Institut für Geschichte der Arbeiterbewegung, Zentrales Parteiarchiv (IfGA, ZPA), Berlin

Adlai E. Stevenson Papers, Princeton University, Mudd Manuscript Library, Princeton, NJ

Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen im Bundesarchiv (SAPMO-BArch), Berlin

Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus (Federal Chancellor Adenauer House Foundation; StBKAH.), Bad Honnef-Rhondorf, Germania

Harry S. Truman Presidential Library. Independence, MO (HSTL)

Tsentr Khraneniia Sovremmenoi Dokumentatsii (TsKhSD), redenumit Rossiiskii Gosudarstvennyi, Arkhiv Noveishei Istorii (Arhiva de Stat pentru Istorie Contemporană; RGANI), Moscova, Federaţia Rusă

U.S. Department of State, Central Files

U.S. Department of State, ed. Foreign Relations of the United States (FRUS), Office of the

Historian, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.: http; / / history.state.gov / historicaldocuments /

Surse generale

Acheson, Dean. *Sketches from Life of Men I Have Known*, New York: Harper & Brothers, 1960

Adenauer, Konrad. *Erinnerungen 1959–1963. Fragmente*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1968

– *Memoirs*, 1945–1953, traducere de Beate Ruhm von Oppen, Chicago: Henry Regnery, 1966

– *Teegespräche* 1959–1961 (Rhondorfer Ausgabe), editor Hanns Jiirgen Kiisters, Berlin: Siedler, 1988

Adomeit, Hannes. *Imperial Overstretch: Germany in Soviet Policy from Stalin to Gorbachev*, Baden-Baden, Germania: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998

Adzhubei, Aleksei L. *Krushenie illiuzii*. Moscow: Interbuk, 199L

Allison, Graham T. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston: Little, Brown, 1971

Ambrose, Stephen. E. *Eisenhower: 'The President*, vol. 2. New York: Simon & Schuster, 1984

Anonima. *A Woman in Berlin: Eight Weeks in the Conquered City: A Diary* [Eine Frau in Berlin], traducere de Philip Boehm, New York: Picador, 2006

Armee für Frieden und Sozialismus. *Geschichte der Nationalen Volksarmee*. Berlin: Militarverlag der DDR, 1985

Ashton, Nigel J. Kennedy, *Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence*, New York: Palgrave Macmillan, 2002

Ausland, John C. *Kennedy, Khrushchev, and the Berlin-Cuba Crisis, 1961–1964*, Oslo: Scandinavian University Press, 1996

Beevor, Antony. *Berlin: The Downfall*, 1945, New York: Viking, 2002

Beisner, Robert L. *Dean Acheson: A Life in the Cold War*, New York: Oxford University Press, 2006

Beschloss, Michael R. *The Crisis Years: Kennedy and Khrushchev, 1960–1963*, New York: Harper-Collins, 1991

– Mayday: *The U-2 Affair: The Untold Story of the Greatest US-USSR Spy Scandal*, New York: Harper & Row, 1986

Bissell, Richard M., Jonathan E. Lewis şi Frances T. Pudlo. *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs*, New Haven, CT: Yale University Press, 1996

Holler, Paul F. *Presidential Anecdotes*, New York: Oxford University Press, 1996

Boltunov, Mikhail. *Nevidimoe Oruzhie GRU [Invisible GRU Weapon]*, Moscova: Olma-Press, 2002

Bozo, Frederic. *Two Strategies for Europe: De Gaulle, the United States, and the Atlantic Alliance*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2001

Bradlee, Benjamin C. *Conversations with Kennedy*, New York: W.W. Norton, 1975

Brandon, Henry. *Special Relationships: A Foreign Correspondent's Memoirs from Roosevelt to Reagan*. New York: Atheneum, 1988

Brandt, Willy. *Begegnungen mit Kennedy*, München: Kindler, 1964

– *Begegnungen und Einsichten: Die Jahre 1960–1975*, Hamburg: Hoffmann u. Campe, 1976

– *Erinnerungen*. Frankfurt am Main: Propylaen, and Zurich: Ferenczy, 1989

Bremen, Christian. *Die Eisenhower-Administration und die zweite Berlin-Krise 1958–1961*, Veröfifentlichungen der Historischen Kommision

zu Berlin, Bd. 95. Berlin and New York: de Gruyter, 1998

Brinkley, Douglas. *Dean Acheson: The Cold War Years, 1953–1971*, New Haven, CT: Yale University Press, 1994

Brugioni, Dino şi Robert R McCort, eds. *Eyeball to Eyeball: The Inside Story of the Cuban Missile Crisis*, New York: Random House, 1991

Bundesministerium fur Gesamtdeutsche Fragen (BMG), ed. *Die Flucht aus der Sowjetzone und die Sperrmassnahmen des Kommunistischen Regimes vom 13. August 1961 in Berlin*. Bonn and Berlin, 1961

Bundesministerium für Innerdeutsche Beziehungen, ed. *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, IV. Reihe, Band 6, Erster Halbband, 1. Januar-30. Mai 1961, Frankfurt am Main, 1975

Bundy, McGeorge. *Danger and Survival: Choices About the Bomb in the First Fifty Years*, New York: Random House, 1988

Callahan, David. *Dangerous Capabilities: Paul Nitze and the Cold War*, New York: HarperCollins, 1990

Castle, Timothy N. *At War in the Shadow of Vietnam: U.S. Military Aid to the Royal Lao Government, 1955–1975*, New York: Columbia University Press, 1993

Gate, Curtis. *The Ides of August: The Berlin Wall Crisis*, 1961, New York: M. Evans, 1978

Catudal, Honoré *M. Kennedy and the Berlin Wall Crisis: A Case Study in U.S. Decision Making*. Berlin: Berlin Verlag, 1980

– *Steinstücken: A Study in Cold War Politics*, New York: Vantage Press, 1971

Chace, James. Acheson: *The Secretary of State Who Created the American World*, New York: Simon & Schuster, 1998

Chang, Jung şi Jon Halliday. *Mao: The Unknown Story*, New York: Alfred A. Knopf / Doubleday, 2005

Cherny, Andrei. *The Candy Bombers: The Untold Story of the Berlin Airlift and America's Finest Hour*, New York: G.R Putnam's Sons, 2008

Chubarov, Alexander. *Russia's Bitter Path to Modernity: A History of the Soviet and Post-Soviet Eras*, New York: Continuum, 2001

Chuev, Feliks. *Sto sorok besed s Molotovym*, Moscova: Terra, 1991

Clay, Lucius D. *Decision in Germany*, Westport, CT: Greenwood Press, 1970

Cold War International History Project (CWIHP). Working Paper Series and CWIHP Bulletins. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C., 1994–1998: www.wilsoncenter.org.

Coleman, David G. „The Greatest Issue of All: Berlin, American National Security, and the Cold War, 1948–1963" (dizertație nepublicată). University of Queensland, 2000

Conze, Eckart. *Die gaullistische Herausforderung: Die Deutsch-Franzosischen Beziehungen in der Amerikanischen Europapolitik 1958–1963*. Munich: R. Oldenbourg, 1995

Cousins, Norman. *The Improbable Triumvirate: John F. Kennedy, Pope John, Nikita Khrushchev*, New York: W.W. Norton, 1972

Crankshaw, Edward. *The New Cold War: Moscow v. Pekin*, Harmondsworth, England, and Baltimore: Penguin Books, 1963 / 1970

Dallek, Robert. *An Unfinished Life: John E Kennedy*, 1917–1963, Boston: Little, Brown, 2003

Daum, Andreas W. *Kennedy in Berlin*. Washington, DC: German Historical Institute, and New York: Cambridge University Press, 2008

Davies, Norman. *No Simple Victory: World War II in Europe, 1939–1945*, New York: Viking, 2007

Day, Alan John și Judith Bell, eds. *Border and Territorial Disputes*. Detroit: Gale Research, 1982

De Gaulle, Charles. *Lettres, notes et carnets (1961–1963)*, Paris: Plon, 1986

Diggins, John Patrick. *The Liberal Persuasion: Arthur Schlesinger, Jr., and the Challenge of the American Past*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997

Dirck, Brian R. *The Executive Branch of Federal Government: People, Process, and Politics*, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2007

Divine, Robert. *Blowing on the Wind: The Nuclear Test Ban Debate*, 1954–1960, New York: Oxford University Press, 1978

Dobrynin, Anatoly Fedorovich. *In Confidence: Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents (1962–1986)*, New York: Times Books, 1995

Donaldson, Gary A. *The First Modern Campaign: Kennedy, Nixon, and the Election of 1960*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2007

Donner, Jorn. *Report from Berlin*, traducere de Albin T. Anderson. Bloomington: Indiana University Press, 1961

Ebon, Martin. *The Andropov File: The Life and Ideas of Yuri V. Andropov*, General Secretary of the Communist Party of the Soviet Union, New York: McGraw-Hill, 1983

Eisenfeld, Bernd şi Roger Engelmann. *13.8.1961: Mauerbau – Fluchtbewegung undMachtsicherung*, Bremen: Temmen, 2001

Ellis, William D. şi Thomas J. Cunningham. *Clarke of St. Vith: The Sergeants' General*, Cleveland: Dillon / Liederbach, 1974

Epstein, Catherine. *The Last Revolutionaries: German Communists and Their Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003

Falin, Valentin. *Politische Erinnerungen*, München: Droemer Knaur, 1993

Fensch, Thomas, ed. *Top Secret: The Kennedy-Khrushchev Letters*, The Woodlands, TX: New Century Books, 2001

Fisher, Nigel. *Harold Macmillan: A Biography*, New York: St. Martin's Press, 1982

Floyd, David. *Mao Against Khrushchev: A Short History of the Sino-Soviet Conflict*. New York: Praeger, 1964

Foitzik, Jan, ed. Berichte des Hohen Kommissars der UdSSR in Deutschland aus den Jahren 1953 / 54. Dokumente aus dem Archiv für Außenpolitik der Russischen Federation, in *Materialien der Enquete-Kommission des Deutschen Bundestages „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*," vol. 2. Baden-Baden: Deutscher Bundestag, 1995

Ford, Corey. *Donovan of OSS: The Untold Story of William J. Donovan*, Boston: Little, Brown, 1970

Frank, Mario. *Walter Ulbricht: Fine Deutsche Biographie*, Berlin: Siedler, 2001

Freedman, Lawrence. *Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam*. New York: Oxford University Press, 2000

Freedom of Communications. Final Report of the Committee on Commerce, United States Senate ... The Joint Appearances of Senator John F. Kennedy and Vice President Richard M. Nixon and Other 1960 Campaign Presentations. 87th Congress, 1st Session, Senate Report No. 994, Part 3, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1961

Froh, Klaus şi Rudiger Wenzke, eds. *Die Generale und Admirale der NVA: Fin biographisches Handbuch*, Berlin: Christoph Links, 2007

Fursenko, Aleksandr, et al., eds. *Archivii Kremlya: Prezidium TsK KPSS, 1954–1964 Chernoviie protokolnie zapisi zasedanii. Stenogrammi. Postanovlenia* [Arhivele Kremlinului: Prezidiul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 1954–1964, minutele întâlnirilor de stat, înregistrări stenografice], vol. 1. Moscova: Rosspen, 2004

Fursenko, Aleksandr şi Timothy Naftali. *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of an American Adversary*, New York: W.W. Norton, 2006

– *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, and Kennedy 1958–1964*. New York: W. W. Norton, 1997

Garthoff, Raymond L. *Detente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Washington, DC: The Brookings Institution, 1994

– *Reflections on the Cuban Missile Crisis*, Washington, DC: The Brookings Institution, 1987

Gelb, Norman. *The Berlin Wall: Kennedy, Khrushchev, and a Showdown in the Heart of Europe*, New York: Dorset Press, 1986

Giglio, James N. *The Presidency of John F. Kennedy*, ediția 2 Lawrence: University Press of Kansas, 2006

Gittings, John, ed. *Survey of the Sino-Soviet Dispute: A Commentary and Extracts from Recent Polemics, 1963–1967*, London and New York: Royal Institute of International Affairs, 1968

Goduti, Philip A., Jr. *Kennedy's Kitchen Cabinet and the Pursuit of Peace: The Shaping of American Foreign Policy, 1961–1963*, Jefferson, NC: McFarland, 2009

Goldstein, Gordon M. *Lessons in Disaster: McGeorge Bundy and the Path to War in Vietnam*. New York: Times Books / Henry Holt, 2008

Graham, Otis L., Jr. şi Meghan Robinson Wander, eds. *Franklin D. Roosevelt: His Life and Times – An Encyclopedic View*, Boston: Da Capo Press, 1985

Gribkov, Anatoli I. şi William Y. Smith. *„Operation Anadyr": U.S. and Soviet Generals Recount the Cuban Missile Crisis*, Chicago: Edition Q, 1994

Grimm, Thomas. *Das Politburo Privat – Ulbricht, Honecker, Mielke & Co. aus der Sicht ihrer Angestellten*, Berlin: Aufbau-Verlag, 2004

Gromyko, Andrei A. *Memories*, traducere de Harold Shukman. London: Hutchinson, 1989

Halberstam, David. *The Best and Brightest*, New York: Modern Library, 2001

Hanak, Harry *Soviet Foreign Policy Since the Death of Stalin*, Boston: Routledge, 1972

Harrison, Hope M. *Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953–1961*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003

Heidemeyer, Helge. *Flucht und Zuwanderung aus der SBZ / DDR 1945 / 1949–1961, Die Flüchtlingspolitik der Bundesrepublik Deutschland bis zum Bau der Berliner Mauer*. Diisseldorf: Droste, 1994

Hersh, Seymour M. *The Dark Side of Camelot*. Boston: Little, Brown, 1997

Hertle, Hans-Hermann. *Die Todesopfer an der Berliner Mauer 1961–1989: Ein Biographisches Handbuch*. Berlin: Christoph Links, 2009

Hertle, Hans-Hermann, Konrad Hugo Jarausch şi Christoph Klessmann, eds. *Mauerbau und Mauerfall: Ursachen—Verlauf—Auswirkungen*. Berlin: Christoph Links, 2002

Heymann, C. David. *A Woman Named Jackie: An Intimate Biography of Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis*, New York: Carol, 1994

Hillenbrand, Martin J. *Power and Morals*, New York: Columbia University Press, 1949

Hilton, Christopher. *The Wall: The People's Story Stroud*, England: Sutton, 2001

Hitchcock, William I. *The Struggle for Europe: The Turbulent History of a Divided Continent, 1945–2002*, New York: Doubleday, 2003

Honecker, Erich. *From My Life*, New York: Pergamon, 1981

Horne, Alistair. *Harold Macmillan: 1957–1986*, vol. 2. New York: Viking, 1989

Isaacson, Walter. *Kissinger: A Biography*, New York: Simon 8c Schuster Paperbacks, 2005

Jian, Chen. *Mao's China and the Cold War*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001

Johnson, Loch K. *Strategic Intelligence*, vol. 1. Westport, CT: Praeger, 2007

Jones, Howard. *The Bay of Pigs*, New York: Oxford University Press, 2008

Kagan, Donald. *On the Origins of War and the Preservation of Peace*, New York: Anchor Books, 1996

Kaplan, Fred. *The Wizards of Armageddon*, New York: Simon & Schuster, 1983; Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1991

– *1959: The Year Everything Changed*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2009

Keil, Rolf-Dietrich. *Mit Adenauer in Moskau—Erinnerungen eines Dolmetschers*. Bonn: Bouvier, 1997

Kennan, George F. şi T. Christopher Jespersen, eds. *Interviews with George F. Kennan*, Jackson: University Press of Mississippi, 2002

Kennedy, Edward M., ed. *The Fruitful Bough: A Tribute to Joseph P. Kennedy*, tipărită în particular, 1965

Kennedy, John F. *Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy—Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President, 1961–1963*, vol. 1. Washington, DC: United States Government Printing Office, 1962–1964

Kennedy, John F., and Allan Nevins, eds. *The Strategy of Peace*, New York: Harper & Row, 1960

Kennedy, John Fitzgerald. *A Compilation of Statements and Speeches Made During His Service in the United States Senate and House of Representatives*, Washington, DC: United States Government Printing Office, 1964

Kenney, Charles C. John F. Kennedy: *The Presidential Portfolio: History as Told Through the Collection of the John F. Kennedy Library and Museum*. New York: Public Affairs, 2000

Kershaw, Roger. *Monarchy in South-East Asia: The Faces of Tradition in Transition*, New York: Routledge, 2001

Kettenacker, Lothar. *Germany 1989: In the Aftermath of the Cold War*, London: Pearson Longman, 2009

Khrushchev, Nikita S. *Communism: Peace and Happiness for the Peoples*, vol. 1, January-September 1961, Moscova: Foreign Languages Publishing House, 1963

– *For Victory in Peaceful Competition with Capitalism*, New York: E.P. Dutton, 1960

– *Khrushchev Remembers*. Introducere, comentarii și note de Edward Crankshaw; traducere și editare de Strobe Talbott. Boston: Little, Brown, 1970

– *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, prefață de Edward Crankshaw și introducere de Jerrold L. Schecter. Traducere și editare de Strobe Talbott. Boston: Little, Brown, 1974

– *Khrushchev Remembers: The Glasnost Tapes*. Traducere și editare de Jerrold L. Schecter și Vyacheslav Luchkov. Boston: Little, Brown, 1990

– *Memoirs of Nikita Khrushchev*, vol. 3. Editor Sergei Khrushchev; memorii traduse de George Shriver; material suplimentar tradus de Stephen Shenfield. University Park: Pennsylvania State University, 2004–2007

Khrushchev, Sergei N. *Nikita S. Khrushchev: Krizisy i Rakety*, vol 1. Moscova: Novosti Press, 1994

– *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower*, traducere de Shirley Benson. University Park: Pennsylvania State University Press, 2000

Klein, Edward. *All Too Human: The Love Story of Jack and Jackie Kennedy*, New York: Pocket Books, 1997

Knight, David. *The Spy Who Never Was & Other True Spy Stories*, New York: Doubleday, 1978

Knopp, Guido. *Die Gefangenen*, München: Goldmann, 2005

Kohler, Henning. *Adenauer: Fine Politische Biographie*, Frankfurt am Main: Propylaen, 1994

Kowalczuk, llko-Sascha și Stefan Wolle. *Roter Stern uber Deutschland: Sowjetische Truppen in der DDR*. Berlin: Christoph Links, 2010

Kowalski, Gerhard. *Die Gagarin-Story: Die Wahrheit Uber den Flug des ersten Kosmonauten der Welt*, Berlin: Schwarzkopf & Schwarzkopf, 1999

Kroll, Hans. *Lebenserinnerungen eines Botschafters*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1967

Krone, Heinrich. *Tagebucher*, vol. 2: 1961–1966, editor Hans-Otto Kleinmann, Dusseldorf: Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, 2003

Krüger, Joachim. *Die Volksrepublik China in der Aussenpolitischen Strategic der DDR (1949–1989)*, in Kuo Heng-yue and Mechthild Leutner, eds., *Deutschland und China*. Beitrage des Zweiten Internationalen Symposiums zur Geschichte der Deutsch-Chinesischen Beziehungen: Berlin, 1991. Munich; Berliner China-Studien 21,1994

Kudrov, V.M. „Comparing the Soviet and US Economies: History and Practices," in Nicholas Eberstadt și Jonathan Tombes, eds., *Comparing the US and Soviet Economies: The 1990 Airlie House Conference*, vol. I: Total

Output and Consumption. Washington, DC: The American Enterprise Institute, 2000

Kvitsinsky, Yuli A. (Kwizinskij, Julij A.). *Vor dem Sturm: Erinnerungen eines Diplomaten*, Berlin: Siedler, 1993

Langguth, A.J. *Our Vietnam: The War, 1954–1975*, New York: Simon & Schuster, 2000

Larson, Deborah Welch. *Anatomy of Mistrust: U.S.-Soviet Relations During the Cold War*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2000

Lasky, Victor. *JFK: The Man and the Myth*. New York: Macmillan, 1963

Learner, Laurence. *The Kennedy Men: 1901–1963*, New York: HarperCollins, 2001

Leonhard, Wolfgang. *Child of the Revolution*, traducere de C.M. Woodhouse. Chicago: Henry Regnery, 1958

Li, Zhisui și Anne E Thurston, eds. *The Private Life of Chairman Mao: The Memoirs of Mao's Personal Physician*, New York: Random House, 1994

Lincoln, Evelyn. *My Twelve Years with John F. Kennedy*. New York: D. McKay, 1965

Longford, Lord. *Kennedy*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1976

MacDuffie, Marshall. *The Red Carpet: 10,000 Miles Through Russia on a Visa from Khrushchev*, New York: W.W. Norton, 1955

Macmillan, Harold. *At the End of the Day, 1961–1963*. New York: Harper & Row, 1973.

– *Pointing the Way, 1959–1961*, London: Macmillan, 1972

Major, Patrick. *Behind the Berlin Wall: East Germany and the Frontiers of Power*, New York: Oxford University Press, 2010

Mara, Michael, Rudi Thurow, Eckhardt Schaller și Rainer Hildebrandt, eds. *Kontrollpunkt Kohlhasenhriick—Die Geschichte einer Grenzkompanie des Ringes um West-Berlin*. Bad Godesberg, Germania: Hohwacht, 1964

Martin, David C. *Wilderness of Mirrors: Intrigue, Deception, and the Secrets That Destroyed Two of the Cold War's Most Important Agents*.

Guilford, CT: The Lyons Press, 2003

Martin, John Bartlow. *Adlai Stevenson and the World: The Life of Adlai E. Stevenson*, Garden City, NY: Doubleday, 1977

Martin, Ralph G. *A Hero of Our Time: An Intimate Story of the Kennedy Years*, New York: Macmillan, 1983

Mastny, Vojtech, Sven Holtsmark și Andreas Wenger, eds. *War Plans and Alliances in the Cold War: Threat Perceptions in the East and West* (CSS Studies in Security and International Relations), Abingdon, England: Routledge, 2006

May, Ernest R. și Philip D. Zelikow, eds. *The Kennedy Tapes: Inside the White House During the Cuban Missile Crisis*, Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997

Mayer, Frank A. *Adenauer and Kennedy: A Study in German-American Relations, 1961–1963*. New York: St. Martin's Press, 1996

Mayers, David. *The Ambassadors and America's Soviet Policy*. New York: Oxford University Press, 1995

– *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy*. New York: Oxford University Press, 1988

McCauley, Martin, ed. *Khrushchev and Khrushchevism*. Bloomington: Indiana University Press, 1987

McLellan, David S. și David C. Acheson, eds. *Among Friends: Personal Letters of Dean Acheson*, New York: Dodd, Mead, 1980

McNamara, Robert S. *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, New York: Vintage Books, 1996

Menning, Bruce W. „The Berlin Crisis of 1961 from the Perspective of the Soviet General Staff," in William W. Epley, ed., *International Cold War Military Records and History*. Proceedings of the International Conference on Cold War Military Records and History Held in Washington, D.C., March 21–26, 1994. Washington, D.C.: Office of the Secretary of Defense, 1996

Merseburger, Peter. *Willy Brandt 1913–1992*. Visionär und Realist, Stuttgart and Munich: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002

Morsey, Rudolf și Hans-Peter Schwarz, eds. *Adenauer: Briefe, 1961–1963* (Rhondorfer Ausgabe), editor Hans Peter Mensing. Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus. Paderborn, Germania: Ferdinand Schoningh, 2006

Murphy, David E., Sergei A. Kondrashev și George Bailey. *Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War*, New Haven, CT: Yale University Press, 1997

National Archives. *Our Documents: 100 Milestone Documents from the National Archives*. New York: Oxford University Press, 2003

Nitze, Paul H., împreună cu Ann M. Smith și Steven 1. Rearden. *From Hiroshima to Glasnost: At the Center of Decisions – A Memoir*. New York: Grove Weidenfeld, 1989

Nixon, Richard M. RN: *The Memoirs of Richard Nixon*, New York: Warner Books, 1979

O'Brien, Michael. *John F. Kennedy: A Biography*, New York: St. Martin's Press, 2005

O'Donnell, James S. *A Coming of Age: Albania Under Enver Hoxha*. Boulder, CO: East European Monographs; New York: Distributed by Columbia University Press, 1999

O'Donnell, Kenneth R. și David F Powers, împreună cu Joe McCarthy *„Johnny, We Hardly Knew Ye": Memories of John Fitzgerald Kennedy*. Boston: Little, Brown, 1972

Osterheld, Horst. *„Ich Gehe Nicht Leichten Herzens..." Adenauers Letzte Kanzlerjahre: Ein Dokumentarischer Bericht*. Mainz: Matthias-Grunewald, 1986

Ostermann, Christian F. *Uprising in East Germany, 1953: The Cold War, the German Question, and the First Major Upheaval Behind the Iron Curtain*. Budapesta și New York: Central European University Press, 2001

Pagedas, Constantine A. *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem, 1960–1963*: A Troubled Partnership. Londra: Frank Class, 2000

Parmet, Herbert S. Jack: *The Struggles of John K Kennedy*. New York: The Dial Press, 1983

– JFK: *The Presidency of John E Kennedy* New York: The Dial Press, 1983

Perlo, V. *Ekonomicheskoye sorevnovaniye SSSRI SShA [Economic Competition Between the USSR and the U.S.]*, Moscova, 1960

Perret, Geoffrey. *Eisenhower*. New York: Random House, 1999

– *Jack: A life Like No Other*, New York: Random House, 2002

Petschull, Jürgen. *Die Mauer: August 1961: Zwölf Tage zwischen Krieg und Frieden*. Hamburg: Gruner & Jahr, 1981

Pike, Vern, and Edward W. Plaisted. *Checkpoint Charlie's Angels* (nepublicată)

Pollard, Sidney. *The International Economy Since 1945*, New York: Routledge, 1997

Poppinga, Anneliese. *Meine Erinnerungen an Konrad Adenauer*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1970

– *„Das Wichtigste ist der Mut": Konrad Adenauer—Die letzten fUnf Kanzlerjahre*. Bergisch Gladbach, Germania: Gustav Lubbe, 1994

Potter, *E.B. Admiral Arleigh A. Burke*, Annapolis, MD: U.S. Naval Institute Press, 2005

Pijtzl, Norbert F Erich Honecker: Fine deutsche Biographic, ed. 2, Stuttgart și München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002

Prittie, Terence. *Konrad Adenauer, 1876–1967*. London: Tom Stacey, 1972

Rabinowitch, Alexander, ed. *Revolution and Politics in Russia: Essays in Memory of B.I. Nicolaevsky*, Bloomington: Indiana University Press, 1972

Raskin, Marcus G. *Being and Doing*, New York: Random House, 1971

Reeves, Richard. *President Kennedy: Profile of Power*, New York: Simon & Schuster, 1993

Riccio, Barry D. *Walter Lippmann: Odyssey of a Liberal*, New Brunswick, NJ: Transaction, 1994

Romm, Mikhail. *Ustnye rasskazy*. Moscova: Kinotsentr, 1991

Rostow, Walt W. *The Diffusion of Power: An Essay in Recent History*. New York: Macmillan, 1972

Rusk, Dean. *As I Saw It: A Secretary of State's Memoirs*. Londra: I.B. Tauris, 1991

Russo, Gus. *Live by the Sword: The Secret War Against Castro and the Death of JFK*. Baltimore: Bancroft Press, 1998

Ryan, Cornelius. *The Longest Day: June 6, 1944*, New York: Simon & Schuster, 1994

Sagan, Scott D. *The Limits of Safety: Organization, Accidents, and Nuclear Weapons*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993

Salinger, Pierre. *With Kennedy*, Garden City, NY: Doubleday, 1966

Salisbury Harrison E. *A New Russia*, New York: Harper & Row, 1962

Sampson, Anthony. *Macmillan: A Study in Ambiguity*, Harmondsworth, England: Penguin Press, 1967

Satjukow, Silke. *Besatzer: „Die Russen" in Deutschland 1945–1994*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008

Saunders, Frank. *Torn Lace Curtain*, New York: Holt, Rinehart și Winston, 1982

Schertz, Adrian W. *Die Deutschlandpolitik Kennedys und Johnsons: Unterschiedliche Ansätze innerhalb der amerikanischen Regierung*. Köln: Bohlau, 1992

Schlesinger, Arthur M. *The Crisis of Confidence: Ideas, Power, and Violence in America*, Boston: Houghton Mifflin, 1969

– *Robert Kennedy and His Times*, Boston: Houghton Mifflin, 1978

– *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, Boston: Houghton Mifflin, 1965

Schultz, Eberhard, Hans-Adolf Jacobsen, Gert Leptin și Ulrich Scheuner, eds. *GDR Foreign Policy*. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1982

Schwan, Heribert. *Erich Mielke: Der Mann, der die Stasi war*, München: Droemer Knaur, 1997

Schwartz, Morton. *The Foreign Policy of the USSR: Domestic Factors*. Encino, CA; Dickenson, 1975

Schwarz, Hans-Peter. Kotnad Adenauer: *A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction. Vol. 1: From the German Empire to the Federal Republic, 1876–1952*. Translated by Louise Willmot. Providence, RI: Berghahn Books, 1995

– *The Statesman, 1952–1967*, traducere de Geoffrey Penny. Providence, Rl: Berghahn Books, 1997. Translation of *Adenauer: Der Staatsmann*. Vol. 2, 1952–1967. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1991

Service, Robert. *Comrades'. A History of World Communism*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007

Shevchenko, Arkady N. *Breaking with Moscow,* New York: Alfred A. Knopf, 1985

Sibley Katherine A.S. *The Cold War*. Westport, CT: Greenwood Press, 1998

Sidey, Hugh. *John F. Kennedy, President*. New York: Atheneum, 1964

Slusser, Robert. *The Berlin Crisis of 1961: Soviet-American Relations and the Struggle for Power in the Kremlin,* June-November 1961, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973

Smith, A. Merriman. *A President's Odyssey*, New York: Harper, 1961

Smith, Eric Owen. *The West German Economy*, New York: St. Martin's Press, 1983

Smith, Jean Edward. *The Defense of Berlin*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1963

– Lucius D. Clay: *An American Life*, New York: Henry Holt, 1990

Smyser, William. R. *From Yalta to Berlin: The Cold War Struggle over Germany*. New York: St. Martin's Press, 1999

– *Kennedy and the Berlin Wall: „A Hell of a Lot Better than a War'.*' Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2009

– „Zwischen Erleichterung und Konfrontation. Die Reaktionen der USA und der UdSSR auf den Mauerbau," in Hans-Hermann Hertle, Konrad

Hugo Jarausch şi Christoph Klessmann, eds., *Mauerbau und Mauerfall: Ursachen—Verlauf—Auswirkungen*. Berlin: Christoph Links, 2002

Sommer, Monika şi Michaela Lindinger, eds. *Die Augen der Welt aufWien gerichtet: Gipfel 1961* Chruschtschow – Kennedy, Innsbruck şi Viena: Katalog Wien Museum, 2005

Sorensen, Theodore C. *Kennedy*, New York: HarperCollins, 1965

Stacks, John F. Scotty: *James B. Reston and the Rise and Fall of American Journalism*, Boston: Little, Brown, 2003

Steel, Ronald. *Walter Lippmann and the American Century*. Boston and Toronto: Little, Brown, 1980

Steininger, Rolf. *Der Mauerbau: Die Westmachte und Adenauer in der Berlinkriese 1958–1963*, München; Olzog, 2001

Steury, Donald R, ed. *On the Front Lines of the Cold War. Documents on the Intelligence War in Berlin, 1946 to 1961*, Washington, DC: Central Intelligence Agency (CIA), Center for the Study of Intelligence, 1999

Stützle, Walter. *Kennedy und Adenauer in der Berlin-Krise 1961–1962*, Bonn and Bad Godesberg: Neue Gesellschaft, 1973

Sulzberger, Cyrus L. *The Last of the Giants*, New York: Macmillan, 1970

Suri, Jeremy. *Henry Kissinger and the American Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007

Symington, James W. *The Stately Game*. New York: Macmillan, 1971

Talbot, David. *Brothers: The Hidden History of the Kennedy Years*, New York: Free Press, 2007

Talbott, Strobe. *The Master of the Game: Paul Nitze and the Nuclear Peace*, New York: Alfred A. Knopf, 1988

Taubman, William. *Khrushchev: The Man and His Era*, New York: W.W. Norton, 2004

Taylor, Frederick. *The Berlin Wall: A World Divided, 1961–1989*, New York: HarperCollins, 2007

Thomas, Evan. *The Very Best Men: Four Who Dared: The Early Years of the CIA*, New York: Simon 8c Schuster, 1995

Torricelli, Robert G. și Andrew Carroll, eds. *In Our Own Words: Extraordinary Speeches of the American Century*, New York: Kodansha America, 1999

Trachtenberg, Marc. *History and Strategy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991

Travell, Janet G. *Office Hours: Day and Night—The Autobiography of Janet Travell*, M.D. New York: World, 1968

Trivers, Howard. *Three Crises in American Foreign Affairs and a Continuing Revolution*, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1972

Troyanovsky, Oleg. *Cherezgodi i rasstoiania: Istoriia odnoi semyi*, Moscova: Vagrius, 1997

Turner, Henry Ashby. *The Two Germanies Since 1945*, New Haven, CT: Yale University Press, 1987

Tusa, Ann. *The Last Division: A History of Berlin, 1945–1989*. Londra: Hodderand Stoughton, 1997

Uhl, Matthias. Krieg um Berlin? – Die sowjetische Militar- und Sicherheitspolitik in der zweiten Berlin-Krise 1958 bis 1962, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2008

– și Wagner, Armin. „Another Brick in the Wall: Reexamining Soviet and East German Policy During the 1961 Berlin Crisis: New Evidence, New Documents." CWIHP Working Paper, published under „Storming On to Paris: The 1961 'Buria' Exercise and the Planned

Solution of the Berlin Crisis," in Vojtech Mastny, Sven G. Holtsmark, and Andreas Wenger, eds., *War Plans and Alliances in the Cold War: Threat Perceptions in the East and West*. New York: Routledge, 2006

Updegrove, Mark K. *Second Acts: Presidential Lives and Legacies After the White House*, Guilford, CT: The Lyons Press, 2006

U.S. Department of State, ed. *American Foreign Policy, Current Documents, 1961*. Office of the Historian, New York: Arno Press, 1971

– *Documents on Germany, 1944–1985*. Office of the Historian, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1986

Volobuev, Oleg V. și Alexei Serov, ed. *Nikita Khrushchev: Life and Destiny*, Moscova: Novosti Press, 1989

Von Hornstein, Erika. *Fliichtlingsgeschichten: 43 Berichte aus denfriihen Jahren der DDR*. Nordlingen: F. Greno, 1985

Wagner, Armin. *Walter Ulbricht und die geheime Sicherheitspolitik der SED: Der Nationale Verteidigungsrat der DDR und seine Vorgeschichte (1953–1971)*. Berlin: Christoph Links, 2002

Walton, Richard J. *Cold War and Counterrevolution: The Foreign Policy of John F. Kennedy*, New York: Viking, 1972

Weber, Wolfgang. *DDR – 40 Jahre Stalinismus: Ein Beitragzur Geschichte der DDR*. Essen: Arbeiterpresse, 1993

Wenger, Andreas. *Living with Peril Eisenhower, Kennedy, and Nuclear Weapons*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1997

Wettig, Gerhard. *Chruschtschows Berlin-Krise 1958 bis 1963: Drohpolitik und Mauerbau*. München și Berlin: R. Oldenbourg, 2006

Whitcomb, John și Claire Whitcomb. *Real Life at the White House: Two Hundred Years of Daily Life at America's Most Famous Residence*, New York: Routledge, 2000

Whitney, Thomas R, ed. *Khrushchev Speaks – Selected Speeches, Articles, and Press Conferences, 1949–1961*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1963

Williams, Charles. *Adenauer: The Father of the New Germany*, New York: John Wiley & Sons, 2000

Wofford, Harris. *Of Kennedys and Kings: Making Sense of the Sixties*, New York: Parrar, Straus & Giroux, 1980

Wyden, Peter. *Bay of Pigs: The Untold Story*, New York: Simon & Schuster, 1979

– *Wall – The Inside Story of Divided Berlin*, New York: Simon & Schuster, 1989

Zagoria, Donald S. *The Sino-Soviet Conflict 1956–1961*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962

Zolling, Hermann şi Uwe Bahnsen. *Kalter Winter im August: Die Berlin-Krise 1961–1963. Ihre Hintergriinde und Folgen*, Oldenburg and Hamburg: Gerhard Stalling, 1967

Zubok, Vladislav M. şi Constantine Pleshakov. *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996

INDEX*760

A

Abel, Elie 115, 489, 503, 596
Acheson, Dean 98, 102, 128, 144, 149, 179, 191–199, 202–206, 208–214, 234–235, 303, 341, 345–350, 353–357, 370–378, 387–390, 394, 536–537, 541–542, 609, 618
Adenauer, Konrad 21–23, 39–40, 65, 76, 101, 133–135, 142–155, 161–162, 170–175, 179, 184, 187, 194–195, 199, 201, 204, 206, 211–215, 222–229, 257, 263, 267, 314, 316, 320, 323, 330–331, 336–337, 348, 378, 396–397, 420–421, 426, 458–462, 465, 468–469, 472, 481–482, 493–494, 510, 520, 540, 545, 564, 568–571, 596, 602–603, 609–613, 617
Adjubei, Alexei 250
Albertz, Heinrich 418
Alphand, Hervé 88
Alsop, Stewart 334–335
Amrehn, Franz 480
Anderson, George Whelan, Jr. 225
Andropov, Iuri 166
Aron, Raymond 511

B

Baker, Russell 287
Beria, Lavrenti 53–55
Berliner Morgenpost 501, 511, 593
Bissell, Richard 230–231, 233
Bohlen, Charles „Chip” 125, 129–130, 151, 205–206, 327, 329, 357, 383, 472, 521
Bolle, Eberhard 486–488
Bolşakov, Gheorghi 243–246, 249–256, 259–261, 265, 303, 318, 504–505, 515–517, 546, 585–587, 599, 621
Bowles, Chester 98
Brandt, Friedrich 22, 143, 145, 152–159, 171, 222–223, 324, 326, 418, 420–421, 458–467, 474, 476, 479, 487, 493–494, 610

Brandt, Willy 22, 143, 145, 152–159, 171, 222–223, 324, 326, 418, 420–421, 458–467, 474, 476, 479, 487, 493–494, 610
Brentano di Tremezzo, Heinrich von 169
Bruce, David 101–102, 198, 206–207, 438, 475–476, 494, 499–500, 544–545, 608
Brunzel, Klaus-Detlef 437
Bundy, McGeorge 18, 116, 125, 129, 131, 194, 197–198, 229, 303, 357, 376–377, 380, 387, 394, 477, 516, 529, 534, 540–542, 546, 560, 587, 600, 607, 612
Burke, Arleigh 233–234, 356

C

Campbell, David 424–425
Castro, Fidel *vezi* Cuba 23, 210–211, 229–232, 234, 297–300, 338, 502, 603
Chayes, Abram, 357, 371, 373
Chen Yi 166
China 30, 75–77, 79–80, 122, 166–168, 207, 293–294, 309–310, 511, 524–525, 533, 560, 569
Ciuikov, Vasili 351
Clarke, Bruce C. 438–439, 475–477, 494, 499–500, 512–513, 562
Clay, Lucius D. 15–16, 18–19, 466, 470, 472–474, 479, 481, 486, 489–495, 498–501, 511–513, 549, 551, 553–557, 559–563, 567–568, 571–573, 576–577, 580–585, 587–588, 608–610, 612
Clifford, Clark 87–88
Cuba 88, 210–211, 214, 229–230, 232–236, 246, 248, 257, 268, 276, 297–299, 332, 338, 352, 372–373, 465, 508, 525, 589, 595, 601–609

D

Daily News, (New York) 244, 466
Dealey, E.M. „Ted” 528
de Gaulle, Charles 65, 148, 183, 187, 194, 199, 201, 258, 263, 267, 270, 274–275, 277–279, 281–285, 314, 323, 327, 331, 356, 375, 511, 520, 540, 564–567, 569–570, 601, 609
Deng Xiaoping 80
Dimmer, John 110, 441
Dobrînin, Anatoli 180, 260, 605, 609
Doherr, Annamarie 343–344
Dönhoff, Marion 150
Donner, Jörn 238–242
Dowling, Walter, „Red” 81, 127, 147–148, 423, 438–439, 494, 520, 555
Dulles, Allen 66, 89, 149, 226, 230–231, 236, 290, 303, 399
Dulles, John Foster 66, 89, 149, 226, 230–231, 236, 290, 303, 399

E

Economist 372

Eikemeier, Fritz 422
Eisenhower, Dwight 19, 30, 33, 35, 52, 55–69, 71–73, 77, 86–92, 94–96, 99, 103, 119–121, 123, 125–126, 135, 146–149, 167, 174, 181, 184, 188–189, 191, 194, 200–201, 206–207, 210, 213, 225–226, 230, 235–236, 251, 254, 267, 274, 279, 290, 295, 302–303, 315, 318, 491, 546, 596–597
Eisler, Gerhard 342
Ellsberg, Daniel 546
Erhard, Ludwig 152, 173

F

Fechter, Peter 592–593
Flynn, Elizabeth Gurley 524
Frankfurter Rundschau 343
Fulbright, William 192, 393–394, 396, 600

G

Gaevski, Stanisław 68
Gagarin, Iuri 216, 220–222, 237, 295, 351, 525
Gavin, James M. 564, 566–567, 569
Gelb, Norman 16, 342–343, 617
Gilmore, Eddy 305
Gilpatric, Roswell 542, 546–548
Gomułka, Vladislav 51, 397
Goodwin, David 440
Greciko, Andrei 269, 335
Grewe, Wilhelm 170, 468–469, 568–571
Gromîko, Andrei 75, 81, 132, 246–247, 314, 317, 336, 358, 518, 526, 564, 570, 586
Gruson, Sydney 474, 593
Guthman, Ed 244, 251, 259–260
Gvozdev, Iuri 251

H

Hager, Kurt 134
Harlamov, Mihail 504–507
Harriman, W. Averell 72, 98, 100, 115, 125, 130, 249, 371, 376
Hartel, Frederich O. 499
Heichler, Lucian 479
Hemsing, Albert 558–559
Herter, Christian A. 35, 120–121
Higgins, Marguerite 466

Hildebrandt, Regine 485
Hillenbrand, Martin 85, 91, 302, 331, 383, 495, 535, 541, 587
Hillers, Martha 42–46
Ho şi Min 524
Hoffmann, Heinz 370, 422, 425–427
Holeman, Frank 244, 250–252, 260
Home, Lord (Sir Alec Douglas-Home) 198–199, 202, 204–205, 332–333
Honecker, Erich 136, 141, 358, 370, 404–405, 415, 422, 426–427, 446–447, 613
Hoxha, Enver 80, 168
Hruşciov, Nikita 4, 10, 12–13, 15–16, 19–23, 25, 29–41, 47, 49–83, 89, 91–94, 98–107, 113–127, 129–134, 137–138, 141, 143, 150–151, 154, 159, 161–169, 173–175, 179–191, 195–196, 200, 204–206, 209, 213, 215–224, 231–232, 234–237, 240, 243–251, 253–270, 273, 275, 278–284, 286–302, 304–333, 335–341, 344–347, 349–359, 367–374, 376, 378–384, 387, 389–390, 394–399, 403, 409–412, 423–424, 435, 443–444, 447, 449, 460–461, 468–471, 477, 491–492, 504–511, 513, 515–528, 530–531, 535, 540, 545–546, 548–549, 553, 560, 564–566, 568, 570, 584–586, 588–589, 591, 595–610, 613, 616–617
Humphrey, Hubert H., 57–60

I

Iakubovski, Ivan 359, 368, 410–411
Ibárruri, Dolores 524
Isaacson, Walter 377, 618
Izvestia 98, 116, 221, 250, 280, 351

J

Jacobson, Max 277–278
Jenkins, Kempton 329
Johns, Glover S. Jr. 475–479
Jukov, Gheorghi 53, 250, 410
Junge Welt 363

K

Kaganovici, Lazar 52–53
Kaysen, Carl 380, 529–532, 546
Kazennov, A.P. 81
Kellett-Long, Adam 412
Kennan, George 102–103, 125, 129, 519, 536
Kennedy, Jacqueline „Jackie” 97, 304, 305, 308, 334, 424, 546
Kennedy, Joseph P. „Joe” Sr. 87, 501

Kennedy, John F. 9–13, 15–25, 31–33, 36, 37, 40, 49, 71–75, 81, 85–88, 90–108, 112–130, 137, 142, 146–151, 161, 168–175, 181, 183–208, 210–237, 245, 248, 256, 259, 264, 267, 270, 273–277, 284–304, 307–327, 331–339, 345, 353–359, 367, 370–385, 389–399, 420–424, 443, 459, 462, 464–476, 489–513, 517–521, 526, 530, 540, 551, 554, 559, 565–571, 580–587, 591, 594–614
Kennedy, Robert „Bobby” 243–245, 250–255, 259–261, 265, 449, 472, 516, 621
Kissinger, Henry 112, 357, 371, 373, 376–381
Kohler, Foy 331, 349, 356, 541, 572–573, 581, 587, 604
Konev, Ivan 410–412, 443–444, 470, 481, 512, 548, 580, 584, 588
Koroliov, Serghei 220
Kosîghin, Alexei 38–40
Kozlov, Frol 351, 525
Kramer, Erwin 370
Kroll, Hans 38–41, 368, 510
Krone, Heinrich 459
Kulbeik, Helmut 592
Kuzneţov, Vasili 114, 609
Kviţinski, Iuli 358, 367–370

L

Lamphir, Bob 575
Laos 88, 90, 94, 173, 202, 248–249, 276, 301, 309, 332, 339, 352, 465, 507, 519–520
Lawford, Peter 501, 503
Lazai, Hans-Joachim 483–484
Lazarev, colonelul 558
Leibing, Peter 456–457
LeMay, Curtis E. 534, 541, 608
Lemmer, Ernst 426–427
Lemnitzer, Lyman 18, 475, 533, 540–541
Leonhard, Wolfgang 139
Leuschner, Bruno 137
Lightner, Dorothy 264–265, 434–437, 551–559, 572–573
Lightner, E. Allan, Jr. 264–265, 434–437, 551–559, 572–573
Lincoln, Evelyn 20, 22, 88–89, 106–107, 115, 122, 334, 384–386, 610
Lippmann, Walter 215–220, 235
Liftin, Günter 449–452
Lochner, Robert H. 444–445, 611
Lodge, Henry Cabot Jr. 63, 71
Los Angeles Times 424
Lünser, Bernd 483–485

Lyndon, Johnson 107, 125, 356, 466, 508

M

Macmillan, Harold 101, 187, 192, 197–203, 206–208, 263, 267, 316, 322–323, 326, 331–333, 349, 356, 382, 459, 462, 475, 540, 553, 591, 607–608, 610
Malenkov, Gheorghi 52
Malinovski, Rodion 67, 268, 335, 352, 552
Mansfield, Mike 509
Maron, Carl 484
Matern, Hermann 166
McCart, Sam 576–577
McCord, Thomas 440
McGrory, Mary 107
McHugh, Godfrey 329, 611
McIntyre, William T. 502
McKone, John 114
McNamara, Robert 18, 122–123, 197, 357, 376, 382, 388, 423, 538, 540–542, 546, 587
Mende, Erich 426–427
Menşikov, Mihail 71–72, 99–103, 105, 216, 244, 384
Mielke, Erich 141, 370, 403, 415–417, 422, 454
Mikoian, Anastas 38, 40, 217–218, 267–269, 314, 339
Molotov, Viaceslav 52, 59
Muller, George 418
Murphy, David 109–111
Murrow, Edward R. 444–445

N

NATO 37, 53, 69, 74, 128, 135, 144, 148–149, 153, 162, 172, 175, 181, 193, 210, 213–214, 218, 224–226, 279, 310, 314, 330–331, 349, 375, 379, 383, 392, 423, 431, 439, 460, 494, 521, 540, 542, 544–545, 548, 565, 583, 587
New York Times 71, 100, 119, 181, 231, 275, 285, 287, 319, 327–328, 474, 504, 511, 539, 580, 593
Newman, Larry 502
Newsweek 382, 390
Nitze, Paul 194, 349–350, 356, 535–538, 541, 602, 608
Nixon, Richard M. 33, 36, 49, 71–74, 89, 95, 151, 250–251, 296, 353, 420, 525
Norstad, Lauris 439, 494, 539, 541–542, 544, 561–562, 583
Novotný, Antonín 397–398

O

O’Donnell, James 89, 130, 250, 274, 286–287, 296, 303–304, 321, 327, 329–331, 390–392, 468, 473, 601
O’Donnell, Kenneth 89, 130, 250, 274, 286–287, 296, 303–304, 321, 327, 329–331, 390–392, 468, 473, 601
Olmstead, Freeman B. 114
ONU 63, 67, 70, 74, 101, 130, 180, 185, 223, 311, 323, 371, 375, 465, 467, 503–504, 506, 508, 510, 516, 538, 542
Owen, Henry 257, 380

P

Paolella, Joseph 502
Paris, întâlnirea la vârf 30, 35, 64, 66–68, 75, 101, 115, 154, 182, 187, 199–201, 214, 217, 238, 258, 270, 273–279, 281–282, 303, 331, 439, 494, 504, 524–525, 558, 562, 564, 566, 601
Pech, Ottomar 426
Peng, Jen 78–79
Pervuhin, Mihail 81, 258–259, 335–337, 358–359, 367–370, 408–409, 428, 481
Peter, Erich 406, 434, 456, 496, 501, 503, 592–593, 616–617
Peters, Gerhard 433, 484
Peters, Hans 433, 484
Petrovna, Nina 63, 319
Pike, Vern 478–479, 499, 573–581, 618
Poppinga, Anneliese 154
Power, Thomas S. „Tommy” 87, 533–535
Powers, David 33, 67, 72, 114–115, 274, 296, 303, 502, 601
Powers, Francis Gary 33, 67, 72, 114–115, 274, 296, 303, 502, 601
Pravda 116, 478

R

Raskin, Marcus 532
Rau, Karl Heinrich 137
Reston, James „Scotty” 327–328, 468, 511, 597–598
reunificarea Germaniei 263, 520, 602
Roos, Albrecht Peter 496
Rudenko, Roman 338
Rusk, Dean 18, 116, 125, 170–171, 192–194, 197, 204–205, 247–249, 303, 326, 329, 331, 372, 382–383, 387, 423, 436, 504, 506, 516, 518, 520, 522, 538–541, 546, 551, 564, 567–568, 570–573, 581–583, 587–588, 611

S

Salinger, Pierre 250, 284, 327, 353, 465, 504–507, 509, 515–517
Salisbury, Harrison 100
Saunders, Frank 501–502
Schärf, Adolf 304
Schlesinger, Arthur Jr., 232, 357, 370–373, 375–378, 381, 383
Schmidt, Marlene 361, 363–364
Schorr, Daniel 14, 454, 576
Schumacher, Kurt 149
Schumann, Hans Conrad 455–458, 615
Scowcroft, Brent 9, 595, 618
Seyr, Veronika 288
Sherman, Tony 502
Shuckburgh, Evelyn 349
Sidey, Hugh 307, 611
Siekmann, Ida 483
Sindermann, Horst 413–415
Smirnov, Andrei 173–174, 459–460
Smyser, William Richard 434–435, 610
Sommer, Monika 288
Sonntag 496
Sorensen, Theodore „Ted” 97, 104, 250, 357, 390, 392–393, 475, 516, 532, 613, 617
Spender, Stephen 239
Springer, Axel 482
Stalin, Iosif 20, 30–32, 37, 44, 51–53, 55, 70, 77, 80, 98, 111, 126, 138–141, 145, 149, 163, 168, 240, 338, 368, 462, 525–526
Stearman, William Lloyd 302–303
Steinstücken, operațiunea de la ~ 498–501, 511, 562
Stevenson, Adlai 71, 74, 98, 100–101, 357, 371, 376, 504, 508
Stoph, Willi 422
Strauss, Franz Josef 146, 148, 459
Suburov, A.N. 352
Sukarno 339–340
Sulzberger, Cyrus L. 504–506
Symington, James 586

T

Taylor, Maxwell 383, 475, 529, 533, 617

Thompson, E. Llewellyn „Tommy”, Jr. 29, 34–35, 38, 58, 113–118, 120–121, 125–132, 179–181, 184–191, 194, 196, 217, 220, 237, 243, 246–249, 261–264, 267, 279–280, 291, 296, 302, 329, 349–350, 356–357, 371, 389, 397, 519, 522, 585–586, 601, 604, 607
Thompson, Jane 29, 34–35, 38, 58, 113–118, 120–121, 125–132, 179–181, 184–191, 194, 196, 217, 220, 237, 243, 246–249, 261–264, 267, 279–280, 291, 296, 302, 329, 349–350, 356–357, 371, 389, 397, 519, 522, 585–586, 601, 604, 607
Thurow, Rudi 429–431, 435
Time 144, 307, 353, 362, 524–525, 539, 611
Topping, Seymour 181
Travell, Janet 276–277
Trinka, Frank 434–435
Trivers, Howard 558
Troianovski, Oleg 57, 181, 302
Tyree, Thomas 16–17, 574–575

U

Udall, Stewart 521, 604
Ulbricht, Walter 21–23, 40, 45, 51, 53–54, 81–83, 110–111, 127, 133–141, 155, 157, 159, 161–169, 186, 219, 240, 258–259, 269, 324, 335–337, 341–345, 358–362, 364, 367–370, 390, 394–401, 403–410, 412–413, 415, 421–422, 427–428, 437, 440–441, 443, 447, 451, 454–455, 458, 462–463, 480–482, 498, 506, 510, 519, 526, 549, 553, 599–601, 613

V

Vasiliev, Ghenadi 70
Verner, Paul 137, 422
Viena, întâlnirea la vârf de la ~ 10, 13, 20–21, 23, 131, 187, 243, 248–249, 253, 255, 258–270, 273–282, 286–288, 291, 302, 304, 306–309, 315, 321–322, 324, 326–329, 332–333, 335–336, 338–339, 343–346, 358, 368, 380–381, 384, 390–391, 396, 465, 470–471, 507, 517, 519, 525, 564, 585, 596–601
Von Pawel, Ernest „von” 439–441

W

Wall Street Journal 258, 287, 618
Wansierski, Bruno 405
Washington Evening Star 107, 466
Washington Post 250, 285, 539, 575
Watson, Albert, II 417, 438–442, 499–500, 512, 555–556, 562, 583
Weber, Heinz 611
White, Williams S. 418, 466
Whitney, John Hay „Jock” 200

Wismach, Kurt 400–402
Witz, locotenent-major 430
Wolf, Markus 419

Z

Zeit, Die 150, 258, 288

760* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii şi la ediţia digitală în format PDF.

Stăpân şi mentor: Iosif Stalin alături de Nikita Hruşciov, în 1936, pe aerodromul Şcelkovo. (*Sovfoto*)

Hruşciov salută mulţimea în Los Angeles, în timpul vizitei lui din 1959, prima vizită de stat făcută în

SUA de un premier sovietic. (*Frank Bauman/Library of Congress*)

Hruşciov alături de preşedintele Dwight Eisenhower, Nina Hruşciova şi ministrul sovietic de externe, Andrei Gromîko, în 1959. (*ITAR-TASS/Sovfoto*)

Ambasadorul american la Londra, Joseph Kennedy, în 1938, flancat de fiii săi, Joe Jr. şi John, în Southampton, Anglia. (*Colecţia preşedintelui/Biblioteca JFK*)

Schimbarea gărzii: Eisenhower îi dă indicaţii unui om care va deveni cel mai tânăr preşedinte al Statelor Unite în următoarea zi. (*Abbie Rowe/Biblioteca JFK*)

Walter Ulbricht în exil: viitorul lider est-german a ajuns să îl cunoască pe Hruşciov în timpul exilului său sovietic, în cursul celui de-al Doilea Război Mondial. Aici Ulbricht şi comunistul german Erich Wienert (stânga şi, respectiv, dreapta) încearcă să convingă soldaţi să dezerteze. (*Sovfoto*)

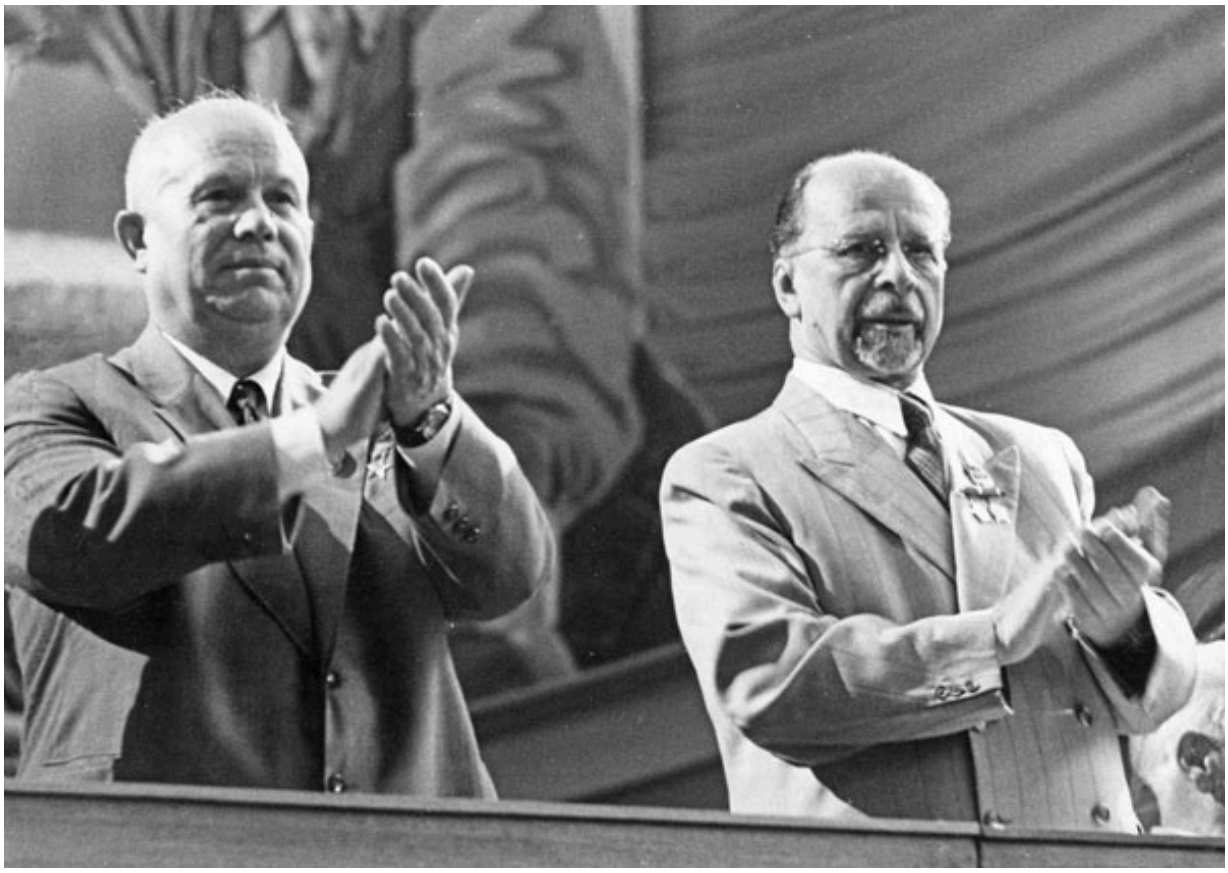

Hruşciov şi Ulbricht la cel de-al V-lea Congres al Partidului Unităţii Socialiste, Berlinul de Est, 1958. (*Sovfoto*)

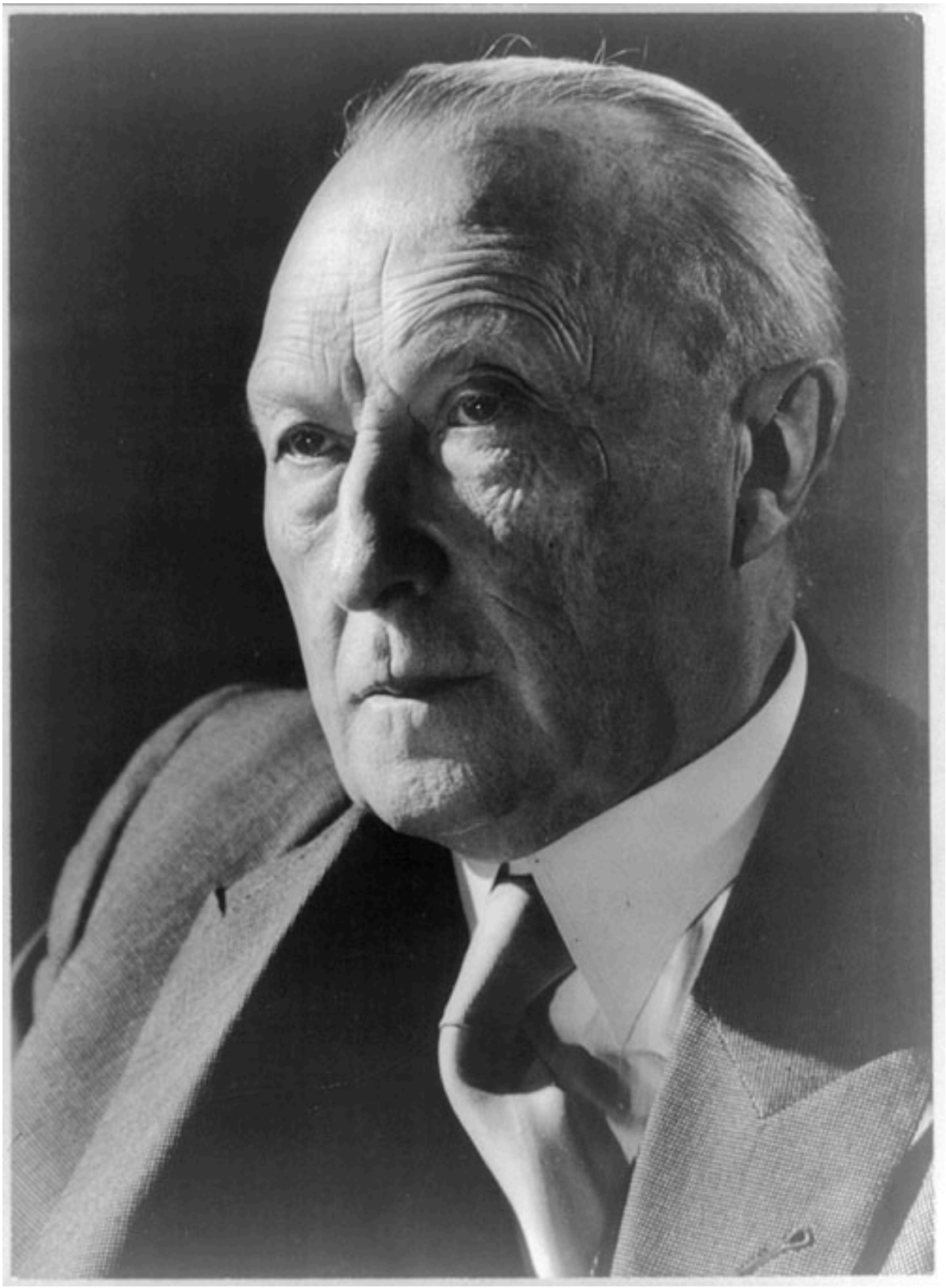

La data la care avea loc criza Berlinului, cancelarul Konrad Adenauer, aflat la al treilea mandat, era primul şi încă singurul lider ales al Republicii Federale Germane. (*Biblioteca Congresului*)

„Der Alte“ pozează cu orfani îmbrăcaţi ca Albă ca Zăpada şi doi dintre piticii ei, în cea de-a doua zi de sărbătorire a celei de-a optzeci şi cincea zi de naştere, în ianuarie 1961. (*Bundesarchiv*)

Ca dar de inaugurare, Hruşciov a eliberat doi piloţi americani capturaţi din închisorile sovietice. Aici, JFK îi salută pe căpitanul Freeman B. Olmstead (al doilea din stânga) şi pe John McKone, alături de soţiile lor. (*AP Photo*)

Kennedy alături de Dean Acheson, secretar de stat în administraţia Truman, pe care îl recrutase pentru recomandări privind Berlinul şi NATO. (*AP Photo/Tom Fitzsimomons*)

O poveste a celor două oraşe: Berlinul de Est. Femei în vârstă urmăresc bătăliile de stradă de la ferestrele clădirilor ciuruite de gloanţe. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

VEB
MINOL
Je stärker die DDR-
desto sicherer
der Frieden in Deutschland!

Un magazin din Alexanderplatz, distrus de război, stă în contrast evident cu lozinca din fundal, care spune: „Cu cât va fi mai puternică Republica Democrată Germană, cu atât mai sigură va fi pacea în Germania.“ (*USIS/Arhivele Naţionale*)

O poveste a celor două oraşe: Berlinul de Vest. Viaţa de noapte pe Kurfürsterdamm. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

Femei elegante din Berlinul de Vest aflate pe Ku’damm’s, în faţa celui mai renumit restaurant-bar, Café Krantzler. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

11 februarie 1961. Preşedintele Kennedy convoacă prima şedinţă a experţilor săi în probleme sovietice pentru o analiză. În sensul acelor de ceasornic, de la stânga: ambasadorul în Uniunea Sovietică, Llewellyn „Tommy“ Thompson, vicepreşedintele Johnson, ambasadorul onorific W. Averell Harriman, consilierul din partea Departamentului de Stat Charles Bohlen, secretarul de stat Dean Rusk, JFK şi expertul în probleme sovietice George Kennan. (*AP Photo/Harvey Georges*)

Kennedy l-a trimis pe ambasadorul Thompson la Moscova la sfârşitul lunii februarie cu prima lui scrisoare către Hruşciov – pe care premierul a refuzat să o primească vreme de zece zile. (*Abbie Rowe/Biblioteca JFK*)

13 martie. Încălcând protocolul, Kennedy se întâlneşte cu primarul Berlinului, Willy Brandt, liderul opoziţiei vest-germane, înainte de a purta discuţii cu cancelarul Adenauer. (*Biblioteca Congresului*)

5 aprilie. Kennedy face o plimbare cu prim-ministrul britanic, Harold Macmillan, în timpul unei pauze din cadrul convorbirilor purtate la Washington, unde preşedintele îşi va surprinde aliatul cu linia dură adoptată de administraţie în problema Berlinului. (*Robert Knudsen/Biblioteca JFK*)

15 aprilie. Adenauer şi Kennedy se laudă reciproc la o conferinţă de presă – deşi nici unul nu are încredere în celălalt. (*Abbie Rowe/Biblioteca JFK*)

16 aprilie. Johnson organizează un picnic pentru Adenauer la ferma lui din Texas, iar pe drumul spre aeroport îi spune despre operațiunea din Golful Porcilor, aflată atunci în desfășurare. (*AP Photo*)

22 aprilie. Kennedy şi Eisenhower se întâlnesc la Camp David pentru a discuta urmările dezastrului din Golful Porcilor. (*Robert Knudsen/Biblioteca JFK*)

Hruşciov face vizite în Uniunea Sovietică în cadrul unui „tur al agriculturii“ pentru a căpăta susţinere la următorul Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. (*Novosti/Sovfoto*)

Un spion sovietic la Hyannis Port. Într-o fotografie rară, agentul de informaţii militare Gheorghi Bolşakov (al doilea din dreapta) stă cu JFK, un interpret şi ginerele lui Hruşciov, Alexei Adjubei (dreapta). Înainte de summitul de la Viena, Bolşakov a început discuţii secrete cu Robert Kennedy, asumându-şi rolul de canal de legătură între preşedinte şi Hruşciov. (*Cecil Stoughton/Biblioteca JFK*)

Iunie 1961, Washington. Recidivarea unei probleme la spate i-a provocat lui JFK multe dureri la întâlnirea la înalt nivel de la Viena. De obicei avea grijă să nu fie fotografiat mergând în cârje. (*Abbie Rowe/Biblioteca JFK*)

31 mai. Copii fluturând drapele americane îl întâmpină pe Kennedy la Paris. (*USIA/Biblioteca JFK*)

Cuplul prezidențial, îmbrăcat pentru dineul oficial dat în cinstea lor la Palatul Élisée.
(*USIA/Biblioteca JFK*)

3 iunie, Viena. Kennedy şi Hruşciov îşi dau mâna în prima zi a discuţiilor istorice dintre ei. (*USIA/Biblioteca JFK*)

Totul a început numai cu zâmbete. (*Sovfoto*)

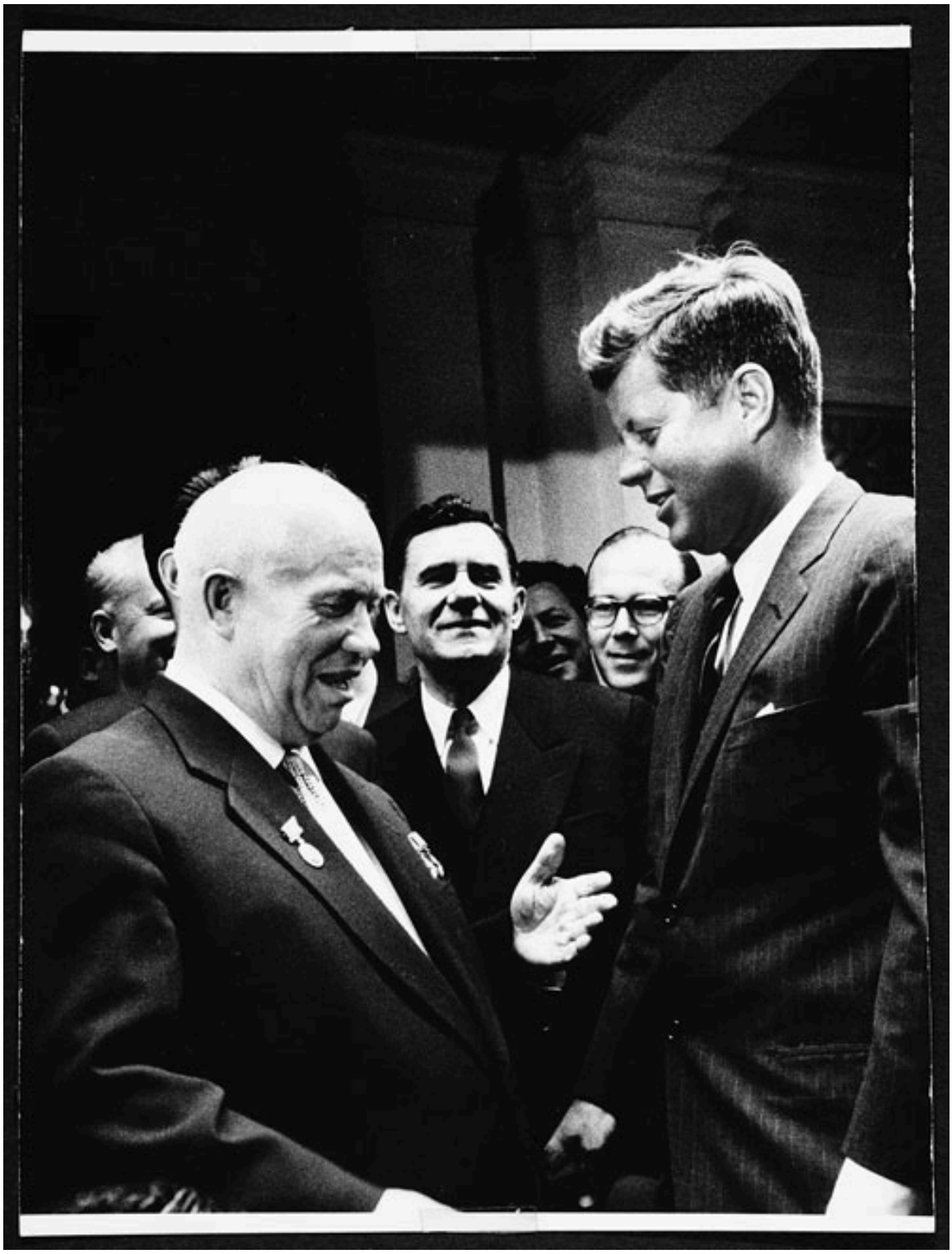

Hruşciov a ajuns să domine curând discuţia. (*Cornell Capa /Biblioteca Congresului*)

S-au despărţit pentru a participa la cina de la Palatul Schönbrun, unde Hruşciov a fost fermecat de Jackie. (*USIA/Biblioteca JFK*)

Atmosfera discuţiilor a rămas însă încordată. La sfârşit, Kennedy a plecat simţindu-se înfrânt de premierul sovietic. (*Usia/Biblioteca JFK*)

21 iunie. Hruşciov, îmbrăcat în vechea uniformă, îşi pregăteşte armata pentru posibilitatea unui război, în timpul discursului ţinut în Palatul Kremlin. (*ITAR-TASS/Sovfoto*)

(HY2) HYANNIS PORT, MASS., JULY 8 - BERLIN CONFERENCE TAKES TO SEA -
President Kennedy ponders a point during discussion of Berlin Problems
with advisers aboard cabin cruiser Marlin here today. (l. to r.) The
President, Gen. Maxwell Taylor, military advisor; Secretary of State
Dean Rusk and Secretary of Defense Robert McNamara. (AP WIREPHOTO)
(dcg713151jr) 1961

8 iulie. Kennedy, la bordul şalupei sale, *Marlin*, şi-a convocat principalii consilieri în Hyannis Port pentru a discuta criza care căpăta proporţii. De la stânga la dreapta: JFK, consilierul militar Maxwell Taylor, secretarul de stat Dean Rusk şi secretarul Apărării, Robert McNamara. (*AP Photo*)

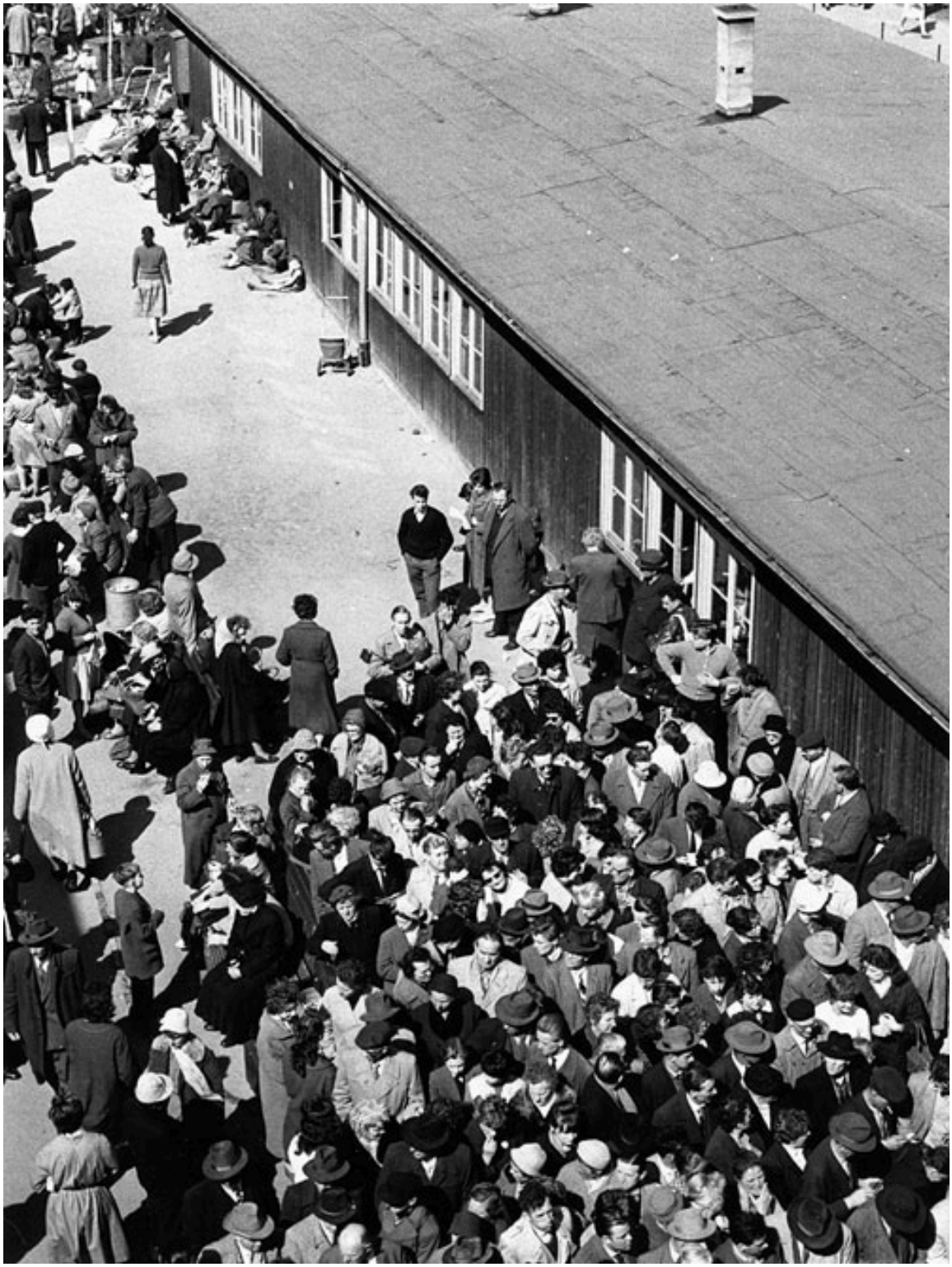

În acest timp, în fiecare săptămână, fluxul de refugiaţi est-germani în Berlinul de Vest creşte, agravând criza. O fotografie de sus a centrului de refugiaţi Marienfelde, situat la marginea Berlinului. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

O mamă îşi supraveghează copiii, aşteptând desfăşurarea procedurilor birocratice de la Marienfelde. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

Una dintre refugiate este Marlene Schmidt, care câştigă premiul Miss Universe la Miami, pe 15 iulie, la mai puţin de o lună după închiderea frontierei. (*UPI/Biblioteca Congresului*)

25 iulie. JFK gânditor, înainte de primul discurs televizat în direct, adresat naţiunii, din Biroul Oval. (*Cecil Stoughton/Biblioteca JFK*)

Kennedy, dându-i secretarei sale, Evelyn Lincoln, ultimele modificări ale discursului. (*Robert Knudsen/Biblioteca JFK*)

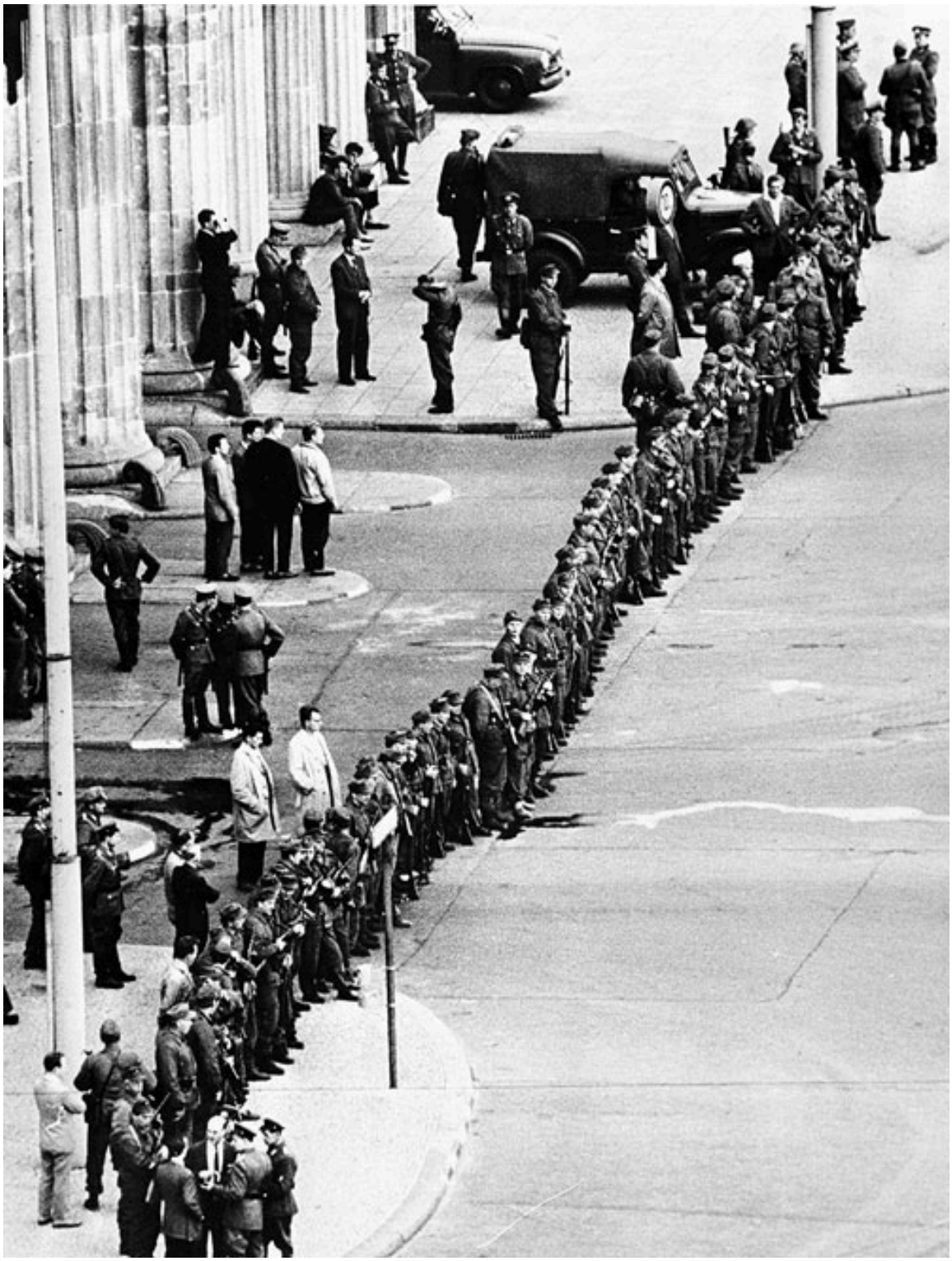

13 august. Frontiera se închide. Infanterişti est-germani blochează complet punctul de trecere de la Poarta Brandenburg. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

Un poliţist est-german împrăştie o demonstraţie din Berlinul de Vest cu ajutorul unui tun cu apă.

(*USIS/Arhivele Naţionale*)

16 august. Primarul Willy Brandt adresându-se cetăţenilor oraşului. Un sfert de milion de vest-berlinezi îl aud avertizându-i că existenţa întregii lumi noncomuniste este în cumpănă. (*AP Photo, deasupra, şi USIS/Arhivele Naţionale, dedesubt*)

18 august. După ce s-a opus cererii preşedintelui de a face o vizită în Berlinul de Vest, vicepreşedintele Johnson se bucură de adoraţia mulţimii. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

Montag, 21. August 1961 · 15 Pf
Bild
ZEITUNG
Nachtausgabe
Willkommen in Berlin, Freunde!
Welcome to Berlin, Friends!
Und der Kanzler..?
Welcome friends! We Berliners are happy that you came.
Here in Berlin you stand shoulder to shoulder with your friends. You are no guests. You are our fellow-citizens.
Our city is also your city. We thank you and your comrades who stand on guard here for us in these difficult days. Together with you Berlin will stay free.
10 Wochen-raten
D.D.D.
Berichte auf den Seiten 2, 3, 4, 5 und 12

21 august. *Bild*, cel mai mare ziar din Germania de Vest, anunţă sosirea simbolică a întăririlor

alcătuite din soldaţi ai primului grup de luptă din divizia a 18-a de infanterie. (*Arhivele Naţionale*)

22 august. În cele din urmă, după nouă zile de la închiderea frontierei, Adenauer apare la Berlin, fiind criticat pentru întârziere. (*AP Photo/Biblioteca Congresului*)

Walter Ulbricht le vorbeşte miliţienilor din fabrici pentru a le mulţumi că îşi apără ţara împotriva vicleniei imperialiştilor. (*AP Photo/Biblioteca Congresului*)

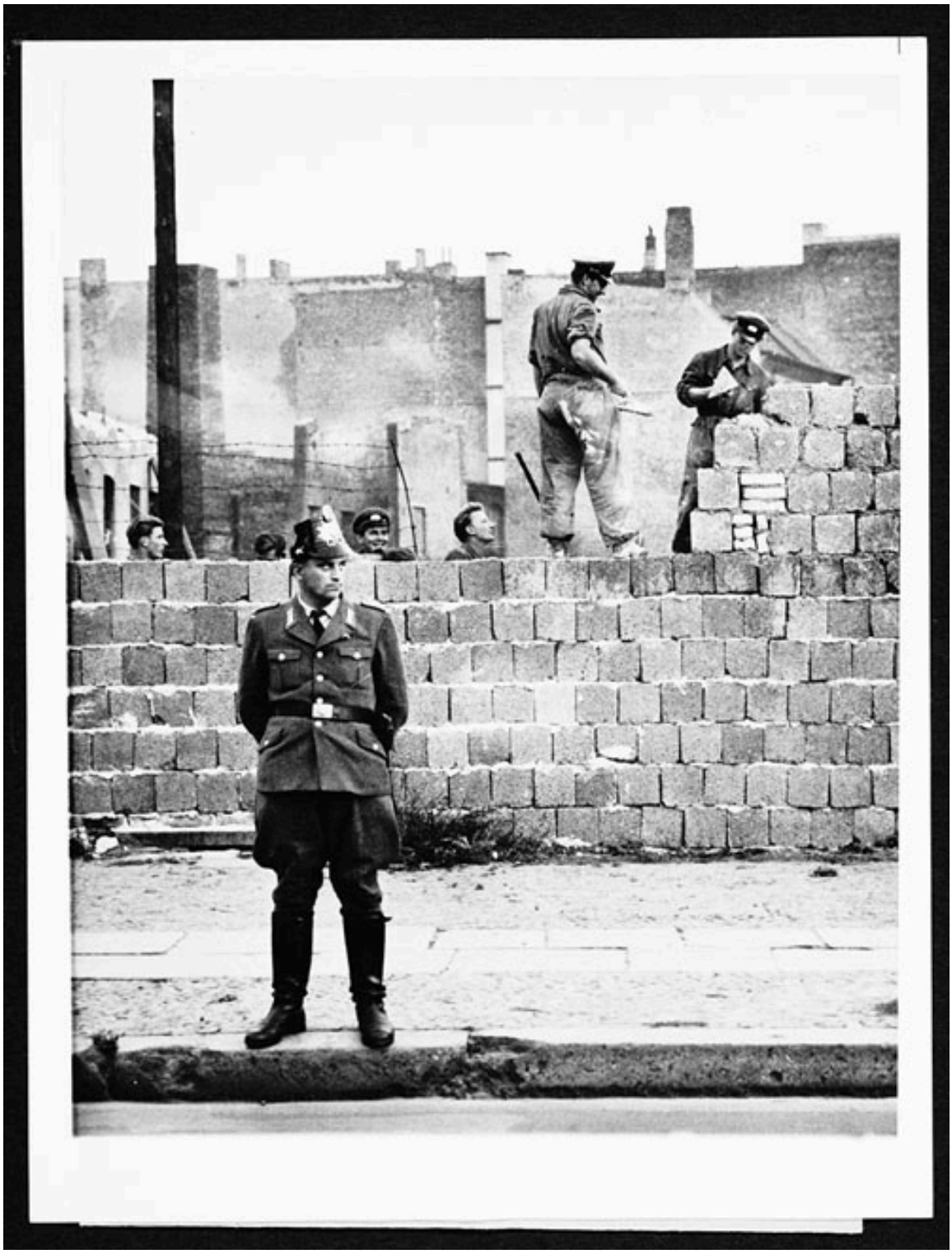

Zidul se înalţă. Lucrători est-berlinezi pun o cărămidă peste alta. (*AP Photo /Biblioteca Congresului*)

Vest-berlinezi stau pe scări şi le fac semne celor dragi, aflaţi de cealaltă parte a Zidului.
(*USIS/Arhivele Naţionale*)

Una dintre evadările spectaculoase: grănicerul est-german Conrad Schumann îşi aruncă puşca în timp ce sare peste gardul de sârmă ghimpată pentru a-şi câştiga libertatea. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

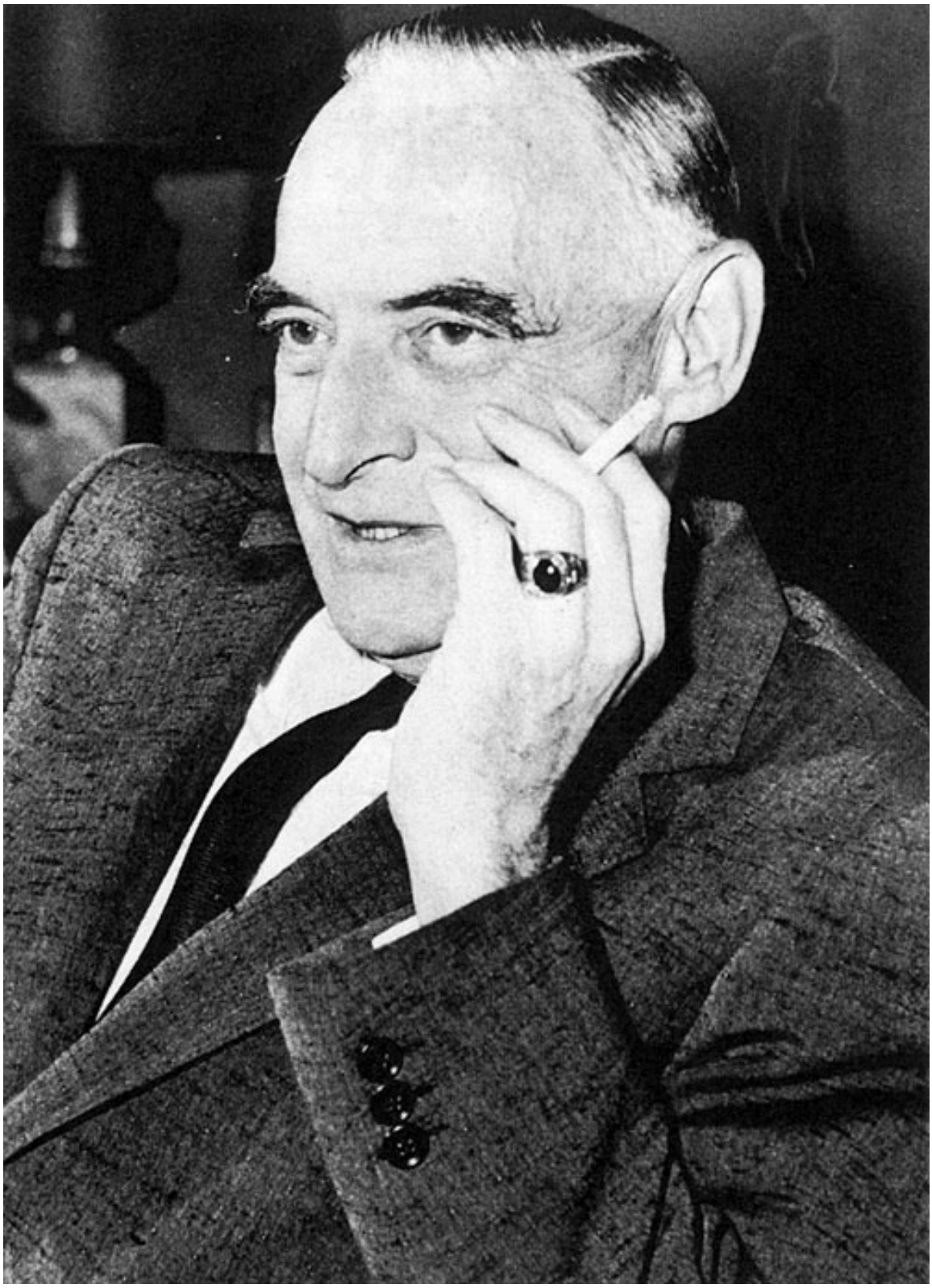

Generalul Lucius Clay, eroul Podului Aerian al Berlinului din 1948. (*AP Photo/Biblioteca Congresului*)

19 septembrie. O gardă de onoare alcătuită din soldaţi americani şi poliţişti vest-berlinezi îl întâmpină pe Clay, reprezentantul special al lui Kennedy la Berlin, la sosirea sa la Aeroportul Tempelhof. (*AP Photo/Werner Kreusch*)

24 septembrie. Kennedy avertizează membrii Naţiunilor Unite în legătură cu pericolele războiului nuclear care ameninţă omenirea, în timp ce el se pregătea să revizuiască planurile privind primele lovituri nucleare. (*Cecil Stoughton/Biblioteca JFK*)

18 octombrie. Hruşciov şochează întreaga lume anunţând, la cel de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist, că va detona cea mai puternică bombă nucleară din istoria umanităţii. (*ITAR-TASS/Sovfoto*)

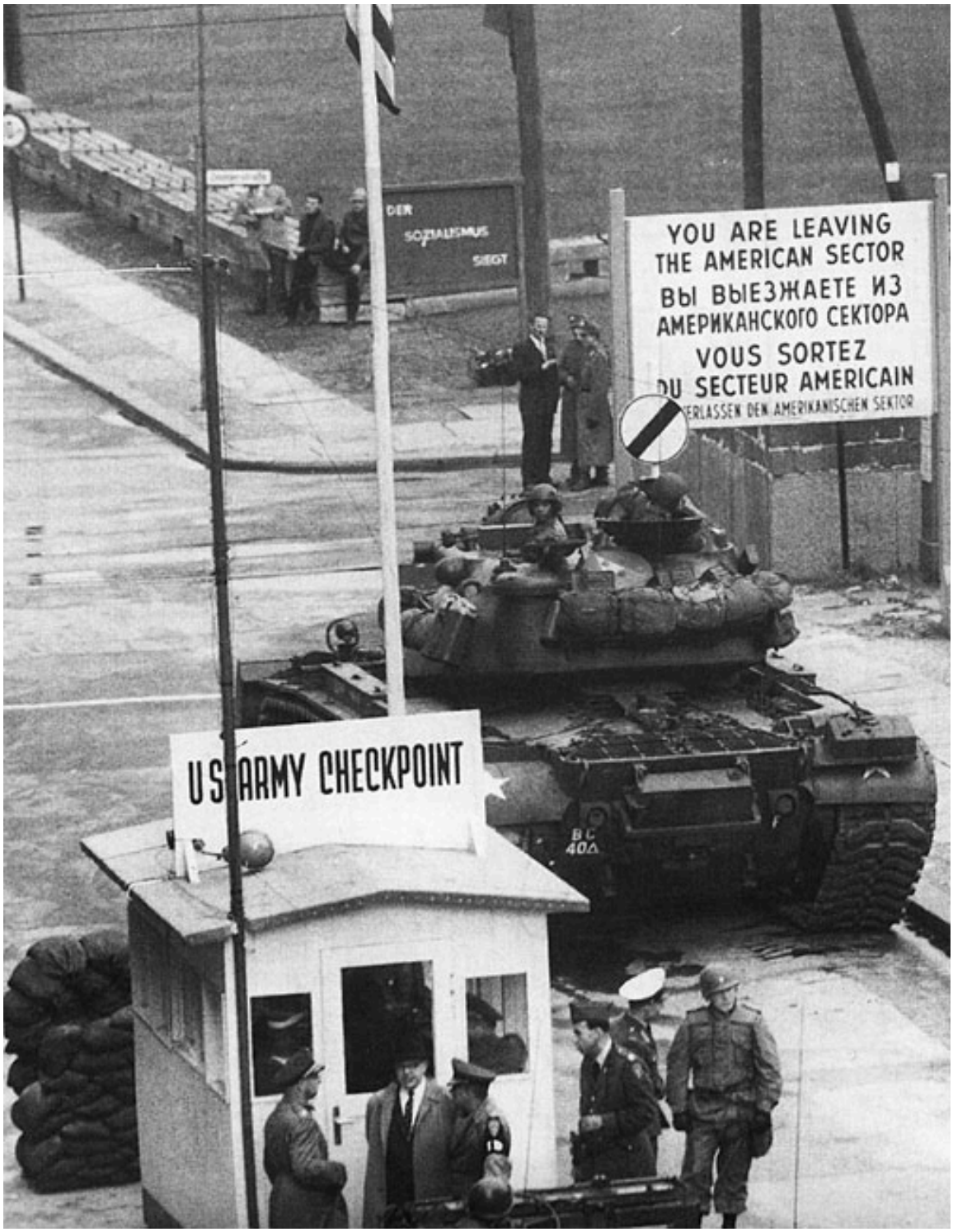

Unul dintre numeroasele tancuri americane este adus la Punctul de control Charlie. (*USIS/Arhivele Naţionale*)

Tancurile sovietice văzute din poziţia unui tunar de pe un tanc american. (*DPA/Arhivele Naţionale*)

Spectatori aliniaţi de-a lungul Friedrichstrasse. (*US Army Signal Corps/Arhivele Naţionale*)

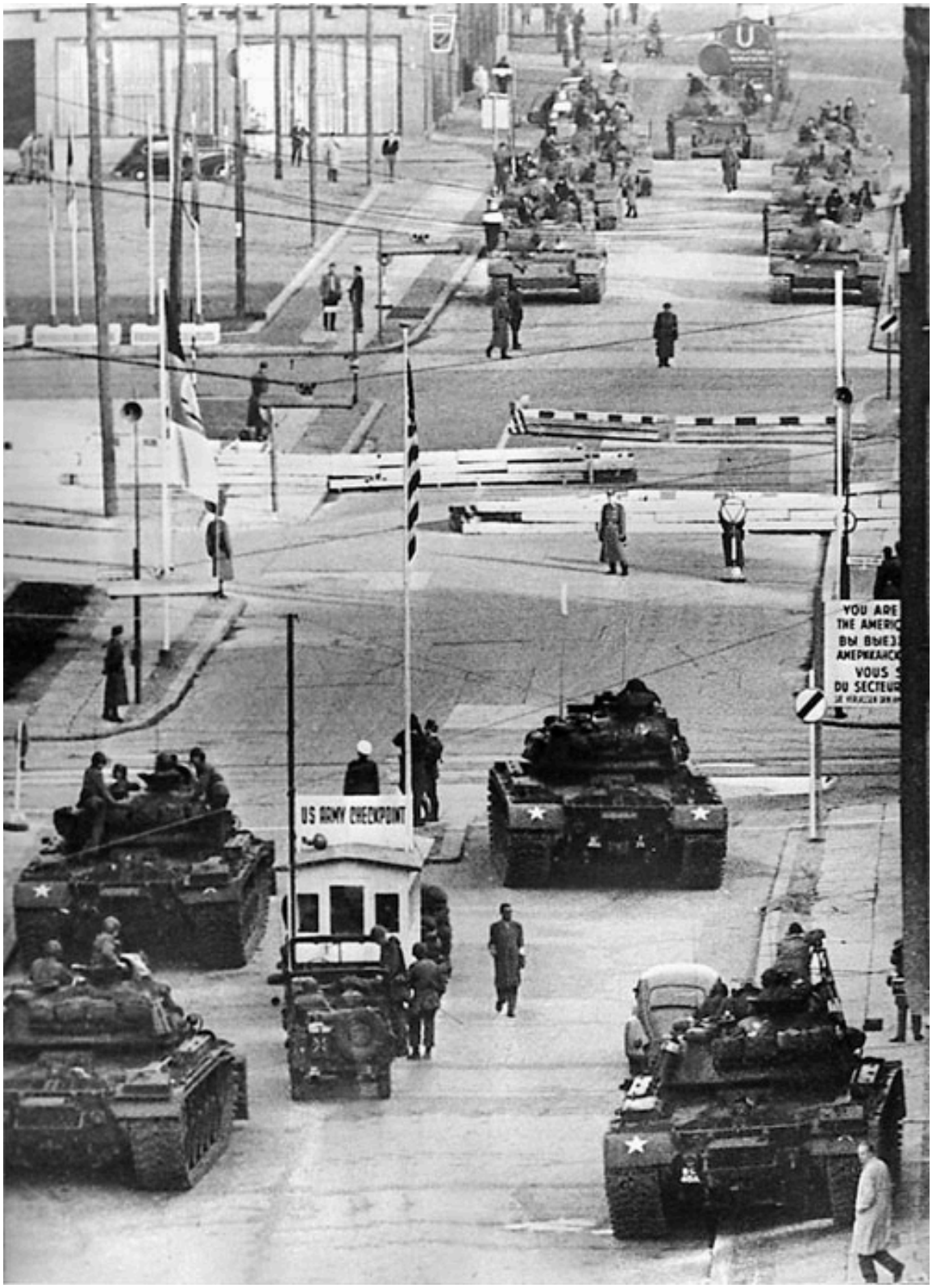

Tancuri ale armatei Statelor Unite, în prim plan, înfruntând tancurile sovietice la Punctul de control Charlie. (*AP Photo*)

August 1962. La un an după închiderea frontierei, Peter Fechter, în vârstă de 18 ani, este împuşcat în spate de poliţiştii de frontieră est-berlinezi şi zace sângerând de moarte mai mult de o oră, după care

cadavrul lui este recuperat. Incidentul a provocat proteste de amploare în Berlinul de Vest.
(*UPI/Arhivele Naţionale*)

27 iunie 1963. Brandt şi Adenauer stau în picioare într-un automobil decapotabil, trecând prin dreptul a jumătate de milion de berlinezi care ovaţionează, în drum spre locul în care preşedintele va rosti un discurs istoric. (*US Army Signal Corps/Arhivele Naţionale*)

„Ich bin ein Berliner“ (*Robert Knudsen/Biblioteca JFK*)